

Hazırlayanlar
Emir Ali Türkmen - Abdurrahim Özmen

Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı

60'lardan 2000'lere Seçme Metinler

49'lar Davası, Dr. Şivan, Musa Anter, İsmail Beşikçi,
Abdullah Öcalan, DDKO, Özgürlük Yolu, Rızgari, Têkoşin,
Kawa, Ala Rızgari, KUK, PKK

*dipnot

KÜRDİSTAN SOSYALİST SOLU KİTABI

**Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı:
60'lardan 2000'lere Seçme Metinler**

© Dipnot Yayınları, 2013

Dipnot Yayınları 195

Sertifika No: 14999

ISBN: 978-605-4412-12-3

1. Baskı, 2014/Ankara

Dizi Editörü: İbrahim Yıldız

Hazırlayanlar: Emir Ali Türkmen-Abdurrahim Özmen

Düzeltili: Ümit Özger

Kapak Tasarımı: Duysal Tuncer

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Paz. Ltd. Şti.

Baskı: Sözkeseşen Matbaacılık (Sertifika No: 13268)

İvedik O.S.B 1518. Sok MatSit İş Merkezi No: 2/40

Yenimahalle/ANKARA Tel: (0312) 395 21 10

Dipnot Yayınları

Selanik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara

Tel: (0 312) 419 29 32 / Faks: (0 312) 419 25 32

eposta: dipnotkitabevi@yahoo.com

www.dipnotkitap.com

Hazırlayanlar

Emir Ali Türkmen-Abdurrahim Özmen

Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı

60'lardan 2000'lere Seçme Metinler

Hamit Bozarlan'ın Önsözü

Ahmet Hamdi Akkaya'nın Sonsözüyle

*** dipnot yayınları**

Hacı'ya...

ve hayalleri için önden giden Kürdistanlı devrimcilere...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ: TÜRKİYE'DE KÜRT SOL HAREKETİ	9
Hamit Bozarslan	
KIRKDOKUZLAR OLAYI.....	71
DOĞU DAVAMIZ: DOĞULU GENÇLER <i>BARIŞ DÜNYASI'NA CEVAP VERİYOR</i>	77
KÜRTÇE SÖZLÜK	87
Musa Anter	
BİR TARTIŞMA ÜZERİNE.....	93
Dr. Sait Kırmızıtoprak	
DOĞU MİTİNGLERİ'NİN ANALİZİ	99
İsmail Beşikçi	
TÜRKİYE'DE KÜRT MİLLET HAREKETLERİ.....	159
Dr. Şıvan	
KÜRT HALKI VAR MIDIR YOK MUDUR?	191
DDKO	
20. YÜZYILDA TÜRKİYE KÜRDİSTAN'I VE KÜRT ULUSAL HAREKETLERİ.....	277
Özgürlük Yolu	

NEDEN YENİ BİR YAYIN.....	331
Rızgarî	
KÜRDİSTAN'IN SÖMÜRGE NİTELİĞİ VE SÖMÜRGELEŞME SÜRECİ ÜZERİNE	347
Tekoşin	
DÜNYADA VE ÜLKEMİZDE İÇİNDE BULUNDUĞUMUZ KOŞULLAR	359
Kawa	
ÖRGÜTLENME ÜZERİNE	383
KUK	
KÜRDİSTAN DEVRİMİNDE GENEL OLARAK ÖRGÜTLENME VE PROLETARYANIN ÖZÖRGÜTÜ.....	415
Ala Rızgarî	
KÜRDİSTAN DEVRİMİNİN YOLU (MANİFESTO)	445
PKK	
DEVLETLERARASI SÖMÜRGE KÜRDİSTAN.....	531
İsmail Beşikçi	
ORTADOĞU'DA YENİ SİSTEM İNŞASI OLARAK DEMOKRATİK MODERNİTE	597
Abdullah Öcalan	
SONSÖZ: KÜRT HAREKETİNİN ÖRGÜTLENME SÜRECİ OLARAK 1970'LER.....	629
Ahmet Hamdi Akkaya	

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADYÖD	Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği
AP	Adalet Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı
ÇKP	Çin Komünist Partisi
DDKD	Devrimci Demokratik Kültür Demekleri
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
Dev-Genç	Devrimci Gençlik
Dev-Sol	Devrimci Sol
Dev-Yol	Devrimci Yol
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	Demokrat Parti
FKF	Fikir Kulüpleri Federasyonu
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HAK-PAR	Hak ve Özgürlükler Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
İT	İttihat ve Terakki
KADEK	Kürdistan Hürriyet ve Demokrasi Kongresi
KAWA	Kürdistan Proletaryası Birliği
KDP	Kürdistan Demokrat Partisi
KİP	Kürdistan İşçi Partisi
Kongra-Gel	Halk Kongresi
KSD	Kurtuluş Sosyalist Dergi
KUK	Kürdistan Ulusal Kurtuluşcuları
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
MDD	Milli Demokratik Devrim
MİT	Millî İstihbarat Teşkilâtı

NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Orgütü
PDA	Proleter Devrimci Aydınlık
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
PSK	Partiya Sosyalista Kürdistan
RMÇP	Rumen Milli Çiftçi Partisi
RSDİP	Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SD	Sosyalist Devrim
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBP	Türkiye Birlik Partisi
TDGF	Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
THKO	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP/C	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi
TİİKP	Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKDP	Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi (Sait Elçi Grubu)
T-KDP	Türkiye'de Kürdistan Demokratik Partisi (Dr. Şivan Grubu)
TKF	Türkiye Komünist Fırkası
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TKP-ML	Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
TÖS	Türkiye Öğretmenler Sendikası
TSİP	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TSKP	Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi

ÖNSÖZ

TÜRKİYE'DE KÜRT SOL HAREKETİ*

Hamit Bozarılan

Türkiye Kürt sosyalist sol hareketi tarihinin kilometre taşlarını oluşturmuş metinleri içeren elinizdeki kitapta yer alan bu makale, ilk kez on yıl önce İletişim Yayınları'nın bastığı *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* adlı ansiklopedinin 8. cildinde yayımlandı. Yayınevi'nin büyük bir itinayla hazırladığı dizinin ruhuna sadık kalan makalede, sosyal tarih ya da militanlık tarihine değinmemiş, Kürt sol hareketlerinin entelektüel gelişimine değinmekle yetinmişim. Arkamızda bıraktığımız on yıl zarfında yayımlanan çalışmalar, birbiri ardına okuyucuya ulaşan ve bir tarihçi açısından paha biçilmez bir değere sahip olan anılar, sanal sahadaki elektronik kaynaklar, sözlü tarih çalışmaları ve sayıları giderek artan master ve doktora tezleri, hem Kürt hareketi hem de Kürt solu üzerine yeni araştırmaları mümkün kılmaktadır. Bu çalışmalar, aynı zamanda araştırmanın klasik "Kürt sorunu" sahasından kısmen de olsa uzaklaştığını ve giderek çok boyutlu bir Kürt tarih algılamasına ve Kürt toplumundaki değişim di-

* Bu makale ilk olarak, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol* (Ed. Murat Gültekingil, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007) adlı eserde yer almıştır. Makaleyi bu kitap için yeniden gözden geçiren Hamit Bozarılan'a ve kullanmamıza izin veren İletişim Yayınları'na teşekkür ederiz (y.n.).

namiklerinin sorunsallaştırılmasına yöneldiğini de göstermektedir.

Varılan noktada, Kürt araştırmalarının kazandığı bu yeni ivmeyle birlikte, yeni bilgi bankalarının oluşturulması ve yeni araştırma sahalarının açılması büyük bir önem kazanmaktadır. Bunların başında, "gri literatür" olarak tanımlayabileceğimiz örgüt-içi yazışmalar, dergiler ve dökümanlar, bildiriler, afişler, militan günlükleri gibi kaynakları da içeren bir kütüphanenin kurulması gelmektedir. Amsterdam'daki Sosyal Tarih Enstitüsü bu konuda başarılı bir model olarak kabul edilebilir. Böyle bir kurum sadece belgelerin korunması açısından değil, aynı zamanda 1970'lerden günümüze görünürlük sahasında önemli bir konuma sahip olan partilerin ve şahısların ötesinde, Kürt hareketinin bugün unutulmuş diğer aktörlerini araştırma fırsatını da doğuracaktır. Buna bağlı olarak, Kürt hareketi ve Kürt solu konusunda, örgütlerin ve militanların mümkün olduğu kadar geniş bir yelpazeden yola çıkılarak tarihsel profillerinin ortaya çıkmasını mümkün kılan ansiklopedilerin hazırlanması da bir zorunluluk olarak belirmektedir. Avrupa, Latin Amerika ve giderek Ortadoğu'daki militanlıklar üzerine yapılan tarihsel sosyolojik çalışmalar Kürt militanlıklarının araştırılması konusunda önemli perspektifler açabilirler.

Militanlık süreçleri üzerine çalışmak, aynı zamanda Kürt hareketlerinin beslendiği sosyalizasyon muhitlerinin oluşması, siyasallaşması ve özerkleşmesi olguları üzerinde önemli bilgilere varmayı mümkün kılacaktır. Bir hipotez olarak 1920 ve 1930'larda genellikle ya entelijensiyanın ya da geleneksel elitlerin önemli bir rol oynadığı Kürt direniş ve hareketlerinin 1960'lardan sonra giderek entelijensiya ve plebiyen katmanların katılımıyla kitleselleşebildiğini söyleyebiliriz. Bu sosyolojik profil değişimlerinin Kürt hareketinin bazısı bu kitapta yer alan entelektüel

üretimini ve birikimini belirlememesi mümkün olamazdı. Düşünce akımları üzerine çalışan araştırmacıların hemfikir olduğu gibi, “fikirler” ancak içinden çıktıkları öznel ve nesnel koşulların bir arada ele alınması sayesinde bir anlam kazanabilmektedirler. Bu ise, kavramların çokanlamlılığını anlamayı mümkün kılan hermenötik (açıklayıcı) bir metodun ve prosopografyaya ve niteliksel bilgilere dayanan tarihsel-sosyolojik bir metodun bir arada kullanılmasını gerektirmektedir.

Kürt militanlığı üzerine çalışma aynı zamanda aktörlerin zaman içinde Bourdieu’nün kullandığı “fields”/“champs” kavramına tekabül eden değişik sahalarda yer alabilme, “çok sahalı” bir profil geliştirme kapasitesini kazanabilmelerini de anlamamıza imkan sağlayabilir. Uzun erimli yaşam öyküleri ele alındığında, son derece az sayıda militanın salt bir militan geleceğe sadık kaldığını, diğerlerinin aynı zamanda entelektüel ya da mesleki sahalarda önemli konumlar kazandıklarını görmekteyiz. Ama bu çok sahalılığın oluşması konusunda elimizde son derece az bilgi bulunmaktadır. Yine, militanlığın kadınlar açısından “davanın emrine girmek” koşuluyla bir özgürleşme sahasını açtığını bilmekle birlikte, militan kadınlar konusunda elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Kürt sol evreninin anlaşılması aynı zamanda özellikle 1960 ve 1970’lerde Türk, Arap ve İran sol hareketleri içinde yer alan ve aralarında Halid (Xalid) Bektaş ya da Gani Bliuryan gibi bazı simaların da bulunduğu özerk bir Kürt hareketine katılmayan militanlar üzerinde çalışmayı da zorunlu kılmaktadır. Kendi tarihsel kökenlerinden yeşeren Kürt hareketinin Türk, Arap ve İran sollarıyla ilişkileri, siyasal anlamda sahip oldukları çokkimliklik, bu “genel” sol hareketlerden kısmi bir kopuşa yola açan özerkleşme süreçleri, evrensel bir sol söylemden ayrılma-dan Kürtlük temelinde yeni bir siyasal söylem geliştirmeleri gibi konular, üzerlerinde son derece cılız bilgilere sahip olduğumuz konular arasında yer almaktadır. Aynı şekilde Kürt sol hareket-

lerinin beslendiği kaynaklar arasında yer alan Afrika, Asya, ve daha marjinal bir şekilde de olsa Latin Amerika modelleri önemli bir araştırma konusu oluşturmaktadır. Son olarak da, sınır-aşın militanlık (ve bazı hallerde de göçmenlik) tecrübeleri, ortak sembollerin ve bir millet tahayyülünün oluşturulmasının anlaşılması açısından son derece önemli bir öneme sahip bulunmaktadır.

1920 ve 1930'lu yıllar üzerine çalışan Taline Ter Minassian, Ortadoğu'nun Müslüman olmayan unsurlarını "Komintern'in hamalları" olarak tanımlamaktaydı. Gerçekten de, Ortadoğu Yahudileri, Grek-Ortodokslar ile aralarında İtalyanların ve Yunanlıların da bulunduğu bazı göçmen cemaatler, Ortadoğu komünist partilerin oluşmasında ve güçlenmesinde önemli bir rol oynamışlardı. 1960 ve 1970'lerde bu tür bir rolün özellikle Filistin kökenli militanlara ve kısmen de olsa Kürt militanlara geçtiğini düşünebiliriz. Ama bu militanların sosyolojisi konusunda elimizde ciddi bir çalışmanın bulunmaması ve tarihsel sözlük ve ansiklopedilerin eksikliği bu konuda bazı hipotezlerin ötesine geçmemize imkan tanımamaktadır. Aynı şekilde, sayılan sınırlı olmakla birlikte bu dönemde Doğu bloku ülkelerinde burslu olarak yaşayan Abdurrahman Gassemlu gibi Kürt talebelerinin hayat hikayeleri konusunda da elimizde bir çalışma bulunmamaktadır.

"Devletsizlik"le açıklanabilecek bu sınır-aşırılık olgusu, Filistin ve Kürt hareketlerinin daha sonraki yıllardaki gelişimini de kısmen açıklayabilmektedir. Mısır'ın İsrail'i tanuması, İran İslam Devrimi ve Afganistan'ın işgali ile damgalanan 1979 yılından sonra Ortadoğu'da sol tam bir çöküş yaşarken, Filistin hareketi genel olarak "sol"da kalmaya devam edecek, ancak 1980'lerin ortasından sonra İslamcılık FKÖ'nün temsil ettiği "sol"a karşı ciddi bir alternatif olarak belirecekti. Kürt hareketi ise 1990'ların

sonuna, hatta günümüze dek solla özdeşleştirilmeye devam edecekti. Önemli bir varlık göstermesine ve ciddi bir sosyal tabana sahip olmasına rağmen, Irak, Türkiye ve özellikle de İran Kürdistanlarındaki İslamcı hareket hiçbir zaman hegemonik bir boyut kazanacak ölçüde güçlenemeyecekti.

Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, sol, 1950’lerden sonra Kürt hareketinin oluşmasında ve gelişmesinde belirleyici bir rol oynadı. Bu tarihsel arkaplan ele alınmadan Irak Kürdistan Demokratik Partisi gibi muhafazakâr partileri de içeren Kürt siyasi yelpazesinin oluşumunu, Irak, İran ve Suriye Kürdistanlarındaki siyasal çoğulluğu ya da Türkiye Kürdistanı’nda PKK’nin referans bir aktör, BDP’nin ise neredeyse hegemonik bir güce sahip olan yasal bir aktör olarak belirmesini açıklayabilmek mümkün olamaz. Aynı şekilde, geçmişin sol mirasını ele almadan bir Kürt siyasi ikliminin oluşmasını algılayabilmemiz mümkün olamaz. Bu ülkelerin hemen hemen tümünü belirleyen ve Kürt sahasını aşan yeni toplum modelleri de, aynı şekilde, sol mirasının bir uzantısı olarak ele alınabilir.

20. yüzyıl sol tarihi, önemli bir paradoksla belirlenen bir tarih olarak ortaya çıkmaktadır. “Reel sosyalizm”, hâkim olduğu ülkelerde bazen totalitarizme varan, milyonlarca insanın yaşamına mal olan ve “halkların hapisanesine” dönüşen diktatörlükle eşanlı bir nitelik kazanmakta, ama aynı zamanda “sosyalizm”, kelimenin tam anlamıyla beyaz bir terör altında yaşayan ülkelerde bir umut ışığı olarak ortaya çıkmakta, ezilen kategorilere ve özellikle de ezilen, hatta varlıklarını inkar edilen halklara direnişlerini mümkün kılacak bir sentaks sunmaktaydı. Bu sentaks hem “ezilen millet” olarak öznelin savulmasını, hem de öznelin evrenselliğin bir unsuruna dönüşmesini mümkün kılmaktaydı. Kürt örneğinde, Kürtlerin kendi varlıklarını, İsmail Beşikçi’nin tabiriyle “Kürt olgusu”nu ya da “Kürt

realitesi"ni temel eksen olarak almaları ve kendi öznelliklerini aşmaları, "milli mesele"yi evrensel bir kurtuluş mücadelesinin parçası olarak algılamaları eşzamanlı olarak gerçekleşmekteydi.

Kürt solu ve aralarında Türk solunun bulunduğu Ortadoğu solları 1960'larda ve 1970'lerde bir arada geliştiler; 1970'lerde artık büyük ölçüde gerçekleşen saflaşmalara rağmen, yeni sınıf ve nesilsel dinamiklerin gelişmesi ya da evrensel bir sentaksa sahip olmak gibi bazı ortak paydaları paylaşmaya devam ettiler. Bu atbaşı gidişin daha sonraki yıllarda ciddi bir kesintiye uğradığını görmekteyiz. Örneğin, hem Türkiye genelinde hem de Kürdistan düzeyinde 68'ler ve 78'ler neslinin olduğunu, ama daha sonra sadece Kürdistan'ın ve genel olarak Kürt hareketinin bir 88'ler, 98'ler ve 2008'ler nesillerinin oluşmasına sahne olduğunu, bu nedenle de nesillerarası aktarımların nesillerarası kopuşlarla bir arada yer aldığını, yeni aksiyolojik formların kendilerini besleyen uzun erimli bir militanlık geleneğinden beslenebildiğini görmekteyiz. Kürt hareketinin hem gençleşmesi hem de, özellikle, kadınlaşması olgusu, bu devamlılıkların sonucu olarak değerlendirilebilir. Gezi olgusunun Türkiye düzeyinde yeni bir militan nesle yol açıp açmayacağını, HDP'nin Türkiye düzeyinde uzun erimli bir parti haline gelip gelemeyeceğini henüz bilemiyoruz; ama son onyılların tecrübesininin hem siyasi sentakslarda, hem de radikalizasyon ve deradikalizasyon süreçlerinde ciddi farklılaşmalara yol açtığı kesin.

Kürt solu üzerine bu makaleye, bu konudaki bilimsel bir araştırmanın mevcut koşullar altında mümkün olmadığını belirterek başlamam gerekli. Bunun en azından üç nedeni bulunmaktadır. Birincisi, eldeki kaynak bolluğuna rağmen, araştırma sahasının henüz tümüyle bakir olması, araştırmayı mümkün kılacak kaynak taraması ve ön çalışmaların henüz başlangıç aşamasında bile bulunmamasıdır.¹ Bu, Kürt solunun geçmişinin, lider-

lerin ve teşkilâtların tarihi olarak değil de, insanların, nesillerin, mücadelelerin –ve yenilgilerin– tarihi olarak okunabilmesinin önünde ciddi bir engel olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci neden, Kürt solunun muhtelif kaynaklarının bulunmasıdır. Örneğin, Türkiye’deki Kürt sol hareketi, sadece, doğal olarak içinden çıktığı ve sürekli etkileşim halinde bulunduğu Türkiye sol hareketleriyle değil, ama aynı zamanda Irak, İran, Suriye ve diaspora Kürtlerinin siyasî hareketleriyle bir arada ele alındığında anlam kazanabilmektedir. Kürt meselesinin ve hareketinin sınıraşın niteliği Kürt solunun “ulus-devletler” çerçevesiyle sınırlandırılmasını mümkün kılmamaktadır. Bu tür çok-değişkenli bir okuma ise, hem Arapça ve Farsça’ya hâkim olmayı hem de bu ülkelerdeki sol hareketlerin gelişimini belirleyen konfigürasyonlar, örgütler, mekânlar ve şahıslar hakkında güvenilir bilgilere sahip olmayı gerektirmektedir. Üçüncü neden ise, konunun “özerkleştirilmesi” ve “sorunsallaştırılması” ile ilgilidir. İkinci Dünya Savaşı’ndan, özellikle de 1958 Irak ve 1960 Türkiye darbelerinden sonra, Kürt hareketi ve Kürt solu hemen hemen tümüyle eşanlamlı terimler olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye örneğini ele alırsak, “Kürt sağı”, aralarında birkaç “49’lu” ve Şerafettin Elçi, Abdülmelik Fırat ve Nurettin Yılmaz gibi bazı simalarla sınırlı kalmaktadır. Kaldı ki, bu siyasetçilerin bir kısmı da ister istemez, daha sonra Kürt siyasî sahasını belirleyen sol hareketlerle kaynaşmış bulunmaktadırlar.² Burada, bir “Kürt sağı”nın oluşmamasının nedenlerini ele almayacağım, bununla birlikte, hemen hemen tümüyle “millî mesele” ile belirlenmiş olan “Kürt solu”nun, belki de, kendi başına bir araştırma konusu olamayacağını belirtmekle yetineceğim.

Bu nedenlerden dolayı ilişikteki makalenin, gelecekte Kürt solunu Kürt hareketi bağlamında ele alacak araştırmalar için bazı ön-notlar sunmaktan başka bir iddiaya sahip olmadığını belirtmeyi gerekli görmekteyim.

Kürt Solu, Türkiye Solu,³ Ortadoğu Solları

Kürt hareketinin sol öncesi ve sol sonrası dönemleri arasında ciddi bazı sosyolojik farklılıklarla birlikte⁴ ortak bazı noktaların da var olduğunu gözlemleyiz. “Kürtlüğün” ezilen bir halk ya da millet olarak tanımlanması, bu devamlılık olgusunu bariz bir şekilde dile getirmektedir. İkinci bir ortak tema ise, en azından ‘60’lı yıllarda Türkiye solunu da etkileyen “ilerleme” “aydınlanma” ve Batılılaşma teması olarak ortaya çıkmaktadır. Kemalist tarih yazımının “sorgulanamaz bir postulat” olarak benimsettiği bir kanının aksine, İttihatçılık ve Kemalizm ile bir dizi ortak paydayı paylaşan ilk dönem Kürt hareketi, medeniyet ve millet meselelerini romantizm ve sosyal-Darwinizm perspektiflerinden yola çıkarak birleştiren “Batıcı” bir görünüme sahip bulunmaktaydı.⁵ Farklı bir sosyal tabana dayanmakla birlikte, Kürt solu da, yeni kavramlarla da olsa, “medeniyet” ve “Batı” sorunsallarını gündeme getirmekteydi. Türkiye Kürt hareketinin 1920’ler ve 1930’lardaki aktörleri kendilerinin “medeni” ve “terakkiperver”, iktidarın ise “barbar” olduğunu göstermek için çaba sarfetmişlerdi.⁶ Cumhuriyetin bu ilk dönem Kürt milliyetçiliği, Kemalizme Kemalizin kendi kavram ve silahlarıyla cevap vermektedir. Bu tarihî mirasın da katkısıyla, solun Kürt hareketine hâkim olmaya başladığı 1960’lı yıllardan itibaren “medeniyet” kavramı ile eşanlı olan “ilericilik” ve “az gelişmişlikten çıkma” şiarları, kendiliğinden bir kabul görmekte, Kemalizin Üçüncü Enternasyonal yoluyla ithal ettiği “feodalizme karşı savaş” kavramı Kürt solunun da temel program maddelerinden birini oluşturmakta, şeyhlik ve ağalık kurumları sert bir şekilde eleştirilmekteydi. Kürt entelektüelleri, Kemalizmi, “dünya aya giderken” Türkiye’yi “az gelişmişliğe”, “Doğu”yu da “Şikeftan Çağında” (Mağara Çağı) yaşamaya mahkûm etmekle suçlamaktaydılar. Sosyalizm, bu ikili soruna bir çözüm ve “asnı yakalamanın” bir yolu olarak algılanmaktaydı.

Solun yaygınlaştırdığı “sosyal adalet” teması ise, “azgelişmişlik içinde azgelişmiş”⁷ konumda olan ve Türkiye’nin gelir dağılımından en az payı alan Kürt bölgelerinde doğal olarak büyük bir yankı uyandırmaktaydı. İsmail Beşikçi’nin “Doğu Anadolu’nun Düzeni” üzerine çalışmaları⁸ Kürtler tarafından hem “millî zulmün” eleştirisi hem de aralarında bu “millî zulmün” de bulunduğu faktörlerin yarattığı “geri kalmışlık”tan sosyalizm yoluyla çıkmaya bir çağrı olarak kabul edilmekteydi.

Kürt solunu belirleyen diğer bir hususiyet ise, Tuğrul Artunkal’ın —bildiğim kadarıyla şimdiye kadar basılmamış— bir konferansında “fakirin evrenselliği” olarak tanımladığı Marksizm-Leninizmin meşruiyetini sorgulamadan kabul etmesinde yatmaktaydı. 1960’ların sonundan itibaren bu ideoloji, hem bir “öznel” olarak Kürtlüğün “evrensel”le meşrulaştırılmasını⁹ ve bu yolla kendi ezilmişlik koşulunu insanlık koşuluyla izah etmesini, hem de Türkleri, Arapları ve Acemleri de içeren “evrenselliğin” bir parçasını oluşturmasını, “diğer”ini “millî düşman” olarak değil de, “düşman devlet” ve “dost halk” olarak düşünebilmesini mümkün kılmasıydı. Bir anlamda, Kürtlerin “ezen uluslar”dan daha fazla “evrensel” olduklarını, “ezen ulusların ezilen sınıflarının kurtuluşu” için de mücadele ettiklerini göstermeleri ve bu nedenle de daha fazla “Marksist-Leninist” olmaları gerekiyordu. Jean Leca’nın Cezayirli mücahitlere atfettiği “kendimizi kurtarmak için verdiğimiz mücadele ile hem kendimizi hem de sizi kurtarıyoruz”¹⁰ şiarı, Kürt sol hareketlerinin de zihni evrenini anlamamızı mümkün kılmakta. Tümüyle “millet-devlet-vatan birliği”ni ve birlikteliğini temel alan sağın aksine, Marksizmin milli meseleyi meşru bir mesele olarak kabul etmesi ve bunu sınıf savaşları ile açıklaması ve birleştirmesi, bu ideolojiye “kendiliğinden gelen” bir yakınlaşmayı da mümkün kılmıştı.¹¹ Diğer azınlık milliyetçiliklerinde¹² olduğu gibi, hem “diğer”i ile ortak bir söylemsel sahanın paylaşılması, ileti-

şimi ve kendisini aynı dünyanın parçaları olarak tahayyül etmeyi mümkün kılan bir dile sahip olunması, hem de bu saha içerisinde kendi “özneliği”nin ifade edilebilmesi gerekliydi. Örneğin, Şengal talebe ve entelektüellerinin “Stalinist” olması, Tamul militanlarının Trokçkist olması gibi bir olguyu¹³ hem mümkün hem de zorunlu kılmıştı. Marksizm-Leninizm dışındaki her türlü siyasî söylem, gericilik ve anti-modernizm anlamına gelmekteydi. Ama Tamul solcuları açısından “Stalinist” bir söylem ise, Şengal solu ile aradaki farkın tümüyle silinmesi anlamına gelecekti. Aynı şekilde Etyopya’da Maoculuk belli bir ölçüde azınlık hareketlerinin söylemi haline gelmişti (bilindiği gibi, Türkiye’de de radikal Maoçu akımların militanlarının çok büyük bir kısmı Alevilerden oluşmaktaydı). Kürt solu ve Türkiye solu arasında bu denli büyük bir ideolojik farklılık yaşanmadı, fakat Kürt solu, aralarında, diğer Ortadoğu sol hareketleri ile radikal bir farklılaşmayı mümkün kılan “anti-sömürgecilik” gibi temalar geliştirdi ve Ekim Devrimi’ni her şeyden önce “ulusal kurtuluşları başlatan bir çağ” olarak okudu.

Bu ayrışma rağmen ve buna zıt bir olgu olarak görünse de, Kürt solu ve Türkiye solu arasında, “hâkim milletler”in “ezilen sınıfları” ile yakınlaşmayı sağlayan bu “yakın evrenselliğin” zorunlu kıldığı kavramsal, hatta sosyolojik bir devamlılığın sözkonusu olduğunu da belirtmek gerekmekte. Kavramsal düzeydeki devamlılık, sadece dünya sol literatürünün Türkçeye tercüme edilmiş olması ile değil, aynı zamanda, diğer sol hareketlerin muhatap olarak kabul edilmesi ve bu nedenle onlarla kendi dillerinde iletişime geçilmesi zorunluluğu ile açıklanabilir. Örneğin, 1970’li ve özellikle de 1980’li yıllarda, PKK da dahil Kürt sol hareketlerinin “kültür”e büyük bir ağırlık verdiklerini ve bu alanda oldukça zengin bir Kürtçe literatür geliştirebildiklerini, 20-25 yıl devam edebilen dergiler yayımlayabildiklerini, ama hemen hemen hiçbir Kürtçe siyasî metin üretmediklerini görmekteyiz. Aynı şekilde, bu hareketlerin “sömürgecilik” te-

ması dışında ele aldıkları konuların Türkiye solunun da tartıştığı (daha doğrusu, belli bir ideolojik kalıplaşmadan dolayı tartışmadığı) “revizyonizm”, “feodalizm” ya da “yan-feodalizm”, “millî burjuvazi”, “emperyalizm ve sosyal-emperyalizm”, “Üçüncü Dünya” gibi temalardan oluştuğunu görmekteyiz. Bu ideolojik dil birliğinin Kürt ve Türkiye sollarının aynı temalar ve kavramlar çerçevesinde birleşmelerini ve ayrışmalarını mümkün kıldığını ve buna paralel olarak, Kürt solunun özerk bir “sol düşünce”nin geliştirmesini engellediğini görmekteyiz.¹⁴

“Sosyolojik devamlılığa” gelince: Ortadoğu’nun tümünde sol, belli dönemlerde bir realite olarak tezahür eden ve “sınıf savaşlarını” da içeren mücadelelerin bir aktörü olarak ortaya çıkmaktaydı, fakat sosyal bir hareket ve bir radikalizm olarak, kaynaklarını bu “savaşlar”ın dışındaki faktörlerde bulmaktaydı. Bir yandan, bir “tarihsel” misyona soyunmuş, ideolojik-siyasî bir söylem oluşturma kapasitesine sahip “organik” entelektüellere dayanmakta, diğer yandan da, *sosyal bir hareket* olarak “deklase” olan katmanları seferber etmekteydi. Entelektüeller, belli ölçülerde “deklase” olanların toplum düzeyinde sosyal mütercimleri rolünü görseler de, her iki katman arasındaki uçurumun derinleşmesi, belli bir ölçüde kendi başına bir “sınıf savaşı”na yol açması kaçınılmazdı. Türkiye solunda 1970’lerde kaba hatlarıyla TKP-TİP-TSİP gibi entelektüellerin oluşturduğu hareketler ile Dev-Yol, Dev-Sol, TKP-ML, Halkın Kurtuluşu, Halkın Yolu gibi gençliği ve “varoşları” seferber edebilen ve “icraata” dayanan hareketler arasında yaşanan kopuş, bunun tipik bir örneğini oluşturmaktaydı. PKK gibi bir teşkilâtın oluşması ve kendinden önceki sol hareketleri büyük ölçüde marjinalleştirebilmesi, Ortadoğu’nun tümünde görülen bu iç gerilimin Kürt solunda da yaşandığını göstermekteydi.

Sol Hareket Öncesi Dönem

Kürt solunun başlangıcı için belli bir tarih verebilmek oldukça güç. Aralarında Fehmi-e Bilal ve Hesên Heşyar Serdi'nin de bulunduğu Şeyh Said'e yakın bazı kişilerin en azından '50'li-'60'lı yıllarda sol bir çizgiye sahip oldukları, hatta tarikatları "gangs-terlik"le suçladıkları bilinmekte,¹⁵ fakat böylesine radikal bir yaklaşımın 1920'lerde değil de ancak daha sonraki siyasî süreçler içerisinde oluşabildiğini düşünmek daha makul görünmektedir. Aynı şekilde, 1920'li yıllarda bazı Irak ve Türkiye Kürtlerinin Sovyetler Birliği ile temasa geçmeye çalıştıklarını, kendi adıyla bilinen bir isyanın lideri olan Şeyh Mahmud Berzenci'nin Lenin'e bir mektup yazdığını,¹⁶ bir Kürt delegasyonunun Sovyet temsilcileri ile görüştüğünü,¹⁷ Türkiye'de kurulan ve Şeyh Said isyanının örgütleyicisi olarak kabul edilen Azadî Cemiyeti'nin de Sovyetler Birliği ile temasa geçmeye çalıştığı bilinmektedir.¹⁸ Fakat bu "temas arayışlarının, aralarında 1919-1922 dönemi Kemalist hareketin de bulunduğu diğer bazı hareketlerde gözlemlendiği gibi, pragmatik nedenlere dayandıklarını, Sovyet yanlısı bazı söylemlere rağmen, ideolojik bir mahiyete sahip olmadıklarını söyleyebiliriz. Daha sonraki aşamalarda, Komintern, Türkiye Komünist Partisi¹⁹ ve Sovyetler Birliği'nin Kürt hareketine büyük bir kuşkuyla yaklaştıkları, Hoybun-Taşnaksutyun ittifakı ile gerçekleştirilen Ağrı Dağı İsyanının Sovyetlerin de askerî katılımıyla bastırıldığı bilinmektedir. Irak Komünist Partisi'nin 1935'te verdiği "Kürtlerin tam istiklalini" destekleme vaadine rağmen,²⁰ Sovyetler Birliği'nin Türkiye yanlısı siyasetinin Ortadoğu'nun tümündeki Kürt milliyetçilerini "sol"dan uzaklaştırdığını düşünebiliriz.

İkinci Cihan Harbi'nde Irak Komünist Partisi'nin bir "Kürt şube"sine sahip olduğunu ve Kürdistan'da yoğun bir faaliyet gösterdiğini görmekteyiz.²¹ Aynı şekilde, İran Komünist Partisi Tudeh'in Kürdistan'da faal olduğu²² – ve daha sonra İran Kür-

distan Demokratik Partisi’ni kuracak olan entelektüellerle temas içinde olduğu — bilinmektedir. Bununla birlikte, bu dönemde de sol fikirlerin İran ve Irak Kürtleri arasında dar bir entelektüel çevreyi aşabildiğini söyleyebilmek zor görünmektedir. Bunun Türkiye Kürtleri için de geçerli olduğunu eklemek mümkündür. Sovyetler’e pek sempati göstermeyen Bedirhanî (Bedirhani) ve eski Xoybun (Hoybun) üyelerinin çıkarttığı *Ronahi* (Aydınlık) ve *Roja Nu* (Yeni Gün) gibi dergilerde Sovyetlerle ilgili birkaç haberin yer almasını ve Stalin’in resminin kapaktan verilmesini, hem bu yayın organlarının “magazin” niteliği ile hem de SSCB’nin ittifak kuvvetleri arasında yer almasıyla açıklayabiliriz.²³

Sovyetler Birliği ile temas arayışlarının özellikle Cihan Harbi’nin hemen ardından arttığını görmekteyiz. Bu dönemde kurulan ve aralarında Türkiyeli Kürtlerin de bulunduğu *Rızgarî* (Kurtuluş) adlı bir örgütün Sovyetlerle temas kurmaya çalıştığını,²⁴ daha sonra, Zinar Silopi’nin 1946’da “Suriye ve Türkiye Kürtlerini temsil eden Kürt Demokratik Parti temsilcisi olarak, isteklerimizin çok büyük yoldaşımız Stalin’e arzını büyük hürmetle rica” ederek bir mektup yazdığını görmekteyiz. “Türkiye’nin faşist zalim hükümetini” kınayan bu mektupta, muhafazakâr olduğu bilinen Silopi, Sovyetler’den yardım istemekte ve şu arzuyu dile getirmekteydi:

Gerçek demokrasiyi Sovyetler Birliği hükümetinin nurlu esasetinin ışığı ile memleketimiz Kürdistan’da, kendi hakkını, demokrasiye bağlılığını ve onun her millete refah, mutluluk, özgürlük getireceğini, Türkiye Kürdistan’ındaki teşkilâtımızla, Kürt milletine anlatmaya son derece gayret etmekteyiz.²⁵

Son olarak da, Yann Richard’ın da belirttiği gibi muhafazakâr bir niteliğe sahip olan²⁶ ve Mustafa Barzani tarafından desteklenen, Sovyet işgali altında olmamakla birlikte varlığını İran’daki Sovyet askerlerine borçlu olan Mahabad Kürt Cumhuriyeti’nde (1946) “sol” temaların belli bir yankı bulduğu gö-

rülmektedir. Ama içtimaî meselelere tali derecede önem veren, en azından ilk başlarda ulema ve toprak sahipleri tarafından da desteklenen ve bir din adamı olan Qazî (Kadı) Muhammad tarafından yönetilen bu Cumhuriyetin “sol” bir etiket taşımaktan özellikle kaçındığını da eklemek gereklidir.

Bu nedenle savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği ile gözlemlenen bu temas arayışlarının da ideolojik ya da siyasî bir yakınlık anlamına gelmediği söylenebilir (Irak’ta “ilerici bazı subaylar” tarafından 1939’da kurulan ve bu yıllarda sol bir söylem geliştiren *Hiva* [Umut] örgütü, belki de, bu açıdan bir istisna oluşturmaktaydı).

Bu konuda yazılı bir belge bulamadıysam da, savaş sonrasında, Sovyetler Birliği’nin Mahabad Cumhuriyeti’ni – ve aynı dönemde kurulan ve çok daha sol bir niteliğe sahip olan Azerbaycan Cumhuriyeti’ni – kendi kaderleriyle baş başa bırakıp İran’ı terk etmesinin, Kürtler arasında yoğun bir tepkiye yol açtığını, ama aynı zamanda da, bu Cumhuriyet’in askerî liderlerinden olan Mustafa Barzani’ye siyasî sığınma sağlamakla da olumlu bir imaj kazandığını, aynı şekilde Sovyet Kürdoloji çalışmalarının diğer Kürtler arasında da belli bir yankı uyandırdığını düşünebiliriz. Bu ikili tutum Kamuran Bedirxan’ın Paris’te yayımladığı *Kürdoloji Araştırmaları Bülteni*’ne de yansımaktaydı. Örneğin, bir İngiliz gözlemcinin kaleme aldığı ve *Bülten*’in yorumsuz yayımladığı bir makalede Sovyetler’in aleyhine görüşler ifade edilmekte ve Batı ülkelerinin dikkati Kürtler arasında gelişebilecek sol hareketlerin yaratacağı tehlikeye çekilmekteydi.²⁷ Fakat *Bülten*’in aynı sayısında yer alan ve Sovyetler Birliği’nden gelen bir “okuyucu mektubu” ise sosyalizmin Sovyet Kürtlerine getirdiği kazanımlara değinmekte ve “emperyalizm”i eleştirmekteydi.²⁸ Öyle anlaşılıyor ki Bedirxan, ne tam bir Sovyet yanlısı tutum takınmayı, ne de Sovyetler’le ileride mümkün olabilecek bir yakınlaşmayı dışalamayı dilemekteydi.

Solun İlk Emareleri

Tespit edebildiğim kadıyla, Kürt hareketinde, özellikle de Suriye ve Irak’ta gerçek bir sol akımın oluşması 1950’lere denk gelmekte. Kürt solunun bu ülkelerde ortaya çıkması, Sovyetler Birliği’nin doğrudan bir müdahalesinden çok, bu yıllarda, özellikle bu iki ülkede yükselen radikal Arap milliyetçi hareketinin sola yaklaşması ve belli bir ölçüde sosyalist kisvesi altında gelişmesiyle açıklanabilir. Bu “sosyalizm”e kayışın komünist hareketin de belli bir ölçüde canlanmasını sağladığını, bazı Kürtlerin bu ülkelerin komünist partilerine üye olduklarını görmekteyiz.²⁹ Bu hareketliliğin bu ülkelerin komünist partilerine üye olmayan Kürtleri de etkilediğini, daha sonra Irak KDP’nin (Parti Demokrafi Kurdistan [Kürdistan Demokrat Partisi]) sol kanadının yöneticisi haline gelecek İbrahim Ahmet’in daha çok popülist bir niteliğe sahip “sol” yazılar yazdığını,³⁰ aynı şekilde, Suriye’de Cegerxwin,³¹ Qadri Can ve Osman Sabri gibi şairler arasında sol fikirlerin ve Stalin’e hayranlığın yayıldığını görmekteyiz. Yine bu yıllarda, komünist ve komünist olmayan Kürtler arasında bazı tartışmaların yer aldığı anlaşılmakta. Cegerxwin’in muhafazakâr bir Kürt’le giriştiği bir münakaşada şunları söylediği nakledilmekte:

Bizim gibi Komünistlerin düşüncesine göre, Kürdistan’ın bağımsızlığını savunan Kürtlerin hepsinin komünist olması gereklidir. Hepsi komünistleşecek Ortadoğu ve Asya devletleri, bizim için bir Kürdistan [devleti] kuracaklardır. Fakat sizler [Cegerxwin’in eleştirdiği muhafazakâr Kürt] emperyalizmin adamı olmuştunuz. Sizler, Kürt milletinin gelişmesini, Kürtlerin komünist olmasını engelliyorsunuz.³²

Aynı yıllarda, 1946’da kurulan İran Kürdistan Demokrat Partisi’nde de sola kayışın yaşandığını, daha sonra parti genel sekreteri olacak Abdurrahman Qasimlo gibi bazı gençlerin Doğu Avrupa ülkelerinde burslu eğitim gördüklerini gözlemekteyiz. Bu sol kıvılcığının tesirleri Batı Avrupa’da da görülmek-

teydi, ilk kongresi 1956'da Wiesbaden'de yapılan KXKE (Koma-la Xwendekaren Kurd li Ewropa [Avrupa'da Kürt Talebeleri Derneği]) adlı bir cemiyet, hem milliyetçi hem de sol eğilimli talebeleri bir araya getirmekteydi.

Bu sola kayış Irak'ta 1958'de gerçekleştirilen Abdulkerim Kasım darbesiyle büyük bir ivme kazandı. Sovyetler Birliği'nde oldukça tatsız bir sürgün dönemi geçiren – ve kendisine verilen Kızıl Molla lâkabına tam anlamıyla ters düşecek şekilde – daha da muhafazakârlaşan Mustafa Barzani,³³ 1958'de Irak'a döndüğünde, büyük ölçüde sol militanların kontrolüne geçmiş bir PDK'nın başına geçmek zorunda kaldı.³⁴ Darbeden üç yıl sonra başlayacak Barzani isyanı ise kendisini hem "millî istiklal" hem de "içtimâî ihtilal" anlamında kullanılan "şoreş" kelimesi ile tanıtır ve PDK kendisini "ihtilalin itici gücü" olarak görüyordu. Barzani isyanı, savaşçılarınin resmî sıfatını oluşturan ve "ölümün önüne atılan" anlamına gelen "Peşmerge"nin yanı sıra, sol hareketlerin kavradığı anlamda bir "militanlaşma" sürecini de başlatıyordu. "İhtilal"ın Avrupa temsilcisi İsmet Şerif Vanlı, Kürt milliyetçiliğinin "bütün halkların ve milletlerin sahip olduğu kendi kaderini tayin etme" temeline dayandığını söylüyor ve amaçlarının "millî istiklâl"le sınırlı olmadığını belirtiyordu:

Söz konusu olan, bu asrın ölçütlerine göre modern olmak, hem Kürt cemaatinde hem de her Kürdün kendi bünyesinde temel insan haklarına saygı göstermek ve bu cemaati kararlı bir şekilde teknik ilerleme, iktisadi refah ve daha büyük bir sosyal adaletle ulaştırmaktır. Bu anlamda, Kürt milliyetçiliği ihtilalcidir.³⁵

Buraya kadar bahsettiğim Kürt solu tarihinde, Türkiye Kürtlerinin nisbeten zayıf bir rol oynadığını, sola olan eğilimin, Suriyeli Kürt şairlerin eserlerinin Türkiye'de gizli bir şekilde elden ele dolaşması ya da bazı Kürt talebelerinin Avrupa'daki faaliyetlere katılması ile sınırlı kaldığını görmekteyiz. Bunun en önemli nedeni, kuşkusuz, bu yıllarda Amerika'ya yaklaşan ve Ortadoğu'nun radikal dinamiklerinin tümüyle dışında gelişen

Türkiye’deki sol hareketinin zayıflığında aranmalı. Belli bir ölçüde, Kemalizmin, DP’ye karşı muhalefetin ideolojisi haline gelmesi ise, hem Kürt gençliğinin iktidara karşı seferber olmasını, hem de Türkiye’nin genelinde radikal bir solun gelişmesini engellemektedir.

Bununla birlikte, 1950’lerin sonlarından itibaren, özellikle Türk milliyetçiliğini hedef alan, fakat aynı zamanda sola geçişi de başlatan bazı gelişimler gözlemlenmekteydi. Örneğin, 1958’de Diyarbakır’da, adıyla hem sola ilgiyi, hem de Kürtlük fikrine sempatiyi dile getiren *Heri* (Yurt) gazetesi yayımlandı ve 1959’da “49’lar” olarak bilinen grup içerisinde sol eğilimli bir kanat oluştu.³⁶ 1962’de Edip Karahan’ın (1930-1976) sahipliğini ve yazı işleri müdürlüğünü üstlendiği *Dicle-Fırat* gazetesi de sola geçişte önemli bir rol oynadı. Büyük bir ihtimalle hukukî nedenlerle ölüm yıldönümü vesilesiyle Mustafa Kemal’i anmak zorunda kalan gazete, Kürt kültürüne büyük bir ağırlık vermekte, Melaye Cizirî, Ehmede Xani ve Hecî Qadiri Koyî’nin şiirlerini ve *Xece û Siyamend Destanı*’ndan bazı bölümleri tanıtmakta, “Doğu meselesi”nin değişik boyutlarını ele almakta ve “faşizmi Doğu’nun baş düşmanı” ilan eden makaleler yayımlamaktaydı.³⁷

1961-1975: Kürt Solunun Oluşması

“49’lar” ve *Dicle-Fırat* Türkiye’de sol bir Kürt hareketin oluşmasının ilk emareleri olarak yorumlanabilir. 1960’larda giderek güçlenen bu hareketin iki kökten beslendiğini görmekteyiz. Birinci kök, önce TİP, daha sonra FKF ve Dev-Genç’te ifadesini bulan Türkiye solu olarak tanımlanabilir. Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran gibi simaların Kürt meselesi konusunda klasik Kemalist çevrelerden çok daha açık olmaları, Tark Ziya Ekinci, Mehmet Ali Aslan, Kemal Burkay gibi bazı Kürt şahsiyetlerinin TİP’te yer almalarını ve liderlik kadrolarına geçmelerini müm-

kün kılmaktaydı.³⁸ TİP'e ve daha sonra FKF'ye katılan Kürt gençleri ve entelektüelleri, bunların söylem ve programlarını kısmen de olsa belirleyen Kemalist fikirlerden oldukça rahatsız olmakla birlikte, Kemalizmde bir eleme yaparak ya da resmî Kemalist çevrelerin sansürledikleri bir Mustafa Kemal'i öne çıkararak "Kürt davası" nı meşru bir dava olarak savunmaktaydılar. Böylelikle Mustafa Kemal'in "emperyalizm karşıtı" metinlerinin ve *Nutuk*'un son cildindeki eklerde yer alan Kürt liderlerine yazmış olduğu mektupların Kürt entelektüelleri tarafından yoğun bir şekilde Türk milliyetçiliğini ve bir iktidar pratiği olarak Kemalizmi mahkûm etmek amacıyla kullanıldığı anlaşılmakta. Elimizde bu konuda bir kanıt bulunmasa da, 1969-1971 döneminde Türkiye solunun bir kısmının Kemalizmden uzaklaşarak meşruiyetini kendine has referanslarda aramaya geçmesinde Ömer Ayna, Avni Gököğlü gibi Kürt militanların önemli bir rol oynadıklarını düşünebiliriz.

İkinci kök ise, merkezini Barzani hareketinin oluşturduğu Ortadoğu Kürt hareketi idi.³⁹ 1964'te, Irak KDP'sine oldukça yakın olan, önce Faik Bucak, Bucak'ın — Kürt çevrelerinde siyasi olduğu kabul edilen — bir cinayete kurban gitmesinden sonra da Said Elçi tarafından yönetilen TKDP (Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi) kuruldu.⁴⁰ Bu oluşum, belli bir ölçüde, 49'lar geleneğini de devam ettirmekteydi.⁴¹ TKDP, Türkiye Kürt hareketinin "sınırşırı" bir nitelik kazanmasını, kendi meşruiyetini, Türkiye dışında, "Kürtlüğün" kendisinde bulmasını mümkün kılmıştı. Muhafazakâr bir yönetime sahip olmasına ve genellikle mahalli eşraf, zanaat erbabı ve dinî âlimlere hitap etmesine rağmen, bu parti de, Irak KDP'si örneğinde olduğu gibi, tabanının bir kısmının sola geçişini engelleyemeyecek ve kısa bir zamanda, TİP/FKF-Dev-Genç geleneğinden gelen militanlarla ortak bir sahayı paylaşmak zorunda kalacaktı.

1960'larda Türkiye gündeminde önemli bir yer tutan "Doğu mitingleri",⁴² 1969-1970 yıllarında gerçekleştirilen komando

operasyonlarına karşı gelişen yoğun tepkiler,⁴³ bu her iki kökten beslenen dinamizmin bir arada gelişmesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktaydı. Bu olaylar Kürt hareketinde belli bir radikalizme yol açacak, 1960’lı yılların ortalarında ifade edilen kültürel haklar, iktisadi yatırım ve sosyal adalet taleplerinden⁴⁴ 1970’lerin başında, Türkiye’nin “emperyalizme bağlı” “Kürt halkını/milletini” ezen bir devlet olarak tanımlanmasına, “sınıf savaşı”nın Kürt toplumundaki “feodalleri ve işbirlikçileri” de içerecek şekilde yeniden yorumlanmasına ve “milletlerin kendi kaderlerini tayin etme hakkı”nın savunulmasına geçişi mümkün kılacaktı.

Bu gelişme, giderek, Türkiye Kürt solu içinde Barzani referansının etkisinin, az da olsa, zayıflamasını ve Türkiye solundan gelen “Bundçuluk” ithamına rağmen, Kürt solunun giderek müstakil bir “örgütlenme”ye geçişini kaçınılmaz kılmaktaydı. DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları, 1970) bu ikili özerkleşmenin ilk aşamasını oluşturmaktaydı. Siyasî yaşamına Dev-Genç’li bir militan olarak başlayan Hatice Yaşar, Rafet Ballı ile yaptığı bir mülakatta, Dev-Genç’ten nasıl koptuğunu anlattıktan sonra, bu kopuşun ikili bir gelişim sonucunda mümkün olduğunu eklemektedir:

1960’ların sonrasında Türkiye’de sol radikalleşir ve marjinallikten çıkar. Kemalizmle fikri bağlar ilk kez sorgulanmaya başlanır. Kürtler açısından ise, ilk kez klasik milliyetçi örgütlenme ile bağlar ameliyat masasına yatırılır ve tam cepheden olmamakla birlikte, ortak örgütlenmeyi öğütleyen Lenin’in görüşleri sorgulanır. Bu kendiliğinden bir süreçtir.⁴⁵

DDKO *Bülten*’leri, gerçekten de “kendiliğinden” başlayan bu süreçte, Kürt solunun varlık nedenini Türkiyelilikte değil de Kürtlükte bulacak ölçüde farklılaştığını, aynı zamanda da, bu Kürtlüğün kurtuluş ufkunu evrensel sol bir ideolojide aradığını göstermektedir. Bu bültenlerde doğal olarak ağırlıklı bir şekilde ele alınan konular Kürtlerle ilgili olanlardı. Böylece, Irak Kürdis-

tan'ı ile dayanışma, TİP'in 20 Ekim 1970 4. Kongresi'nde ele alınan "Türkiye'nin doğusunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu" ve partinin "Kürt sorununa işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerekleri açısından baktığı" "toprak meselesi ve ağalığa karşı mücadele", Doğu'da komando operasyonları... DDKO'ların üzerlerinde en çok durdukları konular arasında yer almaktaydı. Solun "sınıf savaşı" boyutunu ihmal etmeyen DDKO'lar "çağımız"ı her şeyden önce "ulusal kurtuluş savaşları çağı" olarak tanımlamakta ve buna uygun olarak da diğer "halk mücadeleleri"ne de büyük bir ilgi göstermekteydiler. "Ortadoğu ve Filistin halklarının mücadeleleri", "Bask milliyetçilerinin devrimci mücadelesi", "Hindî-Çin halklarının ABD emperyalizmine indirdikleri ağır darbeler...", "zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri olmayan mazlum dünya halkları" yoğun olarak ele alınan temalardan bazılarını oluşturmaktaydılar.⁴⁶

Üniversite talebesi "gençler" tarafından kurulan, ama radikal söylemlerine rağmen "yasallık" dışında her türlü eyleme karşı olan Kürt entelektüellerinin manevi himayesinde gelişen DDKO'lar, o dönemde Dev-Genç içerisinde yaşanan "silahlı mücadele" sorunsalının tümüyle dışında seyretmekteydiler. Bültenlerin bu konuya değinmemesine rağmen, sözlü kaynaklardan anlayabildiğim kadarıyla, belki de 1920 ve 1930'lardaki Kürt hareketinin şiddetle ezilmesinin de tesiri altında, DDKO'lar "legalite"yi her koşulda korunması zorunlu bir örgütlenme ve direniş tarzı olarak kabul etmişlerdi.⁴⁷

Bununla birlikte, Kürt hareketi içinde bu dönemde çok daha radikal bazı girişimlerin de başladığını görmekteyiz. KDP'den ayrılıp hemen hemen aynı ismi koruyan (Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi) yeni bir oluşum başlatan Dr. Şıvan'ın (Said Kırmızıtoprak 1935-1971) yazıları⁴⁸ bu konuda önemli bir örnek oluşturmaktadır. Irak Kürt hareketini Viet-Kong direnişi ile karşılaştıran Dr. Şıvan'ın önemi, Türkiye sol hareketine başından itibaren son derece kuşkulu yaklaşması ve solu hemen hemen

tümüyle “millî mesele” ve “millî istiklal” temelinde yeniden sorgulayıp “inşa etmesi”nde yatmaktaydı. Kürdistan’ı bir tarih, dil, coğrafya bütünlüğü olarak algılayan Kırmızıtoprak, diğer sol hareketler gibi “feodaliteden” kapitalizme (ya da niteliksel bir “sıçrama”yla “sosyalizm”e) değil de, “milliyetçiliğe” geçişi tarihin gerçek itici gücü olarak algılamakta ve “Kürt millet hareketlerinin dünya millî ve sosyal hareketleri içerisindeki yeri”ni, “Asya ve Afrika tarihinin bir parçası olarak Kürt millet hareketleri”ni sorgulamaktaydı.

Kürtlere karşı “Arap kemeri” siyasetini takip eden Suriye⁴⁹ ve Barzani hareketini bastırmayı hedefleyen Irak’taki Baas sosyalizmlerine sert bir tepki gösteren Şıvan, bu “tepeden gelme hastalığı’na yakalanmış sosyalizm tüccarlarının gerçek yüzü”nün “millî sosyalizm”⁵⁰ olduğunu söylemekteydi. Mısır, Pakistan, Endonezya rejimleri gibi “uzun zaman tek şahsın diktatörlüğü halinde ve fakat ordunun desteği ve müsaadesi nisbetinde” ayakta kalan Türkiye rejimini ise, Mustafa Kemal’in vadelerini tutmadığı, Ankara’nın “faşist iktidar elitinin” “İslâmî değerleri bir yana (iterek) bir nevi dinsizliği ideolojize” ederek oluşturduğu yeni bir “hasta adam” olarak tanımlamaktaydı. Kırmızıtoprak, Kürt tarihinde hem Said Nursi’yi hem de bu tarihin “en acı, en kanlı ve korkunç bir sayfası” olan Dersim’i sahiplenmeyi önermekteydi, “sınıfsal çelişki”yi reddetmemekle beraber, Kürtler açısından “millî çelişki”yi temel “çelişki” olarak görmekteydi. Aslında, Dr. Şıvan’ın Marksizm-Leninizmi kabul etmesinin en önemli nedeni, bu “ideoloji”nin “millî mesele” ile ilgili sunduğu açılımlardı. Lenin’in bu konudaki tezlerini hatırlatan Şıvan, şunları eklemekteydi:

Şüphesiz Latin’den beri “Millet Meselesi” daha çok açıklığa kavuşmuş ve yeni yeni ortaya çıkan çelişkilerin ışığında, sosyoloji muhtevasında ve tarafların sosyal yapısında da bir takım değişiklikler olmuştur. Örneğin, az gelişmiş bir ülke milliyetçiliği, sırf o ülke az gelişmiş olduğu ve yöneticileri tarafından da ikili veya çok

tarafı bağlantılarla büyük bazı milletlerarası güçlere karşı çıktığını ilân ettiği zaman dahi, objektif olarak, ilerici olmayabilir.⁵¹

Bu nedenle de “emperyalizmle çelişki”yi ya da “burjuvaziyle çelişki”yi “başçelişki” ilan eden Türkiye sol hareketinin aksine, Dr. Şivan “Kürt millet gerçeği”ni “birinci ve acil çelişki” olarak tanımlamaktaydı.⁵² Böylelikle, Kürtleri doğrudan ilgilendiren Suriye ve Irak misallerinden yola çıkarak, “ilericilik” ve “anti-emperyalizm” arasındaki “doğal bağı” kıran Kırmızıtoprak, son olarak da Türkiye sol hareketini milliyetçilikle suçlayıp eleştirmektedir. Ona göre:

İster sol ve isterse İslâmî değerlere ön planda yer vermek şeklinde karşımıza çıksın, Türk milliyetçi hareketi, kesin ve net bir şekilde, iktidar elitlerinin inhisarında ya da kontrolünde bulunmaktadır. Yani ister solcu bir temel ve isterse İslâmî bir muhteva taşıyor görünümünde bulunsun bile, Türk milliyetçileri, ordunun, yani gizli ya da açık cunta gruplarının tanıdığı problematikler dahilinde icrai faaliyet etmek zorundalar.

Dr. Şivan’ın —şakirdleri tarafından 12 Mart sonrasında DDKD (Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri) çerçevesinde “şerh edilecek” — bu görüşleri, Kürtler arasında sola geçişin temelinde bir millî direniş ve milleti sahiplenme isteğinin bulunduğunu göstermekte, aynı zamanda da, Türkiye solu ile radikal bir kopuşun ön işaretlerinden birini oluşturmaktaydılar. 1972-1973 arasında düzenlenen DDKO Davası, bu yolda ikinci bir “cepheden saldırı” imkânını sunmakta ve DDKO’ların hapsedilme koşullarında nasıl bir radikalleşme sürecinden geçtiklerini göstermekteydi. Gerçi askeri mahkeme önünde yaptıkları savunmalarda DDKO’lular Türkiye sol hareketi geleneğini ve “bağımsız Türkiye” şiarını sahiplenmeye devam etmekteydiler, ama, onların sol söylemine anlam veren artık “sınıf mücadelesi” ya da “emperyalizmle mücadele” değil de, hemen hemen tümüyle “Kürdistanî” bir program idi. DDKO savunması, Kürtlükten yola çıkarak Türkiye tarihinin yeniden okunması anla-

mına gelmekteydi. DDKO’cular açısından, Türkiye “emperyalizmin dünya sömürü sistemi içinde finans kapitale bağımlı az-gelişmiş bir ülke” idi ve bu ülkedeki iktidarlar “emperyalizmin işbirlikçileri”ni oluşturmaktaydılar. Mustafa Kemal ve İsmet İnönü’nün konuşma ve metinleri ve aralarında Şevket Süreyya Aydemir’in de bulunduğu tarihçilerin çalışmaları, bu ülkedeki resmî tarih söyleminin tümüyle gerçeği yansıtmadığını ve Kürtlerin varlığını inkâr etmeye yönelik olduğunu göstermekteydi. Yine, savcının Kürtçe diye bir dilin olmadığı savını reddetmeye yönelik bir dilbilimi dersi haline gelen savunmada, Kürtçenin varlığını inkâr eden devlet söyleminin yalana dayandığı dile getirilmekteydi. Sanıklara göre:

1. Objektif gerçeklerin ve bilimsel verilerin ışığı altında Türkiye’de farklı bir kültür yapısına sahip KÜRT HALKI VARDIR (...) 2. Kürt halkının varlığı ne kadar objektif ve bilimsel bir gerçekse, kendi ana dilini konuşma, yazma vs. haklarından mahrum edildiği de o kadar büyük bir gerçektir (...).

DDKO sanıklarına göre, askerî savcının ileri sürdüğü ve resmî devlet milliyetçiliğinin bir tekrarından ibaret olan Türk milliyetçiliğinin “ilerici-millî” ve bu nedenle Türkiye’deki tek meşru milliyetçiliği oluşturduğu iddiası, “faşist bir fikrin” ürünü olarak ortaya çıkmaktaydı.

Bu tanıma göre, Türk milliyetçiliğini, Türk ırkını doğuştan ari ve üstün görüp, başka ırkları ezen ve ulusal birliği, dil, gelenek, ülkü gibi ilkelere değil de, ırk temeline dayanan bir görüşün çağımızdaki adı, hele “ilerici bir millî ırkçılık” olunca FAŞİST düşüncenin ta kendisi olur.⁵³

Türkiye solundan millî mesele temelinde kopuşun ve radikalleşmenin üçüncü işareti ise Avrupa’daki Kürt talebe ve aydınları arasında gözlenmekteydi. O zamana kadar TİP’li olan Kemal Burkay, 1973’te, Hıdır Murat müstear ismiyle, Kürdistan’ı bir sömürge olarak tanımlayan *Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş Mücadelesi*⁵⁴ adlı eserini yayıma

lamakta, İsveç'te, aralarında DDKO'nun ve İsmail Beşikçi'nin mahkeme savunmalarının da bulunduğu bazı kitapları basan *Rexistina Tekoşer u Soreşgeren Kurdistan* (Kürdistan Devrimci Militanları Organizasyonu) ayrı bir Kürt halkının mevcudiyetini dile getirmekteydi:

Organizasyonumuz Ortadoğu'da yaşayan Kürt halkının, diğer dünya halkları gibi kendi kendisini idare etmekte hakkı bulunduğu inanır. Bu amacına ulaşmak için, Kürt halkının temel millî ve demokratik hakkı olan otodeterminasyon (...) hakkının istiradını, vazgeçilmez bir temel şart sayar. [Organizasyonumuz] emperyalizmin her türlüsüne karşı sosyal hak talebinde bulunan ya da millî kurtuluş savaşlarını veren tüm dünya halklarından yanadır.⁵⁵

Bu gelişmeler, özellikle de bir üniversiteye dönüştürülmüş olan Diyarbakır Askeri Hapishanesi'nde "Kürtçüler" arasındaki tartışmalar –ve daha sonra gün ışığına çıkacak bölünmeler–, aynı zamanda, 12 Mart sonrası Kürt solunun ideolojik-fikri evrenin ilk emareleri olarak da okunabilir. Türkiye soluyla başlayan bu ayrışım süreci, bir-iki yıl gibi kısa bir zaman dilimi içerisinde yeni teşkilâtların kurulmasıyla hızlanacaktı.

1975-1984: İç Bölünmelerle Atbaşı Giden Bir Radikalizm

12 Mart döneminde tutuklanan Kürt talebeleri ve entelektüelleri 1974 genel affından sonra serbest bırakıldılar ve Avrupa'daki Kürt mültecilerinin bir kısmı da bu tarihten sonra geri dönebildi. Askeri rejim sonrasında birkaç yıl devam eden kısmî özgürlüklere rağmen, 12 Mart sonrası Kürt solu açısından oldukça gergin bir dönemin başlangıcı olarak tanımlanabilir. Bu gerginliğin nedenlerinin başında, 12 Mart "ara rejimi"nin doğurduğu demokratik sürece güvensizlik gelmekteydi. Gerçi, Kürt hareketi, radikal liderlerinin hemen tümünü kaybeden Türkiye sol hareketi kadar darbe yememişti. Bununla birlikte, Kürt militanlarının büyük bir çoğunluğu için, askeri rejim demokratik bir çer-

çevrede köklü değişimlerin mümkün olamayacağını, demokratik sürecin her an kesintiye uğrayabileceğini ve devletin Kürt meselesinin ve Kürt hareketinin meşruiyetlerini kabul etmeyeceğini de göstermişti. Aynı şekilde, 12 Mart DDKO gibi “legalite”ye büyük bir önem veren bir Kürt hareketinin kısa bir zamanda bastırılabilceğini de ortaya koymuştu.

Gerçi Şerafettin Elçi, Ahmet Türk, Nurettin Yılmaz, Abdülmelik Fırat gibi bazı Kürt milliyetçileri, klasik bir modele bağlı olarak CHP ve AP (ya da yeni kurulan MSP) içerisinde yer almaktaydılar. Fakat, Kürt hareketlerinin 12 Mart sonrası yaklaşımlarında, sorun artık sıradan bir “demokrasi” ya da Kürt davasının meşruiyetinin kabul edilmesi sorunu değildi. 1974-1980 yılları arasında kurulan Kürt örgütlerinin istisnasız tümü, “Kürdistan”ı Türkiye’den ayrı bir ülke, dört devlet arasında paylaşılmış bir *sömürge* olarak kabul etmekte,⁵⁶ Kürtlerin verdiği “anti-sömürgeci” savaşın meşruiyetinin kabul edilmesini, Türkiye işçi sınıfı, köylülüğü ve gençliği ile ittifakın en önemli önkoşulu olarak görmekteydiler. 1976-1979 yıllarında Mümtaz Kotan etrafında toplanan *Rızgarî dergisi*’nin savunduğu radikal tezler⁵⁷ ve özellikle de İsmail Beşikçi’nin Kemalizmi hedef alan *Bilim Yöntemi* dizisinin ilk üç kitabı⁵⁸ Kürt hareketinin yeni bir tarihyazımına sahip olmasını sağlamış, bu tarihyazımı ise, Kemalizmin ötesinde Türkiye’nin meşruiyetinin sorgulanmasını beraberinde getirmişti. Böyle bir gelişim, Türkiye sol geleneğinden gelen Kürt hareketinin 12 Mart öncesine kadar kabul ettiği “legalite” ile sınırlı kalmaması, en azından, teorik düzeyde, silahlı mücadeleyi “sömürgecilik boyunduruğundan” çıkışın yolu olarak algılaması anlamına da gelmekteydi. Bu dönemde Koral ve Yöntem gibi Kürt entelektüelleri tarafından yönetilen yayınevlerinin, listelerinde Gine ve Mozambik gibi müstemleke memleketlerin silahlı mücadelelerini konu alan yayınlara yer vermesi bu algılamının somut bir ifadesini oluşturmaktaydı.

12 Mart sonrası dönemi bir gerginlik dönemi olarak tanımlamamın ikinci nedeni ise, burada ele alamayacağım bazı faktörlerden dolayı, Ortadoğu Kürt hareketinin referansını oluşturan Barzani isyanının 1975'te, en güçlü görüldüğü bir anda, sona ermesiydi. Bu olay, daha 12 Mart darbesinin etkilerinden sıyrılmamış Türkiye Kürtleri arasında önemli bir krize, karamsarlıkla dolu yeni bir sübjektivite rejiminin oluşumuna yol açacaktı. Gerçi, yazılı bir şekilde ifade edilmese de, Kürt solunda, daha 12 Mart öncesinde, Barzani hareketine karşı bazı eleştiriler dile getirilmekteydi (özellikle isyanın "feodal-aşiretsel boyutu" ve sol bir söyleme sahip olmaması tenkit edilmekteydi). Bununla birlikte, bu hareket Türkiye Kürtleri için "bir kutup yıldızı" rolüne sahipti. Ayrıca 1975 yenilgisi, Afrika ve Asya'daki anti-sömürgeci ya da Anti-Amerikan savaşlarının birbiri ardı sıra başarıya ulaştığı bir döneme tekabül etmekteydi. Bu hareketlerle aynı zamanda başlamış, onlar kadar güçlü görünen ve Kürtlüğün "Vietnamlılık" ya da "Mozambiklilik"le karşılaştırılmasını mümkün kılan evrensel bir boyuta sahip olmasını sağlayan Barzani hareketi ise, bir "aşbetal"la⁵⁹ sonuçlanmıştı. İsyanın, özellikle de son yıllarda Amerika'ya dayanması ve Amerika'nın "ihaneti" nedeniyle başarısızlığa uğraması, aynı zamanda da Sovyetler Birliği'nin Bağdat rejiminin en önemli destekleyicisi olması, Kürtler arasında her iki kutba olan güvenin de sarsılmasına yol açmıştı. Gerçi, daha sonra değineceğim gibi, Kürt hareketinde Sovyetler'e sıcak bakan eğilimler mevcuttu, fakat genel olarak "Kürtlerin dağlarından başka dostları olmadığı" ve kendi "özümlerine dayanmaları gerektiği" fikri hızla yaygınlaşmaktaydı.

12 Mart sonrası bir gerginlik dönemine dönüştüren üçüncü neden ise, Barzani hareketinin sona ermesinin Türkiye Kürt hareketini ciddi bir "nesillerarası" krizle karşı karşıya bırakması idi. Bu kriz, 15-16 yaşındaki delikanlılarla, 12 Mart'a kadar hareketin şiddete kaymasını engelleyen (aslında 30-40 yaşında

olan) “aksakallılar” ve 12 Mart öncesinde üniversite düzeyinde, yani 19-25 yaşlarında bulunan faal “ağabeyler” arasında önemli bir kopuşa yol açacak, nesillerarası devamlılığa imkân bırakmayacaktı. Delikanlılar, “yaşlıları” ve “ağabeyleri” “pasifizm” ve “reformizm”le suçlayacak, Barzani yenilgisinden onları sorumlu tutacaklardı. Bu anlamda, 12 Mart sonrası Kürt solu, çok daha değişik koşullarda da olsa, “Eski Tüfekler”ini marjinalleştiren 1970-1971 Türkiye sol hareketinin tecrübesini andıran bir dönemden geçecekti. Gerçi aralarında Kemal Burkay, Ahmet Zeki Okçuoğlu, İbrahim Güçlü, Zerruh Vakıfoğlu gibi bazı simaların da bulunduğu eski nesilden gelenler, en azından 1975-1977 döneminde Kürt soluna damgalarını vurabilecek ve şiddete geçişi engelleyebileceklerdi. Ama daha sonraki KUK ve PKK deneyimleri, insan kaynaklarını henüz ergenlik çağındaki gençlerde bulan “başkaldırının” bu simaları (ve sınırları) kolaylıkla aşabileceğini ve kısa zamanda şiddete geçebileceğini gösterecekti. Gençler açısından, aciliyetle aynı anlama gelen “radikalizm” hem Irak’ta hem de Türkiye’de “Kürtlüğün savunulması”nu, 1975 “ihaneti”ne rağmen davaya mutlak bir sadakatin gösterilmesini, kişisel fedakârlıkların, davanın mukadderliğinin tek şahadet biçimi olarak algılanmasını ve her ne pahasına olursa olsun, yeni bir silahlı mücadelenin başlatılmasını kaçınılmaz kılmaktaydı.

Bununla birlikte, 1975-1980 döneminde Kürt sol hareketinin yaşadığı krizi sadece Barzani hareketinin akim kalmasıyla açıklayabilmek mümkün değildir. Barzani isyanının sonu, birbiri ardına gelen son derece kısa bir zaman dilimine yayılmış travmalardan sadece ilkinin oluşturmaktaydı. Türkiye’de solun da bir parçası olduğu ve bir iç savaşın kaçınılmaz olduğu hissini yaratan şiddet olgusu, MHP’nin yükselişi ve ülkücü militanların Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bazı şehirlerde Alevilere karşı pogromlara girişmesi, solu ve Kürtlüğü patolojik bir olgu olarak tanımlayan 12 Eylül askerî rejimi, İran’da bir sol hareket

olarak başlayan ama kısa zamanda “İslâmî” bir nitelik kazanan ihtilalin giderek Kürt düşmanı bir tutum alması, Mahabad ve diğer bazı şehirlerin bombalanması sonucunda Kürt partilerinin şehirleri terk edip daha başından sürüncemeye mahkûm bir gerilla savaşına girişmeleri, İran-İrak savaşı... beş yıl gibi kısa bir zaman dilimi içinde meydana gelen ve her seferinde “gündem değiştirici” bir niteliği haiz olaylardan sadece bir kısmı. Bu olaylar hem Kürt hareketinin radikalleşmesine yol açmış hem de bu radikalizmin kendisini sorgulayabilmesini ve gerçekleşebilir bazı hedeflerle sınırlayabilmesini, bir gelecek perspektifine sahip olmasını engellemiş ve onu bir anlam veremediği bir “an”da yaşamaya mecbur kılmıştı. Bu dönemde —Türkiye, İran, Irak sol hareketleri gibi— Kürt solunun da belli bir ölçüde, içinde bulunduğu koşullar nedeniyle, “basiretsizliğe” mahkûm olduğunu görmekteyiz. Bu “anda yaşamamanın” diğer bir sonucu ise, ardarda gelen krizlere, giderek daha da kalıplaşan ideolojik bir çerçevede yorum getirmek ve dinamikleri kontrol edilemeyen “aksiyon” a öncelik vermek olacaktır.

Kürt hareketinin yeni sübjektivite rejimi genel bir “solculaşmayı” da beraberinde getirecekti. Bu olgunun en belirgin emaresi Irak KDP’sinin 1975 yenilgisinden hemen sonra yeni bir gerilla savaşını başlatması ve bundan da daha önemlisi, radikal bir sol söylem geliştirmesi idi.

Mustafa Barzani’nin oğulları İdris ve Mesud Barzani’nin parti üzerindeki hâkimiyeti devam etse de, KDP’nin yeniden kurulan “geçici önderliği”nde sosyalist eğilimli Genel Sekreter Sami Abdurrahman’ın (1937-2004) oldukça önemli bir ağırlığı bulunmaktaydı. 1976’da toplanan parti kongresi, bu sola kayışı tasdik etmiş, Sovyetler’e ağır ithamlarda bulunurken, “ABD emperyalizmi”ni sert bir şekilde eleştirmiş ve saygın bir dil kullanmasına rağmen, yenik Barzani önderliğini kınamıştı.⁶⁰ Aynı şekilde, daha sonra KDP’den ayrılacak ve Kürdistan Sosyalist Partisi’ni kuracak olan Dr. Mahmud Osman, Barzani yönetimi-

ne “soldan” yaklaşarak eleştiriler yöneltmekteydi.⁶¹ Uzun bir süredir parti içerisinde ayrı bir fraksiyon oluşturan Celâl Talabani ise, bir süre sonra KYB (Yekitî Nîştîmanî Kürdistan [Kürdistan Yurtseverler Birliği]) adlı, kendi gerilla birliklerine sahip olan ve Maocu bir söylem geliştiren yeni bir oluşum başlatmıştı. İran’da Qasımlo’nun yönetimindeki İran KDP’si, İran devriminden sonra giderek Sovyetler Birliği’ni eleştirip “sosyal-demokratlaşır”ken, gerilla hareketinin ikinci teşkilâtı olan Komele, Maocu bir programı kabul etmişti.⁶²

Aynı sübjektivite rejimini iç fragmentasyona rağmen geçmişle kıyaslanamayacak oranda kitleleşen bir solun faal olduğu Türkiye’de de gözlemlemekteyiz.⁶³ 12 Mart sonrasında başlayan ve hızla derinleşen bir fragmentasyon sürecinde, eskiden “çatı örgüt” olarak faaliyet gösteren ve bir parti disiplini ve programına sahip olmayan, daha çok bir fikir, sosyalizasyon ve mücadele kulübü olarak çalışan DDKO’ların yerine, yeni oluşumların ortaya çıktığını görmekteyiz. Bunlardan en azından ikisi, 1975-1977 yılları arasında gençlik ve kısmen de şehir esnafı arasında oldukça önemli bir yer tutmuştu: Dr. Şivan geleneğini yaşatan DDKD (Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri) ve Kemal Burkay tarafından yönetilen, Diyarbakır, Ağrı, Bitlis, Van gibi şehirlerde “kitle örgütlenmesi”ne ağırlık veren, Devrimci Halk Kültür Dernekleri yoluyla yasal faaliyet gösteren ve 1977 belediye seçimlerinde Mehdi Zana’nın Diyarbakır Belediye Başkanlığına seçilmesini sağlayan TKSP (Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi). Bu her iki hareket de, “Sovyet yanlısı” olarak tanımlanabilir. Özellikle TKSP, hem TSİP ve TİP’e yakın bir çizgi geliştirmekte, hem de bunların “CHP kuyrukçusu” siyasetini eleştirmekteydi.⁶⁴ Partinin çıkardığı ve *Kitle, Ürün, Yurt ve Dünya* gibi basın organlarına yakın olan *Özgürlük Yolu* dergisi,⁶⁵ Maoculuğu eleştirmekte⁶⁶ ve —Irak politikasıyla ilgili bazı “çekincelere” rağmen— Sovyetler Birliği’ni savunmaktaydı.⁶⁷ Bu yayın organı, Irak Kürdistanı’ndaki yeniden başlayan dire-

nişe büyük bir ilgi göstermekteydi. Halka dayalı, radikal ama şiddeti dışıyalayan bir siyasî çizgiyi savunan *Özgürlük Yolu*, Mehdi Zana'nın Diyarbakır belediye başkanı seçildiği 1977 seçimleri sonuçlarını şöyle değerlendirmekteydi:

[Seçim sonuçları] Kürdistan'ın sosyal ve politik yaşamında birçok şeyin değişmekte olduğunu gösteriyor. Halkımız, yıllar boyu, sömürgeci ve feodal güçler tarafından demokrasi ve seçimler adına, kendi çıkarlarının dışına sürüklendi; gerici, tutucu güçlere oy verdi, onların çıkar kavgalarına alet oldu. Şimdi ise, gelişmekte olan ulusal demokratik güçler, sömürgeci ve feodal güçlerin karşısına Kürt halk yığınlarının çıkarlarını gözetilen ilerici bir politikayla çıkıyorlar. Bu mücadele giderek gelişecek, kitleler içinde sağlam biçimde yer edecektir.⁶⁸

1977'den sonra ise, Türkiye solunda olduğu gibi Kürt solunda da bir dizi yeni akımın ortaya çıktığını görmekteyiz. Bunlardan, aralarında Kürdistan'ın beş parçadan oluştuğunu savunan Beş Parçacılar, Peşenge Karkeren Kürdistane (Kürdistan İşçileri Öncüsü), Rızgarî (Kurtuluş), Kawa-Yekitiya Proletaryaya Kurdistan (Kürdistan Proletaryası Birliği)⁶⁹ örgütlerinin de bulunduğu bir kısım, ya kısa zamanda yeni iç parçalanmalar sonucu dağıldılar ya da çok dar bir çevrenin ötesinde bir tesir gösteremediler. İki yeni örgüt, KUK (Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları) ve PKK (Partiya Karkeren Kurdistan [Kürdistan İşçi Partisi]), 1977-1980 yıllarına damgalarını vurdular. Bilindiği gibi, bunlardan ikincisi, 1980 sonrasında Türkiye Kürt hareketinin en önemli aktörü haline geldi.

KUK, KDP'nin bölünmesi ile ortaya çıktı. 12 Mart dönemi, birbirine rakip iki KDP liderinin, Said Elçi ve Dr. Şivan'ın iç çatışmalarda öldürülmesiyle sonuçlanmıştı. Değişik sözlü ve yazılı kaynaklardan anlayabildiğim kadarıyla, bu dönemde Said Kırmızıtoprak Türkiye'de silahlı mücadelenin hemen başlatılması gerektiğini savunmuş, Türkiye ve İran'la iyi ilişkilerin ko-

runmasına büyük bir ihtimam gösteren Barzani çizgisine sadık olan Said Elçi ise buna karşı çıkmıştı. Elçi’nin ikinci gerekçesinin ise, Barzani hareketini zayıflatabilecek böyle bir mücadele için koşulların oluşmadığı, 12 Mart rejiminin Türkiye Kürtlerine karşı katliamlara girişmekten çekinmeyeceği yolunda olduğu belirtilmekte. Bu ihtilaf sonucunda Elçi, Dr. Şivan tarafından öldürülmüş, Şivan ise, Barzani’nin de onayı ile, TKDP tarafından idam edilmişti. Dev-Genç geleneğinden gelmeyen KDP’lerin liderlerinin kaybı, iki hareketi de zayıflatmış ve 12 Mart sonrasında ağır bir travmaya yol açmıştı. Aynı zamanda Dr. Şivan yanlıları arasında Barzani’ye karşı yoğun bir tepki doğmuştu.

Fakat, parti içinde KUK’un oluşmasına yol açacak en önemli bölünme, Barzani ihtilalinin mirası ve yenilgi nedenlerinin tartışıldığı 1977’de yaşanacaktı. Mustafa Barzani yönetimini “aşiretçilik” ve “kendi öz kuvvetine dayanmamak”la eleştiren yeni oluşum, 1 Mayıs 1978’de yayımladığı bildiri ile KDP-KUK ismini aldı (ve içinden çıktığı Türkiye KDP’sini büyük bir ölçüde marjinalleştirdi).⁷⁰ “Gericici burjuva milliyetçileri ve sol lafazanlar” a karşı savaş açan KUK, “partinin (önderliğinin) Marksistlerin eline geçmiş olduğunu” ilan etti ve kendilerine karşı olan muhalefeti “burjuvazinin ve feodal gericilerin tepkisi”⁷¹ olarak tanımladı. “Bağımsız, birleşik, demokratik ve sosyalist Kürdistan”ı⁷² hedefleyen Parti Kongresi “Parti’yi ideolojik, siyasî ve örgütsel alanda Marksizm-Leninizm temelinde yeniden inşa etmenin bugünkü görevin merkezini oluşturduğu”nu dile getirdi. Aynı şekilde, KUK, “faşizme, emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı Türk halkıyla omuz omuza savaşmayı ertelenemez bir görev olarak” saptadı ve “Kürt halkının mücadelesinin emperyalizme karşı sosyalist ve ilerici güçlerden yana olduğunu, bu durumu doğru kavramaksızın gerçek kurtuluşa varılamayacağı” belirtti.⁷³ Parti, “Kürdistan sorunu, herhangi bir ülkenin sorunu değil, kendine özgü yanları olan sömürge Kürdis-

tan sorunudur” demek ve Türkiye soluna şu çağrıyla yapılmaktaydı:

Türkiye devrimcilerine millî meselenin devrim sonrasında ertelenemeyeceğini, ulusal sorunun devrim öncesi ve devrimci savaş boyunca ve de devrim sonrası, her şart altında olanaklı çözümler araması gereken bir sorun olduğunu hatırlatmak gerekir. Ulusal sorunu devrim sonrası bir mesele olarak görmek, oportünistliğin dik alasıdır. Bunu devrimciler değil alçaklar savunur.⁷⁴

İkinci örgüt, daha önce Dev-Genç çerçevesinde faaliyet gösteren ve 12 Mart döneminde birkaç ay hapis yatan Abdullah Öcalan tarafından kuruldu. Örgütün temelinde ADYÖD’de (Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği, 1974) bir araya gelen ve bir ilk sosyalizasyon ağı kuran talebeler bulunmaktaydı. 1977’de önce “Kürdistan Devrimcileri” ve UKO (Ulusal Kurtuluş Ordusu) adları ile, daha sonra da “partileşerek” PKK adı ile ortaya çıkan örgüt,⁷⁵ diğer Kürt gruplarına ve özellikle de KUK’a karşı verdiği “silahlı mücadele”⁷⁶ ve aralarında Bucakların da bulunduğu bazı aşiretlerle çatışmalarıyla tanındı. PKK’nın 1977-1978 programı hem Türkiye ve Kürt sollarının zihinsel/idraksal (*cognitive*) evrenini belirleyen ortak paydalara, hem de içerik ve slogan olarak radikalleştirilmiş “Kürdistanî” temalara yer vermekteydi. Parti için Ekim Devrimi ile başlayan dönem “proletarya devrimleri çağı” ve “sınıfsız toplumun geçiş evresi olan sosyalizm” çağı idi. Ekim Devrimi aynı zamanda proletarya devrimleri ve “proletaryanın hegemonyasında (gelişen) sömürgeci devrimler” arasında bir “köprü rolü” oynamış, “emperyalizm, işbirlikçi burjuvazi ve feodaller arasında(ki) karşı-devrimci ittifaka karşılık, sosyalist ülkeler, işçi sınıfı hareketi ve ulusal kurtuluş hareketleri arasındaki devrimci ittifakın kurulması”nı mümkün kılmıştı.

“Kürdistan devrimi, bu sömürgeci devrimler”den biriydi. “Kürdistan’da Asurları yenen” ve Kürtlerin atalarını oluşturan “Med’ler MÖ 7. yüzyıldan” itibaren “aynı bir millî bilinç”e sahip

bulunmaktaydılar. Feodal dönemde Kürdistan, başka halkların “hakîmiyet”ine ve daha sonra da “barbarlığın yukarı aşamasında bulunan ve İslâmlığı kabullenmesiyle fetihçi bir karakter kazanan Türk Oğuz boylarının” işgaline maruz kalmıştı. Gerçi, bu işgale rağmen Kürt “feodal beyleri geniş bir otonomiye sahip” olabilmiş ve “pek güçlü olmayan Osmanlı Türk egemenliği” döneminde varlıklarını devam ettirebilmişlerdi. Ne var ki, daha sonraki dönemlerde, “iç şartların yetersizliği (aşiretçi feodal yapı, modern sınıfların olmayışı, örgütsüzlük)” nedeniyle “Kürdistan sömürgeleşmiş”, Kürt “feodal toprak ağaları” “sömürgeci kapitalizm ile sıkı bir işbirliği” kurmuşlardı.

Kendisini dünyadaki “anti-sömürgeci” sol hareketlerden biri olarak tahayyül eden PKK “Kürdistan devrimi”nin millî ve demokratik olmak üzere iki boyutunun bulunduğunu belirtmekteydi:

[Kürdistan devriminin] millî yanı, sömürgeciliğin siyasî, askeri, ekonomik, kültürel alandaki hâkimiyetini hedef alır. Devrim daha ilk aşamada bu yanı ön plana almak zorundadır. Millî çelişki baş çelişki durumunda olup diğer toplumsal çelişkilerin çözülmesinde tayin edicidir. Millî çelişki çözülmedikçe, hiçbir toplumsal çelişki yalnız başına çözüme imkânına sahip değildir. Bizim gibi ülkelerde devrim adına atılan ilk adımlar, millî bir karakter taşımak zorundadır. ... [Demokratik yan ise] toplumdaki Ortaçağ’dan kalma çelişkileri temizlemeyi hedef alır.

Bunlar, feodal ve komprador sömürüsü, aşiretçilik, mezhepçilik, kadının köleci bağımlılığı gibi çelişkilerdir.⁷

PKK’yı diğer Kürt hareketlerin tümünden ayıran —daha sonraki yıllarda daha da ağırlıklı bir şekilde ifade edilen— husus ise, kültür ve kimlik sorunundan yola çıkarak Kürt toplumu tenkit etmesi, “millî kurtuluş”u “yeni bir Kürt kimliği”nin oluşmasına bağlı kılmasıydı:

Türk sömürgecileri, ülkemizi zorbalık yaparak uzun süre yağmalayamayacaklarını biliyorlardı, onun için tüm ulusal öğeler üzerinde yoğun bir tahribat geliştirilerek, Kürdistan’ı Türkleştirmeye

çalıştılar. İrkçı-şoven bir eğitim uygulayarak halkımızın tarihini unutturmaya, dilini yok etmeye çalıştılar Zengin kültürümüzü tahrif ederek, uyduruk, düzmece bir kültür ortamı yarattılar. Böyle bir kültür ortamında, ırkçı-şoven eğitimin etkisiyle, çok sayıda insan millî değerlerinden arındırıldı, toplum(a) yabancılaştırıldı. Öyle ki, dününü, yarınını düşünmeyen, hangi milletten olduğunu ve hangi ülkeden olduğunu bilemeyen, kişiliksiz yığınca insan ortaya çıktı.

Bu "kişiliksizlik Kürdistan'daki sınıf yapısını ve ilişkilerini" de belirlemişti. Partiye göre Kürt "küçük burjuvalar topluluğu", "millî yönü oldukça zayıf, sömürgeci ve feodal-komprador düzenle ilişkileri sık olan, canlı bir yapı arz etmeyen" bir vasfı hazırdı. Bu nedenle "gerçek kurtuluşun ve refahın ülkemizin bağımsızlığından" geçmesi anlamına gelen "sömürgeci devrim", aynı zamanda yeni bir Kürt kimliğinin oluşmasını sağlamakla başarıya ulaşabilirdi.⁷⁸ Bu görüşler, Franz Fanon'dan Amílcar Cabral'a kadar uzanan "otantik kültür", "sömürgecileştirilmiş kimlik" ve "yeni insan" temalarının dolaylı bir şekilde de olsa, PKK üzerinde de etkin olduğunu göstermektedir. İlerde de değineceğim gibi, PKK'nın bu "yeni kimlik" programı, daha sonraki yıllarda tam anlamıyla bir travmaya yol açacaktı. Ama bu "zayıf halka"nın yakalanması, Kürt gençlerinden, fedakârlık duygusunun ötesinde, kendileri ile hesaplaşmalarının, bedenlerini ve beyinlerini "kişisizlikten kurtuluşu" mümkün kılacak bir savaş sahasına dönüştürmelerinin istenmesi, belki de, PKK'nın diğer Kürt hareketlerini marjinalleştirerek Türkiye Kürtlerinin referans aktörü haline gelmesinde en belirleyici rolü oynayacaktı.

1980'ler ya da Sürgün Yılları

İrak'ta Baas'ın gittikçe daha da zora dayanan bir parti-devlet rejimine dönüşmesi, Türkiye'deki askeri darbe, İran'daki İslâmî devrim ve Kürt örgütlerinin şehirleri terk ederek gerillaya yö-

nelmesi, İran-İrak savaşı ve İsrail işgali sonrasında şiddetlenen Lübnan iç savaşı, Kürt hareketinin 1980’lerde hem tümüyle Ortadoğululaşmasına, hem de diaspora yoluyla “Avrupalılaştırma”na yol açtı. Bu dönemde, Kürt örgütleri diğer Ortadoğu radikalizmleri ile yoğun bir ilişki içerisinde geliştirdiler. Kısmen Türkiye solunu da (özellikle, Dev-Yol ve Dev-Sol) içeren bu “sürgün yılları” dönemi üzerinde sözlü kaynaklar ve bazı anılar dışında pek bir bilgi bulunmamakta.⁷⁹ Bununla birlikte Kürt hareketleri için bu dönem yoğun ihtilafları ve bazen “birakuji”leri de (kardeş kavgaları) içeren bir “Kürdistanlaşma” ve Kürtler arası iç etkileşim süreci olarak tanımlanabilir.⁸⁰ Bu yıllarda, özellikle de Türkiye ordusunun, Bağdat’ın da izniyle, 1983’te Irak Kürdistanı’na girmesinden sonra, Ortadoğu Kürt hareketleri arasında bir dizi “ortak cephe”nin kurulduğunu —ve sonra dağıldığını—, bu hareketlerden dördünün, PKK, İran KDP’si, Irak KPD’si ve KYB’nin giderek birbirlerinin muhatap ve referansları haline geldiğini görmekteyiz.

Bu sürgün, “bölgelleşme” ve “diasporalaşma” yıllarının aynı zamanda dünya sosyalizminde önemli krizlerin yaşandığı bir döneme tekabül ettiğini de eklemek gerekli. Asya, Afrika ve Orta Amerika’daki sol hareketlerin 1970’li yıllarındaki başarılarıyla güçlenen sosyalist akımlar, 1980’lerde ciddi krizlerle karşılaştılar. Çin’de Kültür Devrimi’nin sona ermesi ve giderek Komünist Partisi yönetimi altında milliyetçiliğin ve kapitalizmin rejimin tek meşruiyet kaynağı haline geldiği bir sistemin kurulması, Sovyetler Birliği’nin uzun bir stagnasyon döneminden sonra çatırdamaya başlaması, bu krizlerin en önemli alametlerini oluşturmaktaydı. Diğer Ortadoğu sol hareketleri gibi Kürt solu da bu krizlerin etkisini yaşayacak; meşruiyetini, başka anlamlar, programlar ve söylemlerle yeniden tanımlamak zorunda kalacaktı.

Dünya sosyalist hareketlerinin tümünde yaşanan bu krizin Kürt solunda üçlü bir sonuca yol açtığını görmekteyiz. İlk so-

nuç, daha 1970'lerde başlamış olan fragmantasyon sürecinin hızlanması oldu.⁸¹ Aralarında KUK, Kawa, Peşeng, Tekoşin... gibi örgütlerin de bulunduğu radikal hareketler ya tümüyle silindiler ya da giderek Avrupa'da son derece dar bir çerçeveye tıkanıp kaldılar.⁸² Bunların yerine kurulan değişik "platform" ve "cepheler ancak birkaç aylık bir ömre sahip olabildiler. İkinci sonuç, demokrasi ağırlıklı, sınıf mücadelesi boyutundan hemen hemen tümüyle arındırılmış, solu daha çok etik değerler ve insan ve azınlık haklarına saygı olarak yeniden tanımlayan "sosyal-demokratlaşma" sürecinin başlaması oldu. İran ve Irak KDP'leri, YKP ve daha sonra değineceğim TSKP, millî mücadeleyi evrensel bir "ideoloji" olarak kabul edilen insan hakları ile meşrulaştıran, PKK'yı "terörizm"le suçlayan⁸³ bu eğilimin belirleyici aktörleri olarak ortaya çıktılar.⁸⁴ Belli bir ideolojiye bağlılıktan çok iç tartışmaları mümkün kılan bir programın gönüllü olarak kabul edilmesine ağırlık veren bu teşkilâtlar için, "parti aidiyeti" "militan"ların sadık kalmaları gereken tek aidiyet olmaktan çıktı. Ne var ki, bu hareketlerden hiçbiri, özgün bir sol düşünce üretebilecek, geçmişlerini ve bir parçası oldukları Ortadoğu ve/veya Avrupa'yı sorgulayabilecek imkânlara sahip değildi. Üçüncü sonuç ise, PKK'da cisimlenen ve büyük bir ihtimalle Türkiye'nin özgül koşulları ile açıklanabilecek "radikalleşme" sürecinin hızlanması oldu. Türkiye'deki Kürt siyasetinin referans aktörü haline gelen ve bu nedenle de ister istemez Ortadoğu'daki diğer Kürt hareketlerinin de doğal muhatabını oluşturan PKK, diğer Kürt teşkilâtlarına oranla çok daha radikal bir profil kazandı.

1980 rejiminden ağır darbeler yemiş olan parti, lider kadrosunun bir kısmını koruyabilmiş ve diğer Kürt (ve Türkiye) örgütlerinin büyük bir kısmının aksine, kendisine Avrupa'yı veya Suriye'yi değil de, savaştaki Lübnan'ı üs olarak seçmişti. Aynı şekilde PKK "sürgün"ü, "iltica"dan çok "silahlı mücadele"nin yeni bir aşaması olarak algılamaktaydı. Örgütün seksen civa-

rında militan kaybettiği İsrail’e karşı Lübnan direnişine katılması, ona hem askeri bir tecrübe sağlamış hem de Filistin-Lübnan sahasında bir meşruiyet kazanmasını mümkün kılmıştı. İç muhalefetin şiddetle tasfiyesi,⁸⁵ “önderliğin” lidere tapma temelinde “yeniden kurulması” ve “zindan direnişi konferansı” gibi kampanyalar sonucu, PKK 1983 sonrasında “ülkeye dönüş”ü tasarlamış⁸⁶ ve bilindiği gibi 1984’te bir gerilla savaşı başlatmıştı.

1980’ler (ve daha sonra 1990’lar) PKK’sının değişik referans ve geleneklerin devamı ya da yansıması olduğunu, bunlar arasında hem “Kürtleştirilen” bir Kemalizmin hem de Fanonculuğun olduğunu [belirtelim]. Bunlara ek olarak, PKK’nın Kürt hareketinde yarattığı kopuşun, belki de, paradoksal bir şekilde, bir devamlılıkla, kendisinin oluşmasına yol açan bazı geleneklerin mantikî sonuçlarına kadar götürülmesiyle açıklanabileceğini düşünebiliriz. Bunlar arasında, Kürt tarihinin kendi iç kaynaklarını, toplumsal hafızada önemli bir yer tutan silahlı direniş mirasını, birçok Kürdün bir yarılma olarak yaşadığı “kimlik” meselesini, Türkiye solunun 1970’lerin başından itibaren en azından romantik bir hülya olarak geliştirdiği “halk savaşı” teorisini ve “yerinde”, “doğrudan tecrübe” ile öğrenilen Filistin ve Lübnan örneklerini saymak mümkün.

Parti, miras olarak aldığı bu gelenekleri ya “Kürtleştirdi” ya da “PKK’laştırdı”. Böylelikle, PKK ve bu vesileyle de Türkiye Kürtlüğü, Irak Kürtlerinin yerine geçmekte, kendilerini Ortadoğu Kürt millî savaşının son halkası olarak görebilmekte, bir tarih ve mekân devamlılığı içinde tasavvur edilen Kürdistan’ı içeren bir projenin mimarı olarak ortaya çıkmaktaydılar. Bu proje, aynı zamanda savaşla biçimlenen yeni bir kimlik ve kültürün oluşmasını da hedefliyordu. Türkiye ölçeğinde, PKK, özellikle İbrahim Kaypakkaya’nın teorik düzeyde ele aldığı silahlı mücadelenin “halk savaşı” varyantının mümkün olabildiğini gösteriyor ve buradan yola çıkarak,

belli bir anlamda, Türkiye solunun “ağabeyliği” rolüne soyunuyordu. Böylelikle, “ezilen ulus”, “ezen ulus” solunun hem hamisi hem de kurtarıcısı haline gelebiliyordu. Ortadoğu ölçütünde ise, en azından Öcalan’ın söyleminde, sembolik düzeyde bile olsa, “halkların önderliği”, o zamana kadar Ortadoğu radikalizmlerini belirleyen Arap ve özellikle de Filistin solundan Kürt soluna, FKÖ’den PKK’ya geçiyordu. Öcalan’ın defalarca belirttiği gibi, “PKK’nın amacı, sadece, müstakil bir Kürdistan’ın kurulması değil, bu Kürdistan’ın Ortadoğu sosyalist devriminin başlangıç noktası” haline gelmesiydi. Hedef, sadece Kürtlerin “kurtuluşu” değil, ilham kaynağını ve modelini Öcalan’da bulacak yeni “bir Kürt insanının yaratılması” idi.⁸⁷ Bu yeni insanın kendisi de, doğal olarak, Ortadoğu’nun tümü için bir model oluşturmalıydı.

12 Eylül ve 15 Ağustos

PKK’nın –ve diğer Kürt sol hareketlerinin– bu dönemdeki Ortadoğu’ya ve Ortadoğu Kürt hareketlerine bakışları, bu makalenin sınırlarını aşan bir araştırmayı gerektirmektedir. Bu nedenle, burada daha çok partinin Türkiye ile ilgili geliştirdiği tahlillere yer vereceğim. PKK açısından 12 Eylül darbesi ya da “Türkiye’de gerçekleşen faşist yönetim”:

Kemalist devlet anlayışının, Kemalist ideolojinin ve toplumun çeşitli alanlarında geçerli Kemalist anlayışların bir dönüşümü biçiminde olmuştur. Faşizm başka yerlerde aranmamalıdır, çünkü Kemalizmin uğrayacağı dönüşümlerin kendisi faşizmdir (...) Kemalizm devlete ve toplumsal yapıya o kadar egemendir ki, başka nitelikte faşist ideolojinin, değişik bir kaynaktan çıkıp bu devlet biçimini aşması ve onu bu biçimde faşistleştirilmesi mümkün değildir.⁸⁸

12 Eylül’ü “Bonapartist Kemalizm” olarak da tanımlayan PKK, “Türk burjuvazisinin zayıf sınıfsal şekillenmesi ve üzerinde yükselmek istediği Ortaçağ feodal despotizminin

olumsuz mirası”nı, “toplumun başına, halklara karşı en soy-suz talan ve zulüm uygulama ve toplumdaki her şeye el koyma hakkını kendinde gören bir paşalar güruhunu(n) mu-sallat” edilmesinin mesulü olarak görüyor,⁸⁹ diğer sol hare-ketlere yönelttiği eleştirilerde ise, Türkiye’de yenilenin “dev-rim değil de reformizm” olduğunu belirtiyor ve “yeni sosya-lizm” teorilerini şiddetle reddediyordu.⁹⁰

“Sol hareketi bu kadar kolay ezebilen” 12 Eylül aynı zama-da Kemalizmin “çürüm(e) ve çöküş dönemi”ni de başlatmak-taydı. Fakat bu “çöküş”ün gerçekleşmesi için, kökenleri 10. yüzyıla uzanan sömürgeciliğin kırılması gerekmektedir. “Kür-distan üzerindeki sömürgeci hâkimiyet parçalandığında, Türki-ye’de burjuvazinin iktidarı diye bir olgu kalmayacaktır.”⁹¹ PKK’ya göre bu “sömürgeciliğin” tarihi, “Türk burjuvazisinin iktidar aracı olarak feodalizme karşı mücadele temelinde oluş-turulmuş bir devleti değil de, nasıl bizzat bu feodal despotizmi kullandığı”, buradan yola çıkarak da, “halkı Türkleştirmeye ça-lıştığı” ve “özellikle de Ermeniler üzerinde, daha sonra Hitler’i bile özendiren soykırımları gerçekleştirdiği”⁹² iddiasına dayan-maktaydı. “Çok gerici ve burjuva ve kapitalist yaşama geçen ve tüm feodal kalıntıları kendi kişiliğinde somutlaştıran Türk ege-men sınıfları”, 1940’lardan sonra “Türk ulusçuluğu(nu) ve bu ulusçuluğun dayandığı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel temelleri olduğu gibi Kürdistan’a aktarmak” istemiş, “Kürdis-tan’ı Türkiyeleştirmeye çalışm(ış), üstyapıda aşiret reisleri ve fe-odal beylerini tümüyle ajanlaş(tırılmış) ve Kürt toplumunu gide-rek kendi ulusal ve toplumsal gerçekliğinden kopar(mayı)” he-deflemişti.⁹³

Emperyalist sistemle birleşen “sahte İslâmçı”, “İslâm’ın ger-çek devrimleştirici, uygarlaştırıcı yönüne karşı en sağcı, gerici, katliamlarını esas” alan⁹⁴ Türkiye “egemen sınıflarına” karşı ya-pılacak devrim, aynı zamanda, Türkiye’yi aşan bir önemi haiz bulunmaktaydı. PKK açısından “Kürdistan Devrimi”:

Bölge ve dünya çapındaki rolünü artık daha açık oynayacaktır (...). Böyle elverişli bir ortamda devrimci görevlere doğru bir şekilde sahip çıkılabilirse, belki de Kürdistan'da yüzyılda dönebilecek tarihin çarkı, birkaç yıla sığabilecek bir hızla rahatlıkla döndürülebilecektir. Geçmiş Kürdistan tarihi sonucun böyle olacağını gösterdiği gibi, çağımızın güncel gerçekleri de, eğer devrimci görevler doğru kavranır, dayatılır ve çözümlenirse, sonucun böyle olacağını ve Kürdistan'da adeta kör bir yumağa dönüşen ulusal ve toplumsal sorunların çözümünü beraberinde getireceğini göstermektedir. Bununla birlikte de ulusal ve toplumsal kurtuluş grafiğinin sütunlarında bir yükselme ve genişlemeye tanık olunacaktır.

Bu hedefe ulaşmak için de "PKK hareketi her şeyden önce kendi ideolojik-politik hattın(ı), yani Marksizm-Leninizmin enjin yaratıcılığına dayanan ve onun Kürdistan'da uygulanması demek olan ideolojik-politik çizgisini temel alacaktı."⁹⁵

Öcalan, aynı zamanda, kendisinden önceki Kürt hareketlerine karşı oldukça sert eleştiriler yöneltmekte ve şunları eklemekteydi; "Aşiret reisliklerinin önderlik yaptığı isyanlar.... (açısından) farklıyız. Yani bin yıllık Kürt-Türk ilişkilerindeki çelişki, çatışma ve uzlaşmalardaki bey rolünü, aşiret reisi rolünü, ileri gelen rolünü kendi tarihimiz, çıkış tarihimiz olarak görmüyoruz". Radikal, anti-sömürgeci, emekçilere dayalı-Türkiye ile birliktelikten memnun olacağını da ekleyerek, Türkiye sol hareketinin mirasına sahip çıkmaktaydı:

Evet, Denizler, Mahirler, ki bunlar hayatları ile kanıtladılar, büyük saygım var onlara, biz onların tarihî mirasını sürdürüyoruz, en iyi şekilde temsil etme şerefine sahibiz. Anti-empyrealistliği sonuna kadar götürme, bunu biraz daha ayakları üstüne oturtma, biraz daha ulusal, sosyal realiteye uyarlama şerefi PKK'ye aittir.⁹⁶

PKK'nun 15 Ağustos 1984'te başlattığı silahlı mücadelenin, daha başından beri, romantik bir söyleme yol açtığı⁹⁷ söylenebilir. Parti, 1984'ü "Kürdistan'da devrim şafağı" olarak tanımlanmaktaydı.⁹⁸ Bu konudaki teorik tahlil ise şöyle özetlenmekteydi: "1980'ler Türkiye'sine damgasını vuran iki temel si-

yasî olgu vardır: 12 Eylül darbesiyle gelişen faşist-askeri rejim ve PKK önderliğinde gelişen Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesi. Bu karşı-devrim ve devrim diye de ifade edilebilir.”⁹⁹ PKK militanlarının 12 Eylül hapisanelerinde kendilerini yakmaları,¹⁰⁰ Kürt gençliğinin ayrı dönemde yasadışı bir sosyalizasyona zorlanması, “silahlı propaganda” ve gerillanın büyük bir destek görmesini sağladı. Gerilla savaşının ilk aşamasında, PKK, “tüm kitlelerin gelişkin siyasal desteği ve topyekûn direnme savaşına katılımı”nı sağlayabilecek ve “Türk burjuva ordusunun kalıntılarının temizlenmesi ile sadece Kürdistan’da değil büyük olasılıkla Türkiye’de de devrimi zafere ulaştırabilecek stratejik saldırı”ları hedef almaktaydı.¹⁰¹

1990’lar ya da Solun Zayıflaması

1990’lar Kürt hareketi açısından yeni bazı kilometre taşlarının oluşturulduğu yıllar olarak değerlendirilebilir. Körfez Savaşı ve Irak Kürdistan’ının büyük ölçüde özerkleşmesi, PKK ve Irak Kürtleri arasındaki kronik çatışmalar (ve son derece kanlı 1992 “savaşı”), Türkiye’de gerilla savaşının tırmanışı ve Öcalan’ın yakalanmasına varan süreci başlatan 1998 Türkiye-Suriye krizi, bu makalenin ele almayacağı bu kilometre taşlarından bazıları.

Bu dönemde, hem Türkiye’de hem de Ortadoğu’da sol hareketin oldukça marjinalleştiğini ve meşruiyet kaybettiğini, özellikle de fikir alanında tümüyle vasatlaştığını görmekteyiz. Aynı şekilde, bir sol hareket olarak Kürt hareketinin de zayıfladığını, Kürt teşkilâtlarının daha çok “demokrasi” ve “millî mesele” üzerinde yoğunlaştıklarını ve sol bir düşünce akımı olarak cılız kaldıklarını söyleyebiliriz.

Aynı dönemde, bazı ortak teşebbüslere rağmen,¹⁰² Kürt solu ve Türkiye solu arasındaki kopuşun artık geri dönülemez bir boyut kazandığını da görmekteyiz. Bu kopuş, hem “sosyal-demokrat” hareketler içinde, hem de radikal sol içinde yaşandı.

Örneğin, Paris'te toplanan 1989 Uluslararası Kürt Konferansı'na katılan Kürt milletvekillerinin SHP'den ihraç edilmeleri, Türkiye sosyal demokrat hareketi içindeki en önemli bölünmelerden birine yol açtı ve HEP'in (Halkın Emek Partisi) kurulması ile sonuçlandı.¹⁰³ HEP'in kapatılmasından sonra DEP, HADEP ve DEHAP gibi partiler kuruldu. PKK dışındaki çevrelerden ve beklentilerden beslenen bu "sosyal demokrat" gelenek, başka koşullar altında, belki de, yasal bir Kürt siyasî alternatifinin oluşmasını sağlayabilir, devlet tarafından bir muhatap olarak alınması durumunda da, PKK'nın ve genel olarak şiddet stratejisinin marjinalleşmesine yol açabilirdi. Ne var ki, bir yandan devletin baskısı ve aralarında bir milletvekilinin de bulunduğu birçok Kürt siyasetçisinin "faili meçhul" cinayetlere kurban gitmesi, yoğun bir milliyetçi kampanya sonucunda DEP'in kapatılarak Kürt milletvekillerinin tutuklanması ve ağır hapis cezalarına çarptırılmaları, diğer yandan PKK'nın gençlik üzerindeki tesiri ve Kürt siyasetçileri üzerindeki baskısı, bu hareketlerin özerklik sahasını oldukça daralttı. Belediye seçimlerinde gösterdikleri başarı, bu partilerin gerçek bir sosyal tabana sahip olduklarını gösterdi, fakat bir oluşum olarak HEP-DEP-HADEP-DEHAP, devlet ile PKK arasında "arabuluculuk" yapma emelini ve insan hakları ve kültürel haklar şiarlarını aşan bir siyaset üretmediler. Bu partilere 2000'lerde alternatif bir Kürt partisi olarak kurulan HAK-PAR (Hak ve Özgürlükler Partisi) ise, çok dar bir sosyal tabana hitap edebildi.

1990'larda kurulan diğer hareketler ve platformlar da marjinal bir düzeyde kaldı.¹⁰⁴ 1970'li-1980'li yıllardaki partilerden ise, sadece, ismini PSK (Partiya Sosyalista Kürdistan) olarak değiştiren ve kitlesel örgütler ve basın organları yoluyla yasal bir faaliyet de gösteren eski TKSP belli bir varlık gösterebildi. Bu parti uzun bir sosyal demokratlaşma sürecini yaşadı ve daha önceki Sovyet yanlısı çizgisini tümüyle terketti. Partiye göre:

Proletarya diktatörlüğü denen şeyin sosyalizmi kurmaya yeterli olmadığı, proletarya dahil yığınlar üstüne bir diktatörlüğe dönüş-
tüğü açıkça görüldü. Sosyalizm ancak demokratik yöntemlerle,
halkın özgür oyuna, desteğine dayanarak kurulabilir. Kanımızca
yaşanan deneyimin öğrettiği en acı ve pahalı ders budur.¹⁰⁵

Parti daha önce de önerdiği, Türkiye’deki Kürt meselesinin
çözümü olarak “federasyon” prensibini savunmaya devam etti.
PKK’nın gerilla savaşının devlet şiddetine bir “tepki olarak
doğduğunu” dile getirdi. “Kürt sorununun terörize edilmiş ol-
masını” ise “yurtsever Kürt hareketi bakımından bir talihsizlik
olarak” değerlendirdi.¹⁰⁶

Bu dönemde, özellikle 1993’te tek taraflı olarak ilan ettiği kı-
sa süreli bir ateşkesten ve Özal ile temas arayışlarından sonra,
gerilla savaşını hızlandıran PKK, Türkiye’deki Kürt hareketinin
kuşkusuz belirleyici aktörü haline geldi. Fakat dünyadaki diğer
bazı radikal sol hareketlerde (ve Türkiye’deki Dev-Sol örneğin-
de)¹⁰⁷ olduğu gibi, bu başarı, PKK’nın neredeyse dinsel ve sekt
anlamında sekter, başka söylem ve fikirlere tümüyle kapalı bir
sentaks ve militanlarını dış dünyadan hemen hemen tamamen
koparan bir sosyalizasyon ortamı yaratabilmesi ile mümkün
olabildi. Bu gelişmenin bir siyaset ya da fikir hareketi olarak
“sol”la ne kadar ilişkilendirilebileceğini bilemiyorum, ama
1990’larda, Peru ve Nepal gibi diğer bazı ülkelerde de görüldü-
ğü gibi, belli bir “sol”un ya da “soldan çıkışın” neredeyse mis-
tik-metafizik bir nitelik kazanabildiği de kesin.

Gerçi, son dönem Sovyet tecrübesini ağır bir şekilde eleştiren
parti, “sosyalizm”e bağlılığını dile getirmekte, Yalçın Küçük ve
Doğu Perinçek gibi “Türk solunun temsilcileri” olarak kabul et-
tiği bazı şahıslar ile yakın ilişkiler kurmakta, “Leninist parti” sı-
fatını korumakta,¹⁰⁸ “ABD emperyalizmini” eleştirmekte ve
1984 sonrası dönemi “Türk sömürgeciliğine karşı yürütülen
devrimci ulusal kurtuluş savaşı” olarak tanımlamaktaydı. Bu
savaşta, “daha önce Kemalist etki altında ve toplumdaki kopuk

olarak yaratılan aydın kesimi"nin, "bütün direncine ve verdiği zarara rağmen, gelişen devrimci mücadele karşısında durulmayacağını artık [anladığını] ve büyük ölçüde yurtsever safarlarda toplanmaya yönel(diğini)" müşahede etmekteydi.¹⁰⁹

Fakat, partinin *Berxwedan* (Direniş) ve *Serxwebun* (İstiklâl) adlı yayın organlarının hemen hemen her sayısına damgalarını vuran bu sol program ve kavramların ötesinde, partinin başarısı Öcalan karizmasının kurulmasında ve müesseseleştirilmesinde yatmaktaydı.¹¹⁰ On binlerce savaşçısı, yüz binlerce militan ve sempatzanı bulunan parti, daha oluşum yıllarında temel bir program maddesi olarak sunduğu "kimlik" konusunu artık pratik bir sorun olarak ele alabilmekte, yeni bir "Kürt insanı"nın oluşması yönünde adım atabilmekteydi. Fakat PKK, pozitif bir kimlikten çok "bıçak sırtında" bir kimliğe sahip bir gerilla-partili (ve sempatzan) tipi oluşturmuştu. PKK'nın militanlarının önüne koyduğu hedefler, ölüme hazır olmanın ve "Kürtlerin güneşi" olarak tanıtılan Öcalan'ı sevmenin fersah fersah ötesinde gitmekteydi; ama bu hedefler hiçbir zaman belirlenmedikleri için, militanlar bunlara nasıl erişebileceklerini bilememekte, bu nedenle de sürekli bir güvensizlik, korku ve ihanet ya da en azından, yetersizlik psikozu içinde gelişmekteydiler. Partinin muğlak, son derece dar bir kelime haznesine dayanan ve modern sektlerin yaptığı gibi korkuyu ve umudu birbirine koşullandırılmış bir şekilde aşıl原因 uzun metinlerle dolu olan yayın organları, bu psikozu daha da ağırlaştırmaktaydı. Bu yayın organları, ancak bazı "şehit"lerin, daha doğrusu Haki Karer, Kemal Pir, Mahsun Korkmaz gibi ilk nesil "şehit"lerin sahip olabildikleri "mükemmel" bir kimliğin tanıtıcıları oluyorlardı. Yeni nesiller için "şehadet" bile "yeni Kürt insanı" olmaya ve "PKK'lileşmeye" yetmiyordu. Parti içinde birbiri ardına gelen tasfiyeler ve devrilen lider kadrolarının birbiri ardına teşhir edilen "pratikleri"¹¹¹ ise, herkesin, her an, bilinçli ya da bilinçsiz olarak "ihanet edebileceği" bir konumda olduğunu göstermek-

te, kendilerine nasıl sadık kalınabileceği bilinmeyen “önderlik” ve “şehitler”in tek merci olarak kabul edilmelerini kaçınılmaz kılmaktaydı.¹¹² Öcalan, daha 1991 kongresinde militanlarının “yetersizlikleri”ni PKK’nun en önemli sorunlarından biri olarak değerlendirmişti:

Kadronun en büyük sorunu partiye gelememektir, dedik. Evet, ölüme gidiyor, gözünü kırpmadan ölüme gidiyor, ama partileşen bir kişiliği kendinde inşa edemiyor (...) Tüm çabalara ve olabildiğince zengin olan ortamımıza rağmen partileşmeye gelememek, en geri toplumsal yapının ilkelerine sadık kalmak, onda ısrar etmektedir.

Öcalan’a göre, militanlarının yetersizliği kişisel ya da kolektif bir patoloji ile açıklanabilirdi: “Sosyal hasta olanın yeri ıslahanedir, psikolojik hasta olanın yeri klinikdir, parti değildir ve hiç kimsenin de kendi hastalıklarını parti ortamına taşımaya hakkı yoktur.”¹¹³

Bu eğilim, özellikle PKK’nun 1995’te düzenlenen 5. Kongresi ile birlikte, Öcalan’ın kutsal bir varlık kazanması, ona bağlılığın parti militanlığının ve direnişin tek ilham kaynağı, tek ölçütü ve tek hedefi olarak kabul edilmesi, onun sunduğu “çözümlemeler”in yeni “Kürt insanı”na dönüşmenin tek teorik kaynağı ve pratik yolu olarak ele alınması ile daha da berraklaştı.¹¹⁴ Öcalan, *Çözümlemeler*’le birlikte “ben-Millet”,¹¹⁵ “ben-Parti”, hatta “ben-sosyalizm”i oluşturmaktaydı.¹¹⁶ Militanlar sürekli yetersizliklerinden dolayı “mahkemeye çıkarılmak”la tehdit edilmekte,¹¹⁷ partinin tek meşruiyet mercileri, doğrunun mutlak kıstasları ve istikbalin mutlak yol göstericileri olarak tek bir “Önderlik” oluşturan Öcalan’a ve şehitlere karşı görevlerini yerine getirmemekle suçlanmaktaydılar.¹¹⁸ 1990’ların sonunda, her yıl birkaç bin gerillanın öldürüldüğü ve Suriye’den çıkarılan Öcalan’ın yaşamının tehlikede olduğu bir anda, bu “yetersizlik sendromu”, militan ve sempatizanların kendini yakmaya varan “fedakârlık eylemleri”nde bulunmalarında önemli bir rol oynadı.

1990'ların sonlarına doğru, Parti'nin bazı yöneticileri silahlı mücadele yerine "siyasî çözüm" arayışına ağırlık verdiler ve Öcalan, Avrupa'dan yola çıkarak ve teslimiyeti kabul etmeden PKK'yi "Türkiye'nin Demokratik Birlikteliğinin temel bir taşı" haline getirmeyi¹¹⁹ hedefledi. Özellikle Kenya'da yakalanıp Türkiye'ye teslim edilmesinden sonra, Kemalizmin en azından bazı yanlarını sahiplenen ve "ayrılmayı değil cumhuriyetle demokratik birliği"¹²⁰ ve 1920'lerdeki "Türk-Kürt ittifakının" yenilenmesini¹²¹ öneren, "Leninizmi ve Anarşizm"i, "devlet ve demokrasi"yi birleştirmeye çalışan¹²² yeni bir tarih söylemi geliştirmeye başladı.¹²³ Milliyetçiliğin "Orta Asya'ya gitmek" hedefini güden Almanlar tarafından Türklere "aşıldığı"ını, "Sabetaryıcılığın" ise "Türkleri Müslümanlıktan koparmak için empoze" edildiğini savundu.¹²⁴ Aynı şekilde, 2003 Irak Savaşı'ndan sonra, ABD ile işbirliği yapmakla suçladığı Irak Kürtlerine karşı sert bir kampanya başlattı.¹²⁵

1999'da silahlı mücadeleyi durduran, daha sonra KADEK (Kongra Azadî û Demokrasiya Kurdistan [Kürdistan Hürriyet ve Demokrasi Kongresi]) ve Kongra-Gel (Halk Kongresi) adlarını alan ve ciddi iç bölünmeler yaşayan¹²⁶ PKK, 1 Haziran 2004 tarihinden itibaren tek taraflı ilân ettiği ateşkese son verdi.¹²⁷

Sonuç

Geçmişteki Kürt sol hareketleri, büyük ölçüde, Türkiye solunun tikanıklıklarını, sekterliklerini, parçalanmışlıklarını ve Murat Belge'nin "ateşten gömlek" olarak tanımladığı acılı tecrübelerini paylaştılar.¹²⁸ Türkiye sol hareketleri gibi, onlar da, ideolojileşmiş ve kalıplaşmış dar bir ufkun ötesine geçemediler. Onlar için de "Marksizm-Leninizm" bir amentü rolünü görmekteydi. Önerilen bir dizi "şerih"e rağmen, bu amentü, sol hareketlerin kendi toplumsal olgu ve sorunlarına radikal ve eleştirel bir gözle bakabilmelerine imkân vermemekteydi. Bu solun iç parça-

lanmaları da bu “amentü”nün kendi gerçekleriyle çoğu zaman bir ilişkisi olmayan “tefsiri”ndeki farklılıklardan doğmaktaydı.

Kürt solu Leninizm öncesi –hatta sınıf savaşları teorisi olarak Marksizm öncesi– Marksizmin yabancılaşma konusundaki açılımlarının farkına bile varamadı. Bu anlamda, Türkiye, Ortadoğu ve “azgelişmiş ülkeler” sol hareketleriyle ortak bir kaderi paylaştı. Aynı şekilde, 1960’larda daha çok sosyal mücadeleler olarak anlaşılan bir soldan, giderek, bir ideoloji olarak kabul edilen bir sola, bir mücadele geleneği ve sosyalizasyonu olarak algılanan “teşkilat”tan, her şey ve tek şey anlamına gelen Leninist “parti’ye geçiş de, Kürt solunun önüne önemli bir handikap olarak çıktı. Bazı Kürt partiler bu engeli “sosyal-demokratlaşma” yoluyla aşmaya çalıştılar, Kürt solunun en radikal misalini oluşturan PKK ise, çözümünü liderin kutsallaştırılmasında aradı ve buldu.

Kürt solunu Türkiye solunun ağırlıklı akımlarından ayıran, belki de, Kemalizme yönelttiği radikal eleştiriler idi. Ama, PKK örneği, Kemalizmin bir *pattern* olarak sorgulanmadığını, tam aksine “tek parti, tek ideoloji, kutsallaşmış tek adam” prensibinin pekâlâ Kürtleştirilebileceğini de göstermekteydi. Kemalizm dışındaki en belirleyici ayırım noktasını oluşturan “sömürgecilik” tezi ise, Fanoncu ya da maddeci/ekonomist bir bakış açısını ve ‘60’lı-’70’li yılların tartışmalarını aşamadığından, teorik bir açılımı mümkün kılamadı.

Bugünkü Kürt hareketleri daha çok “öznel”e, “millî”ye kapanmış, hemen hemen yok olma derecesine gelen ya da itibarlarını ve inandırıcılıklarını kaybetmiş Türkiye, Irak, Suriye ve İran solları ile ilişkilerini büyük ölçüde koparmış, son 20 yılın olayları ile belirlenen¹²⁹ bir sübjektivite rejiminde gelişen hareketler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelerde Türk, Arap, Fars “müttefikler”in kalmamış olması da bu “öznele kapanmanın” nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir.

2000’li yıllardan bakıldığında, belki de, “sol”un, sadece belli söylemlerin ve aralarında “bağımsızlık”, “millî mesele”, “sosyal adalet”in de bulunduğu bazı temaların meşruiyetinin neredeyse kendiliğinden kabul edildiği, belli bir sübjektivite rejiminin hâkim olduğu bir dönemle sınırlı kaldığı düşünülebilir. Hiç kuşkusuz, ikili, düşman ama tamamlayıcı modeller olarak Sovyetler Birliği’nin ve Çin’in varlığı solu hem zayıflatıyor, hem de güçlendiriyordu. Solun bu parçalanmışlığını açıklayabilmek cennetin birbirine düşman iki kutba bölünmesini mukaddes kitaplarla izah etmek kadar zordu; ama en azından, sol sahada kalıp bu iki “büyüleyici” modelden birini tercih edebilmek mümkündü. Fakat solun başarısı, sorgulanmayan, bu yüzden de göz kamaştırıcı bir ütopya fonksiyonu gören bu modellerle değil de, iç faktörlerle açıklanabilirdi. Solun “işitilebilir” bir sese sahip olmasının iki iç nedeni vardı. Bunlardan birincisi, dayatılmak istenen iktisadi liberalizme karşı çıkarken, en azından 1960’larda, içtimâî ve siyasî liberalizmi savunmuş olması ve bu duruşun toplum nezdinde anlamlı bulunmuş olması idi. Solu mümkün ve meşru kılan ikinci neden ise, ele aldığı konular arasında sosyal adaletle birlikte “enternasyonalizm”in de bulunmuş olmasıydı. İktisadi liberalizmin “tartışılmaz”, hegemonik bir “konsensüs”e sahip olduğu, siyasî liberalizmin bir istikrarsızlık, hatta bir “aşırılık” unsuru ve bir tehdit olarak kabul edildiği bir dönemde, enternasyonalizm temasının da ortadan kalkması, Kürt hareketi de dahil Ortadoğu’daki sol hareketlerin hemen tümünün bir anlam kaybına uğramasına yol açtı.¹³⁰ Bu alandaki boşluğun Kürt hareketlerinin de oldukça duyarlı oldukları “insan hakları” ve “ekoloji” gibi büyük ölçüde sloganlaştırılmış temalarla kapatılamayacağı açık.

Kürt solunun var olmasının koşulu, “hâkim milletlerin” milliyetçi olmayan, Kürtlüğü, Kürt meselesini ve Kürtlerin kendi kaderlerini tayin etmeyi kabul ederek milliyetçilik öte-

si yeni bir birlikteliği öneren ve “ayrılma” alternatifini dıştılamayan bir sola sahip olmaları idi. Bunun ortadan kalkması, bu sol hareketlerin bazılarının milliyetçiliğe kayması, eski şıarlarını oluşturan “sınıf savaşı” ve “emperyalizme karşı mücadele” yerine “emperyalizm, Kürtler ve ekalliyetler tarafından tehdit edilen ya da ezilen Türk milleti” (ya da Arap milleti) temasını geliştirmeleri, İttihatçılığı ve Kemalizmi (ya da Baasçılığı) kendi başlangıç noktaları olarak kabul etmeleri, Kürt solunun da sol olarak ortadan kalkmasını ve ister istemez milliyetçi bir cepheye çekilmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

Bu yüzden, Türkiye, Ortadoğu ve onun ötesinde, dünya çapında radikal bir değişiklik olmadan, yeni bir sol hareket ve sol fikir oluşmadan, Kürt solunun da yeniden dirilebilmesi oldukça zor görünmektedir.

NOTLAR

1 İletişim Yayınları’nın çıkardığı *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*’nde yer alan “Sosyalizm ve Kürtler” (cilt 7, 1998, s. 2110-2136) ve “1971-1980 Arasında Kürt Sorunu” (aynı cilt, s. 2304-2323) maddeleri bu konudaki en önemli çalışmalar olma niteliklerini korumaktadırlar. Bu maddeler aynı zamanda, bu makalede ele almayacağım Kürt sorunu konusunda devlet ve sağ hareketlerin söylemi konusunda da önemli bilgiler içermektedirler. H. Şahin’in “Kürt Solu - Doğuşu, Gelişimi ve Bugünü” başlığını taşıyan, *Kürdistan Komünist Partisi* adlı bir oluşuma yakın olduğu anlaşılan *Kürt Solu* dergisinde yayımlanan makalesi (bkz. no 2, 1999, s. 261-294) Kürt solu konusunda rastladığım tek “bütünsel” çalışmayı oluşturmaktadır.

2 Bkz. H. Bozarıslan, “Political Crisis and Kurdish Issue in Turkey”, R. Olson (ed.), *The Kurdish Nationalist Movement and Its Impact on the Middle East in the 1990’s*, içinde Univ. of Kentucky Press, 1996, s. 135-153.

3 Bu makalede Türkiye solu kavramını kullanmamın nedeni, Kürt solunun ayrı bir hareket olarak oluşmasından sonra da, birçok Kürt militanın Türkiye sol hareketi içerisinde (TİP, TSİP, TKP, Dev-Yol, Dev-Sol, Kurtuluş, TKP-ML...) yer alması. Aynı şekilde, bazı Kürt militanları hem bir Kürt sol hareketine, hem de Türkiyeli bir sol hareketine yakınlık gösterebilmektedirler. Bu “çok-kimliklik’in”, nedenlerini militanların sosyalizasyon mekanizmalara

rında, Gazi mahallesinde olduğu gibi, bazen “Alevi kimliğinin” Kürt kimliğine ağır basmasında ve “mikro” dinamiklerde aramak gereklidir.

4 Bkz. H. Bozarlan, “Mobilisation politique dans l’espace urbain kurde: quelques pistes de recherche”, *The Journal of Kurdish Studies*, no 3, 2000, s. 41-50.

5 Bkz. H. Bozarlan, “İki Dünya Savaşı Arasında Kürt Entelijansiyası Üzerine Birkaç Not”, *İkinci Bilim ve Siyaset*, no 1, 2001, s. 55-60.

6 J. Tejel Gorgas’ın Fribourg (İsviçre) Üniversitesi’nde 2004’te savunmuş doktora tezi bu konuda oldukça önemli kaynaklar sunmaktadır: *Le mouvement Kurde de Turquie en exil. Continuités et discontinuités du nationalisme kurde sous le mandat Français en Syrie et au Liban (1925-1946)*.

7 Bu kavram için bkz. M. R. Jafar, *Under-Under-development: A Régional Case Study of the Kurdish Areas in Turkey*, Helsinki, Painoprint, 1976.

8 Bu çalışmaların yeni baskıları için bkz. İ. Beşikçi, *Doğu Anadolu’nun Düzeni*, Ankara, Yurt, 1992, 2 c, *Doğu Anadolu Mitingleri’nin Analizi*, Ankara, Yurt, 1992; *Doğu Anadolu’da Göçebe Kürt Aşiretleri*, Ankara, Yurt, 1992. İ. Beşikçi’nin Kürt sol hareketinin oluşması ve gelişmesindeki rolü üzerine bkz. M. Van Bruinessen, “İsmail Beşikçi. Türk Sosyologu, Kemalizm Eleştirmeni, Kürdolog”, *İkinci Bilim ve Siyaset*, no 1, 2001, s. 39-52.

9 “Öznellik” ve “evrensellik” ve “öznel”in “evrensel”le meşrulaştırılması konusunda, bkz. J. Leca, “Nationalisme et Universalisme”, *Pouvoirs*, no. 57, 1991, s. 36.

10 A.g.m., s. 36.

11 İslâmcılığın, 1990’larda Kürt siyaset sahasında belli bir yer tutabilmesinde de bu “evrensellik” faktörünün bulunduğu düşünülebilir.

12 Burada azınlık kavramını “nüfus olarak azınlık” olarak değil de, Fransızca’daki “*minorité*” kelimesinin etimolojik anlamında, yani “hukuki ve sosyolojik olarak ergin kabul edilmeyen” ve hâkim grupla bir “bağımlılık ilişkisi” içinde bulunan ya da subjektif nedenlerle böyle bir ilişkinin bulunduğunu düşünen bir grup manasında kullanıyorum. Bu konuda, bkz. P. George, *Géopolitique des minorités*, Paris, PUF, 1984, s. 5.

13 D. L. Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict*, Berkeley, Los Angeles, Londres, University of California Press, 1985, s. 10, 336-337.

14 Gerçi Kürt solunun 1980’lerden sonra, diğer Ortadoğu Kürt hareketleriyle giderek artan ölçüde ilişki kurması Kürtçe yazma zorunluluğunu da artırdı, ama bu dönemde basılan Kürtçe metinlerin büyük bir kısmı, daha çok Türkçeden Kürtçeye yapılan tercümelere dayanıyordu. Son yıllarda, Kürt solundan gelen entelektüellerin yönettiği *Rızgarî*, *Avesta*, *Gelawej* gibi

internet sitelerinde ve *Çira*, *Çarçıra*, *Avesta*, *Dema Nû* gibi dergilerde, yoğun bir şekilde Kürtçe siyasî metinlere, belgelere ve anılara da yer verilmektedir.

15 H. H. Serdi, *Görüş ve Anılarım 1907-1985*, İstanbul, Med Yayınları, 1994, s. 43, 149.

16 20 Ocak 1923 tarihli bu mektupta şunlar dile getirilmektedir: “Bütün dünya özgürlük seslerini(zi) işitti. Milletinizin zalim ve zorba yönetimden kurtulduğuna bütün dünya sevindi. Kürtler haklı olan millî davalarında başarılı olma azmiyle giriştikleri mücadelede sizinle arkadaşça ve kardeşçe beraber yaşamak arzusunu besliyorlar. Aramızda diplomatik ilişki olmadığından durumumuzu detaylı olarak bilmeyen Sovyet Hükümeti’ne bu yazıyla her şeyi bildirmeye imkân yoktur. Mazlum ve esarete bulunan milletlerin hamisi olan Sovyet Hükümeti’nin Kürt milletini de koruyacağına emin(iz). Bütün Kürtler Sovyet Hükümeti’ne Doğu’nun hamisi gözüyle bakmaktadırlar. Geleceklerini Sovyet Hükümeti’nin geleceğine bağlamaya hazır olan Kürtler, karşılıklı olarak sizinle ilişki kurmayı sabırsızlıkla bekliyorlar”, K. Cemil Paşa (Zinar Silopi), *Doza Kurdistan. Kürt Milletinin 60 Yıllık Esarettten Kurtuluş Savaşı Hatıraları*, Ankara, ÖzGe, 1991, s. 67.

17 Delegasyondan Refik Hilmi’nin de belirttiği gibi: “Şunu da unutmamak gerekir ki Bolşevikler diğer dünya ulusları için düşündüklerini Kürtler için düşünmüyorlardı. Türkiye ve İran ile olan iyi ilişkilerinden dolayı Kürdistan’ın bağımsızlığını düşünmüyorlardı”, R. Hilmi, *Anılar*, İstanbul, Nüjen, 1995, s. 138-139

18 H. H. Serdi, *a.g.e.*, 193. R. Olson, *The Emergence of Kurdish Nationalism and the Sheikh Said Rebellion (1880-1925)*, Austin, Univ. of Texas Press 1989, s. 166-168.

19 Bunun yarattığı tepkiler için, M. Üsiv (Bave Rewsan), *Biranım, 50 Sal le ser Rêbaziya Berzani ji Bona Azadiya Kurdistanê*, Stockholm, Apec, 2002, s. 23.

20 H. Batatu, *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq. A Study of Iraq’s Old Landed and Commercial Classes and of its Communists, Ba’athists, and Free Officers*, Princeton, Princeton University Press, 1989, s. 437.

21 H. Batatu, *a.g.e.*, s. 627-629.

22 E. Abrahamian, *Iran Between Two Revolutions*, Princeton, Princeton University Press, 1982, s. 293.

23 *Ronahi*’nin 28. sayısı (*Ronahi*. Jina Nû, 1985, Uppsala) ve Roy’a Nu, s. 23, 1943.

24 K. Cemil Paşa, *a.g.e.*, s. 161.

25 10 Eylül 1946 tarihli bu mektup için bkz. K. Cemil Paşa, *a.g.e.*, s. 181.

26 Y. Richard, "Les Kurdes d'Iran: révoltes, idéalisme et silence", E. Picard (ed), *La question kurde* içinde, Bruxelles, Complexe, 1991, s. 53-78.

27 "Sovyetler Birliği'nin Türkiye, Irak ve İran'daki birkaç milyon Kürdün milliyetçi hislerini teşvik etme ve kullanma gayretleri, Paris'teki Komünist olmayan Kürt liderleri ve konudan haberdar gözlemciler tarafından kaygıyla izlenmektedir" M. Clark, "Soviet Moves Watched in Paris", *Bulletin mensuel du Centre d'Etudes kurdes*, No 10, 1950, s. 3. Bülten'in diğer sayılarında da bu tür yazılara rastlamak mümkün.

28 "Sovyetler ülkesinde hayata geçirilen sosyalizm ilkeleri, aralarında Kürtlerin de bulunduğu bütün halkların millî kültürlerinin uyum içinde gelişmesi için son derece olumlu imkânlar yaratmıştır (...). Türkiye'nin, İran'ın ve Irak'ın gerici rejimleri, kendilerini sömürgeleştirmek ve dünya halklarının demokratik kuvvetlerine ve demokratik güçler için bir sur olan SSCB'ye karşı hunharca hazırlanan yeni bir cihan harbinde cephanelik olarak kullanılmak isteyen emperyalist ülkelerin desteği olmadan yaşayabilirler mi?" O. Nadry, "Nos lecteurs nous écrivent", *Bulletin mensuel du Centre d'Etudes kurdes*, No 10, 1950, s. 11.

29 Bkz. R. Gallssot (éd.). *Mouvement ouvrier, communisme et nationalisme dans le monde arabe*, Paris, Les Editions ouvrières, 1978. Suriye Komünist Partisi'ni yıllarca yönetecek olan Halid (Halid) Bektaş bu "Kürt komünistleri" arasında en çok tanınan isimlerden biriydi.

30 Ahmet'in *Korewari* (Sefalet) adlı romanı 1959'da, otobiyografik *Jani Gel* (Halkın Çilesi) romanı ise 1972'de yayımlandı.

31 Cegerxwin'in Türkiye Kürtleri üzerine tesiri için bkz. M. Anter, *Hatıralarım*, cilt 2, İstanbul, Yön, 1992, s. 123-126. Cegerxwin'in bütün eserleri 2003-2004 yıllarında Avesta Yayınları tarafından basıldı.

32 M. Usiv, *a.g.e.*, s. 31. Suriye Kürtleri arasındaki komünizmin tesiri üzerine, bkz. *a.g.e.*, 30-43.

33 Barzani'nin Sovyet yılları için bkz. M. Barzani, *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi*, İstanbul, Doz, 2002; S.S. Yezdin, *Barzani xwe neda dest kesê*, Dihok, Hawar, 2001.

34 F. Karim, "La lutte armée entre le mythe et la réalité", H. Hakim (éd.), *Les Kurdes par-delà l'exil*, Paris, L'Harmattan, 1992, s. 106-123; F. Usiv, *a.g.e.*, s. 78-60

35 I. Ch. Vanly, *te Kurdistan rak entité nationale. Etude de la Révolution de 1961*, Neuchatel, Editions de la Baconnière, 1970.

36 "49'lar"konusunu daha önceki bir makalede ("Kürt Milliyetçiliği, Kürt Meselesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, İstanbul, İletişim, cilt 4,

2002, s. 841-872) ele aldığım için, burada sadece Naci Kutlay’ın iki çalışması- na gönderme yapmakla yetineceğim: “Kürt Aydınlanmacılığında ‘49’lar’ Olayı”, *İkinci Bilim ve Siyaset*, no 1, 2001, s. 61-70; *49’lar Dosyası*, İstanbul, Fırat Yayınları, 1994; Musa Anter, *Hatıralarım*, İstanbul, Doz, 1990.

37 *Dicle-Fırat*’ın 8. sayısı Malmisanij tarafından 1997’de Stockholm’de, APEC tarafından tıpkıbasım olarak yeniden yayımlandı.

38 Bu konuda bkz. N. Kutlay, *Anılarım*, İstanbul, Avesta, 1998; K. Burkay, *Anılar-Belgeler*, Stockholm, Roja Nû, c 1, 2001.

39 Bazı Türkiye Kürtleri, Barzani isyanını Kemalizmin kendi söylemine dayanarak meşrulaştırdılar. 1966’ta Doğan Kılıç Şeyhasananlı şunları yazmaktaydı: “Bugünün dünyasında sözü edilen en büyük konu ‘millî mücadele’ üstüne olandır. Bizler bu konunun en çok bahsi geçen ülkelerinden biri bulunmaktayız, çünkü dünya daha emperyalist ülkelerin korkunç baskısı altında bulunmamış bir halde iken, Türkiye şerefli bir şekilde Asya ve Afrika ülkeleri arasında mücadelesini vermiş ve bu işin ilki olmuştur. Onun için bizim herkesten ziyade millî mücadelenin ne olduğunu bilmemiz gayet tabii karşılanmalıdır. Nasır ve Nehru gibi dünya çapında liderler, milletimizin bu vasfını açıkça söylemekten geri kalmamışlardır. Onun için Türkiye’de halkımız her millî harekete sempati ile bakar (...). Irak’ta Kürtlerin General Mustafa Barzani başkanlığı altında Araplara karşı yürütmekte oldukları hareket de millî (bir) karakter taşımaktadır”, D. K. Şeyhasananlı, *Barzani ve Kürdistan Cumhuriyeti Kuruluşu*, İstanbul, Yörük Matbaası, (1966), s. 10-11.

40 F. Sagnıc’ın 1971 yılına kadar TKDP Merkez Komitesi üyeliği görevini yapmış olan Şakir Epözdemir’le yaptığı röportaj bu partinin ilk yılları üzerine oldukça önemli bazı bilgiler içermektedir (“Yaşayan Değerlerimiz...1: Şakir Epözdemir’le Sohbet”, <http://www.gelawej.com>).

41 49’lardan Mustafa Remiz Bucak ve Ziya Şerefhanoglu gibi bazıları “sağ” kanatta yer alırken, büyük bir kısmı “sol”a kaymıştı. Avrupa Kürt Talebe Cemiyeti’ni illegal olarak İstanbul’da kurmakla suçlanan 23 kişinin tutuklanması da (bunlar 1963’te beraat edecekti) Kürt kanattan gelen solun güçlendiğini göstermişti.

42 Bkz., İ. Beşikçi, *Doğu Anadolu Mitingleri’nin Analizi* (1967), Ankara, Yurt, 1992.

43 Bkz., İ. Cem, *Türkiye Üzerine Araştırmalar*, Cem, İstanbul, 1971.

44 Bkz., M. E. Bozarıslan, *Doğu’nun Sorunları*, Ankara, Toplum, 1966. M. Anter, *Brina Reş* (yeni baskı: İstanbul, Avesta, 1996). Bu tartışmaların Kürt taşrasında yarattığı tesirler için, bkz. M. Zana, *Bekle Diyarbekir*, İstanbul, Doz, 1991.

45 R Ballı, *Kürt Dosyası*, İstanbul, Cem 1991, s. 86.

46 *Bülten*'lerin tam metni için bkz. Komal Yayınları, *DDKO Dâva Dosyası*, c. 1, Ankara, Komal Yayınları, 1975, s. 489-630.

47 12 Mart darbesi olmasaydı, büyük bir ihtimalle Ocaklar siyasî bir entegrasyon yolunu arayacaklar ve şiddete geçişin önünde bir engel oluşturacaklardı.

48 Dr. Şivan eski genel müfettiş Avni Doğan'ın "Barzani olayının ardındaki büyük tehlike" adlı makalesine verdiği ve "Kimler İçin Çan Çalıyor" başlığını taşıyan cevabı ile tanınmaktaydı (bkz. *Yön*, 14 Eylül 1962).

49 1963'te, Cezire mıntkası siyasî polis müdürü Muhammad Taleb Hilal'in yazdığı *Milli, İctimaî ve Siyasi Açılardan Cezire Bölgesi Üzerine Etüdler* adlı çalışmasından sonra, Suriye hükümeti, "Arap olmayan" unsurların Suriye vatandaşlığından çıkarılmasını ve Türkiye-Suriye sınırında bir "Arap kemeri"nin oluşturulmasını kararlaştırdı. Bkz. M. Nazdar, "Les Kurdes en Syrie", in G. Chaliand, *les Kurdes et le Kürdistan*, Paris, Maspero, 1982, s. 317.

50 Dr. Şivan, *Kürt Millet Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali*, Stockholm, Apec, 1997, s. 116. "Millî sosyalizm", burada, doğal olarak "nasyonal-sosyalizm"e bir gönderme olarak kullanılmaktadır.

51 *A.g.e.*, s. 103.

52 *A.g.e.*, s. 105.

53 Komal Yayınları, *DDKO Dâva Dosyası*, c. 1, Ankara, Komal Yayınları, 1975, s. 139, 175, 201. Metinde kullanılan büyük harfler yazarlara aittir.

54 H. Murat, *Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş Mücadelesi* Ronahi Yayınları, Köln (?), 1973.

55 Bahoz serisinde yer alan kitaplardan (1972-1973) iktibasen.

56 Sömürge tezinin Kürtler arasında ilk kez hangi tarihte ileri sürüldüğünü tespit edemedim. Zinar Silopi (Kadri Cemil Paşa), 1969'da yayımlanan hatıralarında bu kavramı kullanmakta. Bkz. K. Cemil Paşa (Zinar Silopi), *Doza Kurdistan, a.g.e.*, s. 17. Bu tez, bildiğim kadarıyla, teorik düzeyde, ilk kez, Kemal Burkay (Hıdır Murat, *a.g.e.*) daha sonra da, *Rızgarî* dergisi tarafından geliştirildi.

57 "Çağımızın temel bir olgusu ise, 'ulusal kurtuluş savaşları' olgusudur. Bu olgu, çokuluslu toplumlarda ezen ulus milliyetçiliği olarak ortaya çıkan burjuva milliyetçiliği gericiliğine karşı, sömürge halkların çağdaş milliyetçiliğini oluşturmuştur. Ezilen ulus milliyetçiliği 'dünya devrimci pratiğinin' tartışmasız ortaya koyduğu üzere, ilerici, devrimci ve anti-empyalist, anti-faşist niteliği nedeni ile sınıfsal karakterini tarihte bulan çağdaş ulusçuluktur" (...) "Kemalizm egemen ideolojidir. Türk ırkçılığı bu egemenliğe dayanır. Türk solu yıllar boyu Kemalizme süt emzirdi". "1971-

1980 Arasında Kürt Sorunu”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, cilt 7, 1998, s. 2313. Rızgarı’nın “TC’nin jenosid eylemleri” tahlili için bkz. O. Kotan, “Rızgarı”, *a.g.e.*, s. 2322-2323.

58 *Kürtlerin Mecburi İskânı*, Ankara, 1976; *Türk Tarih Tezi ve Kürt Sorunu*, İstanbul, Komal Yayınları, 1977; *CHF Tüzüğü ve Kürt Sorunu*, Ankara, Komal Yayınları, 1978. Bu dizinin 1970’lerde yazılan diğer ciltleri ancak 1990’ların başında Yurt Yayınları tarafından yayımlanabildi.

59 *Asbetal*: Boşa dönen değirmen ya da yıllar boyu gösterilen çaba ve fedakârlıkların heba olması. Irak ve İran Kürtleri, İran-İrak Savaşı ve özellikle de kimyasal silahların kullanıldığı Anfal operasyonları sonrasında da bir *aş-betal* sendromu yaşadılar.

60 KDP, *Irak Kürdistan Demokratik Partisi Yeni Stratejisi*, İstanbul, Üçüncü Dünya Yayınları, 1978; KDP, *The Road of the Kurdish Liberation Movement*, Londra, Calvert North Star Press, 1977.

61 “Dr. Mahmud Osman Yenilginin Nedenlerini Açıklıyor”, *Özgürlük Yolu*, n 31-32, 1978, s. 17-24.

62 Bu fragmantasyon süreci için bkz. I. Ch. Vanly, *Kürdistan und die Kürden*, Göttingen, Pogrom, c 2, 1988, s. 174-207.

63 Bu ayrışım doğal olarak Türkiye solunun gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Hem yasal hem de yasadışı sol hareketlerin 12 Mart sonrasında Kürt meselesine büyük bir önem verdiğini ve en azından teorik düzeyde Kürtlerin kendi kaderlerini tayin etme hakkını kabul ettiğini görmekteyiz. Kürt solu ile özellikle “sömürgecilik” konusunda tartışmalara girmesine rağmen, Türkiye solunun 12 Mart öncesinde yaygın olarak işitilen ayrı örgütlenmeyi “Bundçuluk” olarak değerlendiren tahlillerinden vazgeçtiğini, Kürt solunun varlığının meşruiyetini sorgulamadığını görmekteyiz. Aynı şekilde, 12 Mart sonrası saflaşmaların daha çok Çin ve Sovyet yanlıları arasında yer aldığını, örneğin bir yandan Kavva örgütü ile TKP-ML’yi, diğer yandan da TSİP ve Özgürlük Yolu’nu bir araya getirdiğini görmekteyiz.

64 “TSİP I. Kongresi”, *Özgürlük Yolu*, 12, 1976, s. 40-48; “TİP ve Sosyalist Birlik”, *Özgürlük Yolu*, n 13-14, 1976, s. 13-37. Aynı şekilde, yasal olarak Türkiye’de mümkün olmasa da Kemalizm -ve bundan yola çıkarak Kemalist sol- sert bir şekilde eleştirilmekteydi. Bkz. *Kemalizm. Burjuvazinin Paslı Silahı*, Köln, Komkar, 1982.

65 *Roja Welat* (Ülke Güneşi) adlı kültürel dergi de TKSP yanlıları tarafından yayımlanmaktaydı.

66 I. Aksoy, “Dünya Sosyalist Sistemi, Maoculuk ve Ulusal Hareketler”, *Özgürlük Yolu*, s 20, 1977, s. 19-28; “Irak Kürdistanı’ndaki Direniş ve Maocu Kalpazanlar”, *Özgürlük Yolu*, s” 37-38, s. 14-18.

67 "Lenin'in yolunda yürüyen Sovyet Halkları, bugün gerek sosyal ve politik düzen açısından, gerek bilim ve tekniğin belli başlı alanları açısından ve gerekse eğitimin, kültürün ve üretim güçlerinin gelişme temposu açısından dünyanın en ileri ülkesini yarattılar", "Ekim Devrimi'nin 61. Yılında SSCB'de Ekonomik Gelişme", *Özgürlük Yolu*, no 42, 1978, s. 9.

68 "11 Aralık Yerel Seçimleri ve Devrimci Güçlerin Diyarbakır'daki Başarısı", *Özgürlük Yolu*, no 31-32, 1978, s. 11.

69 Maoizmi benimseyen Kawa örgütü için, bkz. N. Elhüseyni, "Kavva", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, cilt 7, 1998, s. 2316-2317.

70 KUK'un oluşum süreci için bkz., M. Usiv, *a.g.e.* 283-295, 317-321

71 "Gerici Burjuva Milliyetçileri ve Sol Lafazanları Tanıyalım", *Xebat ji bo Rızgarîya Kürdistan*, no 1, 1978, p. 1.

72 KUK'un yarattığı tepkiler ve KUK-PDK ilişkileri için, bkz. M. Usiv, *a.g.e.* 247-255.

73 Xebat ji bo Rızgarîya Kürdistan, *Kürdistan 1977-1978 Bildirileri*, (Uppsala), 1978, s. 5.

74 "Örgütlenme Üzerine", *Xebat ji bo Rızgarîya Kürdistan*, no 6, 1979, s. 17, 20.

75 Partinin doğuş aşamasında MİT'in oynadığı ya da oynamak istediği ve A. Öcalan'ın birçok vesileyle değindiği rol konusunda (örneğin bkz. A. Öcalan'ın M. Sayın'la yaptığı mülakatlar, M. Sayın, *Erkeği Öldürmek*, İstanbul, Zelal, 1998) başvurabildiğim kaynaklarda güvenilir bir bilgi bulunmamaktadır.

76 KUK-PKK çatışmasının birkaç yüz kişinin ölümüne yol açtığı söylenmekte. PKK'nın bu çatışmaları da içeren "resmî" tarihi için bkz. M. Şafak (derleyen), *PKK ve Değişim Stratejisi*, İstanbul, Mem Yayıncılık, 2002, s. 17-44.

77 Aktaran N. A. Özcan, *PKK (Kürdistan İşçi Partisi). Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*, Ankara, ASAM, 1999, s. 350-369.

78 (PKK), *Doğru Yolu Kavrayalım*, [Almanya], 1981 (ilk baskı 1978), s. 7-8, 15, 49.

79 Hatice Yaşar'ın anıları için bkz. R. Ballı, *a.g.e.* Bu "Sürgün yılları" ele alınmadan 1980'lerdeki Kürt ve Türkiye solunun tarihini yazabilmek mümkün görünmemektedir. Sol konusuna ilgi gösteren doktora öğrencilerinin bu konuda bakir bir sahaya el atma sevincini yaşayacaklarından eminim.

80 Aynı şekilde, sürgün yıllarında Türkiye ve Kürt sol hareketleri arasında, kalıcı olmayan bazı ittifak arayışlarına tanık olmaktadır.

81 Bkz. E. Azad, "Gerçeği Bulmak İçin Geçmiş Sorgulamak", *Bergeh*,

n 3, 1990, s. 47-61.

82 Türkiye Kürt örgütlerinin soyağacı için bkz. R. Ballı, *a.g.e.*, s. 48-49.

83 K. Burkay, *Devrimcilik mi Terörizm mi?* Stockholm (?), Özgürlük Yayınları, 1983.

84 Bu “geçiş”in, tabii olarak, uzun bir zaman dilimine yayıldığını belirtmek gerekli. Örneğin, Celâl Talabani’nin 1988’de PKK’nın Bekaa kamplarında “sosyalist devrim” konusunda konferanslar verdiği bilinmekte (metin için, bkz. *Yeni Ülke*’nin “Güney Kürdistan” özel sayısı 15-21.11.1992).

85 “Muhaliif” Çetin Güngör (Semir)’in İsveç’te öldürülmesi üzerine bkz. M. Şenol, “Apo ve PKK. Bir örgütün Hikâyesi”, *Yeni Gündem*, 17, 23.03.1986, s. 8-11. Yine bu konuda bkz. M. van Bruinessen, “Between Guerilla War and Political Murder: The Workers Party of Kurdistan”, *MERIP Report*, Temmuz-Ağustos 1988, s. 40-46; C. Kutschera, “R v lations sur le syst me  calan”, *Confluences M diterran e*, no 34, 2000, s. 113-117. PKK’nın i  muhaliflerinin yazdıkları “aykırıtarih”ler için, bkz. M. S.  r kkaya, *Beyrut Günlüğü. Apo’nun Ayetleri*, Basel, 14 Temmuz Yayınları, (1993); S.  elik, *Ağrı Dağını Taşımak. Çağdaş Kürt Halk Direnişisi, Siyasi, Askeri, Ekonomik ve Toplum-sal Sonuçlan*, Frankfurt, Zambon, 2000.

86 Bu konudaki bilgiler için bkz. M. Şafak, *a.g.e.*

87 H. Bozarıslan, “Kürt Milliyetçiliğı, Kürt Meselesi”, *a.g.m.*

88 Bkz. A. Öcalan’ın Doğı Perinçek’le görüşmesi, *2000’e Doğıru*, 15.10.1989.

89 A. Öcalan, *12 Eylül Faşizmi ve PKK Direnişisi*, İstanbul, Yurt, 1992, s. 23-24, 50.

90 *A.g.e.*, s. 60.

91 *A.g.e.*, s. 75, 115, 119.

92 *A.g.e.*, s. 127.

93 (PKK), *Günümüz Kürdistanı’nda Türk Ordusunun Rolü*, Köln, Serxwebun, 1983, s. 34-35.

94 *A.g.e.*, s. 39-40

95 A. Fırat, *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım*, İstanbul, MELSA, 1991, s. 42.

96 (PKK), *Günümüz Kürdistanı’nda*, *a.g.e.*, s. 87, 90-91, 99.

97 Bkz. R. Ballı, *a.g.e.*, s. 202-308.

98 Şehadet ve intikam temalarını ele alan ilk dönem gerilla anıları için, bkz: *Bağımsız Kürdistan Yolunda*, Köln, Serxwebun, 1987.

99 A. Öcalan, *12 Eylül Faşizm*, *a.g.e.*, s. 137

100 A. Öcalan'ın 12 Eylül Faşizmi, a.g.e.'ye 1992'ye Serxwebun Yayınları'nın yazdığı önsöz, s. 11.

101 Bkz. F. Yetkin, M. Tomboğa, *Dörtlerin Gecesi*, Ankara, Yurt, 1990, H. Altın, A. Yavuz, "Bu İnsan Çılgıklarını Unutmayın", İstanbul, MELSA, 1991.

102 *Serxwebun*, 14, Şubat 1983'ten aktaran, N. A. Özcan, a.g.e., s. 87.

103 H. Savaş, "Neden Sivas", *Özgür Politika*, 13.2.1996.

104 Bkz. TC Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı, *PKK'nın Terör Örgütünün Siyasi Kanadı Olarak Oluşturulan Yasal Gündemdeki Maske Kuruluşu DEP'in Milletvekilleri Ahmet Türk, Leyla Zana, Orhan Doğan, Sırrı Sakık, Hatip Dicle, Mahmut Alınak (bağımsız), İddianame*, Ereğli, Orman Yayıncılık 1994; A. O. Ölmez, *Türkiye Siyasetinde DEP Depremi*, İstanbul, Doruk, 2003.

105 Bkz. A. Rona, "Ulusal Direnişin Yeni Boyutları", *Bergeh*, 4, 1990, s. 12-16.

106 A. Dicleli (K. Burkay), *Kürt Sorunu. Barış Demokrasi, Yazılar*, İstanbul, Deng Yayınları, 1995.

107 Kemal Burkay'ın O. Çalışlar'la mülakatı, O. Çalışlar, *Öcalan ve Burkay'la Kürt Sorunu*, İstanbul, Pencere Yayınları, 1993, s. 196, 115-117.

108 Bkz. *Kongre Belgeleri-2, DHKP Kuruluş Kongresi Kararları*, İstanbul, Haziran Yayınları, 1995. Bu kongre tutanak ve kararlarının, daha sonra bahsedeceğim PKK'nın 5. Kongre Raporu ile karşılaştırılması, her iki hareketin sol sorunsalını aşan "paralel" bir okunuşunu mümkün kılıyor.

109 "Sorun Leninist parti modeli değil. Diyebiliriz ki, insanlığa en büyük katkıyı yapan partiler de yine bunlar olmuştur. Toplumun ihtiyaçlarına göre biçimlenen bu partiler, daha disiplinli, daha programlı ve yüksek bir sorumluluk bilinciyle günümüze kadar, birçok toplumsal ve ulusal kurtuluş hareketine layıkıyla öncülük rolünü oynamışlardır. Halen de oynayanlar vardır. Bir Vietnam Komünist Partisi, bir ÇKP ve hatta Sovyet Komünist Partisi insanlık tarihinde büyük değerler ortaya çıkarmışlardır. Günümüzde de gerçek kurtuluşçu partiler bu temelde örgütlenip öncülük etmektedirler. O halde üzerinde sıkı sıkıya durulması gereken şey, partiyi özüne-programına bağlı kılacak otokontrolü sağlamak ve üyelerin gerçek misyonunu korumaktır. Bu noktada başarılı olunursa, Leninist partiler sınıf, ulus ve insanlığın kurtuluşunda etkili rollerini devam ettireceklerdir", A. Öcalan, *PKK IV. Kongre'sine Sunulan Politik Rapor*, İstanbul, Zagros, 1993, s. 75-76.

110 Aktaran, N. A. Özcan, a.g.e., s. 370-397. PKK'nın "psikolojik bir tedavi görmeleri gereken" Kürt entelektüelleri ile ilgili görüşleri için, bkz. A. Dikili, "Bir Gazete: 'Kurdistan' Press, İki 'Yazar': Orhan Kotan, Mahmut

Baksı. Bir Efendi ve Bir Uşak”, *Berxwedan*, 15 Temmuz 1992, s. 15. PKK’ye ilk başlarda oldukça mesafeli yaklaşan bazı Kürt entelektüelleri, 1990’larda, Öcalan’ın görüşlerine katılmasalar da, bir Kürt hareketi olarak gerillayı savunmaya başladılar. Bunların bir kısmı ve ‘70’li yıllardan gelen bazı Kürt siyasetçileri, Martin van Bruinessen bir konferansında kullandığı tabirle, PKK’nın “periferisini” oluşturdular.

111 Bkz. P. White, *Primitive Rebels or Revolutionary Modernizers? The Kurdish National Movement in Turkey*, Londra, Zed Press 2000.

112 Bu “pratikler”den biri olan “Kör Cemal Pratiği” için, bkz. A. Öcalan, *PKK IV. Kongre’sine Sunulan Politik Rapor*, İstanbul, Zagros, 1993, s. 110.

113 Burada, Öcalan’ı tartışmasız lider kılan bu kendine ve herkese güvensizlik ortamına rağmen, PKK’nın hiçbir zaman tam anlamıyla merkezi bir otoriyete sahip olmadığını, 1993 ateşkesini bozan Semdin Sakık örneğinin de gösterdiği gibi, parti içerisinde her zaman özerkleşmiş kademelerin ve merkezkaç kuvvetlerin bulunduğunu da eklemek gerekiyor. Bkz. A. Öcalan. *Çeteciliğe Karşı Mücadele*, İstanbul, Mem Yayınları, 2002.

114 A. Öcalan, *PKK IV. Kongresi’ne, a.g.e.*, s. 89, 92.

115 Bu metinlerden bir kısmı için bkz. A. Öcalan, *Kürt Hümanizmi ve Yeni İnsan*, İstanbul, Mem, 2001.

116 Bu tanımlamayı Hülya Adak’a borçluyum: H. Adak, “National Myths and Self-Narration: Mustafa Kemal’s *Nutuk* and Halide Edip’s *Memoirs* and *The Turkish Ordeal*”, *The South Atlantic Quarterly*, no 102/2-3, 2003, s. 509-528.

117 “Diyebilirsiniz ki ‘senin gücün Amerika’ya yeter mi’. Benim Amerika ile bir savaşımın olduğunu, ama kendime özgü değişik bir antiemperyalist savaşı yürüttüğümü gidip ABD’ye sorun. Şu anda ABD açısından belki de çözülen Sovyet sosyalizminin daha tehlikeli bir PKK savaşı yürütüyorum. Türkiye Cumhuriyeti çok komünist hareket tanıdı, ama hiçbirleriyle karşılaşmadığı oranda bir savaşımı ben dayattım”. A. Öcalan, *PKK V. Kongresi’ne Sunulan Politik Rapor*, İstanbul, Güneş Ülkesi Yayıncılık, 1995, s. 142.

118 “Beni, sözümona dinlemeye çalışıyorsunuz, hatta bir önder gibi bağlandığınızı da iddia ediyorsunuz. Benim bağıllık anlayışımla karşılaştırıldığında çok sınırlı, çok zayıf ve sonucu kurtaramayacak bir bağıllık oluyor bu. Eğer bunu düzeltmezseniz, kendinizi geliştiremez ve olduğunuz gibi kalırsınız. Tabii PKK’li olarak sıfatlandırdığımız için de düşmanınız sizi eskisiyle kıyaslanamayacak bir tarzda kahreder. İşte bu da sizin için son derece trajik bir son olur”. Konuşmanın ileri bir aşamasında da Öcalan, “eskisi gibi yanılı ve yetmezliklerle parti militanlığına cevap veremeyen yaklaşımları” koruyanların “mahkemeye çıkarılacağını ve canlarının çıkarılacağını” ifade

etmekteydi. A. Öcalan, *PKK V. Kongresi'ne...*, a.g.e., s. 12, 35-36.

119 Bazı anılar ve romanlar için bkz. A. Kaya, *Mordem'in Güncesi*, İstanbul, Aram Yayıncılık, 2004; A. Sapan, *İki Kızıl Ateş*, İstanbul, Mem Yayınları, 2001.

120 Bkz. A. Öcalan, *Roma Konuşmaları*, İstanbul, Aram, 2000,

121 A. Öcalan, *Özgürlük Kazanacak. Kürt Sorununda Demokrasi ve Barış Manifestosu*, İstanbul, Mem Yayınları, 1999.

122 A. Öcalan, "Demokratik Birlik İçin Seferberlik", *Özgür Politika*, 07.08.2004 (internet baskısı).

123 "Önce demokrasi, sonra sosyalizm' diyorum. Demokrasiyi geliştirmeden sosyalizm olmaz. Demokrasiden sosyalizme gitmek herhalde Türk solunun da özlemidir. Lenin gibi bir deha bile bunu anlayamadı. Devlet meselelerini iyi çözmek gerekiyor. Ben ne tümüyle devleti yıkılım diyorum, ne de yapmak istediğim burjuva demokrasisidir. Benimki Avrupa'nun iki yüzyıllık demokrasi anlayışını da aşan bir yaklaşımdır. Marks ve Engels de anlamadı. Onların dönemi, koşulları farklıydı. Ancak bu kadarını çözebildiler. Ama ben neolitik toplumdaki bugüne kadar gelip uygarlığı çözdüm. (...) Anarşistlerin devletsizliği benimkinden farklıdır. Ama onların pratiğini inkâr etmiyorum. Onlarda kuru bir devlet inkârcılığı var. Ancak benim devlet yaklaşımım farklıdır. Demokrasi ve devletin bir arada yürümesini çözdüm", A. Öcalan, "Kendi Demokrasimizi Geliştirelim", *Özgür Politika*, 08.08.2004 (internet baskısı).

124 A. Öcalan, *Özgür İnsan Savunması*, İstanbul, Çetin Basım-Yayın, 2003,

125 A. Öcalan, "Çeteleri Teşhir Edin", *Özgür Politika*, 28.08.2004 (internet baskısı).

126 "Talabani ve Güneyli öteki işbirlikçiler, kendi sultanlarını ve diktalarını sürdürmek istiyorlar (...) ABD Kürt milliyetçiliğini gelecek 50-100 yıl kullanmak istiyor. AKP içinde de Van ve Diyarbakır'da adamları var. Milliyetçilik sadece Güney'le sınırlı kalır mı? Bunların savaş çıkarmayacakları, Şeyh Said gibi yapmayacakları ne malum? Barzani ve Talabani kırk yıl sessiz kaldılar, sonra da Irak'ı bu hale getirdiler. Bunların arkasında 19. yüzyıldan bu yana Amerika'ya yerleşen çok güçlü lobiler var. Bu lobilerle Kürt milliyetçiliği birleşecek, Türkiye'nin önüne derinleştirilmiş Sevr'i koyacaklar. Belki bugün olmaz, ama iki yıl sonra, beş yıl sonra olur. Kürt halkının önüne bağımsızlık ve halkların kardeşliği ve birliğini koyuyoruz. (...) Halklarımızı birbirine karşı kıskırtmamak gerekiyor". A. Öcalan, "Kendi Demokrasimizi Geliştirelim", *Özgür Politika*, 08.08.2004 (internet baskısı). "Kongra Gel Siyasi Komitesi'nin bu görüşlerin aksine "Güney Kürdistan'daki federatif geliş-

meyi destekleme” kararı aldığı anlaşılıyor (bkz. C. Mervan, “Tarihî Duruş”, *Özgür Politika*, 12.08.2004).

127 Bu bölünmenin belgeleri için bkz. R. Çakır, *Türkiye’nin Kürt Sorunu*, İstanbul, Metis, 2004. Hareketin liderlerinden A. H. Kaytan’ın “Unita”vari bir “çete” kurmakla suçladığı Osman Öcalan ve Nizamettin Taş hakkındaki görüşleri için, bkz. “Krämer gegen Krämer”, *Özgür Politika*, 11.08.2004. Ayrılan kanat, Ağustos 2004’te, Osman Öcalan’ın yönetiminde *Partiya Welatparêzen Demokrat* (Demokrat Yurtseverler Partisi) adlı bir teşkilat kurdu.

128 Bu karar, bazı Kürt entelektüelleri ve PSK tarafından eleştirildi. 12 Ağustos 2004 tarihli “Kamuoyu”na başlığını taşıyan bir bildiriye, PSK şu görüşleri dile getiriyordu: “Bir grup Kürt aydın ve politikacısının bir müddet önce kamuoyuna yaptığı açıklamada da belirtildiği gibi: ‘Türk Devleti, silahlı çatışmaya yol açan ırkçı-sovenist politikalarını bir an önce terk etmeli ve Kürt halkının, kendi siyasal geleceğini belirlemesi için gerekli demokratik ve hukuksal ortamı yaratmalıdır’. KONGRA-GEL, söz konusu açıklamada dile getirildiği gibi, taşıdığı amaç ve hedefler açısından kabul edilemez olan. Güney Kürdistan’daki ulusal kazanımları riske eden, Türk Ordusu’nun Güney Kürdistan’a girmesi için zemin hazırlayan, kısmi olsa da gelişen demokrasiyi engellemek için savaşa ihtiyaç duyan AB Karşısı Derin Devlet’in ihtiyaçlarına cevap veren (savaşı yeniden başlatma) kararını gözden geçirmelidir.”

129 M. Belge, “Sol”, I. C. Schick & E. A. Tanık, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, İstanbul, Belge, 1998, s. 159-188.

130 Bkz. A. Fischer-Tahir, “Wir gaben viele Märtyrer”. *Widerstand und kollektive Identitätsbildung in Irakish-Kurdsitan*, Münster, Unrast, 2002; H. Bozarslan, *La figure du martyr chez les Kurdes*, in C. Mayeur-Jouant (dir.), *Saints et Heros du Moyen-Orient con-temporain*, Paris, Maisonneuve-Larousse, 2002, s. 335-347.

131 Burada, Türkiye solunda Ragıp Zarakolu, Akın Birdal gibi önemli bazı istisnaların da olduğunu ve aralarında *Birikim* dergisinin de bulunduğu bazı yayın organlarının bu konuya büyük bir önem verdiklerini de belirtmem gerekli. Bkz. Ö. Laçiner, *Kürt Sorunu. Henüz Vakit Varken*, İstanbul, Birikim Yayınları, 1991; M. Belge, *Türkler ve Kürtler. Nereden Nereye?* İstanbul, Birikim, 1996.

KIRKDOKUZLAR OLAYI*

Kirkdokuzlar olayı, Türkiye'deki Kürt ulusal hareketinde yeni bir aşamaya işaret eder. 17 Aralık 1959 günü, evleri ve işyerleri "ani bir baskınla" aranan Kürt kökenli kırk kişi tutuklandı. Üstelik onları tutuklayabilmek için elde yeterli delil de yoktu. Devletin ilgili kurumları, Kürt kökenli bu kişilerin "yabancı devletlerin müzaheretini ile Türkiye'yi bölmek" istediklerini öne sürüyordu. Ocak 1961'de, tutuksuz dokuz arkadaşlarıyla birlikte yargılandıklarında sayıları kırk dokuza vardı ve bu nedenle tümüne birden "Kirkdokuzlar" dendi. Diğer bir davadaki Kürt kökenli iki kişinin dosyaları da bu davayla birleştirilince sayı elli bire yükseldi. Ancak yine de bu olay "Kirkdokuzlar Olayı" olarak anıldı.

49'lar Olayı'na karışanların çoğu üniversitede okuyan Kürt öğrencileri ile Kürt aydınlarıydı.

Yargılanan Kişiler: Şevket Turan, Naci Kutlay, Ali Karahan, Koço Elbistan, Yavuz Çamlıbel, Mehmet Ali Dinler, Yusuf Kaçar, Nurettin Yılmaz, Ziya Şerefhanoglu, Medet Serhat, Hasan Akkuş, Örfi Akkoyunlu, Selim Kılıçoğlu, Şahabettin Septioğlu, Sait Elçi, Sait Kırmızıtoprak, Yaşar Kaya, Faik Savaş, Haydar Aksu, Ziya Acar, Fadıl Budak, Halil Demirel, Esat Cemiloğlu, Ferit Bilen, Mustafa Nuri Direkçigil, Fevzi Avşar, Necati Siyahkan, Hasan Ulus, Nazmi Balkaş, Hüseyin Oğuz Üçok, Mehmet Nazım Çiğdem, Fevzi Kartal, Mehmet Aydemir, Abdurrahman Efem Dolak, Musa Anter, Canip Yıldırım, Emin Kotan, Ökkeş Karadağ, Muhsin Şavata, Turgut Akın, Sıtkı Elbistan, Şerafettin Elçi, Mustafa Ramanlı, Mehmet Özer, Feyzullah Demirtaş, Cezmi Balkaş, Halis Yokuş, İsmet Balkaş, Sait Bingöl, Mehmet Bilgin, Fetullah Kakioglu.

* Naci Kutlay, *49'lar Dosyası*, Fırat Yayınları, İstanbul, 1994.

İddianameden Bir Bölüm¹

Şarki Anadolu'da yaşayan ve Türkçe ile Farsça'nın karışımından husule gelmiş ayrı bir lehçe arzeden lisanla konuşan ve aslında Türk olmalarına rağmen, kendilerini Kürt olarak tavsif ve tefrik eden zümrenin müstakil bir Kürt devleti kurmaları mevzuundaki faaliyetleri Cumhuriyet devrine takaddüm eder.

Sevr Muahedesinden önce Türkiye'yi parçalamak isteyen muhasım devletler tarafından ortaya atılan ve bilahare Ermeniler tarafından desteklenmiş olan Kürtlük davası bu bölge halkımızın kısmı azamı tarafından tasvip edilmemişti.

Ancak Cumhuriyet devrinde Şeyh Said, Ağrı ve Dersim isyanları ile tezahür eden ideoloji yine bu bölge halkının iştirak ve ittifakını temin edememiş, bir kısım aşiretler Cumhuriyet Hükümeti'ne sadık kalmışlar ve hatta bununla da iktifa etmeyip aşiretlerin tenkili hususunda hükümet kuvvetlerine yardım etmişlerdir.

Türkiye hududu dahilinde yaşayan Kürtler için keyfiyet böyle olduğu gibi diğer komşu İran, Irak ve Suriye'de yaşayanlar için de durum aynıdır. Bunlar da nezdinde yaşadıkları devlete sadık kalmakta ve menfaatleri icabı yabancı tesirlere alet olmayı prensip edinmektedirler.

Bu durum, bilhassa Sovyet Rusya'nın endişesini mucip olmuş, Türkiye, İran, Irak ve Suriye devletlerini Kürt azınlığına tahakküm ile itham etmiştir.

Türkiye'de ihdas edilmesi istenen Kürtlük davası tamamiyle beynelmilel komünizmin teşvik ve müzaheretine mazhar olmuştur.

Şöyle ki; 1956, 1957, 1958 ve 1959 yıllarında toplanmış olan Kürt Talebe Kongreleri ve bu kongrelerde tanzim olunan rapor-

¹ Naci Kutlay, *49'lar Dosyası*, Fırat Yayınları, 1995, s. 12-15.

lar, Sovyet Rusya'nun Kürtlük davasını desteklemekte olduğunu aşikâr surette teyit etmektedir.

Mesela; Üçüncü Kürt Talebe Kongresi'nde Sovyet Rusya'dan yardım istenmiştir. Keza, Dördüncü Kongre'de yayımlanan beyanname, Sovyetler ve beynelmilel komünizmin bariz bir şekilde tesirini göstermektedir. Bu beyannameye Bağdat Paktı itham edilmiş, Irak Komünist Partisi desteklenmiş, Türkiye, İran ve Suriye'deki Kürtler istiklâl teşvik edilmiştir.

Beynelmillel gençlik faaliyetleri de Kürt Talebe Kongreleri ile sıkı bir irtibat arz etmektedir. Sovyetler tarafından muazzam meblağlar sarf edilmek suretiyle Viyana'da tertiplenen Gençlik Festivali ile Dördüncü Kürt Talebe Kongresi'nin aynı zamanda yapılmış olması Kürtlük davasının bir komünist tertibi olduğunun bariz bir delilidir.

Nitekim, Kürt Talebe Kongresi'nde rol oynayan eşhas gençlik festivallerinde Kürt gençliğini temsil etmişlerdir.

Kürtlük davasının Avrupa'da teessüs eden Kürt Talebe Cemiyetleri tarafından desteklendiği bir hakikattir. 1956 yılında Almanya'nın Visbalen şehrinde böyle bir cemiyetin merkezi kurulmuştur. Keza Almanya'nın diğer şehirleri ile İngiltere, İsviçre, Çekoslovakya, Avusturya ve Fransa'da bu cemiyetin şubeleri mevcuttur. Bunlar Londra'da İngilizce olarak *Kürdistan* adlı bir mecmua da çıkarmaktadırlar. Londra'daki bir şube Irak Talebe Cemiyeti ile sıkı bir irtibat ve münasebet de tesis etmiştir.

1968 yılının 1-8 Ağustos tarihlerinde Münih'te toplanan Üçüncü Kongre'de "Hür Kürdistan Taraftarları" adlı gizli bir cemiyetin kurulma üzere olduğu ve bu cemiyetin Irak, İran ve Türkiye'de şubelerinin açılacağı karar altına alınmıştır.

Kürtçülük faaliyeti ve bu yoldaki propaganda, yabancı radyolar tarafından da ifa edilmektedir. Mesela; Erivan Radyosu 1959 Temmuz'una kadar Irak'taki Kürtlerin lehçesi ile neşriyat yapmış ve bu meyanda Türkiye'deki Kürtlere hitap ederek Pa-dışahlara karşı isyan etmiş Kürt kahramanlarından bahsederek

milli hislerini tahrike ve keza Türkiye'deki hayat şartlarını ileri sürerek Kolhos ve Sovhos'larda yaşayan Kürtlerin refahlarını, kendi dilleri ile okuyup yazma imkânları bahsedildiğini izah etmek suretiyle Kürt milliyetçiliğini tahakkuk ettirme yolunda ceht sarf etmiştir.

Ve fakat Türkiye'deki Kürtlerin bu neşriyatı anlayamayacakları düşünülerek 1959 yılı Temmuz ayından sonra "Kırmana" lehçesi ile neşriyata başlanılmış ve bu mevzudaki propaganda devam edilmiştir.

Keza Bağdat Radyosu Kürtlerin ayrı bir millet olduklarını ve Türk düşmanlığını telkin yolunda neşriyatta bulunmuştur.

Ve yine Kahire Radyosu Türk-Kürt ayrılığını ihdas yolunda neşriyat yapmakta, Kürt derebeylerinin isyanlarını bir devlet harbi şeklinde göstermekte ve Irak'taki Kürtleri komşu memleketlerdeki Kürtlerle birleştirerek istiklale teşvik etmektedir.

Kürtlük davasını beynelmilel bir hale getirmek için Avrupa ve Amerika'da bu mevzu ile ilgili neşriyata da tevessül edilmiştir.

Mesela; Washington'da intişar eden *Ortadoğu Meseleleri* adlı mecmua Kürtlük meselelerini ele almakta ve Cemiyeti Akvam tarafından tanınmış Kürt haklarının çiğnendiğini ve Kürtlere zulüm yapılmakta olduğunu belirtmiştir.

News Week adlı Amerikan dergisi de Kürtlük meselelerini mevzu edinmiştir.

Fransa'da intişar eden *Proves* adlı gazetede Edvard Sablier adındaki bir yazar muhtelif memleketlerde oturan Kürtler hakkında makaleler yazmış ve dolayısı ile Kürtlük mevzuunda propaganda yapmıştır.

Londra'da neşredilen *Kurdistan* adlı mecmua, Kürt milli hareketinin problemleri ve vazifelerinden bahsetmekte ve müttehit ve demokratik bir milli Kürt teşkilatının işçi sınıfı teşkilatı ile işbirliği yapmasını tavsiye etmektedir. Ve böyle bir müttehit, demokratik Kürt teşkilatının; 1- Demokratik harekette birlik, 2-

Marksist teşkilatın muhafazası ve Marksist teorilerin Kürt meselelerine tatbiki, 3- Daha kuvvetli müttehit bir cephe gibi avantajlar temin edeceğini izah etmek suretiyle komünist ideolojinin tesirini temine çalışmıştır.

Yukarıda kısaca temas edilen Kürtçülük davası mevzuundaki faaliyetin tarihçesi ile Türkiye hudutları haricindeki faaliyetlerin mahiyet ve şumulünü izah ettikten sonra, maznunların yurdumuzda icra etmiş oldukları Kürtçülük faaliyetinin izahına geçelim.

Yurdumuzda Kürtçülük faaliyeti Ankara, İstanbul ve Diyarbakır'da olmak üzere üç ayrı bölgede icra edilmektedir. Ankara'da Le. Bnb. Şevket Turan'ın, İstanbul'da Ziya Şerefhanoglu'nun ve Diyarbakır'da ise Abdurrahman Efem Dolak ile Musa Anter'in liderliklerini yaptıkları Kürtçülük faaliyeti aşağıda izah edileceği veçhile cereyan etmiştir. (İddianame, s. 6)

DOĞU DAVAMIZ: DOĞULU GENÇLER* BARIŞ DÜNYASI'NA CEVAP VERİYOR**

Gizli Maksatlar

Doğu kalkınması konusunda, aylık dergilerden birinde bir yazı yayımlandı.¹ Gerek Doğulu aydınlar arasında yarattığı ilgi ve gerekse Türkiye fikir hayatında —sadece kelime ve biçimde bile olsa— bir yenilik sayılması bakımından üzerinde durmaya değer. Yazının pek belirli ve açık olmayan, üstelik sık sık çelişen kapsamı özetle şöyle bir giriş yapmaktadır: 1- Tarihi gelişme seyrinde Doğu Anadolu meseleleri —Osmanlılar ve Cumhuriyet idaresi devrinde— daima şiddet ve tenkil ile tedavi edilmeye kalkışılmış; 2-Doğu'nun kültürel, sosyal ve ekonomik yapısı gerçeklerin tam aksine bir anlayış çerçevesinde ele alınmış, nedenler araştırılmamış.

Görünüşte çok doğru ve haklı bir giriş. Ama yazının sosyal tahlil ve tedavi çareleri hiç de girişle uygunluğunu devam ettirmiyor. Zaten sözcülüğünü yaptığı yerli-yabancı özel sermaye

* Doğulu gençler şunlardır: Sait Kırmızıtoprak, Selahattin Kemaloğlu, Kahraman Aytaç, Sait Kelekçi, Giyasettin Eroğlu, Hasan Kocademir, Mehmet Ali Aslan, Yusuf Karagül, Vefa Alpaslan, Mehmet Ali Dinler, Tahsin Birinci, Ali Ekber Eren, Hamdi Turanlı, Süleyman Bayramoğlu, Haydar Kaya.

** Yön, 13 Haziran 1962, Sayı: 26.

¹ Barış Dünyası, Mayıs 1962, Sayı: 2.

çıkartına uygun hâl çarelerini söyleyebilmek için çelişmelere boğulmak; bir yandan bilimsel, tarafsız gibi görünürken öbür yandan oportünizmin bataklığına düşmek mukadderdir. Nitekim davanın en kesin çözüm yolu olarak iddia ettiği fikirler, toplum ve millet meselelerinin asla temel yapısına inememekte; olayları sathi, soyut ve sermayenin yüzyıllardan beri alışlagelen aldatici metoduyla incelemektedir. Gerek kendi yurdu gerekse sömürge ülkelerde olsun özel sermayenin gideceği yerde işbirliği yapmak zorunda olduğu bazı sosyal sınıflar vardır. Bu bölge veya denizaşırı ülkenin henüz derebeylik tarzı ve özelliklerini aşamadığı, Ortaçağvari birçok sosyal müesseseleri bulunabileceği pek tabiidir. Toprağı, yer altı-üstü servetleri, ucuz ham madde ve insan gücüyle bu yerler —tek amacı gelişmek ve kazanmak olan— sermaye için çekicidir. Yani işin aslı esası sömürme olduğu halde yerli ve yabancı olsun özel sermaye bu temel amacı türlü maskeler arasına saklar. Örneğin medeniyeti taa bilmem nerelere götürüyoruz... İş sahaları açıp herkesin çalışmasını temin ediyoruz... Demiryolları, karayolları yapıp halkın malının pazara akmasını sağlıyoruz vs. Sık sık tekrarlanan misyonervari sözler... Gerçekte bunlar asıl sömürme ve kâr amacının dolayısıyla doğurduğu birtakım göz alıcı durumlardır. Medeniyet... Kalkınma, iş alanlarını geniş kitleler yararına açma... Hepsi yalan bunların. Kurulan her okul, yapılan her yol, geliştirilen her modern mahalle, açılan her yeni fabrika ve maden ocağı. Biraz daha sömürmek biraz daha kâr temin etmek içindir. Birakınız sömürge ülkelerini —en ileri sermayeci memleketlerde bile— geniş asfalt caddelerin, modern mahallelerin biraz dışına çıkınca, halk kitlelerinin içinde debelendiği sefalet yuvalarını görmek bu yüzdendir. Tabiatın kanunları gibi, toplumun da değiştirilemez, inkişafının muayyen bir noktasında infilak eden kuralları var. Son yüzyılların sermaye saltanatı ve sömürgeciliği için de böyle olmuştur. Kendi yurdunda veya denizaşırı ülkelerde kazanma, durmadan sömürme (toprağı, ma-

denleri, denizleri, iş gücünü...). Bu sömürmeyi devam ettirmek, geliştirmek için sermayenin yapmak zorunda olduğu bazı işler var: Kendi görüş ve anlayışlarına uygun eğitim, yol, yeni fabrika, maden ocakları vs. Ne gariptir ki sermaye bu sömürge aletlerini bir fedakârlık, halka hizmet, ülkeyi kalkındırmak gibi fazilet-kâr hareketlermiş gibi takdim etmekten utanmaz. Bu katı şaşmaz gerçek zaman zaman öylesine gözlere batarcasına su yüzüne çıkıyor ki... Örneğin Katanga madenleri için bütün dünya halk efkârına meydan okuyan beynelmilel sömürgeci sermayenin çevirdiği dolaplar en ince teferruatına kadar günlerce tefrika edilmişti. Katanga'daki yabancı sermaye ve yerli uşakları çıkarları tehlikeye girince maskelerini attılar, en hunhar en caniyane metodları —fazilet lafları eden birçok sermayeci devletin de yardımıyla— kullanmaktan çekinmediler.

Din Tüccarları

Amacı, kimliği, her şeyi kâr ve sömürme olan özel sermaye gideceği bölge veya ülkenin bilhassa iki sosyal sınıfını gözlerine kestirir. Birincisi yarı-derebeyi, yarı-burjuva durumundaki toprak ağaları ve din tüccarları sınıfıdır (dinler, mezhepler değişir ama bütün yoksul ve gelişmemiş ülkelerin daima egemen sınıflarla işbirliği yapan ve pek tabii dine, mezhebe, tarikata göre isimler alan din tekalcilerininin metodu, amacı değişmez). Çünkü bu sınıf, halk kitleleri üzerinde sosyal ve ekonomik baskısı olan tek hâkim sınıftır. Bizim sermayecilerimize bilhassa gereken ham madde kaynakları (toprak, madenler, ormanlar vs.) ucuz iş gücü (fabrikalarda, maden ocaklarında, demiryollarında çalışacak insan bulmak ve bu çalışanlara dediğini yaptırmak) ve nihayet halkın inanç ve ibadetlerinden gereğince yararlanmak... işte bunlar ağaların, din tüccarlarının elindedir.

Bakın “davanın en kesin çözüm yolunu” göstermek iddiasında olan dergi bu konuda ne diyor:

... Yine özel teşebbüs ve sermaye teşvik edilerek bu bölgelerde (Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri) ileri bir sanayi hareketi de yaratılabilir. Sermayenin, hatta ecnebi sermayenin güvenle iş görebileceği bir bölge halini alması, halkın refaha [!?] kavuşması... bütün hurafeleri, Ortaçağ artığı derebeylik tasallutunu ortadan kaldırmaya yeter.

Özel teşebbüs... sermaye... hatta yabancı sermaye ve arkasından derebeylik tasallutu... Dergi bu derebeylik tasallutunu kendi görüşüne göre şöyle çözümlüyor: "... Sadece toprağın köylüye dağıtılması ne fayda vermiştir? ... Ağaları kaldırmışsınız neye yarar? Onların bugünkü iptidai şartlar altında sosyal birtakım fonksiyonları vardır. [!?]"

Yazı meseleyi daha başlangıçta yanlış ve eksik olarak ortaya koyuyor:

...Bu davalardan biri de Doğu'daki toprak ağalığı, eski derebeylik sisteminin tasfiyesi idi. İhtilal Komitesi 105 sayılı bir kanun çıkardı, 55 ağayı sürgün etti. 55 ağayı sürmüşüz ne çıkar? Belki kütle üzerinde şu veya bu yönden nüfuz sahibi olan bu gibi insanlar arasında, Kemalist kalkınma (yazıya göre özel teşebbüs ve yabancı sermaye) rejiminin bu bölgede tatbikinden rol alabilecekler bile bulunabilir.

Görüldüğü gibi dergi Doğu'daki toprak ağalığı ve derebeylik meselesinde 105 sayılı kanunu çıkaranlarla uyuyor. Yalnız, sürülmelerini (nüfuzlarıyla yerli ve yabancı özel sermaye rejiminin tatbikinde rol alabilecekleri için) istemiyor. Bir kere toprak ağalığı sistemi yalnız Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da değil, Türkiye'nin her bölgesinde, hatta büyük şehirlerin hemen civarlarında mevcuttur. Aradaki tek fark, Türkiye'nin bazı bölgelerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün tarihi boyunca egemen olmuş ve Cumhuriyet'ten sonra da devam eden derebeyliğin toprak kapitalizmine istihale etmiş olmasıdır. Çukurova'nın pamuk-çeltik, Orta Anadolu'nun buğday-tiftik, Ege ve Marmara'nın tütün-zeytin ağaları vs. Hepsi derebeylik mülkiyet özelliklerini aynen muhafaza eden, üstelik bu yüzyılın bütün

teknik ve işletmecilik esaslarından yararlanabilen ağalardır. Kadirli'yi duymak istemiyen herkes öğrendi. Ege'de, Menderes kıyılarında yüzyılların süregelen dramından "Göllüce"lerin dramından bahseden bir makale yayımlandı *Cumhuriyet*'te:²

Göllüce köyünde üç yüzyıldır ezilen insanlar, üzerinde oturdukları toprakta kendilerine kerpiçten, tuğladan mesken yapmak haklarından yoksundurlar. Çalı çırpıdan örüp çatılan kulübelerinde yağmurun, çamurun, tozun, toprağın içindedirler. Kulübelerinin önüne bir tek fidan dikemezler. Köyün ve ovanın sahibi olduğunu iddia eden kişi, yani Mesude Hanım (Evliyazade) buna izin vermez.

Makale böyle böyle devam eder: Son model arabalar, köyden diken surlarla ve çeşit çeşit ağaçlıklarla ayrılan Ağa Hanım'ın köşkü, asfalt yollar, gelip giden Amerikalı misafirler, traktörler vs. Ama köy insanı, kulübesi, hayvanıyla Ağa Hanım'ın malı, işte tam Ortaçağın derebeylik münasebetleri. Fidan dikemez, kendisine bostan ayıramaz, ev yapamaz... Neden? Sonra köylü toprakta hak iddia eder diye engel olur toprak sahibi. Makalede Göllücelilerin kahramanca mücadelesi de anlatılıyor. Ama gelip geçmiş hükümetler daima, Mesude Ağaların safında... Toprak ağalığının Türkiye'nin her bölgesinde, bucağında bulunduğu ve bugünün teknik, modern usulleriyle saltanatını daha da sağlamlaştırdığına bundan daha canlı, daha belirli, daha taze örnek aramak gerekmez. O halde toprak ağalığı ve derebeylik münasebetlerinin tasfiyesinde ikide bir —ki dergideki yazı da o kanaatte— ortaya atılan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki birkaç derebeyi sloganı, ya bir paravanadır veya safsatadır. 55 kişinin sürülmesine gelince, bu işin ne toprak ağalığı, ne de toprak reformuyla —birçok bilgin geçinen aydınlarımızın hilafına— en ufak ilgisi yoktur. 105 sayılı kanunda tek âmir hüküm "milli menfaatlere zarar verici hareketlerde bulunan" gibi yuvarlak, lastikli, her kılığa sokulabilen ibaredir. Ve

² Fatma İrfan Serhan, *Cumhuriyet*, 10 Mayıs 1962.

sanınız dergideki yazının bütün çelişmelerine rağmen vardığı en doğru yargı da budur: İşte Milli Birlik Komitesi'nin reform namına giriştiği, 55'inin de Kürt olması, davayı bilmeyerek, idealistliklerinden asla şüphe edemeyeceğimiz ihtilalcilerimizin de yanlış istikamete yöneldiklerini göstermektedir. Özel sermaye sözcüsü dergiye göre: Toprak dağıtımı olmaz, evet Doğu ve Güneydoğu'da ağalar-şeyhler var ama yerli ve yabancı sermaye yatırımlarına girişince pekâlâ bunlardan faydalanabilir. Oysa toprak reformunun baş koşulu toprağın işleyenlere dağıtılmasıdır. Eğer istihsalı arttırmak gerekiyorsa, bu dağıtımdan sonra gelir. Aksi halde tarım alanında yapılacak ıslahat toprak ağalarını biraz daha semirtmek, geniş kitleleri biraz daha uçuruma sürmekten başka sonuç vermez. 105 sayılı kanun ise en azından 114 sayılı meşhur 147'lerin kanunu kadar hatalıdır. Toprak reformu yapmak için adam sürmeye hiç de ihtiyaç yoktur. Zaten aynı ruhu ve kompleksi taşıyan 114 sayılı kanunun kaldırılmasından sonra hâlâ 105 sayılı kanunun kaldırılmamış olması da düşündürücüdür.

Yazının ikinci ve bilhassa Kürt küçük burjuva aydınlarını okşayan bölümü ciddi enteresandır:

Kendimizi niye bir Kürt münevveri yerine koymuyoruz? Halbuki Kürt münevverleri çoğunluk itibarıyla Türk olmayı gaye edinmiş insanlardır. Niçin ana dili Kürtçe olan ve bundan başka dil bilmeyen vatan çocuklarımıza kendi ana dillerini öğretecek okullar açmalıyız? Niye bu dilin edebiyatını, filolojisini bölgenin üniversitesi araştırmamızın? Niçin Kürtçe gazete çıkmasını, mahalli bir radyo istasyonu Kürtçe neşriyat yapmasını?

Yazımızın başlangıcında yabancı veya yerli sermayenin yatırım yapacağı bölge veya ülkelerde işbirliği yapmak zorunda olduğu (kâr ve sözmürmeyi kolaylaştırmak için) iki sosyal sınıftan ve bunun birincisinden bahsettik. İkincisi ise, ekonomik temeli olmayan (ekseriya memur, avukat, doktor, üniversiteli ve ekserisi köylü, işçi, küçük esnaf çocuğu olan) ve fakat kafalarında bir ta-

kım karmakarışık fikirler, projeler, yükselme ve kalkınma arzuları taşıyan küçük burjuva aydınlardır. Bu aydınları çoğunluğu mensup buldukları kitleden ya kopar, veya idealist bir devreden sonra bedbinleşir, bölge veya ülkenin ekonomik-sosyal gücüne sahip sınıfın politik ortamda birer aleti, yardımcısı durumuna girerler. Bu sınıfın en belirli karakteri, istihsal vasıtalarına sahip yüksek sınıf arasına katılmak çabası, düşünce ve mantık yerine şahsi kompleksleriyle hareket edişleri, kolayca oportünizme kaymalarıdır. Salonlarda, özel toplantılarda birtakım klasik, duygusal, çelişik, çeşitli gevezeliklerle yetinirler. Örneğin herhangi bir sebeple hor görölmüş olmak onları üzdüğü gibi, gururlarını okşayan en küçük hareketle de hemen tatmin oluverirler. Derginin, “Kürt dili ve edebiyatına saygı göstereyim”, “Kürt münevverlerini üzmiyelim...” tarzındaki ifadesinin bazı Doğulu aydınlardan tarafından heyecanla karşılanması, tâ derginin yazıhanesine koşup ve tebrik yağmuruna tutmalarının sebebi açıktır. Ama şöyle dikkat ve sabırla yazıyı okumuş olsalar, hisleriyle değil, bilgi ve düşünceleriyle mütalaa etselerdi, liberal bir burjuva demokratinin samimi temennisi gibi görünen yukardaki soruların cevaplandırılışındaki çelişmeyi, hatta faşizmi kolayca görebilirlerdi. Derginin, Kürtçe eğitim ve edebiyatı niçin istediğı şöyle anlatılıyor:

Milletleri birbirine bağlayan, nihayet hamur yaparak bir tek şekline sokan bunlardır. Sovyet Rusya'nın yaptığı bizim için de bir örnektir. Birçok dil, lehçe, din, ırk farkları içinde bu yolla bugün bir Rus milleti teşekkül etmektedir. Türkistanlı Türk çocuğı mükemmel Rusça biliyor ve nesilden nesile bu dil (yani Rusça) ana dili haline geliyor.

Sovyetlerdeki halkların kendi dilleriyle okuyup yazmaları ve yanında Rusça da öğrenmelerinin maskeli bir asimilasyon (diğer milletleri zamanla eritip Ruslaştırmak) olup olmadığını bilmeliyiz. Yalnız burada bir soru aklımıza geliyor. Peki neden halkların, milletlerin birliğı, beraberliğı, yan yana biribirlerinin

edebiyat ve dillerine saygılı kardeşliği değil de illâ da —sert ve tatlı usul— anadili transfer etmek, tek ırk, tek kültür halinde kaynaştırmak? Eğer Sovyet Rusya Türkistanlı Türkü Rus yapmak için birtakım dolambaçlı ve metodik yollardan Türkçe neşriyata müsaade veriyorsa, bu hiç de örnek alınacak insani, doğru, yerinde ve bilimsel bir hareket olamaz. Hatta bu için Tümtürk adlı birinin *Milli Yol* dergisinde “Doğu probleminin en iyi hâl yolu, aşiret sistemi ve silahlarıyla Kırgız-Kazak Türklerinin getirilip yerleştirilmesiyle olur. O zaman bak nasıl halleder onlar bu işi...” tarzındaki saçmalarından da mahiyeti itibariyle pek farkı yoktur. Kanaatimizce birtakım kelimelerin arkasına saklanarak dolambaçlı sözler eden yazar, bu konudaki hünerine rağmen maskesinin bir kenarını gereğince örtememiştir. Doğu’da yatırım yapacak sermayeye birtakım avantajlar isteyen Vehbi Koç’un görüşüne uygun bir ortam yaratma çabasıyla da olsa —yazının yurdumuzda tabu sayılan bir konuda— yeni sayılabilen bir tartışmaya vesile olabilmesi şüphesiz takdir edilir. Ama perspektifimizi bu kelimelerin, biçimlerin derinliğinde yatan gerçek amaçlara tutmak, doğru yargılara varmak şartıyla.

Barış DÜNYASI

Aylık Mecma

YASALCA FİSALCA
MİLLÎYAT KONGRESİ

DOĞRU DAVASI

BARİSİN İZLENİMLERİ VE İZİNİ
MİLLÎYAT KONGRESİNİN AMANINDA TOPLANAN

KURANLIK OSMANLI DEVRİ

BARİSİN İZLENİMLERİ
MİLLÎYAT KONGRESİNİN AMANINDA TOPLANAN

BARİSİN İZLENİMLERİ
MİLLÎYAT KONGRESİNİN AMANINDA TOPLANAN

MUSA ANTER

1920 yılında Mardin'e bağlı Nusaybin ilçesinin Eskimağara köyünde doğdu. İlkokulu Mardin'de, ortaokul ve liseyi Adana'da okudu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi.

İlk gözaltına alınması öğrencilik yıllarında, Dersim İsyanı sırasında oldu. Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım'a sövdüğü suçlamasıyla 45 gün gözaltında tutuldu.

Canip Yıldırım ve Yusuf Azizoğlu ile birlikte *İleri Yurt* gazetesini çıkaran Anter, yayımladığı Kürtçe şiiri "Qimil / Kımil" sebebiyle 1959 yılındaki 49'lar Davası'nda idamla yargılandı. 27 Mayıs Darbesi'nde aftan yararlanarak serbest kalan Anter, cezaevinden çıktıktan sonra *Deng*, *Barış Dünyası* ve *Yön* dergilerinde yazdı. 1963'te 23'ler Davası ile tekrar cezaevine girdi. Mamak, Sultanahmet, Balmumcu, Seyrantepe ve Nusaybin cezaevlerinde yattı. 12 Eylül Darbesi'nde Kürtçülük propagandası yapmaktan tutuklandı. Yaşamı boyunca toplam 11,5 yıl hapis yattı.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları, Halkın Emek Partisi, Mezopotamya Kültür Merkezi ve İstanbul Kürt Enstitüsü'nün kurucularındandı.

Özgür Gündem ve *Yeni Ülke* gazetelerinde köşe yazarlığı yaparken, Diyarbakır'da silahlı bir saldırı sonucu 20 Eylül 1992 tarihinde öldürüldü.

Eserleri

Birina Reş / Kara Yara (1959)

Qimil / Kımil (1962)

Ferhenga Khurdî-Tirkî / Kürtçe-Türkçe Sözlük (1967)

Hatıralarım I (1991)

Hatıralarım II (1992)

Vakayiname (1992)

Fırat Marmar'da Akar (1996)

Çınara Min (1999)

KÜRTÇE SÖZLÜK*

Musa Anter

Barış Dünyası aylık mecmuasında¹ deniliyor ki:

Doğu'nun kalkınması, Türkiye'nin kalkınmasıdır. Doğu, milletimiz için bir güneş olabilir. Niçin anadili Kürtçe olan ve bundan başka dil bilmeyen vatan çocuklarımıza, kardeşlerimizin yavrularına kendi anadillerini de öğretecek okullar açmıyalım? Niye bu dilin edebiyatını, filolojisini bölgenin üniversitesi araştırmasın? Niçin Kürdçe gazete çıkmasın, kitap basılsın? Hatta gerekiyorsa (ki kanaatimizce sayın *Barış Dünyası*'nın bu husustaki kanaati müsbettir) Kürdçe tedrisat yapılmasın? Niye güzel kitaplar Kürdçeye tercüme edilmesin? Niye mahalli bir radyo istasyonu Kürdçe neşriyat yapmasın?

Bu kanaatlerine tamamen iştirak ettiğimiz *Barış Dünyası*'nın realist Doğu ve Türkiye gerekçelerini ihata eden tamamen insançı olan bu yazısına karşı, bir de üstelik yurttan herkesten fazla insan haklarına hürmetkâr ve sosyal adaletçi geçinen *Yön* dergisinin tutumuna bakalım: "Doğu gençleri *Barış Dünyası*'na cevap veriyor"² başlığı ile ve vatan ve Doğuseverliklerinden asla şüphelenmediğimiz on beş şarklı gencimizi —adeta iğfal ederek— ka-

* Musa Anter. *Barış Dünyası*, Sayı: 5, Ağustos 1962.

¹ Mayıs 1962, Sayı: 2.

² *Yön*, Haftalık Dergi, Sayı: 26, 13 Haziran 1962.

sıtlı sahifelerine alet etmesi karşısında *Yön*'ün yönsüzlüğünden üzüntü ile şüphe etmemiz için bir sebep kalmamıştır.

Ne demektir Doğulu gençler *Barış Dünyası*'na cevap veriyor, karşı geliyor? Yani *Barış Dünyası*'nın Doğu için istediği ilksel insan haklarını Doğulu gençler red mi ediyor? Asla; tekmil Şark ve Türk gençliğini böyle gayri insani bir fikirden tenzih ederiz; veya *Yön*'e giden Doğulu gençler "her çeşit sömürgecilğe paydos" diyorlar da *Barış Dünyası*'nı bu asil jestinden dolayı tebrike giden Doğulu gençler: "Yaşasın müstemlekecilik, her türlü hürriyete paydos" mu diyorlar?

Ama yine de *Yön* (emsalleri gibi) burnunun dibindeki haksızlıkları, sefaleti, sömürücülüğü, hatta zulmü görmez, Doğu'ya, Anadolu'ya gitmeye zahmet etmez fakat birçok külfetleri ihtiyar ederek sanki başka türlüymüş gibi tâ Katangalara, Laoslara gider, Mısır çöllerinde fellahın ıstırabını teşhise kalkışır ve bunun için de Nasır'a bol bol methiyeler yazar. Nasır'a methiye ve *Barış Diinyası*'nın Doğu için temennilerine karşı gelme! Heyhat...

Yön'e yakıştıramadığımız bu davranışları ipek eldivenle masum insanları boğmaya benzettik. Bir derginin ilk defa olarak Türkiye'de Doğu'nun haklı davasını ortaya atışını örtbas etmek için kanlı müstemleke tarihinden sahifeler aktarmak, Doğu'da milyonlarca namuslu vatandaşın ana diline karşı gelmek herhalde Doğulunun ne midesini ve ne de ruhunu doyummuş olmazsınız sayın Yöncüler.

Bu gün milletimiz ve bilhassa doğulu vatandaşlarımız sınıf ve doktrin mücadelesi yapacak durumda değildir, istismar edilecek bir şeyleri dahi kalmamıştır. Sadece nefes almak istiyor, nefes... Yoksa siz de mi nefesi, iflalu kesilmiş insanların derdinden anlamıyorsunuz Yöncüler.

Evet, Yöncüler anlamıyor. Biz şimdiye kadar *Yön*'ün davranışlarını salâha doğru hediyen bir hareket olarak kabul ettiğimiz için ümitliydik. Fakat *Yön*'ün 4 Temmuz 1962 tarihli

29. sayısında çıkan “Kürtçe Sözlük” başlıklı haberimsi yazısını sunuşundaki hışım ve edadan sonra bu ümidimizi tamamen kaybettiğimizi ifade edelim. *Yön*’de bir kusur ve felâket gibi gösterilmek istenilen “Kürdçe Sözlük!” başlıklı yazıyı aynen alıyoruz:

Türkiye’deki Amerikan Yardım Heyeti’nde eğitim kısmını idare etmekte olan Mr. William Winkle ile yardımcısı Lubkee, bir takım yabancı uzmanların Türkiye gerçeklerinden ne kadar uzak yaşadıklarının yeni bir örneğini verdiler. Hikâye şudur:

Wrinkle ve yardımcısı, uzmanlarımıza bir tavsiyede bulunuyorlar: “Eğitim kalkınması için, önce Doğu illerimizde Kürtçe konuşan vatandaşlara bir Kürt lügati ve alfabesi hazırlamak lazım. Doğu’da çeşitli bölgelerdeki Kürtçe konuşan vatandaşlara, Kürtçenin ortak bir vokabülerini hazırlamak ve tespit etmek gerekli. Bunun için de kelimeler taranmak, bunların Türkçe ve İngilizce karşılıkları bulunmalı, böylece Türkiye’de Kürtçe konuşanlara mahsus, derli toplu bir hazırlık yapılmalı. Amerikan yardımının eğitim faslından bu konuya istendiği kadar para ayrılabilir. Doğu illerine Türk ve Amerikalı araştırmacılar göndermeli, bunların başına da bu işlerde ehil olan bir Amerikalı, Dr. Pierce geçirilmeli.”

Bu proje Türkiye’deki Amerikalı müşavirlerin yardımıyla, “Halka Okuma ve Yazma Öğretme Projesi” namı altında yürütülecekti. Proje, aynı zamanda “Orduda Okuma ve Yazma Öğretimi” kampanyasında da kullanılacaktı. Fakat ordunun cevabı sert bir “hayır”dı. Cevap öylesine sert ve dikti ki, Amerikalı müşavirler, projenin uygulanmasından, sadece silahlı kuvvetler bünyesinde değil, tamamen vazgeçmek zorunda kaldılar...

İşte yazı bu, şimdi vicdanen söyleyelim; Doğu ve memleket gerçeklerinden uzak olan *Yön* müdür, yoksa elin yedi kat yardımcısı mütehasıslar mı? Takdirini aziz okurlarımıza bırakıyoruz.

YÖN

HAFTALIK GAZETE

Numan Ekin
27 Mayıs'ın
İhtilâsını
yapıyor:

27 MAYIS
1960-1962

**KRİTİK
HAFTA**

- ★ Fener'in Ulanı
- ★ İnönü 28. Tuncu
- ★ Gürsel'in İhtilâsı

SAİT KIRMIZITOPRAK (DR. ŞIVAN)

1935 yılında Dersim'in (Tunceli) Qısle (Nazimiye) ilçesine bağlı Cıvrak köyünde doğdu. 1938 katliamını tüm trajedisıyla yaşayan, babasının 1941 yılında vefat etmesi üzerine yetim kalan Kırmızıtoprak, 1944 yılında köyde ilkokulun yapılmasıyla dokuz yaşında okula başladı. 1949-1950 öğretim yılı sonunda girdiği Yatılı Bölge Okulu Sınavı'nı kazanan Kırmızıtoprak, Balıkesir Lisesi orta kısmında öğrenimine devam etti. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi sınavlarına giren ve bu sınavı üçüncülükle kazanan Sait Kırmızıtoprak 1955-56 döneminde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne yatay geçiş yaptı.

Arkadaşları ile beraber Ocak 1957'de Tunceli Kültür Derneği İstanbul Şubesi'ni açan Sait Kırmızıtoprak, Mart 1957'de Dersim'de bu derneğin yayın organı olan *Ceride-i Dersim* adlı yerel bir gazete çıkardı. Bu gazetede yazmaya başlayan Kırmızıtoprak'ın, daha sonra *Akis*, *Forum*, *Vatan*, *Yön*, *Dicle-Fırat*, *Sosyal Adalet* ve *Milliyet* gibi gazete ve dergilerde de makaleleri yayımlandı.

17 Aralık 1959'da tutuklanan ve tarihe "49'lar" olarak geçen kişiler arasında tıp öğrencisi Sait Kırmızıtoprak da vardır. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası arkadaşlarıyla beraber Ankara Soğukkuyu Askeri Cezaevi'ne nakledilir. Mart 1961'de tahliye olur. 1962 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Gündül, Gemerek, Yunak Devlet Hastanesi'nde doktorluk yapar. 1965 ile 1967 yılları arasında Isparta'da asker iken bu dönemde Antalya'da yargılanan Sait Elçi ve diğer T-KDP yöneticilerini ziyaret eden, duruşmalarına katılan Dr. Sait Kırmızıtoprak "49'lar Davası"nın karara bağlanmasıyla "kamu haklarından men" ve Isparta'da "genel gözetim altında tutulma" cezası alır. Yasal platformda siyaset şansını kaybeden ve sosyalist bir düşünce ve mücadeleden yana olan Dr. Sait Kırmızıtoprak bu tarihten itibaren Kürtlerin özgür kılınması ve bu mecrada mücadele verilmesini savunur. Kırmızıtoprak, Kürtlerin milli, siyasi, ekonomik, demokratik ve kültürel taleplerini kapsayan, örgütsel olarak modern, ilerici, devrimci, milliyetçi bir Kürdistan partisi kurma düşüncesindedir. Amacı, "Kuzey Kürdistan'da Kürtlerin bu haklarını gaspeden oligarşik yönetim ve onun militarist kadrolarına karşı silahlı bir mücadele ile böyle bir parti vasıtasıyla profesyonel gerilla mücadelesinin verilmesi"dir. Ancak böyle bir mücadele için Türkiye ve Kuzey Kürdistan'da uygun ortam olmadığından dolayı bu mücadelenin altyapısını oluşturmak ve aynı zamanda Güney Kürdistan'daki mücadeleye katkı sunmak amacıyla, Türkiye ve Kuzey Kürdistan'da bulunan arkadaşları ve etkin siyasal figürlerle görüşmelerde bulunduktan sonra, 4 Ekim 1969'da bir grup arkadaşıyla beraber Güney Kürdistan'a geçer. Güney Kürdistan'da I-KDP tarafından kendilerine sağlanan kampta çalışmalarına başlayan Dr. Şivan ve arkadaşları Güney'deki bu çalışmalar yanında özellikle sınır hattında örgütlenme girişimlerinde bulunurlar. 28-29 Haziran 1970 tarihinde Ankara'da T-KDP'ni kuran Dr. Şivan ve arkadaşları için "...Türkiye'de çözümü gereken birinci ve acil çelişki Kürt millet geçişi"dir.

Dr. Sait Kırmızıtoprak'ın *Ezen ve Ezilen Milletler Sorunu*, *Memo Qol*, *Kürt Millet Hareketleri ve Irak'ta Kürdistan İhtilali*, Kamuran Bedirxan ile yazdığı *Zmanê Kurdî* (Kürt Dili), *Ferheng Kurdî û Tirkî* (J. Blau'nun Kurmançça-İngilizce-Fransızca sözlüğüdür. Dr. Şivan, birçok eklemeye Türkçeye çevirmiştir.) ve *Cahş û Cahşîî* adlı kitapları vardır.

Dr. Şivan ve iki arkadaşı; Sait Elçi, Mehemedê Bego ve Abdülattif Savaş'ın öldürülmesi suçlamasına dayanan bir komplo sonucunda Gilala'da 26 Kasım 1971'de infaz edildiler.

BİR TARTIŞMA ÜZERİNE*

Dr. Sait Kırmızıtoprak

Aylık *Bariş Dünyası* dergisinin ikinci sayısında "Doğu Davamız" başlıklı bir yazı yayımlandı. Yazının belirli olmıyan ve yer yer çelişen kapsamı, değişik yorumlara uğradı. Oysa açık ve toleranslı bir tartışma ortamında yazının olumlu ve yapıcı yönü su yüzüne çıkabilmek gerekiyordu, işte bu amaçla 15 Doğulu Genç beraberce oturup *Bariş Dünyası'nın* söylediklerini incelemiş, eleştirmiş ve görüşlerini *Yön'*de yayımlamışlardı:

Bariş Dünyası: Doğu'nun ekonomik kalkınması ancak liberal ekonomi şartlarında mümkündür. Yerli ve yabancı özel sermaye için Doğu Anadolu gayet caziptir!

1) *Gençler*: "Bırakınız sömürge ülkelerini — en ileri sermayeci memleketlerde bile— geniş asfalt caddelerin, modern mahallelerin biraz dışına çıkılınca halk kitlelerinin debelendiği sefalet yuvaları çıkar karşınıza" diyorlar ve ilave ediyorlardı: "Biz; halkçı, demokratik, sosyalizme ve Türkiye insanının emek, bilgi ve çabasına dayanan bir organizasyon içerisinde Doğu kalkınmasının tahakkuk edebileceğine inanıyoruz."

2) *Bariş Dünyası*: "Yurdumuzun diğer bölgelerine göre Doğu'da toprak ağaları ve şeyhler vardır. Fakat bu adamları sür-

* S. Kırmızıtoprak, *Yön*, Sayı: 22, Ağustos 1962.

mek neye yarar? Oysa yerli-yabancı büyük sermaye yatırımlarına girişince bu adamları pekâlâ kullanabilir!”

Gençler: “Büyük toprak ağaları ve din tüccarları Türkiye’nin her bölgesinde hatta büyük şehirlerimizde de vardır. Toprağın onu işliyen topraksız köylü ve rençbere dağıtılması demek olan toprak reformunun hemen tatbiki gerekir. 105 sayılı kanun en azından 115 sayılı kanun kadar hatalıdır. Toprak reformunu gerçekleştirmek için adam sürmeye ihtiyaç yoktur. Şayet sürmek mutlaka gerekse Kadirli, Silifke, Göllüce vs. vs. ağalarını da Doğu’ya neden sürmüyorlar?”

3) *Barış Dünyası:* Türk aslından gelen Kürtlerin asimilasyonları “çoğunluk içinde tek ırk, tek kültür halinde kaynaştırmak” gerekir. Mademki bugüne dek bu işi sert tedbirlerle beceremedik, o halde daha tatlı bir usûl deniyelim. Önce kendi anadilleriyle okuyup yazma öğretelim, böylece anadillerini zamanla değiştirmek kolay olur: “Birçok dil, lehçe, din ve ırk farkları içinde bu yolla bugün bir Rus milleti teşekkül etmektedir. Türkistanlı Türk çocuğu, mükemmel Rusça biliyor ve nesilden nesile bu dil, ana dil haline geliyor” diyor ve şu cümleyi ekliyor, “Sovyet Rusya’nın yaptığı, bizim için de bir örnektir.”

Gençler: Assimilasyon (milletleri tek ırk, tek kültür halinde kaynaştırmak) doğru, insani ve bilimsel bir hareket değildir. Hem faydasızdır hem de (tatlı veya sert usûl) daima geri tepmiştir. Halkların ana dilleriyle okuyup yazabilmeleri en tabii insan haklarının icabıdır. Bu temel hak pazarlık konusu edilmemelidir. Bir arada, birbirlerinin edebiyat ve dillerine saygılı, kardeşçe milli hudutlar içerisinde kader birliği yapamalıdır. İnsan hakları evrensel beyannamesinin bu baş prensibi pek çok yerde uygulanmaktadır.

4) *Barış Dünyası:* “İçimizde bir Kürt topluluğu vardır ve bunu kabul etmemiz lazımdır. Doğu davasını bu realiteyi inkâr ve tasfiye etmek suretiyle halletmek yolunu milli bir gaflet, hatta bir felaket olarak görenlerdeniz. Şu veya bu yollarla Türk ve

Kürt düşmanlığını körükleyen, şiddet ve yasak rejimiyle bu davayı olur biter sanan görüşe tamamen karşıyız.”

Gençler: “Bu paragrafınızı olumlu, yapıcı ve uyarıcı bulduğumuzu memnuniyetle kabul ediyoruz.”

Bu tartışmanın özetini şunun için yaptık. *Barış Dünyası*'nın son sayısında Sayın M. Anter “Yön 15 şarklı gencimizi adeta işgal ederek kasıtlı sayfalarına alet etmiştir” diyor ve ilave ediyor: “Ne demektir ‘Doğulu Gençler Barış Dünyası’na cevap veriyor, karşı geliyor?” Sayın Anter, *Yön*'de çıkan bir haber dolayısıyla kaleme almış yazısını. İsterdik ki *Yön*'ün cidden değişik anlamlara gelebilen o haberini enine boyuna tenkid etsin, görüşlerini bilimin ışığında ve bir önceki yazısında olduğu gibi pratik örneklerle ortaya koysundu. Ama nedense bunu yapmamış, yapamayınca da “gençlerimizi işgal etmişler”, *Barış Dünyası*'nın “dokunulmazlığı vardır” gibi kocaman gaflarla işin içinden çıkıvermiş! Çıkarları gençlerin görüşleriyle uyuşmayan büyük toprak ağaları, şehirlerde oturan istismarcı burjuvalar (bajariler) ve onların av köpekleri (toprak ağalarının kahyaları, çerçiler, at-tarlar) alınabilirler. Ama tasvirini yaptığı istismarcı bajarilerin av köpekleriyle aynı sütunlarda aynı ağzı kullanan *Kıvılcık* yazısına ne oluyor? Çok ayıp!

“Bugün milletimiz ve bilhassa Doğulu vatandaşlarımız sınıf ve doktrin mücadelesi yapacak durumda değildir” diyor Anter. Oysa 15 Doğulu genç az gelişmiş yurdumuzun iç farklılaşmasını iki ana grupta özetlemektedirler:

- 1- Bilhassa son on yıl içerisinde devletin elindeki birçok kolaylıkların belirli sosyal sınıflara tahsisi, başka bir deyimle devletin milyarlarca dolar imal etmesi sonunda aşırı zengin bir küçük azınlıkla o derecede fakir geniş halk kitlelerinin durumu örtülmiyecek şekilde belirlenmiştir.
- 2- Dış yardımlar da dahil devletin elindeki sayısız imkânlar belirli bölgelere yatırılmış böylece bölgeler arasındaki uçurum da genişlemiştir.

Pek iyi, Doğulu vatandaşlarımız bu gerçeklerden ve dünyadan habersiz neyin mücadelesini yapabilirler? “Doğu halkları ve ezilen kitleleri bütün Türkiye’nin ve dolayısıyla kendi iç çıkarları için yapılacak şuurlu sosyal mücadelelere bizzat katılmak zorundadır” diyor gençler. Yazmadan önce oturup gençlerin söylediklerini bir iyice düşünmesini tavsiye ederiz sayın Anter.

İSMAİL BEŞİKÇİ

**DOĞU
MITİNGLERİ'NİN
ANALİZİ
(1967)**

İsmail Beşikçi

7 Ocak 1939'da Çorum'un İskilip ilçesinde doğdu. Çorum Lisesi'ni (şimdiki Atatürk Lisesi) bitirdi. 1958 yılında yüksek bir dereceyle Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girdi. Bu başarısı, ona İçişleri Bakanlığı bursunu kazandırdı. 1962 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin İdari Bölümünden mezun oldu.

Beşikçi'nin Kürtlerle ilk karşılaşması 1961 yılındadır. O tarihte fakültede üçüncü sınıftan dördüncü sınıfa geçmiştir. Staj için kendi isteğiyle Elazığ'a gider. Vali ve kaymakamların yanında staj görür. Askerliğini ise 1962-64 yılları arasında Bitlis ve Şemdinli'de yapar. Bu arada Kürtleri daha iyi tanıma fırsatını bulur. 1964'te Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsü'nde asistan olur. 1965'te göçebe Alikan Aşireti'nin toplumsal yapısı üzerine doktora tezi çalışmasına başlar ve tezi kabul edilerek "doktor" unvanını alır.

İsmail Beşikçi akademi çevrelerinin bir türlü cesaret edip de inceleme konusu yapmadıkları Kürt toplumu gerçeği üzerinde araştırmalarını yoğunlaştırır ve bu konuda eserler vermeye, aynı zamanda şimşekleri de üzerine çekmeye başlar.

İhbarlar sonucu Beşikçi hakkında idari soruşturma açılır. 20 Temmuz 1970'te, "Anayasaya aykırı kitap ve yazılar yazdı..." denilerek üniversitedeki görevine son verilir. Bu idari tasarruf üzerine Beşikçi Danıştay'a başvurur. Danıştay, yürütmeyi durdurma kararı verir ama üniversite bu kararı uygulamaz. Bunun üzerine Beşikçi, 1971 yılının başlarında bir sınav sonucunda Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde göreve başlar.

12 Mart döneminde, aynı idari soruşturma dosyası dikkate alınarak bu sefer sıkıyönetim komutanlıklarına ihbarlar yapılır. Bu ihbarlar sonucu Beşikçi hakkında Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından soruşturma açılır ve giyabi tutuklama kararı verilir. 19 Haziran 1971 günü tutuklanır. Bu sırada Beşikçi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndedir. Fakültede gözaltına alınıp Diyarbakır'a gönderilir ve yüzlerce Kürtle birlikte mahkemeye çıkartılır.

Kürt sorunu üzerine araştırmaları ve yazılarıyla tanınan Beşikçi, sekiz kez cezaevine girip çıkmış ve yaşamının 17 yılını cezaevlerinde geçirmiştir. 12 Eylül askeri darbesinden önce 1979'da cezaevine girdi; 1987'de serbest bırakılsa da davalar bir türlü peşini bırakmadı. Bu davalardan giydiği hükümlerle 1999'a kadar tutuklu kalmıştır. 1999 yılında yapılan yasal düzenleme sonucu tahliye olduğunda hakkında toplam 100 yıl hapis ve 10 milyar lira para cezası verilmişti. İsmail Beşikçi'nin yayımlanan 36 kitabından 32'si yasaklandı.

Atatürk Üniversitesi'nde asistanlığı döneminde doktora tezi olarak hazırladığı "Alikan Aşireti Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme", kendi alanında Türkiye'de yapılmış önemli bilimsel çalışmalardan biridir.

Eserlerinden bazıları

Doğu Mitinglerinin Analizi, 1967

Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretlerinde Toplumsal Değişime, 1968

Doğu Anadolu'nun Düzeni, Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller, 1969

Bilim Yöntemi, 1977

Kürtlerin Mecburi İskanı, 1977

Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu, 1978

Devletlerarası Sömürge Kürdistan, 1990

Bilim, Resmi İdeoloji, Devlet, Demokrasi ve Kürt Sorunu, 1990

DOĞU MİTİNGLERİ'NİN ANALİZİ*

İsmail Beşikçi**

Giriş

“Türkiye dil, din, kültür ve uygarlık bakımından bölünmez bir bütündür. Türk-Kürt, Alevi-Sünni diye bir ayrım yoktur, herkes Türktür ve Müslümandır vs.” şeklinde yıllardan beri devam

* Bu metin ilk olarak 1968 yılı başlarında *Forum* dergisinde (331-343. sayılar) “Doğu’da Şeyhlik, Ağalık” başlığıyla yayımlanmış, daha sonra ise kitap olarak basılmıştır (*Doğu Mitinglerinin Analizi* [1967], Yurt Kitap-Yayın, Ankara, 1992).

** Bu kitapta İsmail Beşikçi'nin *Doğu Mitingleri'nin Analizi* ile *Devletlerarası Sömürge Kürdistan* kitaplarından bazı bölümler alınmıştır.

Bu iki metinde dile getirilen düşünceler arasında bazı önemli çelişkiler de var. İsmail Beşikçi bu konuda şu notu düşmüştür: “1971'den, yani 12 Mart Rejimi'nden önceki yıllarda yayımlanan *Göçebe Alikan Aşireti*, *Doğu Anadolu'nun Düzeni*, *Kürt Toplumunu Üzerine*, *Doğu Mitingleri'nin Analizi* gibi kitaplarla, daha sonra, 1974-1975'ten itibaren yayımlananlar, örneğin *Devletlerarası Sömürge Kürdistan*, *Bilim-Resmi İdeoloji*, *Devlet*, *Demokrasi ve Kürt Sorunu*... arasında düşünce/görüş bakımından epeyce farklılıklar, zıtlıklar vardır. Şüphesiz ikinci dönemde yazılanlar çok daha doğrudur. Bu farklılıkların, zıtlıkların temel nedeni 12 Mart Rejiminde, Diyarbakır-Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde yapılan yargılamalardır. Bu yargılamalarda resmi ideoloji diye bir kurumun bilincine vardım. Bu kurum eleştirilmeden sosyal bilimlerin üretilemeyeceğinin bilincine vardım. Bilimin, siyasetin kavramlarıyla eleştirilmesi gereken bir kurum. Bundan sonraki dönemlerde yazılan yazılarda/kitaplarda resmi ideoloji her zaman dikka-te alındı ve resmi ideolojinin eleştirilmesi çok önemli oldu”.

eden bir edebiyatımız vardır. Fakat bu sözler gerçek şartları göstermekten çok uzak olup daha ziyade arzu edilen bir durumun veya ulaşılması gereken sosyal ve kültürel bir düzeyin ifadesidir. Çünkü şu sosyolojik gerçeği, gerek bilimsel doğruyu ve gerçekleri araştırıp bulmaya çalışan ilim adamı olarak, gerek siyasal tercihler yapıp güdülen devlet siyasetini formüle eden bir politikacı olarak ve gerekse bu politikaların çeşitli kademelerde uygulayıcısı olan idareci olarak hiçbir zaman gözden uzak tutmamak gerekir: Bu gerçek, toplumun kendi kanunlarıdır. Bu kanunları ne kadar doğru ve sıhhatli bir şekilde saptarsak toplumun ilerdeki gelişmeleri ve alacağı şekil hakkında da o kadar isabetli kararlar vermiş oluruz. Uzun vadeli sosyal politika hedeflerinin saptanmasında ve başarısında bu gerçeğin rolü büyüktür. Çünkü toplumsal kanunlar, uzun vadede parlamentolarda yapılan kanunlardan ve onların tatbikatından daha ağır basar.¹

Mülkiyet ilişkilerini düzenlemek için istediğiniz kadar parlamententer tasarruflarda bulunun, kanunlar yapın, kararlar alın hiçbir şeyi değiştiremezsiniz. Her şey yine eskiden olduğu gibi devam eder, eski düzenin müesseseleri yenileşen düzende de yerini bulup fonksiyonel rolüne devam eder. Dolayısıyla bu kanunlar ve kararlar feodal mülkiyet ilişkilerinde hiçbir değişiklik meydana getirmez, toplumsal kanunlar varlığını daha fazla hissettirir.

[...]

Toplumsal yapıya esas şeklini veren (...) kanunlardan başka, ekonomik olanların dağılışına göre şekillenen birtakım faktörlerden daha bahsedebiliriz. Bu Türk-Kürt ve Alevi-Sünni farklı-

¹ Behice Boran, "Sosyalizm Bir Tercih Meselesi Değildir", *Milliyet*, 28 Nisan 1967.

laşmasıdır. Bu bakımdan istediğimiz kadar Türk-Kürt diye bir şey yoktur, bu vatan toprağı üzerinde oturan herkes Türktür deyin, belirli bir sosyolojik gerçeğı saklayamazsınız. Bu gerçek dildir ve bu unsurun, toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşma, dışarıya açılma ve dış faktörlerle bütünleşme eğiliminde büyük rolü vardır. Burada istediğiniz kadar Kürtçe diye bir dil olmadığını, Arapça, Farsça ve Türkçenin karışımı olduğunu veya çeşitli coğrafi ve sosyal şartlar altında Farsça veya Türkçenin bozulmuş bir şekli olduğunu iddia edin, ortadaki sosyolojik gerçeğı değiştiremezsiniz. Çünkü, sosyolojik bakımdan önemli olan, konuşulan belirli bir dilin şu veya bu dillerle olan ilişkileri tarihi evrimi değil, haberleşmeyi sağlamadaki rolü, dolayısıyla Türkçe ve Kürtçe konuşan gruplar arasında haberleşmenin mümkün olmaması ve farklı kültür gruplarının belirmiş olmasıdır. Bunun gibi istediğiniz kadar ideal anayasalar yapıp dini ve lâiklik ilkesini bütün ihtimalleri göz önünde bulundurarak formüle edin. Fiiliyatta Alevi-Sünni çatışması her zaman görülecek, Elbistan olaylarına benzer olaylara her zaman rastlanacaktır. Çünkü toplumsal kanunlar parlamentolarda yapılanlardan daha ağır basar ve önemli olan bu kanunları saptayabilmektir. İşte bu toplumsal kanunları saptarken gerçekleri gizlemek değil bilakis bütün açıklığıyla görmek gerekir. Çünkü gerçekleri gizlemek, uzun vadede düşünüldüğü zaman bizi daima yanlış ve memleketin hayrına olmayan sonuçlara götürür. Gerçekleri görmek ise plan ve programların uygulama şansını artıracığı gibi sosyal ve ekonomik gelişmede de daha sağlam ve dengeli olarak devamını sağlar. Diğer taraftan bu sosyal anlaşmazlıklar yani toplumsal kanunların parlamentolarda yapılan kanunlardan daha ağır basması, toplumsal yapının parlamentolarda yapılan kanunlarla bütünleşmesine kadar devam eder.

İşte Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde son zamanlarda birbiri ardı sıra tertiplenen ve "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun geri kalmışlığını protesto mitingleri" adı verilen

mitingleri bu açıdan ele alınıp değerlendirmek gerekir. Şimdiye kadar Diyarbakır, Silvan, Siverek, Batman, Tunceli, Ağrı ve Ankara'da olmak üzere yedi miting tertiplenmiştir.² Bir de Erzurum'da bu mitinglere karşı olan ve "Anadolu Şahlanış Mitingi" adı verilen bir miting yapılmış ve diğer mitingleri tertipleyenler suçlanmıştır.³ Biz bu makalede mitingler sırasında belirtilmeye çalışılan Doğu ve Batı dengesizliğine halk yığınlarının mitinglere katılışlarını ve davranışlarını yukarıda tespit ettiğimiz toplumsal kanunlar ve bölgenin sosyo-ekonomik yapısı içinde analiz etmeye çalışacağız.

Sosyal Değişme Faktörü Olarak Önderlik

Sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan geri kalmış bölgelerde çeşitli tarihsel nedenler sonucu halk yığınları gerçek çıkarlarının nerede durduğunu bilememekte, hangi fikirlerin gerçek çıkarlarına paralel olduğunu kestirememektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak, halkın, kendi çıkarlarına karşı gelen hakim sosyal sınıflara karşı çıkmayıp, onlarla işbirliği yapıp kendi çıkarlarını savunan kimseleri benimsememesidir. Bu tarihsel durum, az gelişmiş bölgeleri en iyi karakterize etmektedir. (...)

İşte burada sosyal değişme faktörü olarak önderliğin çok büyük bir rol oynadığını görüyoruz. Önderliği, bir insanın, kanaatlerini diğerlerine benimsetmek, diğer kimselere etki edip onları idare etmek için giriştiği faaliyetler olarak tanımlayabiliriz. Bir toplumda önder çeşitli faktörlerin etkisi altında belirebilir. Bu geleneksel düzende sosyal statüsünden kaybederek bunu tekrar kazanmaya çalışan bir kişi olabilir. Geleneksel düzende hakim sosyal sınıf karşısında değerini kaybeden bu kişi, bunu

² Diyarbakır: 16 Eylül 1967, Silvan: 24 Eylül 1967, Siverek: 1 Ekim 1967, Batman: 8 Ekim 1967, Tunceli: 15 Ekim 1967, Ağrı: 22 Ekim 1967, Ankara: 19 Kasım 1967.

³ Erzurum: 12 Kasım 1967.

değerini kaybettiği şeyleri tekrar kazanarak değil de hakim sınıftan çıkar ve isteklerine karşı çıkararak yapacaktır. Hakim sınıfın isteklerine karşı bir çıkış, temel halk yığınlarının çıkarlarına paralel düştüğünden, önderin, sınıfla işbirliği yapması veya halk yığınlarının önderlerin peşinden gitmesi kolaylaşmaktadır. İşte burada geleneksel topluma hakim olan otoriter insan kişiliğinin yaratıcı bir kişilik haline dönüştüğünü ve bu dönüşümün toplumun gerçek menfaatlerine paralel olduğunu görüyoruz. (...)

Önderler hangi faktörlerin etkisi altında meydana gelirlerse gelsinler, herhangi bir toplumun değişmesinde çok büyük rolü vardır. Geri kalmış alanlarda toplumlar yukarıda açıkladığımız nedenlerden dolayı genel olarak statik olup çok az değişme göstermektedirler. Dışarıdan herhangi bir etki gelmediği zaman, bu toplumların, yıllar yılı aynı dar çerçeve içerisinde yaşantısını sürdürmeleri mümkündür. O halde böyle toplumları dalmış oldukları bu derin uykudan uyandırıp gerçekleri ve gerçek çıkarlarının nerede olduğunu göstermek için muhakkak önderler grubuna ihtiyaç vardır. İşte Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun geri kalmışlığını protesto mitinglerini tertipleyen miting tertip komitelerini bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir. (...)

Mitinglere Hakim Olan Görüşler ve Ele Alınan Meseleler

Mitinglerde ele alınan başlıca görüş Türkiye'de Doğu-Batı arasında bir dengesizliğin mevcudiyeti ve bu dengesizliğin Doğu ve Güneydoğu aleyhine olduğudur ve yine miting tertip komitelerine göre devletin bu bölgeyi ihmal etmesinin başlıca sebebi, burada, Kürt denen bir etnik grubun yaşamasıdır. Devlet Doğu'yu istismar etmiştir. Ve bu istismarı meşru göstermek için de birtakım sloganlar ortaya atılmıştır. Halk arasında çok yaygın

olan "Pis Kürt, beş paralık Kürt"⁴ tabirleri bu ilişkiyi meşrulaştırmak için ortaya atılmış sloganlardandır. Mitinglerde ele alınan ikinci konu da bizzat Doğu'nun kendi ekonomik ve sosyal bünyesi ile ilgilidir. Doğu kendi ağa ve şeyhlerinin ihanetine devletin kendisini ihmalinden daha fazla uğramıştır. Çünkü bu ağa ve şeyhler, çoğu zaman, halkın gerçek çıkarlarına karşı çıkıp kendisini istismar eden devlet ve diğer hakim sınıflarla işbirliği halindedirler. Bu iki görüşü ve bu görüşlerin nasıl ele alındığını sıra ile analiz edelim.

I. Doğu-Batı Arasındaki Sosyal Adalet Dengesizliği

Bölgeler arası dengesizlikler doğal veya coğrafi, ekonomik ve sosyal olarak üçe ayrılabilir.⁵ Doğal veya coğrafi dengesizlikler insanların kontrolünde olmadan insanlardan önce de var oldukları halde diğerleri insanlardan sonra ve onların iradelerine göre meydana gelmektedir. Fakat ikincilerin meydana gelmesini önleyici tedbirler alındığı zaman birincisinin de olumsuz etkileri ortadan kaldırılmakta, insan tabiata hakim olmaktadır.

(...) Türkiye'nin Yüzölçümü 780.576 km² olup Doğu Anadolu Bölgesi bunun %22.53'ünü kapsamaktadır. 32 milyona yaklaşan Türkiye nüfusunun 4 milyonu yani %13'e yakın bir kısmı bu bölgede yaşamaktadır. Buna göre Türkiye'de km²'ye 40 kişi düşerken Doğu'da da bu ancak 23'ü bulmaktadır. İşte nüfusun arazi üzerinde yaygın olması, yoğunluğun az olması iktisadi faaliyetlerin çeşitlenmesini ve sermayenin birikimini de engellemiştir

⁴ Mehmet Emin Bozarlan, *Doğunun Sorunları*, Toplum Yayınevi, İstanbul 1966, s. 117-128. *İslâmiyet Açısından Şeyhlik-Ağalık*, Toplum Yayınevi, İstanbul 1964, s. 139.

⁵ Ruşen Keleş, "Bölgelerarası Dengesizlikler", *7. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları*, SBF Yayını, Ankara 1963, s. 4.

Örneğin Türkiye'nin %28,3 olan genel şehirleşme derecesi Doğu için yalnız %17.2'dir. Toplam 1981 olan banka şubelerinin yalnız %9.04'ü, 15.201.8 milyar olan mevduatın yalnız %3.2'si Doğu'dadır. 33.243.841 milyar olan toplam tarımsal değerinin ise %10.7'si Doğu bölgesinde yaratılmaktadır. Bunun için Türkiye'de mevcut 50.884 traktörün %3.3; 5.992 biçerdöverin ise ancak 54.7'si Doğu'dadır.

[...]

İlkokuldan sonraki eğitimden faydalanma imkânları söz konusu olduğu zaman dengesizliği daha açık bir şekilde görüyoruz. 1962'de Ankara Üniversitesi'nin giriş sınavlarına giren öğrencilerin sınav neticeleri, bunu göstermektedir. O zaman giriş sınavlarına 147 liseden öğrenciler iştirak etmiştir. Öğrencilerin başarı durumlarına göre 147 lise, 1'den 147'ye kadar bir sıralamaya tabi tutulmuş, başta yer alan liselerin Batı Anadolu'daki devlet liseleri, yine Batı Anadolu'daki özel liseler olduğu görülmüştür. Sıralamada 125-147'inci sıralarda yer alan liseler ise % 75-80 oranında Doğu Anadolu Bölgesinde yer almaktadır.

Aradaki bu açık farkı Doğu Anadolu liselerinde okuyan öğrencilerin zihin ve kafa yapısının geri, Batı Anadolu'da okuyanların ise çok ileri ve gelişmiş olduğu şeklinde açıklayamayacağımıza göre bu farkı doğuran bazı temel etkenleri bulmak zorunluğudur. Bu etkenler doğrudan doğruya bu liselerin ihmal edildiğidir. (...)

Diğer taraftan liseden önceki eğitim çağları olan ortaokul ve ilkokul da hemen hemen aynı olumsuz koşullar içinde geçmektedir. İşte bu kötü ve elverişsiz koşullar altında üniversite giriş sınavlarına kadar gelen öğrenci doğal olarak Anadolu'nun diğer bölgelerinden gelen öğrencilerle yarışa girmekte ve tökezlemektedir.

Dövizler

Yukarıda belirtilmeye çalışılan bu dertler birtakım dövizlerde daha öz ve kısa bir şekilde ifadesini bulmuştur. Önemli bulduklarımızı sıralıyoruz:

- “Doğulu, kanuni hakların için çalış, didin. Hak istemekle birlik bozulmaz.”
- “Amacımız kardeşlik, eşitlik ve mutluluğu gerçekleştirmektir.”
- “Faşizm ve emperyalizme karşı savaşan bütün halklar ve yiğit savaşçılarla beraberiz.”
- “Batı’ya medeniyet, Doğu’ya cehalet, neden?”
- “Jandarma değil öğretmen istiyoruz.”
- “Karakol değil okul istiyoruz.”
- “Doğu-Batı yoktur diye uyutulduk.”
- “Doğunun kaderi açlık, işsizlik, hor görülme. Batı vatan, ya Doğu ne?”
- “Doğulu mutlaka insanlığını, vatandaşlığını kabul ettirecektir.”
- “Batı’ya fabrika, yol, Doğu’ya komando, karakol.”
- “Batı’yı imar Doğu’yu istismar.”
- “Milli gelir: Manisa 2.350, Ağrı 500”
- “Aydın 2.500, Hakkâri 250”
- “Anayasa ilerde, onu geri ilemezsin.”
- “Dipçik değil, el isteriz.”
- “Beş Yıllık Plan, hepsi yalan. Doğulu uyan.”
- “Miğdeme ekmek sırtıma gömlek.”
- “Yasa hürriyeti, insanlık hürriyeti, okuma hürriyeti istiyoruz.”
- “Bölücü değil[iz], eşitlik istiyoruz.”

- “Doğu sürgünlerin yatağı değildir.”
- “Lafı bırak Doğu'ya bak.”⁶

Bütün bu dövizlerde belirtilmek istenen husus mitinglerin bölücü olmadığı. Bölgecilik, Kürtçülük gibi hiçbir siyasal amaçın güdülmeyeceği, sadece anayasa tarafından garanti altına alınan bazı hakların alınması ve Doğu-Batı arasında dengesizliğin giderilmesidir. (...)

II. Feodal Mülkiyet İlişkileri

Mitinglerde belirtildiği gibi Doğu ve Doğulu, hükümetler tarafından ilgi görmediği gibi bizzat kendi içindeki bazı unsurlar tarafından da istismar edilmiştir. Birinci hususu yukarıda geniş bir şekilde ele aldık. Şimdi ikincisini yani feodal mülkiyet ilişkilerini tahlil etmeye çalışalım.

A. Toplumsal Yapı ve Toplumsal Gelişme Arasındaki İlişki

Herhangi bir toplumda toplumsal yapıyı şekillendiren esas faktör ekonomik olanlardır. Bu mülkiyet ilişkileri ve iş bölümü ilkelileridir. Toplum içinde diğer sosyal müesseseler bunlara göre şekil alır. Daha ziyade tarımsal bir ekonomik yapıya dayanan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde bu özelliği görmek daha kolaydır. O halde Doğu Anadolu'nun toplumsal yapısını temellendirmeye çalışırken:

(i) toprağın dağılışını,

(ii) toprağı işletmek için kullanılan üretim araçlarının dağılışını,

(iii) ve üretim organizasyonu, yani işbölümü ilişkilerini toplumsal yapıyı şekillendiren temel bir faktör olarak almak gerekmektedir.

⁶ Sadun Tanju, “Doğu Mitingleri”, *Ulus*, 24 Ekim 1967.

Toplum içindeki diğer sosyal müesseseler bu temele göre şekil alır. (...) Değişim süreci içinde toplumsal müesseseler birbirleriyle yeni yeni ilişkiler kurarak toplumu yeni yeni dengele- re ulaştırırlar. Burada şu hususu da gayet önemli bir şekilde belirtmek gerekmektedir. O da toplumsal yapı ile sosyal ve iktisadi gelişme arasındaki ilişkidir. Bize göre toplumsal yapı hiçbir zaman ekonomik ve sosyal gelişmeyi engelleyen, gelişmeyi frenleyen bir özelliğe sahip değildir. (...) Buna rağmen bazı geri kalmış toplumların özellikle Asya toplumlarının (örneğin Osmanlı İmparatorluğu, Çin, Hindistan, Güneydoğu Asya) gelişmediğini, ekonomik ve sosyal bir ilerleme kaydedemediklerini görüyoruz. Burada bu toplumların niçin geri kaldıklarını açıklarken sebep olarak toplumsal yapıyı gösteremeyiz. Yani Asya toplumlarının toplumsal yapısı ekonomik ve sosyal gelişmeye engel olmaktadır, diyemeyiz. O halde gelişmeye engel olan nedir? Gelişmeye engel olan doğrudan doğruya bu toplumsal yapıyı şekillendiren mülkiyet ilişkileridir. Bu mülkiyet ilişkilerinin toplum hayrına işlemediği yerlerde ekonomik ve sosyal gelişme çok yavaş olup, geniş halk yığınlarının çıkarlarının daima aleyhine işlemektedir. Ahenkli olduğu yerlerde ise gelişme hızlı ve toplum yararınadır. (...) Batı bütün bu ekonomik ve sosyal aşamalar sırasında Doğu topluluklarını hem ham madde stoku olarak kullanmış hem de mamul maddeleri için bir pazar olarak kullanmıştır. Yani Avrupa, sanayileşmesini, tamamen kendi bünyesi içinden ve kendi kaynaklarıyla yapmış değildir. O halde Doğu toplumları, yani Asya tipi üretim yapan toplumlar bu sanayileşme hareketinin dışında olan toplumlar değil, ona pasif yönden iştirak eden toplumlardır. Dolayısıyla Avrupa'nın sanayileşmesi Asya tipi üretim biçimi⁷ uygulayan Doğu toplumlarının sömürülmesi pahasına gerçekleşen bir harekettir. (...)

⁷ Asya Tipi Üretim Tarzı için bkz. Sencer Divitçioğlu, *Asya Üretim Tarzı*, İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul 1967.

O halde biz de Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun toplumsal yapısını temellendirirken bu özelliklere geniş ölçüde dikkat etmek zorundayız.

B. Toprak Dağılışındaki Dengesizlik, Ağalık

Bölgede toprak dağılışındaki dengesizliği göstermeden önce arazi varlığını göstermek gerekmektedir. (...) Bölgede dağlık araziler büyük bir yekûn tutmaktadır. Buna rağmen kültüre elverişli arazinin yekûnu da büyüktür. Örneğin Muş'ta bu oran %91.7'ye kadar yükselmektedir. (...)

Köy halkına yani devlete ait olan araziler yanında şahıslara, ailelere ve sülalelere ait olan köyler de vardır. Bu, Diyarbakır, Mardin, Urfa gibi illerde daha iyi bir şekilde belirmektedir. (...) Bir kişinin, bir ailenin veya bir sülalenin bir köy üzerinde tamamen hükümran olması, oradaki her şeye, evlere, arazilere, insanlara hükmetmesi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kanunlarıyla da bağdaşmamaktadır. Demek ki bir kişinin bir köy üzerinde tamamen hakim olabildiği, sırf Ortaçağ Avrupa'sına hakim olan feodal mülkiyet ilişkileri, çağımız Türkiye'sinde mevcuttur. (...)

Türkiye'nin toplumsal yapısı içerisinde köy alt grup olarak görülmektedir. Ve bu alt grup içerisinde, köyde oturan herkes toprağa sahip olmasa da bir eve sahiptir. Genel görüş ve kanaat budur. Çünkü ev kiralaması olayı, yeni yeni gelişen şehirlerin, modern şehirlerin ortaya koyduğu, dolayısıyla nüfusun köylük yerlerden şehirlere akışının ve hızlı bir nüfus gelişmesinin ortaya koyduğu bir sosyal olaydır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde ev kiralamasını ortaya çıkaracak sosyal şartlar olmadığına göre, buradaki olayı yine feodal mülkiyet ilişkilerinin bir başka görünüşü olarak ele almak mümkündür. Tamamen bir köye hakim olan bir ağa, başka köylerden gelerek kendi köyünde yerleşmek isteyenleri, belirli bir süre evlerin birini kiraya vererek orada kalmalarını sağlayabilir. Bunlar hiçbir top-

rağa ve başka mülkiyet unsurlarına sahip olmayan, yalnız emeğiyle geçinen, ayrıca ağa, yani patrona karşı hiçbir teminatı olmayan tarım işçileridir. Kirada oturmaları bile ağarun himmetine kalmıştır. Şahuslara, ailelere ve sülalelere ait köylerin daha fazla olduğu Mardin, Urfa, Diyarbakır gibi illerde bu olayın daha fazla görülmesi kanaatimizi doğrular mahiyettedir. Ayrıca Batı Anadolu'da veya Türkiye'nin daha başka yerlerinde böyle bir olaya rastlanmamaktadır.⁸

(...) Doğu ve Güneydoğu illerinde toprağı olmayan çiftçi aileleri %31.8 (Erzurum) ile %53.7 (Urfa) arasında değişiyor. Temel iş-güç şekli ve yegâne geçim kaynağı tarım olan bir toplumda toprağı sahip olmamak, toprağın dengesiz dağıldığını, dolayısıyla feodal ilişkileri gösteren birinci faktördür.

(...) Adıyaman'da çiftçi ailelerin %54.9'u toprağın yalnız %6.6'sını tasarruf ederken, 3.4'ü %42'sini tasarruf etmektedirler. Yine Diyarbakır'ı ele aldığımız zaman, çiftçi ailelerin %33.6'sının toprağın 1.9'unu tasarruf etmesine karşılık, %6.6'sı toprağın %63'ünü tasarruf etmektedir. Bu durumları çizelgeden gayet rahat bir şekilde takip edebiliriz. Bütün bunlar toprak dağılımındaki büyük dengesizliği gayet açık bir şekilde ortaya koyacak özelliktedir. O halde, bir kere % 31.8 ile % 53.7 arasında toprağı olmayanlar var. Diğer taraftan toprağı olanlarda da toprağın dağılımı büyük bir dengesizlik içinde. Görüldüğü gibi toprağı 1-10 dönüm arasında olan aileler çok büyük bir çoğunluk-

⁸ Mübeccel Kıray, *Ereğli*, s. 200-232. İbrahim Yasa, *Hasanoğlan*, TODAİE, Ankara 1954. İbrahim Yasa, *Sirdel Köyü*, TODAİE, Ankara 1960. SadriAran, *Ivedik Köyü, Bir Köy Monografisi*, Ankara 1938. Behice Boran, *Toplumsal Yapı Araştırmaları*, DTCF, Ankara 1942. Niyazi Berkes, *Bazı Ankara Köyleri Üzerinde Bir Araştırma*, DTCF, Ankara. Bahattin Aksu, *Türkiye'de Az Gelişmiş Kapitalizm ve Köylere Girişi*, ODTÜ Talebe Derneği Yayını, Ankara 1966. Cavit Orhan Tütengil, "İhsariye Köyü Monografisi", *SD*, Sayı 9, s. 36-58, İstanbul 1954; *Keçiller Köyü Monografisi*, İstanbul 1956, s. 36. vd. Ülker Ülker Kösemikol, "Tanyol, Karataş Köyü Monografisi", *SD*, Sayı 6, 1950 İstanbul, s. 85-103. Cevat Geray, *Toplum Kalkınması, Dene- me Çalışmaları, Bünyan Örneği*, SBFY, Ankara 1967, s. 71, 102, 173 vd.

tadır. Hâlbuki, normal bir çiftçi ailesinin sahip olacağı arazi 156 dönümden yukarı olmalıdır. Bu miktar her ne kadar arazinin verimine, coğrafya ve iklim faktörlerine de bağlı ise de bu rakamın altına düşmez. Hâlbuki, 200 dönümden fazla toprağı olanlar sadece %0.4 ve %19.9 arasındadır. Yani, örneğin Bingöl'de, çiftçi ailelerin ancak %0.4'ü istenen seviyededir. Geriye kalan %99.6 ise bunun aşığıındadır. (...) Bölgede büyük bir çiftçi ailesinin toprağına sahip olmaması ve toprak mülkiyetine sahip olanlarda da toprağın fevkalade dengesiz bir şekilde dağılması yine feodal devreden kalma bazı işletme şekillerini ortaya çıkarmıştır. Bunların en önemlisi kiraçılık ve ortaklıktır. (...) Bu işletme şekilleri, topraksızlığın ve toprağın dengesiz dağılışının doğal bir sonucu olarak belirlemektedir. Çünkü toprağı olmayan veya toprağı az olup da, bu az topraktan geçimini sağlayamayan aileler, zorunlu olarak toprağı fazla olanların arazisinde çalışmaktadır. Bu, mahalli olarak geliştirilen sisteme göre kiraçılık veya ortaklık şeklinde görölmektedir. Burada toprak sahibi ağa veya şeyh ile tarım işçisi veya ortakçı ve kiraçı arasındaki ilişkileri göstermeden önce bir noktaya daha dokunmamız gerekmektedir. Bu husus, şehir ve kasabalarda oturup köyde toprak sahibi olan ailelerdir. Şehir ve kasabada oturup köyde toprak sahibi olan ailelere Türkiye'nin hemen hemen her yerinde rastlanır. Fakat tamamen feodal ilişkiler olarak devam eden bu ilişkiler, Batı'dan Doğı'ya doğıru gelince toplumsal bünyede daha büyük bir özür olarak belirlemektedir. Batı'da toplumun dışarıya açılması ve farklılaşması daha kolay olduğu için, köylünün patron veya ağa karşısında direnmesi ve bu direnmenin etkisi olabilir. Fakat Doğı'da bunu görmek daha zordur, hatta imkânsızdır. (...) Bazı illerin yarınsından fazlasında şehirde veya kasabada oturan kimselerin toprakları vardır. Bu arazilerden çok az bir kısmı boş bırakılmakla beraber çok büyük bir kısmı ortaklık ve kiraçılıkla işlenmektedir. Bu arada kendi toprağım bizzat işleyenler de vardır.

C. Toprak Sahipleriyle Ortakçı Kiracı ve Tarım İşçileri Arasındaki Ekonomik ve Sosyal İlişkiler

Feodal devirlerden zamanımıza kadar gelen bu mülkiyet ilişkileri, Türkiye Cumhuriyeti'nin hiçbir kanununda ifadesini bulmamıştı. Diğer taraftan tarımsal hukuk ve tarımsal kira hukuku açısından baktığımız zaman, bunun hiçbir esasa dayanmadığını, kiracıyı koruyucu hiçbir kaidenin olmadığını görmek gayet kolaydır. (...)

Feodal toprak ağalarıyla ortakçı, kiracı ve tarım işçileri arasındaki ilişkiler hiçbir zaman yazılı bir anlaşmaya dayanmamaktadır. Bu anlaşma tamamen sözlüdür. Bu bakımdan ileride bir çatışma meydana gelse bile mahkeme tarafından göz önüne alınmaz. Diğer taraftan, kiracılık veya ortakçılık süresi veya tarım işçiliği süresi, ağanın tek taraflı buyruğuna dayanır. Zaten çok düşük yaşama koşulları içinde olan topraksız kiracı veya işçiler ise ağanın istediklerine ister istemez uymaktadırlar. Bütün bunlar ise iktisadi, siyasi ve sosyal bakımdan kuvvetli olan ağalar karşısında diğerlerinin sömürülmelerine yol açmaktadır.

III. Ağaların Toplumsal Anlamı, Ağalığın Müesseseseleşmesi

Yukarıdan beri belirtilmeye çalışılan dengesizliğin sonucu, toprak sahiplerinin yani ağaların, fevkalade kudretli bir sınıf olarak ortaya çıkmasıdır. Bu kudret ise ağalığı zamanla, toplumsal bir müessesese haline getirmiştir. (...) Bugün çok geniş toprakları kontrolü altında bulunduran ağaların bu toprakları ya Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalmadır veya Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan hazine arazileridir. Ağaların elindeki toprakların tapuları Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzandığı zaman, ağalar, o zamanki idarecilerin, yüksek memurların ve askeri erkanın torunları olarak görebiliriz. Fakat ikinci hususta gayet rahat bir şekilde

de iddia edebiliriz. Fakat bizim feodal ilişkilerden ve feodal beylerden bahsetmemiz, bu kimselerin kökünün Osmanlı İmparatorluğu'na kadar gidip gitmediği değil, doğrudan doğruya işletme biçimi ve bu biçimdeki insan ilişkileri ile ilgilidir. Zira 1960'ta 105 sayılı kanun ile Doğu illerinden 55 ağa Batı'ya sürülmüş ve bunların 67.217 dönüm arazileri, 288.803 TL karşılığında kamulaştırılmıştır. Fakat bu kamulaştırma sırasında ağaların elindeki toprakların 75.146 dönümünün hazineye alt olduğu görülmüştür.⁹

A. Ağalığın Müesseseleşmesi -Toplumsal Kanunların Üstünlüğü

Yukanda söylediğimiz gibi toprak dağılımındaki dengesizlik, ağalığı toplumsal bir müessese haline getirmiş ve çeşitli olaylar da bu müesseselşmeyi gerçekleştirmiştir. Ağalığın bu durumu ile ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra üç olayı söz konusu edebiliriz. Ağalığın toplumsal rolünü çözümlememize yarayacak bu üç olay 1926 ve 1937 tarihli Kürt isyanlarının sonunda hükümetlerin almış oldukları kararlar ile 1960 yılında MBK'nin almış olduğu bir kararla Doğu, Güneydoğu Anadolu'dan 55 ağanın mecburi iskâna tabi tutulmasıdır. (...) Fakat her sürgünün sonunda ağalar, uzun veya kısa bir müddet sonra da olsa geri dönmüşler ve toplumda eski görevlerini almışlardır. Çünkü ağalık sosyal bir müessesedir. Bir hükümet tasarrufu ile ani bir kararla, bu müesseseyi toplum bünyesinden koparıp atmak, toplumsal yapının daha normal işlemesi, mülkiyet ilişkilerinin daha normal seyri konusunda herhangi bir değişiklik meydana getirmiyor. Şurası muhakkak ki geniş toprak mülkiyetine dayanan, emrinde çok çeşitli ve çok sayıda kimseleri çalıştıran daha birçok kişilere hükümrân olan bir ağa, bu kimselerle ilgili olarak bir takım toplumsal görevleri de be-

⁹ Yön, 10 Ocak 1962, Sayı 4, s. 13.

nimsemiştir. Köylünün şehirle, devlet kapısıyla, jandarmayla, kaymakamla, nüfus dairesiyle, hakimle ilgili bir işi olduğu zaman, bunu, doğrudan doğruya kendi müracaatı ile yapamaz. Çeşitli faktörlerin etkisi altında toplumun dışarıya açılıp, dışarının ekonomik değerleriyle bütünleşmesi, farklılaşp dinamik bir hale gelmesi çok zor olduğundan, geleneksel toplum yapısının ezici özelliği ve otoriter kişiliğin fertler üzerindeki özelliği, ferdin bu hareketini zaten kısıtlamaktadır. Hâlbuki ağa, şehirde daha itibarlıdır, hükümet kapısında tanıdığı çoktur, bu bakımdan bu işleri köylü adına daha kolay ve çabuk yapabilir. Bu bakımdan köylü, devletle herhangi bir işi olduğu zaman bunu daıma ağası aracılığıyla yapar. Ağa bunun dışında köylünün devletle ilgili olmayan işlerinin de yapıcısıdır. Ağa haberleşmeyi kolaylaştıran bir faktördür. Köylünün askerdeki oğluna yazdığı mektuplar ağanın vasıtasıyla postaya verilir, oğlundan gelen mektuplar ağanın eliyle köylüye ulaşır. Köylü doktora gideceği zaman onu doktora götüren yine ağadır. Oğlan evlenmesinde, kızların satılmasında öncülüğü yapan yine ağadır. Köylünün şehirdeki tüccarlarla ilişkisini düzenleyen yine ağadır. Köylüler ağa sayesinde hükümet ve devlet meselelerinden haberdar olurlar, ağa şehir ve kasabaya gider, orada memleket ve devlet meseleleri hakkında, parti meseleleri hakkında piyasa ve fiyatlar hakkında bilgileri öğrenir, köye getirir. Ağa bunları kendi odasında, kendi görüş açısından köylülere anlatmaya çalışır. Bu bakımdan "Ağanın Odası" köyde bir haber merkezidir. Ağanın hakim olduğu köylerde kahve gelişmediği için, ağanın odasının haberlerin yayılması bakımından büyük fonksiyonu vardır. Tabii bu arada gerek haber kaynakları, gerek haberlerin yayılışı ağa tarafından devamlı olarak kontrol edilmektedir.

Son zamanlarda ağaya en büyük fonksiyonunu veren ve onu müesseseleştiren faktörlerin başında kredi ilişkilerini düzenlemesi gelmektedir. Burada bizim görüşümüz, kredi

ilişkilerinin düzenlenmesinde ağanın resmi kuruluşlardan daha fazla bir fonksiyonu olduğudur.

[...]

Burada ister istemez şu soru karşımıza çıkıyor. Geriye kalan aileler kredi almıyorlar mı, yoksa onların kredi ihtiyaçları yok mu? Bunların büyük bir kısmının krediye ihtiyaçları olmadığını kabul etsek bile, krediye ihtiyaç duyanların da epeyce bir yekûn meydana getirecekleri muhakkaktır. İşte burada, bunların kredi durumunu düzenleyen bir unsur olarak ağa ortaya çıkmaktadır. Bu durumu Yılmaz Çetiner, Karadeniz Bölgesi'nde yaptığı bir röportajda,¹⁰ CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit ve İlhami Soysal da Doğu Anadolu'da yaptıkları geziler¹¹ sonunda ortaya koymuşlardır. Burada, her ne kadar borçlanmak ve faiz ilişkileri neticesinde halk, fındık tefecisi veya toprak ağası tarafından sömürülmekte ise de ağa veya tefeci belirli bir süre gerilemeleri ve buhranları önlediği için toplumsal bir görevi yerine getirip müesseseleştirmektedir.

İşte yukardan beri açıklamaya çalıştığımız gibi ağa kendi otoritesini ortaya koyabilmek, prestijini artırabilmek, ekonomik bakımdan daha kudretli olmak ve köylüyü kendine daha sıkı bir şekilde bağlayabilmek için bazı görevleri benimsememiştir. Bu, çoğu zaman sırf devletin yapması gereken görevlerdir. Fakat devlet kuruluşlarının halka tam olarak intikal edemediği yerlerde, toplumsal dinamizm bu görevleri yapacak bazı gayri resmi unsurlar ortaya çıkarır ki ağalık bunun Doğu'da görülen bir şeklidir. Aynı şekilde devlet kuruluşlarıyla halk ilişkilerinin rasyonel ve ahenkli olarak devam etmediği yerlerde aynı olayları görmektedir.

¹⁰ Yılmaz Çetiner, "Fındık Tefecileri", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1967.

¹¹ İlhami Soysal, "İslamiyet ve Faiz", *Akşam*, 2 Kasım 1967.

(...) Bingöl, Bitlis, Ağrı, Diyarbakır, Mardin, Muş, Tunceli'de kooperatif yoktur. Diğer illerdeki sayılar da gayet elverişsizdir. Bu bakımdan ağanın yaptığı bu görevler resmi devlet kuruluşlarına tam olarak intikal edinceye kadar veya devlet bu görevleri tam manasıyla yerine getirip ağayı fonksiyonsuz bir hale getirmeye kadar ağa bu görevlerine devam edecek, bu ilişkilere temel şeklini veren borçlanma ve faiz mekanizması sonunda halkı istismar edecektir. Aynı şeyi fındık tefecileri için de söyleyebiliriz. Çünkü bu toplumsal bir kanundur. Ve bu toplumsal kanun parlamentoda yapılan kanunlara üstünlüğünü ortaya koymuştur.

[...]

Devlet, ağalığı ortadan kaldırmak, onun halk karşısında prestijini kırmak için, ağaları, 1926, 1937 ve 1960 tarihlerinde üç kere yerlerinden yurtlarından mahrum bırakarak Batı Anadolu'ya sürmüştür. Fakat ağaların gidişiyle toplumsal yapıda herhangi bir gelişme olmamıştır. Hatta toplumsal yapının işleyişi durmuş, toplumda bazı gerilimler başlamıştır. Dolayısıyla bu gerilim ve buhranların ortaya koyduğu baskılar ağaların geri dönmesine kadar devam etmiş, toplum ancak ağaların gelişimiyle birlikte dengeye kavuşmuştur. 1937'de olduğu gibi ağaların sürgününün çok uzadığı, ağaların uzun zaman yerlerine dönmediği yerlerde, toplumsal dinamizm, gidenlerin yerine yeni yeni ağalar çıkararak yeni yeni dengelere ulaşmak imkânını bulmuştur. O halde ağa birtakım görev ve sorumlulukları olan bir toplumsal müessesedir. Yerine bir vekil konmadıkça ortadan kaldırılamaz.

[...]

C. Feodal Mülkiyet İlişkilerinden Kapitalist İlişkilere Geçiş Yok

[G]erek toplumun arazi üzerinde yerleşmesi, gerek haberleşme ve ulaştırma araçlarının gelişmemesi, toplumun arazi üzerindeki yerleşmesiyle ilgili olarak belirli ticari ve sınai merkezlere uzaklık, demokratik oyunlar (bu konu ilerde ele alınacaktır) ağalığın kuvvetini perçinlemiş ve toplum içinden çıkarmayacağı bir fasit daire içine girmiştir.

[...]

[K]öylü kendine yeter üretimden pazar için üretime geçtiği andan itibaren, bu üretim fazlasını değerlendirme, işletme kapasitesini geliştirmek için lüzum duyduğu kredi ilişkilerini düzenleyen, haberleşmesini kolaylaştıran bir müessese olarak tüccar belirlemekte ve bu görevleri benimsediği için değişmenin ortaya koyacağı muhtemel bunalımları önlemektedir. Burada köylünün tüccarla olan ilişkisi tamamen faiz ve borçlanma mekanizmasına göre işlemektedir. Bu mekanizma sonunda köylünün üretim fazlası tüccara geçmekte ve tüccar bunu paraya çevirip değerlendirmektedir. Dikkat edilirse bu kapitalist bir ilişkidir. Çünkü buradan köylünün üretim fazlası, çeşitli mekanizmalar sonunda, özellikle faiz ve borçlanma mekanizması sonunda tüccara geçmekte ve tüccarın yarattığı bir değer olarak belirlemektedir. (...) Çünkü ağa toprağı geniş ölçüde kontrol etmektedir. Her şeyin sahibi zaten kendisidir. Belirli bir kimseye verdiği kredi karşısında onun emeğinden faydalanmayı arzu etmektedir. Diğer taraftan köydeki bütün birikim ağada toplanmaktadır. Yani her aile ancak karnını doyuracak kadar üretim alıp gerisini ağaya vermek zorundadır. Veya üretimin paylaşılması sırasında bu böyle olmaktadır. Bu durum gerek ortaklıkta gerek kiracılıkta, gerek tarım işçiliğinde aynen devam etmektedir. Her-

hangi bir fark yoktur. Küçük toprak mülkiyetinde de aynı durum vardır. Bu bakımdan köyde kendine yeter üretimden pazar için üretime geçmekten söz edilemez. Burada şu konu üzerinde de önemle durulmalıdır.

Yukarıda her şeyin ağaya ait olup bütün birikimin orada toplandığını, halkı sömürdüğünü ifade ettik. Çok yönlü derin bir tahlil ağıdaki bu birikimin aslında hiç de kapitalist bir birikim olmadığı sonucuna varır. Örneğin toprağın işlenmesinde kullanılan üretim araçları, yine verimi artırmak için kullanılan gübreleme ve sulama imkânları o kadar ilkel-dir ki, geniş çapta üretim fazlasının birikiminden bahsedilemez. (...) Traktör, biçerdöver, mibzer gibi modern tarım araçları ise gayet azdır. Karasaban ve kağınının bütün tarımsal faaliyetlere hakim olduğu yer kapitalist gelişmelerin ve kapitalist birikimin kolay kolay gelişmeyeceği ortamdır.

[...]

Doğu ve Güneydoğu'daki ağalık rejiminde kapitalist birikim çok elverişsizdir.

Hâlâ Ortaçağ teknikleriyle tarım yapılması, gübreleme ve sulama imkânlarından gereği gibi faydalanılmaması yanında, içme suyu imkânlarına kavuşamamak, ısınmak için tezekten faydalanmak gibi bazı faktörlerin varlığı da bu birikimi engellemektedir.

[...]

Hâlbuki, Batı'daki toprak ağaları traktör, biçerdöver, pulluk gibi modern tarım araçlarını kullanarak, tarımsal kredilerden ve fiyat politikasından yararlanarak geniş ölçüde birikimler yapmışlar ve kapitalist ilişkiler kurup bu ilişkileri deniz aşırı seviyede de kurmaya başlamışlardır. İşte bütün bunlardan

dolayı, genel olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Ereğli'deki tüccar ortaya çıkamıyor. Dolayısıyla Doğu'daki ve Batı'daki toprak ağasının ve Batı'daki tüccarın Türkiye'nin bugünkü sosyal yapısı içerisindeki yerleri farklı farklıdır.

Faiz ve borçlanma, ilişkilerinin Batı'da çok belirgin olması, Batı'da kendine yeter üretimden pazar için üretime geçildiği halde Doğu'da bütün üretim fazlasının doğrudan doğruya köydeki ağalarda toplanması ve ağa tarafından değerlendirilmesi, fakat bu birikimin hiçbir zaman elverişli olmayıp kapitalist bir eğilim göstermemesi, ağa ile köylüler arasında daha ziyade toprağın işlenmesi sırasında oluşan ve emeğe dayanan ilişkiler, Batı'da pazar için üretimi teşvik eden ve elverişli olan faktörler yanında Doğu'da bunun olmaması, Batı'daki tüccar ve toprak ağası ile Doğu'daki toprak ağasına sosyal yapı, farklı farklı yerlere oturtup farklı roller vermektedir.

[...]

IV. Din ve Toplum İlişkileri

Bu bölümde aslında İslâmi bir müessese olmadığı halde toplumsal yapının en küçük ünitelerine kadar nüfuz eden "Şeyhlik"ten ve bazı mezhep farklılaşmalarından söz edeceğiz.

A. Şeyhliğin Müesseseleşmesi

Tarikatın başında bulunan ve müritlerine yol gösteren kimsele-re şeyh denmektedir. Şeyhler asırlar boyunca halkın cehaletinden faydalanarak din ve tasavvuf adı altında geniş halk yığınlarını etkileri altına alabilmişlerdir. İddialarına göre Allah'ı bilme, tanıma, anlama, anma ve Allaha ulaşma kurallarını ancak onlar öğretebilir.

Mehmet Emin Bozarlan *İslâmiyet Açısından Şeyhlik ve Ağalık* kitabında tasavvuf ve tarikatçılığın İslâmi bir müessese olmadığını, Hint ve İran'dan Türk toplumuna geçmiş olabileceğini iddia etmektedir.

Eğer tasavvuf İslâmi bir müessese olsaydı Mekke veya Medine'den çıkmış olması icab etmez miydi? Tam aksine olarak görüyoruz ki, Hicaz'dan böyle bir şey çıkmamış, hiçbir sahabe, peygamberden tasavvufa dair tek bir şey nakletmemiş, bilakis Doğu'dan bilhassa İran ve Hindistan'dan çıkıp diğer İslâm ülkelerine yayılmıştır. Hicaz'dan, Mekke veya Medine'den hiçbir tasavvuf liderinin çıkmamış olmasına mukabil bütün tasavvuf büyüklerinin İran, Pakistan ve Hindistan'dan çıkmaları tasavvufun İslâmi olmadığına delil teşkil etmiyor mu?¹²

Mutasavvıflar üçüncü asrın ortalarından sonra, tarikatlar kurarak kendilerine yeni bir düzen vermeye ve tarikata mahsus nizamlar kurmaya başlamışlardır. Tarikatın esası, müritlerden bir kümenin bir mürşit etrafında birleşmeleri idi. Altıncı ve yedinci asırlarda da bunlara benzeyen müteakip tarikatlar zuhur etmiş ve bunlara intisap edenler çoğalmış, tarikatlar çoğaldıkça riyaset şekilleri de çeşitlenmiştir.¹³

[...]

Tasavvufun ruhu geliştirmek ve kalbi temizlemek olduğu anlaşılınca onun bazı esaslara ve ayrı ayrı nizamlara bağlanmış şekli olan tarikatçılık da hemen hemen aynı maksatla kurulmuştur. Tarikatçılığa göre tarikatın büyüğü olan kimse, müridinin manevi bir mürşidi, kalbi bir doktoru ve ruhi bir terbiyecisidir. Bir adamın manevi mürşit olması için kalp üzerinde nüfus ve tesir sahibi olması ve kalben irşad edeceği kimsenin kalbine tesir yapabilmesi ve böyle bir yetkiye sahip olması gerekir. Böyle bir yetkinin verilmesi ise İslâmi görüş açısından incelendiği zaman

¹² Mehmet Emin Bozarlan, *İslamiyet Açısından Şeyhlik ve Ağalık*, Toplum Yayınevi, Ankara 1964, s. 66.

¹³ A.g.e., s. 71.

çok sakat olduğu ortaya çıkar. Çünkü İslâmda böyle bir yetkinin verilmesi bahis konusu olsaydı, bütün mürşitlerin en büyüğü olması hasebiyle Hz. Muhammed'e verilmiş olması gerekirdi. Böyle bir yetki olsaydı dini yaymak için mücadele etmesine, eziyetlere katlanmasına, tehlikelere atılmasına lüzum kalmazdı. Herkesin kalbi üzerine manevi bir tesir yapar, kalbini temizler, imana getirirdi. Bu bakımdan Müslümanlıkta manevi ve kalbi bir tesir değil öğretmek ve öğrenmek prensibi ve metodu vardır. Diğer taraftan Kuran'da bir insanı, başkasının manevi tesiriyle hakikati kabul etmeye davet eden tek bir ayet yoktur. Ayrıca Şeyhin manevi tesirine mazhar olabilmek için, İslâmiyetin bütün emirlerini yerine getirmek ve kalbi o tesirden faydalanabilecek kadar temizlemek gerekir. O halde bu kimsenin böyle bir tesire niçin ihtiyacı olsun.

Tarikatçılar Allah ve kul arasındaki vasıta olmak iddialarını ispatlamak için şöyle derler: "Her insan Allanın rahmetine kavuşacak, tövbesi, duası ve diğer iyi işleri kabil olunacak, yani derdini Allaha arz edecek durumda olmadığı için kendine bunları temin edecek birisi lazımdır. Şeyhler de Allah'ın sevdiği insanlar olduğu için bu işi onlar yaparlar. Yani bir insanın yaptığı iyi işleri şeyhler Allah'a kabul ettirir ve buna karşı verilecek mükâfat da onlar vasıtasıyla insanlara ulaşır... Hâlbuki Kuran-ı Kerim insanı doğrudan doğruya dua etmeye çağırıyor. Allah'ın rahmetinin iyilik edenlere yakın olduğunu söylüyor, "Şeyhin vasıtasıyla çağırın" demiyor. Bundan anlaşılıyor ki, insan doğrudan doğruya Allah'a yalvarır, derdini ona arz eder yardımını ister, bu işlerde kendisine hiç kimse aracı olamaz.¹⁴

[...]

¹⁴ Mehmet Emin Bozarslan, a.g.e., s. 86-87.

Diğer taraftan dünya nimetlerinden mahrum ve cahil olan halk ümidini ahirete bağlamış ve ahirete ulaşabilmek için şeyhe bir kat daha fazla bağlanmıştı. Fakat şeyhler, kendilerine halkın bu bağlılığını ve teslimiyetini çok iyi değerlendirmişler ve tekkelilerini zamanla dokunulmazlığı olan müesseseler haline getirmişlerdir. Devlete karşı güveni olmayan veya devletten hiçbir yardım görmeyen halk şeyhine ve tekkenin dokunulmazlığına sığınarak güvendiğini aramaya çalışmıştır. Zenginler, mallarını emniyete almak için tekkelere vakıf yapmış, halk da şeyhin müridi olmak suretiyle şeyhin ve tekkenin dokunulmazlığından faydalanarak devletin ve taşra teşkilatının, jandarmanın ezici etkilerinden korunmaya çalışmıştır.

Bu bakımdan şeyh ve tekkelerin gelirini üç kısımda toplamak mümkündür:

- (i) Birincisi bizzat müritlerin hediyeleridir.
- (ii) İkincisi tekkelerin yaşaması için kurulan vakıflardır.
- (iii) Üçüncüsü de bizzat Devlet yardımlarıdır.

[...]

Şeyhlerin ve tarikat mensuplarının zamanla toprak mülkiyetine sahip olduklarını da görüyoruz. Zaten bu gün Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ağalık ve şeyhlik bazen tek elde toplanmıştır. Ya geniş toprak mülkiyetine dayanan kimse bu özelliğinden dolayı zamanla şeyh haline gelmiş veya şeyh zamanla varlığını ve servetini geliştirerek toprak sahibi olmuştur.¹⁵ Bu iki fonksiyonun bir arada yürütülmesi ise halkın karşısına çok daha güçlü bir şekilde çıkmalarını sağlar. Şeyhleri cahil halk karşısında güçlendiren, nüfuslarını geliştiren faktörlerden biri de keramet ve mucize meselesidir. Her şey hakkında birçok kerametler uydurulmakta, yalan yanlış birçok şeyler söylenmekte ve bu

¹⁵ Mehmet Emin Bozarslan, a.g.e., s. 125.

oyunlarla halk aldatılıp şeyhlere başlatılmaktadır.¹⁶ Ayrıca şeyhin bu keramet ve mucizeleri sayesinde okumak-üfleme ve dua etmek suretiyle birçok hastalıkları da iyi ettiklerine kanaat getirilmiştir. Bu ise halkı modern tıbbın gerekleriyle daima çatışma haline getirmiştir. Bütün bunların sonucu olarak halk, şeyhini memnun etmek ve onun kanalı ile ahirete daha iyi emin bir şekilde kavuşmak için, çocuğunun çocuğunun nasibinden, dışından tımağından artırıp kazancının çoğunu şeyhin evine gönderir. Böylece şeyhin evi buğday, peynir, yağ, yumurta gibi yiyeceklerle dolup taşar. Dolayısıyla şeyhe de hiçbir iş yapmadan, sırf dini istismar gücü sayesinde fakir ve zavallı köylünün üretiminin büyük bir kısmını kendinde toplar ve değerlendirir. Ayrıca şeyhin evinde yapılacak bir iş olduğu zaman ücretle işçi tutmaya lüzum yoktur. Şeyhin adamı derhal köye gider, adamlarını toplar ve toplanan adamlar o işi kısa zamanda bitirirler. Böylece şeyhler vatandaşların hem dini duygularını hem de emeklerini istismar etmektedirler. Diğer taraftan şu özellik de gayet açık bir şekilde belirtilmiştir ki, tarikat mensuplarının alçak gönüllü, ağır başlı ve doğruluktan ayrılmayan kimseler olması gerekirken, bu vasıflardan maalesef yoksundurlar. Eve gelip karsını dövenler, çoluk çocuğa sövenler, komşularıyla iyi geçinemeyenler, devlete vergi vermeyeyim diye hayvanlarının kaydını yaptırmayanlar, kaçakçılık yapanlar pek çoktur.

Şeyhlikten söz ederken Mevlevi, Bektaşî ve Alevî tarikatlarında unvan olarak kullanılan Dedelikten de söz etmemiz gerekir. Şeyhlerin ve dedelerin sosyal yapıya olan etkileri hemen hemen aynı ise de dedeler bazı olumlu ve dünyevi fonksiyonları da benimsemişlerdir. Bektaşilikte ve Alevilikte en yüksek makam Çelebiliktir. Çelebiden sonra Baba gelir. Üçüncü makam olan dedeler ise köy ve bölgelerinin din ulularındır.¹⁷ Bunların

¹⁶ Mehmet Emin Bozarslan, a.g.e., s. 108.

¹⁷ Yahya Benekay, *Yaşayan Alevilik*, Varlık Yayınları, İstanbul 1967, s. 10 vd.

hepsi de peygamberler soyundan geldiklerine inanırlar. Dolayısıyla bunlar verasetle babadan oğula geçen müesseselerdir. Çelebi ve babaların dergâhta oturmalarına karşılık dedeler bölgelerinde köyleri gezerek halkı aydınlatmaya çalışmaktadırlar. İşte dedeler bu faaliyetleri sırasında birtakım sosyal ve idari fonksiyonları da benimsemişlerdir. Köylüler arasındaki anlaşmazlıkların halli, suçluların cezalandırılması, dedenin huzurunda ve onun başkanlık ettiği bir nevi halk mahkemeleri kurularak yapılmaktadır. Köy içinde herhangi bir maddenin alınışı veya satılışı servet derecesine göre değil, kura ile tayin edilir. Herkes payına düşene razı olur. Köy içindeki her üretimde dedenin de hakkı vardır. Bu bakımdan dede de kuraya dahil edilir. Dedenin evi bulunduğu bölgelerin misafirhanesidir. Dede misafirlerini iyi ağırlamak zorunda olur. İhsanda kusur edemez. Ayrıca dedenin malının kamu hizmetine amade olduğuna inanılmıştır. Bu bakımdan halk arasında “dedenin arpası yemlik, koçu kurbanlık” denir. Dedelerin, yani dedeliğin bu müsbet fonksiyonları Kemal Tahir’in en son yayımladığı *Devlet Ana* kitabında gayet güzel bir şekilde gösterilmektedir.¹⁸ Zaten *Devlet Ana* romanında göçebe Kayı Aşireti’nin çeşitli ekolojik baskılar altında yerleşme eğilimi göstermesinde, aşiretin merkezileşip büyümesinde; bu türlü müesseselerin, lâik davranışların, kadının sosyal statüsünün üstünlüğünün, elverişli toprak ve insan ilişkilerinin çok önemli ve büyük rolü olduğu üstün bir şekilde verilmektedir.

Fakat o zamandan bu zamana dedeliğin bu müsbet fonksiyonları da zamanla olumsuz bir şekle dönüşmüş ve onlar da şeyhler gibi halkın dini inançlarını istismar ederek onları sömürmeye başlamışlardır. Cumhuriyet kurulduktan sonra yapılan çeşitli parlamenter kanunlar ve hükümet tasarrufları ile tekeler kapatılmış; şeyh, dede gibi unvanların söylenmesi yasak

¹⁸ Kemal Tahir, *Devlet Ana*, Bilgi Yayınları, Ankara 1967.

edilmiş, büyücülük ve üfürükçülük yasaklanmıştır. Fakat bu yasakla birlikte bu müesseselerin yaptığını yapacak devlet kuruluşları getirilmemiştir. Memur aynı memur, jandarma aynı jandarma, zihniyet aynı zihniyet olarak kalmış Halk-Hükümet ilişkilerinde bir değişme olmamıştır. Hatta yeni hükümetin otoriter olup, otoriter bir politika benimsemesi bu ilişkileri daha fazla halk aleyhine çevirmiştir. Dolayısıyla hükümetten yakın bir alaka göremeyen halk, kurtuluş yolunu yine şeyhine sığınarak bulmuştur. Böylece Cumhuriyetten önce açık olarak yapılan din istismarı, Cumhuriyetten sonra da gizli gizli yapılmaya başlanmış ve bu gizlilik içinde gelişmiştir.

[...]

B. Alevi-Sünni Farklılaşması

Tarikatçılığın İslâmiyet'in bünyesine soktuğu ayrılık çok büyük yaraların meydana gelmesine sebep olmuştur. Tarikatlarla Müslümanlar parçalanmış İslâmiyetin içindeki birlik ve beraberlik ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamberin kurduğu İslâm kardeşliği zamanla tarikat kardeşliğine dönüşmüştür. Böylece Nakşibendilik, Kadirilik, Mevlevilik, Bektaşilik, Rıfailik, Bedevilik gibi tarikatlar, bunları teşvik eden çıkarıcı şeyhler ve sofiler halkın bir araya gelmesine ve bir fikir meydanı etrafında toplanmasına engel olmuştur. Bu bakımdan tarikatçılık milleti din cephesinden parçalamıştır. Alevi ve Sünni ayrımında bu parçalanmayı daha iyi görüyoruz. Daha yukarıdaki kısımlarda açıklamaya çalıştığımız gibi aslında mezhep ve tarikatlar İslâmiyetle birlikte ortaya çıkmış olaylar değildir.

Bu, Müslümanlığın geniş sahalara yayılması sonunda şeriat ve ibadette ortaya çıkan bazı anlaşmazlıkların bir sonucudur. İşte bu anlaşmazlıkların başlamasıyla birlikte ilmîne ve irfanına güvenilir imamlar bazı fetvaları ile sorunları çözmeye başlamışlar ve bunların fikirlerinin meydana getirdiği sistemler mezhep-

leri doğurmuştur. Alevilik-Sünnilik farklılaşmasının tohumları ilk defa dört halifelerden Hz. Ali zamanında atılmıştır. O zamanlar Hz. Ali ile Muaviye daima mücadele halindeydiler. Bu mücadelenin cereyan ettiği 656-666 yılları arasında halk ikiye ayrılmıştı. Hz. Ali taraftarlarına Şia deniliyordu. Muaviye ise kendisinin Ehl-i sünnet olduğunu iddia ediyor ve taraftarlarına Sünni diyordu. (...) Dört halifeler devrinden sonraki mezhep kavgalarında Şiiiler yani Aleviler yenilgiye uğramışlar, Sünni mezheplere (Hanefi, Şafii, Maliki, Hambeli) dayanılarak kurulan hükümetlerden ve Sünnilerin bizzat kendilerinden daima zulüm görmüşlerdir. Şah İsmail'in mezhep çatışmalarından faydalanmaya kalkması ve yenilgisi sonucunda Osmanlı Hükümeti de Alevilere haşin davranmaya başlamıştır. Örneğin Yavuz Sultan Selim'in 1514'de Çaldıran Savaşı'na giderken Sivas ve Erzincan dolaylarında 40 bin kişiyi kılıçtan geçirmesi tarihimizde daima esefle yadedilecek bir olay olarak kalacaktır. Bu bakımdan Aleviler ve Sünniler arasındaki mezhep kavgaları asırlarca sürmüş hükümetlerin Sünnileri tutması ise Alevileri çekingen ve içine kapanık olarak yaşamaya zorlamıştır. Fakat Aleviler gerek milli mücadele yıllarında, gerekse tekkelerin kapatılması sırasında çok müsbet rol oynamışlardır.¹⁹

Bu mezhep çatışmaları bugün de devam etmektedir. Asırlarca birbirine düşmanca hislerle tahrik edilmiş bu mezhep mensupları aslında ayrı milletin fertleri oldukları halde birbirlerine karşı daima yabancı kalmışlar ve yabancılaşmışlardır. Bu durum köylerde daha belirgindir. Birbirlerinden kız alıp vermezler. Karışık olarak buldukları köyler çok azdır. Alevi-Sünni ilişkilerinin tarihsel gelişimi içerisinde Sünniler daha yüksek bir statü elde ettikleri için bu statülerini hâlâ muhafaza etmek istemektedirler. Örneğin bir Sünni, Alevinin yaptığı yemeği yemez. Karışık olarak yaşanan köylerde ise Sünniler Alevileri

¹⁹ Şerif Fırat, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, MEB, Ankara 1961, s. 10 vd.

daima köyden atma yollarını ararlar. Ve bunların sonunda kanlı bıçaklı kavgalar meydana gelir. Geçtiğimiz yazda, Elbistan'da meydana gelen çatışma da bunlardan biridir. Burada bir *âşıklar* gecesinde çatışma siyasal kanallardan tekrar şekillenmiş ve fiili bir safhaya dönüşerek birçok vatandaşın yaralanmasına sebep olmuştur.²⁰ Diğer taraftan son zamanlarda Alevilerin Kürtlerle, Sünnilerin de Türklerle beraber bütünleştirilmeleri Alevi ve Sünni farklılaşmasına daha başka bir yön vermiştir.

V. Ağalık-Dil-Din-Eğitim ve Siyasal İlişkiler

A. Ağalık ve Şeyhliğin 1945'ten Sonra Ortaya Çıkan Rey Mekanizması ile Tekrar Müesseseleşmesi

Türkiye'de çok partili devreye geçişle birlikte halk üstün bir değer kazanmış ve siyasi partiler tarafından değer verilen varlıklar haline gelmişlerdir. İşte bu devrede politikacılar oy sahibi olabilmeleri için taviz vermeye başlamışlar, çeşitli kanun dışı hareketlerde bulunmuşlardır. (...)

Bu demokratik gelişme içinde, yani genel oy hakkının işlenmesi ile birlikte ağalar ve şeyhler bölgelerindeki nüfuzlarından faydalanarak meclise girme yolunu bulmuşlar ve çıkarlarını meclis kürsülerinden savunmaya başlamışlardır. 1945 Çiftçiyi

²⁰ *Cumhuriyet*, 13 Haziran 1967. Doğan Kılıç'ın, düzenlediği Şairler Gecesi'nde yaptığı konuşmada "Türkiye'de 10 milyon Alevi olmasına rağmen bir senatör dahi çıkaramıyor. Hürriyetlerimiz elimizden alınmıştır. Çoğumuz oraya buraya sürülmüşüz. Ticaretten mahrum edilmişiz. Amerika'da papaz ve kiliselere yardım etmezken, Türkiye'nin cami hocalarına aylık vermesi laikliğe aykırı bir davranıştır. Bize Kızılbaz diyorlar. Ona bakacak olursanız kanımız da kızıl, Atatürk'ün madalyası da kızıl... Daha buna benzer nelerimiz kızıldır..." demesi üzerine orada bulunan Sünniler galeyana gelmiş ve ortalık bir anda kaşmıştır. Gençlik İstiklal Marşı'nı söyleyerek "Türklüğü Kimse Bölemez" demiştir. Daha sonra olay büyümüş, şehir halkı Aleviler ve Sünniler diye ikiye ayrılmış ortalık bir meydan muharebesi halini almıştır.

Topraklandırma Kanunu meclise getirildiği zaman Cavit Oral, Adnan Menderes, Emin Sazak tasarıya şiddetle karşı koymuşlardır. (...) Bunlar [ağalar] partilerin ya mahalli kademelerinde ocak başkanı, bucak başkanı, il başkanı veya belediye reisliği gibi görevler almakta veya doğrudan doğruya Büyük Millet Meclisi'ne girmektedirler. (...)

O halde seçimlere katılma oranı bahis konusu olduğu zaman Doğu'da bunun Batı'ya nazaran daha dinamik olduğu açıkça söylenebilir. Bu dinamizmi ayakta tutan daha ziyade ağalar ve şeyhlerdir. 1945'ten sonra, zaten etraflarında çok nüfuzlu olan ağa ve şeyhler siyasal bir görevi de benimsemişler ve politikacılar için bir rey kaynağı haline gelmişlerdir. (...) İşte burada siyasal kanaatlerin belirmesinde de aynı temel faktörün etkilerini görüyoruz. Ağa ve şeyh çok geniş toprakları, çok geniş insanları kontrol ettiği için kendi kanaatlerini köylülere de benimsetmektedirler. (...)

O halde 1945 tarihinde, yani çok partili siyasal rejime geçişle birlikte ağalar ve şeyhler iki yönden birden kuvvet almışlardır. *Birincisi*, oy mekanizmasının kütlelere verilmesiyle birlikte halkın değer kazanması, ağa ve şeyhin halk üzerindeki geniş nüfuzlarını kullanarak siyasi partiler için rey kaynağı haline gelmeleri, dolayısıyla siyasal iktidar için kıymetli bir kişi olmaya başlamaları; *ikincisi* de, siyasal iktidarın lütuflarına da mazhar olmaya başlayan ağa ve şeyhlerin halk önünde büsbütün kudretli kişiler haline gelmeleri. (...)

Türkiye'de de modern bir anlayış olan demokrasi hareketi feodal bir bünye içinde tatbik edildiği zaman böyle bir manzara ve farklılaşma ile karşılaşılıyor.

B. Dil-Eğitim-Siyasal İlişkiler ve Toplumsal Bütünleşme

(...) Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da halkın eğitim seviyesi çok düşük olup konuştuğu dil büyük ölçüde Kürtçedir.²¹ Bu bakımdan bölgede, dini köklü olan Alevi-Sünni farklılaşması olduğu gibi Türk-Kürt farklılaşması vardır. Ve yine yukarılarda ifade ettiğimiz gibi, son zamanlarda Aleviler Kürtlerle, Sünniler de Türklerle birlikte anılmakta, yani birbirleriyle bütünleştirilmek istenmektedir. Hâlbuki Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kürtlerin büyük bir kısmı Sünniliğin Şafii mezhebindir.²² (...) Çevrede özellikle pilli radyolar büyük ölçüde gelişmektedir. Gerek Türkçe bilip bilmeme durumu, gerek Türki-

²¹ Kürtçe konuşanlar aslında çizelge 18'de gösterilen sayılardan çok daha büyüktür. Bunu şahsi gözlemler ortaya koyduğu gibi bazı araştırmalar da doğrulamaktadır. İbrahim Aksöz, "Doğu Anadolu'da Zirai İstihsal Faktörleri Arasındaki İlişkiler", Çizelge 20, s. 344. Orhan Türkdoğan, "Doğu Anadolu Bölgesi'nin Kalkınmasında Sosyo-Ekonomik Faktörler", s. 274. Bu iki araştırma için bkz. *Doğu Anadolu'yu Kalkındırma Sorunları Semineri*, TTO, Ankara 1967, Barbara ve George Helling, *Rural Turkey*, İFY, İstanbul 1958, s. 8.

²² Türkiye'de Kürtlerin sayılan ile ilgili kesin rakamlar mevcut değildir. Yalnız istatistiklerde Kürtçe konuşan nüfus ile ilgili bazı rakamlar vardır. Fakat bunlar da güvenilir olmaktan çok uzaktır. Aynı şekillerde mezheplerle ilgili olarak da hiçbir rakam bilmiyoruz. Köy İşleri Bakanlığının Köy Envanter Etüdüleri'nin birincisi olan Bingöl'de hem çeşitli mezheplere ait sayıları, hem de dil gruplarına ait sayıları bulabiliyoruz. Fakat bakanlığın ondan sonra yayımladığı Muş, Bitlis, Tunceli, Ağrı, Diyarbakır, Hatay, Mardin, Erzurum, Kars illeri için yalnız mezheplerle ilgili rakamlar verip Kürtlerin sayısını bildirmemekte ve çizelgenin o sütununu iptal etmektedir. En son yayımlanan Urfa, Siirt, Elâzığ, Malatya ve Adıyaman illeri içinde adı geçen 40 numaralı Çizelgedeki bütün sütunları iptal edip sadece Müslüman ve Hıristiyan diye bir ayrım yapmaktadır. Bakanlığın 40 numaralı çizelgeyi kuşa çevirmesinin mantığı kolayca anlaşılır cinsten değildir. Bakanlık bu tutumu ile gerçeklere bir perde çekiyor ama o gerçek fiiliyatta kendini daima hissettiriyor. Çünkü toplumun kendi gelişim kanunları her zaman üstündür. Zira bugün Türkiye'de fiili olarak problem yaratan unsurlar, nüfusun Hıristiyan-Müslüman diye ayrımından değil Kürt-Türk, Alevi-Sünni diye farklılaşmasından doğmaktadır. Bu bakımdan sosyolojik olarak Hıristiyanların sayısının değil, bu sayıların bilinmesi daha önemlidir.

ye radyolarının etki alanları göz önüne alındığı zaman, bu yurttaşların Kürtçe yayın yapan yabancı istasyonları dinleyecekleri muhakkaktır. Zira bizim göçebe bir Kürt aşireti üzerinde yaptığımız çalışmada Ankara ve Van radyolarının hiç dinlemediğini Tahran, Erivan ve Bağdat radyolarının Kürtçe yayınlarının sıra ile %35.1, %51.3, %5,4 oranında dinlendiğini tespit ettik.²³

Bütün bu bilgilerin ışığı altında Doğu ve Güneydoğu illerimizde kurulan çeşitli radyo istasyonlarının pratik ne gibi bir amacı olabilir. Bu radyo istasyonlarının esas amacı, halkın Kürtçe yayın yapan radyolara itibar etmeyip Türkçe yayın yapan istasyonları dinlemesidir. Fakat Türkçe bilmeyen, büyük ölçüde Kürtçe konuşan bir vatandaş topluluğu için Türkçe yayın yapan ve hiçbir eğitici rolü olmayan radyo istasyonlarının değeri nedir?

Sosyolojik bakımdan dilin önemi, sosyal gruplar arasındaki haberleşmeyi ve anlaşmayı temin edip sosyal hareketliliği arttırmada ortaya çıkmaktadır. Sosyal hareketliliğin sağlanması ise toplumun dışarıya açık farklılaşması, dış faktörlerle bütünleşmesi ve modernleşmesi bakımından çok önemlidir. Yine yukarıda adı geçen araştırmamızda belirttiğimiz gibi, bizzat Kürt dilinden dolayı bu bütünleşme daha ziyade Ortadoğu toplumlarıyla olmaktadır. Bugün Kürt etnik grubu daha ziyade Türkiye’de “2.5 milyon”, İran’da (1,5 milyon) ve Irak’ta (yarım milyon) bulunmaktadır, özellikle Irak’ta ise büyük bir siyasi kudret haline gelmeye başlamıştır. Bu bakımdan Muzaffer Erdost’un “Şemdinli Röportajı”nu büyük bir dikkatle ele almak gerekmektedir. Daha ziyade bir inceleme karakteri gösteren bu çalışmanın neticesi, her ne kadar Türkiye’nin İran ve Irak hudut boyunu ilgilendiriyorsa da bazen iç kısımlarda da etkisini hissettirmektedir.

²³ İsmail Beşikçi, a.g.e., s. 205.

Bu incelemede Şemdinli bölgesinin toplumsal ve ekonomik yapısı ele alınıp özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında ve Birinci Cihan Harbi'nde bölge üzerinde çeşitli yabancı devletlerin çıkarlarının çatışması, bu arada dini faktörlerin ve aşiret zihniyetinin bu çıkarlar uğruna çatışma alanına sokulması; 1926 Şeyh Said, 1929-1930 Şemdinli, Ağrı, Erciş; 1937 Dersim İsyanları ve bu çatışmaların toplumsal ve ekonomik yapıya olan etkileri gösterildikten sonra, bugün olup bitenler etrafında bir şekilde analiz ediliyor. Yazara göre Şemdinli bölgesinde kültür ve sosyal yapıyı şekillendiren esas kaynak Türkiye'de olup biten olaylar, Türkiye'nin eğitim ve kültür stratejisi değil, Türkiye hudutları dışında cereyan eden birtakım aktüel olaylar ve merkezi dışarda olan bazı haber kaynaklarıdır. Hemen hemen hepsi de Kuzey Irak ve İran'da cereyan eden bu aktüel olayları belirtmeden önce bölgenin genel sosyal karakteri üzerinde birkaç söz söylemek yerinde olur.

1. Devlet Komşuluğu Yerine Aşiretler Arası Komşuluk

Bölgede siyasal hudutların tam belirmemiş olması veya ırmak, dikenli tel, sınır taşı gibi belirgin siyasal hudutların bulunmaması, adı geçen bu ülkelerdeki çeşitli aşiretleri gerek kültürel, gerek sosyal, gerek ticari ve gerekse askeri olarak daima karşı karşıya getirir. Diğer taraftan aynı arazi ve coğrafya şartlarının, aynı sosyal ve kültürel faktörlerin, aynı ekonomik imkânların, bu ülkelerin Türkiye'ye sınır olan bölgelerinde de aynen devamını, maddi olarak böyle bir sınırı olsa bile, sosyolojik bakımdan bunun varlığını hükümsüz kılmaktadır. Dolayısıyla komşuluk, akrabalık, ticari ilişkiler hudut tanımadan gayri resmi olarak da aynen devam eder.

2. *Dünyevileşen Barzan Aşireti, Dünyevi Değerleri Kabul Etmeyen Sofiler ve Seyitler*

Bölgede hakim olan dış aktüel etkilerden birincisi Barzan Aşireti'nden gelmektedir. Barzan Aşireti'nin Reisi Molla Mustafa Barzani, 20-25 yıllık bir zamanda. Kuzey Irak'ta, Irak hükümetine karşı bağımsız bir devlet kurmak çabasıdadır. Bu arzusu- nu, Irak hükümeti temsilcileriyle yaptığı çeşitli siyasal gelişme- ler sonunda elde edemeyen Barzan Aşireti bunu zor kuvveti ile gerçekleştirmek için askeri bir harekete girişmiştir. İşte, sözü ge- çen aşiret, Molla Mustafa Barzani'nin liderliği altında 1958 yı- lından, yani Kasım iktidarının bir ihtilalle sona erişinden beri, Irak-Hükümeti ile askeri bir savaş halinde olup, Barzan'ın bu hareketi İran, Türkiye ve Suriye'nin hududa yakın yerlerdeki birçok aşiretler ve gruplar tarafından, gerek bizzat harekete işti- rak ederek, gerekse lojistik bakımdan desteklenmektedir. Bar- zan Aşireti dünyevileşmiştir. Ve çeşitli yenilikleri ve değişmeleri kabul eden bir duruma gelmiştir. Bu yenileşmede onun lideri- nin Rusya'ya gitmesi (1945), orada uzun zaman kalması, Rus ih- tilal mektebinde okuması, oradan Kurmay Albay olarak mezun olup Irak'a dönmesinin ve ihtilalci fikirlerini grubuna aşılama- sının büyük rolü vardır. Bu bakımdan Kuzey Irak'taki askeri harekât ekonomik baskıların yanında bir takım sosyal ve siya- sal değişmelerin ortaya çıkardığı bir bunalım olarak da nitelen- dirmek yerinde olur kanaatindeyim. Kuzey Irak'ta Barzan Aş- ireti karşısında dünyevi değerleri ve yenileşmeyi kabul etmeyen, daima ibadetle meşgul olup günlük olaylarla ilgilenmeyen, kendi içine kapalı, tamamen dine dayanan bir aşiret daha var- dır. Bu Baradost Aşireti'dir.

Bu aşiretin üyeleri sofidir. Bunların Reisi Şeyh Reşit, aşiret üyelerine daima ibadetle meşgul olmalarını, gelecek dünyaları- nı, yani ahiretlerini hazırlamalarınm öğütlemektedir. Nakşibendi Tarikatı'nın kurucusu ve geliştiricisi olarak görünen Baradost

Aşireti dünyevi işlerden elini ayağını çekmekle, Barzan Aşireti'ne tamamen zıt bir değer sistemi içinde bulunmaktadır. Bu bakımdan toplumsal yapının kuruluş ve işleyişi tamamen dine ve dini kurallara göre şekil almaktadır. Bu tarikatın şimdi devam ettiricisi olan Şeyh Reşit'in, gerek Irak'ta gerek İran ve Türkiye'de birçok müritleri vardır.

Şemdinli bölgesine üçüncü dış etki seyitlerden gelmektedir. Köklerini ta Kureyş Kabilelerine, yani Hz. Peygamber soyuna kadar götüren seyitler, İran'da oturmaktadır. Seyitlerin reisleri Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bölgede beliren çeşitli isyan hareketlerinde parmağı olan kişilerdir. Fakat Türkiye'ye girmeleri ve oturmaları yasak olan bu kişilerin bölge ile ilişkileri tamamen feodal ilişkiler olarak devam etmektedir. Yani bu kişiler İran'da oturmaktadırlar ama, Türkiye'de mülkleri vardır. Bu mülkleri sayesinde halk üzerinde yine hükümlarlıklarını sürdürmektedirler. Bu etki o kadar derindir ki hazine arazisini kiralayan ve işleyen köylüler bile hâlâ ettikleri mahsûlden bir kısmını nakdi vergi olarak adı geçen kimselere vermek zorunluluğunu duymaktadırlar. Bu grupta da topluma esas şeklini veren kaide ve kurallar kaynağını dinden almaktadır.

3. Dış Aktüel Etkilerin Çatışması

Muzaffer Erdost bölgenin ekonomik ve toplumsal olaylarına hakim olan dış aktüel etkileri belirgin örnek olaylarla gösterdikten sonra,²⁴ bu aktüel etkilerin çatışmasını da büyük bir ustalıkla ele almaktadır. Özellikle dünyevi değerleri ve yenileşmeyi kabul eden Barzan Aşireti ile dışarı açılmayı, dış faktörlerle bütünleşmeyi ve dünyevi değerleri kabul etmeyen Baradost Aşireti yani sofiler daima çatışma halindedirler. Fakat, aslında dini temele dayanan bu çatışma zamanla siyasal bir hal almış ve siyasal bir karaktere bürünen bu çatışma askeri olarak da patlak

²⁴ Muzaffer Erdost, "Şemdinli Röportajı", *YÖN*, Sayı 179, s. 12, 13.

vermiş ve Ortadoğu'nun siyasal ve sosyal dinamizminde önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Aşiretler arası sosyal ve siyasal çatışmalarda, Irak hükümetinin, birini diğerine karşı tampon olarak kullanması da, siyasal çatışmanın askeri hale gelmesinde büyük rol oynamıştır. Yani Kuzey Irak'taki hareket aslında Barzan ve Baradost aşiretlerinin çatışmalarından başka bir şey değildir. Fakat bu çatışmalarda hükümet Barzan Aşireti'ni yıpratmak için Baradost Aşireti'ni desteklemekte ve çatışma, Barzan Aşireti ile Irak hükümeti arasında oluyormuş gibi görülmektedir. Her ne kadar son Ortadoğu savaşı dolayısıyla bu hareketin dinamizm ve aktüalitesinden kaybetmiş, kamuoyunu ikinci, üçüncü derecede meşgul eden bir konu haline gelmiş ise de tekrar dinamizm kazanması ve kütleleri uğraştırmaması için hiçbir sebep yoktur.

Yukarıda belirtilmeye çalışılan bu aktüel etkiler Türkiye'nin hudut boyu halkı üzerinde de etkisini aynen göstermekte ve çatışma fert zihninde aynen devam etmektedir. Siyasal hudutlarımızın dışında cereyan eden bu çatışmaların Türkiye'de aynen devam etmesini mümkün kılan faktör özellikle ticari ilişkilerdir. Yukarıda belirtildiği gibi coğrafi, sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler siyasal hudutları tanımadan, gayri resmi olarak aynen devam etmektedir. Zaten arazi ve coğrafi şartlar, hâlihazırda başka bir ilişki çeşidinin devam etmesini de mümkün kılmamaktadır. Örneğin Şemdinli'nin bir köyünde, örneğin (Rubaruk, Bigolta) gaz, tuz, şeker, basma, pazen vs. gibi temel tüketim maddelerine ihtiyacı olan bir kimse bu isteğini kendisine en yakın mesafede olan Şemdinli'den sağlayabilmesi için, katır üstünde en aşağı iki gününü harcaması gerekmektedir. Arazi o kadar zor ve çetindir ki çoğu yerde hayvanın hareketini bile engellemektedir. Buralarda yol denen bir altyapı hizmetinden söz bile edilemez. Bu bakımdan kuş uçuşu gayet kısa görünen bu madde mesafeleri, fiiliyatta fevkalade uzun bir hal almakta, çok sayıda dağların zirvelerine çıkıp vadilere inmeyi gerektirmek-

tedir. Kışın ise ulaştırma imkânlarının sözünü bile etmek hatalıdır. Bizim tarafta coğrafi şartlar bu merkezdeyken Kuzey Irak tarafında gayet elverişlidir. Bir kere köylerimizin o tarafa yakınlığı, iki gün yerine iki saatlik bir zaman içinde temel tüketim maddelerinin sağlanmasını mümkün kılmaktadır. Diğer taraftan Kuzey Irak'ın hudut boylarında büyük köylerin bulunması, köylerin çeşitli tüketim ihtiyaçlarını karşılayacak kapasitede olmaları, yol durumlarının elverişli olması, ticari ilişkileri daha fazla artırmaktadır. İşte bu sebeplerle hudut boyundaki köylerimizin ticari ilişkileri daha ziyade İran ve Irak'la gayri resmi olarak devam etmektedir. Çeşitli ticari ilişkiler sırasında Kuzey Irak'ta hakim olan sosyal ve siyasal çatışmalar bizim halka da geçmekte, Şeyh Reşit, yani Baradost Aşireti ile ilişkilerde bulunanlar onların dünyevi olmayan değerlerini, Barzan taraflarıyla ilişkilerde bulunanlar ise dünyevileşen ve ihtilalci olan değerleri kabul edip çatışma haline gelmektedir. Böylece Kuzey Irak'ta cereyan eden aktüel olaylar çeşitli sosyal ve ticari ilişkiler kanalıyla bir izafet çerçevesi görevi görüp, olaylar zihinlerde beliren bir çatışma olarak devam etmektedir. İran'dan gelen seyitlerin etkisi ise daha ziyade feodal mülkiyet ilişkileri olarak belirmektedir.

Bölgedeki halkı başlıca üç sosyal ve ekonomik tabaka olarak ele almak mümkündür. Bunların biri temelde olan halk, diğeri Abbasi soyundan geldiklerini iddia eden ve beylik için çarpışan derebeyler, diğeri ise Hz. Peygamber soyundan geldiklerini iddia eden seyitlerdir.²⁵ Bu tabakalaşma insanın toprak ile olan ilişkilerinde büyük farklılaşmalar meydana getirmekte ve mülkiyet ilişkilerini etkilemektedir. Bu etki beylik, reislik gibi sosyal müesseselerin seyitlik gibi dini bir müessese ile birleşmesiyle mülkiyet farklılaşması, halkın aleyhine daha fazla olarak derinleşmektedir. İşte toprak ve insan ilişkilerinden doğan bu denge-

²⁵ A.g.e., s. 11-13.

sizlik dış aktüel olaylarla birlikte tekrar çatışma haline gelmektedir. Çünkü toprak verimsiz, nüfus hızlı bir artış göstermekte ve sosyal yapıya hakim olan kültürel değerler halkı büyük ölçüde pasif kalmaya zorlamaktadır. İşte toplumsal yapıdaki dengesizliğin ortaya koyduğu çatışma dış aktüel etkenlerle tekrar çatışma alanına girmesi halkın elverişsiz bir ortamda bocalayıp durdurmaktadır. Bu noktada Muzaffer Erdost fevkalade önemli olan bir problematik noktaya dokunarak, böyle bir çatışma ortamında halkın siyasal ve sosyal kararlarının ne olabileceği sorusunu yöneltip, halkın henüz hiçbir karara sahip olmadığını belirtiyor. Gerçekten burada bu soruya daha bilimsel ve gerçekçi cevaplar verebilmek için uzun vadeli ve derin analizler yapmak büyük bir zaruret halinde ortaya çıkıyor.²⁶

Mitinglere Halk Katılışları: Partilerin ve Hükümetin Tutumu

Halkın mitinglere katılması genel olarak geniş çapta olmuştur, özellikle Diyarbakır, Silvan, Siverek, Batman ve Ankara mitinglerine çok büyük bir kalabalık katılmıştır. Özellikle halk tarafından miting sırasında öne sürülen şu konuşmalar, halkın ekonomik, sosyal ve siyasal hayatın bilincine vardığını göstermektedir:

Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi ağamız, şeyhimiz, milletvekilimiz Kasım Küfrevi, Doğu-Batı dengesizliği diye bir problem olmadığını, Anadolu'nun Doğu'sunun da Batı'sının da bir olduğunu söylemiş ve bunu meclis kürsüsünden ilan etmiş.

Kasım Küfrevi'nin böyle konuşması normaldir. Çünkü halkın olayların bilincine varıp, daha rasyonel bir şekilde değerlendirmesiyle Kasım Küfrevi'nin saltanatında da çözümler meydana gelecektir. Kasım Küfrevi bu düzenin değişmesini hiç iste-

²⁶ İsmail Beşikçi, Doğu ve Güneydoğu Kalkınma Mitingleri dolayısıyla "Şemdinli Röportajı" üzerine, 6-7 Aralık 1967, *Akşam*.

mez. Çünkü fakir fukara halkın dışından tırnağından artırarak, şeyhindir, ağanıdır diye götürdüğünü, Ankara'da, İstanbul'da, Paris'te yiyen Kasım Küfrevi'dir. Elbetteki Kasım Küfrevi bu düzenin değişmesini istemeyecektir. Ve ona göre elbette bir Doğu-Batı dengesizliği olmayacaktır. Yine Ağrı'da kaçakçılıkla ilgili bir konu tartışılırken, vatandaşlardan biri şu iddiayı ileri sürmüştür:

Doğu'da özellikle İran ve Irak sınırlarında geniş çapta kaçakçılık yapılmaktadır. Devletin kaçakçılıkla mücadele kanunları vardır ve bu mücadele yapılmaktadır. Fakat bu mücadele üstünkörü olarak yapılan ve sırf göz boyamadan ibaret bir mücadeledir. Çünkü, bir kere sınır boylarında bazı köy ve kasabaların geçim tarzları, tamamen kaçakçılığa dayanmaktadır. Örneğin Doğu Beyazıt'ta, halkın büyük bir kısmının geçim tarzını kaçakçılık meydana getirmektedir. Diğer taraftan Türkiye ile İran ve Irak arasındaki fiyat farkı bu olayı daima teşvik etmektedir. Hükümet bu olup bitenlerin farkındadır. Fakat göz yummaktadır. Çünkü hükümet, kaçakçılıkla geçinen bu halkın bu faaliyetlerini engellediği andan itibaren halk hükümete baskı yaparak yeni geçim kaynakları talep edecektir. Hâlbuki şimdiki düzende sınır boyundaki bu halklar hükümete ihtiyaç duymadan kendi geçimlerini devam ettirip gidiyorlar.

Mitinglerde ileri sürülen ve halkın sık sık öne sürdüğü bir fikir de Batı'daki ağalarla ilgilidir. Bu konuda 55'lerden Faik Bucak'ın sözleri sık sık tekrarlanmaktadır:

Mademki toprak reformu diyoruz, mademki sosyal adalet diyoruz da aklımıza niçin Kasım Ağa (Gülek), niye Cavit Ağa (Oral), niye Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, niye Hacı Ömer Ağa ve daha bunlar gibi yüzlercesi gelmiyor, bunların toprakları bizimkilerden yüzlerce defa büyük, ya İstanbul'daki sermaye ağaları bunlar sanki daha mı az ağa.

Mitinglerden önce, mitingler sırasında ve mitinglerden sonra kamuoyunu dinamik ve hareketli tutan sorunlardan biri de *Milli Yol* ve *Ötüken* dergilerinin yayınları ile ilgilidir.

Türk milletinin başını belaya sokmadan, kendileri de yok olup gitsinler; nereye mi? Gözleri nereyi görüyor, gönülleri nereyi çekerse oraya gitsinler. İran ve Pakistan'a, Hindistan'a, Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletler'e başvurup Afrika'da yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu fakat ayrıntı kabardığı zaman Kağan Aslan gibi önünde durulmadığını, arkadaşları Ermenilere sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin.²⁷

Ötüken dergisinde yayımlanan bu yazı birçok çevrelerde tepkiler uyandırmıştır. Bu yazıyı protesto eden bildiriler yayımlanmıştır. "*Kim kimi kovuyor? Hodri meydan*" deyimini alanda kamuoyuna sunulan ve 19 Doğulu Yüksek Tahsil Derneği'nin imzasını taşıyan bildiride şöyle denilmektedir:

Kim kimi yok ediyor? Kim kimin başını belaya sokuyor? Ve kim kimi kovuyor? Tarihin en eski çağlarından beri bu topraklar üzerinde yaşayanları, bu topraklardan kovacak bir kuvvet ne olmuş ne de olacaktır. Asıl kovulacaklar halkları birbirine düşürmek emelinde olan hayalperestlerdir. Doğulu gençler olarak Kürt davasını kurt kurnazlığı ile Türkiye'nin Doğu illeri davası halinde ileri sürmek niyetinde değiliz. Doğu'nun geri kalmasının nedenleri arasında ekonomik sömürünün devamı için vatandaşlar arasında mevcut ırk, dil, din ve mezhep farklarını istismar ederek onları düşman kamplara bölmek isteyen zihniyetin karşısındayız. Manevi sömürünün politik alandaki yansıması faşizmi, ırkçılığı ve ümmetçiliği nefretle reddediyoruz. Türkiye'de anayasa çerçevesinde beraberliği ve kardeşliği tesis etmek şiarımızdır.

Yine *Milli Yol* dergisinde yayımlanan yazıda Hakkâri bölgesinde yaşayan Kürtlerin içine Orta Asya'dan Kırgızların getirilip yerleştirilmesi savunulup, şöyle denilmektedir.

... Jandarmalar, ordu birlikleri boşuna taban teper dururlar ve hiçbir şey değişmez. Oraları iyi bilenler bu hali çaresiz sayarlar. İklim şartı, dağların durumu, yol durumu vb. bu hali mukadder kılıyor derler. O topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatte değil. Oralarda yalnız devlet nizamları değil Türklük de iğretidir. Daha doğrusu yok gibidir. O çorak, sarp dağlık yerler devletin yalnız para-

²⁷ Atsız, *Ötüken*, Sayı 28-29.

sını yer o kadar. Ve boşuna yer. Onlardan devlete ne sevgi, ne destek, ne de kuvvet gelir. Hâlbuki bu durumun çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık ve kolay bir çare: oraya Kazak, Kırgız göçmenlerim silahlarıyla olduğu gibi yerleştirmek...²⁸

İşte yukarıda bahsettiğimiz bildiride bu görüş de protesto edilip,

bilinmelidir ki, Hakkâri ne bir hapisane, ne bir tımarhane ne de ıslahhanedir. Türkiye için İstanbul ne ise Hakkâri de odur. İslah edilecekler buralarda yaşayan vatandaşlardan ziyade bu sapık ideolojileri savunanlardır²⁹

denmektedir.

İşte yukarıda görüldüğü gibi *Milli Yol* ve *Ötüken* dergilerinin yayınları gerek miting öncelerinde gerek miting sırasında büyük bir protesto ile karşılanmış, kamuoyunu dinamik ve hareketli tutan faktörlerden biri olmuş ve bu yayınların anayasanın hükümlerine kesin olarak aykırı olduğu halde hükümet tarafından niçin takibata uğramadıkları ve niçin cezalanmadıkları sık sık şikâyet edilmiştir.

Mitingler süresince bu ve buna benzer görüşler aşağı yukarı aynı biçimlerde ifade edilmiştir. Bunlar ise mitinglere hakim olan havanın dinamik olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan çevrelerinde ağa olarak bilinen bazı kimseler ya doğrudan doğruya mitinge katılmışlar veya telgraf gibi bazı vasıtalarla miting tertip komitesine başarı dileklerini bildirmişlerdir.

[...]

Mitinglere karşı siyasi partilerin tutumuna gelince... Mitinglere ilgi gösteren tek parti TİP'tir. Mitingler başladığı andan itibaren ciddiyetle takip etmiş ve Parti Genel Başkanı Mehmet Ali Ay-

²⁸ İsmet Tümtürk, *Milli Yol*, Sayı 14,-15.

²⁹ Bildiride, bildirinin tarihi ve nerede basıldığı belli değildir.

bar, merkez yönetim kurulu üyelerinden Behice Boran, Tank Ziya Ekinci birçok mitinglere iştirak edip konuşmuşlardır. TİP'in mitinglere ilgi göstermesi kanaatimce çok olumlu bir olaydır. Çünkü miting tertip komitelerinin bazıları Doğu Mitingleri'ni sırf Doğu sorunu olarak ele alıp, Türk kamuoyuna müstakil bir Doğu problemi varmış gibi göstermeye çalışmışlardır. Hâlbuki TİP'nin Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Tank Ziya Ekinci gibi ileri gelen şahsiyetleri müstakil bir Doğu problemi olmadığını, Doğu sorununun kati surette Türkiye'nin genel kalkınma sorunları içinde çözümlenmesi gerektiğini her zaman ifade etmişlerdir. Zaten gaye gerek Doğu'da gerek Batı'da emekçi halkı kurtarmak ve onu bir varlık haline getirmektir. Doğu sorununun müstakil bir sorun olarak değil de Türkiye'nin genel kalkınma sorunları içinde bütünleştirilerek verilmesi, Kürtçülük gibi bazı maksatlı politik çıkarların aleti olmaktan kurtarıp, gerçekçi bir temel ve anlayış üzerine oturtmuştur.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da mitinglerin devam ettiği günlerde önemli bir olay da TİP ve CKMP başkanlarının³⁰ CHP Genel Sekreterinin³¹ ve AP'den bir heyetin³² Doğu ve Güneydoğu Anadolu gezisine çıkmasıdır.

TİP'nin mitinglere karşı tutumunu yukarıda belirtmiştik. Diğer partilerin mitinglere iştiraki doğrudan doğruya olmamış, yalnız mitingler hakkında kanaatlerini bildirmişlerdir. Örneğin CHP ileri gelenlerinden Kemal Satır, Mardin'deki konuşmasında şunları söylemiştir:

Biz parti olarak bu toplantıları ciddiyetle takip ettik. Bu toplantılarda vatan bütünlüğüne karşı iç ve dış tesirlerin olup olmadığını izledik. Sevinerek ve gururla ifade ediyorum ki, bölgenin vatanperver ve kahraman çocukları vatan bütünlüğünün mutlak savunucularıdır. Büyük toplantılara, bünyeleri icabı, bu toplantılara

³⁰ *Akşam*, 17 Ekim 1967.

³¹ *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1967.

³² *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1967.

istismarcılar, bulanık suda balık avlamak isteyenler sızabilir. Bunların yarattıkları bir iki hadise olsa bile, bunu bölgeye teşmil etmek haksızlık olur. Kahraman vatan evlatlarına ihanet olur.³³

CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, CKMP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş muhtelif yerlerde yaptıkları konuşmalarda mitingleri halkın kendi çıkarları için galeyana gelmesi şeklinde yorumlamalarına rağmen TİP'in işe karışmasından dolayı endişeli olduklarını belirtmişlerdir.³⁴

İktidar partisi, yani hükümet ise başlangıçtan itibaren büyük bir dikkatle izlemiş, fakat mitingleri düzenleyenleri memleketi bölmekle ve vatana ihanetle suçlamış, halkı bu mitinglere katılmamaya davet etmiştir. Örneğin, Doğu illerinde yaptığı bir gezi sırasında Bingöl, Urfa, Tunceli gibi illerde konuşan AP Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal "Mitingleri tertipleyenler art niyetli kimselerdir, gayeleri vatani bölmek milleti birbirine düşürmektir. Bunların yaptığı doğrudan doğruya vatan hainliğidir" demekte ve beş yıllık kalkınma planları gereğince Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yapılan ve yapılacak olan yatırımlardan örnekler vermektedir.³⁵ Hükümet yani iktidar partisinin mitingler hakkındaki bu görüşü çeşitli kuruluşların bildirimleriyle ve davranışlarıyla daima reddedilmiştir, örneğin 19 Doğulu Yüksek Tahsil Öğrenci Derneği Temsilcileri TMTF'de düzenledikleri bir basın toplantısında mitingler hakkındaki yayınlara [şöyle] cevap vermişler[dir]:

Mitingler hiçbir partinin amacına hizmet için yapılmıyor. Mitinglerimizi bölücülükle suçlayan ve uydurma bildirimler yayımlayanlar sadece zavallılardır. Yıllardan beri universal sömürücülerle işbirliği halinde kendi ulusunu sömüren, şartlandırılmış, yarasa tipi insanlar halkımızın uyanışı ve kendi durumunun bilincine varışı karşısında zavallılıklarıyla mutad davranışlarına başladılar. Do-

³³ Cumhuriyet, 11 Ekim 1967.

³⁴ Cumhuriyet-Akşam, 18 Ekim 1967.

³⁵ Cumhuriyet, 22 Ekim 1967; Cumhuriyet, 28 Ekim 1967; Akşam, 28 Ekim 1967; Son Havadis 28 Ekim 1967.

ğu'da yapılan mitingleri parmaklarına doladılar, bunlara karşı hayali kuruluşlar bildiriler yayımladılar, bunları parti merkezlerinde bastırıp dağıttılar. Ve bizleri ağır şekilde suçladılar. Bu bildiriye yayımlayanlar bizim gibi basın toplantısı yapsınlar, kim olduklarını kamuoyu öğrensın.³⁶

Diğer taraftan TMTF'de Doğu kalkınması ile ilgili "Doğu ve Güneydoğulu kardeşlerimiz" başlığı altında şunu söylemektedirler:

Tüm geri kalmış ülkelerin sömürülmesi yanında, emperyalistler ve kendi içinde olanlar seni sömürerek, seni hayvanlarla bir odada yatmaya mecbur etmişlerdir. Senin varlığını hazmedemeyenler sana isim bulma gafleti içine düşmüşlerdir. Tanrı huzurunda yemin ederiz ki Türkiye'nin ezilen vatandaşlarının kalkınma savaşında daima beraber olacağız.³⁷

Mitinglere karşı hükümetin merkezi kademelerinin tutumu karşısında buna paralel olarak mahalli idarelerin tutumları da dikkate değer özelliktedir, özellikle valiler miting tertip komitelerine karşı büyük bir engel olarak çıkmışlar. Tunceli'de olduğu gibi mitinge katılmak için diğer illerden gelen yurttaşların arabalarının yolu kesilmiş, Ağrı'da olduğu gibi kamuoyunun dikkatini mitinglerden başka yönlere çevirmek için güreş müsabakaları ve at yarışları düzenlenmiş ve memurlara mitinglere katılmada iştirak etmemeleri ve konuşulanları dinlememeleri emredilmiştir. Diğer taraftan mitinglerde geniş çapta jandarma ve polis kullanılmıştır. Miting yapılan herhangi bir yerin polis ve jandarma örgütü mitingden bir gün önce diğer illerin polis ve jandarma imkânlarıyla geniş çapta desteklenmiş, şehirlerde büyük polis ve jandarma kalabalığı görülmüştür. Bu durum Ankara mitinginde konuşan Kemal Fevzi Bingöl (öğrenci) tarafından "bu mitinglerde bir kişiye üç polis ve jandarma düşüyor-

³⁶ *Cumhuriyet*, 28 Eylül 1967.

³⁷ *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1967

du"³⁸ şeklinde ifade edilmiştir. Bu bakımdan mitingler iktidar partisi yani hükümet tarafından olumsuz bir şekilde karşılanmıştır.

I. Milliyetçilerin Karşı Mitingi

Türkiye'de sağcı-milliyetçi akımların, bünyesinde topladığı 40 kadar teşekkül Doğu ve Güneydoğu mitingleri hakkında ortak bir bildiri yayımlayarak "memleketi bölmek için faaliyet gösteren zihniyete her ne surette olursa olsun daima karşı olacağız" demişler³⁹ ve bir miting düzenleyeceklerini bildirmişlerdir. "Anadolu Şahlanma Mitingi" denilen ve Erzurum'da yapılan bu miting Esnaf Dernekleri, Komünizmle Mücadele Dernekleri, MTTB Erzurum Yürütme Kurulu ve Milliyetçi Öğretmenler Birliği tarafından düzenlenmiştir. Bu mitingin parolası "Gitmeden Din, İman Mahvolmadan Vatan, Davran"dır. Mitingde döviz kullanılmamıştır. Diğer mitinglerde bilimsel olarak Doğu-Batı dengesizliği, Doğu'nun geri kalmışlığının nedenleri, dengesizliği gidermek için neler yapılması gerektiğini bilimsel olarak ifade edildiği halde bu mitingde, sadece "Komünistler Geliyor", "Din Elden Gidiyor", "Milli Bütünlüğümüz Parçalanıyor" gibi sloganlarla halk bir an için heyecana getirilmiştir. Aslında geleneksel bir toplumun dışarıya açılmasında, farklılaşmasında, dış faktörlerle bütünleşmesinde ve modernleşmesinde yukarıda sayılan faktörler değil, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Geri Kalmışlığını Protesto" mitinglerinde söylenenler belirleyici olmaktadır.

³⁸ Cumhuriyet, 19 Kasım 1967.

³⁹ Cumhuriyet, 30 Ekim 1967; Son Havadis, 30 Ekim 1967.

II. Mitingler Güdülen Siyasetin Formüle Edilmesini Etkileyebilir mi?

Erzurum'da milliyetçi sağcı gruplar tarafından düzenlenen "Anadolu Şahlanma Mitingi"nden sonra "Doğu'nun Geri Kalmışlığını Protesto Mitingleri"nin 7.'si Ankara'da yapılmıştır. Bu mitingde Doğulu gençlerden Fikret Ankan, özetle şunları söylemiştir:

Doğu'da Kürtçülük değil, Kürtçe konuşan Türk vatandaşları mevcuttur. Doğu Mitingleri'nde bölücülük yapıldığı iddiaları doğru değildir. Doğu'nun sorunlarının Batı'ya nazaran gelişmemesinin nedenlerini devletin resmi istatistiklerine dayanarak söylemek hiçbir zaman bölücülük sayılmaz. Devletin Doğu'ya eğitim olanaklarını vermemiş olması radyonun eğitici yayınlar dışında "ye ye" müziğine yer vermesi sonucunda Doğulu vatandaş Türkçe öğrenmek imkânlarından yoksundur.⁴⁰

Hükümet her ne kadar mitinglere karşı olumsuz bir tavır takınmış ve onu umursamaz görmüşse de, olup bitenleri gayet dikkatli ve yakın bir şekilde takip etmekten de geri durmamıştır. Bunun en önemli belirtisi Parti Genel Başkanı Yardımcısı Talat Asal başkanlığında bir heyeti özellikle mitinglerin düzenlendiği Doğu illerine geziye çıkarmıştır.⁴¹ Diğer taraftan Milli Güvenlik Kurulu'nun çeşitli toplantılarında da Doğu Mitingleri ile ilgili dosyalar ve son mitinglerdeki gelişmeler incelenmiştir.⁴² O halde hükümet Doğu Mitingleri'yle olumlu da olsa, olumsuz da olsa çok yakından ilgilenmekte ekonomik ve sosyal bir sorunun varlığını kabul etmektedir. İşte bu sorunun olumlu bir şekilde çözümlenmesi veya daha büyük bir sorun olarak varlığını hissettirmesi, hükümetin sosyal politika hedefleriyle ve siyasal tercihleriyle yakından ilgilidir.

⁴⁰, *Cumhuriyet*, 19 Kasım 1967; *Son Havadis*, 19 Kasım 1967.

⁴¹ *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1967.

⁴², *Cumhuriyet*, 1 Ekim 1967; *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1967.

Mitinglerde Ele Alınan Sorunların Çözüm Yolları

[...]

I. Ana Sorun

Türkiye nüfusu son zamanlarda büyük bir hızla artmaktadır. (...)

Nüfus artış hızı en az Elâzığ (%30.2) en fazla Muş (%117)'dir. Bu artış Türkiye ortalaması olan %3'ten çok yukarı olan bir artıştır; örneğin bu, Muş'ta %6.5'tur. Bingöl, Bitlis, Ağrı, Diyarbakır, Siirt, Tunceli, Van gibi illerde bu oran Türkiye'nin tümüne ait rakamdan çok yüksektir. Nüfus artış hızı ile toplumun modernleşmesi veya geleneksel kalması arasında büyük ilişki vardır. Toplumun modernleşme süreci içinde nüfus artış hızının da azaldığını ve ailenin nüfus kompozisyonunda büyük değişmelerin meydana geldiğini görüyoruz. Çünkü geleneksel toplumda nüfus genel olarak iktisadi bir varlıktır. Herhangi bir ailedeki nüfus sayısı fazla olduğu ölçüde o aile kendini kuvvetli hissetmekte ve iktisaden kuvvetlenmektedir. Bunun ötesinde çocuğun okuması, adam olması gibi herhangi bir masrafın yapılması da bahis konusu değildir. Hâlbuki toplumun dışarıya açılıp modernleşmeye başlamasıyla, çoluk çocuğun geleceğinin garanti altına alınması, suçlu çocuklardan olmaması, okuyup adam olması gibi birtakım sorunlar ortaya çıkmakta, bunlar ise nüfusun hızlı bir şekilde artmasını engellemektedir. Diğer taraftan nüfus artışı ile iktisadi gelişme arasında çok büyük bir ilgi vardır. Nüfusun çok hızlı bir şekilde artışı iktisadi gelişmeyi büyük ölçüde engellediği halde, normal bir nüfus artışı, kalkınmayı destekleyen ve hızlandıran bir faktör olarak belirebilir. Nüfusun çok hızlı artışının kötü neticelerinden biri toprak gibi üretim faktörlerinin ve işçilik gibi çalışma faktörlerinin sağla-

namamasıdır. Artan nüfusun iktisadi gelişmeyi engellememesi, yani tüketim birimi olarak kalmayıp üretim faaliyetlerine de katılması için, önceden, onun için birtakım yatırımların yapılmış olması, yani çalışma-çalıştırma olanaklarının yaratılmış olması gerekmektedir. Aksi halde artan nüfus iktisadi gelişmeyi sağlayacak hiçbir olumlu işe karışmayacak, yalnız tüketici bir unsur olarak kalacak, bu ise gelişmeyi engelleyecektir. Bu Doğu Anadolu'nun sosyo-ekonomik yapısının çok önemli bir sorunudur.

(...) Hemen hemen bütün köylerde hem tarla ziraatı hem de hayvancılık yapılmaktadır. Madencilik, tarım işçiliği, ziraat sanatları vs. ile uğraşan köylerin sayısı ise gayet azdır. Fakat bundan önceki bölümlerde gösterdiğimiz gibi tarımda, yani tarla tarımında kapitalist bir birikim olmamakta, bunu engelleyici birçok faktörler bulunmaktadır. (...)

Doğu ve Güneydoğu, özellikle Doğu Anadolu bölgesi gerek topografya, gerek iklim ve bunlara bağlı olarak meydana gelen bitki örtüsü ve gerekse beşeri faktörler bakımından tarla tarımından ziyade hayvancılık yapmaya elverişlidir. (...) Diğer taraftan bu konu ile ilgili olanlar (veteriner, tarımcı, iktisatçı, istatistikçi, coğrafyacı, sosyolog vs.) bölgede motor sektörün hayvancılık olması gerektiğinde anlaşmışlardır.⁴³ (...) Aile başına düşen büyükbaş ve küçükbaş hayvanların adedi, yani ortalama birimler azdır. Buna karşılık meralar bütün hayvan varlığını otlatabilecek kapasitede değildir. Yani aile başına ortalama olarak düşen toprak ve mera miktarı hayvan varlığı için yetersizdir. Çünkü son senelerde hayvan varlığının büyük bir artış göstermesiyle birlikte meraların ziraat arazileri haline getirildiklerini de görüyoruz. Dolayısıyla birbiriyle zıt olarak gelişen iki olay vardır. Birincisi tarımsal üretim yapabilmek için meraların tarım arazisi haline getirilmesi, yani meraların daralması, diğeri ise

⁴³ Üzeyir Eren, *Doğu Bölgesi Hayvancılığın Ekonomik Binyesi*, s. 11-26.

son senelerde hayvan varlığının artış göstermesidir.⁴⁴ Bu durum karşısında yapılacak şey ya mera varlığını genişletmek yani meraları ıslah etmek veya şimdiki hayvan varlığını azaltarak hayvan varlığını dengeli bir hale getirmektir.⁴⁵ Diğer taraftan bölgedeki meralar kötü olan meralardır.

[...]

II. Toprak Reformunun Zorunluğu

Şark'ta ağa, bey, şeyh denilen 35-40 kadar köye sahip kişiler, derebeyler hâlâ mevcuttur. Vâika 1925 Şeyh Said hareketlerinden sonra bunların nüfuzu kırılmış ise de bir gün dahi kendi geniş arazi ve köylerin sahibi durumundadırlar. Köylünün okumasını, yükselmesini istemezler. Bölgelerinde Türk harfleriyle tedrisata muallif-tirler. Köylüyü her surette baskı altında tutarlar. Bu şahısların öncelikle nüfuzlarının kırılması, Batı'ya nakledilerek yayımları ve muayyen yerlerde iskân edilmeleri, topraklarının tevzii ve tapulanması, toprak satılan köylüye muayyen taksitlerle tohumluğun ve ziraat vasıtalarının da verilmesi esas olmalıdır. 1925 harekâtından sonra bazı ağa ve şeyhler Batı'ya gönderilmiştir. Fakat yerlerinde kalan seyitleri, bunların arazi hâkimiyetini idare etmişlerdir.

Köylülerimiz Türklüklerini müdriktirler. Kürtlük propagandası sırf derebeyliklerinin devam edebilmesi için şeyh ve beyler tarafından halka yayılmaktadır. Yukarıda bahsettiğim tedbirler alındığı zaman büyüklerimiz tamamen hükümete bağlanacaklardır.⁴⁶

⁴⁴ Leo J. Fenske, "Doğu Anadolu'da Toprak ve İnsan", *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 6, İstanbul 1967, s. 34-35.

⁴⁵ Türkiye'de meraların ıslahı konusunda hem hukuki hem de teknik bir sorun olarak durmak gerekmektedir. Bu bakımdan birbirini tamamlayan şu iki çalışma dikkate değer özelliktedir: Fahrettin Tosun, "Doğu Anadolu'nun Kalkınmasında Mera Kültürünün Teknik Meseleleri", Doğu Anadolu'yu Kalkındırma Semineri, TTO, Ankara 1967; S. Turan-Tufan Yüce, "Türk Hukukunda Yaylak ve Kışlak". Ayrı seminere sunulmuş bir tebliğdir.

⁴⁶ Ragıp Gümüşpala, *Öncü*, 19.10.1960.

Bu satırların yazarı Ragıp Gümüşpala, bir zamanlar 3. Ordu Komutanlığı, daha sonra Genelkurmay Başkanlığı yapmış daha sonra politikaya atılarak Adalet Partisi Genel Başkanlığı yapmış, çeşitli vesilelerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunmuş, ekonomik ve toplumsal yapıya büyük ölçüde nüfuz etmiş bir kimsedir.

Ragıp Gümüşpala'dan 7 yıl sonra, aşağı yukarı yine bir parti sekreteri tarafından benzer şekilde ifade edilmektedir. CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit Ekim 1967'de Doğu Anadolu'da yaptığı geziler sırasında düzen değişikliğinden bahsederken şunları söylemiştir:

Allah'ın havasını insanlara yasak ederek onların yaşama haklarını ellerinden almak tabiat kanunlarına ne kadar aykırı ise Allah'ın toprağının dağılımındaki adaletsizlik de o derece tabiata aykırıdır. Tabiata aykırı bir düzen yaşayamaz.⁴⁷

Araştırmamızın başlarında, toprak dengesizliği ve ağalığın müesseseseleşmesi bölümünde. söylenenleri yukarıda söylenenlerle birlikte ele aldığımızda köklü bir toprak reformu yapmanın zarureti ortaya çıkmaktadır. Burada toprak reformu hakkında geniş açıklamalar yapmak istemiyoruz. Yalnız bölgeye hakim olan feodal ilişkileri parçalamak, feodal mülkiyet ilişkilerinden kapitalist ve daha sonra sosyal muhtevalı ilişkilere geçmek, ağalığın ve şeyhliğin sosyal müessesese olarak üzerlerine aldıkları görevleri devlet kuruluşlarına veya örgütlü diğer kuruluşlara geçirtmek ve halkı iktisaden hürriyetlerine kavuşturmak için bu şarttır ve sadece bir başlangıçtır. "Ekonomik ve sosyal politikalarla devamlı olarak kontrol edilmeleri gerekir."⁴⁸

⁴⁷ *Cumhuriyet*, 14 Ekim 1967.

⁴⁸ Cevat Geray, "Toplum Kalkırınası ve Toprak Reformu", *SBFD*, Cilt 21, 3 Eylül 1966, Ankara, s. 54, vd. 59, 60 vd.

III. Doğu Anadolu Bölgesi İçin Bölge Planı Şarttır

"Türkiye'de bölge planlaması" tabirinin esaslı bir şekilde kullanılması ve iktisadi ve sosyal gelişmeyi hızlandırıcı ve dengeleştirici bir metod olarak kabul edilmesi, 1960'ta DPT'nin kurulmasıyla birlikte başlamaktadır. Bu bakımdan BBYKP'de ve yıllık programlarda bölge planlaması kabul edilmiş Marmara, Antalya, Çukurova, Zonguldak gibi bölgelerde geniş tatbik alanı bulmuştur. BBYKP gibi İBYKP de bölge planlamasını kabul etmiştir. Yatırımların yurt içinde dengeli dağılmasını sağlayarak çeşitli bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmakta ve gelişen bölgelerde düzenli bir gelişme sağlamakta bu bölgelerin gelişme imkânlarının ortaya çıkarılması, çeşitli ekonomik ve sosyal faaliyetler arasındaki anlaşılması önem taşır. Bölge planlaması, İBY plan döneminde etkili bir araç olarak kullanılacaktır. Bölge planlamasında, kalkınma planının ilgili bölümünde açıklanan bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme politikasına uygun olarak ve İBYKP ilke ve politikaları ile tutarlılığı sağlanarak yararlanılacaktır...

Bölge planlama çalışmaları ile Türkiye'nin bölgelerinin gelişme gücü az gelişmiş bölgelere verilerek tespit edilecektir.

Az gelişmiş bölgelerde, bölgesel gelişmenin çekici gücü olarak desteklenecek, şehirleşme hızı yüksek olacak, büyüme noktalarının tespit edilmesi öncelikle ele alınacaktır.⁴⁹

O halde diğer bölgelere göre çok geri olan ve bölgeler arası sosyal adalet dengesi daima kendi aleyhine bozulan Doğu Anadolu Bölgesi İçinde etkili bir bölge planına şiddetle zaruret vardır. [...] Diğer taraftan eski Çalışma Bakanı ve şimdi CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, Ekim 1967'de yaptığı Doğu gezisi boyunca doğu için ayrı bir kalkınma planının lüzumlu olduğunu, Doğu'nun enerji meselesinin halledilmesi gerektiğini her

⁴⁹ DPT, İBYKP, 1968-1972, Ankara 1967, s. 271.

zaman, ifade etmiştir. Yalnız bölge planlamasına gitmeden önce⁵⁰ bölge sosyolojisinin esaslarını çizmek gerekmektedir. Çünkü planlama çalışmalarının envanter faaliyetleri sırasında fiziki yapı ele alınırken nüfus yapısı nüfusun toprakla olan ekonomik ve mülkiyet ilişkileri, nüfusun yatay hareketleri ile ilgili olarak çekim ve itim tahlilleri, şehirlileşmenin seyri, kütlelerin vaziyet alış ve davranışları, aile yapısı ve akrabalık sistemleri, dil ve din kanalıyla, şekillenen toplumsal farklılaşmalar, eğitim durumu. Devlet ve diğer örgütlü müesseselerin yerine getireceği fonksiyonları yapan ve devam ettiren müesseseler, siyasal partilerin mahalli kademedeki çalışmaları, mahalli politikacılar ve baskı grupları vb. gibi toplumsal yapı faktörleri esaslı bir şekilde ele alınmalıdır. Diğer taraftan planlama faaliyetlerinin dördüncüsü olan uygulama kısmında da toplumsal yapının çeşitli zaman ve şekillerde farklılaşma ve bütünleşme dereceleri araştırılmalıdır. Bu bakımdan bölge planlamasına giderken daha ziyade coğrafi faktörlere göre meydana getirilmiş bugünkü bölge ayırımından kurtularak, sosyolojik esaslara göre bölgeler meydana getirmek gerekmektedir. Bu bakımdan Doç. Dr. Orhan Türkdoğan'ın bölge anlayışı dikkate değer özelliktedir.⁵¹ Bu şekilde, toplumsal yapı analizlerinden hareket ederek yapılan ve uygulanan bir plan, bölgenin "boyuna ve çapına göre" yapılmış bir plan olacaktır.⁵²

Her ne şekilde plan yaparsak yapalım insan faktörü çok mühimdir. Çünkü, "kalkınmakta olan ülkelerde veya bölgeler-

⁵⁰ , *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1967; *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1967.

⁵¹ Orhan Türkdoğan, "Doğu Anadolu Bölgesinin Kalkınmasında Sosyo-Kültürel Faktörler", Doğu Anadolu'yu Kalkındırma Sorunları Semineri, TTO, Ankara 1967, s. 271-274. Ayrıca bkz. Gülten Kazgan, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Araştırma", İFM, Cilt 24, Ekim 1963, s. 120 vd.

⁵² Beşir Hamitoğulları, "İktisaden Azgelişmiş Ülkeler için, Nasıl Bir Plan Gereklidir", *SBFD*, Cilt XXI, Sayı 3, Eylül 1966, s. 116.

de fikre ve bilgiye yapılacak yatırımların kalkınmaya ve kalkınmanın gerektirdiği değişmelere önemli tesirleri vardır." Bu bakımdan tarımsal eğitim, araştırma ve yayım üzerinde esaslı bir şekilde durmalıdır.⁵³

Bölge planlamasının zorunluğu konusunda daha fazla söz etmeye lüzum yoktur. Mademki iktisadi ve sosyal gelişme için bunun şart olduğuna inanılmıştır. İman edip etkili bir şekilde tatbik etmek gerekmektedir.

Sonuç

Bu incelemede, son zamanlarda Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da çeşitli yerlerde birbiri arkasında sıralanan ve zaman zaman karşı davranışlara da yol açan "Doğu ve Güney Doğunun Geri Kalmışlığını Protesto Mitingleri", toplumların genel gelişim kanunları ve bölgenin sosyo-ekonomik yapısı içerisinde değerlendirmeye çalışılmıştır.

1. Kütle haberleşme araçlarından yoksun olan, endüstri ve ticaret merkezlerinin çok uzağında kalan, dolayısıyla dışarıya açılma, dışarı ile bağlantı kurma, farklılaşma ve dış faktörlerle bütünleşme eğiliminin hiç olmadığı veya çok az olduğu yerlerde feodal mülkiyet ilişkileri aynen devam eder. Feodal beylerin sürgüne gönderilmesi veya orada kalmaları toplumun yapısında herhangi bir değişiklik meydana getirmez.

2. Temelinde geniş toprakları ve üretim araçlarının kontrol edilmesi olayı olan ve iş bölümü organizasyonunda daima büyük dengesizlikler bulunan feodal mülkiyet ilişkilerinde feodal beyler, yani ağalar bazı toplumsal fonksiyonlar da benimsedikleri için müesseseleşmişlerdir. Daha ziyade devlet tarafından yerine getirilmesi gereken bu görevleri gayri resmi olarak de-

⁵³ Şaban Karataş, "Doğu Anadolu Kalkınması ve Ziraatta Entelektüel Yatırım", Doğu Anadolu'yu Kalkındırma Sorunları Semineri, TTO Yayını, Ankara 1967, s. 225.

vam ettiren ağalar bu görevlerine, bu görevler devlet kuruluşlarına geçinceye kadar devam edecektir. Bu ise devlet örgütünün mahalli kademelerinin kudret kazanıp halk yığınlarına tam olarak intikal etmesi demektir.

3. Feodal mülkiyet ilişkilerini dini yönde destekleyen bir faktör de şeyhliktir. Aslında İslâmi olmayan bu müessese toprağın dengesiz dağılımının bir fonksiyonu gibidir. Çok geniş insan topluluklarını dini nüfuz sahası içine alan şeyh genellikle geniş topraklara sahiptir.

4. Ağanın yerine devlet müesseselerini, kooperatif gibi teşkilatlı örgütleri; şeyh, efendinin yerine kuvvetli, etkili ve halk yığınlarına tam anlamıyla (hastanesiyle, doktoruyla, sağlık memuruyla) intikal eden sağlık sosyalizasyonunu koymadıkça ağa ve şeyh değerinden hiçbir şey kaybetmez. Ne ağaların sürgüne gönderilmesi, ne de çeşitli kanun ve kararlarla faaliyetlerinin yasak edilmesi toplumun yapısında herhangi bir değişiklik meydana getirmez. Çünkü ekonomik bakımdan feodal mülkiyet ilişkileri, toplumsal anlamda daha başka bir ilişki çeşidinin meydana gelmesini engellemektedir.

Devlet, ağa ve şeyhleri gerek 1926, gerek 1937 ve gerekse 1960'ta üç defa sürgüne göndermiş ve bu şekilde ağa ve şeyhin esas kudretinden kurtulacağını zannetmiştir. Hâlbuki ağa ve şeyhin gidişi ancak toplumsal hizmetlerin görülmesini aksatmış ve toplum buhranlara sürüklenmiştir. Dolayısıyla çeşitli toplumsal ve siyasal baskılar karşısında ağa ve şeyhler yine dönmüş ve halk nazarında daha fazla müesseseseleşmiştir. Veya 1937'de olduğu gibi toplumsal dinamizm yeni bir ağa ve şeyh çıkarmış, ağa ve şeyhlerin eksikliği giderilmiş ve düzen eskisi gibi devam etmeye başlamıştır. Çünkü, toplumsal kanunlar uzun vadede, parlamentolarda yapılan kanunlardan hükümet tasarruflarından ve onların tatbikatında daha ağır basar.

5. 1945'ten sonra ortaya çıkan rey mekanizması ile halk, politikacılar nazarında büyük bir değer kazanmış, politikacı çeşitli

vesilelerle halkı kendi safına çekmeye başlamıştır. Partiler rey çoğunluğunu sağlayıp iktidara gelebilmek veya parlamentoda daha büyük bir çoğunluk sağlamak için çeşitli tavizlerde bulunmuş, bu arada çok büyük insan gruplarını kontrol ve nüfuz sahası içine alan ağa ve şeyhe yaklaşılarak onlar kanalıyla halkı kendi partisi içine kanalize etmeye çalışmışlardır. Bu ise ağa ve şeyhliğin iki yönlü bir kudret kazanması demektir. Bir taraftan rey çoğunluğunun sağlanmasına yardım ettiği için iktidarlardan ve partilerden itibar görmek, diğer taraftan devletin itibarına mazhar olduğu için halk katında büyümek, nüfuz kazanmak ve yeniden müesseseseleşmek... Bu durumda hükümetin ağalar ve şeyhler hakkında aldığı sürgün kararlarıyla 1945'ten sonra tekrar ağalara yaklaşması birbirleriyle çelişen bir durumdur.

6. Ağa ve şeyhin ekonomik ve toplumsal ilişkilere bu kadar hakim olduğu bu yapıda, feodal ilişkilerden kapitalist ilişkilere geçmek çok zordur. Çünkü ağa kapitalist ilişkilere geçmek için gerekli olan modern üretim araçlarına yatırım yapmak yerine insan emeğine dayanan uzvi enerjiyi kullanmayı tercih etmektedir. Bu geçişi yani feodal bey-köylü ilişkilerinden, patron-işçi ilişkilerine geçişi engelleyen başka faktörler daha vardır. Bütün haber kaynaklarının ağa tarafından kontrol edilmesi, "ağanın odası"ndan, "kahvelere" bir geçişin çok az görünüşü, nüfusun yerleşme şekli, sosyal hareketliliği engelleyen yol, haberleşme vs. durumlarını bunlar arasında sayabiliriz.

7. Bölgede bu elverişsiz ekonomik ve sosyal ilişkiler, bölgenin Batı'ya nazaran çok gerilerde olduğunu göstermektedir. Çünkü Batı'da feodal ilişkiler, oradaki ağa ve beylerin tarım kredilerinden faydalanmasıyla, modern tarım tekniklerini kullanmasıyla ve fiyat politikasını etkileyebilecek ölçüde baskı grubu olmasıyla kapitalist ilişkilere dönüşmüştür.

Diğer taraftan sosyal adalet dengesi devamlı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi aleyhine işlemektedir. Gerek eğitim, sağlık, yol, su, elektrik gibi kamu hizmetlerinin dağılımında,

gerek çeşitli yatırımların dağılışında bu dengesizliği görmek mümkündür.

8. Diğer taraftan bölgede halk çok büyük bir çoğunlukla Türkçe bilmemekte ve Kürtçe konuşmaktadır. Dolayısıyla halk genellikle Türkiye'deki radyo istasyonlarını değil, Kürtçe yayın yapan istasyonları dinlemektedir. Bu ise siyasal ve kültürel bütünleşmenin Türkiye ile değil, Türkiye dışı birtakım merkezlerle olduğu demektir. Eğitim durumunun düşük olması, özellikle hudut bölgelerinde kaçakçılık şeklinde beliren bir ticari ilişki şekli bu durumu destekler özelliktedir.

9. Bu bakımdan bölgenin kendi bünyesi içindeki feodal ilişkileri parçalamak için etkili ve halka mal olmuş, toplum kalkınması metoduyla desteklenmiş bir toprak reformu, bölgeler arası sosyal adalet dengesizliğini giderebilmek için etkili bir bölge planı şarttır.

10. O halde bütün bu elverişsiz durumları dile getirmek, Türkiye'nin sosyal yapısı içinde Doğu Anadolu halkının nerede durduğunu, diğer sosyal gruplara göre yerini göstermek, halkın bilinçlenmesini sağlamak, bunun için mitingler tertip etmek, çok normal ve yerinde bir siyasal olaydır. Bu anayasanın halka tanıdığı en tabi bir haktır. Diğer taraftan halkı bilinçlendirmek için çeşitli örgütler kurup kamuoyunu bu örgütler ve fikirler etrafında dinamik tutmak da gerek siyasal ilimlerin gerek sosyolojinin benimsediği olaylardır. Çünkü sosyal gelişmede ve ilerlemede önderlerin rolü büyüktür.

11. Mitingleri düzenleyenleri vatan hainliği ile memleketi parçalamakla, halkı birbirlerine düşürmekle suçlayan karşı tarafın hareket ve davranışları ilmi gerçeklerden çok uzak olup tamamen hissidir. Buna en uygun cevap yine mitinglerde kullanılan bir dövizdir. "DOĞULU-KANUNİ HAKLARIN İÇİN ÇALIŞ, DİDİN, HAK İSTEMEKLE BİRLİK BOZULMAZ." Çünkü Doğu sorunu, Türk-Kürt problemi olmayıp Türkiye'nin genel

kalkınma problemi içinde ele alınan çok yönlü ekonomik sosyal ve kültürel bir sorundur.

12. Bütün bunlardan dolayı bir siyasal iktidar için en uygun hareket mitingleri çeşitli baskı tedbirleriyle sabote etmeye kalkışmayıp, orada ortaya konulmaya çalışılan dertlere bilimsel olarak çare aramaya gayret etmektir. Şunu hiçbir zaman unutmamalıdır. Toplumsal kanunlar, toplumun gelişim kanunları her zaman üstündür. Ağırlığını her zaman hissettirir. Top ile tüfek ile yasaklarla bu kanunların hükümlerini yerine getirmelerine engel olunamaz.

13. Halk, diğer sosyal gruplara nazaran, ekonomik ve sosyal bakımdan elverişsiz bir mevkide bulunduğunu anlamaya ve bilmeye başlamıştır. Daha ileri toplumsal rollere sahip olmayı arzulamakta ve bu arzuyu gerçekleştirmek için direnmektedir. Bunu anlamak ve hissetmek gerektir.

Kürt Millet
Hareketleri
ve
Irak'ta
Kürdistan
İhtilali

DR. ŞIVAN

TÜRKİYE'DE KÜRT MİLLET HAREKETLERİ*

Dr. Şivan**

“Yunan Gâvuru”nun Anadolu’dan kovulmasında, Mustafa Kemal ve arkadaşları, Kürt halkının mutlak desteğinden ve hatta Kürt-Türk müşterek hareketinden, sonuna kadar yararlanmışlardır. Daha önceki “Ermeni Taramaları”nda aynı “Gâvura” karşı birlikte cihad, yani dini çelişki ustaca kullanılarak, Kürt halkının temiz dini duyguları, başka bir kavmin haksız olarak katliamlara tabi tutulmasında maalesef istismar edilmiştir.

Ne var ki, “Yunan Gâvuru!”na karşı açılan Anadolu Kurtuluş Savaşı’nın gerçekten meşru ve haklı esprisine sonuna kadar sadık kalınsa ve Türklerle beraber Kürt halkının da temel demokratik milli hakları “*milletlerin hak eşitliği*” çerçevesinde sağlam bir şekilde gerçekten demokratik ölçüler içerisinde bir çö-

* Dr. Şivan, *Kürt Millet Hareketleri ve Irakta Kürdistan İhtilali*, Apec Yayınları, Stockholm, 1997. (Bu kitap 1970 yılında Irak Kürdistan’ında Dr. Şivan tarafından Türkçe ve Kürtçe olarak hazırlanmıştır. Kitabın Türkçe nüshası Necmettin Büyükkaya’nın arşivinden çıkmış, ilk kez Apec Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Metin, adı geçen kitabın Türkiye üzerine olan kısmından alınmıştır.)

** Dr. Şivan, Sait Kırmızıtoprak’ın mahlasıdır.

züme bağlanabilse idi, iki milletin müşterek mücadelesi, tam bir beraberlik ve kardeşlik mutlu sonucu ile bitebilirdi.

Yunanlılara karşı kurtuluş savaşına Mustafa Kemal, Kürdistan'da, Kürt halkının destek ve tasvibiyle tertiplendiği kongrelerle girişmiş ve bütün savaş boyunca kâh kendisi ve kâh arkadaşları tarafından, "*Türk-Kürt kardeşliği ve memleketin yegâne milli unsurları oldukları...*" sloganları ve propagandası bazen açıkça ve bazen da alttan alta işlenmiştir.¹

Nitekim Anadolu Kurtuluş Savaşı'nda, Yunanlıların müstevli niteliğinin "Gâvur!" sıfatıyla pekiştirilmesi, Mustafa Kemal'in İslâm-Hıristiyan çelişkisinden ne denli yararlandığını ve özellikle Müslüman Kürt halkının milli hak isteklerini dini inançları yönünden kanalize etmek suretiyle, Yunanlılara karşı yürütülen mücadelede, ancak iki milletin müşterek hareketinden ötürü başarı kazandığı açıkça göstermektedir.

Ankara'nın faşist iktidar elitince, "Batılılaşma" Türkiye'de kılık kıyafet değişiklikleri, şapkanın kabulü, bir takım müesseselerin aktarılması ve laiklik ilkesinin tatbikatı şeklinde anlaşılıyordu. Oysa "Laiklik" ilkesi bu kadronun elinde, İslâmi değerlerin bir yana itilerek bir nevi dinsizliğin ideolojize edilmesi şeklinde tatbik alanına kondu. Bütün bunlar, ırkçı-Turancı subaylarla aydınların öteden beri özlem ve özenti duydukları Avrupa toplum yapısının bir takım üstyapı kurumları idi.

Böylece Osmanlı İmparatorluğu enkazının ve Anadolu Müslüman halklarının dini inançlarından doğan çelişkileri de kullanarak, Yunanlıları kovan hareketin içinden çıka çıka ırkçı-Turancı bir kadronun yönetiminde, iki ana dahili çelişki ile malûl bir başka "hasta adam" çıkıverdi: Yani birincisi, Türk halk kitlelerinin sosyal yapılarına bağlı sınıfsal çelişki.

¹ İsmet İnönü 1923'te "Türkiye iki milletten meydana gelir: Türkler ve Kürtler. Ki bunlar memleketi idare etme hakkına sahiptirler" demiştir.

Mustafa Kemal, Çankaya’da etrafını çeviren ve gayri-Müslim, gayri-Türk unsurların maddi zenginliklerinden yakınan yakınlarına, şu korkunç tavsiyede bulunmuştur: “Zenginleşiniz!”

İşte yeni devletin bütün imkânları, dipçikleri ve darağaçlarıyla başlatılan bu zenginleşme yansı ve hırsı, zaten yoksul ve perişan bir durumda bulunan iç pazarın iyice soyulması sonucunu doğurdu. Hatta bu da yetmeyince, öldürülen ya da sürülen Kürt beyleri ile Kürt halkının malları, bazı gruplar ve fertler tarafından, adeta yağma edildi. Bütün bunlar da yetmediği zamanlar, İsmet Paşa’nın ünlü “Varlık Vergisi” gibi kanunları ile, bu talan düzeni, resmen kanuni bir hale getirildi.

Suni ve birtakım talanvari tedbirlerle girişilen bu “Türk Burjuva Sınıfı” yaratma çabaları da mahiyeti itibarı ile tıpkı Jön-Türklerin bir zamanlar imparatorluğu Avrupa’nın sömürgeci devletleri ile eşdeğer tutmaları ve Orta-Asya’ya doğru fetih hazırlıklarına girişmeleri gibi, ekonomik temelden ve gerekli tarihi şartlardan yoksundu. Bütün bu zenginlikler sınıfı yaratma zorlamaları, zamanla Türkiye toplumu içindeki sınıfsal farklılaşmaları daha belirli ve çatışmalı bir hale getirecekti.

Besbelli ki Yunanlıların kovulmalarından sonra, Anadolu’da iktidarı ele geçiren kadroların ilerici ve sosyal ihtilal kavramının kapsamı içerisine girebilecek, bir tek yönü dahi mevcut değildir. Hareketin başında bir iki defa Mecliste ve Bakü Şark Milletleri Kongresinde kullanılan ve münhasıran Sovyet desteğini temine matuf —çünkü başta İngiltere olmak üzere Batılı müttefikler Yunanlılara angaje olmuşlardı ve dış destek konusunda M. Kemal ve arkadaşları için başka bir alternatif mevcut değildi—

“anti-emperyalist” deyimi bile, 1923’lerden sonra bir daha ağzı-
la alınmayacaktı.”²

İkincisi milli dahili çelişkidir. Açıkça anlaşılıyor ki Ankara Hükümetlerinin Kürdistan’da giriştikleri katliamları, sürgünleri, baskı tedbirlerini ve sömürü politikasını sosyal bir çerçevede ve sınıfsal mahiyette göstermek zorlamaları, ciddiyetten uzaktır. Türkiye ırkçı-faşist hükümetleri, bütün bu insanlık dışı, hukuk dışı ve vicdan dışı cinayetlerini “Biz Doğu ve Güneydoğu Anadolu (Kürdistan)’daki şeyhlik ve ağalık müesseseleriyle aşiret beylerini tasfiye ediyoruz! Zira bunlar, Cumhuriyetin ilerici güçlerine karşı dikilen reaksiyoner ve harici düşmanlarımızın içimizde bulunan maşalarıdır!” paravanası arkasında maskeleyemeye çalışmışlardır.

Bu iddianın, bırakınız derinlemesine etütleri, az buçuk gerçeklere bakmasını bilen dikkatli bir müşahadenin ışığında dahi, tutar yönü yoktur. Bizzat kendisi sosyal muhtevadan yoksun, devlet dipçığı ve resmi dalavereleri yoluyla zenginler yaratmak ve dahili pazarları talanlar yoluyla sonuna kadar soymak durumunda bulunan bir düzenin, hangi ilerici ve halkçı yönü olabilirdi!? Kılık kıyafet değiştirerek Ankara’nın lüks salonlarında yan çıplak dans partileri tertiplemek, dinsizliği “Laiklik” adı altında kanuni teminatlara bağlamak suretiyle “devrimci” bir kafanın içinde yutturmağa çalışmak, Ankara’yı parselleyerek devlet idaresinin en yüksek seviyelerinde “arsa spekülâtörlüğü”

² Başta Lord Curzon olmak üzere, Batı diplomasisinin esnek ve uzaklara matuf politikası, Türkiye iktidar elitlerini daha o zamanlardan çok iyi teşhis etmiş ve hesaplarını ona göre yapmış bulunuyordu.

Nitekim, şimdiki Ortadoğu Arap liderleri kadar bile sözünü tutamıyan Türkiye yetkilileri dış politikada da kısa bir müddet sonra, mutlak olarak İngilizlerin dümen suyuna girmekte gecikmemiştir. Bu teslimiyet “Modern ve Batılı bir devlet olmak” soyut bahanesi altında, mazur gösterilmek ve kitlelere yutturulmak istenmiştir. Bu cümleden olarak, Türkiye Hükümetleri, en haksız durumlarda bile (Cezayir’e karşı Fransa’nın tutulması, Kore’ye asker gönderilmesi vs.) Batılı büyük güçlerin en uslu bir piyonu olmaktan kurtulamamışlardır.

avına çıkmak!? Bunlar mı idi ilerici, halkçı, devrimci, hareketler!?

Kürdistan halkının milli kültürleriyle anadillerinin serbestçe gelişmesi şöyle dursun, hemen tatbik alanına konulan kopkoyu asimilasyon ve Kürtleri toptan (*dillerini, tarihlerini, etnik ve sosyal özellikleriyle milli varlıklarını*) inkâr etmek politikası, dünyanın başka yerlerinde de örnekleri görülen, koyu ırkçı-faşist uygulamaların en kaba ve en zalim bir örneğinden başka bir şey değildi.

Ankara’nın yeni politik eliti (*İttihat-Terakki subaylarıyla bazı Turancı aydınlardan müteşekkil askeri cunta*), daha Yunanlıların kovulmalarından çok önce, Anadolu’da gerçek bir halk kurtuluş savaşına hazırlanan köylü-işçi organizasyonları ile bunların gelişmelerinden son derece ürkmüş ve bir arada Yunanlılarla savaşmayı bir yana iterek, bu halkçı kuvvetleri tasfiye yoluna gitmekten çekinmemişlerdi. Çerkes Ethemlerin, Demirci Ali Efelerin, Çapanoğullarıyla Sivas’taki Kürt Koçgirililerin, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının tasfiyeleri, su yüzüne çıkabilmiş belirli birkaç örnek olarak sayılabilir.

Böylece, Cumhuriyet ilan edildiği zaman, eski Osmanlı subay ve bürokrat aydınlardan meydana gelen, küçük burjuva menşeli ve gözleri zengin olmak hırsıyla yanıp tutuşan bir politik elit, kuvvetli bir diktatörün etrafında, iktidara tamamen el koymuş bulunmakta idi.

Türk solcularıyla Türk küçük burjuva aydınlannın yakalarını bir türlü kurtaramadıkları çok eski bir fikri sabitleri var: illa da Mustafa Kemal’in etrafında “iktidar tekkesi!” ortaklığına girişmiş askeri cunta iktidarına, dünya milli ve sosyal hareketleri yelpazesinde ilerici bir yer ayırmak. Bu baylar, aradan kırk yıldan fazla bir zaman geçtiği ve yüz kere kafalarını aynı ırkçı-faşist politik elitlerden meydana gelen iktidarların sert duvarına tosladıkları halde, bugün bile, aynı türküyü öttürmekten bıkmamışlardır.

Sadece basit bir mukayese, bu ırkçı-faşist Ankara iktidarlarına giydirilmek istenen ilerici-halkçı-devrimci kaftanının sırtan anlamsızlığını ve gülünç manzarasını gözler önüne sermeye yeterdir.

[...]

Bütün bu bilinen şeyleri daha fazla tekrarlamadan, Türkiye solcularına ve aydınlarına bir kaç soru sormakla yetinelim:

- 1) Türkiye Cumhuriyeti idarecileri, Kürdistan köylülerine gerçekten toprak dağıttılar mı?
- 2) Onların temel demokratik milli haklarını bırakınız tanınmasını, sözünü dahi ettiler mi?³
- 3) Gerek Fransa, gerek Sovyet ve gerekse diğer gerçekten sosyal ihtilallerde görülen örneklerin tam aksine; ve o aynı Kürdistan köylüleri Ankara'ya başkaldıran dini ve aşiret şeflerinin peşinde ve kitleler halinde silaha sarılmadılar mı?⁴

³ Sözünü ettiler etmesine ama, bu sözlerin ne menem sözler olduğunu anlamak için, askeri cuntanın en yetkililerinden birinin resmi demecine göz gezdirmek yeterdir. Devrin Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, 1930'da Manisa'da Türk resmi politikasını şu meşhur sözleriyle dile getirdi:

"...Sadece Türk Milleti'nin bu memlekette milli haklar isteğine bulunma hakları vardır. Diğer unsurların böyle bir hak talebinde bulunmalarına imkân tanımaz..."

Daha sonra, M. Esat Bozkurt Manisa'da söylediği bu sözlerini teyit edecek ve şöyle tekrarlayacaktır:

"Gerçekleri saklamanın gereği yoktur. Türkler bu memleketin yegâne sahipleri ve yegâne efendileridir. Türk orijininden gelmeyenlerin (Türk olmayanların) bu memlekette sadece bir tek hakları vardır: Asil Türk milletine kusursuz olarak hizmetkârlık ve kölelik etmek..."

M. Esat Bozkurt'un bu demeci, 31 Ağustos 1930 tarihli Milliyet gazetesinde yayımlanmış ve daha sonra, özellikle dış basında, büyük yankılar yaratmıştır.

⁴ Bilindiği gibi, Fransa İhtilalinde köylü kitleleri kendilerine toprak ve hürriyet vaad eden Jakobenlerin, Sovyet İhtilalinde ise yine toprak dağıtan ve gerçek bir kurtuluş vaad eden Bolşeviklerin arkalarına takılmışlardır. Fransız köylüleri,

Mesele açıktır: 1923’te Anadolu’nun siyasi kaderini Ankara’da eline geçirmiş bulunan askeri diktatörlük idarecileri, katıksız bir şekilde ırkçı-Turancı bir tutum ve tatbikatın içine girmişlerdir. Böyle bir iktidarın Kürdistan’da başvurduğu ırkçı asimilasyon tatbikatına karşı, Kürt köylü kitleleri, aşiret şefleri ile din liderlerinin, feodal orijinine rağmen objektif olarak ilerici bir çizgide bulunan ve haklı bir çıkış noktasından doğan Kürdistan milli direnme hareketlerine, yiğitçe katılmışlardır.

[...]

(...) [I]rkçı-faşist Ankara hükümetinin Kürdistan’da başvurdukları kanlı marifetlerini, bütün Kürt halkı çok iyi bilmekte ve hatırlamaktadır. Biz bir yabancıdan kaleminde çıkan şu birkaç cümle ile, tablonun korkunç bilançosuna değinmekle yetineceğiz:

...Kürdistan ateş, kan ve demirle boğuldu, insanlar çeşitli işkencelere tabi tutuldu ve öldürüldü. Köyler yakıldı. Mahsuller tahrip edildi. Çocuklara bile merhamet edilmedi. Özel İstiklal Mahkemeleri tamamen askeri ve ırkçı ölçülerle binlerce insanı astı, sürdürdü ya da zindanlara tıktı. Bu mahkemeler Türkiye’yi bir boydan bir boyaya temizlediler...⁵

Bütün bu zulümler, cinayetler, katliamlar, sürgünler ve asimilasyonun (Türkleştirme) tüm hunhar uygulamaları, sa-

senyörlerinin malikânelerini yakıp yıkmış ve hatta eline geçirdikleri efendilerini de öldürmüşlerdi. Rus mujikleri de aynı şekilde, kulakları (toprak ağalan) ortadan kaldırmak için ihtilale ve özellikle iç savaşa fiilen katıldılar.

Oysa 1923’ten sonra Ankara’da iktidarı ele geçiren Cunta’nın sosyal karakteri, hiç şüphesiz ırkçı-faşistti. Ve bu nedenle de, asla Kürt köylüsünün desteğini kazanamadı. Tam aksine, o aynı Kürt köylüleri merkezi faşist Türkleştirme tatbikatını şiddetle protesto etmişler ve fırsat buldukça da silahlı direnme hareketlerine girişmekten geri kalmamışlardır.

⁵ L. Rambout, *Les Kurdes et le Droit*, s. 28.

dece evet sadece bir tek şeye yaradı: *Kürt milliyetçiliğinin ve milli hassasiyenin daha da kuvvetlenmesi ve olgunlaşmasına.*

Xwebûn Kürt Mukavemet Teşkilatının önderliğinde, Ağrı Dağı'nın etrafında toplanan Kürtçü militanlar, Ankara Hükümetine Kürt milli haklarının kabul edilmesini ve bu dilekleri kabul edilmediği takdirde silaha sarılabacaklarını bildirdiler. Ankara vakit kazanmak için, oyalayıcı bir takım taktiklere başvurdu ve bu arada Eylül 1928'de, General İhsan Nuri komutasında hazırlıklara girişen Kürt Mukavemetçilerine mütareke teklifinde bulundu. Bu teklif ayrıca İhsan Nuri'ye ve arkadaşlarına büyük şahsi menfaatler de vaad etmekteydi. Kürt Mukavemetçileri, Kürt halkının milli demokratik haklarının tesliminden gayri hiçbir istekleri bulunmadığını tekrarladılar.

Hükümet kuvvetlerinin mukayese kabul etmeyen sayı ve malzeme üstünlüklerine ve Kürt mücahitlerinin tabii ikmal kaynağı olan harekât sahasındaki Kürt köylerinin yakılıp yıkılmaları ve halkının da imha edilmesine rağmen, son derece kanlı ve inatçı çarpışmalar uzun müddet devam etti. Kürdistan'ın diğer bölgeleri ile irtibatları kesilen ve dışardan da hiçbir yardım alamayan İhsan Nuri ve yanında bulunan Kürt mukavemetçileri, bir buçuk yıl süren çarpışmalarda sayı olarak son derece azalmışlardı. Durum her bakımdan ümitsizdi. Bunun üzerine, Kürt mukavemetçileri harekât sahasından bir yarma teşebbüsüne geçtiler ve hükümet kuvvetlerini püskürterek İran'a sığındılar.

Dünya halkoyu, Ağrı (Ararat) civarı ve Zilan vadisindeki katliamlara ve Türkleştirme zorlamalarına karşı bir kere daha kulağını tıkadı ve sessiz kaldı. Sadece 30 Ağustos 1930'ta, delegelerinden birinin verdiği bir önergeyi İkinci Enternasyonal gündemine aldı ve katliamları kınadı, fakat o kadar.

Ankara, Kürt milli şuurunun ve milli hak taleplerinin bu asla tükenmeyen dinamizmi ve azmi karşısında afallamıştı. Bunun tesiriyle 5 Mayıs 1932'de genel bir sürgün kanunu çıkarıldı. Bu

kanun tamamen keyfi ve yuvarlak ifadeler taşıyor ve Türkleştirme tatbikatını bu kez resmen itiraf ve ilan ediyordu.

Kanun, “Sağlık, maddi, kültürel, politik, stratejik ve emniyet sebepleriyle” İçişleri Bakanına Kürtleri Batıya ya da Orta Anadolu’da istediği yerlere sürme hakkını vermekte idi. Ayrıca Kürdistan dört bölgeye ayrılıyor ve bunlardan biri, tamamen boşaltılarak “gayri meskûn” hale getiriliyordu. Artık Türkiye’nin resmi demeç ve tutumunda “Kürt” diye bir şey mevcut değildi. “Dağlı Türkler!” ya da bir başka deyimle “ihmale uğramış Türkler!”

1933’te Diyarbakir’de Şex Fexri ve bazı Kürt ileri gelenleri “Kürtçülük isnadıyla” tevkif edildiler.

İki yıl sonra, 1935’te, İsparta’da sürgün olarak bulunan büyük Kürt mücahidi Saidi Kürdi, Kürtçülük faaliyetlerinde bulunmak ve Ankara Hükümetlerine komplo hazırlamak suçu ile yakalanıp zindana tıklandı. Saidi Kürdi, İttihat-Terakki zorbalılarına kafa tutmuş, cesareti ve inançlarına sadakati ile yalnız Kürt halkının değil, bütün Anadolu halk kitlelerinin gözünde, ırkçı-faşist Türk cunta iktidarlarına duyulan muhalefetin ve kirin sembolü haline gelmiştir. Daha sonra, Ankara’nın ırkçı-faşist askeri diktatörlüğüne karşı da aynı imanlı ve tükenmeyen mücadeleye azmi ile, ömrünün son dakikasına kadar savaşmış ve kitlelerin haklı muhalefet bayrağını asla yere düşürmemiştir.

Bediüzzaman unvanıyla şöhreti dünyaya, özellikle İslâm ülkelerine yayılan Saidi Kürdi, 1961 yılında, anavatanı Kürdistan’a doğru yaptığı bir seyahat esnasında, ecdatlarının yattığı, çok sevdiği memleketinde, hayata gözlerini yummuştur.⁶

⁶ Okuyucuların hatırlayacakları gibi, Saidi Kürdi’nin vefat ettiği tarihte, 27 Mayıs Cuntası iktidarda idi. Urfa’da, Hz. İbrahim camiine gömülen naaşı, [27 Mayıs Darbesinden sonra] bilinmeyen eller(!) tarafından mezarından alınarak kaybedilmişti. Aynı küçük hesaplarla malûl, Türk ırkçı-faşist iktidarları, daha önce de aynı şekilde Dr. Fuat, Cıbranlı Halit, Yusuf Ziya, Dr. Hikmet, Hasan Hayri, Şex Said vs. Kürt mücahitlerinin de cesetlerini kaybettirmek suretiyle, me-

Ve Dersim Milli Direnme Hareketi

Kürt milli haklarının istirdadı uğrunda, Türkiye'nin ırkçı-faşist cunta iktidarlarına karşı girişilen silahlı Kürt halk hareketlerinin, şüphesiz en kanlı olanı ve en az bilineni Dersim Kürt Milli Direnme Hareketidir.

Dersim (*Dere Sim, yani gümüş kapı*) adını taşıyan Kürdistan toprakları, Kuzey Kürdistan adı da verilen Türkiye Kürdistanı'nın, Anadolu'nun ortasına doğru bir yumruk gibi sokulmuş, en sarp ve en müstahkem bir parçasıdır. Murat ve Karasu, Dersim'i kuzey, batı ve güneyden tabii coğrafi hudutlarla ayırmaktadır. Kürdistan'ın Dersim parçasında, Kürtçe zozan (yayla) kelimesinin uzun tarihi devirler içerisinde "Zaza" deyimine dönüştürülmesiyle, aynı adı taşıyan Kürtlerin büyük ve çok eski bir kolu oturmaktadır. Dersim Zaza Kürtleri, Müslümanlıktan önceki ecdatlarının kutsal dini olan Zerdüşt (Ateş-Güneş) inançlarına sahipken, Horasan mıntikasından hicret etmek suretiyle Dersim'e gelip yerleşen Goran Zaza Kürt aşiretlerinden Şeyh Hesenan, Kureyşan, Bamasuran, İzolan, Hormekan vs. aşiretlerinin etkisinde, İmamı Caferi Sadık'ın (M.S. XI. Yüzyıl) Alevilik adı da verilen mezhebini kabul etmişlerdir.⁷

Şu kadar ki, Dersim Kürtleri bu mezhebin fikri ve ameli muhtevasına tamamen kendi milli karakterlerine en uygun şekilde ve eski Zerdüşt dinleri ile mecz etmek suretiyle, milli bir nitelik kazandırmışlardır. Kureyşan ve Bamasuran aşiretine mensup ve halis Kürtçe konuşan ve başka dil de bilmeyen seyitler, Dersimlileri dini meseleler hakkında irşat eder ve son derece sadeleştirilmiş bulunan dini görevlerinin yerine getirilmesi için onlara rehberlik ederler.

zarlarının bilinmesini önlemek ve Kürt milli ruhunu dumura uğratmak istemişlerdir.

⁷ Bilindiği gibi, Horasan, Tahran'ın kuzeydoğusuna düşen ve bugün dahi Kürtlerle meskûn (Meşhur Şirvan ve Goran aşiretleri) bir bölgenin adıdır.

Özellikle Osmanlılar zamanında bazı Türkmen aşiretlerinin benimsemiş buldukları Bektaşilik tarikatı, Dersim Alevi Kürtlerini tesir sahası içine almak için çok gayret harcamıştır. Ama, Hz. Ali’ye ve Hz. Peygamberin aile efradına (Ehli-Beyt) sevgi ve manevi bağlılık duyan Dersim Kürtleri, sırf bu nedenle Bektaşiliğe karşı duygusal bir yakınlık duymalarına rağmen, Bektaşiliği ve özellikle onun ibadet usullerini asla benimsememişlerdir. Mesela, Bektaşî ayin-i cemlerinde içki kullanılmasını ve pek uzun tarikat ibadet formlarını, Alevi Kürtleri hiç bilmezler. Kısaca denebilir ki, Dersimliler, haksızlıklara ve zulme uğradığına inandığı Ehli-Beyt’e karşı duyduğu çok insani ve mertçe sevgiyi, kendi milli-tabii Kürt karakterleri içerisinde birleştirmek suretiyle, tamamen nevi şahsına münhasır bir İslâmi inanç geleneği vücuda getirmişlerdir.

Ve Dersim, bütün tarihi boyunca, 1938 yazının son aylarına kadar —bazı şehir merkezleri hariç— kendi bağrına Kürtten başka hiçbir yabancıyı sokmamıştır. Ne Bizanslılar, ne Moğollar, ne Selçuk Türkmenleri ve ne de Osmanlılar girememişlerdir Dersim’e. 1938 Harekatına tekaddüm eden günlerde Başbakan Celal Bayar, Dersim Bölgesinin devlet içinde devlet olduğunu ve o güne kadar 48 defa askeri harekate girişilmiş bulunulmasına rağmen, bu çıbanın(!?) hiçbir zaman deşilemediğini, Mecliste itiraf etmek zorunda kalmıştır.

Cumhuriyet’in ilanından sonraki tarihler içinde, Dersim’in sözü en fazla geçen ve saygı duyulan gerçek lideri Seyit Rıza idi. Dersim, yüzyıllar boyu koruyabildiği fiili milli otonomisini müesseseleştirmişti. Her mıntıka topluluğunun (aşiretin) bir meclisi ve ayrıca bir de Dersim Genel Meclisi (Cemaate Eşiran) vardı. Bu meclislerin aldıkları kararlar, aşiret şefleri ve silahlı kuvvetleri tarafından aynen uygulanmak zorunda idi. Ayrıca adli, idari ve kültürel kurumlar da, Dersim Kürtlerinin milli özelliklerine uygun bir şekilde geliştirilmişti.

1936 yılına kadar, merkezi hükümetlerin Dersim'e yolladığı bütün askeri seferler sonuçsuz kalmış ve Dersim hükümetin kontrolünü imkansız bırakmıştır. Aynı yılın sonbaharında, Meclisi açış konuşmasında, M. Kemal sözü Dersim'e intikal ettirir ve zabıtlara geçen şu korkunç kararını açıklar:

Dahili işlerimizde en mühim bir safha varsa, o da Dersim meselesidir. Dahilde bulunan işbu yarayı, bu korkunç çıbanı ortadan temizleyip koparmak ve kökünden kesmek işi, her ne pahasına olursa olsun yapılmalı ve bu hususta en acil kararların alınması için, hükümete tam ve geniş yetkiler verilmelidir.

Bu konuşma, Türkiye'nin en yüksek kurumu olan Parlamento'da yapılmıştır. Ve Türk ırkçı-faşizminin ve yıllardan beri uyguladıkları insanlık dışı Türkleştirme politikasının en açık ve en özlü bir ifadesidir. Türk ırkçı-faşizmini Hitler'e rahmet okuturacak jenosid katliamları ve sürgünler yolu ile en yüksek derecede yıllarca temsil etmiş bulunan diktatör, göstermelik bile olsa, ıslahattan(!), medenileştirmekten(!), kamu hizmetlerinin Dersim'e getirilmesinden(!) dahi söz etmek gereğini duymamış ve katliam planını, fütursuzca açıklamaktan çekinmemiştir.

Kararın anlamı açık ve kesindi: Yüzyıllardan beri ecdatlarından kendilerine intikal eden ve üzerinde oturageldikleri öz topraklarında, dahili milli otonomilerini yığıtçe sürdürmekten başka hiçbir kabahatları bulunmayan 200 bin kişilik bir Kürt topluluğunun bulunduğu Dersim halkını toptan imha etmek, elinde en son model katliam vasıtalarının bulunduğu koca ordulara sahip, modern ve demokratik bir cemiyet nizamı kurmak çabasında bulduklarını iddia eden zevatın, gerçek kimlikleri ve ırkçı-faşizmi buydu işte.

[...]

1937 yılı ile birlikte, tüm hazırlıklarını tamamlayan hükümet “iş bu korkunç çıbanı(!), her ne pahasına olursa olsun, kökünden temizleme” hareketine girişti.

Hiç şüphesiz, Dersim’de iki yıl fasılasız bir şekilde devam eden savaş, bütün Kürt tarihinin en acı, en kanlı ve korkunç bir sayfasını teşkil eder.

[...]

1938 Büyük Dersim Katliamı

Liderlerinin birer birer ortadan kaldırılmalarından sonra, Dersim Mukavemet Kuvvetleri (özellikle Batı Dersim’de) tamamen başsız kalmışlardı. 1938 Baharında, hükümet “Bütün silahlarını teslim edecek olan asilerin afedileceğini!” ilan etti. Bu çağrı üzerine Hükümet Kuvvetlerine teslim olan ve silahlarını veren Karabal, Ferhad, Pilvank, Şex Memedan ve Karacaseyitleri hemen tamamen imha edildiler. Arkasından Mazgirt Kureyşan Aşireti mensuplarıyla, Yusufan, Baxtiyar Kürtlerinin de çoğunluğu kadın, çocuk, emzikli, gebe, ihtiyar farkı gözetilmeksizin, kitleler halinde, çoğu defa da süngülenmek suretiyle yok edildiler.

Yazın sonlarına doğru Nazimiye’nin Hormekan, Kureyşan, Alan ve Mazgird’in bir kısım Bamasuran mensupları da aynı şekilde zehirli gaz bombaları, süngüler ve cesetlere dökülerek ateşlenen petrol yangınlarıyla yok edildiler.

Dünya tarihinin şahit olduğu en korkunç, en tüyler ürpertici bir *jenosid* hareketi idi bu. Bir kavim, bir millet sırf boyun eğmediği ve sırf köleliği, asimilasyonu reddettiği için, kendi ecdatlarının, kendi öz anayurdunun bağrında petrolle, gaz bombalarıyla, kurşunlarla, süngü darbeleriyle küme küme, grup grup yok ediliyordu...

[...]

Ordu yetkililerinden Erzurum Kolordu Komutanı Tevfik Paşa, yetkililerden daha insani muamele yapılmasını istediği için, geri çektirilmiştir. Aynı kolordu subaylarından Binbaşı Hayri, mitralyoz ateşine tutularak öldürülen kadınların kucaklarında bulunan küçük yavruların kurşun yedikçe hoplayıp zıplamalarından dehşete kapılmış ve bunlardan birini kendi öz çocuğuna benzettiği zaman da düşüp bayılmış ve daha sonra akli melekelerini kaybetmişti. Bütün bunlar, tarihin gördüğü en zalim, en barbar, katliamlarından biri olan Dersim Faciası'nın binlerce olaylarından sadece birkaçıdır.

[...]

Evet, Dersim'de bütün 1938'in uğursuz yazı boyunca kan gövdeyi götürdü. Dersim en gözde evlatlarını, yiğitlerini, gelinlerini, yavrularını, genç kızlarını kaybetti. Fakat Dersim o yaz yine de teslim olmadı.

Demenan aşiretinin kahraman evlatları, teslim olan bütün Dersimlilerin toptan kılıçtan geçirildiklerini bizzat gözleriyle görünce: "*son ferdimize kadar çarpışacağız ve asla bu zalimlere teslim olmayacağız...*" diye yemin ettiler. Bu kutsal yeminlerine sonuna kadar sadık kalan yiğit Demenanlılar, *Ivîsê Seykalilerin, Silê Pîtlerin* komutasında, Kutu ve Laş Derelerinde, hükümetin ırkçı-faşist kuvvetlerine darbe üstüne darbeler indirdiler. Bir müddet sonra *Xîdê Alê İsmê* komutasındaki Haydaran kuvvetleri de *Zel* mıntıkasında, hükümet kuvvetlerine yüklendiler.

Yaz başlarında savunmasız, silahsız Kürt halkını süngüden geçirirken, en ufak merhamet göstermemiş olan ırkçı-faşist hükümet askerlerine Demenanlılar da aman vermediler. Sonbaharda ordu birlikleri büyük kayıplar vererek Demenan mıntıkasından geri çekilmek zorunda kaldı. Ve 1942 yılına kadar da Dersim'de asla çarpışmaların arkası kesilme-

di ve hiçbir zaman tüm Dersimlileri yok etmek iktidarını gösteremiyen hükümet, yeniden “umumi af” çıkarmak zorunda kaldı.

Ve Sonrası...

Kürt aydınlarının ve Kürt meselesinde ırkçı fanatizmin dar çemberini kırabilmiş ve vicdanlı Türk aydınlarının önünde, zor ve fakat son derece acil bir görev var.

Türkiye hükümetleri, Kürt meselesinde ve Kürt halkının tamamen nefsinin korumaktan gelen silahlı direnme hareketlerinde, devamlı olarak Türkiye halkoyuna yalan söylemişlerdir. Özellikle Türk aslından gelen kitleleri, Kürt kardeşleri mevzuunda şartlandırmak için, akla gelen her türlü iftiraya, tevzire ve bühtana başvurmak, propagandanın en iğrencini yıllarca işlemek, Kürt milletini horlamak ve küçük düşürmek için aklın hayalin kabul edemeyeceği derecede küçük hesaplar ve alaturka kurnazlıklarla, iki milleti birbirine yabancılaştırmak için, ne mümkünse yapmaktan geri kalmamışlardır. Örneğin, Kürt halk kitlelerinin ya da militanlarının en basit demokratik milli hak isteklerini ya da sırf bundan bahsedilmiş bulunmasını, hep şu şekilde halkoyuna intikal ettirmektedirler:

Kürtler, Türk düşmanı milletlerarası güçlerin oyuncağıdır. Kürtçü hareketler ya İngiltere, Fransa (Türk hükümetlerinin Sovyetlerle dost bulunduğu zamanlar) ya da Sovyetler Birliği (aynı hükümetlerin Batılılarla senli benli ve Sovyetlerin ise “tu kaka!” olduğu devirlerde) tarafından teşvik görmekte, himaye ve finanse edilmektedirler.

[...]

Fikir namusuna sahip Türk aydınları ve Türkiye kamuoyunun mutlaka bilmesi ve farkına varması gerekir ki, bütün bu yalanların ve iftiraların tam tersine, tüm milli demokratik ve insan

haklarından mahrum edilerek köleleştirilmek istenen Kürt halkına karşı, bizzat o hükümetlerdirki devamlı bir şekilde dış ittifaklar, kompolar, tuzaklar aramışlar ve bunda da başarı göstermişlerdir.

Evet, ırkçı-faşist Türkiye hükümetleri, vatandaşlarından bir kitleyi (Kürtleri) ezmek, onları asimile etmek ve milli demokratik hak istemlerinin direncini kırmak ya da yok etmek uğrunda, çalmadık yabancı kapısı ve avuç açmadık para babası devlet bırakmamışlardır.

[...]

29 Mart 1946 günü (*Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasından tam iki ay sonra*) üç devlet mümesilleri, Kürt tehlikesi(!) dolayısıyla tekrar bir araya geldiler. Her türlü yıkıcı sınır faaliyetlerine karşı üç devlet, yeniden "*iyi komşuluk ve dayanışma*" antlaşmasını tazelediler. Irak muhalefet liderlerinden Kemal Çadırcı, Kürt halkına karşı imzalanan bu "Haçlılar ittifakı"nı haber aldığı zaman, verdiği bir demeçte bunu: "*Arap ülkeleri için bir felaket*" olarak nitelemekten kendini alamamıştır.

Aradan daha dokuz yıl geçmeden, 24 Şubat 1955'te, Adnan Menderes'in teşebbüsü ile, Bağdat'ta, Bağdat Paktı adını taşıyan ve yine Kürtleri hedef alan, yeni bir "Haçlılar ittifakı" kuruldu. Bir müddet sonra İran'ın da katılması suretiyle tamamlanan "Trio" Andlaşması hakkında, Ortadoğu olayları uzmanı, Fransız yazarı Maxime Rodinson şöyle yazmaktadır:

...Ancak bu paktın imza edilmesiyledir ki, Iraklı yöneticiler, Kürt halkının herhangi şekilde hak isteklerine karşı, ilgili devletlerden sağlayacakları destek sayesinde, kendilerini emniyette görebilirlerdi...⁸

⁸ Maxime Rodinson, *İsrail et Le Refus Arabe*, Seuil, 1968, s. 60.

Ne garip bir tecelli ve ne ikiyüzlü bir oyun: Aynı Ankara hükümeti, Bağdat Andlaşmasından sadece iki ay sonra, Nisan 1955’te katıldığı Baudoung Konferansı’nda, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu’nun ağzından, esir milletlerin kurtulmaları ya da insani ve demokratik milli haklarının istirdadı hususunda, bütün kardeş Asya-Afrika milletleriyle birlikte, elinden gelen yardımı yapacağına dair, namus(!) üzerine söz verecektir.

İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesinden sonra, başta ABD olmak üzere, Müttefik Devletler’in zorlamaları ve dış yardım hususunda koşulan bazı rejim değişiklikleri şartlarından ötürü, 1946 yılında, Türkiye’de çok partili hayata geçildi. Şüphesiz bu, tepeden inme, biçimsel bir siyasi rejim oyunu idi. Buna rağmen, oyun gereğince kontrol edilmeyecek derecede, Türkiye halk kitlelerinin büyük dalgalanma hareketlerine sebep oldu. Ve 1950 yılının 14 Mayıs’ında ırkçı-faşist bir temel üzerinde yıllardan beri *dipçikli* bir askeri diktatörlük rejimi kurmuş bulunan subay-aydın cuntasının politik iktidarı devrildi. Ama bu düşüş, şüphesiz köklü sosyal mücadelelerin bir sonucu değildi. Bu nedenle de Türkiye’de herhangi bir sistem değişikliği söz konusu olamazdı. Bunun tabii bir sonucu olarak da, yeni sivil hükümet, siyasi iktidarın gerçek sahibi haline gelebilecek sosyo-ekonomik şartları asla bulamayacaktı.

Aydın-subay politik eliti, bürokratların da yardımıyla, hiç bir zaman serbest bir seçimle iktidarı alamıyacağını iyice kestirince ve sivil hükümet de bu eliti (yani subaylarla Kemalist aydınlar) hafife aldığını gösterir davranışlarda bulunmakta ısrar edince, 27 Mayıs 1960’ta, beklenen hükümet darbesi yapıldı. Ve DP sivil iktidarının ileri gelenleri asıldılar.

Bu şekli ve nisbi demokrasi yıllarında, Kürt aydınları ve Kürt halkı da, büyük ümitler içinde, kendilerine karşı daha müsamahakâr ve anlayışlı davranılacağını umuyorlardı. Zamanla,

iki millet arasında ırkçı-faşist hükümetlerin haksız ve yersiz bir basiretsizlikle yarattıkları yabancılaşmanın ve düşmanlıkların yumuşatılacağı sanılmakta idi. Böyle bir demokratik gelişmenin asgari şartı ise, Kürt halkının temel, meşru ve demokratik milli haklarına saygı göstermekle mümkün olabilirdi.

Özellikle 1923'lerden beri; Kürdüm demenin, Kürtçe konuşmanın dahi yasaklandığı bir memlekette hiç değilse bu gülünç ırkçı-faşist yasaklamaların ve Kürt halkını horlama tatbikatının son bulması gerekirdi. Yarım yüzyıldan beri, Kürt diline ve kültürüne karşı yürütülen Ortaçağvari skolastik katliam milyonlarca insandan meydana gelen Kürt toplumunun tüm edebi, artistik (sanat) ve moral kültür değerlerini tamamen yok etmiş ve yarım yüzyıllık zaman içerisinde bir tek Kürtçe yazılmış eser dahi yayımlanamamıştır.

[...]

Tarihin tanıdığı en kanlı ve en barbar jenosid katliamlarından biri olan Dersim Askeri Harekâtının (1937-38) korkunç bilançosuna rağmen, Kürt aydınları ve Kürt halkı, kendisini toparlamakta gecikmedi.

1948 Temmuz'undan itibaren Musa Anter'in [Şehmuz Elmas] çıkarmaya başladığı *Dicle Kaynağı* adlı haftalık bir derginin etrafında toplanan Kürt aydınları ve üniversite öğrencileri, Doğu (Kürdistan) meselesi üzerinde, kanunların imkânı nisbetinde, fikir mücadelesine giriştiler. Ocak 1950'de bu fikir mücadelesine aylık *Şark Mecmuası* da katıldı.

Fakat, asıl fikri yönden daha mücadelecî ve cesur hamleyi 1958 yılının sonbaharında yayın hayatına giren ve Diyarbakir'de yayımlanan *İleri Yurd* adlı günlük gazete yaptı. Özellikle bu gazetede Kürt millet meselesi üzerine Musa Anter ve Av. Canip Yıldırım'ın kaleme aldığı yazılar, üniversite muhitinde ve tüm Kürdistan'da dikkati çekti ve ilgi gördü, *İleri Yurt* gazetesi,

yalnız Kürt millet meselesi hakkında yazdığı cesur ve olumlu yazılarından ötürü değil; Türkiye’nin o günkü kısır, ürkek ve hükümete sadece dalkavukluk yapan yayın ortamında, gerçekten olgun ve son derece gözü pek bir muhalefet mücadelesine girişmekle de tüm Türkiye halkoyunun sempatisini topladı.

Aynı yıl, *İleri Yurt* gazetesinde, Kürtçe olarak kaleme aldığı “Kımlı” adlı şiirinden dolayı Musa Anter tevkif edildi. Bu olay, tüm Kürdistan’da, aydınlar arasında huzursuzluklara yol açtı ve özellikle üniversite öğrencileri tarafından büyük protestolarla karşılandı. Bu genel kaynaşma ve şiddetli protestolar üzerine, Musa Anter serbest bırakıldı. Musa Anter’in, Kürt kamuoyunun baskısı nedeniyle kısa zamanda serbest bırakılması olayı gerçekten şaşırtıcı idi. Zira, o güne kadar Kürtçülük ithamıyla yakalandıktan sonra sağ salım geri dönebilen, hemen hemen [hiç kimse] olmamış gibiydi.

Kürdistan’da, Kürt aydınları ve üniversite öğrencileri arasında meselenin tartışılması durmadı. Özellikle katliam yıllarını yaşamamış ve jenosidlerin korkunç dehşetini bizzat müşahede edememiş genç kuşaklar, Kürt adını taşıyan her şeye karşı girişilmiş bulunan bu gayri ilmi, gayri insani ve gayri mantıki asimilasyon kampanyalarından hiçbir şey anlamıyorlardı.

Bu ırkçı-faşist uygulamaların anlamsızlığı ve bizzatihi Türk halkının asla yararına olmadığı ve hükümetlerin Kürtleri ezmek politikasında devamının, bir Türk-Kürt düşmanlığı ve yabancılaşması şekline tabiatıyla dönüşüldüğünü; okullarda, kışlalarda, fabrikalarda Kürt aslından gelen vatandaşlara karşı hor muamele edildiği ve yanın yüzyıldan beri ırkçı-Turancı fikirlerle şartlandırılmış Türk asıllı kuşakların da bu horlamalara katıldıkları ve bütün bunlara “Dur!” denmesi gerektiği tartışılmakta ve çözüm yolları aranmakta idi.

Türk hükümetlerinin polisi; bu meşru, aleni ve kanun teminatı altında cereyan eden fikri faaliyete daha fazla dayanamadı. Ve 17 Aralık 1959 günü, aralarında üniversite öğrencilerinin de

bulunduğu 49 Kürt Aydını tevkif edildi. Tevkifat son derece gizli yapılmasına ve olayın neşrini yasaklayan "neşir yasağı"nın dahi yayımlanmasının yasaklanmış bulunmasına rağmen, bu tevkifat Kürdistan'da ve dünyada büyük yankılara ve dalgalanmalara sebep oldu.

Mizansen bizzat devrin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından, polis ilgilileriyle birlikte hazırlanmış ve halk oyuna bir "Komünist Hareketi!" şeklinde takdim edilmek istenmişti! Harbiye'nin ünlü "Ölüm Hücreleri"nde tamamen tecrit edilen ve aylarca işkence gören Kürt aydınlarına ve onlara kapıdan olsun bir pusula ile ziyaret etmek için ta Kürdistan'ın en uzak köşelerinden kafile kafile gelen ziyaretçilere baskı yapıldıkça, olay'ın yarattığı ilgi ve Kürt mücahitlerinin mücadele azmi daha da bilendi.

Bu tevkifattan altı ay sonra, subay-aydın cunta eliti, (27 Mayıs 1960) bir askeri darbe hareketi ile, iktidara el koyduğu zaman, Kürt mücahitleri hala "Ölüm Hücreleri"nde ölümlerle boğuşmakta idiler. En yakın akrabaları ve savunma avukatları da dahil olmak üzere, tecrit müddeti içerisinde bir tek canlı varlıkla görüştürülmemişler (baskı aleti polisler hariç) ve tamamen ışiksiz, rutubet ve küf içinde bulunan soğuk ve her biri birer mezar büyüklüğündeki daracık hücrelerine, bırakınız günlük yayını, meslekleriyle ilgili teknik neşriyatın girilmesi dahi yasaklanmış idi.

[...]

27 Mayıs'ı gerçekleştiren darbecilerin ekseriyeti "Kandaşım!" "Dış Türkler!" "Turan Ülkesi!" "Bozkurtlar!" ve "Beyaz Zambaklar Memleketinde!"⁹ çerçevesini bir karış aşamamış, fikri ve sosyal

⁹ 27 Mayıs Hükümet Darbesini takip eden günlerde, Yaşar Kemal, Darbecilerin politik eğilimlerini tesbit için, her biriyle ayrı ayrı konuştu ve bu konuşmaları

muhtevadan yoksun, tipik bir “askeri cunta” grubu idi. Nitekim, darbecilerle müştereken hareket eden eski sivil faşist-bürokrat politikacıların da tavsiyeleri üzerine, cezaevlerinde bulunan tüm politik tutuklular ve mahkumlar serbest bırakıldıkları halde, “*milli menfaatlere aykırı hareket ettikleri*” gerekçesiyle, “Kürtçülükten” sanık olarak aylardan beri en kötü şartlar altında tutuklu bulunan Kürt aydınları ve üniversite öğrencileri cezaevlerinde tutuldular.

İş bu kadarla da bitmedi: Darbeciler, Şerlok Holmes Polis Hikâyeleri’ne taş çıkartacak bir de mizansen hazırlamak hazırlığına giriştiler: Güya DP Hükümeti, Kürtlere birtakım haklar vermek istemiş, sırf bir kamuflaja gitmek için de Kürt aydınlarını tevkif etmiş ve de Sovyetlerle de bu konuda ilgi kurmuş! Bu hazırlığın bir başka yönünü de nazarı itibara alan darbeciler, 27 Mayıs’ı takip eden günlerde, Doğu Anadolu’dan (Kürdistan) devşirilen 244 Kürt ileri gelenini, “*Devlet Güvenliğine karşı komplo hazırlamakla*” itham ederek tevkif ettiler ve Sivas Temerküz Kamplarında topladılar.

O günden bu güne kadar da, Kürt aydınları ve militanlarına karşı yürütülen baskı, yıldırma, ekonomikman çökertme (*Memur olanların işine son verilmesinden tutunuz da her birkaç ayda yer değiştirtmeler, üniversite mezunu Kürtlere “er” olarak askerlik yapttırtmalar, hatta özel iş yerlerinde çalışanları polis tehditleriyle el altından işverenlere kovdurtmalara kadar, akla gelen tüm ırkçı-faşist metotlar*) ve periyodik aralıklarla yapılan ferdi ve toplu tevkifler devam edip gidiyor.

Bu arada, yalnız dostlarının ve Kürt halkının değil, düşmanlarının dahi kişisel meziyetlerine hayran olduğu Av. Faik Bucak, 4 Temmuz 1966 günü görünmeyen ellerin(!) alçakça kurduğu

Cumhuriyet gazetesinde yayımladı. Hemen bütün Darbeciler, bu tip ırkçı-Turanı sözcükler, ya da “Zambaklar Memleketinde” gibi romantik laflar etmişlerdi. Bu röportaj, Türkiye’de politik elitlerin cehaletini ve ırkçı-Turanı “Standart” tipini korkunç bir açıklıkla gözler önüne sermektedir.

kahpe bir pusuda şehit edildi. Kürdistan ezilen kitlelerinin ümit mihrakı haline gelen, sonsuz cesareti, inancı ve derin bir halk sevgisiyle lider meziyetlerine sahip bulunan Faik Bucak'ın şehit düşmesi, tüm Kürdistan'da ve üniversite muhitinde derin bir üzüntüye ve öfkeye sebep oldu.

Şurası kesinlikle anlaşılmalıdır: Kürt aydınları ve milliyetçi militanları Kürdistan halkının derin özlem ve isteklerine uygun olarak, yürütmekte buldukları demokratik mücadeleyi tüm güçlerince devam ettirmek azmindedirler.

İrkçi-faşist Ankara iktidarlarının "*Türkiye'yi parçalıyorlar!*", "*Türk düşmanlarının içimizdeki aletleri!*", "*Vatan hainleri!*" suçlamaları; bu fedakâr, sabırlı ve bilinçli mücadele karşısında iflas etmek mecburiyetindedir. Zira; Kürt aydınları ve ne istediklerini çok iyi bilen Kürt militanları, Türkiye'nin toprak bütünlüğü konusunda, ırkçı-Turancı safsatalarla vatanperverlik fiyakası satan herkesten daha fazla hassas ve sadık olduklarını ve asla Türkiye'yi parçalamak gibi bir niyetleri olmadığını, matematik bir kesinlikle, sevkedildikleri askeri ve sivil mahkemelerde ispat etmiş bulunmaktadır.

Nitekim tüm engellemelere, suçlamalar, baskı ve yıldırma hareketlerine (*gizli ya da açık*) rağmen; mücadele açık olarak Türkiye halkoyu önünde verilmektedir. Siyasi partiler, mitingler, basın konferanslar, folklor gösterileri, ilerici dernekler vs. gibi demokratik vasıtalar, bu mücadelenin yegâne faaliyet mihrakları haline gelmiştir. Hiçbir "*polis oyunu!*" ve hiçbir "*Cunta maceracıları grubu!*" Kürt halkının bu olumlu, şuurlu, realist ve demokratik mücadele metodunu rayından çıkaramaz ve sabote edemez.

[...]

Türkiye az gelişmiş bir ülkedir. Türkiye politik iktidarı, açık ya da kapalı bir şekilde bu iktidara el koymuş bulunan ve he-

men hepsi ordu saflarından devşirilen subay ve sivilleşmiş eski subaylarla aydınlardan müteşekkil faşist tandanslı cuntaların elindedir. Bu tip cuntaların gerçek sahibi bulunduğu Türkiye siyasi iktidarları, kendi serbest rızalarıyla başta ABD olmak üzere, bazı büyük devletlerle ve kendi serbest rızalarıyla ikili ya da çok taraflı antlaşmalara girişmişlerdir.

Türkiye’nin sosyal yapısı ve siyasi mukadderatını elinde tutan cunta iktidarlarının karakterize ettiği bu iki neden, Türkiye’yi büyük milletler arası sermaye çevrelerinin tesir alanı içine sokmuştur. Bu tesir alanı içerisinde bulunan yerli montaj sanayicileri ile komisyoncuların (*kompradorlar sınıfı*) ve keza yerli feodal-burjuva görünümündeki eşrafın bu dış sermaye çevreleriyle samimi bir işbirliği içine girdiği de, su götürmez.

Az gelişmiş bir ülke milliyetçiliğinin, yani bu dış ilişkilere karşı çıktığını iddia eden bir milliyetçiliğinin, neden her zaman ilerici bir muhteva taşımayacağına, işte bu sonuncu noktada yatmaktadır.

Çünkü, Türkiye’nin kompradorlarıyla eşrafı, yabancı sermaye çevreleriyle olan ortaklıklarını, subaylarla faşist tandanslı aydınlardan meydana gelen ve (*açık ya da kapalı*) yönetimi her zaman elinde tutmuş bulunan iktidar elitlerinin müsadeseyle ve bu elitlerin himayesi altında sürdürebilmektedirler.

Bu son derece önemli bir noktadır: Zira az gelişmiş ülkelerde ne kompradorlar, ne eşraf ve ne de bir-iki sınıfın ortak bir iktidarı asla söz konusu olamaz. Zaman zaman birtakım biçimsel ve kısa vadeli ayak oyunları, böyle bir yalancı iktidar görünümünü ortaya çıksa bile, bu iktidar, temelinde her türlü ideolojik ve sınıfsal garantiden mahrumdur. Çünkü, bu sınıflar (*kompradorlar ve eşraf*), asla Avrupa’nın teknik seviyesi son derece gelişkin istihsal vasıtalarına sahip bulunan ve siyasi iktidarlarını kendi sınıfsal değer yargılarına en uygun şekilde ideolojize etmiş gerçek burjuva sınıfının temel karakteristiklerine sahip değillerdir.

Az gelişmiş ülkelerin çoğunun geçirmekte bulunduğu sosyo-ekonomik şartların yarattığı bir sonuçtur bu. Böylece, az gelişmiş ülkelerde politik iktidarı ellerinde tutabilen subay-aydın politik eliti, sınıfsal bir temeli bulunmadığı için, milletlerarası münasebetlerde hiçbir ölçü ve sosyal ahlâk endişesi de tanınamaktadır. Yani bu elit, işine gelmediği ya da iktidarı tehlikeye düştüğü anda, siyasi ilişkilerini büyük bir samimiyet içerisinde sürdürdüğü dış büyük devletten ya da devletlerden yüz çevirebilmekte ve hiçbir şey olmamış gibi, başka bir sistemin büyük devletine ya da devletlerine yanaşabilmektedir.

Mesela, Türkiye politik elitlerinin 1934'lere kadar SSCB, daha sonra da (ülkenin sosyo-ekonomik sisteminde hiçbir temel değişikliğe gidilmediği halde) ABD'ye Irak'ın 1958 yılına kadar İngiltere ve sonrasında ise kah Sovyetlere ve kâh Batılılara (sık sık birbirlerini izleyen cuntaların kullandıkları sosyalist sloganlara rağmen, Irak'ta da dahili hiçbir köklü sistem değişikliğine asla gidilmedi) yaslanmaları gibi.

İşte Türkiye daha doğrusu Türk milliyetçiliği, Türk politik eliti subaylarla aydınların bizzat dış sermaye çevrelerine tanıdığı ve devamını da sağladığı ilişkilere karşı —bu politik elitin sosyal yapısını ve tarihi rolünü doğru dürüst tanımadan— çıktığını iddia etmektedir! Hatta bu karşı çıkış, bu aynı cunta elitleri tarafından kontrol edilmekte ve bazen de yalancı bir himaye görmektedir. Yani, "Tavşana kaç! Taziya yakala!" misali.

O halde, ister sol ve isterse İslâmi değerlere ön planda değer vermek şeklinde karşımıza çıksın, Türk milliyetçi hareketi, kesin ve net bir şekilde, iktidar elitlerinin inhisarında ya da kontrolü altında bulunmaktadır. Yani ister solcu bir temel ve isterse İslâmi bir muhteva taşıyor görünümünde bulunsa bile, Türk milliyetçileri, ordunun yani gizli ya da açık cunta gruplarının tanıdığı problematikler (hudutlar) dahilinde icrai faaliyet etmek zorundadırlar.

İşte bunun içindir ki Türk milliyetçileri, bir yandan yabancı milli baskılara karşı çıktıklarını iddia ederlerken, diğer taraftan da bizzat kendileri Kürt varlığını ve demokratik milli haklarını inkâr etmekte ya da görmezlikten gelmektedirler. Ve bunda ısrar ettikleri müddetçe de, Türkiye ırkçı-faşist gerici iktidarların suç ortakları ve gerici-yalancı bir milliyetçilik şarlatanlığının mensupları olmaktan asla kurtulamazlar.

Ancak demokratik bir mücadele cephesi içerisinde, Türk ırkçı-faşizmi ile bu faşist iktidarı sürdüren Türk politik elitlerine karşı, Kürt milli varlığının ve milli demokratik haklarının tanınmasını amaç edinen bir eylem şekline girmektedir ki; İslâmi değerleri, Türk politik elitinin “Laiklik” ilkesine karşı koruyarak —ki bunun tatbikatı Türkiye politik elitinin elinde, dini değerlere üst seviyeden yapılan kaba horlamalar ve baskı tedbirleri şeklinde olup münhasıran tefsiri ve tatbikatı da bu elitin (*subay-aydın*) tekeline alınmıştır, ya da; sosyalist bir Türkiye amacı güden, milliyetçi hareketler, objektif olarak ilerici bir çizgiye girebilirler. Ve halk kitlelerini (*Kürt ve Türk asıllarına bağlı olmaksızın*) iktidar eliti cuntalara karşı, sürükleyebilirler.

Başka bir ifade tarzı ile, Türkiye’de çözümü gereken birinci ve acil çelişki: Kürt millet gerçeğidir.

Bu çelişkiyi göremiyen, dolayısıyla da ırkçı-faşist politik elitlerin müsaade ettiği problematikler dahilinde çalışanlar — *halktan yana ve demokratik sloganlar kullansalar bile*— yanılgı içerisindedirler. “*Kürt Tehlikesi!*” telkininin yarattığı kâbus ve Kürt millet gerçeğinin içerisine gizlendirildiği “*tabu!*” yıkılmadıkça, ister İslâmi değerlerin ve isterse sosyalist bir kaftanın içerisinde karşımıza çıksın, gerçek anlamda ve uzun vadede Türkiye halklarının demokratik iktidarı —*biçimsel seçim oyunlarının yarattığı nisbi ve geçici bazı avantajlara rağmen*— asla gerçekleşemez... Ve siyasi partilerle onların önderleri, Türkiye halk kitlelerine ister samimi ve isterse oportünist niyetlerle, ne vaad ederlerse etsinler ve velev bin kere de “*sandıktan çıksalar!*” yine de bu kitlelerin

lehine girişebileceği temel değişikliklere ellerini bile süremezler.¹⁰

Sonuç

Diyarbakır'de çıkan *İleri Yurt* gazetesi mensuplarının başka gruplarla birlikte, 1959 Aralık'ında tutuklanmalarından sonra, bu gazetenin yayını durdu. Fakat her türlü baskıya, periyodik tevkifatlara ve toplatılmalara rağmen, yenileri yayımlanmakta gecikmedi. 1962 yılından itibaren sesini yükselten haftalık Kürtçe-Türkçe bir dergi *Dicle-Fırat*, cesur ve realist yayını ile çok olumlu bir etki yaptı ve özellikle Kürdistan'da büyük prestij kazandı. Arkasından *Deng ve Roja Nêwe* de piyasaya çıkınca, İsmet Paşa Hükümeti, perde arkasında bulunan cuntanın baskısına daha fazla göğüs geremedi ve cuntanın hükümette bulunan ileri karakolu Hıfzı Oğuz Bekata, operasyonu planlamakla görevlendirildi; oysa, takdimi bizzat bu cunta maşası bakan tarafından yapılan spektaküler geniş kapsamlı tevkifattan ancak bir buçuk ay önce, kapalı kapıların ardında olup bitenleri istihbar etmekle ün yapmış haftalık *Yön* dergisinde, hükümetin Kürt meselesi ile ilgili tutumunu yansıtan şöyle bir haber yayımlanmıştı. Haber, Milli Emniyetin ve askeri istihbaratın bu konuda

¹⁰ 1969 Baharında, bazı politik hükümlülere siyasi haklarının iadesini öngören bir kanun teklifi yüzünden, az daha AP [Adalet Partisi] Menderes'in akıbetine uğnyacaktı. Şekli bir formaliteden bile, böylesine öfkeye kapılan ordunun bu açık müdahalesi karşısında, bilimsel(?) geçinen bazı zevatin ve politikaçıların değilse bile, kitlelerin geniş çapta gözleri açıldı ve şuuru bilendi.

Gerçekten de, olayı küçümseyen, gerçeklere "devekuşu" alışkanlıklarıyla yanaşan ve meseleyi "İsmet Paşa faktörü" etrafında geveliyen politikacılarla aydınların tam aksine, geniş halk kitleleri sağlam sağduyulanıyla, tam teşhisi koymakta gecikmedi.

Kahvelerde, dükkânlarda, özel konuşmalarda ve hatta köy kahvelerinde, halk verdiği "oy"un hiçbir değerinin bulunmadığını ve işe yaramadığını... Parlamento ile hükümetin tamamen acz içerisinde bulunduğunu... Silahların gölgesinde demokrasıcılık oynandığını... hissetti ve günlerce tartıştı.

hazırladığı bilgileri gözden geçiren hükümetin tutumunu gözden geçirmekte ve şöyle devam etmekteydi:

Bu bilgilerin ışığı altında Bakanlar, İstanbul’da yarı Kürtçe yarı Türkçe çıkmakta olan derginin üzerinde durdular. Hukukçu Bakanlar yeni Anayasamıza göre, böyle bir derginin yayımlanmasının suç sayılmayacağını ifade ettiler. Nasıl ki her hangi bir Türk vatandaşı Fransızca, İngilizce veya Almanca dergi veya gazete çıkarabiliyorsa, aynı şekilde Kürtçe de çıkarabilir. Kürtçe yayımlandığı için, derginin kapatılması mümkün değildir. Sadece Kürtçe yayımlandığı için, dergi kapatılırsa, çıkarana, Anayasa Mahkemesi’nde dava açarak bu kararı bozabilirler. Bunun için derginin yayınının gözaltına alınması ve dergide toprak bütünlüğümüzün aleyhine ve Bağımsız Kürdistan lehine bir şey yazıldığı takdirde, kapatılması kararlaştırıldı...¹¹

1966’da *Yeni Akış* adlı bir başka dergi yayın hayatına girmek istedi ise de bir müddet sonra sahibi ve yazarları tutuklandı ve derginin yayını durdu. Bu arada Musa Anter’in cezaevleri şartlarında hazırladığı *Kürtçe-Türkçe Sözlük* ile *Bırına Reş* adlı Kürtçe-Türkçe bir tiyatro eseri ve Urfa Milletvekili Kemal Badıllı tarafından hazırlanmış *“Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer”* kitabı piyasaya çıkabildi.

Fakat hiç şüphesiz, bu konudaki en önemli ve cesur adımı M.E. Bozarslan attı ve büyük Kürt Şairi Ehmede Xani’nin dünya klasikleri arasında baş köşeyi işgal eden eserlerden sayılan *Mem û Zin*’nin manzum Kürtçe orijinali ile birlikte Türkçe çevirisini, 1969’da yayımladı.

[...]

O halde denebilir ki, Kürt aydınlarıyla milliyetçi militanlarının, Kürt halkının temel istek ve özlemlerine uygun olarak, Kürt milli demokratik haklarının istirdadı uğrunda yürüttükleri mücadelenin, biçimsel demokrasinin giderek kitlelerin gerçek

¹¹ 24 Nisan 1963 tarihli *Yön* dergisi.

demokrasisine dönüşmesi yönünde, mutlak olarak olumlu katkıları olacaktır. Bunun arkasına çıkabilecek tek güçlü engel, iktidarın iplerini perde arkasında ellerinde tutan subay-aydın cunta gruplarından birinin “Kürt tehlikesi vardır!” ya da “Siz Kürtlerle başa çıkamıyorsunuz!” gerekçesiyle “sandıktan çıkma”ları bir kere daha alaşağı etmesidir.

Hiç şüphesiz, böylesine açık bir cunta iktidarı, Türkiye halk kitlelerini (Türk ve Kürt) şimdikinden daha beter sıkıntıların içine sürükleyecektir. Açık cunta ve askeri dikta iktidarlarının eski yıllarını ve o yılların darağaçlarıyla dipçiklerini hatırlayanlar, 1960 Mayıs’ın sonrasında ortaya çıkan olayları yerli yerine oturtabilenler, açık cunta iktidarının yani “siyasi terör rejimi”nin ne olduğunu rahatlıkla anlamaktadırlar.

Fakat, böyle bir açık cunta tehlikesi bahis konusu olsa bile; hiç bir izan, vicdan ve akıl sahibi insan Kürt halkından, temel demokratik milli haklarından ilanihaye vazgeçmesini isteyemez ve istese de bunu frenleyemez. Bu itibarla, bir nebze halk sevgisi taşıyan ve ırkçı-Turancı şartlandırılmanın dar çemberini kırabilmiş tüm Türkiyelilerin en baş ve en acil görevleri arasında şu temel prensip yer almalıdır:

Kürt halkı demokratik milli haklarını serbestçe kullanmalı ve dolayısıyla Türk milleti adına tatbik edilen dahili milli ezmeden doğan Türk milli imtiyazları yerine, iki milletin aynı toprak üzerinde eşit şartlarla yaşamaları uğrunda, herkes elinden geleni yapmalıdır. Böyle bir yardımlaşma ve dayanışma, her şeyden önce Kürt mücahitlerinin polis ve cunta tasallutuna karşı yalnız bırakılmalarını önleyecektir.

Kürt halkının temel milli demokratik haklarını serbestçe kullanabilmesini en önemli ve en acil bir ön amaç olarak benimsemek aynı zamanda eylem gerçekçiliğinin zaruri bir icabı ve teorik bakımdan da, diyalektik bir görev olarak Türk aydınlarının ve gerçek milliyetçilerinin karşısına çıkmış bulunuyor. Bu, bir başka açıdan, Türk aydınlarıyla düşünebilen politikaçıları için,

hem insanlık ve hem de İslâmlık görevlerinin tabii bir icabı ve hem de kendi öz varlıklarıyla Türk halkının temel yararına uygun bir eylem birliği olacaktır.

Zira cuntaların açık iktidarının *“hangi gece nereyi basacağı!”* önceden asla bilinmez! Ve fazladan olarak, cunta baskınına uğramış milli unsur ya da sosyal gruplardan herhangi birisinin, meşru savunma pozisyonuna geçebilmesi konusundaki ön tahminlerde fahiş yanlışlıklar olabilir.

**devrimci
doqu
kültür
ocakları**

dava dosyası

1

KOMA

DDKO: Devrimci Doğu Kültür Ocakları

1961 Anayasası'nın getirdiği göreli özgürlük ortamında, daha önce feodal çizgiler taşıyan Kürt ulusal hareketi hızla sosyalist bir zemine kaydı. Türkiye'de yaşıyan Kürtlerin siyasi tarihleri bakımından önemli bir dönüm noktasını teşkil eden DDKO'lar Kürtlerin kendi kimlikleriyle rgtlenebildikleri ilk legal kuruluŐlardır.

DDKO'lular, "niversitelerde bulunan Kürt gençlerini belirli bir kültür çalışması içerisine çekme(yi), aralarındaki maddi dayanışmayı kolaylaŐtırma(yı); Türkiye'deki ırkçı-Şoven, resmi ideoloji kaynaklı bütün Şartlanmaları kırma(yı), halkların kardeŐŐe ve eŐiŐŐe yaşayabilmeleri yönünde mücadele veren demokrat ve devrimci kuruluşlar yelpazesinde yerlerini alma(yı)" kendilerine amaç olarak belirlemişti. Bu amaçlara uygun olarak teorik, ideolojik konularda seminerler ve konferanslar düzenleyerek, özellikle ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkı konusunda sol çevreler arasında genıŐ ve yaygın tartışmalara yol açmayı da ngryorlardı.

Kürt halkının demokratik gelişmesi, örgütlenmesi ve kültürel kimliğinin ortaya çıkarılması gibi bir amaı ve bunun gereği olan örgütlenmeyi benimsemiş Kürt gençleri ve aydınları, gerek DDKO'larda ve gerekse buldukları diğer ilerici örgütlerde yoğun bir çalışma içerisine girmişlerdir. Mayıs 1969 sonlarında önce Ankara'da, hemen birkaç gün sonra da İstanbul'da aynı tüzükle fakat ayrı ayrı kuruluŐlarını gerçekleŐtirdiler. Sorunun nesneliği ve potansiyel önemi nedeniyle Kürtler arasında hızla etkinliğini arttıran DDKO'lar, bir taraftan Diyarbakır, Ergani, Silvan, Kozluk ve Batman'da örgütlenirken, diğer taraftan da -merkezileŐme hedefine uygun olarak bir federasyon çalışması içerisine girmişlerdir.

DDKO ile TİP ve Dev-Genç arasında yakın bir ilişki vardır. Bir kısım DDKO'lu aynı zamanda bu örgütlerin de üyesidir. DDKO'nun kurucuları arasında Musa Anter, Tarrık Ziya Ekinci, Naci Kutlay, Necmettin Büyükkaya, Yusuf Ekinci, Mehdi Zana, Mümtaz Kotan ve Sait Elçi gibi isimler vardı.

16 Ekim 1970'de başlatılan tutuklamalarla birlikte DDKO'lar hakkında dava açılmıştır. 12 Mart 1971 darbesi sonrası, 26 Nisan 1971'de ilan edilen sıkıyönetimle birlikte Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın yayınladığı bir bildiriyle DDKO'lar süresiz olarak kapatılmıŐlardır. Bu dönemde çıkarılan 1042 sayılı yasa ile Ankara'da görülmekte olan dava dosyası Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'ne gönderilmiştir. Yargılamalar sonucu pek çok kurucu, yönetici, ye ile ocaklarla bağlantılı kişiler ağır cezalara çarptırılmıŐlardır. Daha sonra ortaya çıkan yeni siyasi grupların kurucu kadroları ağırlıklı olarak DDKO kökenli olmuştur.

KÜRT HALKI VAR MIDIR YOK MUDUR?*

CEVAP: KÜRT HALKI VARDIR. Bu varlık objektif ve sosyolojik bir gerçektir. Bizim yarattığımız bir şey değildir. Askeri savcı, iddianamesinin 5.-13. sahifelerinde kendi varsayımı ile Kürtlerin kökenleri, tarihi geçmişleri ve Kürt dili üzerinde bazı asılsız açıklamalar yaparak ve iddianamenin öteki kısımlarına da bu açıklamaları dayanak göstererek işe giriyor. Önce şunu belirtelim ki; iddianamenin 5.-13. sahifelerinde yapılan açıklamalar objektif gerçeklerden yüzde yüz uzak olup aynı zamanda hiçbir bilimsel temele de dayanmamaktadır. Savcı, iddianamenin bu bölümünde yer yer objektif gerçekleri reddederek, yer yer objektif gerçekleri yok sayarak en ufak bir bilimsel iz taşımayan, tamamen kendi varsayımları ile iddianamenin bütününe temel olarak göstermekte, gülünç olmaktan öteye bir anlam taşımamaktadır.

* Devrimci Doğu Kültür Ocakları Dava Dosyası (DDKO) iddianameye cevap metinleri 1971 (*Devrimci Doğu Kültür Ocakları Dava Dosyası 1*, Komal Yayınları, Ankara, 1975). Bu savunma metni şu isimler tarafından imzalanmıştır: Fikret Şahin, Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü, Yümnü Budak, Ali Beyköylü, Nezir Şemmi-kanlı.

Bizlerin, iddianamenin bu bölümüne sayın savcı kadar hafiflikle cevap vermemiz mümkün değildir. Cevabımız mutlak surette objektif bir gerçeği değerlendirmekte, böyle bir temelden hareket ettiği için de bilimsel olmaktadır. Yine objektif bir gerçeği değerlendirdiğimiz için cevabımız ağırbaşlı ve ciddi bir öze sahip olacaktır.

Sayın savcı, Kürtleri Türk ırkından gösterme çabaları içindedir. Bu durum şimdiye kadar sürdürülmüş, fakat kesinlikle başarıya ulaşamamış bir asimilasyon (eritme) politikasının sonucudur. Ne var ki, Kürtleri yok saymak, Türk ırkına bağlamak için uydurulan demagojiler bu varlığı objektif olarak hiçbir zaman gizleyememekte, Kürt halkı objektif varlığını sürdürmektedir. Hiçbir bilimsel iz taşımayan yalan ve gerçeği gizleme amacındaki politikaların ise başarısız olacakları açıktır.

Türkiye'nin tarihi gelişimi incelendiğinde, Doğu Anadolu'da ayrı niteliklere sahip Kürt halkının varlığı açıkça görülür.

1 - Tarihi Gelişim İçinde

a) Genel olarak

Bazı bilginler yaklaşık olarak MÖ 2000 tarihli iki Sümer eşik taşında Kar-Da-Ka adlı bir ülkenin varlığını söylemektedirler. Bu ülke Van Gölü'nün güneyinde bulunan Su taifesinin yanında bulunmaktadır. *Şerefname*, Bitlis bölgesinde SUY adlı bir kaleden söz ediyor. Bu kitabenin yazılış tarihinden 1000 yıl kadar sonra TİGLAHT PİLESER, KÜR-Tİ-E kavmi ile Azu dağlarında savaşa girmiştir. Bu bölgenin (bugünkü Hazro-Sason) olması kuvvetle mümkündür. Xenophon'un anlattığı "10 binlerin ricatı" (MÖ 401-400) Kardukların ün kazanmalarına yol açmıştır.¹ Bunların ülkesi Botan Irmağı'nın doğusundadır. Karduklar ister

¹ İ.C.M. (İddianameye Cevap Metin) s. 32.

Samiler'e, ister yerli ırklara bağlasınlar, yaşadıkları yerler bugünkü Kürtlerin esas yaşama alanlarıdır. Böylece Karduklarla Kürtlerin ayrıyetleri ortaya çıkmaktadır. Hartmann, Nöldeke, Weissbach tarafından yapılan araştırmalar neticesinde bu mesele yeni bir veçhe almıştır. Bunlar lisani bakımdan Kürt ve Kardu şekillerinin tefrik edilmesi zorunluğunu ileri sürmüşlerdir. Aynı zamanda bu âlimler Kürtlerin, klasik müellifler tarafından Kardu olarak mevcudiyetleri zikredilen kavmin KÜRTLER olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu faraziye Fars bölgesinde SASANİLER devrinden itibaren yaşadıkları zikredilen birçok KÜRT kabilelerinin mevcudiyetleri ile teyit edilmiş bulunmaktadır. ARI ırkından olan MEDLERİN ise KÜRTLERİN ataları olduğu büyük bir gerçektir.

b) Arap yayılması sırasında

Arap yayılması sırasında, Kürtler hakkında daha geniş bilgilere rastlıyoruz. Hicretin ilk beş yılında KÜRTLER büyük rol oynamışlar ve birçok KÜRT hanedanı ortaya çıkmıştır. Hicri 6. ve 10. yüzyılda (1000-1500) Anadolu'da MOĞOLLARIN ve TÜRKLERİN yayılması sırasında KÜRTLERİN bir süre boğulmuş gibi olduğunu görmekteyiz. Fakat Osmanlı-SAFEVİ krallığı ve MEMLUK sultanlığı arasındaki ilişkilerde dinamik bir rol [oynamışlardır].

O dönemlerde Doğu Anadolu'da kuvvetlenmek isteyen OSMANLILAR, KÜRT beylerinden yararlanmak ve bunları İranlılara karşı tampon olarak kullanmak istemişlerdir. Ve kullanmışlardır. İran, Kürt kabilelerimin iç işlerine kesinlikle karışmıyor, Kürt beyleri ile İran merkezi otoritesi arasında kuvvet dengesine dayanan sözsüz bir anlaşma hüküm sürüyordu. Osmanlı devleti ise, Kürtleri zaman zaman ortadan kaldırmak istiyor ve her zaman şiddetli bir muhalefet ile karşılaşılıyordu. Sonunda Kürtlerin bütün isteklerini kabul ederek İran'a karşı du-

rumunu güçlendirdi. 19. asırda da birçok Kürt isyanları vukua geldi. 1908 İhtilali Kürtleri siyaset sahnesine aktif olarak soktu. Çarlık Rusya'sının tahriki ve müttefiklerinin teşviki ile 1914-1918 harbinde Kürtler ile meskûn bazı bölgelerde karışıklıklar çıktı.

Görüldüğü gibi Kürt halkı Doğu Anadolu'nun en eski halkıdır. Van gölü çevresinde özellikle, güney kesimlerinde yaşamışlardır. Doğu Anadolu'nun kuzey kesimlerinde Ermeniler, Irak-Suriye taraflarında ise Araplar yaşamaktadır.

Kürtler hakkında en doğru bilgileri Arap tarihçilerinden öğreniyoruz. MASUDİ M.S. 943, İSTAHİRİ ise 951'de yazdıkları eserlerinde Kürtler konusunda geniş bilgiler vermektedirler.²

Selçuklular devrinden önce Kürdistan tabiri bilinmediği için, Kürtlere ait bilgiler Araplar tarafından genellikle ZAVZAN, HİLÂT, ARMİNİYA, AZERBEYCAN, FARS vb... mevzuları vesileleri dolayısıyla verilmekte idi.

Sırf Fars'a ait olmak üzere, İSTAHİRİ beş büyük Kürt kitlesinin ismini zikreder. Her Kürt kitlesinin belirli bir şehri vardı ki reisleri vergi toplamakla görevli idi. Yine İSTAHİRİ, Fars'ta 33 göçebe kabilenin ismini vermektedir. FARSSNAME'nin (1107) iddiasına göre, eski Fars ordusunun en parlak unsurları yine Kürtler tarafından meydana gelmiştir. Bunlar, Fars ordularının Arap ordusuna karşı mücadelesinde çok büyük yararlılıklar göstermişlerdir.

Geniş anlamda merkezi Kürdistan'a tekabül eden ZAVZAN, CEZİRAT-ÜL-İBN-OMAR'ın (bugünkü Cizre) bir nahiyesi idi. Bu bölge Arap yayılması sırasında muhtelif Kürt ve Ermeni topluluklarla genişleyip, meskûn bir yer oldu. Buralarda BAŞNAVİ ve BOHTİ Kürtlerinin birçok kaleleri vardır.

Arap tarihçisi MASUDİ, İslâmiyetten evvelki devirlerde GASSAN Arap hükümdarları ile Kürtler arasındaki çarpışmalar-

² İ.C.M. s. 33.

ra dair bilgiler nakleder. Bu devirde Araplara karşı önemli Kürt isyanları vardır. Yine bu arada, Arap istilasını sırasında Müslümanlığı kabul eden Kürtler arasında takım takım eski dinlerine dönenler oluyordu. Abbasi halifesi MANSUR zamanında ER-MENİYE’de HAZAR istilasını (764) birçok isyanlara yol açtı. Birkaç sene sonra Kürtler, Musul isyanını ve bunun Hemedan’a olan etkileri ile yeniden söz konusu oldular. Zira Mansur’un oğlu Cafer bir Kürt cariyesinden doğmuş idi.

Mutasım devrine ait olmak üzere, 839 senesinde bir Kürt isyanını kaydedilir. Musul mıntkasında bu isyana asil bir Kürt ailesinden gelen CAFER-BİN FARSİS önyak olmuş idi. Musul Kürtleri 866’da, Musul’u zapteden Haricilerden MÜŞAVİR ile birleştiler. Kürtler 875’te harici bir Alevi olan ALİ MUHAMMED’in idare ettiği zenci kölelerin isyanında ve ŞAFFARİ henedanını meydana getiren YAKUP ŞAFFAR’ın kıyamında büyük rol oynadılar.

MARZUBAN’ın Rey’deki esareti sırasında, İran’ın kuzeybatısında birçok bağımsız valiler türemişti. Bunlardan biri 951’e doğru ortaya çıkan MUHAMMED ŞADDAR KARTU idi. Kendisi, bilahare büyük Eyyûbi sülalesini çıkaracak olan RAVADİ kabilesine mensuptu. ŞADDADİLER’in belli başlı toprakları DABİL ve GENCE idi. Şaddadiler Bizans ve Selçuklular ile ittifak ettiler. 1072’de Abusuvar, küçük oğlu Manuç’a Ani’yi satın aldı. Bu andan itibaren sülale, Gence ve Ani kollarına ayrıldı. 1124’da Ani, Gürcüler tarafından³ zaptedildi ise de, (1126-1161) ve 1165-1174 arasında Şaddadiler tarafından geri alındı. Çok münevver olan Şaddadiler dikkate değer abideler bırakmışlardır.

959’a doğru Cibal’de yeni bir Kürt sülalesi ortaya çıktı. Bu, HASANVEYH BİN HASAN tarafından tesis edilmiş idi. AZUT-AL-DAVLA adındaki başka bir Kürt hükümdarı Hasan Veyh’in

³ İ.C.M. s. 34.

topraklarını kendi mülküne katmak istedi ise de muvaffak olmadı. Daha Azut Al-Davla hayatta iken, HUMAYDÎ reislerinden BAZ ismiyle tanınmış bir kimse çok büyük bir şöhret kazanmış idi. Herkesçe yakından bilinen Kürt Mervani Sülalesi Baz'a yakından bağlıdır. Mervaniler 990-1096 yılları arasında saltanat sürdürdüler. Nüfuzları yalnız Diyarbakır, Silvan, Hasankeyf'e değil, Ahlat, Malazgirt, Erciş ve Van Gölü'nün kuzeydoğusuna kadar uzanıyordu. Batı'da geçici olarak da Urfa'yı ele geçirmişlerdi.

Birçok Arap ve Ermeni tarihçilerinin kitaplarında Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden önce birçok Kürt faaliyetlerinin zikri geçmektedir.

Bütün bu bilgiler göstermektedir ki, Kürtler iddianamenin varsaydığı ve ispatlamaya çalıştığı gibi Turani bir kavim değildirler. İrani asıldan gelen müstakil bir kavimdirler. Bu bakımdan Kürtler, Ermeniler, Afganlar ve Farslarla aynı asıldan gelen kardeş kavimler olarak görülmektedir. Zira Kürtler gibi, Ermeniler, Afganlar ve Farslar da İrani asıldan gelmektedirler. Bu ırka arî ırk (aryan ırkı) denir. İran kelimesi Ari (aryan), kelimesinin bozulmuş bir şeklidir. İddia makamının, Kürtlerin kökeni ve tarihsel geçmişleri ile ilgili olarak özellikle Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusça, Arapça, Farsça gibi dillerde yayımlanmış binlerce esere bakmayarak her nedense bilimsel hiçbir yanları olmayan doktor Şükrü Mehmet Sekban, Şerif Fırat, Fahrettin Kırzioğlu'nun kesinlikle maksatlı ve kasıtlı yayınlarına başvurması oldukça anlamlıdır. İslâm Ansiklopedisi'nin⁴ Kürtlerle ilgili maddesi bine yakın kaynaktan faydalanılarak yazılmıştır.

Kürtlerin kökenleri ve tarihsel geçmişleri hakkında bir şeyler yazmak isteyen iddia makamı bu ciddi ve bilimsel kaynaklara niye bakmamıştır? Bununla da kalmayarak neden, şimdiye ka-

⁴ *İslam Ansiklopedisi*, 6. Cilt, (2. baskı) Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul, 1967, sayfa 1089-1114.

dar Kürtler hakkında yazılmış maksatlı iki-üç kitap ve broşürü kaynak olarak işe girmiştir?

[...]

Türklerin Anadolu'ya yayılmalarından önce de birçok Kürt aşiretleri vardır. Halife EL KADİM zamanında (991-1031) tarihçiler Kürtlerin kahramanlıklarını övmektedirler. Bu tarihlerde Gazneli MAHMUT da Kürtleri Karamanlılara karşı yaptığı savaşta kullanmıştır.⁵

c) Türklerin Anadolu'ya gelişleri

Türk akınları 7.-8. yüzyıllara kadar Orta Asya içinde iktidar değişimleri şeklinde kalıyordu. Anadolu'ya yapılan Türk akınları ise 10. ve 11. yüzyılda başladı. Türkler Anadolu'ya ilk defa bu tarihlerde geldiler. Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden önce Doğu Anadolu'da Kürtler yaşıyorlardı. Zira yukarıda da değindiğimiz gibi, Van Gölü havaisi Kürtlerin esas yurtlarıdır. Türklerin Anadolu'ya yayılmalarından hemen önce de çok yerde karşılarında örgütlenmiş güç olarak Kürtleri bulmuşlardır. Selçuklu Türkleri, gerek 1071 Malazgirt savaşına kadar gerekse bu tarihten sonra Anadolu halkı olan Kürtlerle savaşarak, onların kendine buyruk feodal düzenlerini yıkmak istemişlerdir. Kürt feodal düzenini yıkama-

⁵ *İslam Ansiklopedisi*, "Kürtler" Maddesi, s. 1089-1092; Abbe M. Breui, "Avrupa-Asya-Afrika Arasında İltihak Noktası" *Türkiye İkinci Türk Tarih Kongresi*, TTKY, İstanbul, s. 33-34; Franz Hancar, "Kafkas İlk Tarih Araştırılmalı Işığında Anadolu'nun Yeni Etnolojik Buluntuları", a.g.e., s. 59; Pittard, "Neolitik Devirde Küçük Asya ile Avrupa Arasındaki Antropolijik Münasebetler", a.g.e., s. 77; Marguerite Della Pach, "Türklerin Antropolijik Tarihlerine Dair Vesikalar", a.g.e, s. 379; Henri Vellais, "Garbi Asyanın Irklar Tarihi", a.g.e. s. 479; Kont Zici, "Macar Kavminin Menşesine Dair", a.g.e. s. 570. İ.C.M. s. 36

yacaklarını anladıkları zaman ise, Kürt aşiretlerinin de (bazılarının) desteğini alarak, ortak düşman olan Bizans'a karşı savaşmışlardır.

Sultan Sancar döneminde Van Gölü ile Zağros Dağları arasında bir KÜRDİSTAN EYALETİ kurulup valiliğine Süleyman Şah atanmıştır. Fakat, Kürtler 1119'da isyan etmişler, merkezi Kürdistan'a yakın yerlerde bulunan Musul Atabeyleri bu isyanların bastırılmasında önemli rol oynamışlardır.

Ayrıca *Şerefname*, Eyyûbi sülalesinin Kürt menşeli olduğu üzerinde durmaktadır. Gerçekten Kürtler en çok Eyyûbiler hükümeti zamanında varlık göstermişlerdir.⁶

14. yüzyıl ortalarında Doğu Anadolu'da bünyelerinde Çekirli ve Ayınlı gibi Kürt aşiretleri bulunan Karakoyunlu Türkmen boylarına ve devletlerine rastlıyoruz. Bunlardan başka, Süleymani, Zikri ve Mahmudi gibi aşiretler de bulunmaktadır. Bu aşiretlerden bazıları Kara Mehmet'ten itibaren Karakoyunluların hükümdarlığı altında bulunuyorlar. Kara Mehmet, Timur ordularına karşı yaptığı savaşta özellikle dağlık yerlerde hayvancılık yaparak yaşayan Kürt aşiretlerinden geniş ölçüde yararlanmıştı. Karakoyunluların Kürt aşiretlerinden kurdukları 50 bin erlik bir kuvvete "Kara Ulus" denilmekte idi.⁷

Bütün bunlardan başka Akkoyunlu devletine bağlı Kürt aşiretleri de vardır. Örnek olarak; Gehverlü, Lek, Anter, Celali ve Çek gibi aşiretlerin⁸ çok daha büyük teşekküllerine Doğu Ana-

⁶ *İslam Ansiklopedisi*, "Kürtler" Maddesi, s. 1096; Şeref Han, *Şerefname: Kürt Tarihi*, Ant Yayınları, İstanbul, 1971, 1. Bölüm; Hilmi Ziya Ülken, "Anadolu'da Türk Akınları ve Yerleşme", 2-3 Kasım 1971, *Tercüman* gazetesi.

⁷ *İslam Ansiklopedisi*, "Kürtler" Maddesi, s. 1098.

⁸ İ.C.M. s. 37.

dolu'da rastlıyoruz. Bunların da Kürt aşiretleri olduğu ileri sürülmektedir.⁹

Selçuklu Türklerinin ifadeleri ile, Kürdistan'da, Kürtlerle Osmanlılar karşı karşıya gelinceye kadar gelip geçen hanedanlar ve hükümetler şunlardır:

MUSUL ATABEYLERİ: Merkezi Kürdistan'a yakın bir durumda olan Musul Atabeyleri burada önemli bir rol oynadılar. Diyarbakır Atabeyleri olan Artukoğulları, birçok defalar Kürtlerle çarpıştılar, hamilerinin vesayetinden kurtulan Abbasi Halifeleri ise, Kürtler ile münasebete giriştiler ve Türkleri zayıflatmaya çalıştılar. Bu devrede Türklerle Kürtler arasında çok kanlı savaşlar oldu.

EYYÛBİLER: *Şerefname* bu sülalenin Kürt menşeli üzerinde durmaktadır. Eyyûbilerin ordularında çoğunluğu Kürt olmakla beraber, Türkler ve Araplar da bulunuyordu. İslâm komutanlarından Selahattini Eyyûbi'nin Kürt olduğunu bilmeyen yoktur. Celalettin Harzemşah ve İlhanlılar devirlerinde de Kürtler aktif askeri ve politik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ulcaytu devrinde meydana gelen Kürt ve Türk çatışmaları ise, Kürdistan eyaletini harap bir hale getirmiştir. *Şerefname*, Memluk sultanları devrinde Cizre, Musul, Kavar ile Hamedan arasında 20 büyük Kürt aşiretinin adını sayar. Bunların adları şöyledir: 1. Gurani, 2. Gilali, 3. Zangali, 4. Kusa ve Mabir, 5. Sabuli, 6. Hasnani, 7. Kerkük civarındaki aşiret, 8. Arbil arazisinde yaşayan aşiret,* 9. Masancan, 10. Sohran, 11. Zarzari, 12.

⁹ Faruk Sümer, *Karakoyunlular*, cilt: 1, TTKY, Ankara, 1967, s. 1932; Faruk Sümer, "Bozuluş Hakkında", *DTCF Dergisi*, no 7. s. 1, Mart 1949, s. 29 ve devamı; Faruk Sümer, "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Yaşayan Bazı Üçoklu Oğuz Boylarına Mensup Teşekküller", *İFM*, Cilt: 11, No: 1/4, s. 437 ve devamı. *DTCF Dergisi*, Ankara 1967, s. 126 v.d., Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri, boy teşkilatları ve destanları.

* İ.C.M. s. 38.

Culamerg, 13. Margava, 14. Gavar, 15. Zıbari, 16. Hakkârililer, 17. Besitkiler, 18. Bohti, 19. Dasini, 20. Dumbuli.

TİMUR VE TÜRKMEN SÜLALELERİ: Moğollardan sonra rekabet halinde olan Türkmen sülaleleri nüfuzlarını Kürdistan üzerine yaydılar. Hâlâ çok az bilinen bu devrin, Kürtler için büyük bir önemi vardır. Bu devirde Karakoyunlu ve Akkoyunlu sülaleleri Kürdistan'ın içine kadar nüfuz ettiler. Kürt aşiretlerini siyasi ve dini mücadelelere sürüklediler ve büyük nüfus hareketlerine sebebiyet verdiler.

Görüldüğü gibi Doğu Anadolu'nun esas yerli halkı olan Kürtler 1071 Malazgirt savaşı ile Türklerle karşı karşıya gelmişler ve o tarihlerde kırsal alanlarda hayvancılık yaparak aşiret düzeninde yaşamışlardır. Türkler ise bunların yanında örgütlü bir yapıya sahip idiler. Türkler bu üstünlüklerini kısa zamanda göstererek, birçok yerlerde Kürt beyliklerini yıkarak kendi hizmetlerinde tekrar örgütlemişlerdir. Kürt aşiretlerine üstünlük sağlayamadıkları yerlerde onlarla birlik olup, düşmanlarına karşı savaşmışlardır.¹⁰

Kürtler ister Türklerin egemenliğinde ister serbest beylikler halinde olsunlar, kendi feodal düzenlerini, giderek aşiret düzenlerini sürdürmüşlerdir. Türklerin şiddetli akınları bile Kürtlerdeki aşiret düzenini yıkamamıştır. Bu düzen İslâmiyetten önce, İslâmiyetin yayılma yıllarında nasılsa, Selçuklular döneminde de aynı sürmüş, Osmanlılar Doğu Anadolu'yu böyle bir düzen içinde bulmuşlardır.

Türklerin Anadolu'ya gelişleri, Kürt aşiretlerini ve Kürt feodal düzenini karşısında bulmuş ve 1071 Malazgirt savaşının oluşumu hakkında çok kıymetli bir eser bu konuyu ve Kürt tarihinin önemli özelliklerini belirterek, Mervani Kürt krallığının

¹⁰ Berhold Spule, *İran Moğolları, Siyaset, İdare ve Kültür, İlhanlılar Devri (1220 - 1350)* TTKY, Ankara, 1957, s. 100 ve devamı.

başkenti olan MEYEFARKİN (Silvan) hakkında¹¹ önemli bilgiler vermektedir.

Şeyh Hasan Elm-el Ezraki tarafından kaleme alınan bu kıymetli eser Selçuklu Türkleri-Kürt aşiretleri ilişkilerini bütün detayları ile açıklamaktadır. Aslında üç cilttir. Mervani Kürt krallığı Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya gelişleri sırasında Doğu Anadolu'daki en önemli merkezi devlettir. Ve Türklerle yapılan mücadeleler sırasında merkezi bir feodalite hüviyeti taşıyan bu krallık birçok mahalli feodal beyliklere de ayrılmıştır.

Şeyh Hasan Elm-el Ezraki'nin *Meyafarkin Tarihi* adındaki bu önemli kitabında, Selçuklu tarihi üzerinde araştırmalar yapan Profesör Mükrimin Halil İnanç geniş ölçüde faydalanmıştır. İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, Farsça ve Arapça olarak pek çok kere ve çeşitli yerlerde yayımlanan bu kitap henüz Türkçeye çevrilmemiştir.

d) Safeviler ve Osmanlılar devri

Safevi Sultanı Şah İsmail, Akkoyunlu Murad'a karşı mücadelesinin başlangıcında Ermeniy'e istila etmiş idi. 1502'deki Şarur muharebesinden sonra, Bağdat ile Maraş arasındaki bütün toprakları ele geçirdi. Şah İsmail'in Kürtlere karşı siyaseti Akkoyunlularınkinden farklı değildi, Şah da onlar gibi Türkmen kabilelerine dayanmak istiyordu. Öte yandan müfrit bir Şii olduğu için özellikle Sünni Kürtlere karşı daha fazla fena davranıyordu. Bu devirden itibaren üç asır zarfında Kürdistan, Osmanlı padişahları ile İran şahlarının harp alanı haline geldi. 1514 yılındaki hezimetini ise İran hanedanına büyük bir darbe indirdi. Büyük Safevi-Osmanlı mücadelesi Kürtlerin siyasi önemlerini idrak etmelerine yolaçtı. *Şerefname* bize, Kürt aşiret ve beyliklerinin derebeylik hayatlarını 1596 yılına kadar tasvir etmektedir.

¹¹ İ.C.M. s. 39.

ŞEREFNAME: Bitlis hanı Şaraf-AI-Din'in 1596'da tamamlanmış olan Şerefname adlı eseri, Kürt tarihinin kaynakları arasında önemli bir yer işgal eder. Bu eserde Kürtlerin asıl tarihi dört bölüme ayrılmış olup, birinci bölümde, gerçekten saltanat hukukundan yararlanmış olan Kürt sülaleleri anlatılır.

İkincisinin konusu, içlerinden bazen sikke bastıran veya kendi adlarına hutbe okutan sülalelerdir. Üçüncüsü, İrsi valiler hanedanını sayar; dördüncüsünde ise, Bitlis hanlarının geniş tarihine yer vermiştir.

Birinci bölümde beş sülale sayılır. Diyarbakır-Cizre'deki Mervaniler, Oaynavarre Şehrüzür'daki Hasan Veyhiler ile Küçükklur emirleri** ve Eyyûbiler.

İkinci ve üçüncü bölümde yer alanlar arasındaki fark az olduğu için Şaraf-AI-Din oldukça itibari bir sıra özmektedir. Burada sözü geçen sülaleleri Cizre merkez olmak üzere egemenlik alanlarını coğrafi durumlarına göre sıralamak mümkündür. Arkasından da İran Kürtlerinden söz edilecektir. Yazar, kabileler ile bunların reislerinin ailelerini ayırt etmeye çalışmaktadır. Bu sırada Kürdistan'daki feodal düzenin esaslarını da göz önünde tutmak gerekir. Çeşitli köklerden gelen feodaller, bazen yerleşmiş bazen göçebe niteliklere genellikle yarı-göçebe Kürt savaşçı aşiretlerinin yardımı ile Kürtleri, Kürtleştirilmişleri ve Hıristiyan halkı idare etmektedir.¹²

A) CİZRE – DERSİM ARASINDAKİLER: 1. Ekevi köklü olan Cizre emirleri, 2. Mukus hakimlerinin atalarına ait Hizan espeyetleri, 3. Şirvan hakimleri, 4. Bitlis ve Hazro arasındaki Rozagiler (Rojgan), 5. Sason hakimleri, 6. Suvaydiler, 7. Pazukiler, 8. Mirdasiler, 9. Abbasi soyundan geldikleri savında bulunan Çemişgezek hakimleri,

** İ.C.M. s. 40.

¹² *İslam Ansiklopedisi*, "Kürtler" Maddesi, s. 1102.

B) CİZRE – KİLİS ARASINDAKİLER: 10. Hasan-Keyf emirleri, 11. Emevi menşeli olan Süleymaniye emirleri, 12. Zira-kiler, 13. Kilis hakimleri,

C) CİZRE – HOY ARASINDAKİLER: 14. Hakkâri emirleri, 15. Van Gölü kuzeyinde bulunan Mahmudi arazisi, 16. Dumbuliler, 17. Bradost hakimleri, 18. Şemdinan'da bulunan Hüsnüniler, 19. Zarzalar, 20. Tarzalar,

D) HAKKÂRİ GÜNEYİ: 21. Amadiye hakimleri, 22. Tarsiniler, 23. Bağdatlı Arap çoban Kulus'un ahvadı Sohran, 24. Baban, 25. Urmiye gölü civarındaki Mükriker, 26. Bana, 27. Ardilan, 28. Gelbagi, 29. Kalhur,

E) İRANLI KÜRTLER: Başlıca üç kabileye ayrılırlar; Siyah Mansur, Çingani, Zangana, Güney Kafkasya'daki Karabeg (24 Kabile). Bir tek hakim emri altındaki gil kabilesi.

Şerefnamedeki Bitlisli Şeref-Han, Kürt beylikleri arasında birlik olmadığını, biri ötekine bağlı olup, itaat etmediklerine işaret edip, yaşayış biçimlerinde başlıca üç noktaya değinmektedir.

- a) Çoğunlukla kabileye oranla yabancı kaynaktan gelen reislerin işgal ettikleri topraklar üzerinde toplanma eğilimi,¹³
- b) Reislerin dayandıkları ve belli halk topluluğunun koruyuculuğunu sağlayan asker sınıfının varlığı,
- c) Kürtler arasında çoban, göçebe, yarı-göçebe ve çiftçilerin (yerleşmiş, yarı-yerleşmiş toplulukların) varlığı,¹⁴

Bu özelliklerin ötesinde kadınların, Türkmenlerde olduğu gibi, yönetim işlerine faal bir biçimde katıldıkları ve Şafii mezhebine dahil oldukları belirtilmektedir.

Daha önce, Yavuz Sultan Selim'in Doğu seferini ve daha sonra izlediği politikanın, Kürtlerin siyasi önemlerinin bilincini

¹³ İ.C.M. s. 41.

¹⁴ *İslam Ansiklopedisi*, "Kürtler" Maddesi, s. 1102-1104.

benimsemelerine büyük ölçüde yardımcı olduğunu belirtmiştik. Öte yandan Ahmed-i Xani'nin *Mem-û-Zin* adlı destanından öğrendiğimize göre, Kürtler Yavuz zamanından önce de feodal beylikler durumunda yaşıyorlardı. Saptayabildiğimize göre on sekiz feodal kürt beyi vardı. (Cizre'deki Bohtan, Bedirhaniler Azizanlar Hasan-Keyf, Şirvan Beyi, Hazro Beyi, Çemişgezek beyi vs...)

11. yüzyılda Bizans hücumlarına uğrayan bu Kürt Beyleri Abbasi Halifesinin desteği ile birleşiyorlar. Bu on sekiz Kürt beyliği, yani Mirlikleri, Avrupa'daki küçük prenslerin Papa'ya bağlılığı gibi Abbasi Halifelerine bağlı idiler. Bu bağlılık daha çok dini bağlarından gelen ruhani bir bağlılık idi. Beyliklerin kendilerine özgü siyasi ve sosyal organizasyonlar meydana getirdiği şüphesizdir. Yavuz Sultan Selim'in Anadolu'yu zaptından sonra durum değişmemiştir. Mirliklerin düzeni olduğu gibi devam etmiştir. Üstelik, merkezde bu derebeyleri arasındaki ilişkiler daha sıkı bir biçimde geliştirilmiştir.¹⁵

Doğu Anadolu'daki bugünkü toprak mülkiyetinin köklerini Osmanlı toprak rejiminde aramak gerekir. Bu rejime göre, toprak tamamen devletin tasarrufu altındadır. Topraktan yararlanmak hakkı ise, tımar, zeamet ve has örgütü içinde reayaya verilmiştir. Fakat, imparatorluk üzerinde rakipsiz ve sınırsız bir hakka sahip olan padişah, özellikle savaşlarda yararlılık gösterenlere çok geniş araziler vermiş ve bu toprakların yönetimi, Osmanlı toprak rejiminin dışında tutularak, özel hukuk kurallarına göre işletilmeye başlanmış, yani tamamen kişilerin mülkiyetine devredilmiştir. Örneğin, Yavuz Sultan Selim 1514 yılında doğu seferine giderken, Doğu ve Orta Anadolu'da büyük bir gelişme gösteren Şii hareketimi bastırabilmek için çok büyük kitleyi kılıçtan geçirmesi¹⁶ sonucu doğan huzursuzluğu gider-

¹⁵ Ahmed-i Xani, *Mem-û-Zin*, Gün Yayınevi, İstanbul, 1969.

¹⁶ İ.C.M. s. 42.

mek için, padişahlık yetkisine dayanarak bölgenin ileri gelen ailelerinin toprak varlığını aynen tanımıştır. Yani, Doğu Anadolu'daki Kürt beylerinin ve Kürt hükümetlerinin objektif statülerini aynen tanıyarak onlarla ilişki kurulmuştur.

Siirt, Bitlis, Diyarbakır ve Malatya bölgelerinde oturan, Alevi olmayan ve kendisini destekleyen aşiretlere ve "EKTRAT BEYLERİ"ne, yani Kürt beylerine ise "YURLUK" ve "OCAKLIK" adı altında bırakılan toprakların ve malikânelerin feodal hukuk bakımından anlamı budur.¹⁷

Yavuz Sultan Selim zamanında devlete sadık kaldıkları için, Bıyıklı Mehmet paşanın arzı ile yurtluk, ocaklık olarak yine Kürt beylerine ait büyük-küçük bazı yerler sancak itibariyle yerli beylere terkedilmiştir. Bunların sancakları münhal olunca harîçten kimseye verilmeyip oğullarına, kardeşlerine ve en yakın akrabalarına bu topraklar verilmiştir.¹⁸

Osmanlılar Kürt aşiret beylerini, kendilerine bağlamaya çalışırken İdris-i Bitlisi'den geniş ölçüde yararlanmışlardır.

Bu arada Kürt Hacı Rüstem'in Pir Hüseyin Bey adındaki oğluna babasının mülkünü veren Yavuz Sultan Selim, İdris-i Bitlis'i vasıtasıyla Şafii mezhebine mensup öteki Kürt emirlerine de muhtariyet temin eden feodal bir teşkilat kurulmasını amir fermanlar göndermiştir.¹⁹

Oysa, Yavuz Sultan Selim kendisine karşı gelen ve Şiilerden yana çalışan "Ektrat beylerini" öldürtmüş ve cezalandırmıştır. Hacı Rüstem ve Kürt Talip bunlardandır.²⁰

¹⁷ Ömer Lütfi Barkan, *15. ve 16. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları*, İstanbul 1943. Bkz. Diyarbakır, Mardin ve Vaneyaletleri ile ilgili konular.

¹⁸ İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, cilt: 2, TTKY Ankara. 1949, s. 272-273.

¹⁹ Sahabettin Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikalar Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *Tarih Dergisi*, Sayı 22, Mart 1967, s. 75,

²⁰ A.g.e., s. 262-263.

İdris-i Bitlis-i Akkoyunluların divan kâtiplerindendir. Çaldıran savaşından sonra Osmanlıların hizmetine girmiş ve Sultan Selim Amasya'da kışlarken aslen Kürt olan İdris-i Bitlis-i'yi, Doğu Anadolu'yu nüfuz altına almak için propaganda yapmak üzere bu bölgeye göndermiştir. Prof. Uzunçarşılı bu konuda şöyle yazmaktadır:

Diyarbakır ve Doğu memleketlerinin alınmasında İdris-i Bitlis-i'nin büyük hizmeti görüldü. Bu zat, Sünni olan Kürt beylerini görüp, anlaşarak onları Osmanlıların tarafına çekti. Bu suretle Urmiye, İtak, İmadiye, Cizre, Eğil, Bitlis, Hizan, Palu, Siirt, Hasankeyf, Meyefarkin, Cizre-i İbni Ömer gibi yirmi beş mıntika beyi devlete itaat edip, kendilerine eski tertipleri üzere yerlerini idare etmek²¹ için beraatler gönderildi, Bu beylerden Palu hakimi Cemşit Bey, Sultan, Çaldıran seferine giderken itaatini arz edip, orduda bulunmuştur. Devlete itaat ile Osmanlıların yüksek hâkimiyetini kabul etmiş olan bu Kürt beyleri arasında Bitlis hâkimi Emir Şerafetin ile, İmadiye hakimi Sultan Hüseyin ileri gelenlerdendir.²²

Osmanlı İmparatorluğu zamanında birçok Kürt hükümetlerine ve sancaklarına rastlanmaktadır. "Hükümetler" tam feodal nitelikte bağımsız birliklerdir. Hükümetlerde toprak mülkiyetine, reayaya ve aşiretlere Osmanlı sarayı karışmıyordu.

Bunlar hükümetlerin egemen yöneticilerininin mülki ve uyruğu kabul ediliyorlardı. İkincisinde ise, "Kürt aşiret reislerine verilen sancaklar öteki sancaklardan ayrılmakta, aşiret reisleri idari yetkileri bakımından hükümetlere yaklaşmaktadır. Aşiret reislerinin ellerinden toprak alınmamakta ve topraklara bir yabancı tayin edilmemektedir."

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Doğu'daki Kürt hükümetleri konusunda Evliya Çelebi geniş bilgiler vermektedir.

Diyarbakır eyaleti: On dokuz sancaktır, beş hükümettir. Bu sancaklardan on biri Osmanlı malı olup, Osmanlıların öteki kent ve

²¹ İ.C.M. s. 43.

²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e. s. 262-263.

memleketleri gibi yönetir. Sekizini Kürt beyleri ellerinde tutarlar ki, Yavuz Sultan Selim buraları feth ve zaptettiği zaman “yurtluk” ve “ocaklık” olarak bağışlamıştır. Azilleri ve tayinleri kendilerine aittir.

Osmanlı sancakları: Harput, Ergani, Siverek, Hasan-Keyf, Meyefarkin (Silvan), Akçakale, Habur (bugünkü Cizre ve Zaho arasında bir yer), Seigman, Kulp, Mihrası, Terdi, Atak, Pertek, Çapakçur, Çermik, bu yazılmaktan gezinmekten uzak bırakılmış sancakların beylerine İstanbul’dan bir emir gönderilirse yazının başına “Cenap” denir. Hükümetler ise şunlardır: Cizre hükümeti, Eğil hükümeti, Genç hükümeti, Palu hükümeti, Hazro hükümeti.²³

17. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu’nun idari bölünüşü üzerinde yaptığı bir incelemede Prof. Şerafettin Turan şu bilgiyi vermektedir:

Osmanlı devrinde Doğu Anadolu’da 16 hükümet ve bunların bağlı bulunduğu 16 eyalet vardır. Hükümetler: Hazro Cizre, Tercil, Palu, Kiğı, Genç, Bitlis, Hizan, Hakkâri, Mahmudi, Ektrat, Mihriban, Mihrivane, İmadiye, Aşti ve bunların bağlı bulunduğu eyaletlerin yedi tanesi Diyarbakır Eyaleti’ne, beş tanesi Van ve ikisi Şehrizur ve ikisi de Bağdat Eyaleti’ne bağlıdırlar. Çeşitli dönemlerde sayıları değişen hükümetlerin sayısı 16 değil 11-13’tür.²⁴

Görüldüğü gibi Doğu Anadolu’da Osmanlı İmparatorluğu merkezi sisteminin dışında kalan birçok Kürt sancakları ve Kürt hükümetleri vardır. Osmanlılar buralarda tımar sistemini uygulayamamışlar, buralardaki feodal beyliklerle ittifak yapmak zorunda kalmışlardır. Yani, Kürt beylikleri ile Osmanlı sultanları arasında adeta bir sözsüz anlaşma vardır. Bu sözsüz anlaşma gereğince Osmanlı sarayı Kürt beyliklerinin, bağımsız Kürt hükümetlerinin ve aşiretlerinin iç işlerine karışmayacak, buna karşılık Kürtlerde Osmanlı’ya karşı başkaldırmayacaktır. Kürt hü-

²³ *Evlîya Celebi Seyehatnamesi*, cilt: 1, Türkçeleştiren Zuhuri Danışman. Zuhuri Danışman Yayınevi 1969, s. 190)

²⁴ Şerafettin Turan, “17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İdari Taksimatı”, *Atatürk Üniversitesi Yıllığı*, A.Ü.Y. Ankara, 1963, s. 205 – 207. İ.C.M. s. 44.

kümetleri ve beylikleri ile Osmanlı sultanları arasındaki bu sözsüz anlaşma objektif bir dengenin sonucudur.

Bütün bunlara rağmen Osmanlı İmparatorluğu devrinde Osmanlı sarayı ile Kürt aşiretleri arasındaki ilişki gayet geniş bir şekilde *Şerefname* kitabında anlatılmıştır. *Me-yafarkin Tarihi* gibi *Şerefname* de Kürt tarihinin son derece önemli kaynaklarından biridir. İngilizce, Fransızca, Rusça, Almanca, Arapça, Farsça ve Kürtçe olarak çeşitli yıllarda yayımlanan bu eser iki cilt halinde Türkçeye de çevrilerek yayımlanmıştır.²⁵

Bu çok önemli kaynaktan anlaşıldığına göre Osmanlı imparatorluğu devrinde Kürdistan (Osmanlı sultanlarının Kürt beyleri ile yazışmalarında veya Osmanlı tarihinin önemli kaynaklarında Kürtlerle mezkûn olan yerlerinin adı bu şekilde geçer) tamamen özel bir yapıya sahiptir. Zaten yukarda da izah edildiği gibi gerek Osmanlı padişahları ve gerekse Safevi krallığı Kürt beylerini birbirlerine karşı tampon devletler olarak kullanmışlardır.

e) 19. asırda Kürt-Osmanlı ilişkileri

19. Asırda çok karışık bir durumda bulunan Osmanlı devletini İkinci Mahmut daha asrın başında ıslah etmeye çalışıyordu. Devlet için büyük bir tehlike arzeden Mehmet Ali Paşa meselesini bertaraf etmek için Kürdistan'da teşkilât yapmaya lüzum görmüş ve 1833'te Sivas valiliğine Mehmet Reşit Paşa'yı tayin etmiştir. Reşit Paşa o sıralarda bazı yerlerinde isyan hareketleri beliren Kürdistan'ı yatıştırmaya ve aynı zamanda muhtemel bir Mısır taarruzuna karşı gerekli tedbirler almaya memur edildi.

1830'a doğru başgösteren Kürt hareketinin elebaşları Bedirhan Sait Bey, İsmail Bey ve Revanduzlu Mehmet Paşa idi. Bu

²⁵ Şeref Han, *Şerefname, Kürt Tarihi*, cilt: 1, Ant Yayınlan, İstanbul 1971; Şeref Han, *Şerefname, Osmanlı Tarihi*, cilt: 2, Ant yayınlan İstanbul, 1971.

sonuncusu 1830'da isyan ederek Hoşnav aşiretlerine hücum etti. 1831'de Erbil ve Raniya'yı zaptetti. Ertesi yıl egemenliğini Mısır'a kadar genişletti. Ondan sonra Akra, Zibar ve İmadîye zaptedildi. 1833'te Revanduz kuvvetleri Bedirhan'ı tekrar başa geçirmek için Zaho ve Cizre'ye girmiş bulunuyorlardı. Bu isyanları bastırma hareketleri yıllarca sürdü.²⁶

Osmanlı ordusunun Mısırlılara mağlup olması (1839) Kürdistan'da yeni kargaşalıklara yol açtı. 1843'te Hakkârili Nurullah Bey'in ve Cizreli Bedirhan'ın isyanları başladı. Hakkârî'de Nasturiler Nurullah Bey'in zulmünden şikâyetçi oldular. Cevap olarak Kürtler, Nasturilerin yaşadığı Bervari nahiyesini tahrip ettiler. Bu isyanlar senelerce sürdü. Kürtler, on bine yakın Hıristiyanı öldürdüler. Büyük devletler Kürtlerin yatıştırılması için İstanbul'da teşebbüslerde bulundular.

1847'de Osman Paşa kumandasında büyük bir kuvvet, yani Osmanlı ordusu asi Kürtlerin üzerine yürüdü. Osmanlı orduları ile Kürt ordularının savaşları sonunda Bedirhan ve Nurullah Bey teslim oldular ve Kürdistan'dan çıkarıldılar.

1804-1805'ten sonra Ruslar ile Kürtler temasa geçtiler. Bu yeni amil çok kısa bir zamanda etkisini gösterdi. 1828-1829, 1853, 1858, 1877, 1878 Türk-Rus Harpleri her seferinde Kürdistan'da önemli etkiler yarattı. Daha 1829'da Ruslar harpte bir Kürt alayını kullanmışlardır. Hıristiyanlar memleketten çıktıkdan sonra, Kürtler kuzeye ve batıya doğru yayıldılar. Kırım Harbi'nde Ruslar iki Kürt alayı teşkil ettiler. Öte yandan Osmanlı orduları kuzeye doğru hareket ettikleri zaman, Bedirhan'ın yeğeni ve eski rakibi, halk tarafından çok iyi tanınan Yazdan Şer'in reisliğinde Bohtan'da büyük bir ayaklanma oldu. 1877- 878 harbinden sonra evvela Bedirhan'ın oğullarının idare ettiği, Hakkârî, Bahtinan ve Bohtan isyanları çıktı. Ondan sonra

²⁶ İ. C. M. s. 45.

Şeyh Ubeydullah hareketi meydana geldi. Bu, Nakşibendi tarikatı mensubu, Osmanlı devletine tabi muhtar bir Kürdistan kurmayı tasarlıyordu.²⁷

f) Tanzimat döneminde

Tanzimat'la birlikte, özellikle Avrupa'nın etkisiyle, ilişkilerin bünyesinde değişiklikler olmuş, bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu Doğu Anadolu üzerinde yer yer başarılı olduğu yeni taktikler uygulamıştır. Kürt halkı, Ermenilerle çarpıştırılarak, Ermenistan'ın kuruluşu başarısızlığa uğratılmıştır. Bu uygulama Hamidiye Alayları'nın kurulması ile ilgilidir. Bu alayların kurulması ile Osmanlı İmparatorluğu iki bakımdan yarar sağlamayı düşünmüştür. Birincisi, Kürt aşiretleri arasında zaten mevcut olan çatışmaların silahlı ve resmi olarak sürdürülmesini sağlayarak Kürt halkının merkezileşmesini ve birlik olmasını önlemek; ikincisi, Müslüman Osmanlı halkları Kürtler, Türkler, Araplar vb. arasında birlik ve beraberliği sağlayan hilafet kurumunu ve dinci ideoloji kullanılarak Ermenilere karşı bitmek tükenmek bilmeyen bir savaşın başlatılmasıdır.

Abdulhamit, Kürt aşiretlerinin bu özelliklerini kavrayarak ve buna göre bir politika izleyerek, Osmanlı sarayı yönünden çok başarılı bir tutum ortaya²⁸ koymuştur. Osmanlı sarayı halkların birbiri ile çarpıştırılmasının sonucu olarak meydana gelen dengeden geniş ölçüde yararlanarak Doğu Anadolu'da her zaman mümkün ve muhtemel kendine karşı başkaldırmaları önlemiştir.

²⁷ *İslam Ansiklopedisi*, "Kürtler" Maddesi, s. 1005 – 1006; Moltke, *Türkiye Üzerine Mektuplar*, İş Bankası Yayını, Ankara 1961.

²⁸ İ.C.M. s. 46.

Meydana gelen bu denge politikasının sadece Doğu Anadolu'da değil, imparatorluğun çeşitli iç politikaları karşısında da oynandığını görüyoruz.²⁹

g) 19. asırda Kürt-Ermeni ilişkileri

1878'den sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıf düşmesi, Berlin muahedesinin Ermenilere ıslahat, Kürtlere ve Çerkezlere emniyet vaadeden 61. maddesi; Osmanlı hükümetinin ıslahata karşı gizli mukavemeti ve 1885'ten itibaren Ermeni ihtilal hareketinin Rusya'ya, İsviçre ve Londra'ya bağlı olarak gelişmesi, Kürt derebeylerinin sultanı altında yaşayan Ermenilerin, o zamana kadar sulh içinde geçen hayatlarını karıştırdı. Aynı zamanda Kürtler ile Ermeniler arasındaki ilişkiler bozuldu.

Berlin Anlaşmasının 61. maddesi şöyle idi:

Babiali, Ermenilerin yaşadıkları vilayetlerde mahalli ihtiyacın gerekli kıldığı ıslahat ve düzenlemeyi vakit geçirmeden yapmayı ve Ermenilerin emniyetini, Kürtlerden ve Çerkezlerden koruyacağını taahhüt eder.

Buna benzeyen bir hüküm Ayastefenos antlaşmasınının 16. maddesinde de vardır.

1894 yazında, Sason'da Ermenilerle Kürtler arasında kanlı mücadeleler oldu ve Ermenilerin oturduğu Talorik nahiyesi içindeki köylerle birlikte tahrip edildi. Sason olayları Ermenilerin harekete geçmelerine ve Hamidiye Alayları'nda örgütlenen Kürtlerin Ermenilerle sürekli bir çarpışmaya girmesine yol açtı. Bu arada 1895 yılında Hakkâri Kürtleri arasında çabuk bastırılan bir isyan teşebbüsü oldu. Bu hareket Hıristiyanlara karşı değildi. 20. asrın başından itibaren ise, Kürtler ve Ermeniler genel olarak sakin bir yaşama biçimi sürdürmüşlerdir.

²⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, cilt. 8, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1962. s. 542 ve devamı; Tevfik Çavdar, *Osmanlıların Yarı-Sömürge Oluşu*, Ant Yayınları, İstanbul, 1970 s. 49.

20. asrın başlangıcında Kürt hareketlerinin mutlak merkezleri haricinde yeni bir sima olarak Diyarbakır ile Halep arasında Şan Revan Viranşehir Nahiyesinde, Milan aşireti reisi İbrahim Paşa, Mahmut Timavi ve Ayyuk ortaya çıktı. Bunlar Hamidiye Alayları'nın komutanları idi. İbrahim Paşa adeta müstakil imiş gibi hareket ediyordu. 1908'de İkinci Meşrutiyet ilan edildiği zaman isyan etti ve Abdulaziz dağlarına çıkararak orada öldürüldü.³⁰

h) Osmanlı İmparatorluğu'nun etnik yapısına genel bir bakış

Evvela şu noktayı belirtmekte büyük yarar vardır; Osmanlı İmparatorluğu'nun bir milli devlet olmadığını ve çeşitli ırk, dil, din ve tarihi kök farkları gösteren bir halklar topluluğu olduğunu gösteren niteliğini belirtelim. Örneğin, Doğu yüksek yaylalarındaki Kürtlerle, Batı Rumeli'de yaşayan Arnavutlar, yahut Yemen'deki yerliler, Anadolu'daki Rumlar, Ermeniler, Rume- li'deki Slavlar ve nihayet bunların hepsi ile bu imparatorluğun sahibi görünen Türkler arasında hiçbir irki yakınlık yoktur. Bu durum genellikle bütün imparatorluklar için böyledir.

[...]

İmparatorluğun çeşitli halklardan oluşabildiği bu görünümüne rağmen, imparatorlukta milliyetler meselesi yoktu. Temel ideoloji, "İslâm ümmeti" ideolojisi idi. Bu ideoloji ise, hilâfet kurumu tarafından temsil ediliyordu. Yani hilafet dinsel bir kaynağı olmasına rağmen politik bir kurumdu. Bu ideoloji imparatorluk içindeki çeşitli Müslüman halkları aynı yöne doğru kanallere ediyor, onlara ruh ve heyecan veriyordu.

³⁰ *İslam Ansiklopedisi*, "Kürtler" Maddesi, a.g.e. s. 1107; Şevket Süreyya Aydemir, *Enver Paşa, Cilt: 1 1860 – 1908*, Remzi Kitapevi İstanbul 1970 s. 380. İ.C.M. s. 47.

Daha önce de değindiğimiz gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda milliyetçilik akımlarının gelişmesi 19. asrın ortalarına doğru başlamış, gittikçe yoğunluk kazanarak devam etmiş, gerek Müslüman ve gerekse Hıristiyan halkların imparatorluktan kopması ve bağımsız devletler kurmaları ile sonuçlanmıştır.³¹

1) Osmanlıların son dönemi

19. asrın son yıllarında Osmanlıların da içine düştükleri karışıklıklardan kurtulmak için değişik fikir akımlarının ortaya çıktığını görüyoruz. İkinci Meşrutiyet'ten önce genç Türklerin faaliyetleri, daha sonraki tarihlerde ise "Türkçüler", "İslâmcılar" ve "Osmanlıcılar" arasındaki mücadeleler imparatorluğun son döneminin yoğun bir fikri tartışmaya sahne olduğunu göstermektedir.

Bu yoğun tartışma içinde Osmanlılığın tek başına "Türkçülük" olarak alınmadığı, birçok halkların bütünlüğü şeklinde yansıtıldığını görüyoruz. Devletin içine düştüğü karışıklıktan ve birliği kurtarmak için hazırlanan plânlardan şu bilgilere rastlıyoruz.

Her seçim için her yerde, orada ne kadar halk varsa o kadar sandık bulundurulması gerekmektedir. Türkler, Araplar, Kürtler, Çerkezler, Ermeniler, vb. ayrı ayrı temsilci seçeceklerdir. Maksadımız menfaatleri bir olduğu halde, durumları ayrılık arzeden, bu ayrılık yüzünden bazı felaketlerle karşı karşıya olan Türk, Arap, Ermeni, Kürt vb. gibi vatandaşlarımızın kuvvetini bir araya toplamaktır.

Savaş yıllarında, büyük bir gelişme gösteren "Türkçülük"ü yabancılara anlatmak için yazdığı bir yazıda Ağaoğlu Ahmet şöyle demektedir:

Türk milliyetperver hareketi, siyasetle meşgul değildir. Bu hareket hâkimiyete yeltenmez, kimsenin hukukunu eksiltmez. Kimseye hususi ve imtiyazlı bir mevki kazandırmak istemez. Bu hareket

³¹ İ.C.M. s. 48.

Türklere olduğu kadar bütün milliyetlere de hürmet olunmasını talep eder. Hareket ahlâki ve sosyolojiktir. Ve bu cihetle Türklere olduğu gibi diğer milliyetlere karşı da, sevgi ve anlayış ile doludur. İster Arap, ister Kürt, ister Ermeni ve başkaları birbirlerine eşit olarak, birbirlerini sıklamayarak, birbirlerine fenalık etmeyerek ilerlesinler, inkişaf bulsunlar. Bir Türk milliyetperveri inde Arapların ve ötekilerin lisanı, milliyeti kendi lisan ve milliyetine yakın bir hürmeti haizdir.³²

Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerinde ortaya çıkan çeşitli siyasal akımlar, imparatorluk bünyesindeki çeşitli halklara Türk, Kürt, Ermeni, Arap, Rumlara eşit haklar tanıyor, "Türkçülük", "Osmanlı[cı]lık", "İslâm[cı]lık" gibi akımlar da hep bu anlayışı belirtiyorlar.³³ Bu son derece önemli eşitlik fikirlerini Mustafa Kemal de Kurtuluş Savaşı boyunca kullanmıştır.

II. Kurtuluş Savaşı Döneminde Kürt Halkı

Kurtuluş Savaşı'nın temel karakteri anti-emperyalist, yani Osmanlı İmparatorluğu'nu sömürgeleştiren güçlere karşı olmasıdır. Fakat bu savaş anti-feodal bir savaş olmadığından, demokratik hakların savunuculuğunu yapan ilkelere yeterince bu savaşta yer verilmemiştir. Bu nedenledir ki savaş, feodalitenin de desteğini alarak kazanılmıştır. Bu özellik Doğu Anadolu'da açıkça görülmektedir.

Kurtuluş Savaşı'nın anti-feodal bir hüviyete bürünmemiş olması, dinci ideolojinin geniş çapta kullanılmasına yol açmıştır. Özellikle, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde Mustafa Kemal tarafından "dinci ideoloji" geniş ölçüde ve başarılı bir biçimde kul-

³² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, cilt: 8. TTKY, Ankara, 1962, s. 542; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, cilt: 2 kısım: 4 TTKY, Ankara, 1952, s. 434 – 435. (Sözü geçen program seçimlerle ilgilidir.)

³³ İ. C. M. s. 49.

larularak, Doğu Anadolu'daki Kürt halkı savaşa kazandırılmıştır.

[...]

Doğu Anadolu'daki Kürt halkının Kurtuluş Savaşı'na katılmalarında "dinci ideoloji"nin başarılı bir biçimde kullanılması büyük etkisi olmuştur. Kürt aşiret reisleri Mustafa Kemal'e, Padişahu, Halifeyi ve İslâmı kurtaracağı için evet demişler ve onun yanında yer almışlardır. Yani, savaş yıllarında millet ideolojisinden çok "dinci" (ümmeççi) ideoloji ağır basmıştır. Her ne kadar "dinci ideoloji" kullanılmışsa da halkların kardeşliği, bu arada "Türk ve Kürt" halkının kardeşliği özellikle istenmiştir.

[...]

Savaş yıllarında ısrarla ve titizlikle üzerine eğilinen ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması için ustaca yürütülen "Kürt-Türk" kardeşliğinin günümüzde "KÜRT YOK" şekline dönüşmesi ve Kürt olmaktan dolayı insanların³⁴ horlanması, "Kürtlerin varlığından" söz edenlerin suçlanarak yargılanmaları üzerinde durulması gerekli önemli bir konudur.

O günlerde, birliği korumak için üzerinde titizlikle durulan "Türk-Kürt" kardeşliğinin bugünlerde inkâr yoluna gidilmesi egemen sınıfların sürdürdüğü bir oyun ve faşist düşüncenin bir sonucudur.

III. Lozan Konferansı

Kürtlerin aynı bir halk oldukları fakat tarih boyunca Türklerle beraber yaşadıkları, Lozan Barış Konferansı'nda murahhas heyeti başkanı İsmet İnönü tarafından açık seçik belirtilmiştir.

³⁴ İ.C.M. s. 53.

Türk murahhas heyeti başkanı İnönü, konferansta yaptığı konuşmada özetle:

Kürtler eskiden beri kendi istekleri ile Türk yönetimine geçmişler ve mukadderatlarını Türklerinkine bağlamışlardır. Yüzyıllardır Türkler ve Kürtler adet, din ve ahlâk birliği ile birbirlerine bağlıdırlar.

Birinci Dünya Savaşı'nda Kürtlerin kötü savaştıkları konusunda ileri sürülen iddia doğru değildir. Aynı amaçla ve aynı dileğe ulaşma yolunda Kürtler gerek Dünya Savaşı'nda gerekse Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda büyük bir sadakadle savaşmışlardır. Muhtariyet sorunu ise, kullanılan isim ne olursa olsun gerçekten müstemleke olacak bir ülkede, bir yabancı devlet yurttaşlığı ile şimdiki durumunu değiştirecek Kürt bulmak çok güçtür. Kürtler yabancı müdahalesi ile kurulacak bağımsız bir yönetimde memleketin geleceğine fiilen hiçbir müdahaleleri olamayacak ve tüm işleri kendilerini temsil etmeyen bir hükümet ve meclis yürütecektir. Oysa bugün Türkiye'de Kürtler, Türkiye'nin yönetiminde söz sahibi bulunmaktadırlar. (...) Kürtlerin Türklerle bir arada yaşamak istemedikleri görüşü, Kürtlerin değil, yabancıların tezgâhladığı bir görüştür. Ancak para ve çeşitli çıkar karşılığı veya aşırı milliyetçi duygularla, dış etkenlerin görüşünü benimseyen ve bu fikrin savunuculuğunu yapan Kürtlerin olması da son derece doğal bir şeydir. Yalnız öz Kürt çocuklarının başka devletlerin iftirasına alet olarak yaşamak ile kendi yurdunda Türklerle kardeşçe ve hakimce yaşamaktan hangi sıra tercih edecekleri meselesinde kimse tereddüt edemez.

Yine Lozan Konferansı'nda Musul vilayetinin kime verileceği konusu³⁵ tartışılırken İngiliz siyasi heyetinin dayandığı etnik, siyasal, tarihi nedenlere karşılık Türk temsil heyeti aşağıdaki görüşleri öne sürerek ve bundan şeref duyduğunu belirtmiştir:

...Gerçekten yüzyıllardır bu iki halk... inanç, özlem ve töre bakımından olduğu kadar gelenek ve görenek bakımından da ortak bağlarla birleşmiş olarak tam bir uyum içinde yaşamaktadırlar. Kürtlerin kendi istekleri ile Türk yönetimi altına geçtiklerini ve

³⁵ İ.C.M. s. 54.

kaderlerini Türkiye'nin kaderine bağladıklarını tarih göstermektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de hükümetidir.

Çünkü; Kürtlerin gerçek ve meşru temsilcileri millet meclisine girmiştir ve Türklerin temsilcileri ile aynı ölçüde ülkenin hükümetine ve yönetimine katılmaktadırlar.

Gerçekten şunlar çok iyi bilinmektedir: İngiliz birlikleri bu halkla sürekli olarak savaşmak durumunda kalmıştır. Irak hükümetinin askere aldığı Kürtler, Türklerden yana geçmek için elverişli her fırsattan yararlanmışlardır. İngiliz uçak filolarının Türkiye Kürt köylerini Türkiye'ye karşı bağlılıklarını göstermelerine onları yıldırarak engel olmak için çoğu zaman bombardıman etmeleri gerekmiştir.

Bitlis'te 1914'te patlak veren olay, birkaç yabancı konsolosun kışkırtmaları sonucudur. Hiçbir önemi yoktur ve yalnız o yerle sınırlı kalmıştır. Bu olayda işbirliği etmiş sayılan kişilerden birinin Türkiye Büyük Millet Meclisi arasında bulunması olayın niteliğini daha iyi gösterebilir. İngiliz temsilci heyetince gösterilen Dersim olayı da aynı niteliktedir. Herhangi bir neden yüzünden Türk ülkesinin bir noktasında ortaya çıkan ve belirli bir yerle sınırlı kalan olayların, hiçbir bakımdan o yer halkının Türkiye'den ayrılmak isteğinde bulunduğu yolunda yorumlanamayacağı açıkça bellidir. Kaldı ki, bu gibi olaylar her yerde görülmektedir.

Son savaşlarda Kürtlerin kötü dövülmüş olduklarının söylenmesine gelince, Türk temsilci heyeti Dünya Savaşına ve bağımsızlık savaşına katılmış Türk ordusunun bütün komutanlarının yurdun kurtuluşu için Kürt halkının yaptığı hizmetleri ve katlandığı fedakârlıkları saygı ve hayranlıkla söylemeyi bir ödev bilmektedir.

Açıklamalarımızın bu kısmında da özerklik sorunundan söz etmek kalıyor. İngiliz temsilci heyetinin söylediğine göre İngiltere Kürtlere özerklik vermek isteğinde imiş de, Türkiye bunu vermeye yanaşmıyormuş.³⁶ Kürtler, Türkiye'de her zaman yurttaşlık haklarından yararlanmışlardır. Siyasal ve sosyal bakımlardan her zaman işbirliği yaptıkları Türk hükümetini hiçbir zaman yabancı bir

³⁶ İ.C.M. s. 55.

hükümet saymamışlardır. Türkiye Büyük Millet Meclisinde milletvekilleri de vardır.

Böyle bir durumda kendilerini temsil etmeyecek bir hükümet ve parlamentoda uzaktan yönetilecek ülkelerinin kaderi üzerinde hiç bir gerçek etkileri olamayacağını Kürtler bilmektedirler. Yurttaşlık haklarını ve yetkilerini kapsamayacak olan ve sözde özerk bölgelerinin halklarına tanınacağı söylenen haklar, Kürt soyu gibi üstün bir soyu hiç tatmin etmeyecektir. (...) Musul Kürtleri için olduğu kadar Anadolu'nun öteki yerlerindeki Kürtler için de geçerli olan düşünceler Musul vilayetinin Doğu kesiminde oturanlara dört yıldan beri söz verilen yalancı özerkliğin kendilerine neden hiç çekici görünmediğini ve gerçekte sömürge yönetimi altına alınmış bir halk durumuna düşürülmüş insanların kaderine ortak olmayı kabul etmeye, onları neden inandıramadığını açıklamaktadır.

[...]

İsmet Paşa'nın öne sürdüğü bir iki noktaya cevap vermek isterim: İsmet Paşa, Kürt ülkesinde yayımlanan bildirilerin neden Türk dilinde yazılmış olduğunu sormuştu. Buna şöyle cevap vereceğim: Kürtler çoğunlukla okuma-yazma bilmemektedirler. Bizim başlattığımız Kürt yazısı ile öğretimin çok gelişmesine de vakit bulamamıştır. Şimdiye kadar Güney Kürdistan'da yazılı hiçbir Kürt dili yoktur.

Öte yandan, İsmet Paşa, Ankara parlamentosunda birçok Kürt milletvekili olduğunu söylemiştir. Olabilir. Fakat parlamentoda Güney Kürdistan'ın tek bir Kürt milletvekili olduğunu ciddi surette iddia etmekte midir? Herhangi bir zaman Süleymaniye'den tek bir Kürt milletvekili çıkmış mıdır? Ankara'nın Kürt milletvekillerine gelince, onların nasıl seçilmiş olduklarını kendi kendime sormaktayım. Halkoyu ile seçilmiş tek bir milletvekili var mıdır? Bütün bu insanların doğrudan doğruya atanmış oldukları ve bunlar arasında bir takımının, dil bilmedikleri için meclis çalışmalarına katılmadıkları herkesçe bilinmektedir. Bu yüzden Ankara'da Kürt topluluğunun (cemaati-

nin) parlamentoda temsil edildiği iddiasına çok ağırlık vermek gerektiğini sanmamaktayım.

[...]

IV.1923-1945 Döneminde Kürt Halkı

Kurtuluş Savaşı yıllarında görüldüğü gibi, bizzat Mustafa Kemal tarafından Kürt halkının objektif varlığı kabul edilmiş ve kendi ifadesi ile Anadolu'daki çeşitli halklar arasında eşitlik esasına dayanan ilişkiler kurulması benimsenmiştir.

Bu konuda önemli çalışmaların da olduğu tarihi belgelerden görülmektedir. Zaten Kürt aşiretleri de Anadolu'daki devrimci mücadeleyi bu koşullar altında desteklemişler ve eşit şartlar altında savaşa girmişlerdir. Halkların eşitliği konusundaki tutum, 1923 yılındaki Lozan Barış Konferansı'nda da devam etmiş, özellikle Türkiye baş delegeşi İsmet İnönü ve İngiliz baş delegeşi Lord Kurzon, Kürtlerin objektif varlığından ve haklarından uzun uzadıya söz etmişlerdir. Ancak, Cumhuriyetin ilânından hemen sonraki dönemlerde durum tamamen değişmiş, Kürt halkının objektif varlığı, anayasal demokratik hakları, dil ve kültürü reddedilerek hızlı bir asimilasyon (özümleme) başlamıştır. Bu dönüşümün nedenlerini burada açıklamanın gereğini duymuyoruz. Birçok bilim adamları konuyu genişçe açıklamaya çalışmışlardır. Yalnız burada önemli bir çelişmeyi mahkemenize sunmayı faydalı buluyoruz.

Bilindiği gibi bilim, objektif gerçeklerden hareket ederek özellikle sosyal bilim, mevcut objektif gerçekler üzerine bazı varsayımlar koyarak analizler yapar ve her seferinde geniş ve yeni sonuçlara varır. Şimdiye kadar varolan objektif bir gerçeği red etmenin ya da yok saymanın bilim olduğu dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir. Her nedense Türkiye'deki bilim adamları Kürt halkının objektif varlığını reddederek, "Kürtler Türk-

tür" diyerek bilim yaptıklarını sanmışlardır. Oysa, objektif bir gerçeği reddetmek ya da yok saymak, günümüzde kesinlikle bilim sayılmamaktadır. Bu konuda, bazı ispatlamalara çalışmak mevcut olan Kürt halkının objektif varlığına olduğu kadar bilime de büyük saygısızlıktır. Ön cephesinde "hayatta en hakiki mürşit ilimdir" yazılan Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin en büyük talihsizliği de budur. Gerçekten de "hayatta en hakiki mürşit ilimdir." Fakat ilim yapmanın asgari şartında varolan³⁷ objektif gerçeklerden hareket etmektir. Kürtlerin Türk olduğu konusundaki iddia ve ispatlamalar bugün geçerli değildir. Özellikle Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki bilim adamları(!) tarafından ileri sürülmesi de gerçekten çok acıdır.

Özellikle 1925 yıllarından sonra üniversiteler ve çeşitli siyasi kuruluşlar yanında Türk Ocağı da Kürtlerin Türk olduğu görüşünü işliyor, bunu geniş halk kitlelerine mal etmeye çalışıyordu. Kürtlerin asimile olmasına taraftar ve onları inkâr eden Türk Ocağı, Kürtlere ait eserleri çevirmekten de geri kalmıyordu.

[...]

Sayın savcının iddianamenin Kürt isyanları ile ilgili değindiği kısmında (s. 11) hiçbir objektiflik ve bilimsellik bulunmamaktadır. Tamamen kişisel yargıları aksettirmektedir. İddianamenin başında yokluğundan bahsettiği bir halk için 11. sahifede bu halkın isyanlarından söz etmektedir. Bu bölümde (1923-1945) Türkiye'de Kürt halkının varlığını incelerken savcının da iddianamenin bütünü içinde el attığı Doğu isyanlarını kısaca anlatmadan geçmeyeceğiz. Fakat iddianamenin bu kısmına da gayri-

³⁷ İ.C.M. s. 58.

cididi ve bilimsel olmayan bir tarzda değil, ağır başlı ve bilimsel cevap vermenin gereği vardır.

V. Doğu İsyancıları

Bilindiği gibi, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Doğu Anadolu'da merkezi otoriteye karşı sürekli direnmeler olmuştur. Bunlar 1924'teki NASTURİ, Ağustos 1925'teki REMAN ve RAÇKOYA, 1925'teki ŞEYH SAİT, Kasım 1926'daki KOÇUŞAĞI (Hozat, Ovacık, Çemişgezek), Ekim-Kasım 1920'deki BİCA (Eruh, Hani, Lice, Kulp), 1928'de (Sason, Kozluk, Pervari), Temmuz 1930'daki ZEYLAN (Bendimahi Çayı, Tendürük, Erçiş), 1926-1927, 1930-1932 AĞRI, 1930'da ŞEMDİNLİ olayı, 1937-1938'de DERSİM isyanları. (Temmuz-Ağustos 1969 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde "Kırk Yıl Önce Bugün" sütununda, Ağrı isyanları hakkında önemli bilgi verilmektedir. Ağrı isyanlarının Türkiye'de değil, Irak ve İran'da da etki yarattığı ve hareketin ulusal bir kimliğe bürünmeye başladığı görülmektedir.) Yakın tarihimizin bilinmesi gereken önemli olaylarından biri de "Doğu isyanlarıdır". Bu isyanlar hakkında henüz yeterli bilgiler gün ışığına çıkmamış bulunmaktadır. Bu nedenle, isyanların oluş biçimlerini ve sonuçlarını tam olarak değerlendirme olanağı yoktur.

Doğu isyanları arasında önemli bir yeri olan Şeyh Said İsyanı'nın çıkış nedenlerinden birisi, hilafetin kaldırılmasıdır. Bilindiği gibi, hilafet Osmanlı toplumunda birleştirici ve bütünleştirici fonksiyonlara sahip bir kurum niteliği taşıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda "millet" kavramı yoktu. Bunun yerini alan "ümme" kavramı, hilafet ve saltanat kurumları ile siyasi bir içeriğe bürünmüştü. 1924'ten sonra ise, siyasi iktidar laikleşirken hilafet de kaldırıldı. Bu kurumun kaldırılmasından sonra, onun görevini yerine getirecek yeni bir kurum arandı. Ve

“Türkçülük” ideolojisi böyle benimsendi.³⁸ Ağaoğlu Ahmet Bey’in belirttiği gibi, bu ideoloji halkların kültür ve kurumlarına saygılı olmadığından, sosyo-ekonomik temellerden uzaklaştı. Ve baskıcı ve ırkçı bir nitelik kazandı. Bunun için Doğu Anadolu’da Mustafa Kemal denildiği zaman “hangi Mustafa Kemal?” diye sorulmaktadır. Uygulanan yanlış sosyo-ekonomik politikanın sonucudur ki, Doğulu halk “seferberlik yıllarındaki hilafetçi, halkların eşitliğine inanan Mustafa Kemal mi, yoksa 1924’ten sonra Kürtlerin varlığını inkâr eden, padişahu ve hilafeti yurt dışına atan Mustafa Kemal mi?” diye sormaktadır.

Bunların yanında bürokrasinin Kürt halkı ile çelişmesi Doğu’daki isyanların bir başka nedeni sayılmaktadır. İsyenların en önemli nedenlerinden biri de hiç şüphesiz ki Doğu Anadolu’nun feodal yapısına dışarıdan yapılan müdahalelerdir. Çünkü, yüz yıllar boyunca feodal bir düzeni sürdüren Doğu’nun feodal egemen sınıfı, Cumhuriyetle birlikte özellikle merkezi otoritenin güçlenmesi ile, feodal düzenin kendilerine sağlayacağı çıkarların kısıtlandığını görmüş ve tepkide bulunmuşlardır. Cumhuriyetten sonra Doğu’da 1938’e kadar sürekli bir direnme vardır.

Doğu isyanlarının en önemli sonucu, Doğu halkının zaman zaman Batı Anadolu’ya sürgün edilmesidir. Doğu ve Batı Anadolu arasında, ekonomik-toplumsal-kültürel dengesizliğin meydana gelmesinde bu isyanların büyük rolü olmuştur. Görüldüğü gibi bu tarihlerde Türkiye’deki sivil-asker-aydın kesim artık Kürt halkına karşı olumlu bir politika izlememektedir. Mümkün olduğu kadar, Kürt halkının varlığının inkâra kalkışıldığı ve Kürt olduğu için insanların horlandıkları bir gerçek olmuştur. Bütün bu süreç içinde üniversite ise somut koşulların bilimsel analizini yapacağı yerde, siyasi iktidar tarafından tayin

³⁸ İ.C.M. s. 60.

edilen ideolojilere uydurma gerekçeler hazırlamaya çalışarak, bu davranışının adına da yine aynı çevrelerce bilim denilmiştir.

Doğu'daki isyanların çıkmasında, daha önce açıklamaya çalıştığımız tüm etkenler beraber rol oynamıştır. Doğu isyanlarında, tek bir nedene ağırlık vermek doğru değildir. Bununla beraber 1925 Şeyh Said hareketinde, hilafetin kaldırılması ve diğer etkenler, 1930 - 1932 hareketlerinde merkezi otoritenin gelişmesi karşısında bölge feodallerinin bazı haklarının kısıtlanması, daha sonraki hareketlerde de ırkçı Şovenist ideoloji ve tutumuna karşı direnme fikrinin ağır bastığı söylenebilir.³⁹

Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi Doğu isyanları sırf dinsel karakterli isyanlar değildir. Aksi halde savcının şu soruların cevabını vermesi gerekir:

1. Bu isyanlara neden sadece Kürtler katılmıştır? Türkler ve Araplar bu hareketi niçin desteklememişlerdir? Örneğin: Çorum, Erzurum taraflarında, Manisa'da, şapka giymemek için direnmeler yok muydu?

2. Doğu isyanları neden sadece Kürt halkının yaşadığı bölgede olmuştur?

Sözü edilen isyanlarda sayın savcı "bu ayaklanmalar esnasında dahi aynı asıldan gelen komşu aşiretler, asilerin ortadan kaldırılması için kuvvetlerimize yardımcı olmuşlardır" diyerek, Kürtlerin Kürtleri boğazlamasını anlatmakta, bir bakıma doğru bir gözlem yapmaktadır. Burada savcı, aslında inkâra kalktığı bir varlığı tekrar kendisi kabullenmektedir. Savcının burada bahsettiği yardım meselesini feodal toplum yapısının siyasi kurumu olan aşiret organizasyonu içinde ele alınmalıdır. Savcının, meseleyi ele aldığı şekilde, toplum yapısından kopuk ve soyut anlatım bir anlam ifade etmez, hele hele savcının görüşünü hiç doğrulamaz. (İddianame, s. 11, paragraf 9)

³⁹ İ.C.M. s. 61.

Öte yandan Doğu isyanları sırasında, her isyandan sonra gerçekleştirilen sürgünler ve sürgünlere temel teşkil eden kanunların incelenmesi de çok önemlidir. Bu kanunlarda Kürtlerin objektif varlığı "Türk ırkından olmayanlar" ifadesi ile kabul edildiği halde, Kürtlerin Türk olduğu tezinde ısrar edilmekten de vazgeçilmemiştir.

[...]

VI. Çok Partili Düzen ve Sonrası

1923-1945 arasında yani tek partili dönemde tüm Kürt halkına ve kültürüne karşı geniş çapta ve yoğun bir asimilasyon vardır. Fakat, 1945'ten sonra Türkiye'de aynen kopye edilmeye çalışılan Batı demokrasiliği sayesinde Kürtlerin hakim sınıfları, yani feodal toprak ağaları, aşiret reisleri, şeyh ve seyitleri yeniden kurumlaşarak, Kürt ve Türk hakim sınıfları arasında bütünleşme sağlanmıştır. Buna rağmen Kürt Halkını asimile etmek politikası yine uygulanmış hatta Millî Emniyet Teşkilâtı'nın açıklanmış bir raporundan da anlaşıldığı gibi, "dış politikada bile argüman olarak kullanılmaya başlanmıştır."⁴⁰

1959 yılında yaratılan "KIRK DOKUZLAR" olayı bu politikanın en somut delilidir. DP hükümetinin ekonomik-politikası tam bir başarısızlığa uğradığı zaman ve Amerika Birleşik Devletleri'nden aldığı kredi kaynaklarının kesilmesi zamanlarında Kürt sorununu ortaya atarak bunalımlar gizlenmeye çalışılmıştır.⁴¹

Yine 21 Mayıs 1963 yılında yirmi üç Kürt aydınının sorgusuz sualsiz tutuklanması olayı da bu meselenin iç politika çıkmazları sırasında da etkili bir biçimde kullanıldığını göstermektedir.

⁴⁰ Bu rapor, 1963 yılında *Yön* dergisinde yayınlanmıştır.

⁴¹ İ.C.M. s. 63.

[...]

Bu arada meydana gelmiş önemli olaylardan biri de 27 Mayıs 1960 hareketinden sonra 485 Kürdün Sivas'ta bir kampta toplanması ile ilgilidir. Bu Kürtler, Sivas kampında dört ay kadar tutuklu olarak kalmışlar, 55'i hariç diğerleri serbest bırakılmışlardır. Serbest bırakılmayan 55 Kürt, Batı Anadolu'nun çeşitli yerlerine sürgün edilmişler, iki yıl kadar sürgünde kaldıktan sonra tekrar memleketlerine dönmüşlerdir. 27 Mayıs'tan hemen sonra "vatan parçalayıcılığı" suçuyla ve idam talebiyle yargılanmaları istenen kişilerin, daha sonra suçsuz olduklarının ortaya çıkması göstermektedir ki, Kürt halkının meselesi iç politika bunalımları ve dış politika dengesizlikleri zamanında insafsız bir şekilde kullanılmaktadır. Nitekim bu olaylar, böylesi yanlış bir politikanın açık delilleridir.

Fakat günümüzde Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal yapısı hızlı bir şekilde değişime uğradığından buna uyarlı olarak Kürt halkının meselesi de yeni toplumsal özler kazanarak gelişmektedir.

Dünya'da Kürt Halkı Vardır

Sayın savcı, iddianamenin 8. sahifesinde "tarihin hiçbir devrinde, Doğu illerimizde, bugünkü sakinlerini tortu olarak bırakacak yabancı bir göç olmamıştır. Dünya üzerinde Kürt diye adlandırılacak başlı başına yabancı bir ırk da yoktur..." demekle, Türkiye'deki objektif koşulları reddettiği ve yok saymaya çalıştığı gibi Ortadoğu ve dünya sosyal pratiğine de ters düşmüştür.

Irak'taki "Kürt hareketi"nden, Araplarla Kürtler arasında yapılan 11 Mart 1970 antlaşması ile ortaya çıkan Kürt Otonomisinden habersiz görünmektedir. Buna rağmen, yoksul Kürt köylülerini sorguya çektiği zaman da "sen Barzani için para toplamışsın", "Barzani'ye ayakkabı göndermişsin", "sen Irak'a Kürtlerin yanına gitmişsin", "sana Irak'tan mektup gelmiş", "sen

Irak'a mektup yazmışsın" gibi ithamlarla ve polis tutanakları ile iddianame düzenlemektedir.

Dünyanın hiçbir yerinde Kürt diye bir halkın olmadığını ileri süren askeri savcının bu telaşı ve endişesi nedir?

Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük merkezlerdeki Rumların, Türkiye ekonomisini sömürerek ele geçirdikleri milyarlara varan paraları, Kıbrıs'taki Rumlara, yine aynı merkezlerdeki Yahudilerin elde ettikleri milyarları İsrail'e aktarması karşısında hiçbir işlem yapılmazken, Doğu'daki yoksul köylülerin "Barzani'ye otuz lira para yardımı yapmışsın", "Barzani'ye üç kilo şeker göndermişsin", "Barzani'ye iki çift ayakkabı göndermişsin" iddiaları ile tutuklanmaları, MİT'te akla gelemeyecek işkencele-re tabi tutulmaları ve yargılanmaları ülkenin somut şartları açısından ne büyük bir çelişmedir. İddialar ve tutuklamalar, MİT'teki işkenceler ve yargılamalar büyük bir yoğunlukla devam ederken "Kürt diye bir halk (kavim), zaten dünyanın hiçbir yerinde yoktur" şeklinde bir iddianın ortaya atılması bizi sadece şaşırtmamıştır; aynı zamanda güldürmüştür. Dünyanın çeşitli yerlerinde harıl harıl çalışan Kürdoloji enstitüleri böyle bir görüşle karşılaşırsa acaba ne yapar? Aylarca uğraşarak, büyük zahmetler karşılığında 122 sahifelik iddianame hazırlanarak bizleri mahkûm ettirmeye çalışan askeri savcı, biraz daha⁴² ciddi davranmak ve Ortadoğu ile dünya sosyal pratiğini de gözden, uzak tutmamak zorundadır.

[...]

VII. Bu Bölümde Sonuç

Anadolu'da yaşayan halkların, gerek ırki menşeleri, gerekse tarihsel gelişimleri, dilleri, edebiyatları, kültürleri ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz:

⁴² İ.C.M. s. 70.

1. Objektif gerçeklerin ve bilimsel verilerin ışığı altında Türkiye’de farklı bir kültür yapısına sahip KÜRT HALKI VARDIR.

Bunu biz yaratmıyoruz. Bu varlık ne yok olan bir şeydir, ne de yoktan var edilen bir şeydir. Bizler, gerek teker teker kişiler olarak, gerekse Devrimci Doğu Kültür Ocakları olarak iradelerimizin dışında objektif olarak varolan KÜRT halkından bahsediyoruz. Yani bu, reddedilmesi mümkün olmayan somut bir gerçektir.

2. Kürt halkının varlığı ne kadar objektif ve bilimsel bir gerçekse, kendi anadilini konuşma, yazma vs. haklarından mahrum edildiği de o kadar büyük bir gerçektir. Sosyo-ekonomik gelişmelere paralel olarak Kürt halkı demokratik ve anayasal haklarını her zaman talep edecektir.

3. Cumhuriyetten sonra Kürt halkını asimile etmeye çalışan politikaya paralel olarak, Kürt halkının objektif ve bilimsel varlığı, her ne kadar gizlenmeye çalışılmışsa da; siyasal iktidarlar bazı gerçekleri teslim etmek zorunluluğundan kendilerini kurtaramamışlardır. Örneğin, Devlet İstatistik Enstitüsü’nün nüfus sayımlarında, nüfusun anadillere göre ayrımı bölümünde, “*anadili Kürtçe olanlar*” diye ayrı bir bölüm vardır. Yine Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan *İslâm Ansiklopedisi*’nde “Kürtler” maddesi adı altında Kürtlerin tarihsel geçmişleri ve kültürleri ile ilgili geniş bir makale yer almıştır. Ayrıca, 1961 Anayasası’nın 3. maddesi “resmi dil Türkçedir” demek sureti ile Türkçenin dışında bazı dillerin de olduğunu ve konuşulduğunu zımnen kabul etmiştir. Nitekim Kürtçe, ticaret dili olarak milyonlarca kişi tarafından kullanılmaktadır.⁴³

Dünya’da ve Türkiye’de Kürt oldukça bu halkın konuştuğu bir dil mutlaka olacaktır. Kürtlerin konuştuğu dil ise, dünya dil bilimcilerinin kabul ettikleri Kürtçedir.

⁴³ İ.C.M. s. 7.

[...]

VIII. Kürt Dili ve Türk Asimilasyoncular

Feodal Osmanlı egemen sınıfı, Balkan dilleri üzerindeki sakatlamak, yıkmak, yok etmek çabasını hiç kuşku yoktur daha da artırarak Kürt dili üzerine yöneltmiştir. Bu, feodal Osmanlı sınıfının çıkarları ile aynı doğrultuda gelişme göstermiştir. Çünkü, ulusu oluşturan önemli unsurlardan birini oluşturmak —ki bu unsurların en sosyal görüntüsü dildir— o ulusu yok etmek istemenin amacı içine girer. İşte, bu doğrultudaki uzun vadeli çaba, yani bir ulusu yok etme çabasının ilk hedefi dil olmaktadır.

Dil sorunununda önemli rolü olan diğer bir sorun da o dili konuşan halkların geri bırakmışlıklarıdır. Her türlü ulusal sorun demetinin hareket noktasını ekonomik istismar oluşturur. Dil istismarı ise, bu varolan ekonomik istismarı tamamlayan ve kolaylaştıran ana silahtır. Dil ve buna bağlı olarak kültür istismarının amacı, var olan ulusu yok etmek ve onu sömürmektir.

Bugün Türkiye de Kürtlerin bir yazıya sahip olmamaları, Kürt dillinin her yerde konuşulmasının yasak edilmesi, yukarıda belirttiğimiz amaçları içerir.

Kürt dilinin yok edilmek, yıkılmak istemi ve durumu tarihsel koşullara göre değişik yöntemler içinde olmuştur.

Feodal Osmanlı egemen sınıfından sonra, 1923'te kurulan Türk burjuva hükümeti siyasi örgütünü kurarken, basın, tiyatro, okul, vb. gibi dilin gelişimi için gerekli ortamı hazırlarken, Türk dilinin gelişmesini amaçlamıştır. Türk dilinin gelişmesi için gereken ortam hazırlanırken, dilin ulus varlığındaki önemini dikkate alan Türk burjuvazisi Kürt halkına en gaddar dil istismarını uyguladı. Toplantılarda Kürtçe konuşmak, Kürtçe yayın [yapmak] yasaklandı. Sınırlar içinde Türkçeyi tek dil ilan ederek, Kürt halkının gelişmesini, kültürel biçimlenmesini engellemeye —sınıfsal çıkarları gereği— çalıştı. Kürt halkının yo-

ğün olduğu yerleşim merkezlerinde Türklük ve Türkçe ile ilgili büyük propaganda yatırımları yapıldı. Böylece yıllarca sürdürülen asimile eylemi bu dönemler içinde kesin çizgisini aldı ve kendisini en belirgin şekilde şiddet doğrultusunda yürüttü. Bu baskı ve şiddet yöntemleri şoven burjuva hareketleridir. Tepki olarak; ŞEYH SAİT, DERSİM, SASON, ZİLAN ve AĞRI hareketlerini doğurmuştur.

Türk burjuvazisinin bu anlamdaki hareketleri, Osmanlı devrinde verilen haraçtan çok farklı olarak geniş köylü ve işçi kitlelerini yakından ilgilendirmektedir. Gerek işçi ve gerekse köylülerin gelişimi için kendi dilini konuşması zorunludur. Yapılan şiddet hareketleri ve sınırlar içinde Kürt halkının yokluğu yolundaki propagandaya da Türklüğü güzel ve övünç verici gösteren şoven çalışmalar, köylü ve işçilerin anadillerini konuşmamaları için yapılmıştır.

Bugün bu çalışma şekli daha da yaygınlaşmıştır.

Bütün bunlara rağmen, Kürt dili varlığını korumuş, sadece sözcük hazinesine giren birkaç sözcük onun himayesi içinde eriyip gitmiştir. Burada Kürt dilinin dil bilgisi kurallarının sağlamlığı büyük ve önemli silah görevini yüklenmiştir. Özellikle kentlerden uzak kalan yerleşim bölgelerinde Türk burjuva hareketi doğrudan doğruya etkileme olanağı sağlamadığı için buralarda yaşayan Kürt halkı Türk dilinin doğal süreç içinde — tüm olanaksızlıklarına rağmen— gelişmesine yardımcı olmuştur.

IX. Asimilasyon Araçları

Devlet, yani egemen güçlerin baskı aracı olan ve sınıflararası çatışmanın bir görünümü olan devlet, sadece yönetim işleri ile uğraşan ve bu iş için “başkasının iradesini ya da başka bir halkın iradesini şiddet yoluyla boyunduruk altına almaya” mahsus cihazlardan yararlanmayı öngörür. Bu cihazlardan yararlanmak

için özel bir insan grubunun varlığını yani, siyaset adanları grubunu yetiştirir. Bu cihazlar; polis, hapisane, mahkeme vb.'dir. Bunun yanı sıra da ideolojik baskı cihazları ise, eğitim, radyo, yayın-basın vb.'dir.

Burjuva devlet, sömürsünü sürdürmek için Kürt ezilen sınıflarına bu araçlarla, egemen ideolojisini yaymak isterken, Kürt halkı üzerinde iki amaç doğrultusunda davranıyor: **a.** Bu ulusun, ulus olma özelliklerinden biri olan "öz dilini" yok etmeye, **b.** Türk ezilen halkı ile beraber, kendi dili ile yani Türkçe ile kendi egemen ideolojisini Kürt halkına empoze edip, asimilasyonu güçlü kılmaya gayret ediyor.

Kürt halkına, "Kürtçe" yayın yapan radyoları, —örneğin; Erivan, İran, Bağdat vb. gibi— dinletmemek için tedbirler alıyor. Yol, su, elektrik, insanca yaşama yerine Doğu Anadolu'yu "Diyarbakır", "Erzurum", "Çukurova", "Van", "Gaziantep", "Hakkâri" gibi, Türkçe yayın yapan ve diğer Kürt radyolarına göre daha güçlü verici gücüne sahip radyolarla, Sovyet, Suriye vb. gibi ülkelerin yayınlarını seyretmeyi ve dinlemeyi önlemek için de çok güçlü televizyon vericilerini kurma çabası içine giriyor. Özellikle, Doğu Anadolu'daki Türk müziği, Türk kültürü ile yüklü programlarla asimilasyonu ve egemen sınıf ideolojisini yaymaya gayret etmektedirler. Bunun yanı sıra, Doğu Anadolu'da Kürtçe bir gazetenin yayını bile daima önlenmiş, Türkçe yayımlanan burjuva gazetelerini tüm ulaşım olanaksızlıklarına rağmen Doğu Anadolu halkına, yani Kürt halkına olanaklar yaratarak okutturmuş ve okutturmaktadır.

Eğitim ise, radyo yayınlarından daha etkindir. Türk burjuvazisi, kendi egemen sınıf ideolojisini Türkçe yayınlar yaparak verdiği gibi, Kürt çocuklarının körpe zihinlerine "Türklük" fikrini, sloganlarla her şeyle sokmaya çalışmış ve çalışmaktadır. Örneğin; "NE MUTLU TÜRKÜM DİYENE", "TÜRK, ÖĞÜN, ÇALIŞ, GÜVEN", "TÜRKÜM, DOĞRUYUM", "BİR TÜRK

DÜNYA'YA BEDEL" vb. gibi sözler, anadili Kürtçe olan Kürt halkını asimileden başka neye yorumlanabilir?

Ayrıca "Türk dili ve kültürünü" yaymak faaliyetine yardımcı(!) olmak amacıyla, mantar gibi her yerde biten yatılı bölge okullarının da, bu amaca yönelik, yani Kürtlerin hızlı asimile edilmelerini sağlamak için kuruldukları apaçık ortadadır. İlköğretimde, 1969 yılında da belirtildiği gibi, 62 adet olan bu okullardan 51 tanesinin Doğu Anadolu'da bulunmasının da kasıtlı ve tamamen Kürtleri "Türkleştirme" politikasına yönelik olduğu gözden kaçmamaktadır.

Doğu Anadolu'da özellikle bürokrasi, Kürtlerin Türkleşmesi için gerekli her zora başvurmuştur. Gerici bir mekanizma olan "asimilasyon" bu amaçla, en gaddar, sinsî ve haince uygulama alanına 1923 yılından beri sokulmuştur. Bunun başka nedeni yoktur.

Doğu'nun en ücra köşelerinden biri olan Hakkâri'de Kürtçeden başka lisan konuşmayan vatandaşın "YE-YE" müziğini Türk radyolarından dinlemeye zorlanmasının altında yatan nedeni artık gün yüzüne çıkarmayı engellemek, tüm baskı ve şiddete rağmen bundan böyle sökmeyecektir.

X. Dünyada Kürt Halkı Olduğu Sürece Bir Kürtçe Var Olmuştur

Türkçede isimden isim türetmek eki olarak bilinen "ÇA-ÇE" eki, önüne gelen ulus adı, dilinin adı yapar. Tarihsel olarak varlığı kesinlik kazanmış olan Kürt halkının dilinin adı da Kürtçedir. Kürtçe, Hint-Avrupa dil grubundandır. Türkçe ile yakından uzaktan hiçbir bağlantıları, akrabalıkları söz konusu değildir. Çünkü, Türkçe, Ural-Altay dil grubu dediğimiz bir dil sülalesine aittir. Kürtçe, diğer diller gibi belli bir dil bilgisi kuralları olan ve özellikle ileriki metinlerden anlaşılacağı gibi Hint-Avrupa dil

grubunun koşullarından biri olan “başa ekleme” kuralını varlığında taşır.

Kürtçenin, yıllarca birkaç sözcükten oluşan bir dilmiş gibi gösterilmesi ve hatta tüm açıklığına karşı, dil bilgisi kurallarının olmadığı yolundaki dayanıksız saçmalıkların bilimsellikten uzak, Türk burjuvazisinin gerici amaçlarını içeren bir görüş olduğu ortadadır.

Kürt dilinin, araştırma ve inceleme olanaklarının olmayışı, Kürt dilinin yazılma ve yayımlanma olanaklarından kasıtlı olarak yoksun bırakılışı, Türkiye’de güçlü bir sözlüğe sahip olmasını önlemiştir. Bununla beraber Leningrad Üniversitesi Kürdoloji Enstitüsü ve Sovyet Lügat Matbaasında basılan *Kurdosko-Rusi Slovari* adlı 35 bin sözcüğü içeren bir sözlük yayımlanmıştır. Öte yandan Sorbon Üniversitesi Yaşayan Doğu Dilleri Yüksek Okulu Kürdoloji Enstitüsü 75 bin kelimelelik Kürtçe bir sözlük yayınlamıştır. Bunların dışında, Kürtçe-Fransızca, Fransızca-Kürtçe, Kürtçe-İngilizce İngilizce-Kürtçe, Kürtçe-Arapça, Arapça-Kürtçe, Kürtçe-Almanca, Almanca-Kürtçe, Kürtçe-Farsça, Farsça-Kürtçe vb. gibi birçok sözlük vardır. Avrupa, Amerika, Rusya ve çeşitli Ortadoğu ülkelerinde yayımlanan sözlüklerin sayısı da gittikçe artmaktadır.

[...]

Doğu Anadolu bölgesinde bir halk vardır. Bu halk, en belirgin şekli ile KÜRT HALKIDIR. Resmi istatistiklere göre; Ağrı halkının %64’ü, Siirt halkının %91’i, Bingöl halkının %69’u, Bitlis halkının %66’sı, Urfa halkının %61’i, Diyarbakır halkının %69’u, Muş halkının %63’ü, Mardin halkının %92’si vb. Kürtçe ile konuşur ve anlaşır.

Kürt dili, bir haberleşme ve anlaşma aracıdır. Kürt dilinin güçlü bir *sentax*’ı vardır. Kürt dilinin güçlü bir grameri vardır. Bu iki öge sayesinde 1923’ten bu yana uygulanan asimilasyona

karşı durmuş, özelliklerini her türlü olanaksızlıklar içinde savunmuş muhafaza etmiş bir dildir. Ne varki, Türkiye sınırları içinde araştırılmamış, aksine araştıranlara büyük engeller vurulmuş bir dildir, tıpkı halkı gibi.

İşte bu kasıt, Türk egemen sınıflarının, kendi sınıfsal çıkarları açısından başarı kazanmıştır. Ama unutulmamalıdır ki, tarih bir gün mutlaka bu sorumsuz davranışı kamuoyunda yargılayacaktır.

[...]

Bu Bölümde Sonuç

İddianamenin bu bölümüne cevabımızı bitirirken, bir konuya daha işaret etmekte büyük yarar ummaktayız. Sayın savcı, iddianamenin 13. sahifesinin sonunda, “halktan yana olduklarını, halk ve halklar için çalıştıklarını ileri sürenlerin maskeleri düşmüş, çıplak çehreleri artık aydınlığa kavuşmuştur. Yüksek mahkemeye sunulan bu dava, kardeşi kardeşe düşman etmek, hatta öldürtmek, memleketi bölüp parçalamak, milli duygu ve birliği yıkmak, zayıflatmak gayretleri içinde olan, Atatürk ilkelilerini benimsemeyen bir grup hayalperest insanların davasıdır” diyerek, bu davayı mahkemeye sunarken, iddianamenin başından bu yana söylediği veya gösterdiği herhangi bir delile dayanmaksızın sayın savcının bu tarz bir kanıya varmasının çok ibret verici olduğunu belirtiriz.

Başından beri olayları ve gerçekleri ters ve kasıtlı olarak ortaya koyan iddia makamı, bu kez de, sayın heyetinizin duygularını istismara yeltenmekte ve mahkemenizi etki altına almak istemektedir.

Evet, bu ülkede kardeşi kardeşe düşman eden bir zihniyet ve uygulama vardır. Sayın savcı, bu zihniyetin bir temsilcisi olarak gözükmektedir. İddia makamının, sözünü ettiği kardeş

düşmanlığının ve bölücülüğün somut uygulamasını bilmemiz gerekir.

Kimdir bölücü ve halk düşmanı?

Türkiye'nin bu bölgesinin dışında hiçbir yerinde uygulanmayan ve bir emirname ile yapılan toplu arama ve taramalar bölücü zihniyetin bir uygulaması değil mi?

Yalnız, Doğu Anadolu'da girilen komando zulmü düşmanca duyguların bir uygulaması değil midir?

Bölgelerarası dengesizliğin en somut örneğini veren Doğu Anadolu'da milli gelir bölüşümünün ne denli gayri adil olduğu, altyapı yatırımlarının dahi kasıtlı olarak yapılmadığı, ilkel hayat şartları içinde buradaki insanların yaşamalarına göz yuman zihniyet hangi zihniyettir?

Anayasanın ve en açık hukuk kurallarının ayaklar altına alınmasına ön ayak olan zihniyet bölücü ve düşmanca bir uygulama değil midir?

Bölücülük, halk düşmanlığı lafla değil, gerçekten uygulama ile yapılmıştır ve henüz yapılmakta devam edilmektedir. Sayın savcı, gerçekten de bu bölücü ve kardeş düşmanlığı zihniyetini kimlerin temsil ettiğini çok iyi bildiği halde bir türlü bunu dile getirmekten çekinmektedir. Çünkü bu eşitsiz uygulamadan kendisi de önemli ölçüde sorumludur.

İktisadi krizlerin başgösterdiği, egemen güçlerin iktidarlarının politik ve ekonomik çıkmazlara düştüğü dönemlerde alışılmış "bölücülük ve yıkıcılık" yaygaraları ile içine düşülen durum kamufle edilmek istenmekte ve bu artık ülkemizde egemen güçlerin devamlı uyguladıkları şaşmaz bir kural halini almaktadır.⁴⁴

İşte, bu politika yine ortaya atılarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu dava aslında savcının dediği gibi değil, bu politikanın

⁴⁴ İ.C.M. s. 107.

ve alışılmış olan bir kuralın uygulama alanı içinde tezgâhlanan bir oyundur.

Bu dava Türkiye’de egemen güçlerin; faşizan, ırkçı-şoven zihniyetlerinin kendi bölücü ve ülkeyi ipotek altına sokan politikalarının bir sonucudur.

Bu bölümde sonuç olarak diyebiliriz ki; burada kardeş düşmanı olarak bizler değil “Atsızlar”, “Türkeşler”, “Demireller”, “Şellefyanlar”, “Feyzioğulları” olmalıdırlar.⁴⁵

Devrimci Doğu Kültür Ocakları

[...]

Türkiye de dünyanın içinde bir alanda bulunduğuna göre, dünya toplumlarının geçirmiş oldukları tarihsel evrimi Türkiye toplumları da geçirmiştir. Bunun sonucu Türkiye toplumunun dinamik güçlerinin “belirleyici etkisi” ile ve dünyadaki değişim ve gelişimin paralelinde sosyo-ekonomik ve politik yapısında önemli ölçülerde (nicelik-nitelik) değişmeler olmuştur.⁴⁶

Türkiye de büyük ekonomik, sosyal, politik ve savaş bunalmaları sonucu ortaya çıkmıştır. 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı’ndan, büyük bir yenilgi ile çıkan Anadolu’yu dört bir yandan Amerikan, İngiliz, İtalyan, Fransız ve Yunan vb. gibi emperyalist güçler kendi ekonomik ve politik sömürü alanlarının içine almışlardır.

1919’da İstanbul’da, saltanattan koparak Samsun’a ayak basan Mustafa Kemal, bütün emperyalistlere karşı milli kurtuluş savaşının çekirdeğini atmış ve 1920’de Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni kurmuştur. Bu tarihten sonra Türkiye

⁴⁵ İ.C.M. s. 108.

⁴⁶ İ.C.M. s. 109

halkları (Türkler, Kürtler, Çerkezler, vb.) tek vücut halinde Mustafa Kemal'in etrafında toplanmışlardır.

Bu gelişmeyi 1923 yılında 29 Ekim'de Cumhuriyetin ilânı ve aynı tarihte saltanatın kaldırılması izlemiştir. Daha sonraları 1924 yılında halifelik kaldırılmış, anayasa ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Cumhuriyet ve ülkenin somut bazı durumları Türkiye ve dünya kamuoyuna ilân edilmiştir.

Bütün bu gelişmelerde gençlik örgütlerinin de bir baskı grubu olarak önemli görevler yüklediklerini görmekteyiz. (MTTB, Tıbbiyeliler, Mülkiyeliler vb.)

1924 yılından sonra tek parti iktidarını, CHP'yi 1946 yılına kadar izliyoruz. Bu zaman ve gelişmeler içinde ayrı birkaç parti de kurulmuş ise de (Serbest Fırka, Terakkiperver Parti, Türkiye Komünist Partisi vb.) günün iktidarı tarafından ya kapatılmışlar, ya da kurucuları tarafından feshedilmişlerdir.

1946 yılında çok partili hayata geçişin birlikte DP'yi daha önce niteliğini açıkladığımız sınıfların bir partisi olarak görüyoruz. Bu kuruluş, 1950'de yapılan genel seçimler sonucunda iktidara gelerek, 1950-1960 döneminde bütün yolsuzluklara rağmen iktidarını sürdürmüştür. Bu partinin siyasi iktidar dönemi, sosyal ve ekonomik, politik bunalımlarının had safhaya geldiği bir dönemdir. Bu bunalımların sonucu olarak zor ve baskı ile düşünce ve basın özgürlüğü kısıtlanmış, hatta ortadan kaldırılmaya yönelinmiştir. Düşünce özgürlüğü kavgasında ve emekçi halk kitlelerinin somut dertlerini dile getiren küçük-burjuva aydınlarının cezaevlerinde olduğu henüz hafızalardan silinmemiştir.

1960 yılında iktidarın yolsuzluklarına bilinçli ve örgütlü olarak yine ilk karşı koyanlar gençlik olmuştur. Gençlik, günün sorunlarını kavramakta, incelemekte ve çözümünü siyasi, iktidardan talep etmektedir. Bu bilinçli hareketleri karşısında, siyasi iktidar tarafından emniyet kuvvetleri harekete geçirilerek, gençler kurşunlatılmış ve kırdırılmıştır. İddia makamı da çok iyi bil-

mektedir ki, bu dönemin yolsuzlukları öylesine sürüp gitmemiştir.⁴⁷

İşçilerin, köylülerin ve gençliğin güçlü muhalefetleri, gerici faşist iktidara karşı, 27 Mayıs 1960 tarihine kadar sürmüştür. Bu tarihte milli birlik komitesinin ilerici hareketi ile DP iktidar sahnesinden silinmiştir. Bundan sonra Türkiye’de yeni bir dönem açılmış, 1961 Anayasasının yürürlüğe girdiği ve doğal olarak düşünce özgürlüğünün geliştiği bir ortam başlamıştır.

1961 Anayasası, zamanında geniş hak ve hürriyetleri içeren bir anayasadır. Bununla birlikte, Türkiye de demokratik bir platform açılarak düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü ile birlikte geniş emekçi sınıf ve tabakalarının ve diğer meslek gruplarının örgütlenmelerine hiçbir kısıtlama getirilmemiştir.

[...]

Her şeyin makinalaştığı, insanların bile makinanın bir parçası haline geldiği bu sömürü sisteminde özellikle üniversite gençliğinin geleceğe kaygılı, yarınına kuşku ile bakışı, bozuk düzene karşı tepki duymasına en önemli neden olmuştur. Nitekim Fransa’da, İngiltere’de, Japonya’da, Almanya ve Amerika’daki vb. gençlik hareketleri iddia edildiği gibi “bir cinsel bunalımın” ortaya çıkardığı sorun değil, başlı başına sistemin insanları köleleştirmesine başkaldırışının bir ifadesidir.⁴⁸

Gençliğin durumu, az-gelişmiş ülkelerde daha değişik bir biçim almaktadır. Az-gelişmiş ülke gençliğinin sorunları daha çapraşıktır. Sömürme ve sömürülme ilişkilerine doğrudan doğruya hedef olmayan gençlik, az-gelişmiş ülkelerde bu özelliğinden ötürü bağımsız bir güç olarak büyük sorumluluklar taşımaktadır. Ülkenin en çok eğitim görmüş ve kültür kurum-

⁴⁷ İ.C.M. s. 110.

⁴⁸ İ.C.M. s. 111.

larından en fazla yararlanan kesimi olarak gençlik sömürü mekanizmasının doğrudan doğruya içinde olmadığı halde bu sömürüyü en çabuk kavrayan bir kesim olarak belirlemektedir.

[...]

Doğaldır ki, gençliğin kendi sorunlarının gerçek çözümünü ülkede var olan diğer sorunlar ile “bütün” içinde ele almasının gerekliliği vardır. Bundan dolayı gençlik kendi sorunlarının çözümünü, ülkenin temel sorunları ile bir tutmakta ve bu sorunların çözümü için kendi dinamizminde gereği olarak başkaldırmaktadır.

İşte Türkiye’deki gençlik olaylarını ve gençliğin niteliğini dünyadaki biçiminden soyut olarak ele almak ve soruna bu açıdan bakmak büyük bir yanlış olmaktadır.

Özellikle 1968 yılında dünyada ve Türkiye’de gençlik olaylarının başladığı ve bu nedenle de bu yılın “gençlik yılı” olduğu da bir gerçektir.

1968 yılındaki bu önemli dönüşümler içinde Türkiye’deki devrimci kanatta da, teorik ve pratik önemli dönüşümler ve değişiklikler olmaya başlamıştır. Sosyalist akımın da etkisi ile ve gelişmekte olan demokratik taleplerin bünyesi içinde kadrolar arasında önemli çelişkiler doğmuştur. Bu çelişkiler kısa zamanda keskin biçim alarak “dünya gençlik olayları ve Türkiye’deki diğer olayların etkisi altında” diğer kurum ve örgütlerde olduğu gibi, gençlik kesiminde de önemli niteliklerin belirlenmesine yol açmıştır. Örneğin; yukarıda açıkladığımız Fikir Kulüpleri Federasyonu, kuruluş, davranış ve işleyiş biçiminde önemli değişikliklerle DEVRİMCİ GENÇLİK FEDERASYONU niteliğine dönüşmüştür (DEV-GENÇ).

Bu tür gelişme ve değişmeler yalnız devrimci kanatta değil gerici, tutucu ve hatta faşist kanatta da görülmüştür. Türkiye’de tarihi geçmişi hayli uzun olan CHP’de bile bu gelişmelere para-

lel, zorunlu olarak önemli⁴⁹ bünye değişiklikleri olduğunu görmekteyiz. Bu değişikliklerdedir ki, CHP’de gençlik kesiminde büyük kuruluşlardan ayrı olarak SDDF öğrenci örgütünü yaratmayı kendisi için bir zorunluluk olarak görmüştür.

Özellikle az-gelişmişliğin tüm özelliklerini gösteren Türkiye’de nüfusun büyük çoğunluğu gençtir. Buna rağmen yüksek tahsil yapma derecesi, genel nüfusa oranla %30 gibi cüzi bir miktardadır. Öteden beri varlıklı ve büyük bürokrat çocuklarının yararlandığı üniversite öğrenimi son dönemlerde mantar gibi biten “özel okullar” ile de daha karmaşık bir hal almıştır. Özel okullar ile eşitsiz bir şekilde gelişen eğitim düzeni, bu sefer de temelinden büsbütün bozularak ve bir eğitim sorununu ortaya çıkarmıştır. İlk zamanlar “üniversite reformu, eğitim reformu, yönetime katılma, sınav hakkının artırılması vb.” gibi sloganlarla başlayan boykotlar ve işgaller daha sonra bozuk ve sömürü sistemine bağlı eğitim sistemine karşı hareketler olarak gelişmiş ve büyümüştür. Çünkü, baştan beri de izah ettiğimiz gibi, meselenin temelinde inen gençlik, eğitim sorununun gerçekten çözüme ulaşmasını, eğitimde fırsat eşitliğinin uygulanmasının, ancak bütün bunların köklü yapısal dönüşümlerin sonucu olarak halledilebileceği görüşü üzerinde karar kılmış ve birleşmiştir.

Türkiye’nin toplumsal, ekonomik, kültürel, sosyolojik ve geri kalmışlığı ile ilgili sorunların çözüme ulaşması için köklü yapısal dönüşümler olması gereği, özellikle daha da geri ve farklı yapıda bulunan Doğu Anadolu için biz genç insanların çaba göstermemizi zorunlu kılmıştır.

Doğu Anadolu’nun geri yapısının çözümlenmesini ve anayasal hakların kitlelerce kullanılabilmesi ise, yine önceden özelliğini belirttiğimiz gençliğin görevleri arasında önemli bir yer tutmuştur. Bu görevin yerine getirilebilmesi anayasanın önerdi-

⁴⁹ İ.C.M. s. 112.

ği ve zorunlu kıldığı “örgütlenme özgürlüğünün” ve politik bir güç olma özelliğinin ışığı altında, tüm toplum dinamizminin de zorlaması sonucu ekonomik ve politik gelişmeler sürecinde 1969 Mayıs ayı sonlarında önce Ankara’da daha sonraları İstanbul’da birbirlerinden bağımsız ve fakat aynı amaç ve nitelikte (Türkiye’nin şartları içinde) DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI kurulmuştur. Bugün buraya geliş sebebimizin temel meselelerinden biri olan ve savcının bu örgüte yönelttiği asılsız ve mesnetsiz iddiaları bütün açıklığı ile ve yüreklilikle cevaplandırmaya çalışalım.

Bu cevaplar aynı zamanda iddia makamına yönelik önemli soruları da içerecektir.⁵⁰

1. İddianamede, Sayın Savcının “Doğu Devrimci Kültür Ocakları” diye bahsettiği örgütün adı, DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI’dır. Örgütün adı kasıtlı olarak tahrif edilmiştir (İddianamenin bütününde).

2. İddia makamı, “... Doğu Devrimci Kültür Ocakları, özellikle Doğu ve Güney-Doğu illerine mensup Kürtçülük ideolojisine sahip, Musa Anter, T. Ziya Ekinci, Naci Kutlay ... gibi bu yöndeki ferdi faaliyetlerinin yetersiz olmasından dolayı bunları bir ocak etrafında toplamak sureti ile daha bilinçli ve etkili bir faaliyet göstermek amacı ile kurulmuştur” (İddianame, s. 14, paragraf: 1).

İddia makamı, bu iddiası ile doğa ve toplum bilimlerine aykırı, sadece kendi subjektif değerlendirmesini yapmıştır.

Tahlillerinde fanatik olarak ve metafizik bir metot kullanarak (hatta bazı yerlerde ırkçı bir tutuma bürünerek) olayları, toplumun sosyo-ekonomik ve politik dinamik gelişimini hesaba katmadan, soyut alarak, zorla suçlu yaratma psikozu içine düşmüştür.

⁵⁰ İ.C.M. s. 113.

Oysaki çağımızda doğa ve toplum bilimlerindeki hızlı gelişim, olaylara objektif ve bilimsel bir metotla bakma görüşü açısını geliştirmiştir. Ne yazık ki, sayın savcı bu bilimin ve gerçeklerin gelişmelerinden nasibini alamamış, sadece doğru, bilimsel ve objektif düşünen; ve köklü değişimleri (toplumdaki) emekçi halk kitlelerinin yararına sağlamayı amaçlayan devrimci görüşe sahip, kökü toplumdaki kitlelerin içinde olan giderek onlarla bütünleşme çabası güden kişileri zorla yargılamak için asılsız ve mesnetsiz delil ve vakalara başvurmuştur.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları, rastlantıların ortaya çıkarttığı bir kuruluş değildir. Bunların derin sosyolojik ve bilimsel kökenleri vardır. Bu kuruluşlar, toplumsal gelişimin belirli bir aşamasında doğal olarak ortaya çıkmışlar, bilimin, gelişmelerin kendilerine yüklediği KÜLTÜREL fonksiyonu geliştirmeyi benimsemişlerdir.

Doğaldır ki, feodal yapıdan kapitalist ilişkilere dönüşümde ve aşiret⁵¹ yapısının yıkılışının ortaya çıkardığı gelişim süreci zorunlu olarak "KÜRT DİLİ, KÜRT EDEBİYATI, KÜRT FOLKLORU" gibi araştırmaların ve bunlarla uğraşanların küçük burjuva aydınları tarafından yapılmasını tarihi bir zorunluluk ve görev haline getirmiştir.

İşte, toplumumuzdaki sosyo-ekonomik ve politik gelişmelerin zorunlu bir sonucudur ki, devrimci bir görüşle 1961 gelişme ve ilerici olma özelliğine sahip anayasanın, kişinin temel hak ve hürriyetleri kısmınının 29. maddesindeki dernek kurma hakkınının ("herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, ancak kamu düzenini ve genel ahlâkı korumak için kanunla sınırlanabilir") amir hükmüne dayanarak ve cemiyetler kanununun çerçevesi içinde üniversiteli gençler DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI'nı kurmuşlardır.

⁵¹ İ.C.M. s. 114

Devrimci Doğu Kültür Ocakları, yıllardan beri siyasal partiler ve küçük politik çıkarlar peşinde koşanlar tarafından, gerek maddi ve gerekse manevi olarak istismar edilen Doğu vilayetlerinin mahalli kültür derneklerinin de devrimci çizgide birleştirilmesini amaçlamıştır. Çünkü, bu kültür dernekleri, kültür yuvası olmaktan çıkmış, istismarcıların yuvası haline gelmiştir. Bu durum, toplumumuzun sosyo-ekonomik ve politik gelişmelerine gerici ve frenleyici bir bağ olmuştur. Aslında, mahalli kültür derneklerinden amaç, kültürel fonksiyonu geliştirmektir. Dolayısıyla o mahallin yükseköğrenim gençliğini kültürel faaliyetlerle bilinçlendirmektir. Fakat bu dernekler, görevlerini yerine getirmemişlerdir.

Aynı zamanda iddia makamının, kasıtlı ve subjektif değerlendirmesinin aksine DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI, gizli ellerin kurduğu bir örgüt olmayıp, kuruluş önçalışmalarını, üniversitenin salonlarında herkese açık ve geniş gençlik topluluğu önünde, önceden yapılan ilânlar ve bildirilerle tamamlamıştır. Buna neden bir gizlilik havası verildiğini ya da verilmek istendiğini sayın iddia makamından özellikle soruyoruz?

Eğer kuruluşu gizli yapılmışsa, kuruluş dönemindeki veya kuruluşundan sonraki çalışmalarını ve Milli İstihbarat Teşkilâtı tarafından tahrif edilmiş, bugün delil olarak gösterilen konuşmaları, nasıl bu kadar açıklıkla tespit edebilmiştir?

İddia makamının, özellikle gizlilik verdiği ve yanlışlığı içinde olduğu konu, örgütün kuruluş ön çalışmalarıdır. Bir örgüt, herhangi bir ön çalışma olmaksızın kurulabilir mi? Örneğin, Müziksevenler Derneği'nde ve Hayvanları Koruma Derneği'nde bile bir ön çalışmaya rastlanır. Ve bu çalışmalar zorunludur.

DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI, cemiyetler kanununa göre kurulmuş, çalışmalarını bu kanuna uygun ve anaya-

sa içinde yürütmüştür. Bu örgüt⁵² yöneticileri hakkında kamu davası ve kendisi hakkında kapatılma davası açıldıktan sonra bile kanuna uygun şekilde çalışmalarını sıkıyönetimin ilanına kadar devam ettirmiştir.

12 Mart Muhtırası'ndan sonra, 26 Nisan 1971 de anayasanın 124. maddesine dayanılarak Türkiye'nin on bir ilinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Örgütümüz, sıkıyönetimin ilanından sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın yayımladığı bir bildiri üzerine süresiz kapatılmıştır.

Örgütümüzün ve bütün üyelerinin çalışmaları "Türk ve Kürt halkının eşitliğine, kardeşliğine, birlik ve beraberliğine dayanan" ve fikri plânda çabalardır. DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAĞI'nın tüzüğünde de amacına ulaşmak için açıkça belirtildiği gibi, konferanslar, açık oturumlar tertip etmek ve bülten, yayın çıkarmak biçimindeki kültürel çabalarda kendi olanaklarınca çalışmak asli görevlerindedir. Örgütün, kuruluşundan bu yana yayınlar çıkarmak, konferanslar tertip etmek gibi bir takım kültürel çalışmaların, anayasa ve kanunların vermiş olduğu haklara dayanılarak, 1969'da Tunceli'deki gerici olayı protesto yürüyüşü, 1. Haziran 1970'te Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri tarafından tertiplenen "Anayasaya saygı" yürüyüşüne katılmaktan öteye de bir faaliyeti olmamıştır.

Örgütümüzün, amacı, tüzük, bülten, bildiri ve çeşitli vesilelerle kamuoyuna açıklanmıştır. Temelde bütün amaç, Türkiye halklarının eşit ve kardeşçe bir arada yaşamaları için çalışmaktır. Bunun için de tarihi ve sosyolojik bir gerçek olan, resmi devlet teşekküllerinin belgelerince de kabul edilmiş bulunan Kürt halkının varlığına, dilinin, kültürünün, tarihinin, ve folklorunun varlığına saygı gösterilmesini istemek, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ışığı altında Kürt halkının asimile (özümleme)

⁵² İ.C.M. s. 115.

edilmesine, Türkiye’de Kürt halkının yaşadığı bölgede komando zulmüne, toprak ağalığına, aşiretçiliğe devrimci bir açıdan karşı çıkmaktır.

[...]

Ankara ve İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı, halkımızın somut sorunlarını bilinçli bir şekilde kavrayan, sorunların devrimci açıdan çözümlenmesini, diğer toplumsal güçler yanında (işçiler, köylüler, emekçi sınıf ve tabakalar) iktidardan talep eden küçük burjuva karakterli gençliğin örgütleridir. İktidarın ve onunla ittifak halinde bulunan mahalli gerici güçlerin; işçilerin ekonomik ve siyasi, köylülerin demokratik talepleri ve Kürt halkının demokratik mücadelesini engellemek için uyguladıkları faşizan baskılara, Devrimci Doğu Kültür Ocakları, yayınları ve anayasal demokratik eylemleri ile karşı çıkmıştır.

Faşist iktidarların, yıllardan beni Doğu Anadolu bölgesinde Kürt halkı üzerinde uyguladıkları faşizan baskıların (asimilasyon-jenosid-mecburi ikametgâha tabi tutulma ve sürgün) son halkasını 1970 yılının Nisan ayında önce mahalli alanlarda başlayıp, daha sonra bölgesel karakter kazanan “komando hareketleri” ve 16 Ekim. 1970’te Devrimci Doğu Kültür Ocakları mensupları ile beraber Doğulu devrimci aydınların tutuklanması oluşturmuştur.

Faşizan iktidar, ekonomik-sosyal ve politik bunalımların had safhaya geldiği bir dönemde, “Doğu’da silah toplama ve eşkiya avı” gibi sudan bir gerekçe ile komando hareketlerini başlatmıştır. Basına ve TRT’ye yansımayan bu hareketler, devrimci güçlerin ve özellikle Devrimci Doğu Kültür Ocakları’nın çabaları ile Türkiye kamuoyuna duyurulmuştur. Bu konuda tepki gösteren DDKO mensupları ve diğer devrimci Doğulular tutuklanmışlardır.

İşte, uzun yıllardan bu yana iktidarlar “havadan sudan” gerekçelerle sık sık Kürt halkı üzerinde çağ dışı uygulamalara başvurmuşlar, bu uygulamalarda da temel amaç olarak yoksul Kürt köylüsünün kendi somut dertlerinin bilincine varmasını, demokratik ve anayasal hakları için oluşacak bilinçli mücadelesini engellemek olarak saptamışlardır. Bu uygulamalara karşı direnme somut olarak Ankara ve İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocakları’nı ortaya çıkarmıştır.

Oysa, Doğu Anadolu bölgesinde kurulan Devrimci Doğu Kültür Ocakları⁵³ (Diyarbakır, Silvan, Kozluk, Ergani, Batman), 16 Ekim 1970 tutuklanmasından çok sonraları Doğu Anadolu’da daha da gelişen olayların içinde kurulmuştur.

[...]

4. DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI’nın kuruluş ön çalışmalarında “Doğu” ismi üzerinde önemli bir tartışma olmamıştır. Eğer, savcı bu konuda bir tartışma olduğunu iddia ediyor ve bunu herhangi bir delil ile göstermek istiyorsa, bu konuda bir tartışmanın yapılmış olması savcının isnadını doğrulamaz. Çünkü “Doğu” kelimesi bizatihi kendi adını Türkiye’nin coğrafi bölge esasından almaktadır. Kendi yorumlarında “Doğu” kelimesini kesin bir bölge adı olarak ne kadar çok kullandığı açıktır. Genel olarak yer etmiş bir tanımı “Doğu Anadolu” ya da “Güneydoğu Anadolu” üzerinde tartışılan bir mesele olarak gösterilmek isteniyorsa bu bir art niyet olur. Veleve ki böylesine bir tartışma olduğunu kabul etsek bile; elbette kurucu üyeler hazırlanan tüzüğün tümü veya en ufak bir bölümü üzerinde dahi tartışma yaparlar. Bu neyi göstermektedir? Savcılık, bunu “bölgecilik” faaliyetlerine delil ve tüzüğe konmasını da sadece,

⁵³ İ.C.M. s. 117.

Güneydoğu ve Doğuluların derneğe alınmalarına sebep saymaktadır.

Birinci olarak, eğer “Doğu” kelimesi bölgesel faaliyetler için konulmuş olsa idi, savcının dediğine bakılırsa buna bir de “Güneydoğu” eklenmeli idi. O zaman örgütün ismi “DOĞU VE GÜNEYDOĞU İLLERİ DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAĞI” olurdu. Bütün bunlar tartışmanın dışındadır. Savcılık bildiği şeyleri gizlemek istemektedir. Çünkü, cemiyetler kanununda bölge ismi kullanılarak dernek kurmanın sakıncası yoktur. Ancak, bu esasla siyasal parti kurulamaz. İsmi her hangi bir bölgeyi göstermesi bir dernek hakkında sorumluluk taşımaz. Yazılı, kanuni bir müeyyidesi de yoktur.

İkincisi, üyelik durumu, tüzüğünde açıkça belirtilmiş olup, Doğu ve Güneydoğu ya da Batı ayırımı yapılmaksızın tüm yükseköğrenim gençliği veya mezunlarının üye olabilecekleri kabul edilmiştir. Savcı, hangi esasa ve duruma göre bu üyelik ile ilgili yorumu getirmektedir? Bunu açıkça anlamak mümkün değildir. Eğer amaç mutlaka bir ayırım konularak suç vasfına ve niteliğine tesir etmek ise, bu, hukuki bir isnat değildir ve kasıtlıdır da.

5. İddianamede,

yine dernek adında geçen “Devrimci” deyimi, kurucu üyeler ile militanlar tarafından bilerek konmuştur. Marksist-Leninist açıdan bunun manası “ihtilalci” demektir.

Kendi deyimi ile, kapitalist düzen gericedir, komünist düzen devrimci ve ilericidir. “Devrimci”, ihtilali yapan veya başka bir deyimle ona bağlı olan kimse anlamındadır. İşte bu anlamdaki kapitalist olmayan düzene verilen isim, Ocağın başına ve gayesine işlenmiştir. Bu da gösteriyor ki, Devrimci olmayan, başka bir deyimle aşırı-sol fikirleri benimsemeyen şahısların bu derneğe alınamayacağı görüşü ortaya çıkmaktadır⁵⁴

denmektedir.

⁵⁴ İddianame, s. 15, paragraf: 4.

Görüldüğü gibi sayın savcı, birçok kavramı birbirine karıştırmaktadır. Örneğin, bir dernek adını, komünist düzenle, bir gençlik örgütünü Marksist-Leninist ihtilal ile alabora etmektedir. Şöyle ki, bir örgütün isminin önünde “Devrimci” kelimesi olması en azından onun ülkedeki devrimci yelpaze içinde olduğunu gösterir. Gerçekten Türkiye’de bir yanda gerici ve tutucu, hain bir kanat, öte yanda ilerici, gelişmeye müsait, meselelere bilim açısından bakan devrimci bir kanat vardır.

Devrimcilik, ileriye, değişmeye ve gelişmeye açık, kalkınmadan, bağımsızlıktan yana olmak ve bu denli bir sürecin içerisinde olmaktır. Devrimcilik bu süreç içinde her türlü gelişmeyi amaçlıyor. Bir gençlik derneğinin devrimciliği, bu hareketin içerisinde olmak ve sömürülenden, ezilenden yana olmaktır. Düzenin değiştirilmesi meselesi, kitle sınıf partilerine aittir. Siyasal organizasyonların işidir. Bu konuyu savcı da çok iyi bilmektedir. Marksist-Leninist düşünce ise, bilimseldir. Bir yöntem ve uygulamadır. Sınıfların, geniş kitlelerin ya da ülkelerin önemli nitelik dönüşümlerini içerir. Yoksa öğrencilerin ya da gençlerin bu tür biçim değiştirmeye imkânları yoktur. Ancak, ülkenin sömürüden ve yoksulluktan arınması yolunda ve kendi somut isteklerini de içeren süreçte, emekçiden, köylüden yana bir toplumsal düzenin gerçekleşmesi için verilen mücadeleye katkıda bulunmak söz konusudur. Bir gençlik örgütünün ihtilalinden, komünist düzen kurmasından ilk defa bahsedildiğini bu iddianamede görmekteyiz. O zaman, hakkımızda niçin talep kısmında bu tür bir istemde bulunulmamaktadır? Hem ırk mülahazası ile örgüt yönetmek iddiası, hem de ardından komünist düzen getirici, ihtilalcilik çelişkileri ile savcı ne yapmak istemektedir? Kavramlar ve düzenler açıkça birbirine karıştırılmaktadır. Bu iddialar bilimsellikten uzak, asılsız ve mesnetsiz iddialardır.

6. İddianamede (sayfa. 16) savcılık Devrimci Doğu Kültür Ocakları’run “gizli amaçları” ile ilgili yaptığı isnatlarda, toplum bilimine aykırı ve dünyadaki gelişmelerden yakından-uzaktan

ilişkisi olmayarak davranmıştır. Devrimci Doğu Kültür Ocakları, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, nitelik olarak, küçük burjuva karakterli ve yurt sorunlarına bilimsel olarak eğilen ve bu sorunların emekçi halk kitlelerinin yararına çözümlenmesini isteyen üniversite gençliğinin bir örgütüdür.

Amacını da tüzüğünde açıkça belirtmiştir. Yukarıdan beri izah ettiğimiz gibi, kültürel faaliyetler çerçevesinde objektif ve sosyolojik olarak varolan Kürt halkının feodalizmden, (feodal yapıdan) kapitalizme geçiş zamanında toplumsal evrimin zorunlu sonucu olarak somutlaşan, KÜRT DİLİNİ, KÜRT KÜLTÜRÜNÜ, KÜRT TARİHİNİ ve KÜRT FOLKLORUNU geliştirmek ve gelişmelere⁵⁵ devrimci açıdan yön vererek, Türkiye'deki bütün halkların eşitliğine ve özgürlüğüne dayanan gerçekten kardeşliğini kurmak amacını gütmektedir. İddia makamı da bilir ki, dünyanın hiçbir yerinde, "Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın gizli faaliyetleri" olarak saydığı, bilimsellikten uzak isnatlarını bir gençlik örgütünün yüklenemeyeceği, bunun ancak bir siyasal organizasyonun iktidara yönelik faaliyetlerinin getirebileceği söz konusudur. Acaba, savcılık neden bir gençlik örgütüne böylesine ağır görevler yüklemeye lüzumunu görmüştür?

7. İddia makamı, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın amaç maddesinde belirtilen "DEVİRİMCİ KÜLTÜR" kavramını da yanlış tanımlamıştır. Önce kültür nedir?

Tarihsel evrim içinde oluşan toplum düzenlerinde ekonomik altyapının üstyapıda yansımalarının bir biçimidir. Tarihi evrim içinde sosyolojik olarak beş toplum türüne rastlanmaktadır: a- İlkel-komünal toplum, b- Köleciler toplumu, c- Feodal toplum, d- Kapitalist toplum, e- Sosyalist toplum.

Bütün bu toplum düzenlerinin ekonomik-sosyal ve politik yapılarının derin tahliline girilirse, farklı çelişkileri bünyesinde

⁵⁵ İ.C.M. s. 121.

taşıyan ayrı ayrı toplumlar olduğunu görürüz. Buna paralel olarak her toplum biçiminde de farklı kültür yapılarına rastlanır.

Yukarıdaki toplum düzenlerinin sıralanmasında, toplumların tarihsel evrim içinde birinin diğerinden daha ileri bir düzeyde olduğunu göstermektedir.

Türkiye ve özellikle Doğu Anadolu, emperyalizme ekonomik ve politik olarak bağımlı, yer yer feodal yapıyı andıran ilişkileri bünyesinde barındıran bir toplumsal yapıya sahiptir. Bu niteliklerinden dolayı Türkiye'nin kültürü, ekonomik altyapının bir yansıması olarak gerici, dinci ve medrese kültürü şeklindedir. Bu kültür kapitalist düzenin kültür düzeyinden de geridedir. Ekonomik ve toplumsal kanunların, doğal gelişimlerinin "etkileyici rolü" ve toplumdaki dinamik güçlerin (yani üretim güçleri) "belirleyici" fonksiyonunun zorunlu sonucu olarak toplumun sosyo-ekonomik ve politik yapısında gelişmeler olmuş, Türkiye kapitalist ilişkilere geçiş ile gerici ve dinci kültürü de bir yandan tasfiye ederek daha ileri, devrimci bir kültürü boyutları ile belirlemiştir.⁵⁶

Nasıl ki, feodal kültüre göre kapitalist ilişkilerle birlikte ortaya ileri bir kültür çıkacak ise, öylesine kapitalist düzenin gerekli kıldığı kültür de, ondan daha ileri aşamadaki sosyalist kültürden geri düşecektir. İşte, toplumsal gelişimlerin sonucu olarak belirlenen kültür, daha ileri ve devrimcidir. Bu, tarihsel gelişimin zorunlu sonucudur.

[...]

Doğu Mitingleri

1967 yılında, Ağustos ve Kasım ayları arasında, miting yönetici ve tertipçilerinin emniyet kuvvetlerine ve idari makamlara gösterdikleri gerekçelerle; 13.03.1967'de Silvan'da, 03.09. 1969'da

⁵⁶ İ.C.M. s. 122.

Diyarbakır'da, 24.09.1967'de Siverek'te, 08.10.1967'de Batman'da, 15.10.1967'de Tunceli'de, 22.10.1967'de Ağrı'da, 18.11.1967'de Ankara'da mitingler yapılmıştır.

Doğu Anadolu toplumunun ve Türkiye toplumunun önemli ve ivedi sorunları bu mitinglerde dile getirilmiştir. O zamanlar, mahallindeki adli makamlarca gerekli görülenler hakkında dava açılmış ve Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde (1. Ağır Ceza) 15 kişilik bir sanık grubu beraat etmiştir.⁵⁷

İddianamenin, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın faaliyetleri arasında saydığı bu mitingler, kuruluşundan iki yıl önce yapılmıştır. Bu da göstermektedir ki, iddia makamının, zorla delil yaratma hususundaki kastı açıktır.

1969 yılında yapılan 17.07.1969 Suruç, 27.07.1969 Hilvan, 02.08.1969 Varto, 02.08.1969 Siverek, 24.08.1969 Lice mitingleri hakkında da mahalli adli makamlarca hiçbir kovuşturma lüzumu hissedilmemiştir. Bu mitinglere Anayasaya aykırı olarak çıkarılmak istenen ve sonradan hükümetçe geri alınan, "Anayasa ve temel hak ve hürriyetleri koruma kanun tasarısı"nın protesto isteği ve gereği yol açmıştır. Bunun yanında bölgesel sorunlar, sosyo-ekonomik ve etnik, politik nedenler de dile getirilmiştir.

1969'da girişilen bu protesto hareketleri, yalnız Doğu'da değil, Türkiye'nin dört bir yanında yapılmıştır.

Bu protesto hareketleri sonucu, iktidarcı "anayasa temel hak ve hürriyetleri koruma kanun tasarısı"nın geri alınması, mitinglerin ne kadar haklı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

İddia makamı, kasıtlı olarak Doğu mitinglerinin maksadını toplumsal gelişmelerden ayrı ve soyut olarak değerlendirmektedir. Bu konuda açıklık olması amacıyla Doğu Mitinglerinin kısaca tahliline girelim.

⁵⁷ İ.C.M. s. 123.

Genel Olarak Mitingler

Bu konuya yönetici kadro ile aydın birbirine karıştırmamak zorunda olduğumuzu bilerek girelim. Yönetici kadro, her şeyden önce statükonun devamını sağlayan, bunun için her türlü yapısal değişikliğe, dolayısıyla halk yığınlarının gerçek çıkarlarına karşı olan bir kimse olduğu halde, aydın, çağının sorumluluğunu benimseyen, bu sorumluluğun yükünü daima duyan ve bu nedenle halk yararına olan her türlü yapısal değişimin gerekliliğine inanan, bunun için mücadele eden kişidir. Yönetici kadro gibi aydın da genellikle üst tabakadan gelmektedir. Fakat, yönetici kadroların egemen sınıfların ideolojilerini gerçekleştirmelerine karşılık aydın, esas amaç olan geniş halk yığınlarının ideolojilerini gerçekleştirmeye çalışır. Bu bakımdan yönetici kadro, çağın çok gerisinde kaldığı halde, aydın, her zaman hem kendini hem de çevresini yenilemeye çalışır ve bunun kavgasını verir. Görülüyor ki, yönetici kadro ile aydın farklılaşmasının sınırlarını çizmek pek de kolay değildir. Yönetici kadro içinde bulunan herhangi bir kimse de olanaksız gibi görünmesine karşı bir aydın olma fonksiyonunu benimseyebilir.

Doğulu aydın, özellikle son zamanlarda çağın ve kendi toplumunun sorumluluğunu geniş ölçüde duymaya başlamış ve bu konuda bilinçlenmiştir.⁵⁸ Aslında Doğulu toplumcu aydınların bir hareketi olarak başlayan, daha sonraları tabanda çok geniş etkiler bırakarak, halk yığınları ile diyalog haline gelen "Doğu Mitingleri", bu uyanışın en güzel örneğidir.

Doğulu aydın, "Doğu neden geni bırakılmıştır?" sorusunu artık eskisinden daha dinamik bir şekilde tartışmaktadır. Doğu'nun geri bırakılması olayı, temel yapıyı ilgilendiren çok önemli bir olaydır. Doğulu aydın şimdi bu temel olaya, yüzeyde kalan, toplumsal ve ekonomik dinamiklerle hiçbir diyalog

⁵⁸ İ.C.M. s. 124.

kurmayan cevaplar yerine, temele inen cevaplar aramaktadır. Çeşitli kent ve kasabalarda yapılan mitinglerde kullanılan şu dövizler bu uyanışın en belirgin delilidirler: "Doğulu, kanuni hakların için çalış-didin. Hak istemekle birlik bozulmaz", "Amacımız kardeşlik, eşitlik ve mutluluğu gerçekleştirmektir", "Faşizme ve emperyalizme karşı savaşıyan bütün halklar ve bütün yiğit savaşçılarla beraberiz", "Batı'ya medeniyet, Doğuya cehalet neden?", "Jandarma değil, öğretmen istiyoruz", "Karakol değil, okul istiyoruz", "Doğu, Batı yoktur diye uyutulduk", "Doğu'nun kaderi açlık, işsizlik, hor görülme. Batı vatan, ya Doğu ne?" "Doğulu insanlığını ve vatandaşlığını mutlaka kabul ettirecektir", "Batı'ya fabrika yol, Doğu'ya komando karakol", "Batı'ya imar, Doğu'ya istismar", "Milli gelir: Manisa = 2350 TL Ağrı = 500 TL Aydın = 2500 TL Hakkari = 250 TL", "Dipçik değil, uzman el isteriz", "Yaşamak hürriyeti, insanlık hürriyeti, okumak hürriyeti istiyoruz", "Doğu sürgünlerin yatağı değildir", "Beş yıllık plân, hepsi yalan. Doğulu uyan", Bütün bu dövizlerde belirtilmek istenen güvence, sanıldığı ve iddia edildiği gibi bölücülük ve bölgecilik değildir. Anayasa tarafından güvence altına alınan hakların alınması ve Doğu-Batı dengesizliğinin giderilmesidir.

[...]

Doğu Mitinglerinin Sonuçları

Doğu mitinglerinin çok önemli pratik üç sonucu vardır: 1) Doğulu aydın; ağa, şeyh, aşiret reisi gibi feodallere ve bunların meydana getirdiği yapıya şiddetle karşıdır. Doğulu egemen sınıfların Batılı egemen sınıflarla işbirliği yaparak Kürt halkını sömürdüklerine inanmaktadır. 2) Cumhuriyet hükümetinin üç kez uyguladığı "sürgün politikası", bilimsel hiçbir esasa dayanmayan söven bir tutumun ürünüdür. Bu tutuma doğu-

lu devrimci aydınlar karşıdır. 3)Doğu Anadolu'nun geri kalmışlığı yanında bir de etnik bir sorunu vardır.

Çok kalabalık bir grubun izlediği mitingde bazı sloganlar ve pankartlar şöyledir:

“Anayasaya evet diyen doğu halkı anayasayı koruyacaktır”.

“Anayasayı ‘koruma kanunu değil, kaldırma kanunu”.

“Aç insanlar faşist kanunlarla susturulamaz”.

“Anayasayı mı yoksa sömürüyü mü korumak istiyorsunuz”.

“Emperyalist zihniyete paydos”.

“Yapacağınız baskı sizi ezecektir, bu zulüm sizi kahredecektir”.

“Doğu haki her türlü diktaya karşı barajdır”.

“Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzemi, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle olsa bile bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunulamaz (Anayasa Madde: 2) ” .

“Herkes dil, ırk, siyasi düşünce, cinsiyet, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir”. (Anayasa, madde: 12)

Devrimci Doğu Kültür Ocaklarının Bazı Örgütlerle İlişkileri Konusu

İddianamenin 24-25 ve 26. sahifelerinde, DDKO ile TİP ve Dev-Genç'in ilişkileri bölümüne cevap vermek aslında savcunun birçok yanlışlarını düzeltmek amacıyla. Gerçekten bu bölüm, iddianamenin genel kapsamı ile ve sonuçtaki istem bölümü ile yakından uzaktan ilişkili değildir. Önerilen ya da gösterilmeye çalışılan ilişkiler için sıralanmış sebepler ya olmayan veya isnat ile ilgili bulunmayan olaylar dizisidir.

Bu bölümdeki ilişki örneklerini incelediğimizde, ilk akla gelen soru, bu ilişkilerin hangi DDKO ile olduğudur. Ya da, isnat ile bu önerinin ilgisinin hangi noktada bulunduğu. Dikkat edilecek olursa bu ilişki örneklerinin hukuki niteliği bile yoktur.

TİP ve DEV-GENÇ hakkında bilgi vermeden önce Türkiye'nin geneli içinde örgütler arası dayanışma ve beraber davranmanın ne olduğunu açıklayalım. Bir de, bir örgütün herhangi bir konuda veya çalışmalarının tümünde diğer bir örgüte bağımlı olması ve paralel davranmasının ne demek olduğunu açıklayalım.

Yukarıdan beri bazı bölümlerde DDKO'larla ilgili geniş bilgiler verilerek bu kuruluşların birer gençlik örgütü olduklarını açıklamıştık. Büyük merkezlerde diğer örgütlerle, "somut meselelerde ve kısa süreli eylemler için maddi dayanışmaya ve güç-birliğine" gitmek zorunluluğu vardır.

Örneğin, üniversite özerkliği, faşistlerin baskıları, özel okullar sorunu, iktidarın yanlış ve eksik tutumlarını protesto gösterileri tüm devrimci ve demokratik örgütlerin ortak davranışları ile ortaya konulmuştur.

Yani, Devrimci Doğu Kültür Ocakları, Türkiye Öğretmenler Sendikası ile, İlk-Sen'le, Dev-Genç'le, SGO, ile, ÜN-AS ile SDDF ile, üniversite kapsamı içindeki olaylarda birlikte davranmıştır. Bu davranış, örgütlerin kendi bağımsızlıklarını bozucu ve kendi kurul ve örgenlerinde karar alma ve uygulama niteliğini yitirici değildir. Zaten gençlik kuruluşları ya da meslek örgütleri olaylar karşısında uzun vadeli, "somut güç birliği" oluşturamazlar. Bu sorun sınıflararası bir meseledir. Türkiye İşçi Partisi ise siyasal⁵⁹ bir örgüttür. Bu partinin devrimci ve demokratik yelpazede önemli bir yeri olmuştur. Somut meselelerde somut davranışlarını belirlemiştir. Toplumsal kararları ve davranışları yanında kendisine yapılan saldırıların kınanması zamanlarında beraber davranmak bir bağlılık anlamında değildir.

Görüşleri, bir siyasal parti tarafından daha üst düzeyde ve geniş kapsamlı yansıyorsa, örgütler bu siyasal partinin görüşü-

⁵⁹ İ.M.C. s. 132.

nü tutabilir, geliştirebilir ve somut meselelerde onunla ortak davranabilirler.

Örneğin, Atatürk'ü anma töreni, AP'nin organizesi, CHP'nin organizesi ile yapılabilir. TİP tarafından da bir tören düzenlenebilir. 28-29 Nisan olayları böylesine çeşitli organizeler altında ayrı ayrı yapılmıştır. Örgütler bu organizelerden herhangi birine katılabilir, yan tutabilirler. SDDF, nasıl ki CHP'nin görüşü ışığında yer alıyorsa, Hür Düşünce Kulüpleri Federasyonu Adalet Partisi, Ülkü Ocakları MHP'nin organizeleri içinde bulunabiliyorsa, diğer demokratik ve devrimci kuruluşlar da kısa vadeli ve somut meselelerde TİP'le beraber davranabilirler.

[...]

Çağımızda; Devrimci grup ve örgütler, karşı-devrimci kampın tehlikesine ve faşist baskılarına karşı güçlerini birleştirmişlerdir.⁶⁰ Bu durum yalnız devrimciler için böyle değildir. Karşı-devrimci gruplar da bu tarz ilişkiler içindedirler.

Dünya'run her yerinde, devrimci kavgada yer alan anti-faşist, anti-emperyalist, anti-şovenist gruplar ve örgütler kendi aralarında kısa vadeli, somut meselelerde güç birliğini oluştururlar. Tarihli gelişmelerle birlikte bu somut bir ilke olmuştur.

1961 Anayasası ile gelişen devrimci hareketin karşısında karşı-devrimci güçler, silahlı olarak örgütlenmişlerdir. Bu örgütler, gençlik kesiminde, faşist zihniyetli ve kitleleri istismar eden gençliğin yer aldığı Ülkü Ocakları ve Hür Düşünce Kulüpleri Federasyonu'dur. Üniversitede, emekçi halk kitlelerinin somut dertlerini ve buna bağlı olarak kendi eğitim ve öğretim sorunlarını dile getiren devrimci gençliğin karşısına gerici iktidar, daima silahlı, zorba ve egemen sınıfların maşası faşist zihniyetli bu gençliği çıkarmıştır. Bu baskıların git-

⁶⁰ İ.C.M. s. 133.

tikçe yoğunlaşması karşısında tüm demokratik ve devrimci örgütler, bazı meselelere karşı, özellikle bu saldırılardan korunma yolunda beraber hareket etmek zorunluluğunu duymuşlardır.

11 Nisan 1968 günü örgütlerin ortak toplantıları sonucu, “devrimci güçbirliği” kurularak, “din sömürücüleri ile savaş, emperyalizmin her türlü tahakkümü ile savaş, kapitalist sistem ve kurumların ve toprak ağalarının yarattığı her çeşit sömürü ile savaş, cehaletle ve mevcut eğitim düzeniyle savaş” sloganları ile kamuoyuna açıklama yapılmıştır. Ve mücadele içinde şu yöntemler belirlenmiştir. “Uyarma, direnme ve gösteri.”

8 Temmuz 1968 yılında, devrimciler güçbirliğinde bazı politik küçük-burjuva çıkarları ortaya çıktığından ve bazı siyasal kuruluşların yanına çekilmek istendiğinden, ayrıca, teorik olarak yanlış hareket etmeye başladığından en etkili gençlik örgütü olan Fikir Kulüpleri Federasyonu’nun ayrılmasından sonra hukuki varlığını kaybetmiş fakat fiili olarak karşı-devrimcilerle her zaman ortak olarak mücadele etmiştir. 1969 Mayıs’ında kurulan Devrimci Doğu Kültür Ocakları da bu demokratik ve devrimci yelpazede bütün gençlik ve meslek örgütleri ile fiili olarak somut meselelerde kısa süreli eylemler için ortak davranma yolunu seçmiştir.

DEVİRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI, üniversite özerkliği sorununda, faşizan baskılara karşı çıkarak diğer devrimci örgütlerle ortak bildiriler yayınlamıştır. Ve Tunceli’deki gerici olayı protesto mitingini bütün demokratik, devrimci örgüt ve güçlerin maddi dayanışması içinde tertiplemiştir.⁶¹

Başta da kısaca değindiğimiz gibi kişilerin tek tek herhangi bir siyasal partide yer almasını kısıtlayıcı bir tedbir yasalarımızda yoktur. Örgütlerin de kişilerden oluştuğuna bakılırsa, her şeyden soyut “saf ve temiz” kişilerden bir örgüt kurmanın

⁶¹ İ.C.M. s. 134.

mümkün olamayacağı ortadadır. Dolayısıyla bir örgütün kurulmasından evvel veya sonra herhangi bir görüşte olan kişilerden dernekler kurulabilir. Cemiyetler kanunu derneklerin siyasetle iştigal edemeyeceklerini söylemektedir. Bu ayrı ve başlı başına bir konudur.

Yani, dernekler iktidarı amaçlayan bir çalışma yapamazlar. Her gençlik ya da diğer meslek grubunun iktidara gelmeleri mümkün müdür? Demek ki, diğer sınıf ve tabakalardan birinin yalnız başına veya beraber verdikleri mücadele ancak siyasi bir parti bünyesinde iktidar içindir. Ülkemizde, bir yanda burjuvazinin iktidarı söz konusu iken, diğer taraftan emekçi sınıf ve tabakaların iktidar mücadelesi söz konusudur. Burjuvazinin iktidarına yandaş olunabileceği gibi (nitekim, birçok gençlik ve meslek grupları bu tarz bir çalışma içindedirler. Örneğin; Ülkü Ocakları, Hür Düşünce Kulüpleri Federasyonu, Sosyal Demokrasi Derneklerinin çalışması gibi) emekçi sınıf ve tabakalarında verdikleri iktidar mücadelesinde de yandaş olunabilir. Tüm namuslu ve gerçekten devrimci kişilerin, ülkemizin politik, sosyo-ekonomik vs. yapısı karşısında emekçilerin iktidar mücadelesinden yana olmaları zorunlu bir gerçektir. Hangi yasada bu tarz bir çalışma suç olmaktadır?

[...]

Sayın savcı, “Genellikle, mensupları hükümlü aşırı-solcu şahıslardan müteşekkil bulunan TIP, yurt sathında yıkıcı ve bölücü faaliyetleri ile tanınmış bir siyasi partidir...” diyerek, önceden şartlı bir tutumla işe girişmektedir.

Açıkça bilinmektedir ki, mensupları hükümlü bir Türkiye İşçi Partisi mevcut değildir ve mensuplarının “aşırı-solcu” şahıslar olduğu tayini için mevcut bir kriter yoktur. Bu durumların savcının dediği gibi olduğunu kabul etsek dahi iddianame-

nin bu yerinde bu tahlilin hukuki niteliğini anlamak çok güç olmaktadır.

Kaldı ki Türkiye İşçi Partisi yurt sathında savcının dediğinin tersine, on yıllık icraatı ile siyasal yelpazede yerini almış, ülkenin önemli sorunlarına (toplumsal, ekonomik, sosyal vs.) ışık tutucu, çözüm getirici çabaları ile bir ağırlık koyarak ve geniş teşkilatı ile hatta parlamentoda bile 15 milletvekilinden oluşan bir kanadı temsil etmiştir. Sayın savcı, bunları bilmemezlikten gelecek iddianame ile ilgili olmayan bu görüşü ile kastını açıklamaktadır.

“... Bu karakteri nedeni ile faaliyetten men edilerek, Anayasa mahkemesince kapatıldığı malumdur...” demek suretiyle (İddianame, s. 24) mevcut bir doğruyu tahrif etmektedir.

Bilinmektedir ki, Türkiye İşçi Partisi sosyalist faaliyetlerinden ve Kürt halkının meselelerinden bahsetmekten ötürü kapatılmamıştır.

Nitekim, Cumhuriyet Başsavcısı, Anayasa Mahkemesine sunduğu, iddianamede;

... Kongre kararında Kürt halkı deyimimin kullanılması, teknik terimler arkasında asıl amacı saklamak çabasının bir ifadesi olarak düşünülmektedir. ... Kürt halkı deyiminin sadece, bir kavram veya nüfus çoğunluğunun ifadesi olmaktan çok ötede, milliyetler teorisini, Marksist-Leninist⁶² teorideki anlamını ve bilimsel sosyalizmin milletlerin kaderlerini tayin hakkı ve ayrılma ilkesinin siyasi açıdan değerlendirilmiş şekli...

denilmektedir. (İddianame s. 15)

Görüldüğü üzere, Cumhuriyet Başsavcısı, “Kürt halkı” deyiminin kullanılmasını suç saymamıştır. Bu kavramın sosyolojik bir terim olarak, etnik özellikleri bulunan bir nüfus kitlesi anlamında kullanılmasını kabul etmiştir. Sayın Başsavcı Doğu Anadolu’da farklı etnik özellikleri olan bir kalabalık yurttaşlar top-

⁶² İ.C.M. s. 136.

luluğu bulunduğunu reddetmemektedir. Nitekim, iddianame- nin 19. sahifesinin 7. paragrafında “etnik özellik sahibi bir kısım vatandaşlar” diyerek sayın Başsavcı, Kürtçe konuşan bu yurt- taşlarımızın sayısının iki milyon civarında olduğunu da ifade etmektedir (TİP ile ilgili İddianame, s. 18).

Bunlardan anlaşıldığı gibi “Kürt halkının bazı toplumsal meselelerinden bahsetmenin suç sayılamayacağı belirtilmiştir. Ve bununla Doğu Anadolu’da farklı etnik özellikleri ile kalaba- lık bir kitlenin mevcut olduğuna parmak basılmıştır.

Yani, Türkiye İşçi Partisi, 648 sayılı Siyasal Partiler Kanu- nu’nun 87. ve 89. maddelerine muhalefet ettiğinden dolayı ka- patılmış olup, yoksa sosyalist faaliyetlerinden ya da Kürt halkı- nun meselelerinden bahsettiği için kapatılmamıştır.

Ayrıca, bu kapatılma sorunu ve kararı tartışılabilir.

Sayın savcı bu girişten sonra, hukuki, olmayan bazı ilişkileri varsayarak çelişki içinde ne yapmak istediği anlaşılmadan ilişki kurmak istemektedir.

Varsayılan bu ilişkileri, kısaca ve bir tasnif altında esasları sonradan tartışılmak üzere belirtelim. İddianamenin kapsamı ve hakkımızdaki taleple ilgili olmadığı halde ve mahkemece de değerlendirileceği üzere önerilen bu toplantı veya konuşmaların hukuki nitelikte olmayan durumlarını belirtelim.

Sayın savcı, “... 4. Büyük Kurultay kararından bahisle, bu- nun bazı DDKO (hangisi olduğu belli değil) üyeleri tarafından tasvip gördüğü, evlerinde yapılan aramalarda bulunduğu ya da dağıtıldığı”nı söylemektedir. Nedir 4. Kurultay kararı?

Genel olarak ve özetle burada sözü geçen kısmı ile 4. Kurul- tay kararı şudur.

Türkiye’nin Doğusunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu,

Kürt halkı üzerinde, baştan beri, hakim sınıfların faşist iktidarlarının, zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen,⁶³ baskı ve terör, asimilasyon politikası uyguladıkları,

Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin öteki bölgelerine oranla geri kalmış olmasının temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğinin göz önüne alan hakim sınıf iktidarlarının güttükleri ekonomik ve sosyal politikanın bir sonucu olduğunu,

Bu nedenle "Doğu sorunu"nu bölgedeki bir kalkınma sorunu olarak ele almanın, hakim sınıf iktidarlarının şoven-milliyetçi görüşlerinin ve tutumunun uzantısından başka bir şey olmadığını,

Kürt halkının anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesinin, bütün anti-demokratik, faşist, baskıcı, şoven-milliyetçi akımların amansız düşmanı olan partimiz tarafından desteklenmesinin olağan ve zorunlu bir devrimci görev olduğunu, kabul eder.

[...]

Devrimci Doğu Kültür Ocakları ile Dev-Genç'in İlişkileri

Sayın savcı, Dev-Genç ile DDKO arasında bazı ilişkileri sıralamadan Dev-Genç hakkında da yanlış bazı değerlendirmeler yaparak "Dev-Genç örgütü ile mensuplarının aşırı sol eğilimli bulduklarını, gaye ve maksatlarının anayasa ile tesis edilmiş olan mevcut nizamı çeşitli anarşik olaylar tertip ederek yıkmak, olduğu..." demek suretiyle, önceden şartlı bir şekilde suçlu psikolojisi yaratarak işe girişmiştir.⁶⁴

Yukarda Dev-Genç için önerilen düşünceler İstanbul ve Ankara sıkıyönetim mahkemeleri askeri savcılarının, yargılanan

⁶³ İ.C.M. s. 137.

⁶⁴ İ.C.M. s. 139.

sanıklar (THKO ve THKC üyeleri) hakkındaki iddialar benzeridir.

Dev-Genç, (Devrimci Gençlik Federasyonu) Türkiye'nin toplumsal yapısı içinde, üniversite kesimindeki en önemli gençlik kuruluşlarından biridir. Merkezi Ankara'da olup, geniş teşkilâtı ile Türkiye çapında bir örgüttür. Üniversite bulunan illerde, bölge yürütme kurulları aracılığı ile merkeze bağımlı olarak yönetilir.

Dev-Genç, üniversite gençliğinin bir kitle örgütü olup faaliyetlerini sıkıyönetim ilânına kadar, demokratik bir biçimde sürdürmüştür.

Dev-Genç'in eylem ve davranışları ülkenin ekonomik, politik ve toplumsal sorunlarına önemli ölçüde ışık tutucu ve faşist-zorba iktidar ve çevrelerine karşı üniversitede yoğun ve bilimsel çalışmaları ile sürmüştür.

Yine savcı "yakalanan sanıkların açık ikrarları ve sıkıyönetim mahkemelerinde devam eden duruşmalarda açıklanmış bulunmaktadır," diyerek önemli bir yanlış işlenmektedir. Henüz Dev-Genç dosyası tahkikat safhasında olup, mahkemeye intikal etmemiştir. Yargılanan sanıklar Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun ve THKC üye ve yöneticileridir. Bunların bazılarının önceden Dev-Genç üyesi olmaları savcıcıyı şaşırtmıştır.

Sayın savcı, iddianamenin 26. sahifesinde, bazı yorumlarda bulunarak Dev-Genç ile DDKO'nun ilişkilerini kabul etmektedir. İlişkilerin genel olarak tanımını başta vermiştik. O tanıma uygun olarak Dev-Genç'le örgütümüz, üniversite içinde temel sorunlarımız ile ilgili olarak ve üniversite dışında da, kısa süreli somut meselelerde beraber davranmıştır. Fakat, iddianamenin bu bölümü böylesine bir ilişkiyi gerek iddianamenin kapsamı ile ve gerekse taleple ilgili olarak koymamaktadır. Bunun dışında sırf biçimsel olarak ilişkileri kesinlikle anlatmayan bazı durumlar varsayılmıştır. Örneğin, "Her iki örgüt mensuplarının

teoride ayrı ve hedefte birlik kurmaları halinden” söz edilmektedir.

Dünyanın herhangi bir yerinde savcının açıkladığı devrimci, ilerici ya da sosyalist örgütlerden, aralarında teorik birlik olmadan, hedefte aynı olmak örneği var mıdır?

Büyük bir titizlikle arada bir ilişki olmasına gayret gösterildiği halde, “Dev-Genç örgütü mensupları ile DDKO üyelerinin okul arkadaşlığı ve hemşerilik bağının bulunması sebebiyle aralarındaki teklifleri reddedememektedirler” demek suretiyle bu denli tehlikeli ve suçlu gördüğü örgütler arası ilişkiyi bu kadar basite irca etmektedir. Bu ne büyük bir çelişkidir?

Ankara’dan, Diyarbakır DDKO’ya “aydınlık yazı kurulundan gönderilen”⁶⁵ bildiriye, Dev-Genç ile DDKO arasındaki ilişkiye misal vermektedir. Oysa, *Aydınlık* yazı kurulu ile Dev-Genç arasında bir ilişki olmadığı gibi, DDKO ile de hiçbir ilişkisi yoktur.

[...]

Sonuç ve İstem

Türkiye’nin kalkınmasını ve gelişmesini gerçekten isteyen her yurtsever, Türkiye’nin somut şartlarında aynı bir kültüre sahip Kürt halkının varlığını kabul etmek zorundadır.

Baştan beri Türkiye’nin geçmişi ile ilgili olarak ortaya konulan tarihi ve bilimsel verilerin ışığında, Türkiye’de Kürt halkının varlığından söz etmek ve bunun zorunlu sonucu olarak Kürt Dili, Kürt Folkloru, Kürt Kültürü ile ilgili çalışmalar yapmak “bölücülük” ve “ırkçılık” değildir. Hakkımızda önerilen TCK’nın 141. ve 142. maddeleri kapsamı dışındadır.

⁶⁵ İ.C.M. s. 140.

Üzerinde son derece, dikkatle durulması gereken konu, “bölücülük”, “Kürtçülük” gibi kavramların TCK’nın 141. ve 142. maddelerinde sözü edilmediği, yapmış olduğumuz çalışmaların ve söylemeye çalıştığımız KÜRT HALKININ varlığı konusunun bu maddelerle ilgili olmadığıdır.

Şimdi “bölücülük” kavramı ve bununla ilgili suçun gerekli kıldığı unsurları açalım:

Anayasanın 3. maddesi “Türkiye Cumhuriyeti, Devleti, Ülkesi ve Milleti ile bölünmez bir bütündür” demekle ve bunu “kuvvetli ve eylemli bir kalkışma” ile ihlal eden kişilere karşı TCK’nın 125. maddesindeki müeyyideyi getirmiştir.

Buna göre,

devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin hâkimiyeti altına koymaya veya devletin istiklalini tenkis veya birliğini bozmaya veya devletin hâkimiyeti altında olan topraklardan bir kısmını devlet idaresinden ayırmaya matuf bir fiil işleyen kimse ölüm cezası ile cezalandırılır,

demektedir.

Bütün bu açık hükümlere karşı herhangi bir Kürdün veya Kürt halkının, anayasal demokratik hakları için gösterdiği özlem ve eylemler “bölücülük”, “vatan parçalayıcılığı” olarak nitelendirilmiş ve, kovuşturmaya tabi tutulmuştur.

Örneğin, “Kürt Dili, Kürt edebiyatı, Kürt tarihi, Kürt Folkloru araştırılmalıdır”, “Kürt kültürünün gelişmesi ve geliştirilmesi için her türlü tedbir alınmalıdır”, “radyolarda İngilizce, Arapça şarkılar söylendiği gibi Kürtçe şarkılar da söylenmelidir”, “nasıl bir İngiliz halkı, Arap Halkı, Türk Halkı var ise; Kürt Halkı da vardır”, “Kürtler anadillerini kullanma hakkına sahip olmalıdır, çünkü anadili konuşma ve kullanma hakkı insan haklarının özüdür”,⁶⁶ gibi son derece somut gerçeklerin

⁶⁶ İ.C.M. s. 152.

ifadesi olan bu sözler “bölücülük”, “Kürtçülük” diye kovuşturmaya tabi tutulmuştur.

Burada şu husus üzerinde kesinlikle ve büyük bir dikkatle durmak gerekir: Herhangi bir kişi konuşmalarından ve eylemlerinden ötürü “bölücülük” ile suçlanıyorsa, açıkça TCK’nın 125. maddesi ile yargılanmalıdır. Herhangi bir kişinin 125. madde hükmü ile yargılanabilmesi için ise, maddede gösterilen “eylemli ve örgütlü kalkışmanın” somut bir şekilde ortaya çıkması gerekir. Bu açıdan baktığımız zaman, “Kürt dili, Kürt edebiyatı araştırılmalıdır”, “nasıl bir İngiliz halkı, Arap halkı var ise bir Kürt halkı da vardır”, “anadili konuşma hakkı insan haklarının özüdür, Kürtler de anadillerini kullanma hakkına sahip olmalıdır” gibi isteklerin TCK’nın 125. maddesinde gösterilen suç ile bir ilgisi olmadığı açık ve kesindir.

Fakat yukarıda sıraladığımız demokratik hak ve özgürlükleri dile getiren kişiler “bölücülük” ile suçlandıkları halde, TCK’nın 125. maddesi ile yargılanmamışlardır. Bu durum büyük hukuki bir tutarsızlıktır. Bir kişiyi hem “bölücülük”le suçlamak hem de “bölücülük”e karşı TCK’nun getirdiği hükmü (TCK’nın 125. maddesini) uygulamamak çok şaşırtıcı olmaktadır.

Uzun yıllar boyunca, özellikle Milli İstihbarat Teşkilâtı tarafından yürütülen bu tutarsız durum bir bilinçsiz hareket de değildir.

Bütün bu eylemlerin gerisinde Kürt halkının anayasal demokratik haklarını gizlemek ve baskı altında tutmak endişesi vardır. Böylece “Kürt’üm” demek, “bölücülük” suçu olarak kabul edilmiş, objektif bir durumu ifade etmek karşılığında da idam cezası gösterilmiştir. Bunun gibi Kürt halkının yukarıda belirtilen her türlü anayasal demokratik hak ve özgürlüklerini dile getiren kişilerin karşısına daima TCK’nın 125. maddesi çıkarılmıştır. Fakat bu demokratik taleplerin 125. madde de gös-

terilen suçla en ufak bir ilişkisi kurulamadığı için, bu madde hükmü ile iddianame düzenlenememiştir.

Görülüyor ki, Kürt halkının anayasal demokratik haklarını baskı altında tutmak ve gizlemek için en masum isteklere bile idam hükmü gösterilmiş, "ben Kürdüm" diyen kişinin "idamlık" bir suç işlediği kanaati uyandırılmaya çalışılmıştır. Bu demokratik talepler karşısında TCK'nın 125. madde hükmü ile iddianame düzenlenememesi karşısında bu defa TCK'nın 141. ve 142. maddeleri gereğince kovuşturma yürütülmek istenmiştir. Bu maddeler kapsamı dışında adeta birer kurtarıcı simidi olmuşlardır. TCK'nın 141. ve 142. maddeleri tahlil edildiği zaman⁶⁷ anayasal demokratik hak ve özelemleri suç sayacak hiçbir hüküm taşımadıkları açıkça görülür. Çünkü bu maddeler kapsamlarında, **a.** "İrk mülahazası ile kamu haklarının yok edilmesi veya zayıflatılması", **b.** "Milli duyguların zayıflatılmasını sağlamak" suç sayılmıştır.

Halbuki mevcut dosyada, ne ırk mülahazasıyla kamu haklarının yok edilmesine, ne de milli duyguların zayıflatılmasına dair en ufak maddi bir delil yoktur. İrk mülahazası aslında "üstün ırk", "üstün kültür" kavramlarından hareket etmektir. İrkçilik, bir ırkın başka ırklardan üstünlüğünü, başka ırklara bu sebeple hükmetmeye ve hatta onları tasfiye etmeye hakkı olduğunu ileri süren felsefi-siyasi bir dünya görüşüdür. Bu görüşü savunanlara göre ırk, irsiyet yoluyla tabii, ruhi ve toplumsal vasıfları devam ettiren ve bu vasıflarıyla başkalarından ayrılan fertler topluluğudur.⁶⁸

Buna rağmen bizim, "Kürt ırkının en üstün ırk ya da, Kürt kültürünün en üstün kültür olduğuna dair" en ufak bir fikir veya eylemimiz yoktur. Fakat Türkiye de buna rağmen açık bir

⁶⁷ İ.C.M. s. 153.

⁶⁸ Lalande, söz eden Abdullah Pulat Gözübüyük, *Türk Ceza Kanunu Açıklaması*, Cilt II. ikinci baskı, Ankara, 1968, s. 70.

ırkçılık vardır, uzun yıllar süre gelmiş ve günümüzde de devam etmektedir. Varolan bu ırkçı fikir ve eylemler “Halkların eşitliğinin hayal olduğunu”, “Türklerin en asil ve en üstün ırk olduğunu ve öteki ırklara hükmedebileceğim”, “Kürtlerin ancak Türklerin kölesi olabileceğini”, “Kürtlerin kamu hizmetlerine layık olmadıklarını” her zaman ve her yerde ileri sürerek, “pis Kürt, kuyruklu Kürt, beş paralık Kürt” diyerek, Kürt halkını devamlı olarak hakir görmüştür. “Kürtlerin en aşağı bir halk olduğunu”, “dilleri, tarihleri, edebiyatları olmadığını” ileri sürerek, hatta Kürtleri Türkiye’den kovmaya bile cüret etmiş,

Türk milletinin başını belaya sokmadan kendileri de yok olup gitsinler, nereye mi? Gözleri nereyi görür, gönülleri nereye çekerse oraya gitsinler. İran’a, Hindistan’a, Pakistan’a, Barzani’ye gitsinler. Birleşmiş Milletler’e başvurup Afrika’da yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabırlı olduğunu fakat ayrıntı kabardığı zaman arslan gibi önünde durulmadığını ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensinler de, akılları başlarına gelsin...⁶⁹

yaygarasını yıllarca sürdürmüşlerdir.

Görüldüğü gibi Türkiye’de bir ırkçılık vardır. Bu ırkçılık Türklerin bir kısmı tarafından Kürt halkına karşı insafsızca kullanılmıştır. Bu ırkçılığa karşı anayasal demokratik haklarını savunan Kürtler ve Kürt halkı kesinlikle ırkçı olamazlar. Zira ırkçılığa karşı direnmek katiben suç olmadığı gibi, insan haklarına ve ana hürriyetlerine dayanan modern demokratik toplumun da gereğidir. Öte yandan ırkçılık, yukarıda da belirttiğimiz gibi “üstün ırk”, “üstün kültür” kavramlarından hareket eder. Henüz anadilini bile serbestçe konuşma ve geliştirme olanağı bulamamış, Kürtlerin ve Kürt halkının ırkçı olamayacağı açıktır. Dolayısıyla var sayılan “Üstün Kültür”ünü kendi dışındaki toplumlara da aktarma mekanizmasına sahip değildir. İşte 141/4 ve 142/3 gibi maddeler bu ırkçılığa karşı Kürt halkının ve diğer et-

⁶⁹ H. Nihal Atsız, *Ötüken*, sayı: 28 - 29.

nik grupların korunmasını amaç edinen maddelerdir. Bu maddelerin gerekçeleri okunduğu zaman, bu husus kolaylıkla görülecektir.

İrkçılığı kesinlikle reddeden TCK'nın 141. ve 142. maddelerine rağmen, ırkçılığı ve bölücülüğü yapanlar bizler değil ege-men sınıflardır.

Bütün bu açıklamalardan çıkan sonuç şudur:

Bizim dosyalarımızda "ırk mülahazasıyla Anayasanın tanıdığı kamu haklarının yok edilmesine veya zayıflatılmasına" ilişkin en ufak bir delil yoktur. Bilakis tam tersine, Anayasanın 10., 12. ve 14. maddelerince tanınan, fakat tatbikata geçirilemeyen maddelerin hayatiyet kazanması istenmektedir. Anayasanın tanıdığı kamu haklarının ortadan kaldırılması değil, bundan faydalanamayan Kürt halkının da faydalanmasının sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması istenmektedir. Çünkü, ırkçılık Anayasada yer alan eşitlik ilkesine tamamen aykırı ve tehlikeli bir faaliyettir. Nitekim 1961 Anayasasının 12. maddesindeki eşitlik ilkesi "herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" şeklinde ifade edilmiştir.

Millî duyguları zayıflatma meselesine gelince:

TCK'nın gerek 141/4., gerek 142/3. maddelerinde sözü geçen "Millî Duygu" dan maksat, vatanseverlik kavramına giren fikir ve duyguların tümüdür. Bu itibarla, Türkiye'nin ülke ve siyasi bütünlüğüne bağlılık, dünya milletleri arasında memleketimize ait haklar konusunda şuur, insanın mensup bulunduğu vatana karşı bir takım ödevleri olduğuna samimi inancı millî duyguyu ifade eder.⁷⁰

Bundan dolayı, mesela Birleşmiş Milletler fikrini yaymak, Birleşmiş Milletler kararlarını yaymak, Avrupa Devleti görüşünü benimsetmek gibi maksatlarla kurulmuş cemiyetler, görüşler

⁷⁰ Abdullah Pulat Gözübüyük a.g.e, s. 71 .

bu fıkralara aykırı faaliyet sayılmaz. Bu arada, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı İnsan Hakları Komisyonu'nun⁷¹ insan hakları ile ilgili olarak yayımladığı beyannameyi ve bu beyannamenin aşağıda işaret edeceğimiz 18. maddesini benimsemenin ve yaymanın da "birleşmiş milletler fikrini yaymak" faaliyeti olduğu şüphesizdir.

Bu açıdan da baktığımız zaman dosyamızda suç unsuru olabilecek herhangi bir delil yoktur. Zira bilimi savunmak katıyen suç olamaz. Bunları propaganda diye sunmak, gizli örgüt faaliyetleri olarak göstermek son derece tutarsız ve zorlama çabalardır.

Aslında, Milli İstihbarat Teşkilâtı ve hükümet yetkililerinin Kürt sorunu konusundaki tavırları politik bir varsayımdan ileri gelmektedir. Bu varsayıma göre, "Kürtlerden söz eden, Kürt, edebiyatı gibi kültürel unsurlardan söz eden, yani Kürt halkının objektif varlığını ileri süren"ler "vatan parçalayan ve bölücü kişiler olarak" nitelendirilmişlerdir.

Kürt halkının demokratik anayasal haklarını savunmak başka bir şey, "vatan bölücülüğü" başka bir şeydir. Bu iki ayrı kavramı kesin olarak birbirinden ayırmak gerekir.

Demokratik talepleri gizlemek ve baskı altında tutabilmek için ise, "bölücülük" eylemine karşı TCK'daki hükmü ileri sürmek iflas etmiş eski bir oyundur.

Şu anda gerçekten "bölücülük" yapıldığı iddia ediliyorsa ve bölücü aranılıyorsa, mahkeme huzurunda bizlerin değil ırkçı şovenist hakim sınıfların yargılanması gerekirdi. Zira kasıtlı davranışları ile baştan beri bölücülük yapan, Türkiye'de önemli bir unsur olan Kürt halkının varlığını inkâr ederek ülkenin çağ dışı üretim koşulları içinde kalmasını sürdüren egemen sınıfların tâ kendisidir.

⁷¹ İ.C.M. s. 155.

Siyasi iktidarı ellerinde tutan bu egemen sınıflar bir yandan “Kürtlerin Türk olduğu” propagandasını sürdürürken, öte yandan da “Kürtleri Türkleştirmek” için 2510 sayılı yasaya benzer yasalar çıkararak anayasayı temelinden ihlal etmişlerdir.

Temelinden yanlış olan bu politika, aynı zamanda anayasanın; “Herkes yaşama maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetlerine sahiptir” (Anayasa, Madde 14), “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez, temel hak ve hürriyetlere sahiptir”, “devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi, ve sosyal bütün engelleri kaldırır. İnsanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar” (Anayasa, Madde 10)⁷² [diye sıralanan] bu maddelerine aykındır. Çünkü kişinin kendi anadiliyle konuşması kendi diliyle yazılmış eserleri okuması kadar doğal bir şey olamaz. Bu haklar kişinin manevi varlığını geliştiren olanakların başında gelmektedir.

Anayasanın bu açık ve kesin hükümlerine rağmen, egemen sınıflar uyguladıkları bu yanlış politika sonucu Doğu Anadolu bölgesi üzerinde baskılarını gün geçtikçe daha da arttırmışlardır. Örneğin:

Doğu’da uygulanan kanunsuz toplu aramalar Türkiye’nin hiçbir bölgesinde yapılmamıştır.

Doğu’da karamameler ile uygulanan KOMANDO HAREKATI hiçbir bölgede uygulanmamıştır,

Kürtçe yazı yazmak isteyen, yayın yapmak isteyenler devamlı kovuşturmayaya tabi tutulmuş, çeşitli baskılarla en tabii hak olan “EŞİTLİK” temel kuralı işletilmemiştir. Oysa Kürtçe gazete ve dergi çıkarma yasaklandığı halde, İstanbulda yalnız Ermeni dilinde 11 tane gazete ve derginin yayımlandığı çok dikkat çekicidir.

⁷² İ.C.M. s. 156.

Egemen sınıfların bu yanlış politikaları sonucu, Kürt halkı maddi ve manevî varlığını geliştirme olanağından yoksun bırakılmıştır.

Eğer bölücülük söz konusu ise ve bölücü aranıyorsa, böylesine tek taraflı bir tasarrufla anayasanın temel hükümlerini ihlal edenler bölücüdür.

Kanunsuz toplu arama yaptırılanlar bölücüdür.

Haksız ve insafsız jandarma zulmüne göz yumanlar bölücüdür.

Kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirmesinin asgari şartı olan anadilini kullanma hakkını gasb edenler bölücüdür.

Açıkça görülmektedir ki egemen sınıflar, kendileri bizzat bölücülük yaptıkları halde, bir taraftan da kendi dışlarında bölücü aramaktadırlar. Bu durum birbiriyle çelişen bir husustur.

Öte yandan yine politik bir varsayım gereği “Kürt demek, Türklüğe hakaret” olarak kabul edilmiştir. Bu da mantıkî temeli olmayan, duygusal bir görüştür. Çünkü İngiliz olmak, İngilizce konuşmak, Arap olmak, Arapça konuşmak vs. nasıl “Türklüğe hakaret” değilse; “Kürt olmak, Kürtçe konuşmak da Türklüğe hakaret” değildir.

Türkiye de asgari 5 milyon Kürdün ve Kürt halkının konuştuğu dilin, Kürt dilinin ve Kürt kültürünün varlığının ileri sürülmesi elbette “Türklüğe hakaret” değildir. Türk ve Kürt halklarının eşitlik içinde daha sıkı bir bütünlük meydana getirebilecekleri ve ancak bu koşullar altında⁷³ gerçekleştirilen bir bütünlüğün halkların çıkarlarıyla uyuştuğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir.

Bunların ötesinde, Türklüğe esas hakaret edenlerin, “Kürtlerin aslında Türk olup, çeşitli coğrafi ve toplumsal etkenlerle, kendi anadilini unutarak, Kürtçe diye bir dil ortaya koyduklarını” söyleyenler olduğunu iyice anlamak gerekir. Zira, hiçbir

⁷³ İ.C.M. s. 157.

halde normal koşullarda bir halkın kendi anadilini unutmaması mümkün değildir. Bir dilin unutturulması da mümkün değildir. Nitekim, Kürt halkı da bazı bilgisiz ve ışısız kişilerin iddia ettikleri gibi hiçbir zaman kendi anadilini unutmuş değildir. Bunun gibi, Cumhuriyetten sonra uygulanan her türlü baskı tedbirlerine rağmen Kürt halkı kendi anadiliyle konuşmakta, dilini unutmak şöyle dursun asimilasyona da karşı çıkmaktadır. O halde, "Türklüğe esas hakaret" edenler kaç yapayım derken göz çıkarırlardır. Gerçek yurtseverlik halkların eşitliği ve kardeşliğini savunmaktır. Bütünlük de ancak bu şekilde gerçekleştirilebilir.

Bu konuda yürütülen başka bir taktik de gerek Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nı veya diğer faaliyetlerimizi "GİZLİ" gösterme çabalarıdır. Özellikle Milli İstihbarat Teşkilâtı böyle bir çaba içindedir. Bunun böyle olması bir bakıma çok normaldir. Çünkü, "bölücülük" deyip TCK'nın 125. maddesi ile iddianame düzenlenemeyince ve TCK'nın 141., 142. maddeleri ile de yargılama olanakları olmayınca, ister istemez gizli örgüt ve gizli faaliyetler aranılmaya çalışılmaktadır. Halbuki, Kürtlerin anayasal demokratik hakları ile ilgili bütün fikir ve eylemlerimiz açık seçiktir. Hiçbir gizliliği yoktur. Öte yandan insan haklarını, hukukun üstünlüğünü ve anayasayı savunmak için gizli örgütler kurulduğu ve gizli faaliyetler yapıldığı dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları, Anayasanın ve Cemiyetler Kanunu'nun hükümlerine tamamen uygun bir kuruluştur. İki yıl tüzüğünde açıkça belirtilen amaçlar çerçevesinde çalışmış ve Emniyet Müdürlüğü'nce hiçbir ihtar görmemiştir. Ankara'da Ziya Gökalp Caddesi no: 30'da herkese açık bir lokali vardır. Bunun dışında, kuruluşu tamamen bağımsız aynı isimle İstanbul'da da ikametgâhı belirli ve herkese açık çalışması ile kurulu bir DDKO daha vardır. Bunların dışında yine, kanun hükümlerine

rine göre açık çalışmalar yapan aynı isimli dernekler ile aramızda bir organik bağ mevcut değildir.

Bütün çalışmalarımızda bilimsellikten hareket ederek, konferanslar vererek, basın kanununa uygun yayınlar ile demokratik eylem ve istekler dile getirilmiştir. Örgüt'e üyelik koşullara bağlı olup, bu koşulları taşıyan ve üyelerin açık kimliklerini belirten evrak ve tutanaklar emniyette mevcuttur.⁷⁴ Nitekim savcılık da bu açık durumdan yararlanarak bir iddianame tanzim etmiştir.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları amaç olarak;

1. Üniversitedeki öğrencilerin belli bir kültür çalışması yapmasını sağlamak ve aralarında maddi dayanışmayı kolaylaştırmak,

2. Türkiye'deki, baştan beri izahına çalıştığımız, faşist, ırkçı-şoven şartlanmaları kırmak, halkların ve insanların kardeşçe yaşamalarını önererek Türkiye'nin mutlu bir ülke olması yolunda mücadele veren demokratik ve devrimci kuruluşlar yanında yerimizi almak, olarak belirlenmiştir.

"Kardeşlik" ve "eşitlik" gibi son derece yüce insanlık kavramlarının ve bu açık-seçik çalışmaların gizlilik içinde gösterilmesi boşuna bir çabadır. Bütün bunlar, bizleri suçlu görmek isteyen teşkilâtların sadece varsayım ve şartlanmışlıklarıdır. Bizleri ve örgütümüzü bağlamayacağı açıktır.

Yine, Kürtlerin objektif varlığından söz etmek, Kürt olmak, "Türklüğe hakaret" olmadığı gibi, ülkemizin gelecekteki sıhhatli gelişmesi ile de yakından ilgilidir. Kürtlerin Türk olduğunu iddia eden ve bunun gereği olarak hızlı bir asimilasyon (eritme) öngören görüş çağdışı olduğu gibi, ülkemizin lehine de değildir. Bu öneri çeşitli problemleri de bünyesinde taşımaktadır. Örneğin: Kürtlerin kendi anadili ile eğitim olanaklarından yararlanamamaları, anadilleri ile radyo dinle-

⁷⁴ İ.CM. s. 158.

yememeleri, yine anadilleri ile gazete, dergi, kitap yayımlayamamaları asimilasyonun en somut örnekleridir.

Bu durum Doğu Anadolu bölgesinde önemli ölçüde bir eğitim problemi yaratmakta, vatandaş çocuğunu Kürtçe eğitim yapan medreselere göndermek zorunda kalmaktadır. Bunun gibi eğitimdeki asimilasyon, Türkiye'deki okuryazar oranını ters yönde etkilemekte ve Türkiye'de okuryazar olmayan sayısı gün geçtikçe azalacağı yerde artmaktadır...

Öte yandan bu durum, (yani vatandaşın kendi anadilini konuşamaması) bölgede üretimin düşmesine de sebep olmaktadır. Zira, vatandaş Türkçe bilmediği için üretim aracı olan makineyi rasyonel kullanma yeteneğine sahip olamamaktadır. Bu durum, diğer etkenlerle de birlikte bölgenin, giderek Türkiye'nin geri kalması sonucunu zorunlu olarak doğurmaktadır.

Ülkenin lehine olan ancak Kürt ve Türk Halklarının "eşitlik ve kardeşlik" esasına göre meydana getirecekleri, bir bütünlüktür. Zaten, Cumhuriyetin temeli de böylesine gerçek amaçlarla atılmıştır. Asimilasyon gibi gerici bir politika ile bütünlüğün sağlanacağı dünyanın hiçbir yerinde görülmemiştir.⁷⁵

[...]

⁷⁵ İ.C.M. s. 159.

özgürlük

aylık siyasal dergi

yolu

DİSK üzerine

1975'te ÇENTO

Doğuda feodalite ve aşiret

Toprak ağalarından yana biriktirdik
TOPRAK REFORMU yapamaz

2

Özgürlük Yolu

Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi (TKSP) 1974'te —aralarında Temmuz 1971'de lağvedilmiş olan TİP'te "Doğulu grup" olarak adlandırılan kişilerin de içinde bulunduğu— bir kısım Kürt aydını tarafından kuruldu. Parti, işçi ve köylüleri harekete geçirme görevine öncelik verdi. Haziran 1975'ten Ocak 1979'a kadar *Özgürlük Yolu* dergisini yayımladı. Bu kültürel-siyasal dergi gerek Türkiye'deki, gerek Türkiye dışındaki Kürtleri ilgilendiren sorunları ve Solun bütününe ilgilendiren siyasal teorik sorunları ele alan makaleler yayımladı. Kürt halkının bilinçlenmesi ve Türk ilericilerinin Kürt sorununa duyarlı kılınmasında önemli bir rol oynadı.

Çin-Sovyet kutuplaşmasında Sovyet tezlerini benimsedi. Milli meselede ulusların kendi kaderini tayin hakkını savundu. "Ayrı devlet" fikrini savunmasına rağmen, "şartlara göre federasyon da olur" tezini benimsedi. "Federasyon"a daha çok açık kapı bırakma tutumuyla diğer bütün Kürt örgütlerinden farklı bir politika izledi. "Kürdistan toplumu(nu) pre-kapitalist ve yarı-feodal" olarak niteleyen Özgürlük Yolu, kısa vadedeki hedefini, "Kürdistan'ı sömürgeci baskıdan kurtarmak ve Türkiye Kürdistan'ında demokrasi ve özgürlüğü kurmak için Kürt toplumu içindeki gerici güçleri tasfiye etmek" olarak ifade etmiştir. TKSP bu amaçla, "Kürdistan'da milliyetçi demokratik bir tek cephenin oluşturulması" nı savunuyordu. Bu cephe, "her iki ulusun kendi kaderini tayin hakkını elde etmek amacıyla Türkiye ve Kürdistan'daki devrimci hareketleri bir araya getiren anti-emperyalist ve demokratik bir cephenin parçası" olmalıydı. "Kökenleri ne olursa olsun bütün sosyalist ve ilerici hareketler anti-emperyalist, anti-sömürgeci ve anti-feodal olmaları koşuluyla cepheye üye olabilirlerdi". TİP geleneğinden etkilenen bir hareket olması yüzünden yasal çalışmaya diğer Kürt gruplarından daha fazla önem verdi. *Özgürlük Yolu* toplamda 44 sayı yayımladı.

Dergi'nin 21., 22., 23., 24. ve 25. sayılarında C. Aladağ, "Kürdistan'ın Geri Kalışının Şekillenmesi ve Kürt Ulusal Hareketleri" adıyla bir dizi yazı yayımlamıştı. C. Aladağ bu yazı dizisinde sömürge sorunu, sömürgeleştirme olayını etraflı bir şekilde inceleniyordu.

12 Eylül Darbesi sonrası gücünü kaybeden çevre farklı isimlerle faaliyetlerine devam etti. (Kaynak: *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi (STMA)*)

20. YÜZYILDA TÜRKİYE KÜRDİSTAN'I VE KÜRT ULUSAL HAREKETLERİ*

Osmanlı Devleti ulusal bir devlet değildi ve sonuna kadar da öyle kaldı. İmparatorluk çeşitli diller konuşan, çeşitli inançta birçok halkı, ekonomik, kültürel ve coğrafi bakımdan birbirinden uzak ülkeleri bir arada tutuyordu; dağıldığı zaman da toprakları üzerinde birçok ulusal devlet doğdu.

Cumhuriyet döneminde şovenizmi ve ırkçılığı şahlandıran burjuva ideolojisi, Cengizler, Timurlar ve tarihte yaşayıp yaşamadıkları bile belirsiz "Mete" gibi birtakım komutanlarla birlikte Osmanlı padişahlarını da —son ikisi-üçü hariç— birer ulusal kahramana dönüştürdü ve onların damarlarındaki "soylu kan"la övünür oldu. Oysa Osmanlı sultanları, günümüzde ırkçıları son derece heyecanlandıran bu tür duyguları tanımak fırsatını bulamadılar. Osmanlı padişahları yalnız cariyelerini ve eşlerini değil, devlet yöneticilerini seçerken de soy-sop hesapları yapmayı akıllarına getirmemişlerdi. Örneğin uzun imparator-

* Bu yazı *Özgürlük Yolu* dergisinin 21-25 sayılarında C. Aladağ imzasıyla çıkan "Kürdistan'ın Geri Kalışının Şekillenmesi ve Kürt Ulusal Hareketleri" adlı yazı dizisinin bir bölümüdür.

luk dönemi boyunca sadrazamlık görevine getirilenlerin içinde Rum asıllılar Türk asıllılardan çok daha fazladır. Osmanlı sarayı için önemli olan, kişilerin soylarından ve inançlarından çok, onların sadakati ve her ülkeden toplanıp gelen vergilerin, haraçların miktarı idi.

Padişahlar hem "Rum İmparatoru", hem "İslâm Halifesi" idiler. İmparatorluğun son döneminde, dağılmayı önlemeye yönelik iki akım görülür: "Osmanlılık" ve "ümmeçilik". Osmanlılık İslâm olmayan halkları da içeriyordu. Ancak bu ideolojinin dayanacağı bir taban yoktu. Osmanlı Devleti askeri gücüne dayanarak geniş topraklar üzerinde egemenliğini sürdürmüştü, o güç azaldığı ve tükendiği zaman da dağılma kaçınılmazdı. Ümmeçilik ise İslâm unsurlara yönelik bir ideolojydi ve halifelik kurumunun İslâm halkları üzerindeki etkisinden yararlanılarak onların imparatorluktan kopmasını önlemeye çalışılıyordu. Ancak bu çabalar da tükenmiş imparatorluğu yıkımdan kurtaramadı. Önce Rumeli'nin büyük bölümü ve Kuzey Afrika ülkeleri elden çıktı. Birinci Emperyalist Savaş Arabistan'ı da kopardı. Emperyalistler bizzat Anadolu'yu da aralarında bölüşmek için harekete geçtiler. Türk milliyetçiliği, bütün bu ulusal ayaklanmalar ve genel dağılma içinde 20. yüzyıl başlarında ortaya çıktı. Savaş, Osmanlı saltanatına son verirken Anadolu'da ulusal bir devlet doğdu.

1. Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'da oluşturulan sınırlar üzerinde emperyalistler başlıca rolü oynadılar. Arabistan'da İngiliz ve Fransızların çıkarlarına göre sınırları çizilen birçok devlet bu iki emperyalist devletin ya doğrudan, ya da mandater olarak yönetimi altına girdi. Kürdistan bir kez daha parçalandı; önemli bir petrol bölgesi Güney Kürdistan Irak sınırları içine alınarak İngiliz nüfuz alanına, Cezire bölgesi ise Suriye sınırları içinde Fransız nüfuz alanına sokuldu.

Lozan Konferansı sırasında, Kürt halkının çoğunlukta olduğu Musul bölgesini de sınırları içine almak için büyük çaba gös-

teren ve Türkiye'de Kürtlerin eşit haklara sahip olacağını savunan Ankara Hükümeti, söylediklerinin tersine ülkede demokratik bir yönetim oluşturmadı. Aradan bir-iki yıl geçmeden patlak veren Kürt isyanları da bahane edilerek Kürt halkı üzerinde terör estirildi, ağır bir milli baskı mekanizması kuruldu; bu halkın tüm ulusal ve demokratik hakları çiğnendi. Bu baskı politikası, ülkenin üçte birinde çoğunluğu oluşturan Kürt halkının yanı sıra, Laz, Çerkez, Gürcü, Arap gibi diğer azınlık halklara da uygulandı.

Burjuvazi dünyanın hemen her yanında başka uluslara, azınlıklara karşı hoşgörülü olmamıştır. O, ulusal bencilliği, uluslararası düşmanlıkları kışkırtır, fırsat buldukça başka halklara baskı uygular. Türk egemen sınıflarının Kürt halkına karşı politikalarının bu derece sert olmasına ve zaman zaman jenosid uygulamasına kadar varmasına yol açan diğer nedenler ise Anadolu'nun etnik yapısındaki çeşitlilikten ileri gelmektedir. Anadolu binyıllar boyunca çeşitli halkları, uygarlıkları barındırmıştır. Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra da bu halklar Türk halkıyla birlikte yaşamaya devam ettiler. Bu halklar arasında, şu ya da bu sebepten zaman zaman sürtüşmeler görülse de kaynaşmalar da görüldü; onlarca yüzlerce yıl yan yana yaşadılar. Ancak imparatorluğun dağılma döneminde ulusal hareketlerin gündeme çıkması bu çeşitli milliyetler arasındaki sürtüşmeleri alevlendirdi. Avrupa yakasındaki Bulgarlar, Sırlar, Romenler, Arnavutlar, Yunanlılar gibi, Araplar, Kürtler, Ermeniler de Osmanlıların yüzyıllar süren boyunduruğuna son verip bağımsız devletler kurma çabasına giriştiler. Rumeli'yi ve Arabistan'ı yitiren imparatorluğun varisi Türk egemen sınıfları, Anadolu'yu bir an önce Türkleştirmek için yoğun çabalar harcadılar ve Kürt halkının ulusal taleplerine karşı çok sert davrandılar.

Cumhuriyet döneminde Türkiye Kürdistan'ı birkaç kez altüst oldu. Her ayaklanma onbinlerce insanın kırım ve sürgün-

nüyle bastırıldı. Şoven burjuvazi 1940'lara kadar burada sürekli savaştı. Bütün bunlar bölgenin ekonomik hayatını daha da yıkıntıya götürdü. Oraya hizmet götürülmedi, bölgenin kalkınması için çaba harcanmadı. Tersine bölgenin doğal kaynaklarını sömürmeye yönelik bir ekonomi politikası izlendi. Batıda burjuvazi devletin tüm olanaklarıyla palazlandırılırken Doğuya karşı izlenen baskı ve sömürü politikası Kürdistan'ın durumunu daha da kötüleştirdi. Benzer bir uygulama ve gelişme İran ve Irak'ta meydana geldi. Her üç ülkede de kapitalizm gelişirken Kürdistan'da feodal yapı kendisini korudu; Kürdistan'ın her [bir] parçasıyla ülkenin geriye kalan bölümü arasındaki uçurum daha da büyüdü ve bu durum Kürdistan'ı bu ülkelerde, emperyalizmin yanı sıra, egemen ulus burjuvazilerinin de sömürgesi durumuna getirdi.

Ermeni Katliamı ve Kürt Sürgünü

Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni sorunu 19. yüzyılın sonlarında kendini gösterdi. Ermeniler İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da, yer yer topluluklar halinde, ama Müslüman nüfusa göre azınlık oluşturmakta idiler. Ermeni nüfusunun en yoğun olduğu altı ilde (Sivas, Elaziz, Erzurum, Bitlis, Diyarbakır ve Van) ortalama Ermeni nüfusu toplam nüfusun %18'i kadardı (1897)¹ Ermeni halk genel olarak kent ve kasabalarda oturmakta, el sanatları ve ticarete Müslüman halktan daha ileri bir düzeyde bulunmakta idi. Bu da ulusal duyguların bu halk arasında yaygınlaşmasını kolaylaştırıyordu. Ancak Ermeni Ulusal hareketi, söz konusu nüfus azlığı nedeniyle sağlam bir tabana dayanmıyordu. 1887 yılında Cenevre'de Hınçak, 1890 yılında da Tiflis'te Taşnak adlı iki Ermeni örgütü oluşturulmuştu. Hınçak'ın sosyalizmi hedef edinmiş olmasına karşılık Taşnak örgütü sağcı bir

¹ Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Gözlem Yayınları, s. 1007.

örgüttü. Bu örgüte şoven bir milliyetçilik ve ulusal kin duygusu hâkim olmuştu. Nitekim Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu Anadolu'da Kürt ve Türk köylerine saldıran ve kıyımlarda bulunan çeteler başlıca, Taşnaklar tarafından örgütlenmişti. Taşnak Partisi 17 Devrimi sonrasındaki iç savaş sırasında, Ermenistan'da karşı devrimcilerin örgütü oldu ve devrime karşı bir hayli direndi.

Ermeni örgütleri, Anadolu'daki Ermeni nüfusun azlığı karşısında bağımsız bir Ermenistan'ın kuruluşunu, Balkanlar'a benzer bir biçimde, büyük devletlerin özellikle de Çarlık Rusyası ve İngiltere'nin müdahalesiyle başarmayı umuyorlardı. Ancak kendi çıkarlarını daima ön planda tutan ve bu çıkarlar için küçük ulusları birbirine düşüren emperyalist devletler, Anadolu'daki diğer Hıristiyan azınlıkların sorunlarını olduğu gibi Ermeni sorununu da sömürdüler; ama onlara ciddi bir destek de sağlamadılar.

Ermenilerin giriştikleri büyük çaptaki ilk silahlı hareketler 1893 yılında baş gösterdi. 1894 yılında ise tüm Doğu illerinin yanı sıra İstanbul'a da sıçradı. Ermenileri sindirmek için fırsat kollamakta olan Osmanlı idaresinin, en başta da Sultan Abdülhamit'in işaretiyle Ermenilere karşı bir katliam hareketine girildi, öldürülenlerin sayısı kırk bini buldu.

Ama Ermeni halkına karşı girişilen asıl katliam Birinci Dünya Savaşı sırasında meydana geldi. Savaşın başlamasıyla birlikte Ermeni örgütleri Çarlık ordularının Doğu Anadolu'ya girmesini, bağımsız Ermenistan'ın gerçekleştirilmesi için uygun bir fırsat saydılar. Çarlık ordusuyla birlikte Doğu'ya giren Ermeni çeteleri köylere saldırdılar ve eski olayların verdiği öfkeyle katliamlara giriştiler. Osmanlı idaresinin tepkisi ise çok daha amansız oldu. Bu dönemde iktidarda bulunan ırkçı İttihat ve Terakki grubu, durumu fırsat bilerek Ermeni halkına karşı geniş bir jenosid planı uyguladı ve yarım milyon insan öldürüldü. Bir o kadarı da ancak ülkenin dışına kaçarak kurtuldu.

Bu dönemdeki Ermeni sorununun, onunla ilgili olarak meydana gelen acılı olayların ve özellikle de Ermeni halkının uğradığı trajik durumun enine boyuna tartışılmasına bu yazının sınırları elvermez. Şu var ki bu olayın suçluları hiç bir zaman Ermeni, Türk ya da Kürt emekçi halkları değildir. Onlar yüzlerce yıl yan yana kardeşçe yaşadılar, aralarında dostluk ilişkileri kurdular. Osmanlı devleti, beyler onların tümünü ezdi. Bu son olayların yaratılmasında, hiç kuşkusuz, gerçekleri kaale almayan, şoven bir Ermeni milliyetçiliğinin payı vardır. Nüfusunun ancak %18'ini oluşturdukları topraklar üzerinde bağımsız bir Ermeni devleti kurulması çabası gerçekçi değildi. Bu, ancak nüfusun çoğunluğunu oluşturan halkları boyunduruk altına alarak, ya da yurtlarından sürerek sağlanabilirdi. Emperyalist devletler Ermeni sorununda da rollerini oynadılar, burada halkları birbirine düşürdüler, bu çatışmaları kendi çıkarlarına kullanmaya çalıştılar. Son günlerinde ırkçı-Turancı düşlere bürünen Osmanlı idaresi, İttihat ve Terakkiciler ise bu halka karşı tarihin önemli jenosid (soykırım) suçlarından birini işlediler. Sınıflı toplumların tarihi zulüm ve kanla yazılmıştır. Sömürücü toplumlar var oldukça benzer acılı olayların yer alması kaçınılmazdır. Ermeni halkı da ancak Sovyetler Birliği'nde, sosyalist bir Ermenistan'da özgürlüğüne ve barışa kavuştu.

Ermeni olayından elbette bir kısım kişiler yararlandılar, bol altın ve mülk sahibi oldular; ama yarım milyon kişinin ölümü ve bir o kadarının yurdunu terketmek zorunda kalması, Ermeni nüfusunun büyük çoğunluğunun yaşadığı Kürdistan'ın nüfus durumunu altüst etti. Bu, yüzbinlerce kolun üretimden çekilmesi demektir. Özellikle el sanatları büyük darbe yedi, tarım ve ticaret alanında gerilemeye yol açıldı.

Ama mesele yalnız bununla kalmadı. İrkçı İttihat ve Terakki yönetiminin Ermeni sorunundaki tutumu, Anadolu'yu Türkleştirmenin yalnızca bir parçasıydı. Bunun yanı sıra, "Kürt sorunu" çözenin(!) planları da daha onlar zamanında yapılmış-

tı. Kürtleri Türkleştirmek için sürgün yoluna başvuruldu ve bununla ilgili yasa Sultan Reşat'a imzalatıldı. Buna göre Kürtler, ülkenin diğer yerlerine zorla nakledilip nüfusun yüzde onunu geçmeyecek şekilde yerleştirilecekler ve böylece asimile edileceklerdi. Ermeni katliamından sonra —bu katliamdan Kürtler de yer yer paylarını aldılar— söz konusu yasa uygulandı ve 650 bin Kürt Batı'ya sürüldü

[...]

20. Yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin Kürdistan'a karşı güttüğü politika işte bu niteliktedir. İmparatorluk topraklarını büyük çapta yitirmiş ve geriye kalanı da yitirmek üzere. Artık ne "Osmanlıcılık", ne "Ümmetçilik" para ediyor! Yeni doğan Türk milliyetçiliği, ırkçı ve Turancı bir niteliğe bürünerek bir yandan Alman emperyalizminin güdümünde Orta Asya'ya doğru maceracı seferler doğururken, diğer yandan Anadolu'nun Türkleştirilmesi için diğer halkları yok etmeye, sürgüne, zorla asimilasyona yönelmiş durumda idi.

Sevr Andlaşması ve Kürdistan

Osmanlı devleti, Almanların itmesi ve İttihat ve Terakkici kadronun maceracı tutumuyla girdiği Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıktı. Savaştan galip çıkan İngiliz, Fransız ve İtalyan emperyalistleri, "tereke"yi bölüşmek üzere "Hasta Adam"ın üstüne üşüştüler. Savaşın diğer bir büyük galibi ABD emperyalizmi de kendi payını almaya hazırlanmıştı.

Savaş sırasında ABD Cumhurbaşkanı Wilson, "Wilson Prensipleri" diye bilinen 14 maddelik ilkeleri yayımladı. Bu ilkelerden biri de her ulusun kendi kaderini serbestçe tayin edebilmesi idi. Bu ilkeler esir halklar tarafından da memnurlukla karşılandı. Ancak ABD emperyalistleri besbelli bu ilkelerinde samimi değillerdi. Onlar bir yandan savaşta kendi saflarını güçlendir-

mek, diğer ulusların desteğini almak; diğer yandan da, sömür-geler üzerinde diğer emperyalist ülkelerin nüfuzunu kırarak kendi sömürü alanlarını genişletmek istiyorlardı. Kısacası ABD emperyalistlerinin amacı sömürgeleri kendi ellerine geçirmektir. Nitekim onların daha sonra uyguladıkları politika da bunu açıkça gösterdi.

1917'de patlak veren ve başarıya ulaşan Ekim Devrimi ise ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını ilan etti ve bunu Sovyetler Birliği'nde bir gerçeklik haline dönüştürdü. Bu nedenle Ekim Devrimi tüm esir uluslar için bir güç ve ışık haline dönüştü; ulusal kurtuluş mücadeleleri açısından yeni ve uygun bir dönem başlattı.

Kürt ulusal hareketi 20. yüzyılın başından itibaren ideolojik ve örgütsel bakımdan yeni bir nitelik kazandı.

1898 yılında, Kürt aydınları Kahire'de *Kürdistan* adlı bir dergi yayımlamaya başlamışlardı. İkinci Meşrutiyet hareketinin getirdiği özgürlük ortamında İstanbul'da Kürtler de, diğer halkların yanı sıra, kendi dillerinde dergiler çıkardılar ve ulusal nitelikte örgütler kurdular. İstanbul'da öğrenim gören Kürt gençleri, 1910 yılında Hêvi (Umut) adlı bir örgüt oluşturdular. Hêvi örgütü birbiri peşi sıra *Roja Kurd* (Kürt günü, ya da güneşi), *Hatawê Kurd* (Kürt Güneşi) adlı iki dergi çıkardı.

Yine aynı yıllarda İstanbul'da Kürt Teali Cemiyeti ve Kürt Teavün Cemiyeti adlı iki örgüt oluşturuldu.

Ancak bu özgürlük havası çok sürmedi. Özgürlük, eşitlik gibi burjuva demokratik sloganlarla iktidara gelen ve bu nedenle baskı altındaki ulusların, azınlıkların desteğini, sempatisini kazanan İttihat ve Terakki, çok geçmeden ırkçı ve şoven yüzünü gösterdi. Kısa bir soluk alma döneminden sonra İttihat ve Terakki, demokrasi ve özgürlüğe sırtını döndü, bir baskı rejimi kurdu; başka dillerde çıkan yayınlar yasaklandı ve bu arada Hêvi örgütü de kapatıldı.

Müttefik devletlerle Osmanlı hükümeti arasında 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'na bir de Kürt temsilcisi (Şerif Paşa) katıldı. Bu antlaşmaya göre Doğu'da Ermenistan ve Kürdistan teşkil ediliyordu.

[...]

[Sevr Antlaşması] Madde 64 — Antlaşma başkanlığının tespit ettiği tarihten itibaren geçen bir yıllık müddet içerisinde, ... Kürt halkı, yani bu bölgelerde oturan halk çoğunluğu Türkiye'den ayrılarak tamamen bağımsız olmak arzusunu izhar eder ve Milletler Cemiyeti'ne müracaat ederse ve şayet Cemiyet de bu halkın bağımsızlık arzusunu gerçekleştirecek kapasitede bulunduğuna kanaat getirir ve bunun yerine getirilmesini tavsiye ederse Türkiye bu tavsiyeyi aynen uygulamayı ve bu bölgelerdeki bütün hakları ile unvanlarından vazgeçmeyi taahhüt eder.

Bu vazgeçme işleminin detayları başlıca müttefik güçlerle Türkiye arasında özel bir sözleşmeye bağlanacaktır. Bu vazgeçme işi tamamlandıktan ve Kürdistan Devleti'nin bağımsızlığı gerçekleştirildikten sonra, bu bağımsız Kürt devletine, günümüze kadar Kürdistan'ın bir parçası olan Musul vilayetinde yaşayan Kürtlerin de kendi arzuları ile birleşmeyi istemeleri halinde müttefik güçler bu birleşmeye karşı bir itirazda bulunmayacaklardır.

Sevr antlaşması, bilindiği gibi ölü bir antlaşma olarak kaldı. Antlaşma Kürdistan'la ilgili olarak birçok şeyi muğlak bırakmıştı. Bir kere Kürdistan'ın Ermenistan ile arasındaki sınır belirsizdi. Bu bölgede Ermeni halkının tümüyle terkettiği ve zaten eskiden beri Kürt halkının çoğunlukla olduğu birçok il, "Fırat'ın doğusunda" kurulacak Ermenistan'a bırakılıyordu. Diğer yandan Musul bölgesi, yani güney Kürdistan'da bu sınırların dışında tutuluyordu. Bu nedenle antlaşma Kürt halkı arasında

pek bir yankı yapmadı, hatta yukardaki nedenlerle tepkiyle karşılandı.

Emperyalist devletlerin düşündüğü, hiç kuşkusuz, ne Ermeni halkının ne de Kürt halkının kaderi idi. İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar, kendilerine birer pay koparmak için çabalamaktaydılar. Nitekim İngilizler Musul'u kendi nüfuz alanlarındaki Irak sınırları içine almakla meşguldüler. Bu paylaşmayı kolaylaştırmak için bir yandan da Yunanistan harekete geçirildi. Yunan burjuvazisi kitlelerde şoven duyguları kamçılıyarak ordularını Anadolu'ya çıkarttı.

Çarlık Rusya'sında devrimin patlak vermesi, Doğu Anadolu'ya girmiş Çarlık ordusuyla birlikte Ermeni birliklerinin de çekilmesine yol açtı. Sovyet hükümeti emperyalist saldırıya karşı Ankara hükümetini destekledi. Anadolu halkı Ege'de, Güney'de ve Kürdistan'da yabancı saldırısına karşı koydu ve bu direniş, başlangıçta, herhangi bir merkezi yönlendirme olmadan meydana geldi. Yabancı saldırısına karşı Anadolu halkları tam bir dayanışma halinde karşı koydular, Türkler kadar Kürtler de kurtuluş hareketinin örgütlenmesinde etkin oldular. Ancak bu dayanışma savaştan sonra sürdürülemedi; çünkü savaştan sonra demokratik bir yönetim oluşturulmadı; Kürt halkıyla diğer azınlık halkların ulusal ve demokratik hakları tanınmadı; bu halklara karşı sistemli bir milli baskı ve zorla Türkleştirme uygulamasına geçildi.

Lozan Konferansında Kürt Sorunu

Lozan Konferansında Musul sorunu en önemli tartışmalardan birini oluşturdu. İngilizler, başından beri hesaplarını Musul petroleri üstüne yapmışlardı. Bu bölgeyi Irak'ın sınırları içine dahil etmek için bin dereden su getiriyor, güya Arapların ve Kürtlerin haklarını, çıkarlarını savunur görünüyorlardı. Irak'ta Kral Fay-

sal'ın yönetiminde kukla bir hükümet oluşturmuşlar ve bunu Kürtlere de zorla kabul ettirmeye çalışıyorlardı.

İsmet Paşa başkanlığındaki Türk heyeti ise bölge halkının çoğunluğunun Kürt olduğundan hareketle, şu gerekçeyi ileri sürüyordu:

Kürtlerin Türklerle birlikte yaşamak istemedikleri iddiası hiç de doğru değildir.

Gerçekten yüzyıllardır bu iki halk, soy, inanç, özlem ve töre bakımından olduğu kadar, gelenek ve görenek bakımından da ortak bağlarla birleşmiş olarak tam bir uyum içinde yaşamaktadırlar; Kürtlerin kendi istekleriyle Türk yönetimi altına geçtiklerini ve kaderlerini Türkiye'nin kaderine bağladıklarını tarih göstermektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de hükümetidir, çünkü, Kürtlerin gerçek ve meşru temsilcileri Millet Meclisine girmiştir ve Türklerin temsilcileriyle aynı ölçüde ülkenin hükümetine ve yönetimine katılmaktadırlar.

Kürt halkı ve yukarıda belirtilen temsilcileri, Musul vilayetinde oturan kardeşlerinin Anayurttan ayrılmalarna razı değillerdir; böyle bir ayrılmaya engel olmak için bütün fedakârlıklara katılmaya hazırdırlar.

İsmet Paşa, Güney Kürdistan'daki Kürt halkının İngilizlere karşı direnişini de "Türkiye'ye karşı bağlılığın" bir işareti olarak değerlendirmektedir... Oysa daha sonra göreceğimiz gibi Kürtler bağımsızlıkların için dövüşmekte idiler. (...)

Gerek İngilizler, gerek Türk heyeti Kürtlere karşı büyük şefkat(!) göstermekte ve onun haklarını, geleceğini birbirlerine karşı savunmaktadırlar! Bu amaçla Kürtlerin tarihi, soy-sopları üzerinde tartışmaya girmişlerdir. Ama bu konuda Kürtlerin ne düşündükleri kendilerine sorulmamıştır tabi, onlar sulh konferansında temsil edilmemektedirler. Sonunda Musul sorununun çözümü ertelenir; Antlaşmanın 3. maddesinde, Irak ile ilgili sınır için şu karara varılır:

Türkiye ile Irak arasındaki sınır, işbu antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten başlayarak dokuz aylık bir süre içinde Türkiye ile İngiltere arasında dostça bir çözüm yoluyla saptanacaktır.

Öngörülen süre içinde iki Hükümet arasında bir anlaşmaya varılmazsa anlaşmazlık Milletler Cemiyeti Meclisine götürülecektir.²

Daha sonra ise, 1925 yılında İngiltere ve Türkiye arasında varılan anlaşma ile Musul Irak'a terkedildi ve böylece bu sorun "dostça" çözülmüş oldu. Böylece Kürt halkı üzerinde yapılan pazarlık, Kürdistan'ın bir kez daha parçalanmasıyla sonuçlandı.

İsmet Paşa ile Lord Curzon'un Lozan'da Kürt sorunu üzerindeki tartışmaları, bir kurtla bir panterin bir kuzunun kaderi üzerindeki tartışmasına benzer. Her iki taraf da, kendi midesine indiği takdirde kuzunun daha mutlu olacağı kanısındadır. İsmet Paşa'nın görüşleri, bazı değişikliklere uğrayarak daha sonra da Türk egemen sınıflarının görüşü olmakta devam etti. Buna göre "Kürtler kendi kaderlerini Türklerin kaderlerine bağlamışlardır. Türk yönetimi altında yaşamak istemektedirler". Türk burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri Kürt halkını özgürlüğe ve ulusal haklara sahip olmaya lâıyk görmemekte ve Kürt halkının da aynı düşüncede olduğunu ileri sürmektedirler.

Kürt halkının Kurtuluş Savaşı'nda Türk halkıyla omuz omuza savaştığı elbette doğrudur. Bu da doğal bir şey, çünkü onun yurdu da saldırıya uğramıştı; her iki halkın ve bu arada ne Türk ne de Kürt olan Çerkezlerin, Lazların Anadolu'nun işgaline karşı birlikte dövüşmeleri, emperyalist saldırıyı püskürtmeleri tüm bu halkların çıkarına idi. Bu direniş, Türk burjuvazisinin ırkçı ve şoven amaçlarını gerçekleştirmek, kendi başına efendi seçmek için değil, en az bilinçli karşı koymalarda bile özgür yaşamak içindi. Nitekim daha savaştan önce Kürt halkının ulusal haklarını gerçekleştirmeyi amaç edinmiş ulusal örgütler oluşturulmuştu.

² A.g.e., Takım 2, cilt 2, s. 4.

Lozan'la oluşturulan Irak devletinin bir İngiliz sömürgesinden başka bir şey olmadığı ve Kürt halkının sömürge yönetimini istemediği, Irak sınırları içinde olmayı reddettiği doğrudur. Ama Kürt halkı Osmanlı yönetimini ve başka bir yönetimi de istemiyordu. Nitekim Güney Kürdistan'daki halk, Faysal'ın kral seçilmesi için yapılan İngiliz tekliflerini reddetti ve kendi hükümetini oluşturmaya çalıştı.

Ankara Hükümeti, Lozan'da Kürt halkıyla ilgili sarf ettiği parlak sözleri çabuk unuttu. "Hem Türklerin hem Kürtlerin" meclisi ve hükümeti olarak nitelenen meclislerden ve hükümetlerden çok geçmeden Kürt halkına karşı jenosid ve sürgün فرمانları çıktı. Başlangıçta Büyük Millet Meclisinde güya Kürdistan'ı temsil eden 72 mebus vardı. Ama çok geçmeden Kürdistan sözcüğü de Kürt sözcüğü de, kimsenin ağzına almaya cesaret edemeyeceği tehlikeli kavramlar haline geldi. Antlaşmanın 39. maddesi bile çiğnenerek Kürtçe basın ve yayına olanak tanınmadığı gibi, Kürt halkının tarihi ve kültürü üzerinde yoğun bir baskı, yok etme politikası uygulandı ve Kürtçenin halk tarafından konuşulması bile yasaklandı, kovuşturma konusu oldu. Kürdistan'da 1925'ten 1940'a kadar ayaklanmalar birbirini izledi. Ülke alt-üst oldu, ekonomik ve sosyal alanda tam bir yıkıntıya sürüklendi. İktidarlar yalnızca bölgenin doğal kaynaklarını, yeraltı ve yerüstü ürünlerini sömürmeye yönelik bir ekonomi politikası uyguladılar. Ve bütün bunların sonucu, Kürdistan, Türk burjuvazisi için tipik bir sömürge işlevi gördü, bu niteliği yıllar geçtikçe daha da belirginleşti. Arabistan'daki İngiliz ve Fransız sömürgeleri özgürlüklerine kavuştuktan çok sonra bile Kürdistan'ın parçalanmış durumu ve Kürt halkının üzerindeki ulusal boyunduruk devam etti. Üstelik bir zamanlar kendileri de birer sömürge toplumu olan Irak gibileri, ekonomik bakımdan geliştiler ve Kürdistan'ın birer parçasını sömürgeleştirdiler.

Kürt halkının, âdeta kendi rızasıyla ulusal köleliğe evet dediği tarzındaki şoven ve ırkçı iddianın gerçeklerle bir ilişkisi

yoktur. Yüzyıllardır özgürlüğü için savaşıyan, bu uğurda büyük kayıplar veren ve sonsuz acılara katlanan Kürt halkının özgür olmayı istemediğini söylemekten daha saçma bir şey olamaz. Hiç kuşkusuz Kürt halkı Türk halkıyla, Arap halkıyla veya başka bir halkla birlikte de yaşayabilir. Günümüzde Sovyetler Birliği'nde onlarca halk, oluşturdukları demokratik bir yönetim altında birlikte yaşamının örneğini vermektedirler. Yugoslavya'da, Çekoslovakya'da, İsviçre'de de bunun örnekleri görülmektedir. Ancak bunun için, her şeyden önce Türk burjuvazisinin, büyük toprak sahiplerinin ve onların işbirlikçisi Kürt gericiilerinin Kürt halkı üzerindeki ulusal baskı mekanizmasına. Kürdistan'ın sömürge statüsüne son verilmesi gerekir. Ancak gerçekten demokratik bir Türkiye'de, ancak özgür ve eşit şartlarda halklar arasında serbest rızaya dayanan birlik gerçekleştirilebilir.

Kurtuluş Savaşı Döneminde Kürtlerin Durumu

[...]

Anadolu halkları yabancı saldırısına karşı ortak bir direnme gösterdiler. Kurtuluş Savaşı'nın hazırlanması ve yürütülmesi sırasında kitleleri etkileyen Türk milliyetçiliği veya o türden ulusal bir ideoloji değildi. Dikkatli bir biçimde bundan kaçırıldı ve ümmetçi ideoloji kullanıldı. Başlangıçta Padişaha ve Halifelik kurumuna karşı herhangi bir tepki de söz konusu değildir. Aksine Anadolu'da, padişahlığın ve halifeliğin tehlikede olduğu, onları kurtarmak için harekete geçilmesi gerektiği söyleniyordu. Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçtikten kısa bir süre sonra Amasya'da şunları söylüyordu:

Amasyalılar,

Padişah ve hükümet İtilaf Devletlerinin elinde esirdir. Bu kötü vaziyete bir çare bulmak için sizinle işbirliği yapmaya geldim.

Erzurum Kongresinde yaptığı konuşmayı ise şu sözlerle bitiriyordu:

En son olarak niyazım şudur ki cenabı vâhibul amal hazretleri habibi ekremi hürmetine, bu mübarek vatanın sahip ve savunucusu ve diyaneti celile-i ahmediyenin (kutsal Müslüman dininin) kıyamet gününe kadar en sadık koruyucusu olan necip milletimizi ve büyük saltanat ve hilâfet makamını korusun ve mukaddesatımızı düşünmekle görevli olan heyetimizi muvaffak buyursun... Amin...

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının bu şekilde davranmış olmaları doğaldır. O dönemde Türk milliyetçiliği ancak küçük bir aydın azınlık arasında etkileyici olabilen, bir akımdı ve geniş halk kitlelerinin ulusal sloganlarla sürüklenmesi olanaksızdı. Kaldı ki Türk milliyetçiliğinin sloganları, Türk olmayan halklar arasında tepkilere yol açabilir ve geniş bir cephe kurulmasını engelleyebilirdi. Dini sloganlar kullanılarak, padişahlık ve halifelik kurumunun kitleler üzerindeki etkinliği değerlendirilerek geniş ve ortak bir hareket yaratılabılırdı.

Kurtuluş Savaşı'nın başlarında Mustafa Kemal'in birçok Kürt beyine ve şeyhine, aşiret reisine gönderdiği mektuplar ve telgraflar bu bakımdan son derece ilgi çekicidir ve bunların tümü de aynı niteliktedir. Bunlarda Halifelik kurumunun ve İslâm dininin tehlikede olduğu, şark vilayetlerinin Ermenilere hediye edilmek istendiği, bu durumu önlemek için birlikte hareket etmekten başka kurtuluş çaresi olmadığı belirtilmektedir.

[...]

Sevr Antlaşması ile Doğu illerinde bir Ermenistan'ın kurulmasının öngörülmüş olması zaten bu bölgede tepkiler doğurmuş, özellikle daha önceki Ermeni hareketi sırasında faal rol oynamış ve Ermeni mülklerini ele geçirmiş eşraf, "reddi ilhak" cemiyetlerinin kurulmasında öncülük etmişlerdir. Erzurum ve Sivas Kongrelerine katılanların büyük çoğunluğunu Kürt eşraf

ve reisleri teşkil etmektedirler. Sivas Kongresi'nde kabul edilen bildiride şöyle deniyordu:

30 Ekim 1918 tarihinde ve mütareke imzalandığı sıradaki sınırlar dahilinde kalıp, ezici bir İslâm ekseriyeti barındıran topraklar içindeki Osmanlı toprakları hiç bir suretle bölünmez bir bütün teşkil eder.

Osmanlı toplumunun bütünlüğü, milli istiklalin sağlanması, Saltanat ve Hilâfet makamının dokunulmazlığı için Kuvayı Milliye'yi amil ve milli iradeyi hakim kılmak esası kesindir.

Vatanın neresinde olursa olsun bir işgale ve Rumluk, Ermenilik teşkili gibi teşebbüslere birlik halinde savunmak ve dayatmak esası meşrudur...

Görüldüğü gibi bu bildiride kullanılan "Osmanlı toprakları", "İslâm ekseriyeti" gibi terimler toparlayıcı, birleştirici nitekte terimlerdir ve herhangi bir ulusa özgü değildir. Böylece ortak tehlike karşısında, doğudan batıya kitleler bir araya gelmiş; doğuda Ermenilere, batıda Yunanlılara, güneyde Fransızlara ve İngilizlere karşı bir çeşit İslâm cephesi kurulmuş ve "gâvur"a karşı savaşılmıştır.

Daha Kurtuluş Savaşı içerisinde Kürdistan'ın özerkliğini sağlamak için çabalar da görülüyor. Örneğin Kürt Teali Cemiyeti'nin bazı üyeleri, bağımsız bir Kürdistan'ın ilanını istemişlerdir. Ancak ülkenin genel bir saldırıya uğraması nedeniyle dayanışma ve birlikte karşı koyma eğilimleri ağır basmıştır. Bu konuda Dr. Nuri Dersimi şunları söylüyor:

Seyit Abdülkadir,* Türklerin şu düşkün zamanında onlara darbe indirmekliğimizin Kürtlük şiarına yakışmadığını ileri sürüyor, şimdilik Türklerle yardım etmeliğimiz lüzumunda ısrar ediyordu. Türklerin esasen bir Kürdistan kurma isteğini kabul etmiş olduklarını ve Osmanlı padişahına bağlı muhtar bir Kürt idaresi tesisine rıza gösterdiklerini bildiriyor ve Türkler bu vaatlerinden caydıkları

* Seyit Abdülkadir Kürt Teali Cemiyeti'nin başkanı idi. 1925'te Şeyh Said İsyanı sırasında İstanbul'dan getirilerek oğlu ile birlikte Diyarbakır'da idam edildi.

takdirde Kürt milletinin pazu kuvveti ile hakkını almaya muktedir olduğunu söylüyordu.³

1919 yılında Diyarbakır'da bir Kürt kulübü bulunmakta idi. Erzurum Kongresine Elazığ ve Diyarbakır'dan üye katılmamıştı. Bununla ilgili olarak Diyarbakır Vali Vekili, 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, Kürdistan'la ilgili olarak vilayet belediyesine Erzurum ve Trabzon'dan heyecan verici teller çekildiğini söylüyor, Kürt Kulübü'nün kapatıldığını ve mensupları hakkında takibat yapıldığını belirtiyordu. Mustafa Kemal, buna verdiği cevapta, "Kürt Kulübü hakkındaki hareket tarzı pek muvafık görülmüştür" diyor; Diyarbakır'da Reddi İlhak ve Müdafai Hukuk Cemiyetlerinin kurulmasını ve Kürt Kulübü üyelerinin de bu cemiyetlere katılması için onlarla uzlaşılmasını tavsiye ediyordu.

[...]

Mustafa Kemal ve arkadaşları, herhangi bir ayrılıkçı hareketi önlemek ve güçlü bir ittifak sağlamak için Kürtlerin ulusal haklarının tanınacağını garanti etmekten geri kalmıyorlardı. Osmanlı Hükümeti temsilcileriyle Heyeti Temsiliye arasında Amasya'da yapılan görüşme sonunda düzenlenen protokolde Kürdistan'dan sözedilmekte ve Kürtlerin milli haklarının tanınması (yani bir çeşit özerklik) prensip olarak kabul edilmekte ve bunun Kürdistan'a duyurulması öngörülmekte idi.

Mustafa Kemal, 1920 Mayıs'ında Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

Meclisi alimizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir; yalnız Kürt, yalnız Laz, yalnız Çerkez değildir; fakat hepsinden mürekkep anası İslâmiyedir. Samimi bir mecmuadır. Binaenaleyh muhafaza ve müdafaasıyla iştiğal ettiğimiz millet bittabi bir unsurdan ibaret değildir. Muhtelif anası İslâmiyeden mürekkeptir. Bu mecmuayı

³ Dr. Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, s. 120.

teşkil eden her bir İslâm unsuru bizim kardeşlerimiz ve menfaati tamamen müşterek olan vatandaşlarımızdır.

Diğer yandan, yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Kürtlerin herhangi bir milli organizasyon oluşturmamaları için de elden gelen yapılmıştır. Bu uğurda gerektiği zaman Kürtlere karşı kuvvet de kullanılmıştır. Yani savaş sırasında iki yönlü bir politika izlenmiş; bir yandan birleştirici dinî ve ortak çıkarlara dayanan sloganlar kullanılmış, diğer halkların varlığı ve hakları kabul edilmiş; diğer yandan da pratikte demokratik bir birliği imkânsız kılacak savaş sonrası ulusal baskı ortamını getirecek tedbirler alınmıştır. Mustafa Kemal, 18 Haziran 1919'da, Edirne 1. Kolordu Komutanlığına çektiği telgrafta, "İngiliz himayesinde bir Kürdistan teşkili hakkındaki İngiliz propagandası bertaraf edildi; Kürtler de Türklerle birleşti" diyordu.

Kurtuluş Savaşı döneminde Anadolu'da meydana gelen en önemli Kürt hareketi, Dersim Kürtleri tarafından desteklenen Sivas'ın Zara, Kangal, Divriği, Ümraniye yöresinde meydana gelen Alevi Kürt hareketi oldu. "Koçgiri olayı" diye nitelenen ve 1920-21 yılları arasında yer alan bu hareket Dr. Nuri'nin *Kürdistan Tarihinde Dersim* adlı eserinde ayrıntılarıyla anlatılmıştır (ayrıca bkz. *Koçgiri Halk Hareketi*, Komal Yayınları).

1920 yılı sonbaharında Hozat'ta bir araya gelen Dersim aşiret reisleri ittifak halinde Ankara Hükümetine şunu bildirdiler:

- 1 – Kürdistan muhtariyet idaresine muvafakat eden İstanbul Saltanat Hükümetinin bu bapta kararı Mustafa Kemal hükümetinin de resmen kabul edip etmeyeceğinin açıklanması,
- 2 – Kürdistan muhtariyet idaresi hakkında Mustafa Kemal hükümetinin görüş noktasının ne olduğu hususunda Dersimlilere acele cevap verilmesi,
- 3 – Elaziz, Malatya, Erzincan ve Sivas mıntıkaları hapisanelerinde mevcut bütün Kürt mevkûfların hemen serbest bırakılması,
- 4 – Koçgiri mıntkasına gönderildiği haber alman askeri müfrezelelerin derhal geri çekilmesi. (15 Kasım 1920)

Bu istekler üzerine Ankara Hükümeti, durumu yatıştırmak için Elaziz'den Dersim'e bir "nasihat heyeti" göndererek Kürdistan'ın isteklerini kabul edeceğini bildirmişti. Ancak Dersimliler bu heyeti kovmuşlar ve Elazığ'dan Ankara'ya şu teli çekmişlerdi:

Sevr Muahedesi mucibince Diyarbekir, Elaziz, Van ve Bitlis vilayetlerinde müstakil bir Kürdistan teşekkül etmesi lazım geliyor; binaenaleyh bu teşkil edilmelidir; aksi takdirde bu hakkı silah kuvveti ile almaya mecbur kalacağımızı beyan eyeriz (25 Teşrini Sani 1336, imza: Carbi Dersim Aşair Rüesası).

Ankara Hükümeti, bir yandan Koçgiri mıntkasına askeri yığınak yaparken diğer taraftan Dersimlileri oyalamak için geniş bir propagandaya girişti. Dersimli şeflerden önde gelen birçok kişi ikna edilerek Dersim mebusu olarak Ankara'ya götürüldüler (Meço ve Diyab Ağalar, Ankara Askerlik Şubesi Başkanı Dersimli Mustafa, kolağalıktan emekli Kango oğlu Ahmet Ramiz, binbaşı Hasan Hayri). Millet Meclisinin hem Türkleri, hem Kürtleri temsil ettiği yaygın şekilde işlendi. Bu tür mebusluk önerilerine kanmayan Dersim'in etkili lideri Seyit Rıza, mühim bir kuvvetle Dersim merkezini işgal etti ve Mustafa Kemal'e çektiği telgrafla, Ankara'da bulunan ve Dersimliler adına mebus tayin edilen şahısların Dersim'i katiyen temsil selâhiyetini haiz olmadıklarını, Dersim'in bağımsız bir Kürt idaresi istediğini ve bu milli istek Ankara Hükümeti tarafından kabul ve resmen ilan edildikten sonra, ancak Kürdistan'ın bir konfederasyon şeklinde Ankara ile işbirliği yapacağını bildirdi.

1921 yılında çatışmalar yoğunlaştı. Sivas, Elaziz ve Erzin-can'da örfi idare ilan edildi. Koçgiri mıntkasına geniş çapta jandarma ve ordu birliklerinin yanı sıra, Topal Osman yönetiminde Laz milisleri de sevk edildi. Kış mevsimi ve bölgenin coğrafi yapısı nedeniyle Dersim aşiretlerinin etkin bir şekilde yardımcı olamadığı bu bölgede yine de güçlü bir direniş gösterildi.

Koçgiri hareketinin bir özelliği, 19. yüzyıldaki Kürt ayaklanmalarından farklı olarak hareketin yönetiminde Alişan, Alişer ve Dr. Nuri gibi aydınların önemli rol oynayışlarıdır. Dr. Nuri, Koçgiri hareketinin yenilgisine neden olarak o dönemde Kürt toplumunun aşiretçi yapısını, orta tabakaların noksanlığını, din-mezhep ayrılıklarının birlik sağlamaya engel olduğunu gösteriyor.

Türkiye’de resmi makamlar, Kurtuluş Savaşı sırasında patlak veren ve Ankara Hükümetini bir hayli uğraştıran Koçgiri hareketini de gerici bir hareket olarak suçlamışlar, meydana gelişinde İngiliz ajanlarının, İngilizlerle ilişkisi olduğu iddia edilen Kürt Teali Cemiyeti’nin etkisi olduğunu savunmuşlardır. Oysa o dönemde Kürt Teali Cemiyeti’nin herhangi bir Kürt hareketini istemediği ve Mustafa Kemal hareketiyle birlik halinde davranılmasından yana olduğu daha önce de belirtilmişti. Kürt Teali Cemiyeti gerçekten böyle bir şey isteseydi aynı dönemde Kürdistan’ın diğer kesimlerinde de benzer hareketlerin görülmesi kaçınılmazdı. Oysa bir Alevi Kürt mıntıkasında patlak veren bu direniş Kürdistan’ın diğer kesimlerinden destek görmemiştir. Şimdiye dek Koçgiri hareketine katılan hiç bir liderin herhangi bir İngiliz ajanıyla ilişki kurduğu ileri sürülemediştir. Zaten bu direniş ülkenin iç kısımlarında, Ankara’ya yakın bir bölgede yer almıştır. Kaldı ki İngilizlerin hesapları ne olursa olsun, Koçgiri hareketinin amacı Kürdistan’a otonomi verilmesini Ankara Hükümetine kabul ettirmektir. Bu da İngilizlerden çok Kürt halkının çıkarlarını ilgilendiren bir istektir. Ankara Hükümeti eğer Kürtlerin ulusal haklarını tanımaya niyetli olsaydı, bunu resmen açıklar, Kürt halkının ulusal örgütlenmesine karşı çıkmaz ve böylece bu çatışmalara da yer vermezdi. Oysa Ankara Hükümetinin böyle birşey düşünmediği, yalnızca Kürtleri oyaladığı, daha sonraki olaylarla kesin bir biçimde açığa kavuşmuştur.

Ankara Hükümeti böylesine demokratik bir çözüme yanaşmadığı, zor günlerde Kürt halkının sırtını okşayıp diğer zaman-

larda varlığını bile kabul etmediği, onun ulusal ve demokratik nitelikteki isteklerine terörle karşılık verdiği ve Kürdistan'a salt bir sömürge gibi davrandığı içindir ki, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da ayaklanmalar birbirini izlemiş, ırkçı-şoven yönetim burada sürekli savaşmak zorunda kalmıştır.

Cumhuriyet Döneminde Kürt Ayaklanmaları

Cumhuriyet döneminde, 1925'ten 1940'lara kadar hemen hemen aralıksız devam eden Kürt ayaklanmalarını gericilikle suçlayıp işin içinden sıyrılmak Türkiye'de gelenek olmuştur. Bu resmi ağız, çoğu zaman ilerici, hatta solcu geçinen küçük burjuva aydınlarınca da böylece benimsenmiştir. Bu baylara göre Kürt ayaklanmaları, Kemalist devrimlere karşı Kürt feodallerinin bir tepkisinden ibarettir; bir kısım şeyhler ve toprak ağaları padişahlığın ve halifeliğin kaldırılmasına; lâiklik, kadın hakları, şapka ve yazı "devrimi" gibi reformlara karşı bu eylemlere girişmişlerdir. Ama bu ayaklanmaların ulusal amaçlar taşıdığını gizleyemeyen aynı çevreler, bizzat bu ulusal hedefleri de gerici diye nitelemekten geri kalmıyorlar.

Cumhuriyet sonrası yapılan her şeye burjuvazinin gözlüğüyle bakanlar için böylesine bir yorum doğaldır. Ama Türk burjuva devrimi diğer yönleriyle de ele alındığı, Cumhuriyet döneminde olup bitenler objektif bir gözle, işçi sınıfının bakış açısıyla değerlendirildiği zaman durumun hiç de resmi ağızlarından ifade edildiği gibi olmadığı görülür.

Padişahlığın ve Halifeliğin kaldırılışı, Cumhuriyetin kuruluşu Türkiye'de burjuva devrimi açısından, hiç kuşkusuz, önemli bir dönüm noktasıdır ve burjuvaziyi iktidara getiren asıl dönüm noktası da budur. Bazıları Türkiye'de bir burjuva devriminin hiç yaşanmadığını söylüyorlar; bu yanlıştır. Burjuva devrimi, her ülkede Fransız Devrimi'nde olduğu gibi bir çırpıda; büyük bir altüst oluş biçiminde ve son derece radikal dönüşümlerle

meydana gelmemiştir. Kaldı ki aslında Fransa'da bile devrim bir çırpıda olmadı; aristokrasi ve burjuvazi arasındaki mücadele yıllar sürdü. Burjuvazinin siyasi iktidarı ele geçişi, feodal üretim ilişkilerinin yerini kapitalist üretim ilişkilerine bırakışı, burjuva yaşama biçiminin topluma egemen olması çoğu toplumlarda uzun zaman alan bir süreç içinde oluşmuştur ve Türkiye de bunlardan biridir. Daha 19. yüzyıl ortalarından başlayarak yüzyıla yakın bir süre devam eden bu süreç içinde feodal imparatorluk yıkılmış, bir ulusal devlet doğmuş, kapitalist üretim ilişkileri egemen duruma gelmiş ve burjuva kültürü, burjuva yaşama biçimi topluma damgasını vurmuştur. Bu süreç içinde 1. ve 2. Meşrutiyet hareketleri, özellikle de Kurtuluş Savaşı dönemi ve Cumhuriyetin kuruluşu önemli dönemeç noktalarıdır ve burjuva devrimi doğrultusunda önemli adımları oluştururlar.

Bazıları Türkiye'de bir toprak devriminin yapılmamış olmasını ve bazı kapitalist ülkelerde görülen, emekçi sınıfların da yararlandıkları geniş boyutlu burjuva demokrasininin var olmayışını burjuva devriminin yer almadığına kanıt olarak gösteriyorlar. Oysa burjuvazi açısından radikal bir toprak devrimi her durumda gerekli ve zorunlu değildir. Onun için önemli olan kapitalist gelişmenin önündeki feodal ilişkilerin ortadan kaldırılmasıdır ve bu bazı durumlarda evrimci yollardan da sağlanabilir. Türkiye'de de kapitalist ekonominin düzeyine, ihtiyaçlarına uygun olarak karasabandan motorlu tarıma geçilmiş, Kürdistan dışında genellikle, feodal toprak ağalığı kapitalist çiftçiliğe dönüşmüştür. Burjuva demokrasisine gelince, onun sınırlarının genişlemesi her yerde işçilerin ve diğer emekçi halk kitlelerinin mücadeleleri pahasına sağlanmıştır; yoksa burjuva devrimciliğinin şartını mutlaka ileri derecede demokrat olmasına bağlamak yanlış olur. Hatta burjuvazi, demokrasinin boyutlarının geniş olduğu kapitalist ülkelerde bile, çıkarları zorladıkça ve fır-

sat buldukça, geriye adım atmaktan, hakları kısıtlamaktan, en zorba diktatörlük biçimlerine başvurmaktan geri kalmıyor.

Burjuvazi her ülkede, toplumsal gelişmenin belli bir döneminde ilerici rol oynayabilir. Burjuvazinin devrimciliği geçicidir. Nitekim en radikal dönüşümlerle iktidara geldiği ülkelerde bile işçi sınıfı ve diğer emekçi halk yığınları üzerinde baskı kurmuş, toplumsal gelişme açısından gerici bir nitelik kazanmıştır.

Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşu, bunu izleyen dönemde eğitimde yapılan düzenlemeler; laiklik, kadın hakları gibi konularda yapılanlar, hiç kuşkusuz, burjuva devrimi yönünde atılan adımlardır ve anti-feodal bir nitelik taşırlar. Burjuvazi iktidara geldikten sonra da bir süre feodal güçlerle iktidar konusunda cebelleşmiş, yerini sağlamlaştırmış ve bu sırada feodal ideolojiye karşı da mücadele etmiştir. Tarım, ticaret ve sanayi alanında atılan adımlar da, feodal üretim ilişkilerinin yerine kapitalist üretim ilişkilerini geçirmesi, üretim güçlerini geliştirmesi bakımından ilerici bir nitelik taşır. Ama diğer yandan burjuvazi, daha Kurtuluş Savaşı döneminde işçi sınıfına karşı da mücadele etmiştir. Kurtuluş hareketi içinde işçi sınıfının örgütlenmesi, safalarda etkinlik kazanması ustaca engellenmiştir. Egemen sınıflar, savaşın en kritik döneminde, Anadolu'da yürütülen Kurtuluş Savaşı'na dışardan büyük destek sağlayan, direnişçi birlikler örgütleyen Mustafa Suphi ve arkadaşlarını Karadeniz'de boğdurmaktan geri kalmadılar. Savaşın hemen ertesinde ise işçi sınıfı baskı altına alındı, kendisine ne politik örgüt, ne sendika kurma hakkı tanındı; işçi birlikleri 1924 yılında feshedildiler. İşçiler, Osmanlı Devleti zamanında bile kullanabildikleri bazı haklarını Cumhuriyet döneminde 1960'lara gelinceye kadar kullanamadılar. İşte bu, burjuvazinin diğer yüzünü oluşturuyor. O, kendi sınıf çıkarları gereği anti-feodal olduğu bir dönemde bile, yine sınıf çıkarları gereği, anti-sosyalistti; işçi sınıfına ve emekçi kitlelere dikta uyguladı.

Burjuvazinin egemenliği kendisini en iyi biçimde 1924'teki İktisat Kongresinde açığa vurdu. Zayıf burjuvaziye palazlandırmak için devletin olanakları seferber edildi ve bunun yükü elbette emekçi kitlelere çektirildi. Bu durumda, zaten yoksul olan köylüyü daha da sağımak, işçileri en düşük ücretlerle çalıştırıp mümkün olan en fazla kârı sağlamak gerekiyordu. Bunun için de işçilere örgütlenme, parti ve sendika kurma, grev yapma hakkı tanınmazdı. Köylülere ağır vergiler bindirmek, tahsildan jandarmayla birlikte köye göndermek gerekirdi. Burjuvazi anti-demokrat olmak zorundaydı... Burjuvazinin işçi sınıfı ve emekçi halk kitleleri üzerinde kurduğu bu dikta, baskı ve sömürü mekanizması, çeşitli biçimlerde kitlelerin tepkileriyle karşılaştı. Ama ne işçiler, ne de yoksul köylüler gereği gibi örgütlü ve bilinçli değillerdi. İşçi sınıfı nitel ve nicel olarak zayıftı. Örgütlenme ve yayın çabaları sert bir şekilde ezildi. Solcu ve ilerici aydınlar yaşamlarını hapisanelerde, baskı altında, açlıkla cebelleşerek geçirdiler. Öte yandan yoksul halktaki tepkiler kimi durumlarda yanlış yollara, mistisizme kanalize oldu. Kitleler dini öğretiye sarıldılar, kurtuluşu eskiye dönmekte arar oldular.

Burjuvazi iktidarda yerini sağlamlaştırdınca Kürt halkına ve diğer azınlık halklara karşı da tavrını derhal sertleştirdi. O, Kürdistan'a tatlı bir sömürge gözüyle bakıyordu. Balkanların, Arabistan'ın ve öteki yerlerin yitirilmiş olmasını acı bir şekilde anıyor ve bu son sömürgeyi elinden kaçırmaya hiç de niyetli görünmüyordu. Bu nedenle Kürdistan'da bir baskı sistemi kurdu, Anadolu'daki diğer halkları eritmek, Türkleştirmek için tedbirlere girişti, ırkçı-şoven bir ideolojiye sarıldı. Türk burjuvazisi, kendi sınıfsal çıkarları için işçi sınıfına ve diğer emekçi halk kitlelerine nasıl demokratik haklar tanımadıysa, aynı biçimde Kürt ulusuna ve diğer küçük halklara da ulusal ve demokratik haklar tanımayı reddetti. Zor, şiddet ve sömürü yolunu seçti, ki burjuvazinin kaderi dünyanın hemen her yerinde böyle olmuştur.

Böylece, Cumhuriyetin ilk yıllarında, burjuva devrimi açısından, anti-feodal yüzüyle ilerici bir nitelik taşıdığı dönemde bile, burjuvazi, diğer yüzüyle, anti-demokrat ve gerici idi. Türkiye’de yer alan olaylara ve Kürt ayaklanmalarına bu genel çerçevede içinde bakmak gerekir. Nitekim burjuvazinin bu anti-demokratik tavrı, ırkçı-şoven tutumu Kürt toplumunda tepki yaratmakta gecikmedi; ulusal ve demokratik haklar isteyen, baskılara, ırkçı-şoven uygulamalara direnen Kürt halkı, bir dizi ayaklanmaya girişti. Kürt ayaklanmalarının özü buradadır. Ama bunun yanı sıra ikinci dereceden etkenler olmuştur ve bunlar üzerinde de durulacaktır.

1925 Şeyh Said Hareketi

1925 yılında patlak veren Kürt ayaklanması, lideri Şeyh Said’in adıyla anılır. Türkiye’de resmi ağızlar, bu ayaklanmayı Cumhuriyete ve atılan ileri adımlara karşı gerici bir başkaldırı olarak nitelmişler ve hareketin ulusal özünü gizlemişlerdir.

Şeyh Said hareketine, Şeyh Said’in dışında başka şeyhlerin katıldığı, bu ayaklanma sırasında dini sloganlar kullanıldığı doğrudur elbette. Halifeliğin ve Saltanatın kaldırılması, tüm Anadolu’da olduğu gibi Kürdistan’da da dini feodal kurumları rahatsız etmişti. Bu çevreler, toplumda yer alan ve sonuçta kendilerini de olumsuz yönde etkileyecek değişmelere karşı elbette tepki göstereceklerdi ve bu tepki de hiç kuşkusuz gerici bir tepkidir. Şeyh Said ayaklanmasına bu tür itmelerle katılmış olanlar ve bu ayaklanmadan “şeriata dönüş” yolunda sonuçlar bekleyenler olmuştur ve Batı’da da Şeyh Said ayaklanmasını bu amaçla destekleyenler, sempatiyle karşılayanlar çıkmıştır. Ama bu etken Kürdistan’daki bu büyük ayaklanmanın temel etkeni değildir; olsa olsa ikinci-üçüncü dereceden bir etkendir. Şu var ki resmi ağızlar, işlerine öyle geldiği için onu abartmışlar, salt

bu unsuru gözler önüne sermişler ve olayların temel nedenlerini gizlemişlerdir.

Bir kere, Cumhuriyetle birlikte iktidarı kesin olarak alan burjuvazi ne feodal toprak mülkiyetine ne de feodal dini kurumlara karşı, onları böylesine büyük bir tepkiye sürükleyecek devrimci değişimlere girişmiş değildir. Gerçi Halifelik ve Saltanat kaldırılmıştır; ama bunun ötesinde toprak ağalarına, şeyhlere ve diğer gerici unsurlara yönelik olarak ne yapılmıştır? Burjuvazi köylüye toprak dağıtıp toprak ağalığına son verecek girişimlerde mi bulundu? Demokratik bir eğitim ve öğrenim seferberliğiyle şeyhliğe, tarikatçılığa, feodal kurumlara karşı kitleleri uyarıcı ve örgütleyici bir kampanya mı açtı? Hayır, Şeyh Said ayaklanmasının yer aldığı dönemde bunların hiçbir yoktu ve daha sonra da, üst düzeyde girilen bazı reformların ötesinde, kitlelerden yana, burjuvazinin önemli, bahse değer bir atılımı olmadı. Özellikle de Kürdistan’da kitlelerden yana ve feodal kurumlara karşı bir müdahale söz konusu bile değil. Öyleyse, böylesine büyük bir “gerici” ayaklanmayı doğuran “devrimci” girişim neyin nesidir? Gerçek şu ki, burjuvazi, Şeyh Said ayaklanmasını gerici bir tepki olarak suçlarken, ortada bu ayaklanmayı doğuracak çapta bir ilerici, devrimci atılımı yoktur. Ama aynı burjuvazinin Kürt halkına yönelik baskısı ve tehdidi söz konusudur. Kurtuluş Savaşı’nın zaferle sonuçlanmasından sonra halklar arasındaki ittifak ve dayanışma da sona ermiştir. Devlete Türk burjuvazisinin ve büyük toprak sahiplerinin şoven, ırkçı politikası egemen kılınmış, Kürt halkına en küçük ulusal ve demokratik haklar tanınmamış ve hızla bir baskı mekanizması oluşturulmuştur. Savaş sonrasında ulusal ve demokratik haklarına ulaşacağını uman Kürt halkının bu duruma tepki göstermemesi olanaksızdı ve bu tepki ilk kez 1925 ayaklanması ile kendini gösterdi.

Şeyh Said ayaklanmasının temelinde ulusal nitelikteki örgütlerin çalışmaları ve ulusal nitelikteki amaçlar vardır. Hareketin

hazırlanmasında 1922 yılında kurulmuş olan Kürt İstiklâl Cemiyeti'nin büyük etkisi olmuştur.

[...]

Şeyh Said ayaklanması sırasında dini sloganların kullanılmış olmasına bakarak bu hareketi gerici bir hareket diye kestirip atmak pek yüzeyden ve yanlış bir değerlendirme olur. Unutmamalı ki Kurtuluş Savaşı'nda da başlıca dini sloganlara başvuruldu. Başta Şeyh Said olmak üzere, hareketin önde gelenleri, bu hareket sırasında Kürtler arasında birlik sağlamak için çaba gösterdiler, örneğin Dersim'in Alevi Kürt liderleriyle ilişkiye geçtiler. Aslında, gerçekleri tüm gizleme çabalarına rağmen, resmi makamlar da bunun bir ulusal hareket olduğunun bilincindeydiler. Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi savcısı, bu ayaklanmayı Bosna, Hersek, Arnavutluk, Suriye ve Filistin kurtuluş hareketlerinin bir benzeri olarak niteliyor ve "Kürt İhtilâli" olduğunu söylüyordu. Mahkeme başkanı ise kararını açıklarken şöyle diyordu:

Aranızdan bazıları hükümetin idare yolsuzluklarını isyan bahanesi yaptılar, diğerleri hilâfetin müdafaasını sebep olarak gösterdiler; fakat hepiniz bir noktada birleştiniz. Bağımsız bir Kürdistan yaratmak.

Ankara Hükümeti, hareketin içinde şeyhlerin yer almasını, dini sloganlar kullanılmasını, hareketi gerici olarak nitelemek ve kendi sömürgeci, ırkçı-şoven politikasını gizlemek için ustaca kullanmıştır.

Bir kez bu hareketi Kürt feodalitesinin bir hareketi saymak yanlıştır. Ne Şeyh Said ayaklanmasında ne de daha önceki ve sonraki Kürt ayaklanmalarında Kürt feodalleri aralarında birlik sağlamış ve harekete bir sınıf olarak katılmış değillerdir. Harekete katılanlar genellikle ulusal örgütlerle bağ kurmuş, ulusal duygular taşıyan kişilerdir ve bunlar feodal unsurların yalnızca

küçük bir kesimdir. Çoğunluk ise ya tarafsız kalmış ya da karşı tavır takınmayı çıkarlarına uygun bulmuştur. Tarihte ulusal hareketlerin gündeme gelişleri, aynı zamanda feodalitenin de sonuna yaklaştığı, feodal sınıfın dağılmaya yüz tuttuğu dönemlerdir. Böylesine dönemlerde yıkıntıya giden sınıfların içinden bir kısım unsurlar değişime ayak uydurabilir ve gelişen hareketin içinde yer alır ya da sürüklenirler. Tarihte bunun pek çok örneği vardır. Örneğin Erzurum ve Sivas Kongrelerine, Ankara Birinci Büyük Millet Meclisi'ne katılan feodal kişiler, aşiret reisleri, mollalar vs. de, artık göçen bir toplum düzenini ayakta tutmaya değil, objektif olarak, bir burjuva cumhuriyetin kuruluşuna hizmet ettiler; onların subjektif niyetleri bu olmasa bile.

20. yüzyıl şartlarında bağımsızlığa, özgürlüğe yönelmiş her hareket ister istemez —eğer sınıf güçleri ve politik öncülük sosyalizme yönelecek kadar güçlü ve uygun değilse— burjuva karakterde olacaktır. Kürt ayaklanmalarını değerlendirirken bu noktayı —hareketin özünü, yöneldiği sonuçları— mutlaka göz önünde tutmak gerekir. Harekete katılanların bir kısmının etkili şeyhler olması, ya da kitlelerin dini sloganlarla etkilenmiş olmaları, hareketin genel yönünü, ulusal ve burjuva karakterini değiştirmez.

Bu hareketler başarıya ulaşırsalardı bundan ne gibi sonuçlar doğacaktı? Hiç kuşkusuz bu, Kürt halkı üzerinde ulusal boyunduruğun, milli baskının son bulması demek olacaktı. Elbette tek başına bu, toplumun tümünden sömürüye baskıdan kurtuluşu demek değildir ve zaten hiç bir ülkede de öyle olmamıştır. Türk ulusu da, Arap ulusları da ve burjuva ulusal bir devlet oluşturmuş diğer pek çok halklar da sömürü ve zulme kesin olarak son verememişlerdir. Sosyalizme varmadıkça sömürünün ve zulmün toplum yaşamında son bulması olanaksızdır ve egemen sınıflar emekçi kitleler üzerinde onu sürdürecektir. Yine sosyalizme varmadıkça, ekonomik ve kültürel bakımdan tüm geri kalmış uluslar, ileri emperyalist ülkeler tarafından türlü yollarla

sömürüleceklerdir. Ama böyle olması, ulusal boyunduruğun son bulmasının, bir toplumun yaşamındaki önemini elbette ortadan kaldırmaz. Kürt halkının ulusal boyunduruğa son vermesi, Kürdistan'da tanının, ticaretin, endüstrinin gelişmesi demek olacaktı. Kürt halkının dili ve kültürü üzerindeki sömürgeci baskısı son bulacak, kültürel ve sosyal yaşam gelişecekti. Ve bütün bunlar kaçınılmaz olarak feodal yapıyı, aşiretçi ve tarikatçı ilişkileri tasfiye edecek; ulusal birliği oluşturacak ve ulusal gelişimi sağlayacaktı. "Gerici" olarak nitelenen Kürt ayaklanmalarının varacağı sonuçlar hiç kuşkusuz, bunlardı.

Buna karşılık, gerici saydığı bu ayaklanmaları ezmekle övünen Türk burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri Kürt halkına ve Kürdistan'a neler verebilmiştir? Yüzbinlerce ölü, sürgün; hâlâ devam eden feodal-aşiretçi bir yapı; yoksulluk ve cehalet... Ülkenin yeraltı ve yerüstü servetlerinin sömürsü ve talanı, dünyada eşine az rastlanır bir milli zulüm... Kürt halkı kendi dilinde okullarda okuyamıyor, kendi dilini resmi olmayan işlemlerde, basın ve yayın alanında bile kullanamıyor; onun kültür değerleri yok edilmeye çalışılıyor.

Bugün Kürdistan'da feodal ve aşiretçi yapının ayakta durabilmesinin tek nedeni söz konusu ulusal boyunduruktur. Şoven iktidarlar işlerine geldiği zaman gericilikle suçladıkları güçleri, başından beri izledikleri politikayla bizzat kendileri ayakta tutmuşlardır. Bugün de söz konusu feodal, aşiretçi, tarikatçı yapı ile tam bir iş ve güçbirliği halindedirler ve Kürt ve Türk halklarının devrimci, demokratik mücadelesinin karşısına ortaklaşa dikilmektedirler.

Görüldüğü üzere şoven burjuvazi, Kürt hareketlerindeki ikincil derecede etkenleri abartmakta, yalnızca onları göstermekte; asıl etkenleri, hareketin ulusal özünü ise gizlemektedir. Ve o, bundan yola çıkarak kendini dünyaya devrimci diye reklâm etmekte; Kürt halkı üzerindeki milli zulüm ve Kürdistan'a uyguladığı sömürge politikasını gözlerden saklamaya ça-

lımaktadır. Günümüzde bile iktidarlar, Kürt halkının ulusal ve demokratik nitelikteki ve çok daha ileri düzeydeki mücadelesine karşı benzer bir bakış açısını canlı tutmaya çalışmaktadırlar. Yıllar boyu bu görüşle şartlandırılmış çevrelerde, hatta sol geçinen birçok kişi ve örgütte de benzer bir değerlendirme alışkanlığının devam ettiği görülüyor. Bu baylar, halkımızın her türlü ulusal ve demokratik tepkisini "bölgecilik", "ayrılıkçılık" diye küçümsemekten, kestirip atmaktan hoşlanıyorlar. Ama bütün bu saçmalıklar artık halkımızın haklı mücadelesini etkilemediği gibi Türk halkının gerçekten devrimci ve demokrat güçlerinin gözlerini boyamaya da yetmiyor. Şovenizmin propagandası gün geçtikçe etkisini yitiriyor ve devrimci safların dışına atılıyor.

Türkiye’de resmi ağızlar, Şeyh Said hareketinin arkasında da İngiliz parmağı olduğunu ve bu ayaklanmanın dış kışkırtmalar sonucu meydana geldiğini öteden beri iddia etmişlerdir. Ancak emperyalistlerin bu ayaklanmadaki rolüne dair ciddi bir kanıt gösterilememiştir. İngiliz emperyalistleri veya ötekiler, bu bölgedeki çıkarları gereği Kürt ayaklanmalarından yararlanmak, onları kendi isteklerine göre yönlendirmek istemiş olabilirler. Ama besbelli ki emperyalistlerin hesap ve istekleri ile ulusal boyunduruk altında olan bir halkın hesap ve istekleri birbirine karşıtlanmaz. Başkalarının tahriki ile Kürt halkının kitleler halinde ayaklandığını, binlerce kurban verdiğini iddia etmek gülünçtür. Nitekim daha sonraki Ağrı ayaklanmasıyla da Fransızlar ilgilenmişlerdir. Fransızlar Xwebûn cemiyeti ile ilişki kurmuşlar, Suriye’deki Kürtlere ufak tefek yardımlar da yapmışlardır. Onlar bunu yaparken, şüphesiz bazı hesaplar da gütmüşlerdir. Ama kuşku yok ki Ağrı İsyanını doğuran etkenler çok daha başkadır ve yukardan beri söylediğimiz gibi, temelde, Kürt halkı üzerindeki baskı ve sömürüdür. Emperyalistlerin Kürt ayaklanmalarına ilgisi asla ciddi bir yardım ve destek biçimine dönüşmemiştir. 1920’lerde Kürdistan’ı elbirliğiyle parçalayan em-

peryalist güçler, zaman zaman Kürt hareketlerini kendi çıkarlarına kullanmak istemişler, bunun yanı sıra, Kürt halkının çeşitli direnişlerinin kırılmasında da büyük rol oynamışlardır. Nitekim Şeyh Said ayaklanması sırasında, Kürt hareketini güneyden çevirebilmek için, Ankara Hükümeti Fransızlarla anlaşmış ve birliklerini Suriye'den geçirmiştir.

Ağrı Ayaklanması: 1927-1930

Şeyh Said ayaklanmasının bastırılmasından sonra Şeyh Said ve önde gelen yüzlerce kişi Diyarbakır ve Elazığ'da oluşturulan İstiklâl Mahkemelerinde yargılanıp idam edildiler. Bunun yarısına yüzlerce köy ve kasaba yakılıp yıkıldı, 27 bin kişi öldürüldü. Arkasından Kürdistan'ın her tarafından Batıya bir sürgün hareketi başlatıldı. Ağrı çevresindeki ilk direnmeler bu sürgün hareketi sırasında başladı.

Ağrının merkezinde toplanıp jandarma birliklerinin nezaretinde Erzurum'a doğru yola çıkarılan kafilerden yer yer jandarmayla çatışarak kaçanlar Ağrı Dağına sığındılar. Bazıları ise daha baştan sürgünden kurtulmak için köylerini terk ederek Ağrı Dağına sığındılar. Ağrı'daki direnişin liderlerinden Haski Tello da bunlar arasındaydı. Dağa sığınanların üzerine askeri birlikler gönderildi; ama onlar her keresinde bu birlikleri yenilgiye uğratarak direnmeye devam ettiler. Bu arada dağdakilere çevredeki aşiretlerden ve köylerden yenileri katıldı, savaşçıların sayısı bine ulaştı. Baskıdan ve sürgünden kaçanlar kadınları ve çocuklarıyla geliyorlardı.

Şeyh Said hareketinin bastırılması sırasında Suriye'ye sığınan Kürt milliyetçileri 1927 yılında Xwebûn örgütünü oluşturdular. Bu örgüt, Kürt Teali Cemiyeti, Kürt Teşkilatı İçtimaiye Cemiyeti, Kürt Millet Fırkası ve Kürt Ulusal Birliği adlı dört Kürt örgütünün birleştirilmesiyle oluştu. Ayrıca daha önceki olaylar nedeniyle Suriye'ye sığınmış olan Ermeniler de örgütün

meydana getirilmesine yardımcı oldular. Bazı Ermeni aydınları, örgütün çalışmalarına katıldılar. Xwebûn, Ermenilerin tekrar yurtlarına dönmelerini ve Kürdistan’da Kürtlerle birlikte özgürce yaşamalarını öngörüyordu. Xwebûn, özellikle Suriye Kürtleri arasında örgütsel ve politik düzeyde, bunun yarusıra dil ve edebiyat alanında önemli çalışmalar yaptı. *Hawar* ve *Ronahî* adında iki dergi çıkarıldı ve çeşitli yayınlar yapıldı.

Ağrı Dağında bir direnişin başlaması üzerine Xwebûn, İhsan Nuri’yi bu bölgeye gönderdi. İhsan Nuri, Şeyh Said ayaklanması sırasında Türk ordusunda yüzbaşı idi; Bitlis’te kendi birliğiyle ayaklanmaya katılmış ve daha sonra Suriye’ye sığınmıştı.

İhsan Nuri’nin Ağrı Dağına gelişinden sonra buradaki direniş daha ciddi bir şekilde örgütlendi. Çapulculuk, hırsızlık, ırz düşmanlığı yasaklandı ve sert şekilde cezalandırıldı. Bir matbaa oluşturularak *Gazıya Welat* adında bir gazete çıkarıldı. Çocukların ve yetişkinlerin eğitimi için kurslar açıldı. İsyancılar, çevresi kara harflerle yazılmış kırmızı bayraklar kullanıyorlardı: Reşê Dore Reş me ye, sore orte xwina me ye (Çevresindeki siyah, yasımız; ortasındaki al, kanımız). Bir de telsiz şebekesi oluşturulmuştu. Xwina cemiyeti *Ağrı Egır Dıbarine* (Ağrı Ateş Yağdırıyor) adlı bir bülten yayınlarak savaş haberlerini ve ayaklanmanın amaçlarını isyancılara ve dünyanın belli yerlerine ulaştırıyordu.

Ankara Hükümeti, isyancıların üzerine sevkettiği askeri birliklerin bir sonuç alamaması üzerine (ki bu savaşta çok sayıda uçak da kullanıldı) görüşmeler yoluyla hareketi pasifize edip dağıtmaya çalıştı. Ancak bu çabalar da sonuç vermedi. 1930 Mayıs’ında Salih Omurtak komutasındaki iki orduyla Ağrı Dağı kuşatıldı. Aylarca süren çarpışmalarda Kürt savaşçıları 1.700 harb esiri aldılar, 60 mitralyöz, 24 top ele geçirdiler, 12 uçak düşürdüler. İsyancılar sıkıştıklarında, zaman zaman İran tarafındaki Küçük Ağrı’ya geçiyorlardı. Onların bu hareket sahasını daraltmak için Türk hükümeti İran’la sınır değişikliği konusunda bir anlaşma yaptı. Doğu Beyazıt Ovası’ndan verimli bir bö-

lüm İran'a bırakılarak Küçük Ağrı Türkiye sınırları içine alındı. Dış dünya ile bağlantıları kesilen ve herhangi bir yerden yardım alamayan Kürt savaşçıları, 1931 yılında bir yarma hareketine girişerek İran'a geçtiler.⁴

Ağrı ayaklanmasının bastırılmasından sonra da sivil halka karşı bir kırım hareketine girişildi. Erciş'in Zilan bölgesinde 44 köy halkının, çocuk kadın ve yaşlılar da dahil toptan yok edilmesi, o dönemde yapılanların küçük bir örneğidir. 1934 yılında bir sürgün yasası çıkarılarak Kürt halkı yeniden kitleler halinde Batı'ya sürüldü.⁵

Ankara Hükümetinin bu tutumu, yalnızca İkinci Enternasyonal'in bir kararıyla protesto edildi. 30 Ağustos 1930'da Zürih'te yapılan toplantıda alınan kınama kararı şöyledir:

Uluslararası Sosyalist Örgüt'ün Yürütme Kurulu, dünyanın dikkatini, Türk Hükümetinin sadece özgürlükleri için savaşan Kürtlerin direnmesini kırmak için değil, fakat aynı zamanda isyana katılmayan Kürt ahaliyi de imha etmek için giriştiği katliamlara çeker. Türk hükümeti böylelikle Kürt halkının Ermenilerin akıbetine uğratmaya çalışmakta; kapitalist ulusların kamuoyları bu kanlı vahşeti protesto bile etmemektedirler.⁶

Aynı tarihlerde, Sivas Demiryolu'nun açılış töreninde konuşan Başbakan İsmet Paşa ise şöyle diyordu:

Beş seneden beri Doğu vilayetlerimizde vukua gelen ve kökü dışarda entrikalarla körüklenen isyan, bugün gücünün yansını kaybediyor. Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve ırksal haklar talep etmek hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur. Bu demiryolu sınıra ulaştığı gün her türlü tereddüt ortadan kalkacak

⁴ Bkz. Hıdır Murat, *Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş Mücadelesi*, Ronahi Yayınları, s. 65.

⁵ Bununla ilgili fazla bilgi için bkz. İsmail Beşikçi, *Kürtlerin Mecburi İskâm*, Komal Yayınları.

⁶ L. Rambout, *Kürtler*, Ronahi Yayınları, s. 33.

ve her türlü entrika, o zaman mutlak bir şekilde yerleşmiş olacak bu hakikatin önünde tesirsiz kalacaktır.⁷

Adliye Bakanı Mahmut Esat Bozkurt ise, Ödemiş'te kitlelere şöyle hitap ediyordu:

Biz Türkiye denen, dünyanın en hür ülkesinde yaşıyoruz, Mebusunuz inançlarından samimiyetle bahsetmek için buradan daha müsait bir ortam bulamazdı. Onun için hislerimi saklamayacağım. Türk, bu ülkenin yegâne efendisi, yegâne sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette bir tek hakları vardır: Hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı. Dost ve düşman ve hatta dağlar bu hakikati böyle bilsinler.⁸

Dersim Hareketi, 1936-1938

Ağrı hareketinin bastırılmasından sonra da Türkiye Kürdistanı'nda direnişler yer yer sürdü ve bu bölgedeki büyük Kürt ayaklanmalarının sonuncusu 1937 yılında Dersim'de patlak verdi.

Dersim, sarp, yalçın dağlarla çevrelenmiş, kontrol edilmesi güç coğrafyası ve bu yapıya ayak uydurmuş savaşıç aşiretleri nedeniyle Osmanlıların da nüfuz edemedikleri bir bölgeydi. Gerek 19. yüzyıl boyunca, gerek Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Dersim'e karşı girişilen askeri hareketlerin hemen tümü sonuçsuz kalmıştı.

1820 tarihinde Dersim'in batı bölgesinde, Sivas yöresindeki Kürt aşiretleri Osmanlılarla savaşmışlardır. 1862-1866 tarihleri arasında Derviş Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusunun Dersim'e karşı giriştiği hareket yenilgiyle sonuçlanmıştır. 1877-1878'de Semih, İsmail ve Ahmet Muhtar Paşaların yönetiminde bu bölgeye karşı girişilen başka askeri hareketler de aynı akıbete uğramıştır.

⁷ *Milliyet*, 31 Ağustos 1930.

⁸ *Milliyet*, 19 Eylül 1930.

1906-1907'de Neşet Paşa, 1909'da İbrahim Paşa komutasında Osmanlı ordusu Dersim bölgesine iki kez saldırmış, ikisinde de yenilgiye uğramıştır. 1912'de aynı bölgeye karşı düzenlenen bir başka hareket de sonuçsuz kalmıştır. 1916 yılında Miralay Galatalı Şevket komutasında Dersim'e yönelen saldırı da geri püs-kürtülmüştür.

1920 yılında meydana gelen, Dersim'in batısındaki Koçgiri mıntıkası olaylarından daha yukarda söz edilmişti.

1930'da Ağrı ayaklanması sırasında Doğu Dersim'de de bir ayaklanma görüldü. Müşir Fevzi Paşa ile Albay Rüştü komutasındaki birlikler Dersim'deki ayaklanmanın bastırılmasıyla görevlendirildiler. Ekim 1930'da Dersimliler bazı birlikleri esir aldılar ve diğerleri Erzincan'a çekilmek zorunda kaldı.⁹

Ağrı ayaklanmasından sonra Türkiye Kürdistan'ını genel olarak kontrol altına alan Ankara hükümeti için yalnızca Dersim önemli bir sorun olarak kalmıştı. 1936 yılından itibaren askeri birlikler yeniden Dersim'e karşı harekete geçirildi. Celal Bayar'ın başkanlığındaki hükümet, bu bölgeye karşı girişilecek hareket için meclisten yetki aldı. Bölgedeki çarpışmaları dünya kamuoyunun gözünden saklamak için İstanbul ve Ankara gazetelerinde, Fırat ve Murat kıyılarında yapılan manevralardan söz edildi.

Dersim'deki direnmenin başında Seyit Rıza bulunuyordu. Onun en büyük yardımcısı ise daha önce Koçgiri hareketinde de önemli rol almış olan ozan Alişêr'di. Batı bölgesinde kısmi seferberlik ilân edildi ve Dersim bölgesi tümüyle kuşatmaya alınarak dışardan tecrit edildi. Direnme son derece sert oldu ve ordu büyük kayıplar verdi. Ama diğer tüm Kürt hareketlerinde olduğu gibi aşiretler arasında güçlü bir ittifak oluşturulamamıştı. Bu nedenle direnmeye katılan aşiretler sayılı idi. Bir kesimi tarafsız kaldı ve bazı aşiret şefleri ordu ile işbirliği yaptılar. Çok

⁹ Bkz. Dr. Dersimî'nin C.A. Bedirhan'ın *Mektup*'una yazdığı önsöz.

eskiden beri aşiretler arasında süregelen çatışmalar, düşmanlıklar da güçlü bir birlik oluşturulmasını engelliyordu. Dersim hareketinin ayrıntıları, bu harekete katılmış olan Dr. Nuri'nin *Kürdistan Tarihinde Dersim* adlı eserinde anlatılmıştır.

Direnmenin bastırılmasından sonra Seyit Rıza ve bir kısım arkadaşları Elazığ'da kurulan İstiklâl Mahkemesinde idama mahkûm edildiler. 1938 yılında Dersim'de genel bir kıyıma girildi. Ayaklanmaya katılmamış olan yerler de bundan payını aldı. 40 bin ila 60 bin kişi öldürüldü. Kalanlar Batı illerine sürgün edildiler ve ancak 1948 yılından sonra yurtlarına dönebildiler.

Türkiye'de resmi ağızlar Dersim ayaklanmasını da, bu halkın okul, yol istemediği, ağaların toprak reformuna karşı çıktığı gibi nedenlere dayandırmak istediler. Bu saçma sapan iddiaları hâlâ da tekrarlayan "yazar"lar, "aydın"lar vardır. Resmi propaganda çarkının etkisinden kendini kurtaramamış en iyi niyetliler bile, bazı yöneticilerin ve jandarmanın baskısıyla izah etmeye çalışıyorlar olayları. Ama ayaklanma bastırıldıktan sonra silahsız ve sivil halka karşı girişilen kıyım, bu ayaklanmanın da özünü ve asıl nedenlerini göstermeye yetiyor. "Yol-okul istemeyenleri", "uygarlıktan kaçınanları" toptan imha etmek, doğrusu çok ilginç bir iyi niyet(!) gösteresidir... Avrupalı sömürgeciler de aynı iyi niyetlerle, halkları uygarlaştırmak, cehaletten ve gerilikten kurtarmak için dünyanın dört bir ucunda savaşlar, halkları zincire vurdular.

Kürdistan Ekonomisinin Yıkımı ve Ülkenin Mutlak ve Nisbi Olarak Yoksullaşması

Öteden beri, Kürdistan'daki yoksulluğu ve geriliği, bölgenin "doğal yoksulluğu"na, dağlık ve "kış memleketi" oluşuna bağlayan kaba görüşler vardır. Aslında resmi merkezlerden türetilep sömürü ve zulmü gizlemekte kullanılan bu tür görüşler, so-

runun üstünde fazla kafa yormayan kişiler tarafından da kolayca benimsenmektedir.

Oysa Kürdistan doğal bakımdan yoksul bir ülke değildir. Tam tersine yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından dünyanın sayılı zengin ülkelerinden biridir. Türkiye petrollerinin hemen tamamı, Irak petrollerinin üçte ikiden fazlası, İran petrollerinin önemli bir bölümü Kürdistan'dan çıkmaktadır. Petrolün ötesinde ülke demir, kömür, bakır, krom başta olmak üzere çeşitli madenler bakımından son derece zengindir. Zaten bu zenginlikler yüzündendir ki Avrupalı sömürgeciler, daha yüzlerce yıl öncesinden bu bölgeye göz dikmişler ve orayı ele geçirmek için büyük çabalar göstermişlerdir. Kürdistan'ın bugünkü parçalı durumunun başta gelen nedenlerinden biri de budur.

[...]

Kürdistan'daki yoksulluk ve gerilik iklim sertliğiyle açıklamayacağı gibi (kaldı ki ülkenin her yerinde sert değildir), Kürdistan'ın doğal bakımdan yoksul olduğu tarzındaki yanlış ve gerçekdışı iddialara da dayandırılmaz.

[...]

Gerek Ermeni halkına karşı girişilen kırım ve bir milyondan fazla Ermeninin ölüm veya göç nedeniyle bölgeyi terkedişi; gerek Birinci Dünya Savaşı içinde Batıya sürülen 650 bini aşkın Kürt ve onu izleyen dönemde birbiri peşi sıra yer alan kırımlar, sürgünler bölgenin nüfus yapısını altüst etti. Böylece üretimde en önemli unsur teşkil eden insan gücü azaldı, tahrib oldu. Bitip tükenmeyen savaşlar, kırımlar, sürgünler, insan gücünün yanı sıra, kaçınılmaz olarak tanımı, ticareti ve el sanatlarını felce uğrattı. Köyler, kasabalar yakılıp yıkıldı, ürünler tahrip edildi.

Böylesine ağır bir güvensizlik ortamında, kargaşa içinde sanatların, tarım ve ticaretin gelişmesi beklenemezdi.

Ama bunun da ötesinde, özellikle de Cumhuriyetin kuruluşundan ve Türk burjuvazisinin hızlı bir palazlanma dönemine girmesinden sonra Kürdistan'a karşı daha sistemli bir sömürü politikası uygulandı. Burjuvazi Kürdistan'a herhangi bir yatırımda bulunmadı; orayı bir vergi ve asker deposu olarak kullandı. Tarım ürünleri ve hayvanlar üzerine öylesine ağır vergiler bindirildi ki, kimi zaman köylünün tarlasından kaldırdığı mahsul vergiyi karşılamaya yetmedi ve o, ayrıca buğday satın alıp hükümete vermek zorunda kaldı. Kimi zaman köylüler hayvanlarını dağ taş kaçırarak tahsildardan kurtulmaya çalıştılar.

El sanatları daha İmparatorluğun son dönemlerinde, Avrupa mallarının Osmanlı ülkesine sokulmasıyla birlikte çökmeye başlamışlardı. Cumhuriyet döneminde Batı bölgesinde gelişen kapitalizm bunu daha da hızlandırdı. El tezgâhlarına dayanan dokumacılık, Batıdaki fabrikalarda üretilip Doğu pazarına sürülen mallar karşısında hızla çöktü. Aynı şey demircilik, bakırcılık, deri ve ağaç işlemeciliği için de söz konusu. Gerçi kapitalizmin gelişmesiyle birlikte Batı bölgesinde de el sanatları aynı akıbete uğradılar; ama Batıda kaybolan küçük el sanatlarının yerini kapitalist nitelikte imalathaneler ve fabrikalar alırken; devlet, çeşitli teşvik tedbirleri ve bankalar yoluyla bu gelişmeyi hızlandırırken Doğu'da, yâni Kürdistan'da böyle bir gelişim görülmedi. Burada yalnızca Batı'dan gelen metalleri kitlelere ulaştıran ve yerli ürünleri toplayıp Batıya sevk eden bir ticaret burjuvazisi oluştu. Böylece, tüm ülkenin emperyalizmin bir meta ve sermaye ihraç alanı oluşu gibi, Kürdistan da, bunun yanısıra, Batıdaki burjuvazinin meta ihraç alanına dönüştü. Üstelik Türk burjuvazisi, kendisini gümrük duvarları ve çeşitli tedbirlerle koruduğu halde, Kürdistan için herhangi koruyucu bir engel de söz konusu değildi.

1950'lere gelinceye kadar, devlet eliyle bu bölgede yapılan yatırımlar, İnönü'nün "kendi ili" Malatya'ya yaptırdığı dokuma fabrikasının dışında, kışlalar, karakollar ve bölge madenlerinin sömürülmesine yönelik yatırımlar oldu. (Batman petrol tesisleri, Ergani bakır, Divriği demir ve Guleman krom yatakları gibi). Gerek madenlerin, hayvanların ve diğer ürünlerin taşınması, gerekse —İnönü'nün Sivas demiryolunun açılışında yaptığı konuşmadan anlaşılacağı üzere— askeri amaçlarla bölgeye iki demiryolu hattı uzatıldı. 1950 yılından sonra ise, çok partili burjuva yaşamının zorunlu sonucu olarak bölgedeki oy depolarını kontrol etmek, büyük toprak sahiplerini ve burjuvaları memnun etmek için bazı illere nazarlık türünden bir-iki fabrika açıldı; ama bunlar da durumu değiştirmede; aradaki uçurum giderek büyüdü. 1960'lardan itibaren beş yıllık plân uygulamaları dönemine geçildikten sonra da, bu plânlar da "geri kalmış bölgeler" in kalkındırılması için sözde birtakım tedbirler öngörülmesi olmasına ve burjuva iktidarları tarafından bunun geniş propagandası yapılmasına rağmen, bölgeye yapılan yatırımlar daima Türkiye ortalamasının çok altında oldu.

[...]

Kürdistan'ın geriliği tarım alanında da belirgindir. Cumhuriyetten sonra ülkede genel olarak tarımda kapitalist ilişkiler gelişti, Batıda feodal nitelikte büyük toprak sahipliği giderek silindi. Buna karşılık Kürdistan'da motorlu tarım ancak 1950'lerden itibaren görünmeye başladı. Son 15-20 yılda Doğu'da da tarıma giren motorlu araç sayısının hızla artmasına rağmen, bu bölgede üretime egemen olan feodal yapı henüz kırılabilmiş değildir. Toprak ağalığı gücünü korumaktadır. Günümüzde, Türkiye'de feodal ilişkilerden söz edildiği zaman akla hemen Doğu ve Güneydoğu bölgeleri, yani Türkiye Kürdistanı gelmektedir. Bunda, 1940'lara kadar bölgede yer alan ayaklanmaların, sürdürü-

len savaşların payı büyük olduğu gibi, ondan sonra da şoven iktidarlarca yürütülen ekonomi politikasının etkisi az değildir. Bölge halkının ürünlerini değerlendirmek, tarımı geliştirmek için ciddi bir çaba harcanmamıştır.

[...]

Böylece Cumhuriyet döneminde, Türkiye’de kapitalizmin gelişmesiyle birlikte Kürdistan üzerinde uygulanan daha da sistemli sömürü politikası sonunda, Türkiye Kürdistanı burjuvazi için bir pazar, bir sömürge rolü oynamış, yoksullaşmış, gelişme olanağı bulamamıştır.

Türkiye Kürdistanı, burjuvazi için yalnız son derece elverişli bir ham madde kaynağı (çünkü o buradan elde ettiği ham maddeler için kimseye herhangi bir bedel ödemek zorunda değildir), bir meta ihraç pazarı olarak önem taşımıyor, aynı zamanda ucuz işgücü bakımından da tükenmez bir kaynak oluşturuyor. Doğu’da hızla artan ve kendi bölgesinde istihdam olanağı bulamayan nüfus durmadan Batı’ya akıyor; böylece Batıdaki kapitalistler, çiftlik sahipleri, ellerinin altında, her zaman, diledikleri fiyata çalıştırabilecekleri bol işgücü buluyorlar. Bu durum, işçi ücretlerini düşük tutmak için de onlara uygun olanaklar sağlıyor. Yine Türkiye’den emperyalist ülkelere doğru var olan beyin göçü akımı, ülke içinde de Kürdistan’dan Batıya aynen cereyan ediyor. Kürdistan’da çalışma olanağı bulamayan, hatta çoğu kez kendilerine politik sebeplerle bu olanak tanınmayan aydınların pek çoğu Batıya yerleşiyorlar.

Kürdistan’da, ticaret, tarım, serbest meslekler ve küçük sanayi alanlarında oluşan sermaye de düzenli bir biçimde Batı’ya akıyor. Böylece işgücü gibi sermaye de sürekli bir erozyona tabidir.

Bölgede hayvancılık babadan kalma ilkel yöntemlerle yapılıyor. Buna rağmen Kürdistan ülkenin et ve süt ürünlerinin bü-

yük bölümünü karşılıyor. Ama devlet hayvancılığı korumak, geliştirmek için herhangi bir çaba göstermiyor. İklimin kötü gittiği yıllar yüzbinlerce hayvan açlıktan kınıyor. Kimi zaman da salgın hastalıklar onları telef ediyor. Şap hastalığı bunların başında geliyor. Böyle durumlarda hayvan yetiştiricileri, köylüler kendi kaderlerine terkediliyorlar. Buna karşılık devlet, Batıda tütün, fındık, pamuk üreticilerine gösterdiği kolaylıkların, yardımların, teşviklerin hemen hiç birini bu bölgedeki üreticilere yapmıyor. Suriye ve İran sınırlarında çok görülen hayvan kaçakçılığı, başlıca, devletin hayvan ürünleri politikasının üreticilerin aleyhine olmasından kaynaklanıyor. Dış piyasalarda hayvan fiyatlarının yüksek olması, devletinse ihracatı engelleyip hayvanları iç piyasada ucuz tüketim amacıyla kullanması bölgede kaçakçılığı doğuran başlıca neden. Kaçakçılığı engellemek içinse sınırlar tel örgülerle, mayın tarlalarıyla, karakollarla çevrilmiş durumda. Her yıl yüzlerce insan mayın tarlalarında can veriyor, ya da sakat kalıyor. Sömürgeci iktidarların kaçakçılığı önlemek için buldukları yöntem budur işte.

Ülkede turizmi geliştirmek için yoğun çabalar harcayan iktidarlar, 1960'lara gelinceye kadar Kürdistan'ı yabancılar için bir "yasak bölge" yapmışlardı. 1925 yılında çıkarılan ve yabancıların ancak Erzurum üzerinden transit geçişine izin veren bir kararname ancak 1964 yılında yürürlükten kaldırıldı. Bunun yanı sıra, Kürt halkının tarihini, kültür ve sanatını inkâra kalkışan, gizlemeye çalışan şoven politika nedeniyle bölgenin sanat eserlerinin, anıtların gün ışığına çıkması, tanıtılması mümkün olmuyor. Bunlar yıllar boyu yıkıntıya terkedildiler ya da sistemli olarak ortadan kaldırıldılar. Bu alanda şovenizm öyle düzeylere varındı ki, bir zamanlar Diyarbakır'da umumi müfettiş olan bir kişi Diyarbakır surlarındaki bazı yazıtları ve Silvan'daki bir dikili taşın üstündeki kabartma ve yazılan kazdırıp yok ettirdi...

Daha önce de söylediğimiz gibi devletin bu bölgedeki yatırım politikası yalnızca bölgenin sömürülmesine yönelik bir poli-

tika oldu. Bunun dışında, verimlilik, ham madde kaynaklarına yakınlık gibi ölçüler terkedilerek bölgede sanayi işletmeleri kurulmaktan özellikle kaçınıldı. Örneğin petrol bu bölgeden çıktığı halde, sondaj kuyularının ötesinde, petrol ürünlerini değerlendirmek için herhangi bir petro-kimya tesisi inşa edilmemiştir. Bölgede ne demir, ne krom cevherlerini işleyecek tesisler yapılmamıştır. Eskiden kurulmuş olanlar gibi yeni demir-çelik tesislerinin hiç biri de bu bölgeye kurulmamıştır. Dış borçlanma ve krediler yoluyla yapılan tesislerin hiç biri (bu arada son olarak Sovyet kredileriyle yapılanlar) bu bölgede değildir. Böylece petrol, demir, krom, kömür gibi madenler yalnızca bölgeden sökülüp götürülmekte; bir bölümü emperyalist ülkelere ulaştırılırken, bir bölümü de Batı'daki sanayi işletmelerinde tüketilmektedir. Bölge halkının gözünü boyamak için çok reklâm yapılan Keban barajının işlevi de bundan ibarettir. Diğer yandan Kürt halkı da hiç bir yararını görmediği yabancı borçları ve kredileri ödemek zorundadır.

Benzer bir ekonomi politikası İran ve Irak Kürdistan'ına da uygulanmıştır ve halen uygulanmaktadır. Yeraltı ve yerüstü kaynakları son derece zengin bir ülke olan Kürdistan'ın her parçasının bu derece geri kalışının temel nedeni yukardan beri anlattığımız bu sömürü ve zulümdür. Kürdistan'ın her parçası tipik bir sömürgeye dönüşmüştür.

Kürt Dili ve Kültürü Üstündeki Baskılar

Bu sömürü ve zulüm çarkı yalnız Kürdistan'ı ekonomik yıkıntıya ve Kürt halkını yoksulluğa sürüklemekle kalmadı; bu halkın tüm sosyal yaşamını, kültürünü, dilini de aynı cendereye soktu. Kürt halkının dili ve kültürü üzerinde kurulan baskı ve yok etme politikası kadar sert ve gerici olanına dünyanın pek az sömürgesinde rastlanır. Örneğin Türkiye, bu konuda Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yasasını [sic.], altında imzası bulunan

diğer uluslararası anlaşmaları (örneğin Helsinki Antlaşması), hatta Lozan Konferansı'nın 39. maddesini hiçe sayıyor ve bir paçavra gibi çığnemekten kaçınmıyor. Türk burjuva devlet adamları, zaman zaman dünyada sömürgeciliği, ırkçılığı kınayan bildirilere imza atıyor, ya da bu yönde demeçler veriyorlar. Doğrusu bunlar insanda şaşkınlık yaratıyor. Onlar galiba, Türkiye Kürdistan'ında yaşayan milyonlarca insanın kendi dillerinde okulları olmak şöyle dursun, onlara, kendi dillerinde gazete ve dergi çıkarmak, yayın yapmak, hatta kendi dilleriyle türkü söylemek hakkının bile tanınmadığını; böyle şeylere cesaret edenler çıktığı zaman başlarına bin türlü bela geldiğini, işkenceye ve ağır cezalara uğradıklarını bilmiyorlar.

Türk burjuvazisi ülkeyi Türkleştirme yönünde, Cumhuriyet öncesinden başlayarak bir hayli adım attı. Bunun için de eğitim ve kültür politikası son derece ırkçı-şoven bir nitelik aldı. Bilimsel ve sosyal gerçekler ayak altına alınarak insanlar ırkçılıkla, şovenlikle şartlandırıldı; başka uluslara, halklara karşı düşmanlık ve kin duyguları aşılandı; ulusal bencillik alabildiğine körüklendi. Ama bütün kırımlara, sürgünlere, tutuklamalara, işkencelere, düzmece tarih kitaplarına ve yatılı bölge okullarına rağmen Kürtlerin Türkleştirilmesi bir türlü başarısız oldu. Bu nedenle de sömürgeci yönetim tetikte duruyor. O, Kürt halkının Türk halkıyla yan yana, demokratik şartlarda, eşit haklara sahip olarak yaşayabileceğine akıl erdiremediği, daha doğrusu böylesi bir demokrasiye ve eşitliğe gönlü bir türlü razı olmadığı; sömürüden ve dolayısıyla zulüm çarkından vazgeçemeyeceği için jandarmasını, polisini, komando birliklerini emre hazır tutuyor, eski yıllardaki kadar olmasa da zaman zaman halkımıza gözdağı veriyor. Şovenlikle şartlanmış bürokrasi halkımıza hep kuşkulu gözlerle bakıyor; Viranşehir olaylarında, Van depreminde olduğu gibi fırsat buldukça kinini kusuyor.

Dil ve kültür üzerindeki baskılar Kürt toplumunun sosyal ve ekonomik yaşamını doğrudan etkilemektedir. Çünkü dil her

halkın yaşamında önemli yer tutar. Dil, bilginin, tecrübenin ulaşım aracıdır, üretimle doğrudan ilişkilidir, üretimi etkiler. Dilin kullanılmasının engellenmesi, gelişmesine olanak verilmemesi ticari yaşamı, tüm ekonomik hayatı olumsuz yönde etkiler. Kültürün baskı altına alınması, gelişmesinin engellenmesi kitlelerin bilgi edinme, moral bakımından gelişme, yetkinleşme yollarını tıkar.

Sömürgeci yönetimin Kürt dili ve kültürü üzerindeki baskıları bu halkın, Türkiye düzeyinde de olsa bir eğitimden geçmesini, sanat ve kültür alanında ürünler vermesini engellemiş ve kitleleri karanlığa, cehalete itmiştir. Sömürgeci yönetimin engellediği aslında halkın ilerici kültürünün, sanatının gelişmesidir. Ama o gerici ve yoz bir kültürün tahribatını sürdürmesine ses çıkarmıyor, hatta buna yardımcı oluyor. Çeşitli Ortaçağ tarikatları, şeyhler, Kürt halkını mistisizmle şartlandırmak, uyutmak için rahatça icrayı sanat ediyorlar ve böyleleri gayri resmi medreselerini serbestçe sürdürebiliyorlar. Bu tür büyücüler aynı zamanda devlet katında da itibar sahibidirler, oy depolarını kontrol eder ve burjuva partilerinden büyük saygı ve destek görürler.

Her ideoloji bir ihtiyaçtan kaynaklanır. İrkçılığı yaratan da gerici sınıfların çıkarlarıdır. Burjuvazi ve büyük toprak sahipleri, Türkiye’de geniş halk kitlelerini kendi çıkarlarına uygun şartlandırmak, biçimlendirmek, kullanmak için ırkçılığa, Ergenekon ve Bozkurt masallarına sarıldılar. Özellikle Kürdistan üzerindeki sömürü ırkçılığın başlıca kaynağı oldu. Burjuvazi, Kürt halkının direnmesini kırmak, kitleleri köleleştirmek için bu halkı aşığladı; onun bir dili ve kültürü olmadığını, Kürtlerin ilkel bir topluluk olduğunu, kendi kendilerini yönetemeyeceklerini işledi durdu ve bu anlayışı bizzat Kürt halkı içerisinde de yerleştirmek için elden geleni yaptı. Kürtler ulusal haklar mı istemekteler, onlara Kürtlerin bir ulus olmadıklarını, Türk soyundan geldiklerini söyledi. Kürtler dilleri ve kültürleri üstündeki bas-

kının kalkmasını mı istiyorlar: onlara Kürt dili diye bir dil olmadığını; Kürtçe denen şeyin Türkçe, Arapça ve Farsça'nın karışımı bir acayip şey olduğunu; bir kültür tarihi bulunmadığını, Kürtlerin yaratıcı bir geçmişi bulunmadığını anlattı. Bu şoven ve yalana dayalı ideoloji ile emekçi Türk halkını, Türk aydınlarını da şartlandırmaya çalıştı. Böylece ırkçılık, Türkiye işçilerinin, emekçilerinin dünya görüşünü bulandıran, onları burjuvazinin kuyruğuna takan bir rol oynadı.

Ama günümüzde bu ideoloji artık iflasla yüzyüze gelmiştir. Bir kere Kürt halkı artık bu masalları dinlemiyor, ulusal ve demokratik hakları uğrunda kararlı bir şekilde mücadele ediyor. Kürt ayaklanmalarını ezdikten sonra bir soluk alan ve artık işleri yoluna soktuğunu sanan sömürgeci, ırkçı yönetim bu nedenle şimdi bir şaşkınlık içindedir. Hızla bilinçlenen ve mücadele safalarını dolduran kitleler karşısında ne yapacağını bilememektedir. Sömürgeci yönetim 1958'lerde, 1963'lerde ve 1966'larda birkaç kez Kürt aydınlarını tutukladı, 1971'de ise sosyalist ve demokratik harekete karşı giriştiği genel saldırıda Kürt halkının ulusal ve demokratik mücadelesini de sindirmeye çalıştı. Ama sıkıyönetim sonrası, genel devrimci hareket gibi, Kürt halkının devrimci mücadelesi daha da serpilerek, kitleler arasında kök salarak karşısına çıktı. Burjuvazinin bu mücadeleyi önlemesinin, tarihi gelişimi durdurmasının artık hiç bir yolu, yordamı da yoktur.

Bu şoven ideoloji artık bizzat Türk aydınları, emekçileri arasında da iflas etmiştir. Ülkemizde, son 10-15 yılda hızla bilinçlenen emekçi halk yığınları artık ırkçı burjuva aldatmalarına papuç bırakmıyorlar; başka uluslara, halklara karşı kendilerine aşılana kını silkip atıyorlar. Sınıf mücadelesi geliştikçe Türk ve Kürt emekçileri, sömürüye, zulme karşı, tüm halkların özgürlüğü ve emeğin kurtuluşu için elele, omuz omuza mücadele ediyorlar. Bu mücadeleyi durdurmanın da artık hiç bir yolu ve yordamı yoktur.

Kürt Halkının Ulusal Mücadelesinde Yeni Bir Dönem Başlamıştır

Kürt ulusal hareketi bakımından son 30-40 yıl içinde bir hayli şey değişti. Bu süre içinde gerek dünyada, gerekse Türk ve Kürt toplumlarının yaşamında, sosyal yapısında önemli değişimler yer aldı.

1940'lara kadar Türk burjuvazisi, tüm ülke ölçüsünde egemenliğini kurma çabası içindeydi. Kürt ayaklanmaları, temelde, Kürt halkı üzerindeki baskı ve sömürüden kaynaklanmış olduğu ve ulusal hakların alınmasına yöneldiği halde, Kürt feodalleri, merkezi otorite ile aralarında yer alan sürtüşmeler ve bölgede egemenliklerini sürdürme çabasıyla yer yer bu ayaklanmalara katılmış ve başı çekmişlerdi.

Kürt halkı bu ayaklanmalarda başarıya ulaşamadı. Bunun bir nedeni Kürdistan'ın parçalı durumu ve Kürt halkının direnmelerinin, Kürdistanı bölüşmüş olan devletlerin ve bu ülkelerde bir sömürü ağı kurmuş olan emperyalistlerin ortak çabalarıyla ezilmesiydi. Diğer yandan Kürt toplumunda devam eden feodal ve aşiretçi yapı, geniş kitlelerin ulusal amaçları benimsemesine ve bunun için bir araya gelmesine elvermiyordu. Kürt halkı o dönemde güçlü ulusal organizasyonlar oluşturamadı. Feodaller ve aşiret şefleri ise sürekli olarak birbirleriyle çekişme halindeydiler ve ulusal hareketler sırasında bile bu düşmanca davranışlardan geri kalmıyorlardı. Geniş köylü yığınları toprak beylerinin, şeyhlerin, seyitlerin kontrolü altında idiler ve onların sürükledikleri yöne gidiyorlardı. İşçi sınıfının henüz sahneye çıkmadığı ve çok zayıf bir ticaret burjuvazisinin dışında burjuvazinin de varlığından söz edilemeyecek bu dönemde, ulusal hareketin yaygın, örgütlü bir kitle tabanı bulamaması doğaldır.

Bu ayaklanmaların yenilgisi, aynı zamanda, Kürt halkı üzerindeki egemenliği kendi ellerinde tutmak isteyen feodal unsurların yenilgisi oldu. Ama bununla Kürdistan'da feodal yapı tas-

fiye olmadı elbette. Zaten sömürgeci yönetimin böyle bir amacı yoktu. Sömürgeci yönetimle Kürt feodalleri arasındaki sürtüşme otoritenin paylaşılmasıyla ilgiliydi. Daha önce de hep belirttiğimiz gibi, Kürdistan'da feodal ve aşiretçi yapının devamı, en başta Kürdistan'ın sömürge statüsünden ileri gelmektedir. Yüzyıllar boyu devam eden sömürü ve zulüm, burada ekonomik gelişmeye, burjuvazinin ve işçi sınıfının güçlenmesine olanak vermedi. Feodal yapıyı tasfiye edecek olan elbette tarın ve endüstrideki gelişme olacaktı.

1940'lardan sonra, özellikle de çok partili döneme geçişle birlikte sömürgeci yönetimle Kürt feodalleri arasında yeni ilişkiler kuruldu, söz yerindeyse bir uzlaşma dönemi başladı. Beyler, şeyhler, nüfuzlu dedeler, aşiret reisleri Ankara'nın otoritesini tanıdılar. Ankara da onların yeniden hır çıkarmaması, hatta güdülen politikaya yardımcı olmaları için, onlara bir hayli olanaklar tanıdı. Onların ne topraklarına, ne dini sömürü alanlarına ve ilişkilerine dokunuldu. Tersine bu olanaklar da burjuva partilerinin emrine koşuldu. Ekonomik ve dini etkinliklerinden yararlanarak burjuva partilerin yerel liderliklerini, parlamento üyeliklerini, mahalli idareleri elde eden feodaller, devletle halk arasında aracılık rolünü de yüklenerek, devlet kredilerini aralarında bölüşerek ekonomik ve politik alanda daha da güçlendiler ve giderek burjuvalaşma evrimine girdiler. Bazıları topraklarına traktör sokup köylüleri kovdular. Bazıları kentlerde ticarethaneler açtı. Üniversiteleri bitiren feodal çocukları doğuda avukatlık, doktorluk gibi serbest mesleklerde adeta tekel kurdular ve üniversite yıllarındaki "milliyetçi"liklerini çabucak unutarak kısa sürede milyonlar edinmek için yoksul Kürt halkı üzerinde en amansız sömürü ağlarından birini kurdular; bir yandan da parlamento kapağı atmaya çalıştılar. Ankara da bu gelişmelerden son derece memnundu. Doğu uygarlaşıyordu! Beyler ve aşiret reisleri oy depolarını burjuva partilerine teslim ediyor, şeyhler kitlelerin gözünü kara perdelerle bağlayıp onları cennet-

cehennem hikâyeleri içinde oyalıyor, böylece işler, yani Kürt halkı üzerindeki sömürü bir güzel yürüyordu. [...]

Son 30-40 yıl içinde diğer bir önemli değişim Kürt toplumunun sınıfsal yapısında oldu. Bölgede feodal üretim ilişkileri toplumsal yapıya damgasını vurmakta henüz devam ediyorsa da kapitalizm de bu bölgeye sızdı ve Batı ile kıyaslanmasa bile, Kürdistan açısından küçümsenmeyecek değişiklikler yarattı. Demiryolları ve özellikle 1950'lerden sonra gelişen karayolu ağı Doğu'da kent ve köyleri birbirine ve Batı'ya bağladı. Kapalı köy ekonomisi yıkıldı, köy pazarla ilişki kurdu. Doğu'da da kentlerin nüfusu hızla büyüyor; kent ve kasabalarda oldukça güçlü bir ticaret burjuvazisi oluşmuştur.

[...]

Kent ve kasabaların büyümesi sonucu büyüyen ticaret burjuvazisinin yanı sıra esnaflardan, zanaatkârlardan, serbest meslek sahiplerinden, memurlardan oluşan bir kent küçük burjuvazisi de sayıca artıyor. Özellikle küçük memurlar, öğrenciler giderek işçi sınıfına yandaş bir güç oluşturuyor, devrimci ve demokratik mücadelede küçümsenmeyecek bir etkinlik kazanıyorlar.

Bir yandan kentleşme, diğer yandan motorlu araçların toprağa girmesi Doğu'da feodal yapının çözülüşünü hızlandırıyor ve bununla birlikte köylülük de dış dünyaya açılıyor, politik yaşamda etkisini duyuruyor.

Bu değişim Kürt toplumunda ulusal hareketin kitlesele tabanında önemli değişimler yaratmıştır. Feodal unsurların ulusal hareketten hemen tümüyle kopup, ticaret burjuvazisiyle birlikte işbirlikçi, karşıt bir güce dönüşmelerine karşılık, işçi sınıfı ve diğer emekçi kitlelerden, köy ve kent küçük burjuvazisinden oluşan çok daha yaygın bir kitle tabanı ulusal ve demokratik hedef-

lere sahip çıkmıştır. Bu hareket değişen dünya ve Türkiye şartlarında, çok daha ileri bir öze sahiptir.

Son 30-40 yıl içinde önemli bir değişim Türk toplumunda meydana gelmiştir. Kapitalizm ülke ölçüsünde egemen duruma gelirken ve tekelci bir niteliğe ulaşırken işçi sınıfı da nicelik ve nitelikçe gelişerek toplumdaki önde gelen devrimci sınıf olarak yerini aldı. O, artık 1920'lerde, 30'larda rahatça susturulan, örgütlenmesi kolayca engellenen, grev silahından, sendikadan yoksun zayıf halinden kurtulmuş, kitle mücadelesinin, devrimci ve demokratik hareketin başına geçmiştir. İşçi sınıfının çevresinde küçük burjuvazinin çeşitli kesimlerinin oluşturduğu demokratik güçler de önemli bir potansiyel oluşturuyorlar. Burjuvazi 40-50 yıl önce başlıca Kürt ayaklanmalarla uğraşıyordu. Oysa bugün onun karşısına, demokrasi ve sosyalizm için mücadele eden uyanık emekçi kitleler dikilmiştir. Bu güçler giderek tüm sömürüye ve zulme olduğu gibi Kürt halkı üzerindeki milli zulme de karşı çıkıyorlar. Türkiye'de genel olarak devrimci ve demokratik hareketin, özel olarak işçi sınıfının sosyalist hareketinin başarıları Kürt toplumunu da etkiliyor, özgürlük, demokrasi ve sosyalizm yönündeki mücadeleye hız ve güç katıyor. Gerçi, Türkiye'de emekçi sınıflar ve aydınlar arasında burjuvazinin yıllar yılı yaydığı sosyal şoven şartlanmalar henüz gereği gibi kırılmış değildir; ama onda, daha şimdiden büyük gedikler açılmıştır. İşçilerin saflarında, gençlik arasında, demokratik kitle örgütlerinde ve sosyalist saflarda, burjuva dünya görüşünün milli mesele konusunda yerleştirdiği şartlanmalara yığıtçe karşı koyan ve Kürt halkının ulusal ve demokratik haklarını savunan güçler günden güne artıyor. Bu durum burjuvaziyi telaşlandırıyor. Bu telaşla o, gelişimi durdurmak, her iki halkın devrimci güçlerini bölmek, devrimci dayanışmayı engellemek için türlü yollara ve tertiplere başvuruyor. Kürt toplumundaki gerici güçler de buna yardımcı oluyorlar.

Türkiye Kürdistan'ında feodalizmin çözülüşü ve ulusal hareketin emekçi kitleler ve aydınlar arasında yaygınlaşması, dünyada sosyalizm güçlerinin ağır bastığı ve Türkiye'de de sosyalist hareketin güçlenip kitleler arasında dal budak saldığı bir döneme rastlıyor. Bunun sonucu olarak, son 10-15 yılda işçi sınıfının dünya görüşü Kürt aydınları ve emekçileri arasında da hızla yayılmaktadır. Kürt feodal sınıfı ve burjuvazisi, devrimci ve demokratik harekete duyduğu ürküntüyle sömürgeci yönetimin kanatları altına sığınıyor, bunların bir kesimi en gerici burjuva partileriyle, tekelci sermayenin politik örgütleriyle ittifak yaparken, bir kesimi de diğer burjuva partilerinde yer alıyorlar. Bu şartlarda ulusal ve demokratik hareketin gerçek savunucuları emekçi kitlelerdir. Bu mücadele, Türkiye'deki tüm devrimci ve demokratik güçlerle dayanışma içinde, anti-emperyalist, anti sömürgeci, anti feodal ve anti faşist bir öz kazanarak gelişiyor. Bugün bilinçli Kürt emekçileri, Kürt aydınları soruna artık klasik bir ulusal duygusallık açısından bakmıyorlar. Kürt toplumunun milli baskıdan, sömürden kurtuluşu, salt sömürgeci boyunduruğunun son bulmasıyla sağlanamaz. Bunun yanı sıra tüm feodal kalıntıların tasfiyesi ülkenin demokratlaşması, emekçilerin ağırlıkta olacağı demokratik bir iktidarın kurulması zorunludur. Ancak bu yoldan toplum sosyalizmin eşiğine varacak, ülkenin gerici sınıfların eline ve yeniden emperyalist güçlerin kucağına düşmesi önlenemez, sömürü ve zulüm toplum yaşamından kesin olarak sökülüp atılacaktır. Türkiye Kürdistan'ında Kürt halkı bu mücadeleyi emekçi Türk halkıyla birlikte, omuz omuza verecektir ve demokratik bir halk iktidarını birlikte oluşturacaktır. Her iki toplumun kardeşçe, eşitçe, demokratik bir birlik oluşturması mümkündür; her iki halkın güç birliği ülkede böylesine demokratik bir halk iktidarının gerçekleştirilmesine yetecektir. Ve ancak böylesine, halkların serbest rızasına dayanan demokratik bir birlik ulusal sorunu çözecek ve gerçekten güçlü olacaktır. Elbette şoven burjuvazi ve

onun arkasındaki emperyalist güçler böyle bir çözüme yanaşmayacaklardır. Kürt toplumu içindeki feodal ve tüm gerici unsurlar da böylesine bir çözüme istemeyecek ve her iki halkın devrimci birliğini sabote etmek için ellerinden geleni yapacaklardır. Ama bunu gerçekleştirecek olan her iki halkın emekçileri ve devrimci güçleri olacaktır. Her iki halkın zaferini sağlayacak, onları gerçek özgürlüğe ulaştıracak olan en güvenilir, en çıkar yol da budur.

KÜRT HALKININ
ANTI-SÖMÜRGEÇİ ULUSAL
DEMOKRATİK MÜCADELESİNİN

kitle örgütleri siyaseti
demokratik 4

kovara
rızgarî ü canda
mehî

RIZGARİ

aylık
politik ve kültürel
dergi

Rızgarî

Kamuoyunda adı Rızgarî olarak bilinen çevrenin kökleri, 1975'te kurulan Komal Yayınevi'ne dayanır. Komal Yayınevi, 1970 öncesinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) içinde bulunan, 12 Mart döneminde yargılanan ve 1974 affıyla salıverilen bazı Kürt aydınları tarafından kuruldu. Yayınevi Kürt tarihi, Kürt kültürü üzerine önemli kitaplar yayımladı. Bu ekip, 1976 Mart sonundan itibaren *Rızgarî* (Kurtuluş) dergisini yayımlamaya başladı. Kürtlerin düşünce hayatını zenginleştiren yayınlardan biri de Kürtçe ve Türkçe yayımlanan bu dergi oldu. Dergi ilk sayısından hemen sonra yasaklandı. Rızgarî çevresine göre Türkiye'deki Kürt toplumu sömürgecilğe bağımlıydı, Kürt sorununun çözümü de Kürdistan'ın dört parçasının bağımsızlığını kazanmasından geçiyordu.

Dergi 1. ve 2. sayısında "Ezen Ulus Milliyetçiliğinin İrkçi Şoven Karakteri Üzerine I-II" başlıklı sert bir eleştiri yazısı yayımlandı. İki bölümden oluşan bu dizi Kürt aydınları arasında ilgi uyandırdı. Türk sosyalistleri bu eleştirilere tepki gösterdilerse de bu yazı vesilesiyle Kürtler ve Kürt sorunu konusunda yeniden düşünmek zorunda kaldılar.

Bu eleştirinin önemli bölüm başlıkları şunlar: "Ezen ulus milliyetçiliği ile ezilen ulus milliyetçiliğini aynı kefeye koymak, sonuç olarak ezen ulus hakim sınıflarına hizmet etmektedir. Bu bakımdan gerici bir tavidir." "Bilim olgulardan hareket eder. Kavramlarla sistemleşir. Kavramsal sistemleri tekrar olgulara dönerek test eder. Kendisini eleştirir. Dogmalara karşı durur." "Kemalizm ezen ulusun milliyetçiliğidir. Zulmedenlerin felsefesidir. Bunun adı da şovenizmdir." "Emperyalist sömürgeci İngilizlerden Güney Kürdistan'ı devralan Bağdat haramileri, sömürgeci tahakküm ve sömürüyü sonuna kadar sürdürdüler. Hâlâ da sürdürüyorlar." "Bütün bir sıkıyönetim boyunca hiçbir aklı başında yazar, gazeteci, bilim adamı ve benzerleri Diyarbakır yargılamalarını izlemedi, Neden?" "Yapılan her şey resmi ideolojinin yani Kemalizmin gereğidir. Apaçık bir burjuva ideolojisi olan Kemalizmin ideologları, Türk halkının devrimci demokrat (ulusal) mücadelesini saptırdıkları gibi, sosyalist (sınıfsal) mücadeleyi de çarpıttılar." "Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemelerinin kararları, ezen ulus milliyetçiliğinin kaynağı olan Kemalizmin savunulmasıdır. Sanıklar bu gerçeği teşhir ettikleri için cezalandırıldılar." "Kemalizm egemen ideolojidir. Türk ırkçılığı bu egemenliğe dayanır. Türk solu yıllar boyu Kemalizme süt emzirdi. Bugün bu çarpıklığa karşı çetin bir mücadele sürecindedir." "Emperyalist tuzaklara karşı devrimci dayanışma zorunludur."

Rızgarî çevresi 1978 sonlarında ilk bölünmesini yaşadı. Ayrılan grup *Ala Rızgarî* (Kurtuluş Bayrağı) adlı dergiyi çıkarmaya başladı. Diğer Kürt ve Türk sol grupları gibi Rızgarî de 12 Eylül döneminde büyük bir darbe yedi. Birçok yöneticisi hapse atıldı. (Kaynak: *STMA*)

NEDEN YENİ BİR YAYIN*

Dünya

[...]

Emperyalist-sömürgeciler tarafından boyunduruğa vurulmuş, köleleştirilmiş mazlum dünya hakları; köleliklerinin bilincine vardıkça; ülkelerinin doğal kaynaklarına sahip çıkmaktadırlar. Artık ülkelerinin emperyalist bir pazar olarak kullanılmasına başkaldırmaktadırlar. Her türlü ilhak ve işgal eylemlerine, her türlü emperyalist-sömürgeci baskı ve tahakküme karşı, sömürü ve zulme karşı; özgürlük ve bağımsızlık için, daha onurlu bir yaşam için, sömürsüz bir toplum için emperyalist-sömürgeci zincirin halkalarını en çürük yerinden kırıp atmaktadırlar. Her halka koparıldıkça, emperyalist-sömürgeci zincir ufalmaktadır. Böylece, çatırdayan emperyalizm, içine dönmekte ve kendi kendini yemeye hazırlanmaktadır. Emperyalizm'in bu çatırdaması, gittikçe yok olmaya yaklaşması, bu ülkelerdeki proleterlerin kurtuluşunu da beraberinde getirmektedir.

* Rızgarî, Sayı: 1, Mart 1976.

[...]

Nasıl ki, dünya emperyalist-sömürgeci sistemi uluslararası bir görünümde ise, bunun karşıtı olan sosyalist hareket de uluslararası bir görünümde. Ulusal kurtuluş mücadeleleri de bu konum içinde, dünya sosyalist sisteminin bir parçasıdır. Bu nedenlerle, kendi tarihi koşulları üzerine oturmuş ve özgül koşullarına göre yönlendirilen bir halkın emperyalist-sömürgeci güçlere karşı verdiği ulusal kurtuluş mücadelesi yerel olduğu kadar evrensel de.

Dünya halkları ve proleterleri emperyalist-sömürgeci güçlerin, yıkıldığı her alanda, yeni bir dünyanın kurulması için, sömürsüz bir toplum için, dünya sosyalist sisteminin bir parçası olabilmek için var güçleri ile çabalıyorlar.

[...] [M]azlum halklar artık yalnız kendi ulusal devletlerini kurma, dillerini ve kültürlerini asimilasyon ve boyunduruk altından kurtarabilmek için mücadeleyi yeterli görmüyorlar, aynı zamanda, ekonomik bağımsızlıkları için de mücadele veriyorlar.

Böylece, mazlum halklar kendilerine metod olarak ulusal kurtuluş devrimlerini proleter devrimlerle tamamlama hedefini seçmişlerdir. Bu, kovulan emperyalist-sömürgeci güçlerin yeniden dönmelerini de engellemektedir.

[...]

—Hindi-Çini’de, Vietnam halkının açtığı yolda, Kamboç ve Laos halkları bağımsızlık ve demokrasi bayraklarını yükselterek sosyalizm yolunda ilerliyorlar.

—Afrika’da Angola, Gine ve Mozambik halkları sömürgeciliğin yok edilmesi yolunda amansız bir mücadele ile bağımsız

devletlerini oluşturdular. Şimdi, sömürsüz bir toplum kurma yolunda ilerliyorlar.

—Batı Sahra halkının ulusal kurtuluş mücadelesi büyük boyutlar kazanmaktadır.

—Dofar, Beluci, Bengal, Bask, Kürt ve Eritre halklarının anti-sömürgeci mücadeleleri büyük boyutlara varıyor.

—Lâtin Amerika ve Ortadoğu’da, emperyalistler ve sömürgeciler darbe üstüne darbe yemektedirler.

[...]

Türkiye

Dünya’nın bu genel konumu içinde Türkiye’ye baktığımızda; Türkiye’nin özel koşullarında; Türk halkından ve diğer halklardan farklı bir yapıya sahip Kürt halkının varlığının somut ve inkâr götürmez olduğu, bu nedenle, Kürt halkının yapısının ve ilişkilerinin artık bütün yönleriyle tartışılmasının ve araştırılmasının, gerçek bilimin ve devrimci politikanın gereği olduğu ve bu görev yerine getirilmeden Türkiye de “bağımsızlık-demokrasi-sosyalizm” için verilecek mücadelenin çıkmazlara gireceği açıktır.

Kürt toplumu her yönü ile talan ve zulüm cenderesi altındadır. Bütün zor ve baskılara rağmen Kürt toplumu, varlık koşullarını koruyarak bugüne kadar gelmiştir, aynı zamanda üzerinde uygulanan çağdışı politikaları da ortaya çıkarmıştır. Tarihin hiçbir döneminde üzerindeki emperyalist-sömürgeci politika ve uygulamalara sessiz kalmayan Kürt halkının sürekli bir biçimde direndiğini görmekteyiz.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde meydana gelen olaylara, zulme ve insanlık-dışı uygulamalara gözler kapanmamalıdır, kulaklar tıkanmamalıdır. Türk solu ve Türkiye devrimci-demokratik kamuoyu bu acil görevi yerine getirmedir. Bu görevleri üstlenmek ortada dururken —her ne türden olursa ol-

sun— Kürt halkına yapılan zulmü ve insanlık-dışı uygulamaları gizlemeye ve örtmeye yönelmemelidir. Bu yanlış tutum, her yönü ile dünya halklarının yararına olmayan ve dünya sosyalist sistemine zarar verecek tutum, davranışlardır.

Bu nedenlerle teorik ve pratik olarak birçok meselenin artık açıklanmasının zorunluluğu vardır. Örneğin; ulusal mesele nedir, bu konuda devrimcilerin gerçek tavırları ne olmalıdır? Buna bağlı olarak bir ulusun egemen olduğu çokuluslu toplumlarda, ezilen ulusların kendi kaderlerini kendilerinin serbestçe tayin etmesi ilkesi ne anlama gelmelidir? Bu konuda devrimci görev nedir? Sömürge-sömürgeci ilişkilerinin muhtevası, bunlardan edinilen bilgilerle başta Kürt halkı olmak üzere diğer halkların anti-sömürgeci mücadelelerinin metodlara bağlanması ve kitlelere gerçek hedefin tayin edilerek dünya devrimci hareketinin bir parçası olma yolunda ciddi bir bilimsel adımlar atılmalıdır.

[...]

Burada Kürt halkının gelişen ulusal-demokratik bilinç ve potansiyelini de belirleyerek, bu potansiyelin gelişmesi ve geliştirilmesi, bilimsel olarak ciddi bir biçimde yönlendirilmesi gereğini de açıkça belirtmek zorundayız. Henüz küçük-burjuvazi ve özellikle öğrenci gençlik arasında ideolojik-politik bunalımlara yol açan ve karmakarışık bir düzeyde tartışılan ittifaklar sorununun ele alınması, incelenmesi ve somut olarak yerine oturtulması gerekmektedir.

[...]

Yayın

[...] [Y]ayınımız, aşağıdaki somut görevlerin yapılmasını acil ve vazgeçilmez saymaktadır:

1— *Yayınımız*, doğaya, topluma ve olaylara materyalist dünya görüşü ile bakmak ve diyalektik yöntemi bütün meselelere uy-

gularak, çözüme varmayı gerekli görmektedir. Bu, bize somut şartların somut tahlilinin gerekli olduğunu anlatır. (...)

“Çelişmelerin evrenselliğinin, çelişmelerin özgüllüğünün hemen içinde bulunduğu” Türkiye’de yeterince anlaşılamamıştır.

Çelişmelerin evrenselliğinin ya da salt (mutlak) olmalarının iki anlamı vardır: Bunlardan biri; çelişmenin, bütün şeylerin gelişme sürecinde bulunduğu, ikincisi; her şeyin gelişme sürecinde baştan sona kadar bir zıtlar hareketinin var olduğudur.

Topluma, doğaya ve olaylara materyalist dünya görüşü ve diyalektik yöntem ile bakmak, çelişmelerin doğru bir biçimde tespitini gerektirir. [...]

Somut şartların somut tahlili sonucu ve çelişmelerin evrenselliği ile özgüllüğünün iyice hesaplanması aşağıdaki belirlemeyi yapmamızı zorunlu kılmaktadır:

Türkiye şartlarında;

a) Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Türk halkından başka Kürt halkı yaşamaktadır.

b) Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan Kürt halkının diğer halklar gibi sürekli değişim ve gelişim içinde olduğu ve bu nedenlerle özgül ve farklı sorunları bulunduğu açıktır. Kürt halkının farklı ve özgül olan sorunlarını çözebilmek için evrenselden özgülüne inmek ve bilimsel dünya görüşü ile bu halkın meselelerini somutlaştırıp, çözmek zorunludur. Bu çözüm, Kürt halkının kurtuluşunun ulusal-demokratik programıdır.

Ortadoğu’nun jeo-politik konumuna göre;

c) Tarih içinde istikrarlı bir birlik göstererek, günümüze kadar gelen Kürt ulusu sömürgeci-emperyalist bölüşümler sonucu biçimsel ve suni sınırlarla birbirlerinden ayrılmış ve parçalanmış durumdadır. Ancak, dinamik bir gerçek olarak toprak, dil ve kültür birliği içindedir.

d) Kürt ulusunun dili ve kültürü asimilasyona uğratılmış, bütün teknolojik olanaklara kapalı tutularak gelişmesi engellenmiştir. Buna karşılık ortadan kaldırılamamış, ancak kısırlaştırılarak kelime hazinesinin köklerine indirgenmiştir.

e) Bütün folklorik ürünleri çalman ve yozlaştırılan Kürt ulusu önemli bir yozlaşmaya sokulmuş, tüm folklorik ürünleri başka bir kültür değeri olarak piyasaya sürülmüştür.

f) Bütün bu değerleri elinden alınan ve ulusal-demokratik hakları gasbedilen Kürt ulusu baskı ve sömürü altında tutularak sömürgeleştirilmiştir.

Bu nedenlerle emperyalist-sömürgeci politikanın yönlendirdiği çağdışı uygulama altında Ortadoğu'da Kürt ulusu, günümüzde kendi kaderini tayin etmek için mücadele vermektedir.

2— *Yayınımız*, ulusların kendi kaderlerini serbestçe tayin etmeleri ilkesine sonuna kadar saygılı ve taraftır. Bu ilkedен kısaca anladığımız şudur:

Biz ulusların kendi kaderlerini tayin etmesi kavramının anlamını hukuki tanımlamalarla cambazlıklar yaparak, ya da soyut tanımlamalar icat ederek değil, ulusal hareketin tarihi, ekonomik şartlarını öğrenmek istiyorsak varacağımız sonuç kaçınılmaz olarak ulusların kendi kaderlerini tayin etmesini, o ulusların yabancı ulusal bütünlerden siyasi bakımdan ayrılma ve bağımsız bir ulusal devlet kurmaları anlamına geldiğini anlarız.

Bu bakımdan ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkı derken;

— Kürt halkının bağımsız örgütlenmesi ve bilinçlenmesi,

— Kendi kadro ve dinamiklerini ulusal-demokratik mücadelesi için seferber etmesini anlamak gerekir.

Kürt halkının kendi kaderini serbestçe tayin etmesi ilkesi, aynı zamanda sömürgecilikten kurtarılması, üzerindeki her türlü baskı ye tahakkümün son bulmasını da savunmayı ve gündeme getirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Egemen ulus devrimcilerinin dilerinden düşürmedikleri “halkların kardeşliği ve eşitliği” için, bu ilkelerin açıkça teslim edilip savunulmasının zorunlu olduğunu ispata lüzum yoktur. Bunlar yapılmadan, ilerde atılacak atılımların devrimci bir niteliğe ya da mücadelenin gerçek rayına oturması mümkün değildir. Kürt halkının ulusal-demokratik programının yürütülmesi ve gerçekleştirilmesi Türkiye’de ciddi ittifakların kurulabilmesi için zorunlu bir koşuldur. Bunun dışında ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi ilkesinden söz açma, ne biçimde olursa olsun gerek Kürt halkının mücadelesi açısından ve gerekse ezen ulusun emekçi sınıf ve tabakalarının mücadelesine ters düşen ikiyezli bir tavidir.

[...]

3— *Yayın*, Türkiye çapında, Türkçe ve Kürtçe olacaktır. Gerekliliği görüldüğü zaman diğer dillerden de yayın yapılacaktır. Böylece yayının Kürtçe olması, ideolojik ve politik propaganda ve ajitasyonla Kürt halkına meselelerin kendi diliyle anlatılmasını sağlayacaktır.

4— *Yayın*, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki olayları somut bir biçimde ele alacağından ve ciddi bir alan çalışmasına dayandığından, ayrıca geniş bir kitle tabanına yaslandığından; yerel ve bölgesel kişilerin bilgi ve destekleri ile ve doğru verilerle Türkiye genelinde haber bütünlüğünü sağlayacaktır. Bu yönde Türk ilerici, devrimci-demokrat ve sosyalist hareketine dayanacaktır. Yayırımız böylece bir makale yarıştı olmaktan kurtarılarak, ciddi ve bilimsel olarak meselelere eğilecektir.

5— *Yayın*, asgari düzeyde bir örgütlenmenin gereği olarak yanlış ideolojik görüşlerle mücadele edecektir. Türkiye’de küçük-burjuva saptmaların, özellikle dedikodu, jurnal ve provo-

kasyonların, yoğunluk kazandığı bu günlerde bunların üstesinden gelmek, bir yayın için temel görev olmalıdır.

6— *Yayınımız*, anti-sömürgeci mücadelede hedeflerin tanıtılması ve seçilmesini sağlayacaktır. Kitlelerin içinde yapılan işlerin göstergesi olacaktır. Bu nedenle yasal ve politik koşulların, azamisinden yararlanarak, bilimsel olmayı hiçbir zaman göz ardı etmeyecektir. Böylece disiplinli bir çalışma ancak yapılabilir. *Yayınımız*, böylece KİTLE-KADRO-YAYIN diyalektiğini gerçekleştirecektir.

7— *Yayınımız*, somut şartlama somut tahlilinden hareketle çalışmalarını pratik mücadele alanına egemen kılacaktır. Ayakları havada ve kitlelerden uzak bir çalışmanın gereksizliğini ve yanlışlarını açıklayıp, anlatacaktır. Böylece:

İlkeli birlik-ilkeli mücadele, ideolojik mücadele ve politik dostluk, temel şiarımız olacaktır.

8 — *Yayınımız*, mücadelesinde kitlelerin kuyrukçusu değil, yol göstericisidir.

9— *Yayınımız*, demokratik-sosyalist muhtevalıdır. Bu iki muhteva hiçbir zaman birbiri ile çelişmez, tersine bir bütün içinde götürülmesi gerekli olan ve birbirlerini bütünleştiren iki muhtevadır.

10— Türkiye’de Kürt toplumu ile ilgili ciddi ve bilimsel eserler olmadığından (bir iki tane hariç) bu yönde sosyo-ekonomik ve politik birçok eserin tanıtılması ve devrimci mücadeleye kazandırılması yolunda önemli çalışmalar yapılması gerekir. Böylece bilinmeyen önemli tarihi olguları anlamak ve mücadeleyi daha ciddi boyutlarla ele almak gerekli olacaktır. *Yayınımız* bu konuda harekete güçlü eserler kazandıracaktır.

11— Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde önemle üzerinde durulması gereken ve hareket yönünden büyük bir potansiyel gösteren, bizim adına yurtsever-milliyetçi güçler dediğimiz potansiyelin;

—Kesin surette abartılmaması, aynı zamanda küçümsenmemesi gerektiğine inanıyoruz.

—Bu güçlerin sosyalist düşünceye karşı yer yer fanatik tutum ve davranışlarının da en ince teferruatına kadar hesaplanmasını ve buna göre değerlendirilmesini hareket açısından yararlı görmekteyiz.

12— Türkiye’de yanlış anlaşılan ve teorik temellendirilmesini ileride detayları ile vereceğimiz ittifaklar sorununu kısaca da olsa belirlemekte yarar vardır. Bu konuda iki düzey görmekteyiz;

Birincisi, Kürt halkı ile Türk emekçi sınıf ve tabakaları-devrimcilerinin ittifakları. Yani, Kürt halkının ulusal-demokratik kurtuluş hareketi ile Türk proletaryasının ittifakı.

İkincisi, Kürt halkının ulusal-demokratik mücadelesinde yer alan sosyalist kadrolar ve örgütler ile yurtsever-milliyetçi kadrolar ve örgütler arasındaki ittifak.

Yukardan beri açıklamaya çalıştığımız dünyanın genel konumu ve Türkiye’nin özgül koşulları içinde belirlenmesi gereken ilkelerimizin açıklanması, tartışılması ve teorik temellendirilmesi yayınınızın süreç içinde ele alıp tek tek ispatlaması gereken konulardır.

Rızgarî Çıkarken

21 Mart yayınınızın çıkış günü aynı zamanda Newroz Bayramı’dır. Ortadoğu’da İran, Afgan ve Beluci halkları ile birlikte Kürt halkı da bu bayramı kutlamaktadır. Tarihi bir geçmişi olan Newroz’un Türkçe kelime karşılığı “yeni gün”dür.

Newroz ile ilgili değişik rivayetler vardır. Ancak kaynak ayıdır. Değişikliğine rağmen kitleler bu bayram ile neyin sembolleştiğini ve neyin anlatılmak istendiğini bütün yönleri ile bilirler. Newroz’da sembolleşen kötülüğe zulme ve sömürüye is-

yandır. Bunların yerine iyiliğe, kardeşliğe, aydınlığa, kısaca zulümsüz ve sömürsüz bir topluma ulaşma arzusudur.

Devrimciler, kendi halklarının demokratik muhtevalı değerlerinin mirasçılarındırlar. Kendi tarihi geçmişi üzerine oturmayan ve tarihindeki devrimci değerlerin, oluşumların mirasçısı olmayan bir devrimci hareketin başarı şansı azdır. Eksikliğine, aksaklığına rağmen geçmişe sahip çıkmak ve bunu günümüzün bilimsel teorik belirlemeleri içinde eriterek tekrar halka götürmek zorunluluğu vardır.

Ortadoğu'da Kürt ulusunun emperyalist-sömürgeci bölünmüşlüğü'nün her bir parçası üzerinde olan emperyalizme bağımlı yerel sömürgeci devletler nasıl ki bütün olarak Kürt ulusunun ulusal-demokratik değerlerinin gelişmesine engel olmak ve giderek bunu yok etmek amacındaysalar, bu halkın ulusal-demokratik değerlerinin bir parçası olan Newroz'un kutlanmasına da karşıdırlar. Nasıl emperyalist-sömürgeciler tarafından kendisine vurulan zincirlere boyun eğmemiş ve bunları parçalamak için mücadele eden Kürt ulusu, sürekli olarak direnmiş ise, sömürgeciliğe ve kendisine yapılan zulme karşı duruşunun bir parçası ya da sembolü olan Newroz'unda bütün baskılara ve engellemelere rağmen kutlanmasında direnmiştir. Ve günümüzde tüm çabası ile bu bayramın kutlanması için direnmektedir.

Kürt toplumunun yok edilmesi, değerlerinin asker postalları altında çiğnenmesi, onursuz ve köle bir toplum haline getirilmesi politikası ve eylemine bağlı olarak Newroz geceleri, Kürdistan'da özgürlük isteminin sembolü haline gelen ateşlerin yakılmasından sonra da Kürt ulusu üzerindeki emperyalist-sömürgeci baskı ve ezme eylemleri bir kat daha artırılır. Her Newroz kendisi ile birlikte kitle tutuklanmalarını, kanlı operasyonları getirir. Kürt tarihi bunun canlı örnekleri ile doludur.

Sömürgeciliğin vahşetini artırmasının nedeni kuşkusuz Newroz'un sadece bir bayram olarak Kürtler tarafından kut-

lanmak istenmesi değildir. Çünkü sömürgeciler, kendi sömürge politikalarına ve uygulamalarına ters düşmeyen bir dizi bayramın Kürtler tarafından kutlanmasına karşı çıkmıyorlar. Hatta çoğu kez bu politikaları gereği, bazı bayramların kutlanması ve giderek yerleştirilmesi için yardım da ediyorlar. Newroz'a olanca kinleri ile karşı olmalarının nedeni, bu bayramın demokratik bir geçmişinin ve içeriğinin olmasıdır.

Sömürgeciler, Newroz'da somutlaşan, Kürt ulusunun kendisini bağlayan emperyalist-sömürgeci zincirlerden, baskı ve zulümden kurtulma arzusu ve mücadelesine karşıdırlar. Newroz geceleri, dağlarda yakılan ateş, Kürt ulusunun ulusal-demokratik mücadelesinin dünya halklarına bir mesajıdır. İşte, sömürgecilerin Newroz Bayramı'ndan korkmalarının ve bunun sonucu olarak da saldırgan olmalarının nedeni bu mesajdır.¹

Dağlarda her özgürlük ateşi yakılанда sömürgeci devletler, dünya emperyalistleri ile birlikte hemen telaşa kapılarak bu ateşin söndürülmesi ve yok edilmesi için akla gelmeyen barbarlıklar ve çağ dışı metodlar uygulamaktadırlar. Emperyalist-sömürgecilerin bu elbirliğinin ve barbarlıklarının en son örneğini on yıllardan beri Irak'ta dağlarda yakılan özgürlük ateşinin geçici bir süre için küllendirilmesinde görüyoruz. Kuşkusuz bu ateşin küllenmesinin yalnız bu nedene bağlanması yanlıştır.

¹ Her ne kadar İran'daki Kürtlerin bu bayramı kutlamalarına engel olunmuyorsa da bu, İran'daki Kürtlerin Newroz Bayramı'nu devrimci-demokratik içeriğiyle kutladıkları ya da İran sömürgecilerinin devrimci-demokratik içeriğiyle birlikte bayramın kutlanmasına izin verdikleri anlamına gelmez.

Çünkü, İran Newroz'un devrimci-demokratik niteliğini boşaltarak, kof, mistik bir bayram haline getirmek sureti ile kendisine milli bir bayram olarak seçmiştir. Yani, İran'daki, Newroz Bayramı, İran sömürgecilerinin diğer halklar üzerindeki politikalarına ters bir bayram değil, tersine bu vahşi politikayı tamamlayıcı bir niteliğe büründürülmüştür. Emperyalist-sömürgeciler, kendi politikalarına ters düşen değerlerin koruyucusu ve kollayıcısı olamazlar. Bu nedenle eğer İran'da Kürtlerin Newroz'u kutlamalarına engel olunmuyorsa bu, resmi politikanın bir gereğidir.

Birçok neden ile birlikte Newroz da barbarlığa ve zulme karşı isyanın yol göstericisi olmuştur.

Sosyal hayatta derin izleri bulunan, mitolojik bir simgedir Newroz. Newroz, emperyalist-sömürgecilerin başka ve zulümleri için tek başına bir neden değildir. Saldırılan bir hedef, kapatılması gereken bir gediktir. Çünkü Newroz'da Kürtler, gaddar, despot bir hükümdarı hatırlarlar. Bu hükümdar, Dahak'tır. Dahak'ın, omuzlarındaki iki yılana hergün iki genç insanın beynini yedirdiğini, hergün Dahak'ın cellatlarının iki genç insanın kafasını kopardığını bilirler. Ve bilirler ki, hiçbir müstebit, halkları ebediyen zincire vuramaz. Bir Kawe çıkar, demirci Kawe, yıkar saltanatını Dahak'ların. Önlüğünü bayrak yaparak halkların o harikulade gücünü kale burçlarına diker.

Irak'taki ateş —yani Kürt ulusal hareketi— yıllardan beri Baas ırkçı-faşist yönetimine ve onlardan önce de Irak gerici yönetim ve sömürgeci güçlerine karşı mücadelede gelişmiş ve günümüzde de geçici bir süre için durmasına karşılık devam eden, ilerici ve demokratik bir harekettir. Genel olarak Ortadoğu'nun ve özel olarak da Kürt ulusunun üzerinde bulunduğu alan (dünyadaki stratejik konumu bakımından) her hâl ve şartta emperyalist dünya sistemine ve sömürgeci güçlerine karşı bir bütün halinde yanmaktadır. Bu hareket, Ortadoğu'da emperyalist-sömürgecileri yıpratın, gerileten ve gelecekte de onarılmaz yaralar açan bir harekettir. Baas ve Baas'ın müttefiki olan güçlerin militarist savaş politikaları, yakılan ateşi söndüremedi. Yok edemedi. Zaten dünya devrimci pratiği yok, edilmesi kolay bir ulusal kurtuluş hareketi göstermiyor. Küllenmeye bırakılmış ateşlerin daha gür ve yakıcı olarak yeniden alevlendiklerinin örnekleri ile doludur. Bu ateşin kısa bir süre küllenmesinin, başka bir deyimle Irak'ta Kürt ulusal-kurtuluş hareketinin geçici yenilgisinin en büyük nedenlerinden birisi, Ortadoğu'daki Kürt ulusunun birden fazla merkezi otorite tarafından parça-

lan[ması] ve her parçanın (birlikte hareket etme ilkesine dayanarak) Baas ile ittifak kurabilme, Baas'ı destekleme olanağıdır.

Her köşesinde özgürlük ateşlerinin yandığı, ulusal-kurtuluş mücadelelerinin bayraklarının dalgalandığı yaşadığımız çağda en mazlum ve en ağır koşullarda bulunan Kürt toplumunun bütün olumsuzluklara rağmen (ki bu olumsuzluklar tek tek ele alınıp, incelenecektir) ulusal demokratik mücadelesi gün geçtikçe boyutlanacak, gelişip serpilecektir.

Dünya devrimci hareketinin kopmaz bir parçası olan Kürt halkının ulusal-demokratik mücadelesinin gelişmesi, somutlaşması ve istenen hedeflere varması için Kürt toplumunun bir parçası üzerinde olan egemen ulus devrimcilerinin, demokratik ve devrimci mücadelelerine ters değildir. Aksine Kürt halkının ulusal-demokratik hareketinin her başarısı, her ileriye yönelik gelişimi, mutlaka egemen ulus devrimcilerinin demokratik-devrimci mücadelelerinde başarılarını ve daha ileriye yönelmelerini getirecektir.

Görev, özgürlük ateşinin gelişimini, sürekliliğini ve başarısına sağlamaktır. Yani; Kürt halkının ulusal-demokratik mücadelesi önemli ve zorlu birçok sorunla karşı karşıyadır, işte bu zorlu ve büyük olan Kürt halkının ulusal-demokratik mücadelesini somutlaştırma, geliştirme ve sürekliliğini sağlayarak başarısını kutlamak için her türlü çaba harcanmalıdır.

Rızgarî'nin, özgürlüğe ve zulme başkaldırını simgeleyen ateşlerin yakıldığı Newroz gününde çıkışı bir tesadüf değildir. Üstlenilen görevin ürünüdür ve bir parçasıdır.

TÊKOŞIN

ULUSAL SORUN
VE
ÖRGÜTLENME
SORUNU ÜZERİNE
GÖRÜŞ VE
ELEŞTİRİLERİMİZ

Têkoşin

1978 ortalarında Kurtuluş hareketinden ayrılan bir grup *Têkoşin* adlı dergiyi yayımladı. Kurtuluş grubu “Kürdistan sömürgeci” tezini savunuyordu. Fakat birlikte örgütlenmeden yanaydı. Têkoşin de öteki Kürt örgütleri gibi “sömürge” tezini savunuyordu, fakat ayrı örgütlenmeden yanaydı. *Têkoşin* dergi olarak 4 sayı yayımlandı. Birinci sayıda, “Ulusal Sorun ve Örgütlenme Sorunu Üzerine Görüş ve Eleştirilerimiz” yazısı yer alıyordu. *Têkoşin*'in ikinci sayısında, “Neden Ayrı Hareket?” sorusuna cevap aranıyordu. *Têkoşin*'in 4. sayısı (Eylül 1979) “Kürdistan Devrimi Üzerine Toplu Görüşlerimiz” konusuna ayrılmıştı. Bu incelemenin üçüncü bölümü, “Kuzey Kürdistan'da Sosyo-Ekonomik Yapı ve Toplumsal Sınıflar Üzerine” başlığını taşıyordu. Dördüncü bölüm “Kuzey Kürdistan'da Kapitalist Gelişimin Kısa Tarihi”, beşinci bölüm ise “Kürdistan Devrimi Üzerine” başlıklarına sahipti. (Kaynak: STMA)

KÜRDİSTAN'IN SÖMÜRGE NİTELİĞİ VE SÖMÜRGELEŞME SÜRECİ ÜZERİNE*

[...]

Ortadoğu'da uluslararası bir sömürge olan Kürdistan'ın, Kürt halkının, ulusal kurtuluş mücadelesi (...) karşısında öncelikle bölgedeki Türk, İran, Irak vb. gibi sömürgeci devletleri bulmaktadır.

Ulusal birliği ve bütünlüğü bozularak uluslararası bir sömürgeye dönüştürülen Kürdistan'ın bu statüsü emperyalist ülkeler ve bölgedeki sömürgeci devletler tarafından ortaklaşa gerçekleştirildi. Ve bugün de bu sömürgeci boyunduruk aynı güçlerce ortaklaşa sürekli kılınmaya çalışılmaktadır. Ancak Kürdistan doğrudan bir biçimde emperyalist devletlerin değil —ki Kürdistan tarihinde böylesi de görüldü; örneğin Birinci Emperyalist Savaş sonrasında Kürdistan'ın büyük bir bölümü fiilen İngiliz, Fransız, gibi emperyalist ülkelerin işgali altındaydı ve bu emperyalist işgal uzunca bir dönem devam etmişti— bu emperyalist devletlere bağımlı olan devletlerin sömürgesidir.

* *Tekoşin*, Sayı: 1, 1978.

Bu durum Kürdistan'daki sömürge yapıya değişik özellikler kazandırmaktadır. Bu farklı çizgilerden hareketle kimileri Kürdistan'ın sömürge olmadığını, olamayacağını iddia etmektedir. Kürdistan'ın idari ve coğrafi konumunun özellikleri, ulusal baskının biçimi, Kürtlerin örneğin Türkiye'de TC vatandaşı sayılması —ki Kürtler 1834'den beri Türk vatandaşı olarak gösterilmektedir. Bu durum yeni olmadığı gibi yalnız Kürdistan'a da özgü değildir. Gineli Afrikalılar Portekiz, Cezayirliiler Fransız vatandaşı sayılıyordu— parlamentoda ulusuna ve ülkesine ihanet etmiş Kürt milletvekillerinin olması —ki bu da yine Kürdistan'a özgü olmayan 19 ve 20. yüzyılın çoğu sömürgelerinde gözlenebilen bir olgudur— vb. durumlar Kürdistan'ın sömürge olamayacağına ilişkin ucuz iddiaların dayanağı yapılmaktadır. Bu muhakeme tarzı, sömürgecilik olayını bilememekten ötürü olduğu gibi, bütün sömürgelerde bütünüyle benzer çizgiler ve yapılar aramaktan da kaynaklanmaktadır.

Aynı muhakeme çizgisini izleyen kafaların en çok savdukları bir başka teorik gerekçe de çağa ilişkindir. Emperyalizm çağında sadece emperyalist ülkelerin sömürgelerinin olabileceği şeklindedir. Bu iddiaların temelinde yatan bir yanıyla sömürgecilik olayını salt emperyalizm çağına özgü saymaktır. Ya da en fazla sömürgeciliğin tarihini serbest rekabetçi kapitalizm dönemine kadar geriye götürmektir. Sömürgeciliğin köleci çağdan beri var olduğunu, ancak farklı tarihsel dönemlerin niteliğine ve farklı ekonomik, sosyal ve siyasal yapılara bağlı olarak nicelikçe dönüşüme uğradığını yine bu faktörlere bağlı olarak sömürgeciliğe yol açan nedenlerin, sömürgeleştirme yöntemlerinin ve sömürgeci politikanın özelliklerinin de değişime uğradığını görememektir. Bir yanıyla da bu tür iddialar, emperyalist çağın karikatürize edilmiş "Marksistçe" bir tahliline dayanmaktadır. Bir çağda tipik ve tipik olmayan çizgilerin birlikte var olduğu biçimindeki Leninist tahlil kavranmamaktadır. Çeşitli dönemler arasına "su geçirmez bölmeler" geçirmek bu dönemler ara-

sındaki çok sayıda bağı inkâr etmektir. Emperyalizm çağında genel kural olarak emperyalist sömürgeciliğin söz konusu olduğunu, fakat kural-dışı ve istisnai olarak emperyalizme bağımlı devletlerin de sömürgeciliği uyguladığı gerçeği görülmemiştir.

Sömürge gerçeğini kavramamanın somuta ilişkin bir nedeni de Kürdistan'ı sömürgeleştirme sürecinin yüzyıllarca geriye dayandığını görememektir.

[...]

[B]u süreç Kürdistan'ın daha serbest rekabetçi kapitalizm çağında sömürgeleştirildiğini gösterir. Emperyalizm çağında değil. Fakat emperyalist ülkelerin çıkarlarına aykırı düşmediği için yirminci yüzyılda da bölgedeki sömürgeci devletlerin tasarufu devam etti. Demek ki ortada anlaşılması güç bir durum yoktur. Ve bunun tek örneği de Kürdistan değildir.

Fakat hâlâ bu gerçeği inkâr etmede direnen kafalar vardır. Bunların hemen hepsi, sömürge tespitine karşı çıkarılarken Türkiye'nin sömürgeci olamayacağı noktasından hareket etmekte. Hatta Kürdistan'ın sömürgeye benzediğini fakat sırf bu nedenle sömürge olamayacağını iddia edenlere de rastlanmaktadır. Osmanlı-Türk resmi devlet ideolojisi bu çevrelerde önemli ölçüde etkili olmuştur. Özellikle Kemalist ideolojinin Türk solunda hatırı sayılır bir etkisi söz konusudur. Kemalistlerle ittifaktan dem vuranlar mevcuttur. Bundan da öte Kemalistlere bel bağlayanlar, medet umanlar az değildir. "Tuna'dan Umman'a dek" hüküm sürmüş bir imparatorluktan miras kalmış bir ülkenin mirasyedisi olmamak için "toprak bütünlüğü" vb. gibi zırvalara olur olmaz sarılabilmekteler. Ülkenin eski ihtişamına özenenler ve bundan etkilenenler yalnız gerici-faşist odaklar olmaz, bazan da "solcu"(!) olurlar. Böyle olunca da "son Türk devletinin" "toprak bütünlüğü" bu çevreleri bir hayli "hassas"

kılar. Bu hassasiyet bugün solda sosyal-şovenizm kılığına bürünerek epey önemli rol oynamaktadır.

Durum bu iken Türkiye'ye sömürgeci diyebilmek bir hayli güç olsa gerek.

Kürdistan'ın anlattığımız sömürge niteliği sömürgeci bir devrimi gündeme getirir.

[...]

“Ayrı” ve “Ortak” Örgütlenme

Bir sorunu doğru kavramlarla tartışmak ve açıklamak önemlidir. “Ayn” örgütlenmeye karşı olan hemen her siyasi hareket, “ayn” kavramından hareketle bu tarz örgütlenmeyi “Bundçuluk”, “Fracılık” “Ayrılıkçılık”, “Milliyetçilik” vb. olarak nitelenebilmektedir. Kullanılan “ayn” sözcüğü bu tür yorumlara müsait olduğu ve saydığımız nitelermeleri çağrıştırdığı için “ayn örgütlenme” ile anlatılmak istenen karşılayan bir sözcük değildir. Bu nedenle biz, “ayn” kavramı yerine “bağımsız” kavramını kullanacağız. Yani bu tarz örgütlenmeye “Bağımsız Örgütlenme” diyeceğiz. Literatürde bu tür örgütlenmeler “ulusal” olarak nitelenir. Örneğin, “Ulusal-Sosyal Demokrat Örgütler”, “Ulusal Proleter Partiler”, “Milliyetler Örgütleri” gibi (çok uluslu devletlerde).

Buradaki ulusal sözcüğü örgütlenmenin biçimine ilişkindir. Zaten “bağımsız” kavramı ile de örgütlenmenin biçimsel anlamda ulusal olacağı anlatılmak istenir.

Sorun genel anlamda ezilen ulusun –somutta sömürge Kürt ulusunun– ulusal kurtuluş hareketi ile ezen ulusun işçi sınıfı hareketi arasındaki ilişkiler noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu iki hareket arasındaki ittifakın biçimine ilişkindir tartışma.

Kürt halkının anti-sömürgeci ve anti-feodal kurtuluş hareketi ile Türkiye proletarya hareketinin birbirlerinin doğal müttefikleri olduğu açık bir gerçektir. Ve bu ittifakın tek biçimi yoktur. Bu ittifak birlikte örgütlenmede —örgütsel birlik— ifadesini bulabileceği gibi, iki halkın kurtuluş mücadelesine öncülük eden yapılar, partiler arasındaki ittifakta da somutlaşabilir. Başlangıçta işaret ettiğimiz gibi burada tayin edici olan somut şartlardır. Sorun bir tercih sorunu da değildir. Elbette ki proletarya sosyalistleri ittifakın daha tam ve daha sağlam biçimlerinden yana olacaktır. Örgütsel birliğin gerçekleşmesi için de mücadele edeceklerdir. Bu Kürt Marksistlerinin enternasyonalist bir görevidir. Fakat örgütsel birlik ancak proleter önderlikli hareketler arasında sözkonusu olabilir.¹ Şartlar ne olursa olsun, her şeye rağmen böyle birlikler, savunulamaz. Bu tür birlikler, suni ve oportünist birlikler olmaktan öte, bir anlam taşımaz. Bugün Türkiye de bir proletarya partisi yoktur. O halde doğal olarak şöyle bir soru gündeme gelecektir. Kiminle ortak örgütlenme? Kaldı ki Kürdistan'da da henüz gerçek bir proleter hareket yaratılmış değildir. Türk solundaki bir takım grupların ise, henüz bütünlüklü bir siyasi çizgi bile formüle edemedikleri ve devrimin en temel siyasi konularında görüşlerini dahi belirleyemedikleri ve ağırlıklı olarak gençlik hareketleri oldukları halde kendilerini ortak örgütlenmeye cevap veren yapılar olarak görmeleri bir aldatmacadan ve zorlamadan başka bir şey değil-

¹ Örgütsel birliğin gerçekleşmesi farklı seyir izleyebilir. Yani mutlaka Kürt halkının ulusal ve sosyal kurtuluşuna ve Türkiye proletarya hareketine öncülük eden iki ayrı otoritenin birleşmesi şeklinde olmayabilir. Ezen ulusun işçi sınıfı hareketinin öncüsü, ezilen ulusun ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelesini de kucaklayarak uluslararası bir merkezi örgütlenmeye dönüşebilir. Nitekim başlangıçta temel bölümü Rus olan RSDİP'sinin giderek uluslararası bir yapı kazanmasında bu iki farklı oluşumu görebiliyoruz. Ancak şunu belirtelim ki, bugün Türkiye'de ezilen ve sömürge Kürt ulusunun kurtuluş mücadelesine de yön verebilecek bir örgütlenmenin oluşması bir yana, Türk işçi sınıfı hareketine bile öncülük edebilecek yetenekte bir siyasal örgütlenme mevcut değildir.

dir. Bu tür bir savunma ortak örgütlenme esprisini hiç mi hiç kavramamak demektir. Türk solundaki çeşitli grupların bünyesinde Kürt devrimcilerinin (!) de yer alıyor olmasını “Ortak Örgütlenme” (!) olarak gören bir anlayış temelinde sakat bir anlayıştır. Bugün Türk solundaki hemen her hareket sola egemen olan subjektif ve pragmatik yaklaşıma, sosyal-şoven teori ve pratiğe, bir proletarya partisinin yokluğuna rağmen ortak örgütlenmenin önündeki engeli salt güven ya da güvensizlik sorunu olarak görmektedir. (...) [S]orunu güven ya da güvensizlik meselesine indirgeyen akımların birçoğu kendilerinin bir parti değil, bir grup olduklarını ve Türkiye’de yaşamakta olan sürecin partileşme süreci olduğunu kabul etmektedirler. Kendilerini işçi sınıfı partileri(!) olarak gören revizyonist TİP, TSİP, TKP vb. gibilerini saymazsak tabii. Bu revizyonist parti(!)ler de hızla diline kadar TKP’lileşen –ilerleyen– “Şıvan” ve “Özgürlük Yolu” gibi oportünist akımların varlığı sayesinde artık bu engelin de ortadan kalktığına hükmedeceklerdir herhalde. Gerçi “Özgürlük Yolu” açısından *Ürün* dergisinin eleştirisinin(!) yarattığı polemik bu süreci geciktirmiştir ama, bu önemli bir engel olmasa gerek. *Ürün* dergisinin eleştirisi de olmasaydı “Özgürlük Yolu” “57 yıllık şoven geleneği” eşelemeyecekti hiç.

[...]

Kürt Sorunu Çok Boyutluluğu ve Karmaşıklığı İçinde Kavranılmalıdır

Birçok siyasi hareket, Kürt sorununu salt “Misak-ı Milli” sınırları içinde ele almanın yanlış olduğunu, sorunun Ortadoğu boyutlarında uluslararası bir karakter taşıdığını vurgulamakla birlikte, birtakım tespitlerde bu gerçeğin dikkate alınmadığı, ya da etraflıca düşünülmediği görülmektedir. Uluslararası bir sömürge olan Kürdistan’ın bu niteliği diğer konularda olduğu gibi,

örgütlenme konusu üzerinde de etkili olmaktadır ve olacaktır. Herhangi bir yanlış anlamaya yol açmaması için bir noktayı vurgulayalım. Mücadelemizde esas olacağımız alan Türkiye Kürdistanı, yani Kuzey Kürdistan'dır. Ancak Kürdistan'ın kuzey parçasındaki kurtuluş mücadelesi, diğer parçalardaki mücadeleyle sıkı bir ilişki içerisinde düşünülmelidir.

Kürt ulusunun ve Kürdistan'ın emperyalist ve sömürgeci devletler tarafından suni olarak, Kürt halkının iradesi hilafına dört parçaya bölüdüğü ulusal birliğin ve bütünlüğünün parçalandığı [ortadadır] —ki emperyalizmin “böl ve yönet” politikasının bir tezahürü olan bu durum salt Kürdistan da değil birçok başka sömürgelerde de uygulanmış ve uygulanmaktadır.

[...]

Uzun erimli bir talep de olsa, Kürdistan'ın birleştirilmesi diye bir sorun da vardır. Yani bağımsız ve demokratik bir Kürdistan mücadelesinin yanı sıra birleşik bir Kürdistan için de mücadele uzun vadede gündeme gelecektir. Elbetteki böyle bir birlik, ancak ve ancak bağımsızlık ve demokrasi temelinde barışçı bir tarzda gerçekleşebilecektir. Parçaların kurtuluşu gerçekleşmeden önce böyle bir durum bahis konusu olamaz.

İşte Kürdistan'ın bu parçalı statüsü ister istemez bütün parçalardaki kurtuluş mücadeleleri arasındaki bir ittifaklar politikasını gündeme getirir. Her parçanın kendisinde de anti-sömürgeci bir ittifaklar politikasının gündemde olduğu gibi. Yine her parcadaki kurtuluş hareketlerinin, Kürt halkının yan yana yaşadığı diğer halkların —Türk, Arap, Fars— kurtuluş mücadeleleriyle de ittifakları söz konusudur.

Kürdistan devriminin ittifaklar politikası böyle bir çerçeveye sahip olacaktır. Oysa Türkiye devriminin ittifaklar politikasının çerçevesi daha sınırlı olacaktır. Bu durum örgütlenmenin biçimi üzerinde, soruna uzun vadeli bir perspektifle bakıldığında etkili

olabilecek bir faktördür. Kürdistan devriminin Ortadoğu'da anahtar bir devrim olduğunu iddia etmiyoruz. Verili koşullarda böyle bir şeyden bahsetmek mümkün değildir. Ancak gelecekte, süreç içerisinde, böyle bir fonksiyon taşımayacağı da iddia edilemez. Muhtemel bir gelişmedir bu. Ne var ki Kürdistan devrimine ilişkin belirlemelerde bu tür muhtemel gelişmeler gözardı edilmemekle beraber bu türden varsayımlar üzerine politik ve askeri strateji inşa edilemez. Burada anlatmak istediğimiz sorunun çok boyutlu bir karakter taşıdığı ve bu karakterinin unutulmaması gerektiğidir. Kürdistan devrimi ile Türkiye devrimi arasındaki ilişkilerin ne yönde seyredeceği kesinlikli bir biçimde konulamaz. Fakat bizler, verili durumu esas almalıyız.

Bütün Halkların Kurtuluş Mücadelesi Biçim İtibariyle “Ulusal”dır

Bütün halkların kurtuluş mücadelelerinin özü itibariyle enternasyonalist ve biçim itibariyle “ulusal” olduğu bir gerçektir. Kürt halkının kurtuluş mücadelesi de biçim itibariyle ulusaldır. Bu sorun Kürt kurtuluş hareketiyle Türkiye işçi sınıfı hareketi arasındaki bağın mevcut durumda nasıl kurulması gerektiğini de açıklar. Kürt devrimcileri Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesi halkasından kavrayarak, bunu Türkiye proletarya hareketine ve giderek dünya devrim sürecine bağlamalıdır. Kavranılması gereken özel halka budur. Veya başka bir deyişle sömürge bir toplumun, sömürgeci oligarşik devletle olan baş çelişkisini çözme görevinden hareketle Türkiye işçi sınıfı hareketi ve dünya devrim hareketiyle bağ kurmalıdırlar. Bu noktaya işaret etmemizin nedeni, yığınla Kürt unsurun Türk solundaki en koyu sosyal-şoven eğilimler içerisinde yer alırken kendi konularının bilincinde olmayışları, ulusal sorunda Türk milliyetçiliği çizgisini takip etmeleridir. Hangi halkadan kavrayacaklarını bilememeleridir. Yani Kürt Marksistleri, özelde Kürdistan prole-

taryasının ve genelde bütün halkların proletaryasının sınıf çıkarları için mücadele içinde olmalıdır.

[...]

Bir Kürt sosyalisti için Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesi asla tali görev olamaz. Aksine bu görev, onun esas ve birincil görevi olmak zorundadır.

Kürdistan sorununun, Türkiye devriminin “ikincil” bir meselesi haline gelmesi demek, Kürt sosyalistlerinin de “ikincil” meselesi olması demek değildir. Bu noktalar kavranmadan enternasyonalizmi kavramanın imkânı yoktur. Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkı ilkesini sadece savunarak Kürt halkına karşı enternasyonalist görevini yaptığını sananlar az değil.

KARKEPEN HEMU WELATAN U GELÉN BINDEST YEKBIN

KAVA

1ê ÇILEYË PEŞIN
1978

1 ARALIK
1978

KAWA

(Yekîtiya Proletaryaya Kurdistan [KÛRDİSTAN PROLETARYA BİRLİĞİ])

1976'da Devrimci Demokratik Kültür Derneği'nden ayrılan bir grup tarafından oluşturuldu. Grup, Sovyetler Birliği'ni sosyal emperyalist olarak görüyor, genelde Mao Zedung'un fikirlerini savunuyordu. Çin Komünist Partisi tarafından ortaya atılıp geliştirilen "Üç Dünya Teorisi"nin yol açtığı tartışmalar birçok hareket gibi Kawa grubunu da böldü (1977). Bu teoriye göre Amerika ve Sovyetler Birliği birinci, Avrupa ülkeleri ikinci, diğer bütün geri kalmış ülkeler ise üçüncü dünyayı oluşturuyordu. Üçüncü Dünya, Birinci Dünya'ya karşı mücadelesinde İkinci Dünya ile ittifak yapabiliirdi. Bölünmede örgütün merkezi "Üç Dünya Teorisi"ni reddetti.Tabanda güçlü olan kanat ise teoriyi savunmaya devam etti. Bu grup bir süre sonra yayınlamaya başladığı *Denge Kawa* (Kawa'nın Sesi) adlı yayın organının adıyla anılmaya başladı. Kawa, diğer bütün Kürt grupları gibi Kürt bölgesinin Türkiye'nin sömürgesi olduğunu iddia ediyor ve bu yüzden ayrı devlet kurmayı savunuyordu.

Kawa dergisinin ön kapağında Kürtçe olarak "Dünyanın Bütün Ezilen Halkları Birleşin!" ibaresi yer alıyordu.

İlk sayıda Kürtçe ve Türkçe bir önsöze yer verilmişti. İzleyen sayfalarda "Sömürgecilik ve Milli Mesele" konusunda bir inceleme vardı. "Sömürgecilik Kavramının İçeriğine Genel Bir Bakış"dan sonra Kürdistan'daki durum inceleniyordu. Çin ile ilgili yazıda, "Çin Yönetimi Emperyalist Süper Güç Olmaya Yönelmiştir" deniyordu. Daha sonra, Kürdistan Demokrat Partisi-Geçici Komite ile Kürdistan Yurtseverler Birliği arasındaki çatışmalar ve bu çatışmaların Hakkari'deki uzantıları inceleniyordu.

Kawa dergisinin ilk sayısında, "İran Haklarının Mücadelesi Durdurulamaz" başlığı altında, İran'daki gelişmeleri inceleyen bir yazı da vardı. Sanat sayfasında Cogerxwin'in bir şiiri Kürtçe ve Türkçe yayınlanmıştı.

Ocak 1979'da ikinci sayıda, "Sömürgecilik ve Milli Mesele" konusundaki yazı devam ediyordu. "Emperyalizm ve Sömürgecilik" başlığı altında ayrı bir incelemeye de yer verilmişti. (STMA)

DÜNYADA VE ÜLKEMİZDE İÇİNDE BULUNDUĞUMUZ KOŞULLAR*

Çağımızın Özellikleri ve Dünya Devrimi

[...]

Ülkemizin içinde bulunduğu somut koşullarda milli kurtuluş ve halk demokrasisi mücadelemizin sorunlarını çözebilmek için, bu mücadeleyi başarıya ulaştırabilmek sosyalizm ve sınıfsız toplum yolunda ilerleyebilmek için ne yapılmalıdır? Ülkemiz Marksist-Leninistlerinin, nihai hedeflerine ulaşabilmek için kaçınılmaz olarak yerine getirmeleri gereken görevleri nelerdir? Ve her şeyden önce bu görevleri belirleyen ülkemizin yapısı ve içinde bulunduğu devrim aşaması nedir?

20. yüzyılın başlarında rekabetçi kapitalizmin gelişmesi, üretimin ve sermayenin yoğunlaşarak tekelleri ve tekelci kapitalist birlikleri doğurması; banka ve sanayi sermayesinin mali sermaye şeklinde kaynaşması sonucu, kapitalizm en yüksek tarihsel

* *Kawa* ("Çıkarken" başlıklı sayı), 1978.

aşamasına, emperyalizm aşamasına ulaştı. Emperyalizm aynı zamanda sermaye ihracının meta ihracından ayrı olarak özel bir önem kazanması, esas olması ve dünyanın en büyük kapitalist ülkelerince toprak bakımından bölüşülmesinin tamamlanması ile karakterize oldu.

[...]

Emperyalizm, kapitalizmin bağrında bulunan çelişkileri alabildiğine keskinleştirdi. Dünya çapında sosyalist devrimin objektif şartlarının oluşmasına ve olgunlaşmasına neden oldu. Sosyalizmin dünyanın bir ya da birkaç ülkesinde başarıya kavuşabilmesi imkânını doğurdu. Artık devrim, ister kapitalizmin çok geliştiği isterse pek az geliştiği bir ülkede olsun, emperyalizm zincirinin en zayıf halkasında kırılması sorunu haline geldi.

Nitekim, emperyalizmin cephe zinciri 1917'de Rusya'da en zayıf olduğu halkadan kırıldı. Ekim Devrimi dünya tarihinde yeni bir çağ açtı. Ekim Devrimi kapitalizmin yıkılması ve sosyalist düzenin zafere ulaşması çağını, kapitalist ülkelerde proletarya devrimleri, sömürge ve bağımlı ülkelerde milli kurtuluş devrimleri çağını, emperyalizme karşı bütün ülkelerin proletaryasının ve ezilen halklarının tek bir devrimci cephenin kurulması ve başarıya kavuşması çağını açtı.

[...]

Çağımızın niteliğinin, kapsamının ve itici güçlerinin doğru kavranması, her Marksist-Leninist hareketin doğru bir ideolojik-siyasi çizgi, tutarlı bir devrimci strateji ve taktik izlemesi için ana koşuldur. [...]

Ekim ile birlikte Lenin ve Stalin'in tespit ettikleri, yukarıda belirttiğimiz çelişmeler günümüze kadar varlıklarını koruyarak,

gelişip keskinleşerek devrimlere yol açtılar. Günümüzün somut koşullarında da dünyanın sosyalizm yönünde değişime uğramasına neden olmaktadırlar.

[...]

İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrasında, dünyadaki iki zıt sosyal sistem, arasındaki çelişme gittikçe şiddetlendi, dünya hedefleri ve amaçları birbirine taban tabana zıt olan iki kampa bölündü. Başında ABD'nin bulunduğu anti-demokratik emperyalist kamp ve başta sosyalist ülkeler olmak üzere anti-emperyalist demokratik kamp. Başında ABD'nin bulunduğu, kapitalist ülkelerdeki tekelci burjuvazi ve uluslararası gericiliğin yer aldığı emperyalist kamp, sosyalist ülkelere, uluslararası proletarya hareketine ve anti-emperyalist kurtuluş hareketlerine karşı saldırganlıklarını daha da arttırdılar. (...) Dolayısıyla ABD emperyalizmi 1945'lerle birlikte dünya barışının, sosyalizmin ve dünya halklarının en tehlikeli, amansız baş düşmanı durumuna geldi.

Başında sosyalist Sovyetler Birliği ve halk demokrasisi ülkelerinin bulunduğu anti-emperyalist demokratik kamp dünya barışını, halkların bağımsızlığını demokrasiyi ve sosyalizme doğru ilerlemeyi gerçekleştirmek için emperyalizme, özellikle de ABD emperyalizmine karşı mücadeleyi yoğunlaştırdı. Emperyalist komplo ve saldırganlığa cesaretle karşı koydu.

[...]

Yine son yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti'nde "Üç Dünya"cı yeni revizyonist bir akım belirdi. Çin'de devlet ve parti iktidarını gasp eden revizyonistler Çin'i emperyalist bir süper devlet haline getirmek amacıyla, başta ABD emperyalizmi olmak üzere Batılı emperyalistler ve uluslararası gericilikle işbirliği yap-

maya, devrim ve sosyalizm davasını baltalamaya, tasfiye etmeye giriştiler.

[...]

Dünya devrimi, merkezinde uluslararası proletaryanın yer aldığı, çağımızdaki başlıca çelişmelerin yol açtığı devrimci akımlardan, oluşan tek bir süreçtir. Emperyalizm ve proleter devrimleri çağında, dünya devrim süreci; proletarya diktatörlüğü altında sınıf mücadelesini ve sosyalizmin inşasını sürdüren, emperyalizme ve uluslararası gericiliğe karşı mücadelenin ana üssü, gerçek sosyalist ülkelerin oluşturduğu devrimci akımın; kapitalist-revizyonist ülkelerde proletaryanın burjuvaziye karşı yürüttüğü, proletarya diktatörlüğünü hedefleyen mücadelesinin oluşturduğu devrimci akımın, ezilen ulus ve halkların emperyalizme, sosyal emperyalizme ve onların uşaklarına karşı yürüttükleri kurtuluş hareketlerinin oluşturduğu devrimci akımın ve ilerici, demokratik devletlerin siyasi bağımsızlıklarını korumak ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak uğruna yürüttükleri mücadelenin sosyalizm ve sınıfsız toplum hedefinde birleşmesinden oluşmaktadır. Dünya devrimi uğruna yürütülen, temel gücü sosyalist ülkeler ve uluslararası proletarya, yedek gücü sömürgeler ve bağımlı ülkelerin ezilen halkları olan, bu mücadele zikzaklı ve dolambaçlı bir gelişim çizgisi izleyerek sosyalizmin dünya çapında zafer kazanması yönünde ilerlemektedir.

[...]

Bugün dünyada karşı karşıya iki grup zıt güç vardır. Bir yanda gerçek sosyalist ülkeler, uluslararası proletarya ve ezilen halklar; öte yandan halkların ve sosyalizmin düşmanları olarak

emperyalistler, sosyal-emperyalistler, faşistler, uluslararası gerici ve revizyonistler yer almaktadır.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin, bugünkü tarihsel döneminde devrimin sosyalizmin, ve halkların baş düşmanı iki süper devlet, ABD ve Sovyetler Birliği'dir. İki süper devlet ister tek tek isterse birlikte ele alınsınlar her ikisi de aynı ölçüde ve aynı derecede devrim ve sosyalizmin esas düşmanı, dünyayı üçüncü bir yağma savaşıma sürükleyen esas güçtürler.

[...]

Bugün savaş etkenleri hızla yükselmesine rağmen, dünyada esas akım devrimdir. Dünyada devrim ve sosyalizm davasının en önünde, uluslararası proletarya ezilen halklar ve diğer ilerici güçlerle el ele sosyalizmin yıkılmaz kalesi Arnavutluk yer almaktadır. Arnavutluk Sosyalist Halk Cumhuriyeti sosyalizmin inşasında başarıyla ilerlemekte, kapitalist revizyonist diktatörlüklerin karşısında proletarya diktatörlüğünün granitten kalesi olarak durmaktadır.

Kapitalist ve revizyonist ülkelerdeki proletaryanın mücadelesi gitgide iktisadi taleplerin sınırlarını aşarak, siyasi taleplere yönelmekte, kapitalist düzenin temellerini sarsmaktadır. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki proletaryanın mücadelesi ezilen ulus ve halkların anti-emperyalist mücadelelerini kolaylaştırmaktadır.

[...]

Ülkemizin İçinde Bulduğu Koşullar

Ülkemiz Kürdistan, tarihsel gelişim süreci içerisinde farklı sömürgeciler tarafından ilhak edilmiş ve bugünkü konumuna, yani dört ayrı sömürgeci ülke (Türkiye, İran, Irak, Suriye) tarafından sömürgeleştirilip parçalanmış duruma getirilmiştir.

Şimdiki durumunda sömürge yarı-feodal yapıda bulunan ülkemizi bu konuma getiren tarihsel süreç kalın çizgileriyle şöyledir:

Pek uzun bir dönemi almamasına rağmen, köleci Med İmparatorluğu dönemi dışlanacak olursa, ülkemiz tarihinin genel olarak bir istilalar, işgallere maruz kalma ve bunlar karşısında direnme tarihi olduğu söylenebilir. Çeşitli kavimler tarafından yapılan istilalar 16. yüzyıla kadar çoğunlukla geçici ve kısmi olmuştur. Bu istila ve işgallerin en önemli nedeni Kürdistan'ın coğrafi ve stratejik konumu ile yeraltı ve yerüstü zenginlikleri olmuştur.

1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in Kürt Bey'i İdrisi Bitlisi adlı bir hain aracılığıyla Kürdistan'ın büyük bir parçasını kendisine bağlamasıyla birlikte, daha öncekilerden kalıcı olmasıyla ayırt edilen yeni bir işgal ve ilhak girişiminin ilk adımları atılmış oldu. 1639 yılında Osmanlılarla İranlılar arasında yapılan Kasrı Şirin Antlaşması'yla 1514'te gerçekleştirilen paylaşım resmi bir statüye bağlandı ve bu statü genel hatlarıyla günümüze kadar devam etti. Böylece Kürdistan tarihinde ilk parçalanmışlık olması nedeniyle, bir dönüm noktası olan bu tarihle birlikte, Kürdistan sömürgeleştirilme sürecine de girmiş bulunuyordu. Feodal Osmanlı ve İran despotlukları bu tarihten itibaren Kürdistan üzerindeki feodal sömürgeci hâkimiyetlerini adım adım yerleştirdiler, pekiştirdiler. Bu tarihe kadar kısmen mevcut olan özerk beylikler zamanla ortadan kaldırıldı. Ve Kürdistan'da siyasi ilhak ekonomik ilhakla pekiştirildi. Osmanlı ve İran despotluklarının Kürdistan halk kitlelerinden zorla vergi almak, artıürüne el koymak, haraç kesmek angaryaya koşmak gibi feodal sömürü yöntemleri ve valiler atamak gibi idari yöntemlerle sürdürdükleri feodal sömürgeci hâkimiyet, 20. yüzyıl başlarına kadar devam edegeldi.

Avrupa kapitalizminin 19. yüzyıl sonlarında, genel olarak Ortadoğu'ya özel olarak da feodal sömürgeciler aracılığıyla

Kürdistan'a girmesi sonucu Kürdistan'daki sömürgecilik, sömürgeci ülkelerde meydana gelen değişmelere bağlı olarak şekillenmeye başlandı.

20. yüzyıla gelindiğinde, kapitalizmin gelişmesi sonucu imparatorluğun çeşitli bölgelerinde (özellikle Balkanlar) ortaya çıkan ulusal hareketler ve diğer nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti dağılma sürecine girmiş bulunuyordu.

20. yüzyılın başlarında Kürdistan'ın siyasi çehresi de yeni değişmelere uğradı. Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'na Alman emperyalistleriyle ittifak içerisinde giren Osmanlıların savaştan mağlup çıkmaları sonucu Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaki ülkeler emperyalist devletler arasında bölüştü. Güney ve Güneybatı Kürdistan (şimdiki Irak ve Suriye Kürdistan'ı) İngiliz ve Fransız emperyalistleri tarafından işgal edildi. İngiliz, Fransız emperyalistleri buraları sömürgeleştirme yoluna gittiler.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntılarını üzerinde, emperyalizme karşı, milli ticaret burjuvazisinin üst kesiminin önderliğinde yürütülen milli kurtuluş hareketi sonucu doğan genç Türk devleti Kuzey Kürdistan'ın (Türkiye Kürdistanı) emperyalistler tarafından ilhak edilmesini engelledi. Böylece Kuzey Kürdistan üzerindeki sömürgeci hâkimiyet, emperyalist işgalcileri ülkeden kovana, milli kurtuluş savaşı içerisinde, esas olarak da sonrasında, işçilere, köylülere ve bir toprak devrimi ihtimaline karşı yönelen Kemalist burjuvazi tarafından devralınmış oldu. Kemalist burjuvazi Kuzey Kürdistan'daki sömürgeci hâkimiyeti yeni iç ve dış koşullara göre ayarlarken İranlılar, eskiden beri sürdürdükleri sömürgeci hâkimiyetlerini yeni şartlarda devam ettirdiler.

Böylece Kürdistan tarihte ikinci kez bölünmeye uğrayarak, dört "ayrı" "ülke" durumuna getirilmiş oldu. Ve Kürdistan'ın bu durumu 1923'de Lozan'da onaylandı.

Daha sonraları İngiliz ve Fransız emperyalistlerinin denetiminde bulunan Kürdistan parçaları, adı geçen emperyalist güçlere bağımlı olarak kurulan Irak ve Suriye devletlerine bırakıldı. Bu parçalardaki sömürgecilik, bu devletlerin sahibi sınıflar tarafından emperyalistlerin onayı ve desteği ile devam ettirildi.

Günümüze kadar devam edegelen bu yapı içerisinde sömürgeciler, ülkemizdeki en geri ve gerici üretim ilişkilerinin temsilcisi olan sınıfları, feodal toprak ağalarını Kürdistan içerisindeki sosyal dayanakları haline getirdiler. Bu sınıfların, emperyalizmle birlikte esas koruyucusu ve ayakta tutan gücünü oluşturdular. Ülkemizde üretici güçlerin bağımsız ve özgür gelişimini önlediler. Ülkemizin yeraltı ve yerüstü zenginliklerini talan ettiler. Kürdistan'ı meta ihraç alanı ve ucuz işgücü deposu olarak kullandılar. Emperyalizmin ülkemize sermaye ihracı yapmasında araç rolünü yüklendiler. Dolayısıyla Kürdistan'da iktisadi ve sosyal yapı sömürgeci ülkelere, bu ülkelerde meydana gelen değişmelere bağılı olarak şekillendi.

Bugün kendileri de yarı-sömürge durumunda bulunan, dört sömürgeci ülke, sırtlarını emperyalistlere, sosyal-emperyalistlere, özellikle de iki süper devlete dayayarak Kürdistan üzerindeki sömürgeci hâkimiyetlerini sürdürmektedirler. Bu nedenle emperyalizm ile Kürdistan'daki sömürgecilik arasında sıkı ilişkiler söz konusudur. Emperyalizm bu sömürgeci ilişkilerden büyük çapta yararlandığı gibi aynı zamanda, bu ilişkilerin dünya çapındaki esas dayandığı güç durumundadır.

Devrimimizin Enternasyonal Ulusal ve Bölgesel Görevleri

Kürdistan devrimi bütün olarak dünya devriminin bir parçasıdır. Dünya devrimi tek tek ülkelerde emperyalizm zincirinin kırılmasına yol açan devrim ve kurtuluş hareketlerinin bileşkesinden oluşmaktadır. Bu nedenle enternasyonalizmi tek tek ül-

kelerde devrimci mücadelenin geliştirilmesi ve zincirlerinin kırılmasından başka bir şey değildir.¹

Nihai hedefi sınıfsız toplum olan proletaryanın, Kürdistan'ı devrimle emperyalist sistemin dışına çıkarması aynı zamanda dünya devrimine yapılacak en büyük enternasyonalist yardım ve katkı demektir.

Bugün ülkesinde devrimci mücadeleyi sonuna kadar geliştirmek göreviyle karşı karşıya bulunan Kürdistan proletaryası, aynı zamanda, genel olarak dünyadaki devrimci hareketleri, ulusal kurtuluş hareketlerini ve özel olarak da sömürgeci ülkelerin devrimci hareketlerini destekleyecektir.

Kürdistan'ın emperyalist sistemin dışına çıkması sadece Kürdistan halkının değil, bütün dünya halklarının ve anti-emperyalist güçlerin yararına.

Ülkemiz bugün emperyalist sistem içerisinde sömürge, yarı-feodal bir durumda olduğundan ve ülkemizde emperyalizmin, sömürgeciliğin ve feodalizmin zulmüne son verecek bir burjuva demokratik devrim yapılmadığından, içinde bulunduğumuz devrim aşaması milli demokratik devrimdir. Emperyalizm ve proleter devrimleri çağında burjuvazi demokratik devrimi yapma ve tamamlama yeteneğini yitirdiğinden bu devrimi ya-

¹ Burada kısaca da olsa bazı yanlış görüşlere değinmekte yarar vardır, özellikle Türkiye sol hareketinde yaygın olan bir anlayışa göre, Kürdistan milli meselesi (devrim dışında başka bir çözüm şekli olmayan bu mesele) Türkiye devriminin bir parçasıdır. (Söz konusu edilen Türkiye Kürdistanı milli meselesidir. Dolayısıyla İran Kürdistanı'ndaki milli mesele İran devriminin, Irak ve Suriye Kürdistanı'ndaki milli mesele de bu ülkeler devrimin parçasıdır.) Böylece ortada Kürdistan devrimi diye bir şey kalmamaktadır. Aynı şekilde bu anlayış Kürdistan açısından enternasyonalizmi "birlikte", örgütlenmeye indirgenmektedir. Oysaki "sadece ve sadece bir tek gerçek enternasyonalizm vardır; o da kendi ülkesinde devrimci mücadelenin gelişmesi için canla başla çalışmak, ve bu mücadelesi, bu çizgiyi ve sadece onu istisnasız bütün ülkelerde (propaganda ile, maddi ve manevi yardım yoluyla) desteklemektir." (Lenin)

pacak ve kesintisiz olarak sosyalizme geçecek olan sınıf proletaryadır.

Proletaryanın bu devrimde iki önder rolü yüzünden, devrim hâlâ burjuva karakterini koruması ve özünde toprak devrimi olmasına rağmen, artık eski tipte bir burjuva demokratik devrim değil, dünya sosyalist devriminin bir parçası olan yeni tipte bir devrimdir. Bu devrim emperyalizm, sosyal-emperyalizm, sömürgecilik ve feodalizmi hedefler; emperyalizm, sömürgecilik ve feodalizmle geniş halk yığınları arasındaki temel çelişmeyi çözmeye yöneliktir.

İçinde bulunduğumuz sürecin niteliğini belirleyen, emperyalizm, sömürgecilikle ulusumuz ve feodalizmle halk kitleleri arasındaki çelişme şeklinde de ifade edebileceğimiz bu temel çelişme (veya çelişmeler) proletaryanın ideolojik, politik, örgütsel önderliğinde milli kurtuluş ve halk demokrasisi mücadelesiyle çözümlenecektir.²

Bu temel çelişme tarafından belirlenen başlıca düşmanlarımız emperyalistler, sosyal-emperyalistler, sömürgeciler ve bunların ülkemizdeki sosyal dayanakları komprador-burjuvazi ve toprak ağalarıdır.

Sürecin yaşadığımız evresinde temel çelişmenin ve diğer çelişmelerin çözümünü tayin edici önemde etkileyen ya da belirleyen, öncelikle ele alınıp çözümlenmesi gereken çelişme (baş çelişme) sömürgecilerle ulusumuz arasındaki çelişmedir.³ Dola-

² Temel çelişmenin bu biçimdeki karmaşıklığı başka hiçbir sömürge ya da yarı-sömürgede görülmeyen, sadece bizim gibi emperyalistlerin doğrudan denetimi altında olmayıp kendileri emperyalizme bağımlı olan ülkelerin denetimi altındaki sömürgeelerde görülebilen özgül bir durumdur.

³ Emperyalistlerin sömürgecilere dolaylı yardım yollarından vazgeçerek, doğrudan yardım benimsemeleri ülkemizi silahlı kuvvetlerini göndermeleri durumunda (İngiliz emperyalizminin Dolar'daki konumu) ya da ülkemizin yeni sömürgecilik altına girme tehdidinin büyük olduğu durumlarda ilerde ortaya çıkabilecek durumlarda emperyalizm ve sömürgecilik ikisi birlikte baş çelişmesinin karşı-devrimci kutbunda yer alacaklardır.

yısıyla yabancı ülkelerin sömürgeci hâkimiyeti altında bulunan ülkemizde, en önemli ve acil olarak ele alınması gereken görev (merkezi görev), sömürgecileri ülkeden kovarak milli baskıya, son vermektir. Başta toprak devrimi görevi olmak üzere diğer demokratik görevler bu baş göreve tabidir. (...)

Ülkemizi sömürgeleştiren güçler, nicel ve nitel durumlarıyla taktik açıdan oldukça güçlü bir konumdadırlar. Bu güçler aynı zamanda ülkemizdeki milli hareket karşısında çoğu zaman ve genellikle ortak hareket etmektedirler. Emperyalistlerin bunlara sağladığı destek de hesaplanırsa bu şartlarda, ülkemizin sömürge ve yarı-feodal yapısı ve ekonomisinin, parçalan ve bölgelere göre dengesiz gelişimi de göz önüne alındığında milli kurtuluş ve halk demokrasisi için seferber olan halkımızın sömürgecileri bütün ülkeden kovuncaya kadar uzun süreli devrimci bir milli savaş içine girmesi şarttır.

Mevcut şartlarda ülkemiz devriminin yolunun genel çizgisi köylük bölgelerde tahkim edilmiş üslere dayanılarak, kırlardan şehirlere doğru gelişen halk savaşı yoluyla iktidarın parça parça ve bölge bölge alınması çizgisidir.

Devrimde proletaryanın üç temel silahından biri ve en önemlisi olan Marksist Leninist parti bütün ülkede (dört parçada) merkezi örgütlenmek zorundadır.⁴

Devrimde proletaryanın ML parti dışındaki, iki temel silahı milli kurtuluş cephesi ve ordusudur. Milli kurtuluş cephesi onun yok etmeyi hedeflediği güçlere karşı tutarlı ya da tutarsız bir mücadele potansiyeli taşıyan bütün sınıf tabaka, grup ve kişileri kapsar. İşçi köylü temel ittifakı üzerinde yükselir. Milli

⁴ Burada söz konusu olan Partinin bir anda bütün ülke çapında örgütlenmesi değil, çıkış noktası olarak ülkede ML tek bir partinin benimsenmesi ve hedeflenmesi meselesidir: Ülkemizde bu görüşe karşı görüşler her parçada ayrı bir partinin olması gerektiğini savunmaktadır. Yani ülke emperyalistler ve sömürgeciler tarafından ne kadar parçalanmışsa o kadar da parti olmalıdır(!) Yani ülkemiz somutunda dört parti(!)

kurtuluş ordusu, devrimin dayanacağı esas silahlı güçtür ve temel insan gücünü köylülük oluşturur.

[...]

Ülkemizde Milli Hareket 19. Yüzyılın Sonlarında[n] [Bu Yana] Devam Ediyor

Ülkemizin tarihi yabancı güçler tarafından istila ve işgaller tarihi olduğu kadar, bu istila ve işgallere karşı direnme tarihidir de. Ülkemizi istila eden yabancı güçler her zaman karşılarında direnen bir halk ile karşılaşır. Fakat bu direnmeler çoğunlukla ve genel olarak yenilgiyle sonuçlandı.

Avrupa kapitalizminin sömürgeciler aracılığıyla ülkemize girmesiyle birlikte bu hareketler yeni bir muhteva ve biçimle, ulusal hareket biçimine büründüler. 19. yüzyılda görülen, ulusal niteliği olan en önemli hareketler, 1835-37 Revandüz, 1844-47 Bedirhan Bey ve 1880 yıllarındaki Ubeydullah hareketidir.

Bunlardan Revanduz ve Ubeydullah hareketi Osmanlı ve İran sömürgeciliğini birlikte hedefleyen bağımsız bir devlet kurma amacını güden hareketler olması açısından önemlidir.

19. yüzyılda dünyada ve Kürdistan'da meydana gelen değişiklikler sonucu ortaya çıkan bu hareketlerin genel özelliği, aşiret liderliğinde ve beylerin öncülüğünde olması nedeniyle ayaklanmaların kısa zamanda bastırılmasıdır. Bu ayaklanmaların bastırılmasında İran ve Osmanlı sömürgecileri birlikte hareket etmişler, aynı zamanda İngiltere, Rusya gibi büyük sömürgeci devletler tarafından da desteklenmişlerdir. Emperyalizm çağında ve özellikle de ülkemizin dört ayrı parçaya bölünmesinden sonra da, Kürdistan'da ulusal hareketler devam etti. İngiliz emperyalizmine ve Irak sömürgecilerine karşı yürütülen Berzenci hareketi, İran Kürdistanı'nda Simko, ve Türkiye Kürdista-

nu'ndaki Koçgiri, Şeyh Said, Dersim gibi hareketler bunlar içinde en önemlileridir.

[...]

1946 yılında İran Kürdistanı'nda, Stalin'in başında bulunduğu sosyalist Sovyetler Birliği'nin onayı ve desteğiyle kurulan Mehabad Kürt Cumhuriyeti, Kürdistan'ın yakın tarihinde önemli bir yere sahiptir. 22 Ocak 1946 günü kurulan Mehabad Kürt Cumhuriyeti kısa bir zaman sonra önderlerinin sınıf yapılarından kaynaklanan tutarsız ve teslimiyetçi tutumları (belirleyici etken) ve Sovyet Kızıl Ordu askerlerinin bölgeden çekilmesi, uluslararası desteğin kaybedilmesi gibi nedenlerle İngilizler desteğinde İran sömürgecileri tarafından yıkıldı.⁵

Milli hareketler tarihinde belki de en önemli ve üzerinde en çok tartışılan hareket, Irak Kürdistanı'nda yükselen ve günümüze kadar dönemsel aralıklarla süregelen harekettir. İngiliz emperyalizminin işgaline karşı 1918 yılında Berzenci tarafından başlatılan ayaklanmayla alevlenen Irak Kürdistanı'ndaki milli hareket 1931 yılında Ahmet Barzani'nin başlattığı ve 1933 yılında yenilgiyle sonuçlanan bir ayaklanmadan sonra, İkinci Dünya Savaşı ertesinde yeniden canlandı. Irak sömürgecilerinin saldırıları yüzünden, uzun süre devam etmeden, direnişçilerin Mustafa Barzani başkanlığında İrana geçmelerine neden oldu. Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna katılan Mustafa Barzani Cumhuriyetin yenilgisinden sonra, uzun müddet Sovyetler Bir-

⁵ Kısaca da olsa, bu konuda geliştirilen antikomünist propagandalara değinmekte fayda var. Ülkemizde bazı antikomünist burjuva milliyetçileri Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin yıkılmasının esas nedeninin Sovyet ordularının geri çekilmesine bağlamaktadırlar. Böylece bir yandan feodal-burjuva önderliğin teslimiyetçi tavn aklanırken öte yandan da Sosyalist Sovyetler Birliği'nin (o dönemdeki uluslararası şartlara bağlı olarak, sosyalizmin genel çıkarları düşünülürdüğünde doğru olan) bu tavn araç edilerek sosyalizm düşmanlığı körüklenmektedir.

liği'nde kaldı. 1958'de Irak'ta monarşinin yıkılması, Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte Irak'a geri döndü. Bu süre içerisinde KDP Irak'ta çalışmalarını sürdürüyordu. 1961 yılında Irak sömürgecilerinin saldırısıyla birlikte direnme hareketi yeniden başladı. 1963 yılında Baas partisi tarafından yapılan askeri darbe, sonrası çok kısa bir süre kesilen çarpışmalar 1964 Şubatına kadar devam etti. Geçici kesilmeler ve duraklamalardan sonra Irak sömürgecilerinin Kürdistan'a özerklik tanınmasıyla 1970 yılında KDP ile Baas arasında bir anlaşma imzalandı.⁶

1970 özerklik anlaşmasının Baas tarafından çarpıtılarak uygulanmaya çalışılması, KDP tarafından haklı olarak kabul edilmeyince 1974 yılında savaş tekrar başladı ve 6 Mart 1975 yılında İran ile Irak arasında yapılan Cezayir anlaşmasıyla birlikte KDP yöneticileri, başta Barzani olmak üzere, kitleleri yüzüstü Irak sömürgecilerinin katliamına terk ederek İran'a sığındılar. Irak'ta 1975'te geçici de olsa yenilgiye uğrayan halk kitleleri değil, feodal burjuva önderlik oldu. Gerici önderliğin İran'a sığınıp, savaş içerisindeki onbinlere de teslim olmaları çağrısını yapmasına rağmen, peşmergeler silahlarını bırakmadılar ve savaşı dağınık birimler halinde de olsa yer yer sürdürdüler.

Diğer milli hareketlerde olduğu gibi Irak Kürdistanı'nda 1975 yılına kadar süren KDP yönetimi altındaki hareketinde, yenilgisinin belirleyici nedeni önderliğin sınıfsal karakteri olmuştur.

Feodal burjuva sınıflarının yönetiminde egemen olduğu KDP tarafından yönlendirilen Kuzey Irak hareketi, hiçbir zaman "otonomi" çerçevesini aşmamış, tam bağımsızlığı hedef-

⁶ Bu sıralarda (1964 yılında KDP içerisinde Barzani ile Talabani arasında çarpışmalar ortaya çıktı. Celal Talabani ve arkadaşları yenilince İran Şahı'na sığındılar. Sonra geri dönerek Irak sömürgecileriyle birlikte hareketin bastırılmasına çalıştılar. Kürdistan tarihinde ihaneti ve hainliğiyle tanınan Celal Talabani ve arkadaşları bugün de Suriye'de sosyal faşist yönetimin kucağında "kurtuluş" teorileri yaratıyorlar (!)

lememiştir. Aynı zamanda hareketin Kürdistan'ın diğer parçalarına sıçratılmamasına da büyük önem verilmiştir. Önderlik Irak sömürgecileriyle olduğu kadar emperyalizmle, özellikle de ABD emperyalizmi ile uzlaşma siyaseti izlemiştir. Irak sömürgecileriyle uzlaşma çabalarını Irak'ta meydana gelen darbeler esnasında, her yeni darbeci güçler otonomi hakkının mücadele etmeden kazanabileceği umuduyla sömürgeci hakim sınıfların iç çelişmelerinin keskinleştiği dönemlerde hareketin saldırıya geçmemesi, "otonomi" çerçevesi dışına çıkmamasında görmek mümkündür. Kurtuluşu halkın özgücünde değil, dıştaki siyasi güçlerin yardımında gören önderlik, emperyalizmle uzlaşmaya çalışmıştır. KDP'nin bu kararsız ve uzlaşmacı tutumu, [onun] özellikle 1970'lerden sonra ABD ve İran gericiliğine yanaşmasına neden oldu.

[...]

Kuzey Irak hareketinin yenilgisinde belirleyici olan iç nedenler (köylülerin toprak talebinin karşılanmaması, uzlaşır tutumlar ve bunların kaynağı olan önderliğin sınıf karakteri) yanında, dış etkenler de önemli bir faktördür. Hareketin başarısızlığa uğramasında etkileyici olan dış koşullar içerisinde, belirleyici olan, Sovyet sosyal emperyalistlerinin bastırma yönündeki tavrıdır.⁷

⁷ 75 yenilgisinden sonra burjuva milliyetçileri gerici önderliği aklama çabalarının ürünü olarak yenilgiyi bütünüyle Cezayir anlaşmasına ve "süper" devletlere bağladılar. (Gerici milliyetçiler, çıkarlarına uygun geldiği için belirli bir süre için Sovyet sosyal emperyalistlerini süper devlet olarak adlandırmaktan çekinmediler.) Dış koşullar, yenilginin belirleyici etmeni durumuna getiren metafizik idealist anlayış, ülkemizdeki "Üç Dünya"ı şekilsiz bir "grup" tarafından da öne sürülmektedir. Bu baylara göre de 75 yenilgisinin esas nedeni Sovyet sosyal emperyalistleridir. Dolayısıyla hareket önderliğinin ML bir niteliğe sahip olması durumunda dahi yenilgiyle sonuçlanacaktır! (Böyle metafizik bir anlayışın kaçınılmaz olarak varacağı yer burasıdır.) Onlar karşıdevrimci "Üç Dünya" teorisinin ışığında böylece bir yandan ABD, İran gericilerinin hareketi kendi amaçları doğrultusunda

Uluslararası planda hareketin devrimci ve ilerici güçlerin desteğini kazanması, Cezayir anlaşması ve benzeri nedenler diğer olumsuz dış koşulları oluşturmaktadır.

Günümüzün Görevleri Açısından Milli Hareketlerin Genel Bir Değerlendirilmesi

Ülkemizde, günümüze kadar gelişen milli hareketler hemen bütünüyle feodal, burjuva sınıfların önderliği altında olmuştur. Milli Hareketler, önderlik eden sınıfların niteliği dolayısıyla çoğu zaman aşiret örgütlenmelerine dayanmışlardır. Gerçek anlamda ulusal örgütlenme gerçekleşmemiştir. Sömürgeci güçlerin "böl ve yönet" politikalarının da etkisiyle milli hareketler kimi zaman aşiret güçlerine dayanırken, kimi zaman da bir dini grubun, mezhebin gücüne dayanmıştır. Aşiret, mezhep ve milliyet ayrılıkları ulusal örgütlenme içerisinde eritememiştir.

Bütün ülke çapında (dört parçada) merkezi örgütlenmeler olmadığı gibi herhangi bir parçadaki örgütlenme de bütün ulusal öğeleri kapsar bir biçime bürünmemiştir. Ülke çapında örgütlenmenin kısmen gerçekleştirildiği dönemlerde de herhangi bir parçadaki sıcak savaşa diğer parçalarda yeterli destek sağlanamamıştır. Bu da dört tarafı düşmanla çevrili olan, dolayısıyla dışarıdan yardım almanın güç olduğu Kürdistan'da milli hareketlerin yenilgiye uğramasında önemli bir neden olmuştur. Halkın özgücüne güvenmekten çok dış siyasi güçlerin yardımına bel bağlanmıştır. Dolayısıyla emperyalistler ve sosyal-emperyalistlere karşı hayaller beslenmiştir.

rultusunda kullanılmalarına karşı ses çıkarmaz ve Cezayir anlaşmasını onaylarken, öte yandan da Sovyet sosyal emperyalistlerini dünya çapında ve ülkemiz somutunda tek başına baş düşman alma hazırlıklarına teorik malzeme hazırlamaktadırlar. Sonuçta "Üç Dünya"cı baylanımız tarihin tekerleğini ileri götüren temel itici güçlerden biri olan feodal burjuva önderliğin lekelenmesini engellemiş olmaktadır (!)

Aydınların ve özellikle de sosyalistlerin yönlendirici etkinlikleri hiçbir dönem söz konusu olmamıştır. Ülkemiz milli hareketlerin gelişim tarihi aynı zamanda, feodal geleneksel önderliğin pratikte iflası ve karşısında proletaryanın ideolojik-politik-örgütsel önderliğinin bir zorunluluk olarak belirmesi tarihidir de.

[...]

Öte yandan yine, köylülerin toprak talebi karşılanmadan güçlü milli hareketlerin oluşamayacağı ve başarıya ulaşamayacağını öngören ML'nin evrensel ilkesi ülkemiz pratiğinde bir kez daha doğrulanmıştır. Ülkemizde hiç bir hareket, köylülerin toprak talebine gereken önemi vermemiştir. Bütün bunlardan günümüzün görevlerine ışık tutan şu sonuçları çıkarmak mümkündür: Her şeyden önce ülkemizin bağımsızlığı özgürlüğü ve birliğini gerçekleştirecek olan, proletaryanın ideolojik-politik örgütsel önderliğinde milli kurtuluş ve halk demokrasisi mücadelesidir. Bugün milli görevleri planda olan bu mücadele, toprak devrimi mübadelesine sıkı sıkıya bağlıdır, iç içedir. Köylülerin toprak talebi karşılanmadan, dolayısıyla feodalizme karşı mücadele edilmeden güçlü milli hareketler yaratılamaz. Köylülerin toprak talebiyle ülkenin kurtuluş meselesini doğru bir biçimde birleştirebilecek, başarıya götürebilecek tek sınıf proletaryadır.

[...]

Kurtuluş mücadelesi sürecinde merkezi örgütlenmeyle (dört parçada), ulusal güçlerin bütününden yararlanma imkânını sağlamak yanında sömürgeci ülkelerin devrimci hareketleriyle dayanışmada önemlidir.

Ülkemizde Çeşitli Siyasi Akımlar ve Bunlara Karşı Tavrımız, Milli Kurtuluş ve Halk Demokrasisi Mücadelemizin İçerisindeki “Truva Atları”

Yüzlerine sosyalizm maskesini takınan bu akımlar Sovyet sosyal emperyalistlerinin ülkemizdeki ajanları olup, sosyal-faşist bir niteliğe sahiptirler. Bunların milli kurtuluş mücadelemizdeki rolleri; mücadeleyi içten çökertmek, arkadan hançerlemek biçimindeki tarihi “Truva atı”nın yüklendiği roldür. Yol göstericileri, orkestra şefleri Brejnev’in değneği ve “düşünceleridir”. Sovyet sosyal-emperyalistlerinin dünya çapında izledikleri hegemonyacı, yeni-sömürgeci siyasetin ülkemizdeki araçlandırırlar. Bunlar ideolojik ve politik olarak Sovyet sosyal-emperyalistlerine bağlı bulduklarından, sömürgecilere “karşı” tavrıları da Sovyet sosyal-emperyalistlerine bağlı olarak değişmektedir. (...) Sovyet yeni-sömürgeciliğinin savunucuları olan bu akımlar, giderek, Kürdistan’da Sovyet yanlısı komprador burjuvazi ve toprak ağalarının siyasi temsilcileri durumuna gelmektedirler. Kürdistan’daki hemen bütün Rus uşağı akımların içinde yer aldığı “Kürdistan ‘Yurtsever’ Birliği”⁸ Suriye’de sosyal-faşist iktidarın icazeti ve koruyuculuğu altında faaliyetlerini yürütmekte, Kürdistan’ın diğer parçalarında da yayılmaya çalışmaktadır. Bunların, Türkiye Kürdistanı’ndaki yandaşları, uzun bir süre kendilerini sahtekârca yurtsever, küçük-burjuva milliyetçisi, Dr. Şivan’ın ismi arkasına gizlemeye muvaffak oldular. Bu akımların ajan niteliği ve hain yüzü her geçen gün daha fazla açığa çıkmaktadır. Halkımız kendi deneyleri ve devrimcilerin faaliyetleri sonucu Suriye’de sömürgecilerle kucak kucağa, Türk

⁸ Celal Talabani bu ihanet akımının baş aktörü olarak geçmişten gelen hain niteliğine bütünüyle uyan bir rol yüklenmiştir.

sömürgecilerine “jurnalcilik”⁹ yapan bir akımın ne menem “yurtsever” bir akım olduğunu daha iyi kavramaktadır. Bu akımın Türkiye ve Suriye’de sömürgecilerden yana, İran’da (ve son zamanlarda Irak’ta) sömürgecilere “karşı” iki farklı siyasetinin olmayacağı, bu “farklı” görünümünün tek ve aynı bir siyasetin, Sovyet yeni-sömürgeciliğinin savunulması siyasetinin, değişik koşullardaki biçimlenmesi olduğu artık açık gerçektir.

Bugün “Türkiye Kürdistanı”ndaki sosyal-faşist akımlar, Sovyet sosyal-emperyalistlerinin Türkiye’yi bütün olarak kendilerine bağlamak amacıyla, faşist diktatörlüğü, sosyal-faşist diktatörlüğe çevirme amaçlarının araçları durumundadırlar.

Sosyal-emperyalistler bu amaçlarında başarıya ulaşamadıkları takdirde Kuzey Kürdistan’da bir “milli” hareketten yana olacaklar, Kuzey Kürdistan’ı yeni sömürgeleri yapmaya çalışacaklardır.

Sosyal-emperyalistlerin bu ikili siyasetinin (ki bu siyaset bütün Kürdistan açısından da söz konusudur) tipik savunucusu “Özgürlük Yolu” sosyal faşistleridir. “Özgürlük Yolu” bu amaçla bir yandan Kürdistan’ın sömürge olduğundan bahsederek, esas olarak Kuzey Kürdistan’da örgütlenirken, diğer yandan da “birlikte örgütlenme” ve “anti-faşist cepheden” dem vurmaktadır.

Devrimci hareket, mili kurtuluş mücadelesi içerisindeki Sovyet sosyal-emperyalistlerinin ajanı olan bu hain akımlara karşı mücadele eder, onlarla hiçbir eylem birliğini kabul etmez.

⁹ Bilindiği gibi son zamanlarda, Türk sömürgecilerinden izin alarak İran’dan Hakkâri’ye gelen “KYB” kuvvetleriyle KDP “geçici komite”ye ait kuvvetler arasında çıkan çatışma “Geçici Komite”nin askeri başarısıyla sonuçlanmış ve “KYB”nin üst düzeyde yöneticileri “geçici komite”ce esir alınmışlardır. “KYB”nin “Türkiye” Kürdistanı’ndaki yandaşları, “KDP” “Geçici Komitesi”nin Türk sömürgecileriyle işbirliği yapmalarından dem vururken, “KYB” Ekselansları Ecevit’e gönderdikleri aman dileyen mektuplarında “Geçici Komite”nin Cizre, Silopi ve Hakkâri yörelerindeki silahlı güçlerini ve “Radyoevi”ni jumalleyerek hain yüzünü bir kez daha açığa vuruyordu.

Ülkemizdeki diğer bir ihanet akımı da, dünya çapında Çinli revizyonistler tarafından temsil edilen karşı-devrimci “Üç Dünya Teorisi”nin ülkemizdeki savunucusu şekilsiz bir “gruptur.”

Bu “grup” henüz gerçek doğrultusuna kavuşmamıştır. Şimdiye kadar çoktan “Aydınlık-TİKP”nin sosyal-sömürgeci saflarında “şerefli” yerlerini almaları gerekirken, çeşitli subjektif nedenlerle hâlâ, “Aydınlık-TİKP”nin ülkemizdeki karikatürleri olma yönünde çaba sarf etmektedirler. Bunların kısa bir zamanda “Aydınlık” saflarına geçmeleri mümkün olduğu gibi, “şekilsiz” yapılarını korumaları da mümkündür. Her iki durumda da bunlarla hiçbir eylem birliği kabul edilemez.

Kürdistan Demokrat Partisi (KDP)

Özellikle Irak Kürdistanı’nda, geniş bir yurtsever tabana sahip olan bu parti, daha çok çeşitli sınıfların içinde yer aldığı bir blok görünümündedir. Bu blok içerisinde feodal burjuva aşiretçi unsurlar etkin durumdadır, siyaseti bunlar tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla KDP emperyalizm ve sosyal-emperyalizmle kimi zaman uzlaşan bir siyaset izlemektedir. Otonomi talebiyle reformist bir içerik kazanan bu siyaset, bazen de anti-komünist eylemlere kadar varmaktadır. Özellikle 70’lerde İran ve ABD’ye yaslanma çabalarıyla birlikte etkinliklerini daha da arttıran KDP, ABD yanlısı unsurların yönetiminde yoğun bir anti-komünist kampanya izlemiştir. 1975 yenilgisinden sonra yeniden “geçici komite” adı altında örgütlenen KDP, geçmiş eleştirmesine rağmen, bugün hareket içerisinde ABD yanlısı unsurların ve genel olarak emperyalizmle uzlaşmaya çalışanların bütünüyle temizlendiği söylenemez. Açık bir ideolojik siyasi çizgisi yoktur. Pragmatik bir anlayışla geçici, istikrarsız bir siyaset izlemektedir. Özellikle de “Türkiye Kürdistanı”ndaki kolumun ne dediği, neyi savunduğu pek belli olmamaktadır. Çıkarları gereği bir gün “süper devletler”den bahsederken ikinci gün

“sosyalist sistem”den (sosyal-emperyalist sistem kastediliyor) dem vurmaktadırlar. Bu akım sınıf çelişmelerinin keskinleşmesine bağlı olarak ayrışmak durumundadır.

KDP'nin bu özellikleri nedeniyle, ona karşı tavrımız ikilidir.

Bir yandan, emperyalizm, sosyal-emperyalizm ve özellikle de ABD yanlısı unsurların hareket içinde temizlenmesi için içindeki ilerici unsurlara destek olmak; diğer yandan da emperyalizm, sosyal-emperyalizmle uzlaştığı ve anti-komünist faaliyetleri ölçüsünde ona karşı mücadele etmektir.

Diğer Akımlar

Yukarıda sıraladığımız akımlar dışında, milli burjuvazinin sol kesiminin ve küçük burjuvazinin siyasi temsilcileri olmaya aday bazı akımlar da vardır. Fakat bunlar henüz bütünüyle bu sınıflara mal olmamışlardır. Siyasi iktidarsızlık bunların da hâkim özelliğidir. Modern revizyonizmden şu veya bu ölçüde etkilenmişlerdir. Kurtuluşu diğer güçlerin yardımından çok halkımızın öz gücünde görmeleri bunların en olumlu yanlarıdır.

[...]

Bazı Sonuçlar

[...]

Ülkemizde burjuva milliyetçiliği büyük oranda gerilemesine rağmen, buna karşı mücadele hâlâ gündemdedir. Ulusal güçleri abartıp proletaryanın güçlerini küçümseyen, sosyal kurtuluş adına ulusal kurtuluşu reddeden Kürdistan'daki milli kurtuluşun derin halkçı devrimci niteliğini göremeyen “sol” sapma da (bu sapmanın temsilcileri sömürgeci ülkelerin sol hareketiyle birlikte örgütlenmesini savunmaktadırlar) milli kurtuluş hareketini köstekleyen mücadele edilmesi gereken eğilimlerdir.

Bugün ülkemizde proletarya dışında sınıf ve tabakaların milli harekete önderlik etmesi hâlâ mümkündür. Böyle bir durumda, bu hareketin emperyalizme darbe vurması ve işçileri-köylüleri devrimci bir ruhla örgütlememize engel olmaması koşuluyla bu hareketi destekleriz.

Milli kurtuluş ve halk demokrasisi mücadelemiz başta modern revizyonist ihanet akımları olmak üzere, milli hareket içindeki diğer yanlış çizgilere karşı, mücadele içerisinde, proletaryanın milli harekette hegemonyasının sağlanmasıyla başarıya ulaşacaktır.

herkerên hemû welatan ji gelên bindest yekbin!

XEBAT

Ji bo rizgariya Kurdistan

Kurdistan - mayis / bazirg - 1979, saye - 5

KUK

KÜRDİSTAN ULUSAL KURTULUŞÇULARI

KUK, yeni bir hareket değildi, T-KDP'nin mirasçısı ve devamı olduğunu iddia ediyordu. T-KDP'nin 1977'deki üçüncü kongresinde bölünme oldu. Sosyalizmi savunduğunu söyleyen ve diğer tarafı "burjuva-feodal ittifak" olarak gören kanat, 1 Mayıs 1978'de bir bildiri yayımlayarak KUK adını kullanmaya başladı. Bu kanat 1981'e kadar bazı bildirilerinde "T-KDP/KUK" imzasını birlikte kullandı.

KUK, eski çizgiye, otonomiyle kendini sınırlayan "ulusal demokratik haklar" istendiği gerekçesiyle karşı çıktı. "Bağımsız, birleşik, demokratik ve sosyalist Kürdistan" şiarını benimsedi. Türkiye'deki Kürt hareketinin hiçbir merkeze bağlanmaması, bağımsız olmasını savundu. Mücadele biçimi olarak da uzun süreli halk savaşı stratejisi öngördü. İsim değişikliği ise şöyle savunuldu: T-KDP ve KUK'un geçirdiği ideolojik, politik ve örgütsel değişim ve yenileşme süreci bunu gerektiriyordu. Ayrıca Kürdistan'da gelişen politik sürece uygun olarak ve kitleler arasında daha rahat çalışabilme, yeni görüşlerini yayabilme vb. açısından isim olarak da yenilenmeye gerek duyuluyordu.

KUK, Devrimci Demokratik Kültür Derneği (DDKD) ve Özgürlük Yolu ile "Ulusal Demokratik Güçbirliği"ni (UDG) kurdu (1979). Ancak UDG uzun ömürlü olmadı. KUK 1977'den sonra dışı da açıldı. Ortadoğu'daki birçok örgütle ilişki kurdu.

ÖRGÜTLENME ÜZERİNE*

Bugün Kürdistanlı devrimciler ile Türkiyeli devrimciler arasında en çok tartışılan ve gündemde olan konular, Kürdistan'ın sömürge olup olmadığı, sömürge ise bağımsız örgütlenmenin mi, yoksa Türkiye devrimci güçleriyle birlikte örgütlenmenin mi doğru/Marksist-Leninist çözüm tarzı olduğu tartışmasıdır.

[...]

[G]erek Türkiye solunda, gerekse Kürdistan solunda alabil-
diğine bir teori karmaşası vardır. Öyle ki, Türkiye solunda çoğu
siyasetler, "sömürgecilik" [sorununa], özel olarak Kürt ulusal
sorunu" ve "Kürdistan'da örgütlenme" sorunu üzerine ne ge-
tirdiklerini kendileri de bilmemekteler. Bu konuda yazdıkları
birbirleriyle çelişen şeylerle doludur. Aynı şekilde Kürdistan so-
lu da sömürgecilik, Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi ve özelli-
kle Kürdistan'da bağımsız örgütlenme konusunda görüş bütün-
lüğü içinde değildir. Bazı milliyetçi ve sapma düşüncelerin tesiri
altında kalınarak Marksist diyalektik açıdan soruna bakılma-
maktadır. Elbette ulusal sorun sömürgeyel sorunun doğru bir

* Xebat: Jibo Rızgarîya Kurdistan, sayı 6, Kürdistan, Ekim 1979.

temelde kavranılmasından; Kürdistan'da bağımsız örgütlenmenin teorik, somut, tarihi ve sosyal verili koşulların kavranılmasının ezen ve ezilen ulus devrimcileri açısından aynı nedenleri ve kaynakları vardır.

Bugün için, Türkiye ve Kürdistan'da ezen ulus devrimcileri –Türkiye devrimcileri– ile ezilen Kürt ulusu devrimcilerinin Kürdistan devrimine ve onun örgütsel inşasına diğer konularda olduğu gibi farklı bir açıdan bakmalarının nedenleri her iki taraf için aynı değildir.

Bizce ezen ulus devrimcilerinin anti-Marksist yaklaşımları, onların subjektivist değerlendirmelerinden ve devrimci olmayan ezen ulus şovenizminin önyargılarından kaynaklanmaktadır. Bu ara, Kürdistanlı Marksistlerin görevi, Türkiyeli devrimcilerin meselelere olumsuz yaklaşımlarını tutarlı bir ideolojik mücadele ile ortaya koymak ve onları Marksist-Leninist doğrular alanına çekmek olacaktır. Bu bağlamda, Kürdistan devrimi ile Türkiye devriminin sorunları tartışılırken ve iki ülke devrimi arasındaki karşılıklı ilişkiler ortaya konurken, ezen ulus devrimcilerinin asıl görevi, ezen ulus şovenizmine, ezilen ulus devrimcilerinin görevi ise, Kürt milliyetçiliğine karşı savaştır. Bugün Türkiye'de şovenizme karşı kararlı bir mücadele yürütecek ve enternasyonalist görevlerini yerine getirecek bir Marksist-Leninist hareketin olmayışı, Kürdistan'daki proleter devrimcileri ezilen ulus milliyetçiliğinin yanında, ezen ulus şovenizmiyle de savaşmak zorunda bırakmıştır. Bu durumun ezen ulusun şovenizmine ve ezilen ulusun milliyetçiliğine yaradığı kuşkusuzdur. Ve bunun sorumluluğu da büyük ölçüde Türkiye solundadır. Gene de ortada tartışılan sorunlar bellidir. Meselelere Marksist-Leninist çözüm getirebilmek için ön koşul olarak subjektivist değerlendirmelerden, önyargılardan kendimizi arındırmak zorundayız. Diyalektik bir yöntemle ve Leninizmin ışığında bir çözüm aranmalıdır. Devrimci tavır yerine “iyi niyet-

ler" çözüm olamaz. Leninist çözümlerin yerine iradeci görüşler konulamaz.

[...]

Bugünkü koşullarda Kürdistan'ın sömürge olması konumu, bağımsız örgütlenme için gerekli koşulların sadece biridir. Ancak Kürdistan solunda Kürdistan'ın sömürge olmasını, Kürdistan ulusal güçlerinin bağımsız örgütlenmesi için yeterli ve tayin edici bir faktör gören anlayışlar vardır. Ancak biz ülkemizin sömürge olmasını bağımsız örgütlenme için yeterli bir neden olarak görmüyoruz.

(...) [S]ömürge bir ülkede her şart altında bağımsız örgütlenmeye gidilecektir diye zorunlu bir koşul da yoktur. Sömürge ülkelerde bağımsız örgütlenmeyi mutlaklaştıran görüşler de, birlikte örgütlenmeyi mutlaklaştıran görüşler de anti-Marksist görüşlerdir. Sömürge ülkelerde birlikte veya bağımsız örgütlenme verili bir durumdur. Sömürge ve sömürgeci ülkenin içinde bulunduğu koşullara ve ezen ile ezilen ulus devrimci hareketlerinin durumuna bağlıdır. (...) Kürdistan'da bağımsız örgütlenmenin bugün için kaçınılmazlığı, bağımsız örgütlenmeyi savunanların kendi istek ve iradelerinden kaynaklanmıyor. Kürdistan Marksist-Leninistleri olarak, bağımsız örgütlenmenin zorunluluğunun Kürdistan ve Türkiye devrimci hareketlerinin içinde bulunduğu nesnel koşulların sonucu olarak görüyoruz. Bunu, Türkiye, Kürdistan ve dünya proletaryasının çıkarına bir çözüm olarak kabul ediyoruz (...) Bu iki ülke devriminin dünya devrimci hareketiyle kaynaşması bir süreçte yatar. Teorik planda Kürdistan'da sömürgeciliğe, emperyalizme ve her türden gericiliğe karşı savaşın yolu, Kürdistan proletaryasının çıkarları temelinde Kürt ulusunun ulusal bağımsızlığı ve demokrasi mücadelesinin ancak günümüz Türkiyesi ve Kürdistan koşullarında bağımsız örgütlenme ön şartlarından geçer. Teorik plandaki bu görüşümüz elbette ki bağımsız örgütlenmeyi zorunlu kılan

verili koşulların (devrimci durumun esas faktörü ve diğer tali faktörlerin bütünselliği) varlığından geçerlidir. Aksi halde verili durum dışında bağımsız örgütlenmeyi savunmak milli değere göre örgütlenme olacaktır. (...)

Ezilen ulus milliyetçiliğinin dar görüşlülüğünü parçalamak konusunda, ezilen ulus devrimcilerinin azami çaba göstermeleri gerekir. Ancak o zaman Kürdistan'da bağımsız örgütlenmenin gerçekten zorunlu olup olmadığı ve bunun iki ulusun proletaryası ve ezilen insanların çıkarlarına olup olmadığı konusunda açık bir görüşlülüğe sahip olunabilir. (...)

Kürdistan'da neden bağımsız örgütlenme? Yarı-feodal uluslararası bir sömürge ülke olan Kürdistan'da bağımsız örgütlenmeyi zorunlu kılan birden fazla etken vardır. Ancak devrimci durum dışında hiçbir neden tek başına Kürdistan'da bağımsız örgütlenmeyi gerekli kılmaz. Türkiye'ye göre Kürdistan sömürge bir ülkedir. Kürt ulusu hakim Türk ulusu tarafından ezilen, sömürgeci baskı altında tutulan bir ulustur. İki ülke ve iki ülke devrimi söz konusudur. Kürt Marksistleri bağımsız örgütlenme meselesini Kürdistan ve Türkiye gibi iki ayrı ülke temelinde ele alırken, genel olarak sosyal-şovenizmden arınmamış olan Türkiye solu, sorunu "Misak-ı Milli" sınırları içinde ele almaktadır. Onun için, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesi, iki ülkenin ayrı ayrı ele alınarak ve bu ülkelerin birbirleriyle olan devrimci ilişkilerinin günümüzdeki gelişme yönleri ele alınmadan, sömürgeci burjuvazinin çizdiği "Misak-ı Milli" sınırları içinde ele alınmaktadır. Ve Kemalizm'den gıdasını alan ideolojik yaklaşımlar altında ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını çarpıtmakta ve dolayısıyla meselenin Marksist-Leninist çözümü yadsınmaktadır.

Somut koşulların somut tahlili, Kürt ulusunun sömürgecilik boyunduruğundan kurtuluşunun kendi bağımsız siyasal örgütlenmesini gerçekleştirmekle olanaklı olduğunu göstermektedir. (...) Ve bunun pratikteki anlamı şudur: Bütün Türkiye solu

kendi içinde ne ideolojik, ne örgütsel ne de politik bir bütünsellik içinde değildir. Türkiye’de devrimin objektif şartları var olmakla beraber subjektif şartları yoktur.

Türkiye’de siyasal iktidara yönelik devrimci bir işçi hareketi daha başlangıç dönemindedir. Türkiye’nin sosyal devrim hareketini başarıya götürecektir, yani iktidarı burjuvazinin elinden şiddet temelinde bir devrim hareketiyle alabilecek ve ülkeyi sosyalist bir inşaya götürebilecek bir Marksist-Leninist hareket ve politik hattı olan partisi yoktur. Bugün için kendilerine proleter öncü hareket, sosyalist hareket diyen, Türkiye proletaryası ve sömürge Kürt ulusu adına hareket eden grup ve siyasetlerin ismi sayılmayacak (bilinemeyecek!) kadar çoktur. Her biri partileşme, merkezi görev “parti inşası” ve bazı kavramlar altında proletarya partisini inşa yolunda alabildiğine ucuz edebiyat yapmaktadır. Revizyonist-oportunist, sosyal-şoven ve karşı-devrimcisine kadar, bu “kutsal” görevi yerine getirmede adeta yarış halindedirler.

Türkiye’de devrim yapmak ve bu devrimin ikincil dereceden bir sorunu Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını sağlama çabası... Ama Türkiye devrimci hareketinin gerçeği nedir? Teorinin mihenk taşı pratiktir elbet. Türkiye’de bir bütün olarak sosyal devrim hareketinin ne kendi işlevleri açısından ve ne de Kürt ulusunun ulusal kaderini tayini açısından durumu, ideolojik, siyasal ve örgütsel planda tutarlı değildir. Kürdistanlı sosyalistler Türkiye sosyal devrim hareketini küçümsemezler. Ama sosyalistler gerçek ne ise onu korkusuzca ortaya koymaktan da çekinmezler. Türkiye’de proletaryanın kendi bağımsız öz örgütünü kurması önündeki görevidir. Bugün için Türkiye’de Marksist-Leninist bir hareket göremiyoruz. Ancak Marksist-Leninist hareket olma yönünde olan hareket vardır, denilebilir. (...)

Kendi partisi Leninist temelde inşa edilmemiş, kendi ülkesinde devrim yapma şartlarına sahip olmayan Türkiye proletaryasından Kürdistan sömürgeci devrimini başarıya ulaştır-

masını, yani Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını nasıl bekleyebiliriz?

(...) Birden fazla ulusun bir arada yaşadığı, ezen-ezilen ulus ilişkilerinin olduğu, sömürge ve sömürgecilik şartlarının var olduğu ülkelerde birlikte devrim şartları varsa, esas olan o ülkede tüm milletlerden proletaryanın aynı proleter örgütlenmede birliğini sımsıkı sağlamak ve birlikte devrim yapmaktır. Her zaman için, bu durumda ulusal sorun genel devrimin bir parçasıdır. Bu şartlarda ayrı örgütlenme burjuvazinin çıkarıdır. Milliyetlere göre örgütlenmektir. Proletaryanın gücünü bölmektir. Birlikte devrim yapma şartlarına rağmen ayrı örgütlenme ve ayrı mücadele burjuva milliyetçi bir görüştür. Ezilen ulus sosyalistlerinin görevi buna karşı amansızca mücadele etmektir. (...)

Ancak devrimci hareket aksi yönde örnekler de yaşamıştır. Ezilen ve sömürgeleştirilen halkların kurtuluşu her zaman, her yerde ve her şart altında kendilerini sömürgeleştiren ülkelerin devrimine tabidir diye bir mutlakiyet yoktur. Ezilen halkın kurtuluş mücadelesi, kendisini ezen ülkenin devrimci mücadelesinden daha önde, objektif ve subjektif şartlar bakımından daha ileri bir süreç yaşıyorsa bağımsız örgütlenme bir haktır. Zorunluluktur. Kürdistan'da yaşanan süreç budur. Kürt halkının ulusal bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi, Türkiye toplumsal devrimci hareketinin önünde seyretmektedir. Kürdistan'da Kürt ulusunun Türk hakim sınıflara, sömürgeciliğe, emperyalizme ve her türden gericiliğe karşı yükselen ulusal kurtuluş hareketi objektif ve subjektif şartlarıyla da daha ileridedir. (...)

Kürdistan devrimi ülkesel bir devrimdir. Bununla birlikte esas alacağımız Kuzey Kürdistan'dır. Kuzey'in kurtuluşu kendi örgütlenmesiyle sağlanacak ve diğer Kürdistan parçalarıyla bağımsız, birleşik, demokratik Kürdistan stratejisinde birleşecektir. Bu yönüyle, Kürt ulusal sorunu genelde Kürdistan devrimi sorunudur. Bu şartlar altında Kürt ulusal sorunu Türkiye devriminin ikincil bir sorunu değildir. Sorunu, Kürdistan devrimi

ile Türkiye devrimi bağlamında ele alıyoruz. İki ülkenin devrimci hareketleri arasında bağımsız örgütlenme temelinde ittifakların olabilecek biçimleri altında ele alıyoruz. Bugün için Kürdistan devrimci hareketiyle Türkiye sosyal devrimci hareketi ittifakın bir biçimi olan birlikte örgütlenme ve mücadeleyi değil, iki ayrı ülkenin iki devrimci hareketi arasındaki enternasyonalist ittifak biçimini gündeme getirmiştir. (...)

Daha ileri bir devrimci durumu yaşayan bir ülkenin devrimi, daha geri düzeyde devrimci durum konumunda olan ülkenin devrimci hareketine tabi tutulamaz. Bunun önüne Marksizm çıkmıştır. Marx, aynı konumda olan İngiltere ve İrlanda olayında örnek bir çözüm yolu önermiştir. Marx ilk başta İrlanda'nın kurtuluşunu İngiliz proletaryasının kurtuluşuna bağlıyordu. Kısa bir süre içinde İngiliz proletaryasının durumu ve İrlanda burjuva kurtuluş (demokratik) hareketini yeniden değerlendiren Marx, daha önceki kararını yanlış buluyor. İngiltere proletaryasının kurtuluşunun İrlanda'nın kurtuluşundan geçtiğini belirtir. Bu konuda Marx, Engels'e yazdığı 1867 tarihli bir mektubunda şöyle der:

İngiliz işçilerinin faydacılığını destekleyen bu gösteri yürüyüşünü yapması için elinden geleni yaptı. Ben İrlanda'nın, İngiltere'den ayrılmasının olanaksız olduğunu düşünürdüm. Şimdi bunun kaçınılmaz olduğuna inanıyorum. Her ne kadar ayrılmadan sonra federasyon haline gelmesi olası ise de.¹

Görüldüğü gibi, Marx, İrlanda'nın kurtuluşunu İngiliz proletaryasının kurtuluşu için bir ön şart kabul etmektedir. Marx, işçi sorunu yanında ulusal sorunu daima ikincil dereceden bir sorun olarak görmüştür. Fakat Polonya meselesinde olduğu gibi, Marx, devrimci durumu iki ülkenin devrimi arasındaki ilişkilerde esas almıştır. Ve Marx, İngiliz işçilerine, "İngiliz işçilerine neyi öğütleyeceğiz? Benim kanımca onlar bildirilerinde ayrı

¹ Marx'ın Engels'e yazdığı 2 Kasım 1867 tarihli mektup.

bir madde halinde, birliğe karşı çıkmalıdır (yani İrlanda'nın Büyük Britanya'dan ayrılmasını desteklemelidirler)"² öğütünde bulunmaktadır.

Marx, İrlanda ve İngiltere arasındaki bu ilişkileri herhangi bir nedene değil, devrimci duruma bağlamaktadır. Başlangıçta İrlanda aristokrasisinin güdümünde olan İrlanda kurtuluş hareketine karşı Marx, İngiltere proletaryasının durumunu daha iyi görmüştür. Ve onun için İrlanda'nın kurtuluşu, İngiltere proletaryasının kurtuluşuna bağlıdır demiştir. Ancak daha sonra Marx, İrlanda'daki devrimci durumun daha ileri olduğunu görmüştür. O zaman İngiltere devriminin ön koşulu olarak, İrlanda'nın kayıtsız şartsız kurtulmasını savunmuştur.

Lenin, Marx'ın İrlanda'nın İngiltere'den ayrılması yargısını pratik bir çözüm olarak görmemekle beraber, yani o günkü koşullarla İrlanda'nın İngiltere'den ayrılmasının pratikte gerçekleşmeyeceğini ileri sürerek, Marx'ın bu konuda Engels'le beraber doğru olanı savunduğunu ve tarihin İngiltere-İrlanda ilişkileri açısından bu yönde geliştiğini belirtir. (...)

Bununla birlikte olaylar öyle gelişti ki, İngiliz işçi sınıfı oldukça uzun bir süre liberallerin bir yedek kuvveti durumuna düştü. Ve bir liberal işçi siyasetini izleyerek kendi kendini kısır hale getirdi. İrlanda burjuva kurtuluş hareketi gittikçe güçlendi. Ve devrimci güçlere büründü. Marx bu konudaki görüşlerini yeniden gözden geçirdi ve düzeltti.

Bir ulusun başka bir ulusu boyunduruk altında tutması kendisi için ne büyük felaket. İrlanda, İngiliz boyunduruğundan kurtulmadıkça İngiliz işçi sınıfı hiçbir zaman özgürlüğüne kavuşmayacaktır. İngiltere'de gericilik İrlanda'nın boyunduruk altında tutulmasıyla beslenmekte ve güçlenmektedir. (Tıpkı Rusya'da gericiliğin bir sürü ulusların boyunduruk altında tutulmasıyla beslendiği gibi...)³

² Marx'ın Engels'e yazdığı 30 Kasım 1867 tarihli mektup.

³ Lenin, *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, s. 106.

Biz İrlanda ile İngiltere arasındaki bu devrimci durum temelinde Marx'ın öngördüğü görüşleri mekanik olarak algılamıyoruz. İngiltere-İrlanda arasındaki ilişkileri, Kuzey Kürdistan ve Türkiye arasındaki tarihi, sosyal, siyasal, ekonomik ve devrimci durum konusunda aynılaştırmıyoruz.

Ancak bu örneklerden çıkaracağımız dersler vardır. İrlanda-Kürdistan benzerliği sadece İngiltere ve Türkiye'ye göre devrimci durum bakımındandır. Aynı şekilde Lenin'in ifade ettiği gibi, İngiliz gericiliğini besleyen ve güçlendiren İrlanda'nın boyunduruk altında tutulmasıdır. Kürdistan'ı sömürgeleştiren ülkelerdeki gericiliğin kökleri —özellikle Türkiye'de— elbette Kürdistan'ın sömürge boyunduruğu altında bir ülke olması ve Ortadoğu düzeyinde gericiliğin köklerinin başında yine Kürdistan'ın dörde bölünmüş uluslararası bir sömürge oluşu gerçeği yatmaktadır. Ancak "Türkiye'de devrimin ön koşulu Kürdistan'ın kurtuluşudur" da demiyoruz. Türkiye'de Kürt ulusal sorununu kendi bağımsız örgütlenmesi temelinde çözümlenmeden de Türkiye'de devrim gerçekleşebilir. İşte o zaman devrimci durum yer değiştirmiştir. Ve Kürt ulusal sorunu, işte o zaman Türkiye devriminin bir parçası olabilir. İşte o zaman birlikte örgütlenmenin şartları doğmuş olacaktır. Bugün ise Türkiye devrim yolu üzerinde en önemli engel, sömürgeci Türk burjuvazisinin Kürdistan'ı işgal etmiş olması ve bunun Türk toplumunda ve proletarya hareketi üzerindeki olumsuz, gericiliği yaratan ve besleyen şartlardır. Bu şartları göremeyen ezen ulus devrimcileri, Türkiye devrimine giden yolu da bulandırmaktadır. Özünde bu yaklaşım devrimci ileri görüşe sahip olamamaktan ve sosyal-şovenizmin çemberini kıramamaktan kaynaklanmaktadır. Türk proleter devrimcilerinin görevi, bugünkü somut devrimci durumda, Kürt ulusunun bağımsızlığını savunmaktır. Bu da bağımsız örgütlenmenin kayıtsız kabulünden geçer. Bu iki ülke devrimcileri arasındaki enternasyonalist tavrın parlak bir örneği olacaktır.

[...]

[İrlanda] Sorunun[un] Kürdistan'la ortak yanı, Kürdistan'ın kurtuluşunun Türkiye proletaryasının kurtuluşuna, hiç olmazsa bugünkü verili durumda, tabi tutulamayacağıdır. Marx'ın İrlanda meselesi için söylediği gibi "İrlanda'nın özgürleşmesi İngiliz proletaryasının özgürleşmesinin ön koşuludur". Kürdistan sorunu, Türkiye "Misak-ı Milli" sınırları içinde hapsedilmiş bir hukuki eşitsizlik sorunu değildir. Bölünmüş bir ülkenin, parçalanmış bir ulusun birleştirilmesi sorunudur. Türkiyeli devrimciler sorunu bu düzeyde kabullenmek zorundadır. Sömürgeci burjuvazinin Kuzey Kürdistan parçasını zorla işgal altında tutma ve Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını gasp etme tavrına katılmamalıdır. Ortadoğu şartlarında Kürdistan devriminin ertelenmez şartlarını görebilmelidirler. Kürdistan devrimci hareketine, Türkiye devriminin başarısı için önem arz ettiğini bilerek bakmalıdırlar. (...)

Türkiye'de devrimciler, verili olan bu devrimci durumda, Kürdistan'ın kurtuluşunu, bağımsız örgütlenmesini savunarak görevlerini yerine getirebilirler. Kürdistan devriminin bağımsız örgütlenmesini savunmak, bu verili durumda Kürt ulusunun kendi ulusal kaderini tayin etme ilkesinin uygulanmasıyla, yani pratikte Kürt ulusunun kayıtsız, şartsız ayrılarak kendi ulusal bağımsız devletini kurması istemi ile çakışmaktadır.

[...]

Türkiye solu, Kürdistan'daki bu devrimci durumu bir türlü görmek istemiyor. Kendi çaresizliği içinde kıvranan Türkiye solu, Kürdistan devrimini de ipoteği altına almaya çalışıyor. Bağımsız örgütlenmeyi savunanları milliyetçilikle suçlayan Türkiye solu iki ülke arasındaki devrimci durumu bile bile inkâr edi-

yor. Ve var olan devrimci durum, ortak örgütlenmeyi savunanların tezlerini çürütüyor. (...)

Bugünkü şartlarda Türkiye sosyal devriminin Kürdistan sömürgeci devrimini başarıya götüremeyeceği açıkça ortadadır. (...)

Elli küsur yılın üzerinde bir tarihi geçmişi olan Türkiye sorunlarının Kürdistan meselesi karşısındaki genel niteliği sosyal-şovenizmden arınmamış bir niteliktir. (...)

Kürdistan'da bağımsız örgütlenmeyi meşru kılan nedenlerin ikincisi, tali bir neden olarak ezen ve ezilen ulus devrimcileri arasındaki güvensizlik ortamıdır. Bu yönüyle bakıldığında, ne ezen ulus devrimcileri, ne de ezilen ulus devrimcilerinin kendilerine düşen görevi tam olarak yerine getirmedikleri görülmektedir. Çokuluslu ülkelerde ezilen ve ezen ulus devrimcileri arasında güvenin yaratılması çok önemli bir sorundur. Çok uluslu ülkelerde, ezilen ulusun proletaryasını ezen hâkim sınıfın proletaryasına yaklaştıran subjektif etkenlerin başında, ezilen ulusların hakim ulus proleter hareketine duyduğu güvendir. Ezen ulus devrimcilerinin azami dikkat göstermesi gereken bir konudur bu. Kendi hâkim burjuvazileri tarafından ezilen uluslara karşı güvenin yaratılması onlar için bir görevdir. (...)

Burada ezen ulus proletaryasına düşen görev, ezilen ulusun kayıtsız şartsız kendi ulusal kaderini tayin hakkını savunmaktır. (...) Hâkim ulus devrimcileri, ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkını pratikte tanımalıdır. Teorik planda ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını tanımak —örneğin Türkiye solunda— “biz ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı ilkesine saygılıyız, yanayız” deyip, pratikte ise buna karşı çıkmak iki yüzlülüktür. Hakim ulus devrimcilerinin görevi kayıtsız şartsız ayrılmadan yana olmak, ezilen ulusun ayrılıp bağımsız devletini kurmasını, kendi işçileri ve halkı arasında pratikte propaganda ve ajitasyon etmektir. Kendi halkı ve proletaryası için ezilen halkların ayrılıp bağımsız devlet kurması yolunda propaganda yap-

mayanlara, Lenin “alçak, hain ve emperyalisttir demeye hakkımız vardır” diyor.

[...]

Proleter devrimcisi olmanın bir kıstası da, ulusların kendi kaderlerini tayini hakkı ilkesidir. Bugün Türkiye’de kendilerini proleter devrimcileri olarak görenler, gerçekte bunu hak etmişler midir? Eğer Türk proletaryası ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesi karşısındaki, yani pratikte Türkiye ve Kürdistan koşullarında Kürt ulusunun ayrılması konusundaki görevlerini yerine getiriyorlarsa, Kürt ulusunun bu güvensizliği nereden kaynaklanmaktadır. Pratikte ezen ulus devrimcilerinin iradesine rağmen, Kürt ulusunun bağımsız örgütlenme eğiliminde olması nedendir? Türkiye solu açısından sorunun cevabı açık ve kolaydır: Kürdistanlı devrimcilerin milliyetçi önyargılarından ve burjuva ayrıncılığı yaparak Marksist-Leninist birlik anlayışından uzaklaşmalarındandır. (...)

Türkiye’de birlikte örgütlenmenin şartları varsa ve buna rağmen Kürt sosyalistleri bağımsız örgütlenmeyi savunuyorlarsa, “kendi milli burjuvazilerinin müttefiği olma” sıfatını hak etmiş olacaktırlar. Türkiye’de ve Kürdistan’da Kürt ulusunun kendi kaderlerini tayin etme hakkı, Kürdistan’da Kürdistan proletaryasının bağımsız örgütlenmesiyle çakışmaktadır. Genel olarak ulusların kaderlerini tayin hakkı karşısında Marksist-Leninist görevlerini bu temelde yerine getirmeyen Türkiye solu sosyal-şovenizmin ve ulusal dar görüşlülüğün batağına düşmüştür. Ve Kürdistanlı devrimcilerin sosyal-şoven ve ezen ulus milliyetçiliğinin etkisindeki bir hareket ile birlikte örgütlenmesi düşünülemez. Elli yıldan fazla tarihi bir geçmişi olan Türkiye devrimci hareketinin sosyal-şovenizmin etkisinde olması Kürdistan’da Türkiye soluna karşı güvensizliğin tohumlarını ek-

miştir. Ve hâlâ da bu durum devam etmektedir. O halde en büyük görev kime düşmektedir?

Türkiye devrimcileri şunu da iyi bilmelidirler ki, eğer Kürdistan'da kitleler arasında Kürt milliyetçiliğinin etkisi bu düzeyde varsa, bunda en büyük sorumluluk payı, ezen ulus devrimcilerine aittir. Kaldı ki ezilen uluslarda milliyetçiliğin olması bir dereceye kadar doğaldır. Ancak biz Kürdistanlı devrimciler olarak, ezilen ulus milliyetçiliği ne kadar devrimci içerikli olursa olsun, onu dünya proletaryası —özelde Kürdistan ve Türkiye proletaryası— arasındaki enternasyonalist dayanışma önünde hiç engel olarak görüyoruz. Çünkü bağımsız örgütlenme, bizim açımızdan yalnız Türkiye solundan “bağımsızlaştırmak” değil, aynı zamanda Kürdistan'da diğer sınıf ve tabakalara göre “proletaryanın bağımsız örgütlenmesi anlamına gelir”.

Sömürgeci bir devrim olan Kürdistan devrimi ve Kürdistan sorunu istisnai önemde bir sorundur. Türkiyeli devrimciler, sosyal-şovenizmin çemberini kırarak meseleyi bu düzeyde kabullenmelidirler. Onların soruna doğru yaklaşımı, Kürdistan'da burjuva milliyetçiliğine karşı mücadeleyi mutlak anlamında güçlendirecektir. İki ülke devrimi arasında kopmaz bir enternasyonalist bağ kurulacaktır. Kürdistan ve Türkiye devriminin dünya devrimci hareketiyle bütünleşmesi, her iki ulustan ve ezilen milli azınlıklardan devrimcilerin enternasyonalist görevlerini yerine getirmekle olanaklıdır.

[...]

Türkiye devrimcilerine milli meselenin devrim sonrasına ertelenmeyeceğini, ulusal sorunun devrim öncesi ve devrimci savaş boyunca ve de devrim sonrası, her şart altında olanaklı çözümler aranması gereken bir sorun olduğunu hatırlatmak gerekir. Ulusal sorunu devrim sonrası bir mesele olarak görmek

oportünistliğin dik alasıdır. Bunu devrimciler değil, alçaklar savunurlar. (...)

Kürdistan proletaryasının, Türkiye proletaryasından bağımsız olarak örgütlenmesinin maddi koşullarından biri de, Kürdistan'ın sömürge bir ülke olması olgusudur. Bu sömürge olgusu, Kürdistan'daki proleteryanın Türkiye proletaryasından bağımsız olarak örgütlenmesinin koşullarından biridir. Bu koşulu belirleyici bir etken olarak ele almak ve bunu mutlaklaştırmak milliyetçilikten başka bir şey değildir.

[...]

Lenin, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ve ezilen bağımlı ulusların proletaryasının örgütlenme hakkını mutlaklaştırmamış, aksine bu hakkın yer, tarih, zaman ve somut şartlarını hesaba katarak, meseleyi diyalektik bir yöntemle ele alarak ve proletaryanın sınıf çıkarlarını her şeyin üstünde tutarak kullanılmasından yana olmuştur. Lenin örgütlenme ve mücadele sorununda, sömürge sahibi olan fakat emperyalist bir ülke olmayan ülkelerin proletaryasının görevleri ile emperyalist olan ve sömürge sahibi bulunan ülkelerin proletaryasının görevlerini bir tutmamış ve aralarında bir fark gözetmiştir.

[...]

Sömürge olma olgusu her zaman bağımsız örgütlenmeye bir kıstas olamayacağına göre, Kürdistan'ın sömürge olma olgusunun bağımsız örgütlenmeye bir etken olmasının farklı özellikleri nereden gelir? Kürdistan'ın sömürge olma olgusu, genelde Ortadoğu ve özelde Türkiye'de gericiliği geliştiren ve besleyen önemli bir faktördür. Kürdistan'ı sömürgeleştiren ülkelerdeki iktidarların emperyalizme daha yakın ilişki içinde olmaları da bir etkidir. Bu, Türkiye açısından sorunun ortaya koyduğu

sonuçlar gayet açıktır. Bugün Türkiye, ABD emperyalizminin Ortadoğu'da en önde gelen kuklasıdır. Türkiye Ortadoğu'da emperyalizmin çıkarlarını koruyan bir bekçidir. Oysa ki Türkiye ulusal kurtuluş savaşını veren, kendi içinde tam olmasa bile kısır bir anti-emperyalist hareketin başını çeken ülke olmuştur. Bu hareketi yönetenler, tekrar Kürt sorunu karşısında, tekrar emperyalizmle en sıkı ilişkilere girdiler.

Emperyalizmle ilişkilerin geliştirilmesinde temel rol oynayan Türkiye hâkim sınıfların sınıfsal çıkarları olmuştur elbette. Ancak, Türkiye'de Kemalist diktatörlüğe karşı yükselen Kürt ulusal direnme hareketi, bu süreci daha da hızlandırmıştır.

[...]

Emperyalizmin desteği olmadan Kürdistan'ı elinde tutamayacağını çok iyi bilen Türk hâkim sınıfları NATO'da vb. emperyalistler arası askeri örgütlerde yer almaktadır. AET'de yerini almakla, Türk sömürgeci burjuvazisi yalnız Kürdistan'da değil, Türkiye'de de yaşayan emekçi halkların üzerindeki ikili sömürünün ve kölelik zincirinin daha katı olmasını sağlamıştır. Türkiye'nin dünyada nüfus başına en fazla militarist güç beslemesinin nedeni nedir? Bu soruya verilecek cevap, içinde "ikinci" dereceden önemli bir neden, Kürdistan'ın sömürge olması nedenidir cevabı olacaktır.

[...]

Kürdistan'ın kendine özgü yanları olan sömürge bir ülke olduğunu kabul etmeyen Türkiye solu, bu yüzden kendi içinde doğru yolu bulmanın zorlukları içindedir. Türkiye solunun sosyal-şoven karakterini besleyen kaynaklardan biri de budur. Sömürgeci Türk burjuvazisi Kürt ulusal gerçeğini inkâr etmek için en azgın, bilim düşmanı fanatik düşünceler ve faşist ideolo-

jiler türetmektedir. Çünkü bu resmi devlet ideolojileri Türk toplumunda büyük etki yapmaktadır. Bu açıdan Türkiyeli devrimciler hâlâ Kürt ulus gerçeğini kendi halkına kabul ettirme çabası içindedir. Kaldı ki Türkiye proletaryasının ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını (pratikte Kürt ulusunun ayrılmış devlet kurmasını) tanıyacak düzeyde, Marksist-Leninist bilinç öğretisine erişmesi daha da büyük çaba gerektirir. (...)

Sömürgeci bir ülke burjuvazisinin sömürgeleştirdiği ulusların ulus gerçeğini inkâr ettiği ve bu yolda kendi toplumunda bunun propagandasını yaptığı ender rastlanır bir durumdur. Türkiye solunun Kürt ulusal sorununa doğru bir yaklaşımla yaklaşmaması, kendi burjuvazisinin bu çabasına katkıda bulunmuştur. Ve bizatihi Türkiye halklarının toplumsal boyunduruk altına alınmasının dolaylı sorumluluğu altındadır. (...)

Türk ulusu ile Kürt ulusu arasındaki tarihten gelme fiili eşitsizliğin yok edilmesi, aynı program ve devrim süreçleri ile bugün somut koşullarda mümkün değildir.

Kürdistan'da devrim, hâlihazırda sınıfların mevzilenmesi ile Türkiye'deki sınıfların hazır durumdaki devrim durumundaki mevzilenmesi aynı değildir. (...) Kürdistan'ın bölünmüş bir sömürge olması ve Kürt ulusunun parçalanmış bir ulus olması, Kürdistan'da çok yönlü ittifaklar politikasını gündemleştirmiştir.

Sorunun ayırt edici ve orijinal yanı, Kürdistan'ın sadece Türkiye parçasından ibaret olmadığıdır.

Türkiye solunun Kürt ulusal sorununa bakış açısı pragmatik ilişkilere dayandığından, mantıksal türevlerle birliğin şartlarını saymakta ve koyu bir enternasyonalizmden dem vurmaktadır. Bunu yapacağına Kuzey Kürdistan'da Cumhuriyet döneminde baş gösteren milli direnme hareketlerini araştırсын. Bu milli direnme hareketlerinin bastırılmasının Kürdistan'da neden olduğu, öznel durumun neler olduğunu kavrasın.

Türk toplumunun Cumhuriyetten günümüze ekonomik, siyasi, kültürel gelişimine karşın; Kürdistan'da Kürt toplumunun daha da geriye, yani ekonomik, siyasi, kültürel ve diğer alanlarda gelişmesi sürekli engellenmiştir. (...) Bu süreç iki ulus arasındaki tarihten gelme eşitsizliği daha da derinleştirmiştir. Kürt ulusu bugün bu gerçeği açık bir biçimde fark etmiştir. Kürt ulusu, Kürdistanlı devrimcilerin önderlik çabasıyla, bu şartları en kısa zamanda ters yüz etmenin gayreti içindedir. Bu konuda en büyük desteği metropol devrimcilerinden beklerken ne gariptir ki, metropol devrimcileri Kürdistan'daki devrimci potansiyeli, Türkiye'deki toplumsal devrimin yedeğine almaktan başka bir şey düşünmüyor. Ortak örgütlenmenin zoraki şartlarını oluşturmak için teorik formüllerini sıralamaktan başka gayretleri yok. En büyük kanıtları, Sovyet Ekim Devrimi'nde ulusal sorunun çözümündeki deneyimdir.

Kendileri de iyi biliyorlar ki, Sovyet Ekim Devrimi merkezden ezilen sömürge halkların yaşadığı çevre ülkelere yayılmıştır. Hatta RSDİP'nin Bolşevik militanları bizatihi ezilen ve sömürge halkların ulusal ve sınıfsal kurtuluşlarına yardım etmiştir. Devrimin merkezi Beyaz Rusya'da, proletarya, objektif ve subjektif şartları bakımından kendi ülkesine sosyalist devrimi ve çevre halkların da ulusal-toplumsal devrimini kucaklayacak güçteydi. Zaten Çarlık Rusyası'nın boyunduruk altına aldığı halkların kendi öz bağımsız örgütlenmeleri ile Çarlığa ve emperyalizme karşı Rus proletaryasının örgütsel desteği olmadan kurtuluşu da zordu. Sovyet Ekim Devrimi'nin ulusal sorunu çözme deneyi Türkiye şartlarına uygun mudur? Yani Türkiye'de toplumsal devrim, Kürdistan ulusal devrimine karşı merkezi görevlerini yerine getirebilme şartlarına sahip midir? (...)

Sovyet Ekim Devrimi'nin aksine, Kürdistan'da devrimci hareket Türkiye'deki devrimci harekete göre çevre değil, kendi içinde teorik ve pratik alanda kendisi için merkezdir. Kürdistan'daki Marksist-Leninist hareketin stratejik ve taktik saldırıla-

rı, Türkiye hakim sınıflarını ve emperyalizmi zayıflatarak, Türkiye’de toplumsal devrimi daha da hızlandıracak ve güçlendirecektir.

[...]

Sömürge bir ülke olmanın ayırt edici koşulları, Kürdistan devrimini bağımsız örgütlenme temelinde gündeme getirmiştir. Ne kadar ayırt edici koşullardan doğarsa doğsun, Kürdistan devrimi, özde enternasyonalist, biçimde ulusaldır. Bu gerçeği sosyal-şoven karakterli hareketler görmemezlikten gelerek, bağımsız örgütlenmenin, Kürdistan devriminin enternasyonalist özünü yok ettiği ispatı içindedirler.

[...]

Türkiye toplumunun çelişkilerini çözecek olan toplumsal devrim sömürge Kürt toplumunun çelişkilerini çözecek güçte merkezi bir devrimin subjektif şartlarına sahip olmadığı için, sömürge Kürt toplumunun çelişkilerini çözebilecek olan ulusal devrim, kendi içinde söz konusu toplumun çelişkilerini farklı bir biçimde çözmekle bağımsız örgütlenmeyi gündemleştirmiştir. Kürdistan milli demokratik devriminin bu konumu, Kürdistan’ın sömürge olma ayırt edici koşullarından dolayıdır. Bu koşullar kısaca:

- a) Kürdistan sömürge bir ülkedir.
- b) İki ülke arasında tarihten gelme fiili eşitsizlikler vardır.
- c) Kürt ulusunun çelişkileri farklıdır. Bu çelişkiler farklı nitelik ve yöntemlerle çözümlenir.
- d) İki ülke arasındaki devrim aşamaları farklıdır.
- e) Sömürgecilik, Kürdistan’da devrimin ertelenmez objektif ve bağımsız örgütlenmenin subjektif şartlarını yaratmada önemli bir etken olmuştur.

f) Türkiye solunun Kürdistan'daki proletaryanın, Türkiye proletaryasından bağımsız olarak örgütlenmesi gibi bir olguyu görmemesi ve bu olguya şiddetle karşı çıkması, iki ulusun proletaryası arasında var olan güvensizliği körüklemekte ve proletaryanın sınıf da yanaşmasını zedelemektedir.

Bağımsız Örgütlenmeye Kürdistan'ın Parçalanmışlık Sorununun Etkisi

Kürdistan, dört parçaya bölünmüş uluslararası bir sömürgeci. Türkiye-İran-İrak ve Suriye sömürgeci burjuvazilerinin ekonomik, siyasi, ve askeri işgali altındadır. Kürt ulusu parçalanmış bir ulustur.

Kürdistan Ortadoğu'nun en stratejik, yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynaklarından dolayı bölge sömürgeci güçleri ve emperyalizmin üzerinde titrediği bir ülkedir.

Kürdistan tarihi işgal, istila, ilhak ve bunlara karşı koymanın tarihidir. Günümüze kadar Kürdistan tarihinde, sosyal, ekonomik ve siyasi hayatına yön veren dış dinamikler olmuştur.

19. yüzyıl sonlarında sömürgecilik koşullarında ulus olma niteliğini kazanan Kürdistan halkı, 1923'te Lozan Antlaşması'yla bir kere daha bölündü. Bu kez dört parçaya bölünüyordu.

Parçalanmış bir ulus olduğundan dolayı Kürdistan sorunu, Ortadoğu devrim sorunudur. Her parçanın kurtuluşu diğer parçaların kurtuluşu ile tamamlanacaktır.

Kürdistan'ın parçalanmışlığı bağımsız örgütlenmenin objektif koşullarından biridir. Bağımsız örgütlenme koşullarının var olduğu parçalarda, Kürdistan ulusal güçleri, kendi bağımsız örgütlenmelerini yaratacaktır. Uzun süreli stratejik hedefe varmak için her parça, kendisini sömürgeleştiren ülkenin hakim sınıflarına ve onların yerli işbirlikçilerine ve emperyalizme karşı mücadele verirken, hakim ülkenin proletaryası ile de ittifaklara girer (girmelidir).

Kürdistan, verilecek mücadele karşısında birleşmiş bölge gericiliğini görecektir. Çünkü Ortadoğu gericiliğini yaratan ve geliştiren en önemli olgularından biri Kürdistan'ın sömürge olmasıdır. Ortadoğu halklarının anti-emperyalist cephesinin en kararlı savaşı Kürdistan'da verilecektir. Çünkü gericiliğin en katmerleşmiş olduğu alan Kürdistan'dır. Bugün bile dünya halklarının emperyalizme, sömürgeciliğe ve Siyonizm'e karşı verilen mücadelelerin en başta gelen fırtına merkezlerinden biri Ortadoğu'dur. Ancak, bu mücadele hâlâ Ortadoğu çapında tayin edici boyutlara ulaşmamıştır. Kürdistan'daki devrimci mücadele, Kürdistan'ı sömürgeleştiren ülkelerin devrimci mücadelesi üzerine etkili olacaktır. Türkiye Kürdistanı'nda yükselen mücadele, bu ülkedeki toplumsal devrimi hızlandıracaktır.

[...]

Kuzey Kürdistan halkının Kürdistan'ın diğer parçalarındaki devrimci güçlerle birlikte olma istemi, Türkiye devrimci hareketi ile birlikte olma isteminden daha çok pratikte kendini göstermiştir. Bu Kürdistan'ın bölünmüş bir ülke ve Kürt ulusunun parçalanmış bir ulus olmasından kaynaklanıyor. Bölünmüş ülke ve ulusların kendi bütünlüğüne kavuşması gerekir.

[...]

Sorunun doğru kavranılması, Kürdistan'ın diğer parçalarıyla birlikte ele alınmasını gerektirir. Burada iki yönüyle parça-bütün söz konusudur.

a) Kürdistan parçaları, Kürt ulusunun dört parçası arasında parça-bütün ilişkileri.

b) Kürdistan'ın ve Kürt ulusunun dört parçasıyla dört sömürgeci ülkenin toplumsal devrim güçleri arasındaki parça-bütün ilişkileridir.

Sorunun varolan boyutları göz ardı edilerek doğru kavranılması düşünülemez. Çünkü bizce sorunun en önemli ayırt edici yanı, kendi içinde özellikleri olan bir sorun olmasıdır. Bir ulusu parçalanmaktan mı kurtaracaksınız? Veya dört parçaya bölünmüşlüğüne ebedileştirecek misiniz? Kürt ulusunun birliği, Kürdistan parçalanın birliğinden geçer. O halde Kürdistan'ın her parçasının sömürgeci ülkenin zoraki çizilmiş sınırları içinde kalmasını önermek, parçalanmışlığını onaylamak olacaktır. (...)

Evet Kürt ulusal sorunu çok karışık ve çok yönlü bir sorundur. Sorun kendini Kürdistan devriminin ittifaklarında da gösterir. Kürdistan devriminin ittifaklarını üç boyut içinde ele almak gerekir.

a) Kürdistan parçalarındaki ulusal kurtuluşçu güçler. Kuzey Kürdistan ulusal güçleri, Türkiye sosyal devrim güçleri, parçaları sömürgeleştiren ülkelerin proletaryası ile olan enternasyonal anlamdaki ittifaklar (bu ittifakın perspektifi dünya proletaryası ile olan enternasyonalist dayanışma ile çakışır).

b) Kürdistan'ın dört parçası arasındaki Kürt ulusunun ulusal bütünlüğü düzeyindeki ittifaklar. Bu ittifakın biçimi cephe olabilir. Siyasi örgütsel alanda merkezileşmeye doğru olabilir (bugün için cephe biçimi).

c) Kürdistan toplumunun çeşitli sınıf ve tabakaları arasındaki ittifaklar (ulusal birleşik cephe), her parçanın sosyal, siyasal yapısına bağlıdır.

Kürdistan'ın dört parçaya bölünmüşlüğüne ne kadar sömürgeci militarist işgalci güçler tarafından denetim altına alınırsa alınsın, birleşme yönündeki istem ve dinamikleri yok edememiştir. Her dört parçada da devrimci dinamikler birleşme yönünde çok güçlüdür. Kürdistan devriminin stratejik hedeflerine ve bu devrimci dinamikler, sömürgeci ülkelerin devrimi için en büyük devrimci dış dinamiksel güçlerdir. Yeter ki bu devrimci dinamikler bu ülkelerin devrimci güçleri ile çakışsın (ittifaka girsin).

[...]

Kürdistan'ın Dört Parçasını İçeren Merkezi Bir Parti mi? Yoksa Her Parçanın Bağımsız Partisi mi?

[...]

Kürdistan'ın suni sınırla da parçalanmış bir sömürge ve Kürt ulusunun da tek bir ulus olduğu tamamen doğru olup tartışma götürmez bir olgudur. Ancak bu tespitin varlığı, Kürdistan'da parçalar arasında tek bir parti, yani merkezi örgütlenmeyi getirebilir mi? Diğer bir açıdan parçalanmış bir sömürge ve ulusun gerçekten parçaları arasında bir fark yok mudur? Bu farkın yokluğu, her Kürdistan parçasının onu sömürgeleştiren sömürgeci ülkenin gelişiminden daha geri olması ile izah edilebilir mi? Sorun nedir?

Düz bir mantıkla Kürdistan'daki örgütlenmeye çözüm getirebilir miyiz? Hiçbir tahlil yapmadan, parçalar arası farkları göz önünde bulundurmadan ve parçalardaki hareketlerin gelişim oranlarını dikkate almadan nasıl neticeye gidebiliriz? (...) Hissi ve milliyetçi duyguların egemen olduğu bu tespitler, bizce Kürdistan somutu ile çelişen belirlemelerdir. Kürdistan'ın yakın tarihinden (1923'ten) itibaren gelişmelere baktığımızda, kısaca göreceğimiz şudur:

I. Emperyalist Paylaşım Savaşı sonrasındaki Lozan Antlaşması (1923) emperyalist ve sömürgeciler arasında bir antlaşma oldu. Bu antlaşma aynı zamanda, Kürdistan'da varolan sömürge yapının da devamını öngörüyordu. Bu antlaşma, aynı zamanda Kürdistan'ı dört parçaya bölüyordu. Neticede, Fransız, İngiliz emperyalistleri ile Türk ve İran sömürgecileri Kürdistan'a egemen oldular.

İran ve Türkiye, emperyalistlerle ilişkilerini daha da geliştirerek ellerinde tuttıkları parçaları sömürge konumunda tutmayı başardılar. İngiliz ve Fransız emperyalistlerinin denetiminden kurtulmaya çalışan Kürt ve Arap halkları, ortak direnişleri sonucunda, emperyalistlerin fiili işgaline son verdiler. Ancak emperyalistlerin işgaline son verildikten sonra, Arap burjuvazisi, emperyalistlerle anlaşarak, Kürdistan'ı kendi egemenliğine almaya muvaffak oldu.

Gerek Türkiye ve İran'da, gerekse hem Fransız-İngiliz emperyalistleri döneminde ve hem de emperyalist işgalden sonraki Arap burjuva iktidarına karşı çeşitli zaman aralıklarıyla, Kürdistan'ın bilinen direnişleri peş peşe geldi.

Türkiye'de 1938 ve İran'da 1946 yıllarında kesilen direnişler, Irak'ta halen devam etmektedir. Faşist Şah'ın gitmesi ve yeni Humeyni diktatörlüğünün Kürdistan'a saldırmasıyla, İran Kürdistanı'nda silahlı direniş yeniden alevlenmiş bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi, farklı yapıdaki sömürgeci güçlerin denetiminde bulunan Kürdistan'da farklı zamanlarda direnişler görülmüştür. Farklı zamanlardaki direnişlerin toplum üzerindeki ideolojik ve politik etkisi ile sömürgeciliğin ülke ve ulus üzerindeki tahribi farklı bir rota izleyerek yol almıştır. Ayrıca farklı sömürgeci güçlerin Kürdistan'daki varlığı, Kürdistan parçalarının sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapılarında kendilerini ezen farklı sömürgeci ülkelerin istemlerine göre şekillenerek boy vermiştir. Bu durum neyi göstermiştir? Her parçayı zorunlu olarak farklı süreçlere zorlamıştır. Bu farklı süreçler ise her parçadaki halkımızın gelişmesinde etkili bir faktör olmuştur.

[...]

Şimdi şu soruyu soruyoruz: Değişik emperyalist güçlere bağımlı bulunan ve her biri ayrı bir süreci yaşayan dört sömürgeci

gücün Kürdistan üzerinde yarattıkları etki ve Kürdistan parçaları arasındaki gelişmeler aynı düzeyde midir? Dört sömürgeci gücün değişik baskı yöntemlerine karşı direnişlerinin her parçada yarattığı tahrik ve geliştirdiği politik bilinç aynı mıdır? Elbette ki hayır!

O halde farklı süreçlerin yaşandığı Kürdistan parçaları arasında ideolojik ve politik birliği sağlamak, bugün için nasıl gerçekleşecektir. Sözgelimi, İran ve Irak Kürdistanı'nda silahlı mücadeleye varken, Türkiye ve Suriye parçaları daha bu işin başlangıç dönemini bile yaşamamaktadırlar. Ayrıca İran ve Irak Kürdistanı ulusal kurtuluş güçleri otonomiye savunurken, Suriye'dekiler ulusal kültürel özerkliğin şartlarına uygun düştüğünü ileri sürmektedirler. (Suriye Kürt Demokratik Partisi illegal bir parti olduğu halde Kürdistan kelimesini kullanamamaktadır.) Türkiye Kürdistanı ise, ne otonomiye ve ne de kültürel özerkliği kabul etmekte, bağımsızlığa yönelik bir mücadelede ısrar etmektedir.

Dikkat edilirse hem sosyal, askeri, ekonomik, hem de ideolojik ve politik yönde farklı süreçleri yaşayan parçalarda ideolojik birliği sağlamak iyi niyetlerle çözümlenecek bir sorun değildir. Sonra bir şeyi istemekle onu pratikte gerçekleştirmek ayrı şeylerdir.

Biz örgütlenmeyle ilgili görüşlerimizi öne sürerken, her şeyden önce somut şeylerin belirleyici olduğunu belirttik. Kürdistan'ın somut şartlarını incelediğimizde, merkezi bir parti için koşulların var olmadığını göreceğiz.

Arap burjuvazisinin işgalindeki Kürdistan'ın Suriye parçasında yaşayan halkımız, bugün için Suriye vatandaşı sayılmamaktadır. Suriye işgalinde bulunan halkımız tüm haklarından yoksun bırakılmıştır. Öyle ki, Suriye sınırını boyunca uzanan ve halkımıza ait olan topraklar elinden alınarak Suriye'nin güneyinden getirilen Araplara dağıtılmıştır. Kürtleri Şam'ın güneyi-

ne süren sömürgeci Arap burjuvazisi, bu girişimleriyle Kürt ulusunun birliğini bozmayı amaçlamaktadır.

Kürtlerin hiçbir hakka sahip olmadığı Suriye’de mülk edinmek ve ticaret yapmak Kürtler için yasaklanmıştır. Hatta beraberinde bir çuval buğdayın bulunduğu herhangi bir Kürt, kaçakçılık suçuyla yargılanmaktadır.

Görüldüğü gibi vatandaş bile kabul edilmeyen ve güneye göçe zorlanan Suriye parçası ile diğer parçalar arasındaki fark kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Suriye Kürdistanı’nda mülkiyet hakkı olmadığı için, sosyal-ekonomik yapısı ile de diğer parçalardan farklıdır.

Irak’ta durum daha değişiktir. Irak Kürdistanı’nın, bilinen 1975 yenilgisinden sonra yıkılmadık yeri kalmamış, Türkiye sınırındaki (sınırdan 20-30 km içlere kadardır) köyler tümüyle boşaltılıp, yakılıp yıkılmıştır. Tüm ormanlar yok edilmiştir. Boşaltılan köylerdeki halkımız güneye sürülmüştür. Bugün 500 bin civarında Kürdistanlının Irak’ın güney çöllerine sürülmüş bulunduğunu bilmeyen yok. Irak Kürdistanı’ndaki bu tablo hiçbir parçada yoktur. Her gün onlarca Kürdistanlının katledildiği Irak’ta, üç yılı aşkın bir süredir yurtsever bir silahlı direniş hareketi de başlamış bulunmaktadır.

Irak Kürdistanı’ndaki bu tablodan da anlaşıldığı kadarıyla diğer parçalarda sosyal, siyasal, ekonomik, ideolojik ve politik yönden oldukça farklı bir yapı vardır. Irak Kürdistanı’ndaki, kurtuluş güçleri, Suriye’den farklı olarak, otonomi tezini savunmaktadırlar.

İran Kürdistanı’na gelince... Bu parçadaki halkımızın içinde bulunduğu şartlar daha değişiktir. Söz konusu değişik şartlar nelerdir? Uzun dönem Şah faşizminin egemenliği altında kalan Kürdistan, İran’daki diğer tüm ulus ve azınlıklarda birlikte alabildiğince baskı altında tutuldu. Bu eziklik ve faşizmin baskısı, ideolojik ve politik geriliği de beraberinde getirdi. Bugün Şah’ın gitmesiyle başlayan yeni ortam için, Şah’ı aratmayacak şekilde

Kürdistan’da jenoside varan baskıları yaratmıştır. Humeyni’nin yeni diktatörlüğü, bu kadar geri kalmış Kürdistan’ı bir kan der-yası haline getirmiştir.

Humeyni’nin soykırıma varan bu barbarlığına karşı başlatılan silahlı direniş hareketi, bugün için bağımsızlığa yönelik de-ğildir. İran Kürdistan kurtuluş güçleri, Irak’takiler gibi otono-miyi savunmaktadırlar. İran Kürdistanı’ndaki gerilik — özellikle siyasal, sosyal gerilik — diğer parçalara kıyasla farklıdır.

Şimdi İran, Irak ve Suriye’deki bu objektif koşulların Türkiye Kürdistanı ile aynı düzeyde olduğunu nasıl söyleyebiliriz? Her parçanın farklı yapısı, kendisine düşen farklı koşulları da taşı-yacağı kuşkusuzdur. Türkiye parçasını incelediğimizde, bu farkı daha da iyi anlamış olacağız.

Türkiye, İran-Irak ve Suriye’den farklı olarak bir parlamen-ter düzene sahiptir. Türkiye Kürdistanı ise, 1938 Dersim yenil-gisinden itibaren daha sessiz bir yaşam içine girmiştir. Yani İran ve Irak’taki silahlı direniş, Türkiye Kürdistanı’nda henüz yok-tur. Türkiye Kürdistanı, Irak-İran ve Suriye’den farklı olarak daha fazla asimilasyona maruz kalmıştır. Türkiye Kürdistanı’ndaki politik bilinç (Marksist bilimin kavranılması) diğer hiç-bir parçada bugünkü şartlarda yoktur. Yani sosyalist bilincin kitleler tarafından kavranılmasında—Kürdistan diğer parçaları açısından—, Kuzey Kürdistan en gelişkin olanıdır. Tüm bu farkların yanında Türkiye Kürdistan kurtuluş güçleri, Türkiye Kürdistanı için bağımsızlık talep ettiği gibi, diğer parçaları için de bağımsızlığı savunmaktadır (Suriye tartışma konusudur).

Ayrıca her dört parçanın kurtuluş güçleri, bağlı bulundukla-rı ezen ulus proletaryasıyla farklı bir şekilde (her parçanın ob-jektif şartları gereği) ilişkilere gireceği de bir gerçektir. Bu ilişki-ler neticesi herhangi bir parçanın ezen ulus proletaryası ile (Sovyet Azerbaycanı ilginç bir örnektir. Zira Azerbaycan’ın bir parçası da İran sömürgecilerinin işgalindedir) bir federasyonda

yer alabileceği de unutulmamalıdır (Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi).

Görüldüğü gibi, hangi taraftan bakılırsa bakılsın, tutarsız olan, hiçbir maddi temele dayanmayan ve Kürdistan'ın objektif şartlarıyla çelişen bu tez (merkezi örgütlenme tezi), Marksistlerin savunacağı bir tez değil, burjuva milliyetçi bir anlayışın somut ifadesidir.

Kürdistan'ı objektif şartlarıyla çelişen merkezi örgütlenmeyi reddettiğimize göre, geriye ne kalıyor? Her parçanın bağımsız proleter örgütü!

[...]

[B]elirlemelerimiz ışığında her parçanın bağımsız proleter örgütünün ancak somutla bağdaşabileceğini söyleyebilir ve savunabiliriz. Ancak oluşacak bağımsız örgütler birbirleriyle hiç mi hiç ilişki içinde olmayacaklardır? Ya da bağımsız örgütler bazı ortak kararlar veya ittifaklar çerçevesinde hiç mi yan yana gelmeyeceklerdir?

Elbette ki parçalar arası ilişkiler her alanda sürdürülecektir. Örgütler arası diyaloglar hiçbir zaman kesilmeyecektir. Ancak kurulacak olan ilişkiler ve sürdürülecek olan diyaloglar ilkeli, kardeşçe ve iç işlerine kanışmama temelinde gelişecektir. Bu ilişkiler de kuşkusuz ilişki kurulacak örgütlerin ülke ve dünyadaki genel sosyalist hareketin çıkarları doğrultusunda sürdürülecektir.

Bizim diğer parçalardaki örgütlerle ilişkilere girmemiz, söz konusu örgütlerdeki temel çizgileriyle belirlenebilecektir. Bizim ne olursa olsun, ya da ne savunursa savunsun şeklinde belirsiz formülasyonlar öne süren Kürt örgütleriyle ilişkilerimiz elbette olmayacaktır. Aynı şekilde herhangi bir parçadaki hareketin de, ne olursa olsun destekleneceği şeklindeki görüşler de tarafımız-

dan reddedilmektedir. Ve bizce bu anlayış, kaba bir milliyetçilikten başka bir şey değildir.

O halde, ilişki kuracağımız örgütler ve destekleyeceğimiz hareketler ne tür örgütler ve hareketler olacaktır?

Diğer parçalarda kurtuluş mücadelesine atılmış örgütlerin emperyalizme, sömürgecilığe, gerek ülke içindeki ve gerekse de bölge gericiliğine karşı olması gerekir. Aynı şekilde, eğer bu örgütler proleter bir örgüt değilse, proletaryanın örgütlenmesine de engel teşkil etmemesi gerekir.

Kuşkusuz biz proleter olmayan bir örgütle ilişkilerimizi sürdürdüğümüzde bile, eğer ilişki kurduğumuz örgüt içinde proleter örgütlenmeyi hedef alan bir muhalefet söz konusu ise, ilişkilerimiz elbette ki bu muhalefetle olacaktır. Ve gücümüz oranında onların egemen olması, ülke çapında tüm gericiler örgütlerin yıkılmasına yönelik eylemlerinde onlara yardımcı olmaktır.

Örgütler arası ilişkilerde aradığımız şartlar, parçalardaki herhangi bir kurtuluş hareketinde de aynen geçerlidir. Kürdistan'ın herhangi bir parçasında anti-sömürgeci ulusal kurtuluş hareketi söz konusu ise, bu hareket her şeyden önce emperyalizmi, sömürgecilği ve ülke ve de bölge gericiliğini hedeflemelidir. Bu hareket, aynı zamanda proletaryanın ideolojik-politik ve örgütsel önderliğinin ülke çapında egemen olmasına da engel teşkil etmemelidir.

Yine Kürdistan'ın herhangi bir parçasındaki hareket, birden fazla örgüt tarafından yürütülüyorsa, elbette ki biz, varsa proleter örgütün önderliğindeki hareketi destekleyeceğiz. Ya da proleter bir örgüt olmadığı halde var olan örgütler ve hareketler arasındaki tercihimiz, yine dünya genelinde ve ülke üzerindeki sosyalist çıkarları temsil eden, emperyalizmi, sömürgecilği ve gericiliği hedefleyen örgüt ve hareketler yönünde olacaktır.

Kürdistan parçalarındaki bağımsız örgütler arası ilişkiler, her örgütün temsilci vereceği bir koordinasyon kurulu tarafından denetlenmek üzere, uluslararası alanda da sürdürülecektir.

Bu kurul örgütlerin iç işlerine karışmayacak veya herhangi bir örgütün şu veya bu şekilde hareket etmesinde yön tayin edemeyecektir. Aynı zamanda, bu kurul, geçici-sürelili olacak şekilde oluşacak ve gerektiğinde fesh edilebilecektir.

[...]

Bu ilişkiler bir koordinasyon kurulu çerçevesinde, uluslararası planda sürdürülüp, zaman sürecinde Kürdistan ve Kürt ulusal sorununu bir bütün olarak ele alıp, uluslararası alana getirecek ve ideolojik birliğin gerçekleşmesi için de bir ön adım olacaktır.

[...]

Örgütler arası ilişkileri bir üst düzeyde sürdüreceği olan bu koordinasyon kurulu hangi temel ilkeler ışığında oluşacaktır? Veya koordinasyon kurulu için önerdiğimiz temel ilkeler nelerdir?

1. Emperyalizme, sömürgecilığe, ülke ve bölge gericiliğine karşı olmak.

2. Her parçada proletaryanın ideolojik, politik ve örgütsel önderliğini yaygın hale getirmek için olanak tanımak.

3. Gerek Ortadoğu'da, gerekse dünyadaki anti-emperyalist ulusal ve sosyal kurtuluş güçlerini desteklemek ve onlarla sıkı bir dayanışmaya geçmek.

4. Dünya devrimci sürecindeki üç devrimci bileşen güçle (sosyalist sistem, ulusal kurtuluş hareketleri ve uluslararası işçi sınıfı) diyalogu sürdürmek ve en kararlı dayanışmaya geçmek.

5. Parçalardaki ulusal hareketlere (anti-emperyalist) fiili destekte bulunmak, sorunun bir bütün olarak Kürdistan sorunu olduğunu kabul etmek.

6. Örgütler arası ilişkilerin eşit, karşılıklı dayanışma ve iç işlerine karışmama temelinde ancak var olabileceğini kavramak ve bu kurulun geçici olduğunu kabul etmek. Kısaca belirtmeye çalıştığımız bu temel ilkeler ışığında oluşacak olan koordinasyon kurulu, Kürdistan'ın herhangi bir parçasına doğrudan müdahale etmeden (ki bu kalıba zaten sahip olmayacaktır), bir bütün olarak Kürdistan sorununu ele alacak ve zaman sürecinde parçalar arası ideolojik birliğin oluşmasında bir ön adım olacaktır.

ala rızgari

Kürdistan Devriminde Genel Starak
Örgütlenme vs Proletaryanın Özgütü

Ala Rızgarî

1978 sonunda, Rızgarî 'den ayrılan bir grup tarafından oluşturuldu. Aynı yılın sonunda *Ala Rızgarî* (Kurtuluş Bayrağı) adlı yasal bir dergi de çıkarmaya başladılar. Ayrılık esas olarak partinin rolü üzerine sürdürülen tartışmalar sonucunda oluştu. Rızgarî 'ye göre bağımsızlık mücadelesini sadece komünist partisi yürütebilecekken, Ala Rızgarî bu rolü demokratik kuruluşların üstlenebileceğini ileri sürüyordu.

Uluslararası sosyalist hareket içindeki tartışmalarda, Sovyetler Birliği'ne "revizyonist" demelerine rağmen, temel tezler itibarıyla yine de Moskova'ya yaklaşan bir çizgi izlediler. Bu tutum Irak'taki Kürt hareketine yönelik yaklaşımda da kendini ortaya koydu. Irak-KDP ile Talabani'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği hareketi arasındaki çatışma ve rekabette Ala Rızgarî Talabani'den yana tavır aldı.

KÜRDİSTAN DEVRİMİNDE GENEL OLARAK ÖRGÜTLENME VE PROLETARYANIN ÖZÖRGÜTÜ*

Genel Olarak Örgütlenme ve Profesyonel Devrimcilerin Örgütü, Özörgüt Partî

Her koşul altında ve her an, siyasal mücadeleye girişmekte usta-
laşmış güçlü bir örgüt olmadan, sağlam ilkelerle aydınlanmış ve
azimle yürütülen, taktik diye adlandırılmaya lâyık o sistemli ey-
lem planından sözedilemez.¹

Çağımızın en devrimci sınıfının politik iktidarı ele geçirip yukarı-
dan aşağıya kendi dünyasının ilişkilerini egemen kılabilmek
için olan mücadelesinde, Lenin, "proletaryanın elinde, iktidar
savaşında örgütten başka silah yoktur"² der. Bu gerçek; günü-
müzde, içinde yaşatıldığı koşulları değiştirmek için mücadele
eden proletaryanın yanı sıra ezilen uluslar ve diğer dost güçler

* Ala Rızgarî, Özel Ek, 1979.

¹ *İskra* (4) akt. Lenin, *Ne Yapmalı?*, Sol Yayınları, Ankara 1977, s. 62.

² Marx-Engels-Lenin, *İşçi Sınıfı Pratisi Üzerine*, Sol Yayınları, Ankara 1979, s.

için de geçerlidir. Hâkim olan ilişkileri parçalayarak yeni ilişkiler egemen kılmak isteyen tüm toplumsal güçlerin ellerindeki yegâne ve güçlü silahları örgütleridir. Örgütlenmeksizin hiçbir ilişki kolay kolay değiştirilemeyeceği gibi güçlü mevziler bile elde edilemez.

[...]

Günümüzde Marksist-Leninistlerin ideolojik-politik-ekonomik (Lenin ve Engels'in deyiimiyle, ekonomik-teorik-politik) mücadele alanlarının yani hayatın her alanının kendi içeriğine uygun örgütlenmeleri vardır. Her alanda örgütlenmek zorunludur. Ama bu örgütler arasındaki farkı onların eylemlerinin içeriği tayin eder.

İktidara yönelen sınıfın, iktidara yönelik mücadelesinde temel bir örgütü vardır. Bu örgüt birçok "örgütlerin toplamı – ama sadece aritmetik bir toplam değil, karmaşık bir toplam" olan partidir. (...)

Çağımızda ezilen, sömürülen ve iktidara alternatif olan proletaryanın da ilk ve vazgeçilemez silahı partidir, yani özörgütüdür. Bu örgütün evrensel Leninist özellikleri vardır. Bu özellikler; yukarıdan aşağıya demir disiplinli çelik çekirdeklerden oluşturulması, federatif değil, merkezci bir örgütlenme yapısı göstermesi ve parti içi işleyişte demokratik-merkeziyetçilik ilkesinin hayata geçirilmesi olarak kısaca özetlenebilir. Yani Lenin'in deyiimiyle "demir disiplinli çelik çekirdeklerden" oluşumunda ilk kurallardan biri mücadele edilen hedef ile çelişkisi olan ve kendisine sosyalist diyen her kişinin veya yoğunluğun bir araya gelmesi değil, tam tersine sürecin başında "birleşmeden önce ve birleşebilmemiz için, her şeyden önce sağlam ve kesin sınır çizgilerini çizmemiz gerekir."³ Parti; ideolojik-politik-

³ Lenin, *Ne Yapmalı?*, s. 32.

örgütsel olarak tüm tezlerde birlik içinde olan unsurlardan oluşmalıdır. (...)

Ayrıca da demir bir disipline göğüs germek zorunda olan bu unsurların tek mesleklerinin devrimcilik olacağı konusunda da kendi kendilerini ikna etmeleri gerekir. Proletarya partisinde yer almanın önemli koşullarından biri de her unsurun, partisinin proletaryanın iktidar mücadelesinde bünyesinde öncü müfrezeleri barındırdığına ve barındırmak zorunda olduğuna yürekten inanması gerekir. Bu öncülük, ideolojik-politik-askeri-örgütsel önderliktir. Çünkü, bu parti proletaryanın iktidar mücadelesinde hayati öneme sahiptir. (...)

Yukarıdan aşağı profesyonel devrimcilerce oluşturulan proletaryanın özörgütünde çalışma tarzı olarak legalite-illegalite buzul (aysberg)⁴ örneği hayata geçirildiğinde örgütte gizlilik esastır. Parti kendini her koşulda eyleme geçecek biçimde hazır tutar. Yani ne sağ sapma içinde olanların öngördüğü gibi eylemlerini salt burjuvazinin izin verdiği sınırlar içinde tutar; ne sol sapma içinde olanların önerdiği gibi legaliteyi hiçe sayarak sadece illegalite koşullarında hareket etmeyi önüne koyar. Proleter devrimci parti; hareket ettiği ülkenin tüm koşullarını göz önünde tutarak gizliliği esas almak koşuluyla burjuvazinin çizdiği sınırları da sonuna kadar zorlar.

Kitleler aktif olarak mücadelede yerlerini alsalar bile bu onların var olan örgütleriyle –özörgüt özelliği taşımayan örgütlerle– iktidarı ele geçirecekleri anlamına gelmez. Harekete geçen bu kitlelerin devrimci muhalefetinin yanlış yönlere kanalize edilmemesi ve gerçekten iktidara yönelmesi için yine de proletaryanın özörgütünün yaratılması zorunludur. (...)

Bu, mücadelede oluşan ve mesleği devrimcilik olan unsurları içinde barındıran parti; bu mücadelede öncülük görevini üst-

⁴ Aysbergin ¼'ü su dışında, ¾'ü su altındadır. Yani proletaryanın özörgütü de her koşulda buzula benzemek zorundadır. İlegal yan, gizlilik esas alınmıştır.

lenir. Bu öncülük kavramı sadece mücadelenin dışında kalarak komuta etme olgusunu içermez. Öncülük kavramı partinin yığınların mücadelesinde özce proletaryanın iktidar mücadelesinde ideolojik-politik, askeri-örgütsel bir önderliği gerektirir. Bu örgüt bünyesinde sadece işçileri veya işçi kökenli olanları barındırmaz. Toplumun her kesiminden unsuru içerebilir. (...)

Açıkçası, proletaryanın özörgütünde toplumun her kesiminden unsur bulunabilir. Fakat, bu unsurlar, işçi sınıfına bilinç taşıyan bu aydınlar, sınıf intiharından geçmiş, proletaryanın sömürsüz dünyasını kurmak doğrultusundaki mücadeleyi önelerine koymuş proleter devrimcilerdir.

Partileşme sürecinde ve partide bir müddet nicel olarak işçiler azınlıkta olabilir. Bunun süresi kesin zamanlama süreleri içinde sınırlandırılmaz. Amaç proletaryanın özörgütünde işçilerin nicel çoğunluğa da kavuşmalarıdır. Fakat amacın böyle saptanmış olması, bir partide işçiler çoğunluğa ulaşmadan o partiye proletaryanın partisi denmez anlamını doğurmaz. (...)

Proletaryanın Öncü Partisi

Başta da söyledik; işçilerin partide nicel olarak çoğunluğa kavuşmaları amaçlanır. Ama mücadele o güne ertelenemez. Her ülkenin özgül koşullarına göre işçilerin kendi özörgütlerinde nicel çoğunluğa kavuşma süreleri uzar veya kısalmır. (...)

Örneğin; işçi sınıfının nicel ve nitel olarak gelişmediği bir ülkede bu süreç bir Rusya'dan bir metropol Fransa'dan hatta bir Türkiye'den bile daha uzundur. Dolayısıyla bu ülkelerde uzun bir süre işçi hatta işçi kökenli olmayan proleter devrimciler proletaryanın partisinde nicel çoğunlukta olabilirler. ÇKP tarihi bu konuda açık bir örnektir. Çin'in birçok alanlarında ileri süreçlerde bile partinin o biriminde %90'ının üzerinde bir çoğunluk yoksul köylülükten proleter devrimcilerin elinde olmuştur.

Fakat bu durum, o partinin, eğer Leninist özörgütün evrensel özelliklerini taşıyorsa proletarya partisi olmasını engellemez. Vazgeçilemez evrensel özellikler taşıyan proleter partinin bir tek “biçim”i yoktur. “Biçim” her ülkenin özgül koşullarının, bu koşulların belirlediği devrim tipinin öngördüğü kıstaslar içinde saptanır. (...)

Proleter devrimci öncüler mücadele içinde proletaryanın bağımsız özörgütünü oluşturabilecekleri gibi; 1921-27 arası ÇKP'nin Koumingtang içindeki fonksiyonu gibi bir işlev de yüklenebilirler veya birçok Afrika ülkesinde anti-sömürgeci, anti-emperyalist olan, toplumun her kesiminden unsuru içeren cephe tipi örgütlenmelere de gidebilirler. Ama tüm bu süreçte Leninist örgütlenmenin evrensel kurallarını hayata geçirmek zorundadırlar.

Genel olarak saptanan hedef ile çelişmesi olan, en geniş muhalefeti çeşitli biçimlerde örgütlemeyi önlerine koyan sosyalistler; sosyalistlerin en geniş birliğini de —ideolojik-politik-örgütsel tezlerle ilgili kesin sınırlar çerçevesinde— gündemleştirmek zorundadırlar. Aynı alanda —bütünde— aynı hedefe karşı, aynı program çerçevesinde savaşılanların aynı siyasi yapılar içinde örgütlenmeleri ayrıntıdır, egemen sınıfların yedeğine nesnel olarak takılmaktır. (...)

Kürdistan Devriminde Örgütlenme

I. Emperyalist Paylaşım sonrası dörde parçalanan ve sömürgeleştirilen Kürdistan'da anti-sömürgeci muhalefet sürekli eyleme dönüşerek canlılığını korudu. Böylece de bu süreç boyunca eylemler arasındaki organiklik, yapay şuurularla parçalanan Kürt ulusunun koruduğu organikliğinin göstergelerinden biri olmuştur. Bu ulusal direnmeler, ayrı ayrı sömürgeci güçlere karşı verildikleri ilk bakışta göze çarpsa bile, nesnel olarak bir dayanışma içinde gerçekleştirildiklerinden Kürt ulusunun ve Kürdis-

tan'ın konulan sınırlara rağmen organik birliğin bütünlüğünün göstergesi olmuştur, ilk kaba örnekler olarak şu dayanışmaları gösterebiliriz; 1919 yıllarında Kürdistan'ın Türkiye parçasında (Kuzey Kürdistan) Koçgiri direnmeleri sürdürülürken, Irak sınırları içindeki Kürdistan parçasında Berzenci önderliğindeki ulusal direnmeler mevziler kazanıyordu. Yine 30'larda Kürdistan'ın Türkiye parçasında Ağrı ulusal direnmeleri sürdürülürken, Kürdistan'ın İran parçasında Simko önderliğindeki ulusal direnmeler ve de yine 40'larn ortasında Kuzey Kürdistan'da Ferzende hareketi sürdürülürken İran parçasında Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin inşa edildiği direnmeler sürdürülüyordu. Mehabad Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar Kürdistan bütünündeki eylemlerin dayanışması ve organikliği nesnel anlamda idi. Mehabad Kürt Cumhuriyeti evresi ve yıkılmasından sonraki süreçte bu organikliğe iradi müdahale edildi. Bu evrede, Berzenci önderliğindeki ulusal direnmenin yenilgisinin yaşandığı Kürdistan'ın Irak parçasında; aralarında kendisine Marksist-Leninist diyenlerin yanında, irili ufaklı birçok yoğunluklar vardır. İran KDP'nin Mehabad Kürt Cumhuriyeti evresi ve sonrasındaki gelişmeleri, Kürdistan'ın diğer parçalarına da merkezi örgütlenme anlamında müdahaleyi zorunlu kılıyordu. Ve akabinde Irak KDP kuruldu. Irak KDP amaçlanan merkezi örgütlenmeyi sağladı ve Güney Kürdistan'da kısa vadede yönlendirici duruma geçti. O süreçte Kürdistan'ın özgül koşulları sosyalistler açısından Fas tipi bir örgütlenme içinde yer almayı zorunlu kılıyordu. Bu nedenle de KDP içinde Marksizme eğilimli unsurların yanı sıra anti-sömürgeci, anti-empyralist herkes yer alabiliyordu. Sosyalizme eğilim duyanların yapacakları ilk iş bu örgütlenme biçiminde kendi sınıf örgütlerinin evrensel özelliklerini egemen kılmak olmalıydı. (...) Suriye KDP'nin de varlık göstermesinden sonra 60'lı yıllarda Kürdistan'ın Türkiye parçasında da KDP kuruldu.

Ayrı ayrı parçalarda inşa edilip harekete geçirilmesine rağmen her dört parti de aynı tüzük ve program gereği hareket ediyor, kitlelere yöneliyordu. (...)

KDP(ler) ile birlikte, Kürdistan devriminde oluşmaya başlayan bir anlaşma netleşmiştir. Başlayan bu yeni süreçte; egemen kılınan bu anlayışın bir sonucu olarak aynı anda dört sömürgeci devlete direnme yerine, şartların daha olgun olduğu bir alanda tüm güçlerin yığılması sonucu bir savaş tercih edilmiştir. Bu süreç boyunca da diğer alanlardaki potansiyel sıcak savaş içinde olan alan için bir “yedek” güç deposu olarak değerlendirilmiştir. Yalnız bu süreç içinde 50-60 arası, genel olarak Kürdistan’da anti-sömürgeci muhalefetin daha pasif olduğu, örgütlenmeye hız verdiği bir evredir.

[...]

Kürdistan’da bu kaynaşmalar, gelişmeler ve bunun doğal sonucu olarak örgütlenmelere gidilirken Kürdistan konusunda egemen durumunda olan ulusların emekçi yığınlarının mücadeleleri de geliyordu. Fakat bu gelişmeler revizyonizm ve sosyal-şovenizmin egemen kılındığı gelişmeler idi. Bir TKP (Türkiye Komünist Partisi) ve bir TUDEH* örnek sayılabilir. Bu partiler kendi emekçi yığınları ve kadroları düzeyinde önemli sayılabilecek gelişmeler göstermişlerdi. Fakat Kürdistan’ı ve Kürdistan’daki devrimci muhalefeti nesnel olarak Kürdistanlıların kendi inisiyatiflerine ve egemen sınıflara terk etmişlerdi. TUDEH’e haksızlık olmasın diye bir gerçeği vurgulayalım: Kürt Mehabad Cumhuriyeti ve KDP’nin fonksiyonu bir vakıa haline geldikten sonra TUDEH Kürdistan’ı nesnel ve öznel olarak KDP’ye terketti. Ama TKP Kürdistan’ı nesnel ola-

* Tudeh Kitleler Partisi (Farsça: Hezb-e Tudeh-ye Irân, kuruluş: 1941). İran’da kurulmuş olan bir komünist partidir. Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler içinde olmuştur (y.n.).

rak Kürdistanlılara bıraktığı halde, öznel olarak eyleme dönüşen tavırlarında da görüldüğü gibi Kürdistan'ı sadece ve sadece Türk egemen sınıflarına ve onların tasarruflarına terkedilmeye lâyük görüyordu. Bu doğrultuda elinden geldiğince çabaladı ve üyesi olduğu Enternasyonal'de bu görüşlerini empoze etmekten kaçınmadı. (...) [S]ayıyı parmakla sayılacak kadar az olan aydınlar dışında KDP'ler içinde örgütlenen anti-sömürgeci muhalefet Marksist öğretiden bile habersiz mücadele ederken egemen ulus devrimcileri bu konuda önemli adımlar atmışlardı (sosyal-şovenizmin egemenliğine rağmen). Ve kendileri farkında olmadan sınıf savaşının zorunluluğunu, bu doğrultudaki kararlı direnmeleri Kürdistanlı devrimcilere de sunuyorlardı. Ama sunulan bu değerler egemen ulus emekçilerine, devrimcilerine sunulduktan onlarca yıl sonra yine Kürdistanlıların özel çabaları sonucu Kürdistan'a ulaşabilecekti. TKP Türk emekçi yığınları, TUDEH Fars emekçi yığınları içinde programlarının izin verdiği ölçüde savaşarak mevzilenirken; KDP'ye ve sömürgeci güçlere terkedilen Kürdistan'da sosyalizme gönül bağlayan aydınlar Fas tipi bir örgütlenme gibi görünen KDP'ler içinde üslenerek Kürdistan'da "sosyalist mücadeleyi" vermeye çalıştılar.

[...]

Sosyalist örgütlenmede bir "biçim" olarak başvurulmuş Fas tipi örgütlenmede de amaç Leninist örgütlenmenin evrensel özelliklerini bu örgüte egemen kılmaktır. Aksi takdirde bu örgütlenmenin KDP'de de olduğu gibi biçimsel benzerlik dışında Fas tipi örgütlenmelerle bir benzerliği kalmaz ve giderek burjuva siyasi aksiyonunun resmi organizasyonu haline gelir. Oysa Kürdistan'da KDP'ler içinde yer alan, sosyalizme eğilimli aydınlar, parlak belirlemelerin KDP'lerde "sosyalist" olarak bulunmaya ve KDP'nin çizdiği sınırlar içinde hareket etmeye yeteceğini sandılar. Ve bir süre sonra partideki egemen olan maddi

güç; küçük burjuva aydınları ellerinde süs eşyası haline gelen politik büroya rağmen egemen manevi güç haline de geldi. Böylece de bu partide, Leninist ilkeleri egemen kılma adına yer alan aydınlar partinin hızla burjuva siyasi aksiyonunun organizasyonu haline getirilmesine nesnel olarak yardım ettiler. Kitleler ile bağ bile kuramadılar ve burjuva milliyetçilerinin kısa zaman içinde "sosyalistleri" katletmeye başlamasında bu durum net bir biçimde açığa çıktı. Politbüroyu elde tutarak ve programa bir iki çarpıcı madde koyarak sosyalizmi Kürdistan ve KDP'de egemen kılmaya çalışanlar, bırakalım sosyalizmi egemen kılmayı, burjuva milliyetçileri kendilerini imhaya yöneldiğinde bir kitle desteğinden bile yoksun kaldılar. Ve bu esnada küçük burjuva aydınlarının evrensel karakteristik özelliklerini göstermekten öteye gidemediler. Birlikte hareket, edilen başka sınıfların (burjuvazinin) siyasi temsilcilerine tam güven Kürdistan devrimindeki bir sürecin sosyalizm adına yola çıkan küçük burjuva aydınlarına böylece pahalıya mal oldu.

[...]

Bu süreç boyunca küçük burjuva aydınların, sosyalizmden bahsetmelerine rağmen, sosyalist içerikten yoksun tepkileri oldu. Ama bu tepkiler hep sonunda, burjuva milliyetçi aksiyonun daha da meşrulaşmasına yaradı. Talabani ve yandaşlarının, Dr. Şıvan'ın Kuzey Kürdistan'dan kaynaklanan ve Kürdistan'ın İran parçasında İsmail Şerifzade ve yoldaşlarının tepkileri her seferinde beklenen sonuç yerine, bu unsurları fiili burjuva milliyetçilerinin imhaları ile karşılaştırdı. Bu tepkiler emekçi yığınlar içinde beklenen yankıyı bulamadıkları gibi bir yerde KDP vasıtasıyla burjuva milliyetçi aksiyonun daha da meşrulaşım palazlanmasına neden oldular. Her üç tepkiyi gösteren unsurlar da sosyalizm adına hareket ediyorlardı. Fakat yine de Talabani ve yandaşlarının tepkisi o evrede sosyalistlere verebileceği en büyük zararı vermekle kalmayıp, her üç tepki içinde burjuva mil-

liyetçi aksiyonu en fazla güçlendiren ve meşrulaştıran tepki olmuştur.

[...]

İran'daki Kürdistan'dan yükselen tepki daha tutarlı olmuştur. İsmail Şerifzade yeni bir örgütlenme düşüncesi ile merkezi örgütlenmeye —burjuva milliyetçi aksiyonun organizasyonu haline gelen KDP ve yönetimine— karşı çıkmaya çalışmıştır. Ve bu tepki bir anlamda amacına ulaşmıştır. Çünkü o süreçte 67-68 yıllarında henüz burjuva milliyetçilerinin uzlaşmacı karakterlerini açığa vurmaları için zamanın erken olmasına rağmen, bu hareketi bastırmak için burjuva milliyetçi aksiyon SAVAK* ile anlaşmasını açığa çıkarmak zorunda kalmıştır. Böylece de burjuva siyasi aksiyon bugün bile hâlâ altından kalkamadığı ve gerekçelendiremediği bir eyleme başvurmuştur. Günümüzde İran parçasındaki KDP aynı programa sahip olmasına rağmen Geçici Komite ile ilişkilerini Kürdistan'daki tepkiden korktuğu için açık açık sürdürmemektedir. Fakat tüm bu olumluluklara rağmen İsmail Şerifzade ve yoldaşlarının tepkisi de o süreçte amaçlanan sonuca ulaşamamıştır, emekçi yığınlar içinde o evrede proleter devrimci hareket bağımsız bir hareket olarak varlık gösterememiştir.

Kuzey Kürdistan'dan yükselen Dr. Şıvan'ın hareketi ise; kişi olarak Dr. Şıvan öznel anlamda sosyalist mücadeleyi önüne koymuş görünmesine rağmen ihtilâli yapısı dışında diğer tezleri ile burjuva milliyetçi aksiyonun dışına çıkamamıştır. Ve burjuva milliyetçileri açısından tehlike olmaya başladığı süreçte de bir provokasyon sonucu yandaşları ile birlikte tüm Kürdistan'ın gözünün içine bakıla bakıla katledilmiştir. Tabii bu evredeki bu gelişmeler egemen ulus devrimcilerini asla ilgilendir-

* SAVAK (Farsça: Sazeman-e Ettelaat va Amniyat-e Keshvar), 1957-1979 yılları arasında İran istihbarat örgütüdür (y.n.).

memiştir. Dr. Şivan, İsmail Şerifzade ve yoldaşları niçin katledilmişlerdir? Bu tip soruları gündemleştirmeye bile, egemen ulus devrimcileri gerek duymamışlardır. Anlayışları gereği, Kürdistan'da vuruşan her unsura milliyetçi dediklerine göre "milliyetçilerin birbirlerini kırmaları" egemen ulus devrimcilerini hiç ilgilendirmemiştir.

Bu evrede başka bir gelişme olmuştur; Kürdistan'da geliştirilen kapitalist ilişkilere bağlı olarak aydınların nicel sayısı da artmıştır. Bunların sınıfsal konumları 1950 öncesi veya 1950-1960 arası aydınlarınkinden farklı olmuştur. Bu unsurlar Kürdistan bütününden metropole gittiklerinde sol içinde yer almışlardır. (...)

Fakat bu aydınlar sol içinde yer alarak genel olarak Marksizme eğilim duyarken egemen ulus sollarındaki bir olumsuzluk içinde de yer alıyorlardı. Egemen ulus sollarında bariz görünen bir sosyal-şovenizm etkinliğini sürdürmeye devam ediyordu. Kürdistan'dan gelip metropollerde sol içinde yer alan unsurlar da bu sosyal şovenizmden kendilerine düşen payı aldılar.

1970'li yılların başlarında, Kürdistan devriminde vuruşan ve nesnel olarak en geniş muhalif kitlelere hitap etme durumunda olan ve Marksizm uğruna savaş verdiğini iddia eden unsurlar şu veya bu biçimde imha edilirken; metropollerde bulunan ve sol içinde yer almaya başlayan Kürdistanlı aydınlar Kürdistan devrimine egemen ulus devrimcilerinin sosyal-şoven gözlüğünden bakıyorlardı. (...)

Genel olarak burjuva milliyetçi aksiyonunun (KDP'nin) Kürdistan'daki egemenliğine tepki duyan metropole gelmiş bulunan Kürdistanlı aydınlar bu tepkilerini sosyal-şovenizmin egemenliğindeki egemen ulus solları içinde yer alarak hayata geçirdiler. Bu esnada, bu aksiyonların egemen ulus emekçilerinin kurtuluşundaki yerine bile bakılmadı, tabelasında sosyalistlik yazılı olan herhangi biri seçiliyordu ve böylece Kürdis-

tanlı aydınlar milliyetçi olmadıklarını kanıtlamaya çalışıyorlardı. O andaki sosyalist siyasi bilinç daha fazlasını yapmaya zaten yetmiyordu. Bu durumu ise egemen ulus solu, "işte biz de Kürdistan'da örgütlendik" diyerek programlarına bakmaksızın coşkuyla karşılıyordu.

[...]

Kürdistanlı devrimcilerin teorik yetersizlikleri, içinde yer aldıkları egemen ulus devrimci yoğunluklarındaki hakim sosyal şovenizm ve proletarya özörgütü denince, tek biçimin anlaşılması idi. Fakat yine de bu çerçevede hapsolmek istemeyen Kürdistanlı aydınların yer yer net sınırlara sahip olmamasına rağmen tepkileri görüldü. Türkiye'deki DDKO'lar bu tepkilere bir örnektir. Yine de bu süreçte tezlerin netleştiği söylenemez.

[...]

Marksizmin evrensel karakteri, Marksizmi bir ulusa veya birkaç ulus devrimcisine hibe etmiyordu. Savaşılan ülkede proletaryanın sınıf çıkarları gözetiliyorsa, dünyanın neresinde ve hangi devrimci muhalefeti içinde vurulmuşlarsa vurulsun eğer enternasyonalizm gereği savaşılıyorsa Marksist olmanın mümkün olduğu gerçeği kavranılmaya başlandı. Böylece de Kürdistanlı proleter devrimciler arasında sosyalist siyasi bilinç yerli yerine oturdukça, Kürdistanlı proleter devrimciler dünyaya egemen ulus devrimcilerinin gözlükleriyle değil, sosyalizmin gözlüğü ile bakmaya başladılar. Egemen sınıflara karşı, programsız yiğitçe savaşmanın ve egemen ulus solu içinde yer almanın sosyalistliğe yetmeyeceğini gördüler. Bununla birlikte bir konu açığa çıkıyordu; ayrı örgütlenme mi, birlikte örgütlenme mi? Neye ayrı örgütlenme, neye birlikte

örgütlenme denir? Başka bir deyişle neye göre birlikte veya ayrı örgütlenme?

İşte bu sorulara cevap vermeye başlayan Kürdistanlı devrimciler savaşmak zorunda oldukları alan ile ilgili Marksizmin neyi emrettiğini kavramaya başladılar. Ve bu emredici ilke, binlerin katledilmesine mal olarak Kürdistanlı devrimciler açısından netleşmeye başlıyordu. Böylece iki temel soruya cevap veriliyordu:

— Sosyalistler aynı alanda, aynı organik bütünlüğü parçalamadan, aynı hedefe karşı vuruşan sosyalist güçleri aynı program gereği örgütlemek zorundadırlar. Bütün'ü parçalayarak örgütlenmek veya bir talebi öne sürmek anti-Marksist bir önermedir. Peki vuruşulan Kürdistan hangi bütünün parçasıdır?

— Ve ikincisi; devrimci muhalefetin bulunduğu bu alanda en yararlı bir biçimde sosyalist mücadeleyi sürdürmek mümkünken, bu muhalefeti sınıf düşmanlarına terk ederek sosyalist olmak mümkün müdür? Veya bu sorunun daha çarpıcı bir biçimde sorulması gerekirse; organik bütünlük gösteren ve nesnel olarak sosyalistlerce proletaryanın sınıf düşmanlarına terkedilen bir devrimci muhalefet varsa bu muhalefet, içinde yer alınarak mı yoksa dışardan gazel okunarak mı, sosyalist potaya kanalize edilebilir?

İşte bu sorulara verilen cevaplar Kürdistan devriminin Kürdistanlı sosyalistlerin önüne koyduğu örgütlenmeyi somutlaştırmaktadır.

Kürdistan Devriminde Ayrı Örgütlenme, Marksist Örgütlenme

[...]

Aşağıda kısaca sıralayacağımız olgular tespit edildikten sonra, Kürdistan devriminde birlikte örgütlenme, ayrı örgütlenme sorularına cevap verilebiliyordu.

[...]

Her dört parçadaki [Türkiye, İran, Irak, Suriye –y.n.] egemen ulus devrimcileri kendilerinin mücadeleyi önlerine koydukları sınırlar içinde “hapsedilen” Kürdistan’ın parçalarında mücadeleye girmeye gerek duymamışlardır. Her dört egemen ulus devrimcileri de Kürdistan’ın bu süre zarfında örgütlenmesinde bile bütünlüğünü korumasında nesnel olarak ellerinden geleni yapmışlardır. Sınıf tahlillerinde, devrim anlayışlarında, sosyolojik araştırmalarda bile Kürdistan 50 yılı aşkın bir süre es geçilmiştir. Kürdistan ve Kürdistan’ın kendi sınırları içinde kalan parçalarındaki devrimci muhalefeti, egemen ulus devrimcileri, bırakalım Marksist örgütlenme açısından, ittifak ilişkileri açısından bile hesaba katmamışlardır. Ezilen Kürt ulusunu, ezen ulus devrimcilerince sömürgeci egemen sınıfların her türlü tasarrufuna bırakıldığı gibi, Kürdistan’daki devrimci muhalefet de oldukça uzun sayılabilecek bu sürede Kürdistanlılara, onların “insafına” terkedilmiştir.

Nesnel olarak, Kürdistan’ın ayrı bir bütün olduğunu istisnasız hepsi hem programlarında hem tezlerinde kabul etmişlerdir. 1970’li yıllardan sonra Kürdistanlı proleter devrimcilerin Kürdistan bütününe Marksist olarak müdahalelerinden sonra, Kürdistan kısa sürede egemen ulus solları açısından görülmeye değer bir alan haline gelmiş, “kıymet”lenmiştir. (...) Varolan sos-

yal-şoven bakış açılarına “yeni” bir ölçü de koymuşlardır; bu ölçü o güne kadar bütünlüğü nesnel olarak kabul edilen Kürdistan’da savaşımların Marksist olamayacakları ile ilgilidir. Yine nesnel olarak Marksist olmanın tek ölçüsünün egemen ulus devrimci siyasi yoğunluklarından biri içinde yer almak olarak saptanan bir ölçü gündemleştirilmiştir. Bu da Kürdistan bütününde milliyetçi aksiyonlar dışında Marksist bir aksiyonun olamayacağı anlamına getirilmektedir.

[...]

— Üçüncü olgu; Kürdistanlı proleter devrimcilerin uzun müddet çözümsüz bıraktıkları, hesaba katmadıkları, 60’lı yıllardan sonra birçok devrimci aydının sosyalizm adına yola çıktıkları halde burjuva milliyetçileri tarafından katliamlarını kolaylaştıran olgudur. (...) Uzun müddet bu çözümsüzlükler karşısında bunalan Kürdistanlı devrimciler çözüm yolunu Kürdistan’ı terk etmekte buldular.

(...) [S]osyalist siyasi bilinç beyinlerde egemenliğini kurduktan sonra, Kürdistanlı devrimciler hızla Kürdistan devrimine baktıklarında gözlerine taktıkları küçük burjuva gözlükleri atmaya başladılar. Kürdistan devriminde sınıf savaşının hızlandığı yeni bir evreye girildiği, proletaryanın örgütlenmesinin evrensel ilkelerinin tek bir “biçim” içinde sıkışıp, bunalmaya izin vermediği görüldü. Bu bakış açısı Kürdistan’ın tüm parçalarındaki devrimcilerce yaklaşık evrelerde göz önüne alındı.

Ve Kürdistan’dan kaçılarak, Kürdistan terkedilerek değil, bizzatihi Kürdistan içinde yer alınarak, hem sömürgecilere, hem de Kürdistan’da taht kuran burjuva siyasi organizasyona karşı mücadele etmek mümkündür dendi. (...)

Artık Proleter devrimciler bağımsız sosyalist siyasi bir yoğunluk olarak aktif biçimde Kürdistan devriminde yer almayı gündemleştiriyorlardı. Böylece Kürdistanlı devrimciler, Kürdis-

tan devrimine bir yerde tepki ile yaklaşmalarına neden olan örgütlenme konusundaki tek ve mutlak biçimmiş gibi gösterilen KDP zincirini parçalıyorlardı. (...)

Böylece Kürdistan devriminde yeni bir evre başlatılıyordu. Merkezî örgütlenmenin devrimin bir ön koşulu olarak dayattığı Kürdistan devriminde proletaryanın özörgütü de merkezileşerek emekçi yığınların karşısına gerçek kurtuluşlarında bir alternatif olarak yer almak durumundaydı. (...)

Kürdistanlı devrimciler eğer sosyalist mücadeleden, sosyalist olmaktan söz ediyorlarsa en yararlı olacakları alanda, Kürdistan'daki devrimci muhalefete, bu muhalefetin içinde yer alarak müdahale etmek zorundadırlar. Egemen ulus devrimcilerinin tüm anti-Marksist empozelerine rağmen kararlı Kürdistanlı proleter devrimciler bu en zor görevi üstlenmek zorundadırlar.

[...]

Önderlik iddiasındaki proleter devrimciler, Kürdistan devriminin özgül hedefini saptamak zorunda oldukları gibi, özgül müttefikleri de yerli yerine oturtmak zorundadırlar. Mücadele- nin karakteri, hedefleri, itici güçleri ve örgütlenme anlayışı saptandığında Kürdistan devriminin evreleri de saptanabilir. (...)

İlk elde Kürdistan devriminde sosyalistlerin bağımsız bir siyaset olarak örgütlenmelerine engel olan; her parçanın ayrı ayrı ulus egemen sınıflarınca sömürüldüğü olgusu, Kürdistan devriminin hedefi netleştirildiğinde örgütlenme olgusunu hızlandıran bir öge haline gelmiştir. Aksi olan bakış açısı devam ettirildiğinde Kürdistan devrimindeki potansiyel parçalanacağı gibi, tek tek her ülke emekçi yığınlarının gerçek kurtuluşlarında da onarılması güç gedikler açılmış olacaktır! Hem de bu gedikler kendisine sosyalist diyen unsurlar veya siyasi yoğunluklarca; her dört egemen ulus emekçilerinin gerçek kurtuluştan ve Kür-

distan'daki anti-sömürgeci muhalefetin başarılarını geciktirerek, dört ülke egemen sınıflarına armağan edilecektir.

Öyleyse; Kürdistan'ın her parçasındaki anti-sömürgeci devrimci muhalefetin ilk elde ekonomik-politik olarak o parçayı sömürgeleştiren egemen sınıfları hedeflemesi, Kürdistan'ın parçalanmasının vakıa haline geldiği konusunda tek ölçü haline getirilemez. Başta saydığımız diğer ölçülerin yanında bir ölçüdür. Ve bu ölçü yerli yerine oturtulduğunda, her yanıyla değerlendirildiğinde, bütünlüğünü koruyan Kürdistan'daki anti-sömürgeci muhalefetin parçalanarak, ayrı ayrı ulus emekçi yığınları içinde örgütlenmeleri değil, tam tersine, Kürdistan'daki devrimci muhalefeti parçalamadan Marksist bir örgütün merkezi olarak bu muhalefete müdahale etmesinin zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Bu gerçekler kavrandıktan sonra, Kürdistanlı devrimcilerin "sosyalist" utangaçlıkları büyük ölçüde ortadan kalktı. Daha önceleri milliyetçi "olmamak" için, mutlaka egemen ulus devrimci yoğunluklarından birisi içinde yer almanın zorunluluğuna inananlar, Marksist olmanın bir veya bir kaç ulusa ait bir özellik olmadığını, proletaryanın kurmak istediği dünya için savaştan her ulustan unsurun Marksist olabileceği gerçeğini bir kez daha kendi mücadelelerinde kanıtlamaya çalıştılar, kanıtlıyorlar. (...)

Parçanın bütüne tabiliği ilkesi gereği, bir bütün olarak tüm çabalara karşın ortada duran Kürdistan devriminde de merkezî örgütlenme zorunlu olduğu gibi aksini savunmak ayrıntılıdır. Bir alanda aynı program gereği birlikte örgütlenmesi gereken devrimci muhalefeti parçalamadır. Hangi Marksist cilalarla cilalanırsa cilalansın bu tip bir örgütlenmeye karşı çıkmak Marksist örgütlenme anlayışı ile bağdaşmaz.

Her parçanın devrim süreçlerinin, ayrı evreleri de içermesine rağmen, süreç olarak aynı olması, ilk elde ayrı ayrı görünmesine rağmen en küçük bir ekonomik-politik-sosyal kıpırdanmada aynı tek bir bütün olarak değerlendirilmesi, toplumsal muhalefetin aynı program doğrultusunda yönlendirilmesi ve egemen ulus sollarının nesnel olarak Kürdistan'daki devrimi Kürdistanlılara terk etmeleri ve yine nesnel olarak tüm geçen süreye ve uygulamalara rağmen Kürdistan'ın bütünlüğünü tercih etmeleri nedeniyle Kürdistan'a ait kılınmaya çalışıldığı "bütün"lerin birer parçası haline gelmemiş, tek bir bütün olma özelliğini korumuştur. Bütün içinde merkezî örgütlenmeyi önlerine koyan Marksistlerin Kürdistan konusunda kavramaları gereken gerçek de biçimlenmiş oluyor.

Merkezî örgütlenme, ama hangi bütün içinde veya başka bir biçimde söylemek gerekirse, üzerinde savaştığımız parça hangi bütünün parçasıdır? Kürdistan bütününde onu parçalamak amacıyla tespit edilen yapay sınırlar; Kürdistan bütününe, amaçladığı üzere, parçalamaya yetmiş ve parçalanmayı vakıa haline getirebilmiş midir? Veya tüm çabalara rağmen Kürdistan, parçalamak amacıyla üzerinde çizilen sınırlara ve karşısına çıkarılan farklı uluslardan egemen sınıfların tasarruflarına rağmen, hâlâ bütün bu süre sonunda bütünlüğünü koruyor mu?

Kürdistan tasarruflara rağmen bütünlüğünü yarım asrı gelişkin bir süre korumaya devam etmiştir. Öyleyse parçanın bütüne tabiliği ilkesini hayata geçirmek için mücadele, Kürdistanlı proleter devrimcilerin karşısında dayatmış ve hayata geçirilmesi gereken bir ilke olarak durmaktadır.

Kürdistan; bütünlüğünü koruyan bir olgu olarak kavranmadan; örgütlenme anlayışı, devrim anlayışı ve de çalışma tarzı, bu bütünün somut koşullarının somut tahlili sonucu saptanmaksızın; Kürdistan devriminde ve giderek Ortadoğu'nun göbeğindeki dört ülkede devrimci mücadelede, amaçlanan adımların atılması mümkün değildir. Özgülde Kürdistanlı dev-

rimciler de bu bütün olgusunu kavramadan egemen ulus devrimcilerinden ayrı örgütlenmelerini başka hiçbir gerekçe ile günümüzde kolay kolay öne süremezler. (...)

Kürdistan Devriminde Proletaryanın Özörgütü ve Ulusal Kurtuluş Cephesi

1970'li yıllar sonrası, Kürdistanlı sosyalistler açısından yeni bir evre olmuştur. Bu yıllara kadar, Kürdistan devriminde savaştan ve sosyalizm uğruna mücadele eden unsurlar; örgütlenme, devrim ve çalışma tarzı olarak, burjuva siyasi aksiyonunun organizasyonu olan KDP'nin tezleri doğrultusunda mücadele etmeyi ilk görev sayıyorlardı. Proletaryanın sınıf çıkarları gözetilerek devrimin temel tezleri konusunda bile bağımsız tavır konamamıştı. Dolayısıyla da 1970 öncesi Kürdistan devriminde sosyalizm uğruna mücadele ettiklerini iddia edenler bir süre sonra burjuva siyasi aksiyonunun çizdiği sınırlar içinde imha ile karşı karşıya bırakıldılar.

Tüm bu deneylerden yararlanan ve Kürdistan devrimine daha olumlu yaklaşan sosyalistler aynı yıllarda Kürdistan'ın hemen hemen her parçasında burjuva milliyetçi örgütlenme, devrim, çalışma tarzlarından, bağımsız olarak bu temel tezlerde proletaryanın sınıf çıkarlarına uygun tezler doğrultusunda bir mücadelenin zorunluluğunu tartışmaya başladılar.

İran'da İsmail Şerifzade ve yoldaşlarının bıraktığı yerden, onların tüm deneylerini gözden geçirerek proletaryanın bağımsız tezlerini savunma doğrultusunda siyasi yoğunluk mücadeleye adım atarken aynı yıllarda Kuzey Kürdistan'da DDKO'lar içinde ve Güney Kürdistan'da bugün artık bağımsız bir siyasi yoğunluk olan Komela Marksist-Leninist içindeki unsurlar aynı nedenlerle Kürdistan devriminde yeni sayılacak bir mücadeleye hazırlanıyorlardı.

[...]

Kürdistan devriminde proletaryanın diğer temel tezlerinin yanında örgütlenme anlayışı netleşti. Buna göre; Kürdistan'da gelişen ekonomik-politik koşullar yerli yerine oturtulduğunda, —kapitalizmin çarpık da olsa egemen hale gelmesi, politik platformda sınıf savaşının hızlanması— anti-sömürgeci devrim aşamasında da proletaryanın mücadeleye kendi özörgütü ile katılması gerçeğini dayatıyordu. Bu özörgütte; burjuva siyasi aksiyonunun iddia ettiği gibi her anti-sömürgeci, anti-emperyalist, anti-feodal yer almaz. Bu örgütte; salt proletaryanın kurmak istediği dünyayı kurmak için savaşanlar, yani sosyalistler yer alabilir. Bu örgüt mücadele sürecinde proletaryanın tek silahı olan, partidir. Bu parti, Kürdistan özgülünün gereği olan “biçim”lenişinin yanı sıra proletarya partisi ile ilgili Leninist evrensel tezlerden bir tekini bile, inşa ve mücadele evresinde savsaklayamaz.

Kürdistan devrimindeki proletaryanın özörgütü de yukarıdan aşağıya inşa edilmek ve mutlak merkezi bir yapı göstermek zorundadır: Kürdistan'da kendisine her sosyalistim diyen bu örgüt içinde yer alamaz, ancak fiilen savaşan, bulunduğu alandaki birime bağlı görevli bulunan unsurlar yine yukarıdan aşağıya bu örgütlenme içinde yer alırlar. Bu örgütte yer alan unsur, hayatın her hangi bir alanında, giderek önerilen ve görevlendirildiği alanda savaşmak zorundadır. Aksi takdirde, köşede oturarak, kendince hayatını garantiye alarak, gününün boş zamanlarını devrime “adayıp” sadece aidatlar ödeyerek bu örgütün bir unsuru olmak mümkün değildir. *Çünkü proletaryanın özörgütü bizzatıhi profesyoneller örgütüdür. (...)*

Bu örgütte, proletaryanın tüm mücadele örgütlerinde olduğu gibi demokratik-merkeziyetçilik vazgeçilmez örgüt içi işlerlik maddesidir. (...) Tüm organlar seçimle işbaşına getirilir. Yukarıdan aşağıya

hayata geçirilmesi için sunulan kararlar tartışmadan hayata geçirilir, ama akabinde tartışma ve eleştirme hakkı sunulur. (...)

Bu örgüt federatif değil, mutlak merkezci bir örgütlenme olmalıdır. Bu örgütte, alanların “bağımsızlıkları”, özgüllükleri oranında yine merkezden saptanan sınırlar içinde olabilir. Herhangi bir birime şu veya bu nedenden dolayı bir özerklik tanınmaz. Siyasi tezler pazarlık konusu edilemez. Tüm birimler saptanan ve yaşayan tezler doğrultusunda alanlarının öngördüğü koşulların sınırları içinde bir “özgürlüğe” sahiptirler. Bu, alanların, temel tezler konusunda veya eylem esnasında bir özerkliklerinin olmayacağı demektir. (...) Ama Kürdistan’da burjuva siyasi aksiyonun karşısında yeni bir alternatif olarak çıkan proleter devrimciler en çok bu konuda olumsuzluklarla karşılaşmaktadırlar. Kürdistan devriminde alışılmış olan burjuva örgütlenme de tam bir keşmekeşlik, ilkelerin her zaman pazarlık konusu edilebileceği bir ortam hakim kılmıştır. Bu anlayış; tezleri pazarlık konusu edebilmeyi büyük büyük isimleri ve nicelikleri ilkelere tercih etmeyi gerektirir.

Oysa proletaryanın en büyük silahı parti örgütlenmesinde savaşanlar, pazarlık konusu edilmeyen ilkeler çevresinde bir araya gelirler. Bu örgütlenmede kof nicelikler ve savaşmayan “büyük” isimler hiç hesaba katılmazlar. Bu örgüt içinde yer alan her niceliğin mutlaka proleter devrimci niteliğe ulaşmış olması gerekir. Büyüklerin ise büyüklükleri, günümüzde artlarına takıkları tavırsız, bağımsız binlerle değil, savaşma yeteneklerine göre saptanır. Aksi takdirde eğer ismi “büyük” isim haline gelen insanlar savaşın dışına çıkarak nesnel olarak binleri egemen sınıfların kuyruklarına takmışlarsa, proleter devrimciler “alsınlar binlerini başlarına çalsınlar” derler.

[...]

Artık şeflerin masa başına oturarak, “bir ilke senden, bir ilke benden” anlayışıyla örgütler —daha doğrusu çadırlar kurmaları— inşa etmeleri süreci proleter devrimciler açısından geride bırakılmıştır. Savaşa savaşa, pratiğin acımasız çemberinden geçerek kanıtlanan ilkeler doğrultusunda mutlak merkezci bir örgütlenmeyi savunarak ve diğer evrensel ilkelere uyan proleter devrimcilerin en geniş birliğinden bahsedilebilir. (...)

Merkezi örgüt Kürdistan bütününde örgütlenmeyi amaçlamalıdır.

[...]

Kürdistan bütününde merkezi bir örgütlenme Kürdistan devriminin önemli bir ön koşuludur deriz. Ama bu bugünden yarına gerçekleşecek anlamına gelmez. Partileşme sürecinin yaşandığı Kürdistan’da merkezi örgütlenme de bu bağlamda uzun bir süreç işidir. (...)

Aynı parçadaki çeşitli alan örgütlenmelerinde ideolojik-politik-örgütsel birlikten bahsedenlerin, özgül koşullarını hesaba katmaksızın burjuva siyasi aksiyonla, diğer parçalardaki Marksist eğilimli yoğunluklardan herhangi biriyle hemen bir parti içinde örgütlenmede aynı duyarlılığı göstermemeleri söz konusu olamaz. Aksi takdirde bu, onların örgütlenmede Marksist ilkeleri hayata geçiremediklerinin göstergesi olur.

[...]

Bu doğrultuda kendi tezlerini netleştiren siyasi yoğunluk diğer parçalardaki siyasi yoğunluklara ve devrimci potansiyele bağımsız bir siyasi yoğunluk olarak yaklaşır. (...)

Bu ilişkilerde, Marksist eğilimli yoğunluklarla ilişkiler daha geniş bir platformda sürdürülür. Eğer ideolojik politik-örgütsel bir birliğe yönelmek ve birliği sağlamak mümkün olursa bu parçadaki Marksist siyasi yoğunlukla belirli süreli bir ittifaktan

sonra birliğe yönelinebilir. Fakat bu, ille de bu yoğunluk ile bir örgütsel birlik anlamına gelmeyebilir. (...)

[G]ünümüzde Marksist eğilimli olarak bize en yakın olan siyasi yoğunluklar ile kurduğumuz ilişkiler, onlarla birliği gerçekleştirmediği halde, farklı ideolojik ve siyasal ilişkileri yaratmış olur. Yani, her halükarda, bir parçadaki proleter devrimci siyasi yoğunluk diğer parçalardaki Marksist eğilimli siyasi yoğunluklara ilk elde o parçadaki diğer yurtsever siyasi yoğunluklara yaklaştığı gibi müttefik ilişkileri çerçevesinde yaklaşmak zorundadır. (...)

“Diğer parçalardaki siyasi yoğunluklardan bazıları Marksist eğilimlidir, temel tezlerinde bize çok yakınlar” demek mutlaka o siyasi yoğunluklarla bu günden yarına bir siyasi birlik içinde olmak demek değildir. Bu anlayış kendisine sosyalistim diyen birçok unsurun bile hâlâ beyinlerinde burjuva örgütlenme anlayışının dipdiri yaşadığının göstergesidir. *Bu anlayış; nesnel olarak kendi temel tezlerine güvenemediğinden, başka siyasi yoğunluklarla birlik dışında bir ilişkinin olamayacağını savunan çaresizliğin göstergesidir.* (...) [Proleter devrimciler] Marksist eğilimli siyasi yoğunluklara korkusuz, önyargısız, geniş bir platformda yaklaşırlar. Ama örgütlenme konusunda Leninizmin çok net kuralları kavrandığından, hangi koşulda olursa olsun birlik anlayışından hareket etmezler. Kürdistan bir bütün olarak ele alındığından örgütlenme ile ilgili olarak da bir bütünde evrensel ilkeleri doğrultusunda hareketi zorunlu sayarlar.

[...]

Bu örgüt; her sosyal sınıf ve tabakadan gelen, sınıf intiharından geçen profesyonel proleter devrimcilerden oluşur:

[...]

[P]roletaryanın nicel ve nitel olarak gelişmediği ülkemizde partileşme sürecinde ve partinin inşası sonrası uzun süre nicel olarak örgütte proletarya çoğunluğa ulaşamaz. Proletaryanın ideolojisi, politikası ve örgütsel anlayışının egemenliği Kürdistan devriminde genel olarak küçük burjuva kökenli olan ama sınıf intiharından geçerek proleterleşen unsurlar tarafından yüklenilir. (...)

Bizim ülkemizde de amaç; nitel olarak proletaryanın özörgütü olan partide proletaryanın nicel olarak da güçlenmesini sağlamaktır. Ama özgül koşullar şimdilik buna elvermemektedir ve bazı siyasi yoğunlukların anlamakta güçlük çektikleri bir gerçek karşımıza dikilmektedir. Bazı yoğunluklar "işçi sınıfının partisinde sadece işçiler örgütlenebilir" diyerek bizim *Rızgarı* 5'teki bu konuda sunduğumuz belirlemelere karşı çıkmaktadırlar. "İşçi olmadan proleter devrimci olmak ne anlama gelir" demektedirler. Bu sorunun cevabını birinci bölümde Lenin'den yaptığımız alıntı ile verdik. Evet, işçi kökenli olmadan da proleter devrimci olmak mümkündür.

Eğer işçi sınıfının kurmak istediği dünyanın inşası için profesyonelce mücadele veriliyor ve içinden geline sınıfın çıkarlarına sırt çevrilebiliyorsa, öncü bir proleter devrimci olarak proletaryanın özörgütünde bulunabilir. (...)

Mücadele edilen hedef ile anlık çelişmesi olan unsurları da örgütlemek zorunda olan proleter devrimcilerin, hele de Kürdistan gibi bir ülkede "örgütlenmek" derken, sadece işçi sınıfının örgütünün yaratılmasını anlamayacakları açıktır. Çünkü Kürdistan'da bir avuç işbirlikçi dışında koskoca ezilen bir ulusun örgütlenmesi söz konusudur. (...)

Bu saptamalar, Kürdistan devriminde çeşitli sınıfların çıkarlarını koruyan organizasyonların asgari ilkelerde bir örgütlenmeye giderek CEPHE oluşturmalarını kapsamaktadır. Aynı sınıfların siyasi temsilcileri olmakla birlikte günümüzde mücadele edilmesi gereken güçlerle, bu organizasyonların tümünün de

çıkarlarının çatışması, bu organizasyonların günümüzdeki devrim aşaması gereği; anti-emperyalist, anti-sömürgeci, anti-faşist, anti-feodal ilkelerde, örgüt bağımsızlığına saygı duymak, ideolojik mücadele-politik dostluk ilkesini zedelemeksizin bir CEPHE içinde örgütlenmeleri zorunludur. Bu cephe, Kürdistan'daki tüm siyasi yoğunlukları bu asgari ilkeler doğrultusunda mücadele ettikleri müddetçe kapsar. (...)

Kürdistan devriminin kompleksliği nedeniyle ittifaklar ilişkisinde de özgül nedenlerle geniş bir ağ görülür. Kürdistan bütünündeki tüm anti-sömürgeci muhalefeti örgütlemek yetmez, vurulacak hedefin daha da netleşip, küçültülebilmesi için başka örgütlenmelere de gerek vardır. Egemen ulus devrimcileri ile de örgütlenmelere gitmek, mücadele birliktelikleri sağlamak yine devrimin önkoşullarındandır. Kürdistan devriminde, her parçada verilecek mücadele içinde olan güçler Kürdistan'da sömürge statüsünü devam ettiren egemen sınıfları karşısında gördüğüne ve bu hedefe karşı mücadele etmek zorunda olduğuna göre; ittifaklar perspektifini de bu bağlamda saptamak zorundadır. Bu nedenle *Rızgarî* 5'te Kürdistan devriminin özgül müttefiklerini özetle şöyle belirledik:

— Proleter devrimci hareket ile burjuva demokratik hareket arasında,

— Anti-sömürgeci ulusal demokratik hareket ile Türk işçi sınıfı ve emekçilerinin devrimci hareketi arasında,

— Anti-sömürgeci ulusal demokratik hareket ile Kürdistan'ın diğer parçalarındaki anti-sömürgeci ulusal demokratik hareketler arasında,

— Kuzey Kürdistan'daki proleter devrimci hareket ile diğer parçalardaki proleter devrimci hareketler arasında (bu ittifak kısa süreli olup birlikteliği amaçlamalıdır),

— Anti-sömürgeci ulusal demokratik hareket ile İran, Suriye, Irak işçileri ve emekçileri arasında...⁵

⁵ *Rızgarî*, sayı 5, s. 64.

diyerek proleter devrimcilerin Kürdistan devrimi ile ilgili örgütlenme anlayışlarını, bir anlamda somutlaştırmıştık. (...)]

[Ö]zgüle indirgersek; emperyalizm ile feodaller ile işbirlikleri kuran siyasi yoğunluklar yüzbinlere bile hitap etseler, bu ilişkilerinden dolayı yargılanmaksızın, aynı CEPHE içinde birlikte olunamayacağı gibi; ellerinde birçok yurtseverin, devrimcinin kan izlerini ve sırtlarında birçok provokasyonun kamburlarını taşıyanlarla da, bu tavırlarından dolayı yargılanmayı kabul edip, bu tavırlarından vazgeçemedikleri müddetçe aynı CEPHE içinde yer almak mümkün değildir. Bunlar milyonları bile peşlerinde sürükleseler; nesnel olarak bu eylemleriyle sömürgecilerin yanında yer aldıklarından, sosyalistlerle birlikte aynı örgütlerde —CEPHE— bulunmaları, mücadele etmeleri mümkün değildir. (...)

Partileşme sürecinin hızlandığı Kürdistan’da örgütlenme her zamankinden daha çok dayatmıştır. Revizyonistlerin, emperyalistlerin dolaylı dayatmalarını bir yana bırakarak, azami ilkelerde evrensel karakterli proletaryanın özörgütünün ve en geniş muhalefetin örgütleneceği anti-sömürgeci ulusal kurtuluş CEPHE’sinin yaratılması için İLERİ...

ABDULLAH ÖCALAN

**Kürdistan
Devriminin
Yolu
(Manifesto)**

6. BASKI

MEYMAN
ÇEVRE

PKK

Partiya Karkeren Kürdistan (KÜRDİSTAN İŞÇİ PARTİSİ)

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinden Abdullah Öcalan ve arkadaşları tarafından, önce bir arkadaş çevresi şeklinde oluşturuldu. Öcalan, yaptığı çeşitli açıklamalarda, arkadaşlarına örgüt kurma fikrini ilk defa 1973 baharında Ankara yakınındaki Çubuk Baraj Gölü kıyısındaki bir piknikte açtığını söylüyor. Daha sonra bu çevre Ankara'da solcu üniversite öğrencileri tarafından kurulan Ankara Yüksek Öğrenim Kültür Derneği içinde yer aldı (1974). Öcalan ve çevresi demeklerde ve üniversitelerdeki çeşitli toplantılarda özetle şu fikri savunuyorlardı: "Kuzey Kürdistan Türkiye'nin sömürgesidir. Kürt sosyalistleri Türk sosyalistleri ile birlikte değil, ayrı örgütlenmelidir. Kürt halkının kurtuluşu otonomi ya da özerklikle değil, bağımsızlıkla sağlanacaktır. Hedef, bağımsız, birleşik ve sosyalist bir Kürdistan'dır."

1975 yılına kadar ideolojik altyapı ve öncü kadro oluşturma faaliyetlerini yürüten hareket 1976'dan itibaren Kürt coğrafyasında faaliyet göstermeye başlamıştır. Grup o zaman kendilerini "Kürdistan Devrimcileri" olarak tanıyordu. Ancak 1976'dan sonra Ulusal Kurtuluş Ordusu (UKO) diye de tanınmaya başladılar.

PKK, Diyarbakır ili Lice ilçesi Fis köyünde 27 Ekim 1978 yılında kuruluş kongresini gerçekleştirdi, Kasım 1978'in sonlarında partiye dönüştü. Kurucular, Abdullah Öcalan'ın 1977 sonlarında yazdığı "Kürdistan Devriminin Yolu" başlıklı yazıyı parti programı olarak kabul ettiler. Merkez Komite seçildi. Abdullah Öcalan örgütün genel sekreterliğine getirildi. Merkez Komitesi ilk toplantısını, bu tarihten 5 ay kadar sonra Diyarbakır'da gerçekleştirdi. Faaliyetlerin duyurulması için *Serxwebun* isimli bir derginin çıkarılması kararlaştırıldı. PKK parti, cephe ve ordu şeklinde bir yapılanmayı benimsedi.

Kuruluşundan başlayarak PKK sadece Türk faşistlerine karşı değil, feodal unsurlara karşı da "devrimci şiddet" uyguladı. Kürdistan'ın en çok ezilen ve horlanan toplumsal tabakaları arasındaki popülaritesini artırdı. Kendisini enternasyonalist olarak tanımlayan PKK bünyesinde az da olsa Türk kökenli militanlara rastlamak mümkündür. Bunlar arasında en tanınmışları, Eylül 1982'de, bulunduğu Diyarbakır Cezaevinde baskı ve işkenceleri protesto için kendisini yakarak öldüren Merkez Komite üyeleri Kemal Pir ile Antep'te başka bir sol grup tarafından öldürülen Haki Karer'dir. Pir, yargılanması sırasında "Türk sömürgeciliğine karşı Kürt devrimcilerinin mücadelesine katılması"nın gerekçesini "Türkiye'nin kurtuluşunun ancak Kürdistan'ın kurtuluşuyla mümkün olduğunu" görmesi olarak açıklamıştı. 12 Eylül darbesi öncesi başta Abdullah Öcalan olmak üzere lider kadronun bir kısmı Suriye ve Lübnan'a geçti.

12 Eylül'den sonra, çeşitli Türk sol örgütleri ile güçbirliği kurma çalışmaları bir sonuca ulaştı. PKK ile 7 Türk sol örgütü "Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi" kurduklarını açıkladılar (1 Haziran 1982). Cepheye katıldığını açıklayan sol örgütler şunlardı: Devrimci Yol,

Türkiye Komünist Emek Partisi (TKEP), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) /Acilciler, Türkiye Komünist Partisi (TKP)-İşçinin Sesi, Emekçi, Sosyalist Vatan Partisi (SVP), Devrimci Savaş. Ancak bu cephe girişimi somut hiçbir şey yapamadan dağıldı.

Öte yandan, özellikle Diyarbakır Askeri Cezaevi'ndeki şartları ve uygulamaları protesto etmek için gerçekleştirilen direnişlerde PKK'lı militanlar ön planda rol aldılar. Bu direnişlerden biri sırasında PKK Merkez Komite üyelerinden Mazlum Doğan öldü (21 Mart 1982). Bunun ardından gelen ölüm orucunda Mehmet Hayri Durmuş ve Kemal Pir adlı Merkez Komite üyeleri ile Akif Yılmaz ve Ali Çiçek adlı iki PKK militanı daha hayatını kaybetti (14 Temmuz 1982).

PKK militanları Bekaa Vadisi'nin yanı sıra, İran, Irak ve Suriye'de yerleştiler. Ağustos 1982'deki ikinci kongreden itibaren yurtdışındaki yönetici ve militanların büyük çoğunluğu ülkelerine dönerek örgütlenmeye başladılar. 1984 yazından sonra Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla gerilla savaşı başlatıldı.

PKK, kuruluş bildirgesinde hedeflerini ve mücadele araçlarını şöyle tanımlıyordu: "Hedefler: Kürt halkının mücadelesini örgütlemek ve yönetmek, Kürdistan'ı emperyalizm ve sömürgecilikten kurtarmak (bundan 'Türk sömürgecileri' ve Kürt feodalleri anlaşılıyor), birleşik ve bağımsız bir Kürdistan'da proletaryanın diktatörlüğünü kurmak, sınıfsız toplumu gerçekleştirmek". "PKK komünistleri, emekçileri, ezilenleri, sömürülen yoksul köylüleri, umudunu ve ulusal kimliğini yitirmiş gençliği, sınıflı bir toplumda bin bir eziyetle karşılaşan ve satılan kadınlar, kendi yönetimi altında yoksulluktan ve sefaletten kurtulmak, daha mutlu bir geleceğe ulaşmak, baskı ve sömürüden sıyrılmak, özgürlüğe ve toprağa kavuşmak ve ortaçağ karanlığından aydınlık bir geleceğe ilerlemek için mücadeleye çağırıyor."

PKK Ağustos 1982'de Şam'da ikinci kongresini topladı. Kongrede "Kürt ulusunun ulusal kurtuluş mücadelesinin çıkarlarının ve proletaryanın çizgisinin bir ifadesi" olduğu ileri sürülen ideolojik çizgisi değişmeksizin kaldıysa da devrimci taktikte değişiklikler yapıldı. Bundan böyle, PKK çabalarını Ortadoğu halklarının ideolojik, politik ve devrimci formasyonuna yoğunlaştırdı ve "Kürdistan'ı emperyalizme, Türk faşist sömürgeciliğine ve Uzak ve Yakın Doğu'daki gericiliğe karşı devrimci bir mücadele cephesine dönüştürme"yi öne aldı. Başka deyimlerle PKK, partiyi sömürgeciğe karşı güçlü bir direniş hareketi, Kürdistan'ı da devrimci bir mücadele alanı haline getirmek istiyordu.

PKK, 7. Kongresi'nde Bağımsız Kürdistan tezinden uzaklaşıp "siyasi çözüme" yoğunlaştı. Demokratik Konfederalizm tezi ekseninde yeniden yapılanma sürecine giren PKK, "Ortadoğu kaosundan çıkış için Kürtlerden başlayıp tüm bölgede halkların tabandan örgütlenmesine dayanan Demokratik Konfederalizmi çözüm yolu olarak amaçlamakta, bunun için de demokratik, ekolojik ve cinsiyet özgürlükçü toplum zihniyetini geliştirmektedir." Bu paradigma temelinde demokratik özerklik tezini savunmaktadır. PKK kurucularından Cemil Bayık, "Stratejik değişim süreci ile birlikte PKK eski PKK gibi iktidarı, devleti hedefleyen bir PKK değil, toplumun özgürleşmesini, demokratikleştirilmesini, toplumun

devlet karşısında güç haline getirilmesini, toplumdaki bireyin özgürleşmesi ve güç haline getirilmesini hedefleyen bir PKK'dir'' demektedir.

PKK lideri Abdullah calan 15 şubat 1999'da uluslararası bir operasyonla yakalanıp Türkiye'ye getirilmiştir. Bu tarihten itibaren İmralı adasında tek kişilik hapisnede tutulmaktadır.

KÜRDİSTAN DEVRİMİNİN YOLU (MANİFESTO)*

Giriş

Sınıflı toplumda, başlangıcından günümüze kadar iki tip sömürü yöntemi geçerlidir. Birincisi insan emeği üzerinde, daha çalışma safhasında iken kurulan ve bireylerden tek tek sızdırılan fazla emeğin gerçekleştirdiği artı-değer sömürüsüdür. İkincisi, halkların emekleri karşılığında biriktirdikleri ve üretim araçları, nakit, ürün gibi servet biçiminde yoğunlaşan emeğin gaspına dayanan artık değer sömürüsüdür.

Sınıflı toplum tarihi, bu iki tip sömürüyü gerçekleştirmeye ve geliştirmeye çalışan hakim sınıflarla, bu iki tip sömürüden kurtulmaya çalışan sınıf ve halkların yaptıkları mücadeledir. Sömürü biçimlerine uygun olarak, birincisi salt sınıf mücadelesi biçiminde somutlaşırken, ikincisi halkların yaptıkları mücadele, bağımsızlık mücadelesi biçiminde somutlaşır. Son tahlilde, her iki mücadele tipi de emek değerlerinin sahipleri ile, bu emek

* *Kürdistan Devriminin Yolu*, 1978. (Bu broşürün ilk baskısı imzasız, daha sonraki baskılan Abdullah Öcalan imzasıyla yayımlanmıştır.)

değerlerini gasp etmek isteyenler arasındaki mücadeleye indirgenebileceğinden, birer sınıf mücadelesidirler.

Birinci tip sömürü, birey üzerinde iç zora dayanan sınıf egemenliğinin kurulmasına yol açarken; ikinci tip sömürü, halklar üzerinde dış zora dayanan yabancı egemenliğin kurulmasına yol açar. Sınıf egemenliğinin esas amacı birey emeği üzerinde sömürüyü gerçekleştirmektir. Dil, kültür açısından tahripkâr bir rol oynamaz. Tersine, artık-değer birikimi, belli bir azınlığın bilim, sanat, siyaset gibi konularla uğraşmasına olanak yaratıp, bireyin de mensup olduğu toplumu daha da geliştirir. Yabancı egemenlik ise, üzerinde uygulandığı halkın salt maddi değerlerini gasp etmekle kalmaz; dil, kültür ve örgütlenme alanında katettiği başarıları da ortadan kaldırmaya çalışır. Bunu, halkların servetini talan ederken direnmelerini yok etmek ve onları pasif, direnmesiz, talan biçimine dönüştürülmüş sömürüye açık hale getirmek için yapmak zorundadır. Bundan dolayı yabancı egemenlik, üzerinde uygulandığı toplumu dağıtıcı ve tahrip edici bir rol oynar.

İç egemenlik, esas olarak içinde doğduğu toplumun sosyal gelişmesini hızlandırır. Bireyin bağlı bulunduğu klan, kabile, aşiret, aile gibi kan bağına dayalı birimleri parçalayarak, daha üst düzeyde örgütlü halk, milliyet, ulus gibi birimlerin doğmasına yardımcı bir etken olur. İç gelişmeler sonucu devletin doğmuş olduğu toplumlarda kan bağına dayalı birimler daha erken ortadan kalkar. Aşiret bağı yerine sınıf bağı, yurttaşlık bağı doğmuş toplumlar, dil, kültür ve siyasi alanda daha da güçlü olurlar. İç egemenliğin, toplumun ulusal ve sosyal gelişmesi üzerindeki etkisi, sınıflı toplumun maddi şartları ortadan kalkıncaya kadar devam eder. İç egemenliğin en son ve en gelişmiş biçimi olan ulusal devlet olgusu tarihte ilerici bir rol oynar. Ulusal devletine kavuşan toplumlar, sınıfsız topluma doğru daha kolay evrimleşirler. Ulusal devlet seviyesine varamayan top-

lumlar ise, önce böyle bir olguya kavuşup ancak bu temelde sınıfsız topluma doğru ilerlemek şansına kavuşurlar. [...]

İç egemenliğin sosyalleşmeye ve uluslaşmaya yönelik bu olumlu etkilerine karşılık, dış egemenlik genellikle her iki yönde de olumsuz bir rol oynar. Yabancı egemenlik, üzerinde uygulandığı toplumun sosyal ve ulusal yönde gelişme göstermesini köstekler. Sosyal açıdan daha üst bir toplum biçimine dayanan yabancı egemenlik, denetimi altına almış olduğu toplumu geri sosyal yapı içinde tutarak, gelişmesine olanak vermez. Verdiği zaman o toplumu egemenlik altında tutması zorlaşır. Ulusal açıdan da daha üst düzeyde, örneğin ulus düzeyinde bir örgütlenmeye dayanan yabancı egemenlik, daha alt düzeydeki birimlerde örgütlü bulunan aşiret ve halk topluluklarının ulusal yöndeki gelişmesi önüne çeşitli engeller diker. Eğer bu engelleri dikmezse, kendisi gibi ulusal gelişme içine girmiş bir toplumu sömürme olanağı zorlaşır.

Yabancı egemenlik, üzerinde uygulandığı toplumun sosyal ve ulusal bağlarını sürekli parçalar. Bir halkın tarih boyunca geliştirdiği dil, kültür, toprak ve ekonomik alandaki birliklerinin gelişmesini ve ulus olgusuna dönüşmesini önleyerek, çeşitli baskıcı, eritici ve parçalayıcı mekanizmalar yaratıp, nihai olarak o halkı yok etmeye çalışır. (...)

İç egemenlik, tarihte karşımıza, içinde olduğu toplum biçimlerine uygun olarak köleci, feodal, kapitalist devlet tipi ve bu devlet tiplerinin çeşitli varyasyonları biçiminde çıkar. Her devlet tipi, eski toplumu temsil ediyorsa gerici, yeni toplumu temsil ediyorsa ilerici bir rol oynar. Buna karşılık yabancı egemenlik, karşımıza, dayandığı toplum biçimine bağlı olarak köleci, feodal, kapitalist işgal; istila; ilhak ve sömürgecilik olarak çıkar. Her sınıflı toplum, sosyo-ekonomik çıkarları ve gücü ölçüsünde dışa doğru yayılma gereğini duyar. Eğer fetihler talan ve ganimet getirmede uygun bir araç haline gelmişlerse buna başvurmayacak hiçbir köle sahibi, feodal ve patron yoktur. Dışa yöne-

lik her baskı biçimi sömürgecilik değildir. Bir dış baskı biçiminin sömürgeciliğe dönüşmesi için, bu dış baskının, üzerinde uygulandığı toplumda baskı ve sömürüyü kurumlaştırarak sürekli kılması gerekir. İşgal, istila ve ilhak safhasında kalıp öteye gitmeyen dış baskı biçimleri sömürgecilik değildir. Sömürgecilik olgusu, üzerinde uygulandığı toplumu eritmek, dağıtmak ve son erek olarak, ya fiziki olarak ya da kendine benzeştirerek ortadan kaldırmak amacını güder. Bu nitelikleriyle en tehlikeli dış baskı ve sömürü biçimidir. Bir toplumun hem sosyal, hem ulusal yöndeki gelişmesi önünde en büyük engel olarak sömürgecilik dikilmişse, bu toplum için acil görev sömürgeciliğin tasfiyesidir.

Sömürgecilik olgusu, her sınıflı toplumda, özellikle bu toplumun son aşaması emperyalizm döneminde en güçlü evresini yaşar. Emperyalizmin gericiği temsil etmesi, gericiliğin de çapulcu karakteri, zorunlu olarak sömürgeciliğe başvurmasına yol açar. İçte üretim güçlerini geliştiremeyen, üretim güçlerinin gelişmesini engelleyen, dolayısıyla artı değer sömürüsünü artırma olanağını bulamayan emperyalizm, yıkılmamak ve ömrünü uzatmak için sömürgeciliği geliştirmekten başka bir yol bulamaz.

Her sınıflı toplum, geliştirdiği dış baskı sistemini, bu arada sömürgecilik sistemini, kendinden sonra gelen sınıflı topluma devreder. Her sınıflı toplum tarafından geliştirilen bu dış baskı ve sömürü biçimlerinin en yoğun olan sömürgecilik, doğal olarak en büyük gelişmesini, son sınıflı toplumun son aşamasında gösterir. Aynı zamanda en güçlü ve en son dönemini yaşayan bu sömürgecilik, en gerici ve en tahripkâr olanıdır. Bu aşamada artık halkların kurtuluşu ve sınıfsız topluma doğru evrimleşmeleri, sömürge sisteminin tasfiyesine bağlıdır. Bunun için, bugün sosyalizme giden yol, emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı halkların ulusal kurtuluş ve demokrasi mücadelesinden geçmektedir.

Sınıflı toplum tarihi boyunca halklar, sosyal ve ulusal düzeyde büyük bir eşitsizlik içinde yaşadılar. Eşitsiz toplumsal koşulların yol açtığı dış baskı ve sömürü, çoğu halkların ya fiziki imha ya da özümleme yoluyla ortadan kalkmasına yol açtı. Bir kısım halk da, gelişmelerinin belli bir basamağında durduruldu ve altına alındıkları yabancı egemenliklerin hammaddesi haline getirildiler. [...]

İlkçağ'da en büyük köleci imparatorluğu kurmak, Ortadoğu'dan geçen ticaret yollarına hakim olmakla mümkündü. O çağda artık-değerin yapacağı ve yapmak zorunda olduğu ilk ve önemli işti bu. Kürtlerin bütün talihsizliği, ülkelerinden çaprazlama geçen bu yolları kendi siyasi denetimleri altına alamamalarıydı. Kuzey-güney, doğu-batı arasındaki ilişkiler bu ülkede düğümleniyordu. Ayrıca birkaç uygarlık besleyen, ilk çağda "yeryüzü cenneti" sayılan Mezopotamya Kürtlerin memleketi haline gelmişti. Bu kadar stratejik ve verimli bir ülkenin, eğer sahipleri tarafından korunamıyorsa işgale uğrayacağı açıktır. Ayrıca böyle verimli ve stratejik bir alanın, her yeni doğan gücün iştahını kabartacağı ve bu nedenle sürekli bir savaş alanı olacağı da açıktır. Bu coğrafik konum, neden Kürtlerin bir siyasi gelişme içine giremediklerini, neden dağdakiler özgürlük ruhunu korurken, o vadakilerde teslimiyetin geliştiğini, neden küçük kabile ve aşiret örgütlenmesini aşamamış bir halk olarak kaldıklarını bize gayet iyi açıklamaktadır. Yabancı uygarlıklar içinde yitip yok olmaktansa, kendi ilkel yaşamını uygarlık dışı kalmak pahasına da olsa sürdürmek, varlığını korumak için elde kalan tek yoldur.

Köleci Çağ'dan, Ortadoğu feodalizminin Batı kapitalizmine karşı üstünlüğünü kaybettiği XVI. yüzyıla kadar, Kürdistan'da gelişen işgal, istila ve yabancı hâkimiyet biçimlerinin bu nedenleri değişmemiştir. Nedenler değişmeyince işgal, istila ve yabancı egemenlik altında yaşamaktan ibaret olan Kürtlerin ve Kürdistan'ın tarihi de pek değişmeyecektir. Sadece değişecek

olan, yeni istilacının, yeni egemenin ve yeni sömürgecinin kim olacağıdır. Sayısız efendi, despot değişmiştir; ama Kürdün ve Kürdistan'ın tarihi çok az değişmiştir. Kürtleri anlatırken sık sık ilkçağ'ı anımsamak bu nedenle tuhaf karşılanmamalıdır.

Yabancı egemenlik, doğası gereği şehirde ve ovada kurulur. Kürt kente karşıdır ve düşmandır. Kentin kendini yutmaya hazırlanan bir uygarlık canavarı olduğunu çok iyi bilmektedir. Kürdün gözünde "bajar" yabancılık, gariplik demektir. Tarihte Kürtler kadar "bajar" dan ve "bajari" den çekmiş başka bir halk çok az bulunur. Bugün bile şehir, ulusal değerleriyle, diliyle, kültürüyle ve emeğiyle, Kürdü ve Kürtlüğü yutan bir vantuz gibidir.

Köleciliğin son döneminde Kürdistan'ı Bizanslılarla Sasaneler arasında sürekli bir çatışma ve hegemonya alanı olmaktan Arap istilasını "kurtardı". Ama yeni gelen fatih de eskileri pek aratmayacak cinstendi. Yeni bir dinin temsilcileri olarak Araplar artık Ortadoğu'nun yeni efendi kavmidir. 650-850 yılları, Arapların Ortadoğu'da en büyük yayılmayı ve feodalizme dayanan sömürgeciliği güçlü bir şekilde gerçekleştirdikleri yıllardır. İngilizlerin elinde bir yayılma ve sömürgecilik aracı olarak kapitalizm ne kadar büyük rol oynadı ise, Arapların elinde de feodalizm, Fas'tan Hindistan'a, Kafkasya'dan Habeşistan'a kadar aynı yayılma ve sömürgeleştirme rolünü oynadı. Burjuva ideolojilerinin uyuşturucu etkisinden bin kat daha uyuşturucu olan İslâmcılık, halklar için, Arap hâkimiyetine uyduluk ve millî geçmişlerini inkar anlamına geliyordu.

[...]

Feodal dönemde Kürtlerin tarihine İslâmlık gibi sokulan başka bir "Truva Atı" da, hainleşen aşiret reisleri ve feodallerdir. Arap egemenliğinin temsilcileri olarak Arap ve Kürtlerden

¹Millî kelimesi ile anlatılmak istenen, sözü edilen kurum ve değerlerin Kürtlere özgü olduğudur.

oluşturulan ve kendilerine “şeyh”, “seyit”, “mir”, “emir” gibi lakaplar takılan bu feodaller güruhu, Kürdistan tarihinde en hain kuşaklardan birini oluşturur. Kendilerini binbir bağla Arap feodallerine bağlayan bu Kürdistan feodaller güruhu, Arap uşaklığını açık seçik bir şeref payesi olarak benimserler. Kendi milliyetini inkar ederken, Arapları kavmi necip, yani temiz kavim diye yüceltirler. Feodal dönemin başlangıcından günümüze dek Kürt halkının önünü tutan bu hakim feodal tabaka, dış işgalcilerin gönüllü bir davetiyecisi rolünü oynayıp, milli yönden gelişmememizin en önemli sosyal nedenidir.

Feodal toplumun olgunluk aşamasını teşkil eden XVI. yüzyılı, Kürdistan tarihinde yabancıların işgal, istila ve hükümranlık hareketlerinin nispeten azaldığı bir dönemdir. Arap Abbasi imparatorluğunun zayıflayıp dağıldığı, Bizans’ın iç didişmelerle çürüdüğü ve barbar Türk-Oğuz boylarının henüz güçlü ve devamlı bir siyasi hükümranlık kuramadığı bu dönem, Kürtlerin biraz kendilerine gelmelerine ve nefes almalarına yol açar. Kürt feodallerinden bir kısmı siyasi güçlerini geliştirip kral olmaya yönelirler. Olgunluk aşamasındaki kapitalizm aşiret bağlarını çözerek sosyal gelişmeyi hızlandırır. Bu yıllarda sosyal gelişmeye bağlı olarak milli gelişme de hızlanır. Kürt dili ve kültürü, dönemin başlarında *Feqî Teyranî*, sonlarında *Ehmede Xanî* gibi ozanları yetiştirecek ve *Mem û Zîn* gibi bir ulusal destanı verecek düzeydedir. Tüm istila ve işgallere rağmen Kürtler, modern bir milliyet olma yolundadırlar ve Ortadoğu’nun diğer milliyetlerinden geri kalan yanları yoktur.

XVI.-XVII. yüzyıllarda Kürdistan’da hâkimiyet kurmak isteyen güçler çıkmamış değildir. Özellikle barbarlığın yukarı aşamasında, askeri bir örgütlenme yapısına sahip olan Türk-Oğuz boyları, Ortadoğu’nun yeni istilacıları olarak akınlarını gittikçe sıklaştırmakta ve efendi kavim olmaya hazırlanmaktadırlar. Daha XI. yüzyılda Kürdistan’a girmişlerdir. Ama Kürt kabile ve aşiretleri karşısında tutunamamışlardır. Kürt beyleri de, bu dö-

nemde siyasi ve askeri güçlerinin zirvesine varmışlardır. Bu yüzyıllarda Kürtlerle Türkler birbiri üzerinde siyasi üstünlük kuramamışlardır. Kürdistan'da bazı beylikleri ele geçiren Türk beyleri, kısa bir süre sonra Kürt sosyal yapısı içinde erirler. Kürtler, Türklere nazaran sosyal açıdan çok daha ileridirler. Cengiz ve Timur tarafından XIV-XV. yüzyıllarda girilen Moğol istilaları da, Kürdistan'ı baştan başa istila etmesine rağmen, bunu kalıcı bir hâkimiyete dönüştüremediklerinden, etkilerini kısa sürede yitirdiler.

XVI.-XVII. yüzyıllar, Kürdistan üzerinde yabancı hâkimiyetlerin tekrar kuvvet kazandığı ve birbirlerine karşı yoğun bir hegemonya kurma mücadelesine giriştikleri dönemdir. Bir yandan İranlılar, diğer yandan Osmanlılar, mezhep çelişmesini de katarak geliştirdikleri bu hegemonya mücadelesi ile hem ülke, hem halk olarak Kürtleri ve Kürdistan'ı ikiye bölmüşlerdir. XVI. yüzyılda merkezi-feodal bir devlet oluşturamayarak, her iki tarafın piyonları haline gelen feodaller, bu yüzyıldan itibaren siyasi ve askeri alandaki güçlerini adım adım yitirerek, günümüze doğru tamamen sosyal ajan² bir tabaka haline geldiler. Halbuki XVI. yüzyılda birbirlerini kıracaklarına, merkezi bir feodal devlet kurabilselerdi, baş aşağı giden bir tarih değil, sürekli yükselen bir Kürt ve Kürdistan tarihinin doğmasına yol açacaklardı. XIX. yüzyılın sonuna geldiğimizde Kürtler güçten iyice düşürülmüşlerdir. Siyasal ve askeri gücün İranlılar ve Osmanlılar elinde yoğunlaşmasından dolayı, sahte kabile ve aşiret örgütlenmesi daha da geliştirilmiştir. Artık bu sahte ve feodal temeldeki örgütlenmeler vasıtasıyla, örneğin II. Abdülhamid'in kurduğu Hamidiye Alayları Kürtleri birbirine kırdırarak yönetmek bir çocuk oyuncağıdır.

² Sosyal ajan: Hâkim ulus burjuvazisi yararına toplumsal gelişmenin önünde engel haline gelen kişi, kurum, tabaka, sınıf vs.'ye verilen sıfat.

XIX. yüzyıldan itibaren Kürtlerin tarihine üçüncü bir "Truva Atı" rolünü oynayacak olan unsurlar da dahil edilmiştir: Mecburi askerlik ve vergi yükümlülüğü ve bu temelde daha sonraları, özellikle yakın tarihimizde gelişecek olan uşak ve ulusal inkârcı aydın tabaka. Osmanlı bürokrasisi bu nedenle Kürdistan'ı harabeye çevirecek, mecburi askerlik ve vergi yükümlülüğü kabul ettirilecektir. XIX. yüzyıl boydan boya bir isyanlar yüzyılı olacak, fakat isyanlar ezilecektir. Milli kurtuluş hareketlerinin yükseldiği XIX-XX. yüzyıllarda Kürtler hâlâ bellerini doğrultamayacaklardır.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren dünya çapında hâkim üretim biçimi haline gelen kapitalizmin egemenliği döneminde, Kürtlerin ve Kürdistan'ın tarihi eskisinden daha iyi olmayacaktır. Güçten düşen Osmanlı ve İran İmparatorlukları, artık tarih sahnesini terk etmeye hazırlanmaktadır. Kapitalizmin dengesiz gelişmesi dünyayı dengesiz bir şekilde etkilemekte ve hegemonya alanlarına dönüştürmeyi gerektirmektedir. Hiçbir halk, hiçbir ülke kapitalizmin geliştirdiği bir avuç "Batı medeni ulusu"nun sömürgesi olmaktan kurtulamayacaktır. Kısaca bu sefer de XX. yüzyılın başlangıcından itibaren kapitalist sömürgecilik tarafından, Kürtlerin ve Kürdistan'ın ezici bir darbe yemesi kaçınılmazdır. Kürtlerin herhangi bir siyasi ve askeri güçleri yoktur. Bir oyuncak haline dönüştürülen kabile ve aşiret örgütlenmesiyle Kürt halkı modern burjuva ordularına karşı ne yapabilir?

Aslında yapacağı çok şey vardır. Çünkü XX. yüzyılın başlangıcı X. yüzyılın başlangıcına benzemektedir. Türk ve İran egemenliği dağılmak üzeredir. Kendileri kapitalist emperyalizmin sömürgesi olma sürecini yaşamaktadırlar. Emperyalist devletler açık bir işgali henüz başlatamamışlardır. Tüm sorun, bu elverişli uluslararası şartlardan yararlanmak, bunun için de siyasi gelişmeye engel olan aşiret örgütlenmesi yerine modern siyasi örgütler kurmaktır. Ama sosyal yapı bu olanağı verme-

mektedir. Durgunlaştırılmış feodalizm, bu feodalizmi temsil eden uşak aşiret reisleri ve feodal şeyhler büyük bir engeldir. Modern bir burjuva ve proletarya sınıfı yoktur. Bu ortamda yeniden örgütlenen Türkler milli kurtuluşlarını kazanırken, emperyalistlerle de Kürdistan'ı bir daha ameliyat masasına yatırdılar.

Kürdistan'ın bu seferki parçalanması, hem nicelik olarak daha fazla, hem de nitelikçe daha yıkıcı sonuçlar getirecek cinstendir. Kapitalizmin en ufak ilerletici bir ögesini sosyal bünyesine katamayan Kürtler, kapitalist sömürgeciliğin en vahşi biçimlerine maruz kalırlar. Emperyalist aşamada gericileşen kapitalizmin zehirini en gaddar ve en ince sömürgeci yöntemlerle Kürdistan'a akıtan güçler, bu sefer kesin olarak Kürtleri ve Kürdistan'ı tarihten silmek kararındadırlar. Binlerce yıldan beri gelişen ve insanlığın kültürce en verimli alanında oluşan Kürt kültürünü ve kişiliğini yok etmek ve ulusal inkârcı, uşak bir aydın tabaka yaratıp, toplumun sözcüsü kılmak için ne lazımsa o yapılır. Siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanda her türlü hâkimiyet biçimleri sonuna dek uygulanır. Soykırımlar her zaman gündemdedir. Kürdün işgücü beş para etmez bir şekilde işsiz bırakılmıştır. Anasının kucağından alınan çocuklar, eritmeye tabi tutulur ve ulusal başkalaşıma uğratılırlar. Zorunlu askerlik, Kürt erkeğini namus, mertlik ve yurtseverlik alanında iğdiş etmiş gibidir. Hâkim sınıflar, zaten uşaklığı yüzyıllardan beri bir feodal kurnazlık haline getirmişlerdir. Kendisine, emeğine, yurduna ve insanlığa karşı hemen hemen ihanet ettirilmemiş tek fert kalmamıştır. Yabancı egemenliğin direkt etkilemediği tek kesim kadınlardır. Ama kadınları da, sınıflı toplumun kendisi, daha başlangıç döneminde köleleştirmiştir.

Kısacası, sınıflı toplum tarihi boyunca, çeşitli kavimler ve uluslar tarafından Kürtler üzerinde sürekli geliştirilen işgal, istila ve sömürgecilik hareketleri doğal amaçlarına ulaşacaklar mıdır? Yani Kürtler tarihten kesin olarak silinecekler midir?

Sınıflı toplum ve bu toplumun en son aşaması olan kapitalist emperyalizm ve sömürgecilik çöküş çağını yaşamaktadır. Halklar, büyük ve küçük, silahlı ve silahsız olmalarına bakmaksızın, günümüzde direniyorlar ve zafere ulaşıyorlar. Sistem olarak kapitalizmi aşan sosyalizm altında birçok halk yeni yeni çiçek açmaktadır. Sınıflı toplumu iyice gerileten ilerici insanlık, sınıfsız topluma doğru yol almaktadır. Tüm sınıflı toplumların işgalci rejimlerine tanık olmuş ve buna rağmen, milli varlığını, en gelişmemiş biçimde de olsa, insanlığın bu aşamasına kadar getirebilmiş bir halk, Kürt halkı yok edilemez.

Karşımızdaki emperyalizm ve sömürgecilik kendiliğinden yıkılacak değildir. Tarihte hiçbir zor rejimi, en gerici döneminde bile kendi kendine yıkılmamıştır. Hele sınıflı topluma dayalı zor rejimlerinin, günümüzde bilim ve teknolojinin de tüm olanaklarını ve görülmemiş işkence yöntemlerini uygulayarak yaşama-ya çalıştıkları hesaba katılırsa, yeni bir *Med Hareketi* geliştirmekten başka bir çaremiz kalmadığı görülecektir.

Asurlar, ilk atalarımız olan Medlerin bir halk olarak doğmalarını ve yurt sahibi olmalarını önlemek ve Medleri yok etmek isteyen, dönemin en yıkıcı köleci emperyalistleriydi. Medler, böyle azgın ve tüm Ortadoğu halklarının korkulu rüyası haline gelen bir düşmana karşı, kendilerini “aryen” (ateş asıllı) halk ilan ederek direnmeye karar verdiler. Eğer teslimiyeti kabul etselerdi, oldukları yerde sıkışıp kalacaklar ve muhtemelen bir halk haline gelemeyeceklerdi. Kawa'nın çekici altında dövülen demir gibi, Medler de, Asur'a karşı 300 yıl süren halk olarak varolma ve yurt tutma savaşı içinde çelikleştiler ve Asurları yıkarak Kürt halkının oluşmasının temellerini atmayı başardılar. Kendileriyle birlikte tüm Ortadoğu halklarını kurtaran Medler, bu kurtuluş günlerini “Newroz” adıyla her yıl ateşler yakarak kutladılar. Ortadoğu halkları bugününün anısını hâlâ unutmamışlardır ve ateş yakarak kutlamaktadırlar.

Sınıflı topluma girmeden yok edilmek istenen Medlerin bu durumuna karşılık, Kürtler de bugün sınıflı toplumdan çıkmadan yok edilmek tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Düşman Asur'u aratmayacak cinstendir. Sınıflı toplumun şafağını delerek halklaşmayı başaran Kürtler, büyük acılar içinde geçirdikleri sınıflı topluma karşı duydukları kinle sınıfsız toplumun şafağını delerek, bu sefer daha bağımsız ve özgür olarak milli varlıklarını üst bir düzeyde yeniden yaratacaklardır. Bu ise, "aryen" halk olma bilincini duyarak kutsal bağımsızlık ve özgürlük savaşını vermekle, kısaca günümüz şartlarına uygun *yeni bir Med Hareketi* başlatmakla mümkündür.

[...]

KÜRDİSTAN TOPLUMU

Kürdistan, Asya kıtasının Afrika ve Avrupa'ya yönelen, İlkçağ ve Ortaçağ'da uygarlığın merkezi rolünü oynayan, günümüzde zengin petrol kaynakları, stratejik coğrafi ve siyasi konumuyla uluslararası alanda önemini devam ettiren Ortadoğu'nun kilit bir bölgesinde bulunmaktadır. Ortadoğu'nun bugünkü siyasi haritası, temelde, emperyalizm ve işbirlikçileri olan burjuvazi ve feodaller tarafından çizilmiş olup, halkların bağımsızlık ve demokrasi doğrultusundaki talepleri önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Özellikle, dört sömürgeci devletin sınırları içine alınarak ülke birliği parçalanan Kürt halkı, bu durumdan en büyük zararı görmektedir.

Kürdistan, Türk, Arap ve Fars uluslarının arasında kalan, üzerinde yoğun olarak Kürt halkının yaşadığı, engebeli ve yüksek dağlarla verimli ovaların iç içe bulunduğu, yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından son derece zengin olan, yirmi milyonu aşkın nüfusun üzerinde yaşadığı geniş bir ülkedir. Siyasi bakımdan, emperyalizme bağımlı olan dört sömürgeci devletin

hâkimiyeti altındadır. Her devlet, uluslararası tekellerin ve kendi ekonomisinin çıkarları doğrultusunda, hâkimiyeti altında tuttuğu parça üzerinde sömürgeciliğin geliştirilmesinde başrolü oynamaktadır.

Sömürgeciliğin oluşturduğu ekonomik şekillenme içinde aşiretçi feodal çıkarlar kollanarak ve zorla yaşatılarak toplumsal parçalanma derinleştirilmeye çalışılmakta; bu süreç içinde, Kürt uluslaşması engellenerek, hakim uluslarla bütünleşme politikalarına yoğunluk kazandırılmaktadır.

Çağımızda tamamen tasfiye olma sürecindeki klasik sömürgeciliğin halen Kürdistan'da dört başı mamur bir şekilde hâkim olmasının nedenlerini, köleci toplum aşamasından günümüz emperyalizm aşamasına kadar incelemiş bulunduğumuz sınıflı toplum ve sömürgecilik tarihinin ülkemiz ve halkımız üzerindeki somutlaşmasında aramak gerekir. Bu bakış açısıyla, Kürdistan'ın kısaca sömürgeleşme tarihini ve bugünkü toplum yapısını inceleyeceğiz.

I Kürdistan'ın Sömürgeleşme Tarihi

A) Köleci dönemde Medler

Kürtlerin kökü, barbarlık döneminde Kuzey Avrupa'da göçebelikte yaşayan, uygarlığın gelişmesiyle Orta Avrupa'ya, Hint Yarımadası'na, Anadolu ve İran platolarına doğru büyük bir akına geçen Hint Avrupa grubu kavimlerinden, MÖ 1000 yıllarında Urmiye gölü ile Van gölü arasındaki bölgeye yerleşen Medlere dayanır. Medler, bu tarihlerden itibaren, bir yandan kendilerine en yakın halk olan Perslerle, diğer yandan Ortadoğu'nun en vahşi köleci imparatorluğunu kuran Asurlarla yüzyıllarca süren bir mücadeleye giriştiler.

Bu mücadelede, önce Persleri yenip Güneydoğu İran'a sürmeleriyle daha da güçlenen Medler, MÖ 612 yılında Ninova'yı yakıp yıkarak Asur İmparatorluğu'na son verdiler. Asurların

yenilgisi sonucu batırın kapısı Medlere açıldı. Kısa süren imparatorluk döneminde Medler, hemen hemen bugünkü Kürdistan'ı sınırlarına dahil ederek, burayı yurtlaştırma hareketine giriştiler. Çeşitli ve son derece hareketli olan Med kabile ve aşiretleri, kendilerinden daha önce yerleşik bulunan halklarla karışarak, onlara kendi dil ve kültürlerini hakim kıldılar.

Aynı zamanda, çok zengin olan bölgenin kültüründen etkilenerek, Kürt halkının tarih içindeki oluşumuna temel teşkil ettiler.

Perslerin MÖ 550 yıllarında Med İmparatorluğu'nu yıkması üzerine Kürtler üzerinde köleci çağdan itibaren işgal, istila dönemi açılmış oldu. MÖ 550-330 yılları arasında Pers egemenliği altında yaşayan ilk Kürtler olan Med kabile ve aşiretleri, sık sık ayaklanarak ve yenildiklerinde dağlara çekilerek, bu dönemde bağımsızlıklarını önemli oranda korudular. Ayrıca kendi milli dil ve kültürlerini geliştirdiler.

Büyük İskender'in Persleri MÖ 330 yıllarında yenmesi sonucu kısa süre de olsa Helen egemenliği altına giren Kürtler, İskender'in ölmesi ve imparatorluğunun parçalanmasıyla gelişmelerini daha serbestçe sürdürdüler. Bu dönemde gelişme gösteren Ermeniler, kuzeyden güneye doğru bazen Kürtlere karışarak, bazen de egemenlikleri altına alarak, MÖ 50 yıllarına kadar bölgede hüküm sürdüler. Bu dönemde, tarihte ilk defa olarak Yunan bilginleri, "Kurdo" ve "Kurdienne" adını kullandılar. Batı'da büyük bir köleci imparatorluk kuran Romalılar, MÖ 50 yıllarından itibaren bütün bölgeyi, bu arada Kürtlerin yerleşim bölgelerini de yakıp yıkarak istila ettiler. Dicle-Fırat havzalarında da egemenliklerini kuran Romalılar, 260 yıllarında İran'da Sasani hanedanının başa geçmesiyle büyük bir imparatorluk kuran İranlılarla çatışmaya başladılar. Aralıksız olarak, 630 yıllarında İslâm fetihlerinin başlamasına kadar birbirleriyle çatışan bu iki köleci imparatorluk, savaş alanı olarak Mezopotamya'yı

seçtiler. İki gücün birbiri üzerinde kesin üstünlük kuramaması yüzünden Kürtler, bu savaş ortamında büyük zarar gördüler. Sürekli savaş durumu onları dağlara çekilmek zorunda bıraktı. Bu yüzden de uygarlık alanındaki gelişmelerini pek sürdüremediler.

Köleci çağda, uygarlığın geliştiği kentler ve ovalık alanlar sürekli istilacıların hâkimiyeti altında olduğundan ve Kürtler bu yüzden siyasi bir gelişme içine giremediklerinden, aşiret birimleri halindeki örgütlenme büyük oranda muhafaza edildi. Ova ve kentlerde yaşayanlar ise bağımsızlık bilinçlerini yitirip köleleştikleri için, köleci dönemde Kürtlerin halklaşma hareketi sınırlı kaldı. Bu olumsuz etkenlere rağmen, kendi ulusal dil, din ve kültürleriyle ülkelerinin asıl yerleşik halkı olarak Kürtler, feodal dönemde dünyanın diğer birçok halklarından daha belirgin olarak tarih sahnesinde yerlerini aldılar.

B) Feodal dönemde Kürtler ve Kürdistan

1 Arap egemenliği dönemi

VII. yüzyılda özellikle İslâm ideolojisinin önderliğinde büyük bir fetih hareketine girişen Araplar, Ortadoğu'da feodalitenin gelişme çağını başlattılar. Daha ilerici bir ideoloji ve üretim biçimini temsil eden Araplar, Kuzey Suriye'den geçen ticaret yollarını hâkimiyetleri altına aldıklarından dolayı, büyük sıkıntılar içerisine düşen Roma ve Sasani köleci imparatorluklarına karşı giriştikleri istila savaşlarını kolaylıkla kazandılar. İslâmlık, fetihçi karakterine rağmen, köleci rejimlerin baskısı altında bulunan halklar tarafından bir kurtarıcı gibi karşılandı. Ama kısa süre sonra İslâmlık maskesi altında Arap talanları yaygınlaştığında, Ortadoğu halkları büyük bir direnme hareketi içine girdiler. Kendi ulusal dinleriyle İslâmlığı karıştırarak oluşturdukları mezhepleri birer direnme ideolojisi olarak kullanan halklar, kolay kolay teslim olmadılar. Buna rağmen, feodalitenin o dönem

için ilerici bir rol oynaması ve kent ile kırlardaki sömürücü sınıfların yeni üretim biçimini kendi çıkarlarına daha uygun bularak Arap istilacılarıyla işbirliğine yönelmeleri, bu direnmelerin yenilgiyle son bulmasına yol açtı. Kurulan Arap feodal-sömürgeci imparatorlukları, XI. yüzyıla kadar Araplaşma ve feodalleşmeyi birlikte geliştirerek, egemenlikleri altında tuttıkları halkların milli gelişmelerini engellediler.

Arap hâkimiyeti altında geliştirilen feodal toplum ve feodal sömürgecilik, Ortadoğu'da etkisini en çok Kürtler üzerinde gösterdi. Böyle olmasında, feodal gelişme için elverişli şartlar hazırlayan verimli toprakların Kürdistan'da bulunması ve Arapların Kürtlere komşu olması önemli bir rol oynadı. Kürdistan'ın fethedilmesi 640 yıllarında başladı. Romalıların Kadisiye'de yenilmesinden sonra, Kürtlerin direnmelerine ve çok kan dökmelelerine rağmen, Arap istilasının gerçekleşmesi pek uzun sürmedi. Fethettikleri bölgelerde kendilerine bağlı Arap veya Kürt asıllı feodal emirlikler örgütleyerek, bir yandan toplumun feodalleşmesini, diğer yandan da feodal Arap sömürgeciliğinin hâkimiyetini birlikte yürüttüler. Kürdistan'da feodalleşme, sömürgeleşme ve Araplaşma birbirlerini tamamlayarak gelişti.

Feodal Arap sömürgeciliği altında Kürdistan'da oluşturulan feodal toplum yapısı içinde, Arap ve Araplaşma yanlısı güçlü bir işbirlikçi tabaka oluştu. Kürt milli değerlerini hor gören bu tabaka, o güne kadar büyük bir zenginlik içinde gelişen Kürt dilini ve kültürünü bırakarak, Arap dili ve kültürünün ajanlığı rolünü oynadı. Tabii ki, sınıfsal çıkarları bunu gerektiriyordu. Emir, bey olmanın yolu, Araplaşmaktan ve Arap halifelerine uşaklık yapmaktan geçiyordu. Bütün bu milli ihanetler, halka, yüce İslâm dininin gereği olarak yansıtılıyordu. Ve bunda da epey başarılı olundu.

2 Yabancı egemenliğin zayıf olduğu dönem

[...]

Kürdistan üzerinde Türk akınları ve bunlara karşı mücadele: XI. yüzyılda Türk akınlarının başlamasıyla, Ortadoğu halkları üzerinde yeni bir baskı ve sömürü dönemi açıldı. Yeni bir istilacı kavim olan Türkler, barbarlığın yukarı aşamasında bulunup, göçebe ve talanla geçinen, bu amaçla sürekli bir askeri örgütlenme içinde yaşayan akıncı bir kavimdi. IX. yüzyıldan itibaren nüfus artışı, Çin baskısı ve artan kuraklık nedeniyle Orta Asya'daki yurtlarını terk edip, Hazar Gölü'nün kuzey ve güneyine, Hint Yarımadası'na doğru büyük bir akına giriştiler. Yerleşik uygarlıklar için büyük bir tehlike oluşturan bu akınlar, gelip geçtikleri yerleri yakıp yıktılar.

Türkler, Ortadoğu'da daha önce egemenliklerini kuran ve yolları üzerindeki İran'ı da ellerinde bulunduran Araplarla çatışarak ideolojilerine karşı direndiler; oysa tüm Ortadoğu halklarının Müslüman olması, akıncı faaliyetleri yürütmek için Müslüman olmayı gerektiriyordu. Özellikle Hıristiyan halkların fetih edilmesinde en uygun ideolojik aracın Müslümanlık olduğunu kavrayan Türkler, kütle halinde Müslüman oldular. İslâmın fetihçi karakteri akıncı yapılarıyla birleşince Türkler, Orta Avrupa'ya kadar yayılacak hakim bir kavim olarak tarih sahnesindeki yerlerini aldılar.

Türklerin Ortadoğu'da kurdukları siyasi sistem karmaşık bir görünümündedir. Başlangıçta Arap halifelerinin ücretli askerleri olarak görev alan Türkler, halifelerin güçlerini kaybetmeleriyle, yavaş yavaş imparatorluk içinde etkin olmaya başladılar. Bunda, sürekli bir askeri örgütlenme içinde olmaları, kütle halinde gelen yeni göçmenler, İslâmın fetihçi karakterini en iyi kendilerinin temsil etmeleri de etken oldu. Ayrıca Hıristiyan Bizans'ın saldırılan, güçten düşmüş Araplar yerine, taze bir kanla hareket

eden akıncı bir kavime ihtiyaç gösteriyordu. Bütün bu etkenler yan yana gelince, Türklerin, Ortadoğu'nun yeni efendi kavimi olmamaları için herhangi bir neden kalmadı.

XI-XII. yüzyıllar arasında, Ortadoğu'nun en büyük siyasi gücünü oluşturan Türklerin büyük bir kesimi devlet örgütlenmesi içinde görev alıp geçimini sağlarken, geri kalanlar çoğunlukla halkların ellerindeki toprakları zorla müsadere ederek beylikler oluşturdular. Çok az bir kesim de sertleşti. Ancak göçlerin artması, yerleşik ve bey olan Türklerle göçebe ve serfleştirilmek istenen Türkmenler arasındaki oranı, Türkler aleyhine değiştirdi.

Türklerin siyasi ve askeri alanda güçlü olmaları, yerleşik halklar içinde erimelerini önleyemedi. Yerleşik halkların daha zengin dil ve kültürleri, daha yoğun nüfusları ve ileri üretim biçimleri, Türk boylarının daha az gelişmiş dili ve kültürü, daha az yoğun nüfusları ve çok geri üretim biçimleri karşısında üstünlük kazanarak, kendi yapıları içinde Türkleri eritti. Kısaca, bu dönemde *yenenler yenildiler*.

Ortadoğu'nun genelinde Türk egemenliği altında yaşanan bu süreç, daha yoğun olarak Kürdistan üzerinde de yaşandı. Kürtlerdeki feodal ve yerleşik toplumun güçlü olmasıyla, kabile ve aşiretlerin savaşçı olmaları, Türklerin XVI. yüzyıla kadar Kürtler karşısında kesin bir üstünlük kazanmalarına ve onları merkezi bir otorite altına almalarına olanak vermedi. XI. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar Kürdistan'da dağınık bir şekilde kurulan Türk devletleri, genellikle birer beylik olmaktan öteye gidemediler. Kaldı ki, mahalli bir alanda kurulan bu beylikler, Kürt aşiretlerinin saldırıları karşısında uzun ömürlü olamadıkları gibi, Türk nüfusu da kısa bir süre içinde eriyip Kürtleşmekten kurtulamadı. Akkoyunlular, Karakoyunlular, Artukoğulları, Atabekler ve diğer Türk beyliklerinde durum böyleydi. Kürtlerle Türkler arasında, siyasi alanda ciddi bir fark olmadığı halde, toplumsal alanda denge kesinlikle Kürtlerden yanadır. Büyük

Selçuklu Türkleri döneminde, bir eyalet haline getirilen Kürdistan'da kurulan Türk egemenliği, kurumlaşmadığı gibi, sıkı bir merkezi otorite olmaktan da çok uzaktı.

VII. yüzyılın ortalarından IX. yüzyıla kadar Arap egemenliği altında doğan Kürdistan feodal toplum yapısı, IX. yüzyıldan XI. yüzyıla kadar sınırlı da olsa bağımsızca gelişti ve XI. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar Türkler ve Moğollar'la sürekli bir çatışma içinde olgunlaştı. Feodalizmin şekillendiği bu dönemler, Kürtlerin tarihinde genellikle ilerici bir safhayı teşkil ederler. Kölecî dönemde başlayan halklaşma ve yurtlaşma hareketi, feodal dönemde daha da hızlanarak "Kürt" ve "Kürdistan" kavramları yaygınlaştı. Ortadoğu'nun kilit noktasında yaşayan bir halk olarak siyasi etkinlikleri artan Kürtler, çeşitli askeri ve siyasi olaylarda önemli bir rol oynadılar. Selahaddinî Eyyubî gibi, askeri ve siyasi alanda deha olan kişiler yetişti. Bu olumlu etkiler, Kürtlerin merkezi-siyasi bir güç olmalarıyla tamamlansaydı, şüphesiz daha sonraki tarihleri başka türlü olurdu. Bununla birlikte Kürtler, XVI. yüzyılda Türklerle İranlılar arasında kesin olarak bölünmeden önce, adeta bağımsız devletler gibi hareket eden beylik ve emirlikler halinde olup, milli gelişme bakımından o dönemin diğer halklarının birçoğundan daha ileri durumdaydılar. Arapça daha çok hâkim tabaka arasında yaygın olmasına rağmen, Türk dili ve kültürünün bu dönemde hiç etkisi yoktu. Kürt dili ve edebiyatı, dönemin sonuna doğru, Ehmîde Hanî gibi bir ozan ve *Mem û Zîn* gibi ulusal bir destan yaratacak güçteydi.

Türk ve İran egemenliği altında Kürdistan, Kürdistan'ın ikiye bölünmesi ve bunun siyasi sonuçları: Kürtlerin tarihinde başaşağıya gidiş, XVI. yüzyıldan itibaren Kürdistan'ın ikiye bölünüşü ve her parça üzerinde Türkler ve İranlıların kurmaya başladıkları feodal-merkezi otoritenin gelişmesiyle başlar.

Ortadoğu'nun Müslüman halklarının üzerinde yaşadıkları toprakları yurtlaştıramayan ve bu halkların içinde erimekten

kurtulamayan Türkler, Hıristiyan halkların yaşadıkları Anadolu'ya yoğun olarak akın ettiler. Hıristiyanların, katliamlara dek varan uygulamalarla Müslümanlaştırılıp Türkleştirilmeleri ve giderek artan göçler, Anadolu'da Türk nüfusunu üstün duruma getirdi. Anadolu Selçuklu Türk devletinin yıkılmasından sonra Bursa yöresinde kurulan Osmanlı Türk devleti, XVI. yüzyıldan itibaren Kürdistan sınırlarına dayanmaya başladı. Bu yüzyılda Kürdistan üzerinde savaşıyan üç güç vardı: Güney Kürdistan'ı etkisi altına alan Mısır Memlûk devleti, 1502'de kurulan ve Kürdistan'ın büyük bir bölümü üzerinde hâkimiyetini geliştiren İran Safavi devleti ve Kürdistan'da hâkimiyetini yeni geliştirmek isteyen Osmanlı Türk devleti. Batıdan doğuya ve güneyden kuzeye doğru kervan yollarının geçtiği bölgenin ortasında yer alan Kürdistan, her üç devlet için de stratejik bir öneme sahipti. Kürdistan'a sahip olan, o dönemde, Baharat ve İpek Yolu denen kıtalararası yollara da sahip olacaktı. Bu yüzden, üç devlet arasında, Kürdistan üzerinde büyük bir hegemonya mücadelesi başladı.

Bu mücadelede Osmanlılar, tampon bir bölge olarak düşündükleri Kürdistan'da, Kürt beyliklerine, büyük tavizler karşılığında, adeta içte serbest dışta bağımlı bir devlet statüsü vererek, onların büyük bir bölümünü yanlarına çekmeyi başardılar. Osmanlıların bir ajanı gibi hareket eden İdrisi Bitlisi'nin de, Kürdistan'ın Osmanlılara bu şekilde bağlanmasında büyük katkısı oldu. Kürt beyliklerini, dolayısıyla savaşçı Kürt aşiretlerini yanına çeken Osmanlı sultanı Yavuz için, İran Safavi devletini ve Mısır Memlûk devletini Kürdistan'dan atmak pek zor olmadı. XVI. yüzyılın başından itibaren Kürdistan'da yayılmaya başlayan güç Osmanlılardı. İlk savaşlarda yenilen İranlıların etkisi ise, Kürdistan'ın küçük bir parçasıyla sınırlı kaldı. Osmanlılarla İranlılar, aralarındaki hegemonya mücadelesinde, gerçek çıkarlarını gizlemek ve halkları birbirine kırdırarak yönetmek için,

daha önce yaratılan Sünnilik-Alevilik çelişkisini de bu dönemde kızıştırdılar.

Feodalitenin dünya çapında gerileme sürecine girdiği, Batı Avrupa'da kapitalizmin yeni bir üretim biçimi olarak gelişmeye başladığı dönemde oluşarak hızla gelişmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu, tarihi açıdan gerici bir devlettir. Ona bu gericilik karakterini kazandıran nesnel yapı, ilerleyen Avrupa kapitalizmine karşılık, Avrupa'da ve Asya'da feodal toplum yapısını zorla ayakta tutmaya çalışmasıdır. Tarihi açıdan XV. yüzyıldan itibaren gerileme sürecine giren feodalizmi, bu tarihten itibaren dünyanın büyük bir bölümünde temsil eden ve bu yapıyı Avrupa'da gelişen kapitalizme karşı sürekli ayakta tutmaya çalışan Osmanlı Türklerinin tarihteki işlevleri, bu yüzden ilerencilik değil gericiliktir. Nesnel olarak bu duruma Türk fetihlerinin talancı karakteri de eklenince, bu gerici işlev önemini daha da artırır.

Ortadoğu feodal toplumlarının, gerek iç dinamikleriyle, gerekse ilerici kapitalizm döneminin etkisiyle kapitalizme doğru evrimleşmelerini önleyen merkezi feodal sömürgeci Osmanlı devletinin, bu olumsuz etkisini en çok duyan halklardan birisi de Kürtlerdir. XVI. yüzyıldan itibaren gelişen Osmanlı egemenliği, başlangıçta Kürt beylikleriyle varılan antlaşmalar nedeniyle, özellikle ekonomik ve kültürel alanda etkisini pek duyuramadı. Ama, bir yandan merkezi otoritenin güçlenmesi, diğer yandan başarılı olamayan fetih savaşlarının artırdığı yükün etkisiyle, Kürdistan üzerinde Osmanlı egemenliği giderek arttı. Eyalet yönetimleri daha çok sancak yönetimlerine, sancak yönetimleri daha çok kaza yönetimlerine bölünüp, başlarına Osmanlı Türk beyleri geçirilerek merkezi otorite kurumlaştırıldı. Bu kurumlaşmayla birlikte feodal Türk sömürgeciliği de gelişmeye başladı. Daha çok Türk yöneticinin Kürdistan'a yerleşmesi, yer yer Türk kolonilerinin ortaya çıkmasına yol açtı. Türk yönetiminin gelişmesiyle, Kürt beyliklerinin sahip oldukları dahili otonomileri yavaş yavaş ellerinden almaya başlandı. Kürt

beyliklerinin daha sonraki direnmeleri, hep bu dahili otonomilerini (iç özerklik) tekrar elde etmek içindir.

XIX. yüzyılda Kürdistan üzerinde mücadele: XIX. yüzyılın ikinci yansında Avrupa'da sanayi devriminin gerçekleşmiş olması karşısında sürekli gerileme sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu, ekonomik düzeniyle birlikte askeri, hukuki düzenini de değiştirmeye başladı. Batı karşısında tutunabilmek için yenilenme gereği duyan Osmanlı sultanları, her milliyetten devşirme gençlerden oluşturdukları yeniçeri ordusu yerine, bu sefer sadece Müslüman halklardan topladıkları gençlerle örgütledikleri Nizamı Cedit, Asakiri Mansureyi Muhammediye gibi orduları kurdular. Tanzimat Fermanı ve İngilizlerle yapılan 1840 tarihli ticaret anlaşmasıyla sömürgeleşme yoluna girdiler. Bu tarihlerde Osmanlı Türkleri için en önemli sorun, Batı kapitalist devletleri karşısında devlet olarak varlığını korumak ve bu devletlerle işbirliği yapıp, egemenlik altında tuttukları halklar üzerinde feodal sömürüyle kapitalist sömürüyü birlikte yürütmektir.

Osmanlıların Batı kapitalist devletleri karşısında sürekli yenilmeleri ve geri çekilmeleri, egemenlikleri altında tuttukları halklar üzerinde baskı ve sömürüyü azaltmayıp daha da çoğalttı. Çünkü, yavaş yavaş artık-değeri ele geçirmeye başlayan Avrupalı kapitalistlerle azınlık milliyetler, imparatorluğu iflasa sürüklüyorlardı. İmparatorluğun ayakta kalabilmesi için baskı ve sömürüyü yoğunlaştırmaktan başka çaresi yoktu. Bu uygulamalar sonucu imparatorluk, XIX. yüzyılda halkların büyük bir direnmesi ile karşılaştı. 1840'lara doğru imparatorluğu parçalanmaktan, ancak Rusya, İngiltere ve Fransa'nın birbiriyle çıkar çelişkilerinden kaynaklanan yardımları kurtardı.

Dünya tarihinin sayısız bağlarla Avrupa tarihine bağlanmaya başladığı XIX. yüzyıl, Kürdistan için de önemli olaylar ve değişmelerle doludur. Bu yüzyıla kadar kendi kendine yeterli kapalı feodal ekonomi, Avrupa'dan gelen ucuz meta pazarla-

masından etkilendi. Meta ihracının iki önemli sonucu oldu. Birincisi, meta ihracında aracı halka olarak azınlık milliyetlerden, özellikle Ermenilerden ve Rumlardan komprador bir tabakanın oluşması. İkincisi, kır ekonomisiyle belli bir denge içinde olan zanaatçılığın yıkılmasıdır. Bu iki sonucun doğurduğu üçüncü bir sonuç, Kürdistan da dahil olmak üzere, imparatorluğun dayandığı feodal toplum yapısının durgunlaşmasıdır. Ticarete azınlık kompradorların hakim olması, kentte zanaatçılığı yıkıp kapitalizmin Müslüman halklarda geç gelişmesine neden olurken, aynı zamanda Hıristiyan halkların erkenden kapitalistleşmesine ve uyanmasına yol açtı. Bunda, kompradorların milli ticaret burjuvazisine dönüşmelerinin de payı vardır.

Kürdistan'da, bir yandan imparatorluğun kapitalizmin gelişmesine engel olan yapısı, diğer yandan meta ihracı sonucu yıkılan zanaatçılığın yerine yerli nitelikte ne komprador, ne ticaret, ne de sanayi burjuvazisinin oluşmaması yüzünden feodal toplum yapısı durgunlaşarak devam etti. Dış şartlar da iç şartlar da XIX. yüzyıl boyunca Kürdistan'da feodalizmin çözülmesine olanak vermedi.

Öte yandan, sanayi devrimiyle birlikte büyük bir sömürgecilik harekâtına girişen Avrupa kapitalist devletlerinden İngiltere ve Fransa, yavaş yavaş Ortadoğu'ya, bu arada Kürdistan'a da göz diktiler. Ayrıca, tam bir emperyalist yayılma içinde olan Rus Çarlığı da, İngiltere'nin elindeki ticaret yollarına hakim olmak için güneye inme, dolayısıyla Kürdistan'a hâkim olma planlarını geliştirdi. Böylece, Kürdistan üzerinde çatışan eski iki klasik güç olan Osmanlı ve İranlılara, XIX. yüzyılda İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusyası'nın da katılmasıyla, çatışan güçlerin sayısı beşe yükseldi. Kürdistan üzerindeki etkinliklerini birbirlerinin aleyhine artırmak isteyen bu güçler arasında, sürekli çelişki ve çatışmalar doğdu. İngiltere'nin bu süreç içerisindeki politikasının temelinde, Rusya'nın kendi çıkar alanlarına inmesini önlemek için Osmanlı İmparatorluğu'nu sürekli ayakta tutmak

ve Ortadoğu halklarını Osmanlı kalkanı altında sömürmek yatar. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını hiç istemedi. Çünkü, imparatorluk yaşadıkça İngiliz çıkarları sağlama bağlanmış sayılırdı.

XIX. yüzyıl boyunca büyük boyutlara ulaşan Kürt direnmelerinin (1831-35 Rewanduz, 1842 Bedinanlı, 1842-48 Bedirhan Bey, 1856 Yezdan Şer, 1879 Bedirhanlılar, 1881 Ubeydullah isyanı vb.) başarıya ulaşamamalarında, başta İngiltere olmak üzere büyük devletlerin Kürdistan politikalarının payı büyüktür. Tarihin o günkü koşulları içinde bu direnmeler eğer başarıya ulaşmış olsalardı, uluslaşmada bir kaldıraç rolünü oynayacak olan merkezi bir feodal devletin kurulmasıyla sonuçlanacaktı. Bu nedenle, bu direnmeler ilerici niteliktedir. Direnmelere ilerici niteliğini veren öz, feodal Osmanlı baskısını yıkmaya yönelik olması, başarılı olması halinde ulusal bir kapitalizmin gelişmesine olanak hazırlamasıdır. Ülkedeki ticareti ele geçirecek yerli nitelikte bir ticaret burjuvazisinin ortaya çıkması, Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin burjuvazi önderliğinde gelişmesi şansına da yol açacaktı. Ne var ki, bu direnmelerin ezilmesi, en azından yüz yıl kadar geç olarak kapitalizmin Kürdistan'da gelişmesi sonucunu vermiştir. Bu kapitalizmin de ilerici niteliğini çoktan tüketen emperyalist-sömürgeci kapitalizm olması çok kötü sonuçlar doğurmuştur. Kürdistan için XIX. yüzyılda temel sorun, yerli bir burjuva sınıfının doğmamasıydı. Eğer direnmeler başarıya ulaşmış olsalardı, böyle bir sınıf doğacaktı.

XIX. yüzyılın sonunda yarı-sömürgeler haline gelen Osmanlı ve İran imparatorluklarının, Kürdistan üzerindeki etkinlikleri çok zayıflamıştı. Dağılma sürecinde olan bu iki imparatorluk, ancak emperyalist devletlerin kendi aralarındaki denge hesapları yüzünden yaşama olanağı bulmaktaydılar. XX. yüzyılın başında dünyanın yeniden paylaşılması için kesin bir hesaplaşmaya hazırlanan iki emperyalist blokun planları, Kürdistan'ın da yeniden paylaşılmasını zorunlu görmekteydi.

C Emperyalist sistem içinde Kürdistan

1 I. Emperyalist Paylaşım Savaşı ve Kürdistan'ın yeniden parçalanması

Kapitalizmin eşitsiz gelişmesi kanununa bağlı olarak sonradan büyük bir gelişme gösteren Alman emperyalizmi, gücü ölçüsünde dünyanın yeniden paylaşılmasını gündeme getirirken, daha önceden dünyanın büyük bir bölümünü kendi aralarında paylaştıran Fransa ile İngiltere buna karşı koydular. Yeniden paylaşımın tek aracı savaştı.

Savaştan önce, İngiltere'nin başını çektiği blok, dağılması artık ân meselesi haline gelen Osmanlı ve İran İmparatorluklarının paylaşılması için taksim planları geliştirdi. Bu planlara göre, Kürdistan, İngiltere ile Fransa arasında paylaşılacaktı. Kurulması planlanan Ermenistan'a da Kürdistan'ın kuzey bölgesinin önemli bir kısmı bırakılıyordu.

Türkler, savaşta Almanya'nın yanında yer aldılar. Bunun nedeni, daha önce Almanya ile geliştirilen ekonomik ilişkiler örneğin Kürdistan'ı da boydan boya aşan Haydarpaşa-Bağdat demiryolu ve en önemli olarak da devleti yeni ele geçiren Türk bürokrat-komprador burjuvazisinin temsilcisi İttihat ve Terakki önderlerinin Turancılık ülkülerini Almanya'nın teşvik etmesiydi. Almanya'nın güdümü altında imparatorluğun korunması yanında, Orta Asya'ya kadar bütün dünya Türklüğünün tek devlet çatısı altına alınması da planlanıyordu.

Etki alanına bütün dünya halklarını çekip uyanmalarına ve direnmelerine yol açan I. Emperyalist Paylaşım Savaşı, Ekim Devrimi gibi dünya çapında önemli bir olaya yol açtı ve Almanya'nın yenilgiyle son buldu. Rus, Alman, Avusturya, Osmanlı, İran gibi imparatorluklar da tarihten silindi. Geriye, dünyanın yeniden İngiltere'nin başını çektiği blokun isteklerine göre paylaşılması kalıyordu.

Dağılan Osmanlı İmparatorluğu'nun miras olarak bıraktığı Kürdistan üzerinde hesaplaşma, savaştan sonra da devam etti. Yeniden bir ulusal kurtuluş savaşına giren Türkler, imparatorluğun kalıntı olarak bıraktığı devlet mekanizmasına dayanarak, Kürdistan'ın büyük bir bölümünü elde tutmaya çalışırken; İngilizler, petrol bakımından zengin olan Güney Kürdistan'a yerleştiler. Fransızlar da Antep, Urfa, Maraş yöresini işgal etmeye başladılar. Yüzyıllardan beri uşaklığın iliklerine kadar işlediği hain aşiret reisleri ve toprak ağaları, bu son derece elverişli uluslararası koşullardan yararlanacak değillerdi. Cılız Kürt milliyetçiliğinin temsilcileri, nüfus sayımı ve harita yapıp emperyalistlere sunmakla hak elde edebileceklerini sanıyorlardı. Durgunlaşan feodal toplum yapısı, Ekim Devrimi'nden etkilenecek bir sınıfın doğmasına imkân vermemişti. Bu şartlar altında, Kürdistan'ın, emperyalist sömürgeci devletler tarafından güçleri oranında bölüşülmesi kaçınılmazdı.

Kürdistan'ın bu yeniden bölünüşünü, neden ve sonuçlarıyla birlikte biraz daha ayrıntılı olarak incelemek gerekir.

Türk burjuvazisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürgeleşme sürecinde ortaya çıktı.

Avrupa'da sanayi devriminden sonra yaygınlaşan meta ihracında aracı halka olarak Hıristiyan azınlıkların kullanılması, ticaretin Müslüman halklarda gerilemesine ve Ermeni, Rum azınlıkların eline geçmesine yol açtı. Ticaretin azınlıkların eline bu şekilde kaptırılması, Türk burjuvazisinin gelişebilmesi için devlete dayanmasını gerektiriyordu. Feodal temeller üzerinde sürekli gerileyen imparatorluğu kurtarmak isteyen sultanlar da, üstyapı kurumlarında yenileşmeye gitmek zorunda kaldılar. Bazı askeri, tıbbi okullar açıldı. 1840'ta İngiltere ile yapılan ticaret antlaşmasıyla sömürgeleşme sürecine giren imparatorlukta bu tip kurumlar çoğalmaya başladı.

Diğer yandan, Batı yanlısı bürokratlar, komisyonculuk ve rüşvetçilikle palazlanarak bürokrat kapitalizminin gelişmesine

öncülük ettiler. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanan bu süreç içinde, yavaş yavaş bir Türk burjuvazisi şekillendi. Devlet içinde etkinliğini gittikçe artıran bürokrat Türk burjuvazisinin milliyetçi ideolojisi de bu dönemde ortaya çıktı ve şekillendi. Tamamen devlet fideliğinde yetişen bu ideoloji, doğal olarak devleti korumaya yönelik olacaktı. Henüz Hıristiyan halkların bağımsız devletler haline gelmedikleri dönemde Türk milliyetçiliği "Osmanlılık" biçiminde ortaya çıktı. Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa gibi edebiyatçılar tarafından temsil edilen bu milliyetçi anlayış, Türklerin hakim milliyet olma ayrıcalığını sürdürmeyi amaçlıyordu. Halkların hızla uyanarak bağımsızlık mücadelesine atıldıkları bir dönemde, "Osmanlı milleti" gibi temelsiz bir kavrama dayanan bu milliyetçilik, kolayca deşifre olarak yerini başka tip bir milliyetçiliğe bıraktı.

Hıristiyan halkları kaybeden Türk hâkim sınıfları, hiç olmazsa Müslüman halkları ellerinde tutmak için "Pan-İslâmizm" örtüsü altında gizlenen milliyetçiliği yarattı. Bu milliyetçilik, özellikle II. Abdulhamit döneminde yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Ama, Müslüman halkların da ayaklanması sonucu bu ideolojinin iflas etmesiyle, bu sefer, ırkçı-şoven bir Türk milliyetçiliği şekillenmeye başladı. XIX. yüzyılın sonunda maddi alanda burjuvazinin güçlenmesiyle gelişen bu milliyetçilik, örgütsel ifadesini İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde buldu.

İmparatorluğun peş peşe yenilgisi ve sürekli toprak kaybı, Türk bürokrat burjuvazisini ve genç aydınlarını, kendileri için bir "yurt bulmaya" ve bunun sınırlarını çizmeye zorladı. Devlet de elden giderse tamamen yok olacaklarını anlayan bu bürokrat burjuvalar ve aydınlar, tez elden devlete sahip çıktılar ve hiç olmazsa kalan topraklar üzerinde bir Türk ulusu yaratmak için ırkçı-şoven milliyetçiliği alabildiğine geliştirdiler. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu milliyetçiliğin siyasi temsilcisi oldu. I. Emperyalist Paylaşım Savaşı'na doğru giden yıllarda, devleti birkaç darbe ile ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti, Alman em-

peryalizminin de teşvikiyle “Turancılık” biçimini alan ırkçı-şoven milliyetçi ideolojisiyle emperyalist emeller beslemeye başladı. Bu yıllarda, çok cılız da olsa oluşan Kürt milliyetçiliğine yaşam hakkı tanımayan İttihat ve Terakki Cemiyeti, savaş yıllarında 600 bin kadar Kürdü, [ki bunların] çoğu Toroslarda öldü, zorla iskâna tabi tuttu. Ermenileri büyük bir katliamdan geçirdi.

Savaş bittikten sonra imparatorluğun dağıldığını gören sivil-asker Türk aydınları, bu sefer Mustafa Kemal’in önderliğini yaptığı bir milliyetçiliğe yöneldiler. “Kemalizm” adı verilen bu Türk milliyetçiliği, “Turancılık” ideolojisine göre daha gerçekçidir. Savaş yıllarında kaybedilen toprakları yeniden almaya gücünün yetmeyeceğini, ancak Türk ordularının hâkim olduğu alanları koruyabileceğini ve “Misak-ı Milli” denen bu alan üzerinde bir Türk ulusu yaratmaya gücü yetebileceğini düşünen bu milliyetçilik, Kürdistan üzerinde geliştirilecek askeri, siyasi, kültürel ve ekonomik hâkimiyetin de ideolojik temelidir.

Milli ticaret burjuvazisinin temsilcileri olan Kemalistler, Yunan işgalinin gelişmesiyle birlikte, Türk nüfusun yoğun olduğu Anadolu’yu da kaybedeceklerini düşününce, hızla örgütlendiler. Mahalli çıkarları, Ermeni ve Rum azınlıklarına karşı korumak amacıyla kurulan Doğu ve Batı Anadolu Müdafai Hukuk Cemiyetleri, Kemalist örgütlenmenin ilk biçimleri oldular. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde birleşen bu cemiyetler, Ankara’da “BMM” adı altında bir meclis toplayarak, Yunan işgaline karşı alınacak tedbirleri ve bu arada meclise dayalı bir hükümet kurma işini kararlaştırdılar. Bir yandan İstanbul’daki Sultan’a karşı, diğer yandan Yunan işgaline karşı bu hükümetin önderliğindeki direnme, Türk ulusal kurtuluşu biçiminde gelişti. Başlangıçta bu niteliğini, özellikle Kürt aşiret reislerini ve şeyhlerini yanlarına çekmek için gizleyen Kemalistler, zaferi kazanınca kimliklerini açık olarak ortaya koydular. Kürtlerin, Türk ulusal kurtuluş savaşına karşı tavrı bir yandan Fransız işgali, diğer yandan Birinci Dünya Savaşı’ndaki Rus ve Ermeni tehlikesinin

hâlâ unutulmaması yüzünden destek biçiminde oldu. Kemalistlerin açık olmayan kimliği, ayrıca "iki halkın hükümeti" biçimindeki propagandaları da bu destekte etkili oldu.

Yunan işgaline karşı zafer kazanan Türk ulusal kurtuluş hareketi, zaferini uluslararası alanda kabul ettirmek için Lozan'a temsilci yolladığında, Kürdistan meselesi yeniden ameliyat masasına yatırılır. Karşısında, Kürdistan sorununa direkt karışan İngiltere ve Fransa vardır. Bu iki devlet, savaş yıllarında güçlerini önemli oranda tüketmişler; içte işçi sınıfı hareketi yüzünden sorunları çoğalmakta, ayrıca geniş olan sömürge topraklarında tuttukları askerlerini yeni bir savaşa sürme gücünü kendilerinde görememektedirler. SSCB, Batı karşısında Türkiye'yi desteklemektedir. Bu elverişli uluslararası koşullar, iç zafer kazanma gibi avantajlı bir durumla birleşince Türklerin pazarlık gücü bir hayli artar. En çok İngilizlerle Musul meselesi yüzünden çatışma çıkar. Buradaki zengin petrole göz diken İngilizler, Türklerle sonuna kadar mücadeleye kararlıdır. Klasik bir İngiliz-Türk oyunu olarak Kürtler ve Kürdistan, bu iki gücün arasında bir piyon gibi ileri geri kullanılır. İngilizler Türk işgali altındaki, Türkler de İngiliz işgali altındaki Kürtleri karşılıklı kullanarak, Kürdistan'ı birbirlerine peşkeş çekerler ve bugünkü parçalanmışlık durumu üzerinde ancak 1926'da anlaşılır. Kürdistan'ın en verimli topraklarının bu şekilde bölünüşü Lozan'da tasdik ettirilerek bugüne kadar sürdürülmüştür. Lozan'da bu şekilde, Türkler kendilerini tüm dünya uluslarına tanıtırken, ulusal kurtuluş mücadelelerinde en yakın desteğini gördükleri Kürtleri ve yurtlarını, emperyalistlerle kendi aralarında paylaşırlar.

Kürdistan'ın bu dört parçaya bölünüşünden günümüze kadar olan tarihi, her parça üzerinde işgal, katliam ve talanlarla yürütülen sömürgecilik tarihinden başka bir şey değildir.

2 Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürdistan'ı sömürgeleştirmesi

Yunanlılara karşı kazandıkları zaferi Lozan'da uluslararası alanda da kabul ettirdikten sonra, Türk burjuvazisinin genç temsilcileri, siyasi örgütlenme biçimi olarak Cumhuriyeti ilan ettiler. Cumhuriyet rejimi altında, Türk burjuvazisinin gelişmesi için her türlü tedbir alındı. Ermeni ve Rum azınlıklarınca yürütülen ticaret ele geçirildi. İşçi ve köylülerin tüm talepleri zorla bastırıldı. Yeni rejimin şoven karakteri, gerek azınlık halklarının, gerekse Kürtlerin çıkarlarını dile getiren her haklı talebin zorla bastırılacağını açıkça gösterdi. Bütün bu tedbirlere rağmen Türk milli burjuvazisi fazla gelişemediği gibi, giderek milli niteliğini de kaybetti.

Türk milli burjuvazisinin gelişmemesinin başında emperyalist egemenlik gelir. İkinci Emperyalist Savaş arasında, emperyalist devletlerin iç didişmesi, Sovyet ekonomik yardımı, 1929 dünya kapitalizminin büyük bunalımı, uygulanan devletçilik politikası, bağımsız bir Türk kapitalizminin gelişmesine nisbi olanaklar sağladıysa da, Ekim Devrimi'nden duyulan korku ve işçi-köylü düşmanlığı, Türk burjuvazisini erkenden emperyalizme teslim götürdü. Bağımsız olmayan bir ülkede milli burjuvazinin gelişme olanakları sınırlıdır. Her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti emperyalist devletlerle çatışma içinde doğduysa da, bu çatışma emperyalizmden tam bağımsızlığa kadar sürdüremedi.

Özellikle 1930'ların sonlarına doğru dünyanın yeniden çatışma ortamına sürüklenmesi, Türk kapitalizmini tümünden emperyalizmin yanına itti. Sovyetler Birliği ile dostluk politikasını çoktan terkeden Türkiye Cumhuriyeti, Nazi Almanyası ile İngiltere arasında zikzaklar çizerek İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşının dışında kalmayı başardı. Savaş için tedbir maskesi altında yapılan vurgunla iyice palazlanan burjuvazi, savaş so-

nunda keskinleşen sosyalizm-kapitalizm arasındaki çelişki karşısında, emperyalizmin güdümüne girmekte en ufak bir tereddüt göstermedi. Dünya çapında gelişen sosyalist inşa ve ulusal kurtuluş hareketleri karşısında, Türk burjuvazisinin, emperyalizmin Ortadoğu'daki bekçiliği rolünü oynamaktan başka çaresi yoktu. Kore halkına karşı asker göndermesi, NATO'ya girmesi, Marshall yardımı ve ABD ile ikili antlaşmalar, emperyalizme teslimiyetin açık belgeleridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarındaki sınırlı ilericaliği, yerini, içte işçi-köylü düşmanlığı ve Kürt halkına karşı katliamlara kadar varan uygulamalara, dışta ise SSCB önderliğindeki sosyalizme karşı savaş ve dünya halklarının ulusal kurtuluş mücadelelerinin bastırılmasında emperyalizmin en güvenilir müttefiği olmaya bıraktı. Türkiye Cumhuriyeti, günümüze dek değişmeyen bu nitelikleri ile gerici bir devlettir.

II. Emperyalist savaştan sonra ABD'nin bir yeni-sömürgesi durumuna gelen Türkiye'de, emperyalizme bağımlı, özellikle montaj, tekstil, gıda sanayii alanlarında işbirlikçi-tekelci sanayi kapitalizmi gelişmeye başladı. 1960 ve 1971 hükümet darbeleleriyle daha da hızlanan bu kapitalist gelişme, günümüz Türkiye'sinde tam bir darboğaza yol açmış olup, bir türlü çıkış yolu bulamamaktadır.

Doğuşundan günümüze kadar emperyalizme bağımlı olarak gelişen Türk kapitalizminin bugünkü siyasi biçimlenişi, işbirlikçi tekelci burjuvazi, bürokrat burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinin sanayi ve mali alanda en irilerinin güçleri oranında ittifakından oluşan burjuva parlamentoculuğunu bir maske yaparak "liberal" faşist karma hükümetler kullanan oligarşik devlettir.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde ekonomik ve siyasi alandaki bu gelişmelere değinmemizin nedeni, Kürdistan'da gelişen Türk hâkimiyeti ile yakın bağlar içinde olmasıdır.

Cumhuriyetin kuruluş harcı olan Kemalist milliyetçilik, "Misak-ı Milli" sınırları içinde, "ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün" olan bir Türk ulusu yaratmak amaçındadır. Bu amaçla çelişen çeşitli milliyetler ve azınlıklar, Türk uluslaşma hareketi içinde eritilerek yok edileceklerdir. Tarihi, siyasi ve sosyal kapsamı bakımından İsrail siyonizmine, Güney Afrika ve Rodezya ırkçılığına benzeyen bu ideoloji ile, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürdistan üzerindeki uygulamaları, ekonomisinin zayıflığından ötürü, önce askeri alanda başlamak zorunluluğunu duydu.

Kürdistan üzerinde sıkı bir askeri işgal gerçekleştirilmeden, siyasi, kültürel ve ekonomik alanda sömürgeciliği geliştiremeyeceğinin bilincinde olan Türk burjuvazisi, yeni kurduğu cumhuriyet ordusu ile, 1925-1940 yılları arasında güçlü bir askeri işgal harekâtına girişti. Kurtuluş savaşı yıllarında Kemalistlerin verdikleri sözü yerine getirmesini beklerken karşılaşılan bu durum, Kürdistan'da büyük bir tepki uyandırdı. Sömürüyü, şovenizmi, baskıyı artırmaktan başka bir sonuç vermeyen bu işgal hareketi, "vahşi Kürtlere karşı cumhuriyetin uygarlık hareketi" olarak yansıtılmaya çalışıldı. Kürt halkının haklı direnme hareketlerini kendi çıkarları için kullanan aşiret-feodal ileri gelenleri, Kemalistler tarafından, bu iddialarını ispat için birer kanıt haline getirildiler. Hangi gerekçeye dayanırsa dayansın, bir halkı dili, kültürü, hatta fiziki varlığıyla imha etmeyi amaçlayan bir hareket, uygarlık hareketi değil, olsa olsa bir vahşet hareketidir.

Türk burjuvazisinin modern ordu örgütlenmesi karşısında, Kürtlerin feodal aşiret örgütlenmesi fazla tutunamadı ve tutunamazdı da. 1925 Palu-Genç-Hani, 1930 Ağrı, 1938 Dersim direnmeleri, büyük boyutlara ulaşmalarına rağmen yenilmekten kurtulamadılar. Bu yenilgilerin bir nedeni de, objektif şartların modern bir ulusal kurtuluş hareketine elverecek kadar olgunlaşmamış olmasıydı. Uluslararası alanda SSCB tarafından sosyalizmin genel çıkarı açısından desteklenen Türkler, 1940'lara

doğru işgal hareketini tamamladılar. II. Emperyalist Paylaşım Savaşı, tüm dünyada ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişmesine yol açarken, Mahabad dışında Kürdistan üzerinde etkili olmadı. Bunda, Türkiye Cumhuriyetimin Kürdistan'ı tecrit çemberi içine alması, en ufak bir ekonomik gelişmeye meydan vermemesi ve savaşa girmemesi esas rolü oynadı.

Savaşın sonra dünyada yeni sömürgeciliği geliştiren ABD için, Türkiye'nin, dolayısıyla Kürdistan'ın yeni sömürgeciliğe açılması gerekliydi. Kürdistan'ın Türk hâkimiyeti altında kalması, ABD'nin çıkarlarıyla çelişmez. Kürdistan'ı işgal altında tutan Türk ordusu, bir bakıma ABD'nin çıkarlarını da korumaktadır. Kukla orduların çoğunun arkasında bulunan ABD, bu orduları kendi çıkarları için kullanabildikten sonra, kendi ordusuyla klasik bir sömürgeciliğe yönelmesine gerek kalmaz zaten. Yeni-sömürgecilik politikası da bunu gerektirmektedir. Bu nedenlerle, Türk burjuvazisini kendine en yalçın müttefik seçen ABD, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yeni sömürgeciliği geliştirirken, Türk burjuvazisinin de Kürdistan üzerinde klasik sömürgeciliği geliştirmesi birbirleriyle çelişmez; aksine birbirlerini bütünlükler. Bu dönemde, güçlü ekonomiler yeni-sömürgeciliği geliştirirken, emperyalizme bağımlı ekonomiler ancak klasik sömürgeciliği yaşatabilirler. Örneğin, Portekiz'in klasik sömürgecilik politikasını bırakmamasının sebebi, ekonomisinin emperyalizme bağımlı olmasıydı.

Uluslararası tekellerin artan yatırım alanı, pazar ve hammadde ihtiyacı, yeni-sömürge koşullarında daha da gelişen işbirlikçi-tekelci Türk kapitalizminin ucuz emek, hammadde, pazar, hayvan ve tarım ürünleri ihtiyacı ve Kürt feodallerinin kapitalist sömürüye katılma talepleri birbirleriyle birleşince, 1960'lardan itibaren Kürdistan'da yabancı kapitalizmin gelişme süreci hızlandı. Kürdistan'da bu şekilde gelişen kapitalizm, kültürel ve sosyal yapı üzerinde önemli değişiklikler yarattı. Günümüzde yoğun bir asimilasyon altında şekillenen Orta-Kuzey-Batı

Kürdistan'daki bu ekonomik, sosyal ve siyasal değişikliklere geçmeden önce, Kürdistan'ın diğer parçaları üzerinde gelişen sömürgeciliği kaba hatlarıyla inceleyelim.

3 Güney Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi

1921 Ankara Antlaşması'yla, Güney Kürdistan'ın bir kısmı Fransa'nın payına düştü. O yıllarda Arap halkının birçok devlet tarafından bölünmesi olayı yoktu. Fransa, Suriye ve Lübnan'ı ortak bir manda rejimiyle yönetiyordu. 1946'ya kadar süren Fransız egemenliği altında, Arap ve Hıristiyan komprador burjuvazisi oluştu. Beyrut, bu süreçte merkezi bir rol oynadı. Zayıf temeller üzerinde oturan Fransız yönetimi, elinde tuttuğu halklardan bazılarına imtiyazlı davranıyordu. Araplar ve Hıristiyanlar siyasi alanda gelişmelerine rağmen, bu olanak Kürtlere tanınmıyordu. Yine de Fransız egemenliğinin Kürtler üzerindeki etkisi sınırlı oldu. Araplar, henüz kendileri sömürge rejimleri altında yaşadıkları için, Kürtler üzerinde baskı geliştiremiyorlardı. 1946'larda bazı Arap küçük-burjuvalarının önderliğinde kurulan Baas partisi, Arap burjuvazisinin siyasi temsilcisi olarak Fransız egemenliğine karşı mücadeleyi geliştirdi. Bu dönemde klasik sömürgeciliğin uygulanma güclüğü de buna eklenince, Fransızlar, Suriye ve Lübnan'ı iki devlet halinde bölerek, kendilerine bağlı işbirlikçileri bu devletlerin başında bırakıp geri çekilmek zorunda kaldılar. Fransızlar çekilmeden önce, nüfusunun büyük bir kısmı Arap, geri kalanı da Kürt, Türk, Çerkez olan Hatay'ı Kemalistlerin işgaline bırakmışlardı.

Fransızların çekilmesiyle, Suriye devleti içinde Araplar hakim ulus haline geldiler. Arap burjuvazisinin güçlenmesiyle, Kürtler üzerinde baskılar artmaya başladı. Şoven karakterli, tıpkı Türkiye'deki CHP misyonunu yüklenen Baas partisinin iktidara gelmesiyle, Kürdistan'ın Arap sömürüsüne açılması, Kürtlerin Güney Suriye'de mecburi iskânı, "Arap Kemeri" projesi, yoğun asimilasyon gibi sömürgeci uygulamalar geliştirildi.

Kürtler, vatandaşlık bağlarıyla devlete bağlı olmayıp, azınlık muamelesi görmektedirler. Revizyonist Suriye Komünist Partisi ile birlikte bugün iktidarda olan Suriye Baas Partisi, Irak Baas Partisi'yle aralarındaki Fırat suyunun bölüşülmesi, Filistin ve Lübnan sorunu gibi çelişkiler nedeniyle, Kürtlere bir takım tavizler vererek, onları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır.

Türkiye ile İngiltere arasında varılan 1923 Lozan, 1926 Brüksel Antlaşmaları sonucu, Güney Kürdistan'ın doğudaki büyük bölümü İngiltere'nin mandası altına girdi. İngilizler, uzun süren Irak hâkimiyetleri döneminde, Kürtler ve Araplar üzerinde değişik politikalar uyguladılar. Esas olarak Arapları öne çıkarmakla birlikte, Arap kurtuluş hareketini frenlemek için, Türkiye'de olduğu gibi başarıya gitmemek şartıyla Kürdistan sorununu canlı tutmayı çıkarlarına uygun buldular. Tipik bir "böl-yönet" politikası ile kendi yönetimlerini sürdürdüler.

Kürdistan devrimci potansiyeliyle İngiliz çıkarları, tarihin hiçbir döneminde uyuşmadı. İngilizler, bağımsız bir Kürdistan'ın, Ortadoğu'daki çıkarları için en büyük tehlike olacağını çok iyi biliyorlardı. Feodal ve kompradorların sınıf çıkarlarıyla bağdaşmayan, dolayısıyla demokratik bir yapıya kavuşması kaçınılmaz olan bağımsız Kürdistan, emperyalizmin tüm Ortadoğu politikası için de en büyük tehlikedir. Parçalanmış, zaman zaman işbirlikçilerinden daha fazla taviz koparmak ve onları maşaları haline getirmek için bir koz olarak kullanılabilen bir Kürdistan, emperyalizmin çıkarları için en ideal olanıdır. Emperyalist basının sahte Kürt dostluğu da, temelinde böyle bir politikaya dayanır.

İngiliz manda rejimi altında yönetimdeki etkinlikleri sürekli artırılan taraf, feodal-komprador Arap kesimiydi. İngilizler ve onlara son derece bağlı olan bu kesimler, Kürdistan üzerindeki baskı ve sömürüyü oldukça artırdılar. Daha baştan itibaren bu baskı ve sömürüye karşı, Kürt feodal ve aşiret reisleri önderli-

ğinde geliştirilen direnmeler ortaklaşa bastırıldı. Araplara karşı başarıya ulaşması çok kolay olacak olan bu direnmeler, İngiliz hava kuvvetleri tarafından etkisiz hale getiriliyordu.

İkinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'ndan sonra İngilizlerin dünya çapında geri plana düşmeleri, sosyalist ülkelerle ulusal kurtuluş hareketlerinin artan etkisi, içte ise Arap Baas Partisi ile Irak Kürdistan Demokrat Partisi'nin kurulması, daha önce kurulmuş olan devrimci Irak Komünist Partisi gibi çeşitli güçlerin birleşik etkisi sonucu, Irak'ta devrimci hareket gelişmeye başladı. Bu mücadelenin ilk ürünü, İngiliz ajanı durumundaki Nuri El Said Paşa'nın halk tarafından linç edilmesi ile Irak'ın bağımsızlaşması ve daha demokratik bir hükümetin işbaşına geçmesi oldu. Ortadoğu halklarının ulusal kurtuluş mücadelelerini bastırmak amacıyla kurulan Bağdat Pakti'nden (şimdi CENTO) ayrılan Irak hükümeti, Kürtlere de sınırlı ulusal ve demokratik haklar vaadetti. Ancak Arap küçükburjuvazisinin şoven karakteri ve o zaman Arap burjuvazisini temsilen başbakan Kasım'ın askeri diktatörlüğe yönelmesi, Irak'ın demokratikleşmesini engellemeye ve Kürtlere vaadedilen hakların çiğnenmesine yol açtı. Irak KDP ve IKP ile Baas Partisi'nin gelişen mücadelesi, 1968'de yine demokratik görünümlü bir hükümetin ortaya çıkmasına yol açtı. Ama bu sefer de Baas'ın iktidardaki büyük etkinliği, "Demokratik Irak, Özerk Kürdistan" sloganını yine uygulanmaz hale getirdi. Yan-burjuva, yan-feodal Irak KDP'nin reformist karakteri, bağımsızlığa yönelmesini engelliyor, eğer uğruna savaşılsa birkaç defa kazanılması mümkün hale gelen "Bağımsız Kürdistan" sloganının hasıraltı edilmesine yol açıyordu. Bu kaçan fırsatlardan sonra Irak KDP'nin emperyalizme yamanması ve Baas'ın da emperyalizme taviz vererek konumunu güçlendirmesi, 1974 yılında Kürtlerin ağır bir yenilgiye uğramasına neden oldu. Reformizmin dayandığı aşiretçi-feodal yapı sürekli emperyalizmle ve sömürgecilikle uzlaşma duru-

munda kaldıkça, ki kalacaktır, başka bir sonucun alınmasına olanak yoktur.

Günümüzde, revizyonist Irak Komünist Partisi'nin kuyrukçuluk yaptığı Baas diktası, Kürdistan'daki askeri işgalini sürdürmekte, Kürtleri Güney Irak'a mecburi iskana tabi tutmakta, "Arap Kemerı" projesini uygulamaya çalışmakta, başta petrol olmak üzere Kürdistan'ın kaynaklarını talan etmektedir. Bu şartlar altında, bu parçadaki halk için temel sorun, "Irak'a demokrasi, Kürdistan'a otonomi" gibi pratikte defalarca iflas etmiş ve büyük zararlara yol açmış bir slogan altında savaşmak değil, Irak Arap Cumhuriyeti ile bağımlılığa yol açan her türlü ekonomik, kültürel, askeri ve siyasi ilişkiyi yıkmayı amaçlayan "Bağımsız Kürdistan" için savaşmak ve bu savaşın gerektirdiği ideolojik, örgütsel, siyasi ve askeri çalışmalarını hızlandırmaktır.

4 Doğu Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi

I. Emperyalist Paylaşım Savaşı'ndan önce İngiltere ve Rus Çarlığı tarafından bölüştürülmesi kararlaştırılan İran imparatorluğu, savaştan sonra tam bir dağılma sürecine girdi. İngiliz işgali altında feodal parçalanma gelişirken, Sovyet hükümetinin Çarlığın yaptığı antlaşmaları reddetmesi ve parçalı bir şekilde gelişen İran devrimci hareketlerini desteklemesi, İran'ı, bir devrim ve karşı-devrim ortamına itti. Ama daha güçlü olan, toprak ağaları ve burjuvazinin çıkarlarını dile getiren, merkezi bir ulusal ordunun kurulması, feodal parçalanmaya son verilmesi, ülke ekonomisinin geliştirilmesi ve devrimci hareketlerin ezilmesini amaçlayan Rıza Han duruma hâkim oldu. Ülkeyi emperyalistlere satan ve halkın sırtından büyük vurgunlar yapan Kaçar hanedanına karşı halkın duyduğu tepkiyi iyi değerlendiren Rıza Han, "Pehlevi" hanedanı adı altında kendisi yeni bir hanedan kurarak, İran'ı tekrar bir imparatorluk haline getirdi. Fars ulusunun imparatorluk içinde ayrıcalıklı durumunu koruyan, toprak ağaları ile burjuvazinin çıkarlarını geliştirmeyi omuzlayan

imparatorluk, II. Emperyalist Paylaşım Savaşı'nda yeniden işgal altına girdi.

Savaş sonunda, Kızıl Ordu'nun da yardımıyla kurulan Azerbaycan ve Mahabad Cumhuriyetleri, Kızıl Ordu'nun çekilmesi ve İran'ı destekleyen emperyalistlerin de yardımıyla, İran tarafından kolayca ortadan kaldırıldılar. Musaddık'ın millileştirme hareketleri, CIA'nin aktif desteği sayesinde Şah Muhammed Rıza Pehlevi tarafından ezilince, İran, ABD'nin yeni sömürgesi olma sürecine girdi. Amansız bir baskı rejimi kuran Şah, kendi çevresini ve toprak ağalarını burjuvallaştırarak, İran'daki hâkimiyetini sürdürmeye çalışmaktadır.

Fars ulusunun ayrıcalıklı ulus durumunu koruduğu, Azeri, Kürt ve Beluci halklarının ulusal ve feodal baskı altında tutulduğu İran'da yeni-sömürgecilik geliştikçe durumun daha da kötü olacağı açıktır. Emperyalizm, Şah'ın çevresi, büyük toprak ağaları ve montaja dayanan işbirlikçi burjuvazinin çıkar birliği içinde olduğu günümüz İran'ında, Fars ulusu üzerinde gelişen yeni sömürgecilikle, Azeri, Kürt ve Beluci ulusları üzerinde gelişen ve Fars monarşisi tarafından uygulanan klasik sömürgeciliğe karşı, halkların ortak bir mücadelesi gelişmektedir.

İran'daki bu mücadelede, Doğu Kürdistan'daki Kürtlerin temel görevleri, kendi ulusal bağımsızlık ve demokrasi mücadelelerini, diğer halkların ulusal bağımsızlık ve demokrasi mücadeleleriyle tek cephede birleştirmektir. Kürtlerin, hain toprak ağalarıyla emperyalizm ve uşağı Şah monarşisine karşı geliştirecekleri ulusal bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi, Azeri, Fars ve Beluci halklarının mücadelesiyle bir bütünlük oluşturur. Bu mücadelede ilk görev, Şah monarşisini devirmektir.

Sonuç olarak, Kürdistan'ın dört parçasında ayrı ayrı ve birbirleriyle belirli bir destek ve paralellik içinde geliştirilen sömürgecilik, Kürdistan ulusal bağımsızlık ve birlik mücadelesi inisiyatifi ele almadıkça veya dünya ve bölge çapında büyük bir değişiklik olmadıkça daha da ağırlaşarak sürüp gidecektir.

Orta-Kuzey-Batı Kürdistan Toplumunun Özellikleri

A Ekonomik yapı

Osmanlı egemenliği döneminde Kürdistan'ın feodal ekonomisi tam bir durgunluk içine girdi. Sultanlar ve mahalli derebeylerin giderek yoğunlaştırdıkları baskı ve sömürü altında üretim güçlerinin gelişmesi mümkün değildi. Ağır askerlik ve vergi koşulları köylünün belini kırmıştı.

Sanayi devriminden sonra yaygınlaşan meta ihracı, Kürdistan'da zanaatçılığı yıkıma uğratmıştı. 1850'lere kadar kendi kendine yeterli bir ekonomik yapısı olan Kürdistan, bu tarihten sonra ekonomik bağımsızlığını yitirdi. Ortadan kalan zanaatçılık yerine manifaktür ve fabrika üretimi geçmediği için, kıra dayanan feodal ekonomi daha da pekişti. Meta ihracında aracı halka olarak azınlık Hıristiyan milliyetlerin kullanılması, yerli bir komprador tabakanın ortaya çıkmasını engelledi. Öte yandan, Osmanlı Türk sultanlarıyla işbirlikçi Kürt beylerinin çifte sömürüsü altında ağırlaşan feodal ekonominin kentlerdeki zanaatçılıkla ilişkisinin kesilmesi, iç dinamiklerle bir milli kapitalizmin gelişme olanaklarını ortadan kaldırdı. 1850'lerden sonra azınlık milliyetlerden oluşan kompradorların iç ve dış ticareti ele geçirmeleri, Batı Avrupa'nın etkisiyle bir kapitalist gelişmeyi imkânsız kıldı.

Cumhuriyetin ilk döneminde azınlık kompradorların elindeki ticareti ele geçiren Türk burjuvazisi, daha sonra gelişen tüm ticari, sınai ve mali alanlarda üstünlük kurarak, aynı alanlarda Kürdistan'da (Orta-Kuzey-Batı Kürdistan'da) da hâkimiyetini kurdu. Cumhuriyet sınırları dahilinde sınai, ticari ve mali alanda tam bir ulusal-tekelci anlayışla hareket eden Türk burjuvazisi, Kürdistan'da sınai, mali ve ticari alanda en ufak bir bağımsız gelişmeye olanak tanımadı. Ancak kendisinin ulaşama-

dığı Kürdistan'ın iç bölgelerinde, çok sınırlı bir alanda, ticaretin Kürt unsurların eline geçmesi mümkün olabildi. Zaten, Cumhuriyetin çok sıkı askeri, siyasi ve kültürel tecrit çemberi altında, milli nitelikte bir kapitalist gelişmeyi beklemek tam bir hamhalyacılık olur. Kendi ulusal alanında, emperyalizmin denetimi altında milli bir kapitalist gelişmeyi sağlayamayan Türk burjuvazisi, mutlak denetimi altında tuttuğu Kürdistan'da bir kapitalist gelişmeye yol açacak değildi. Bu nedenlerle, 1950'lere kadar Kürdistan'da hâlâ durgun bir feodal ekonomi hakimdi. Bu feodal ekonominin çözülüşünü, Türk burjuvazisi, bir de siyasi nedenlerle geciktirdi. Feodal ekonominin parçalanmasının ulusal kurtuluşun maddi şartlarını oluşturacağını çok iyi bilen Kemalist burjuvazinin temsilcileri, bu süreci mümkün olduğu ölçüde geciktirmeyi çıkarlarına daha uygun buluyorlardı.

1950-1960 Demokrat Parti döneminde emperyalizmin tamamen güdümü altına giren Türkiye'de, tarım ve montaj sanayii alanında kapitalist gelişme hızlandı. Bunda, uluslararası tekellerin, sosyalist ülkelerin genişlemesi ve ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişmesiyle iyice daralan pazar ve hammadde ihtiyaçlarını karşılamak için eldeki pazarlarını derinliğine geliştirme politikalarının payı önemlidir. Bu dönemde, emperyalizm, böyle bir kapitalist gelişmenin hızlanmasını zorunlu görüyordu.

Uluslararası tekellerle işbirliği halinde Türkiye'de geliştirilen kapitalizmin, yüzyıllardır tam bir tecrit çemberi içinde uyutulan Kürdistan'daki feodal toplum yapısını etkilememesi mümkün değildi. Uluslararası tekellerin ve Türk burjuvazisinin giderek büyüyen pazar, hammadde, ucuz işgücü, tarımsal ve hayvansal ürün ihtiyacı, Kürdistan gibi geniş ve zengin bir ülkenin kendi sermayelerinin hizmetine açılmasını zorunlu kılıyordu. Ayrıca, sınırlı olan feodal sömürüyü yetersiz bulan ve yabancı kapitalizmin kompradorluğunu yüklenerek sömürüdeki payını artırmak isteyen Kürt feodalleri de, böyle bir gelişmeyi talep ediyorlardı. Gümrük duvarlarından yoksun, Türkiye ile bitişik bir

coğrafik yapısı olan, daha önceleri Türk burjuvazisinin ticari ve mali denetimi altında bulunan Kürdistan'da, başta Türk kapitalizmi olmak üzere, uluslararası tekellerle Kürt feodallerinin çıkarları doğrultusunda bir kapitalist gelişme süreci, özellikle 1960'lardan itibaren hızlandırılmaya başlandı. Böyle bir kapitalist gelişmenin milli olması beklenemezdi. Uluslararası tekellerin, Türk burjuvazisinin ve kompradorluk rolü oynayan Kürt feodallerinin işbirliği içinde geliştirdikleri bu kapitalizm şartlarında, Kürdistan'da en ufak bağımsız bir ekonomik gelişme mümkün değildir. Bağımsız bir ekonomi, dışta emperyalist müdahalenin olmadığı bir ortamda, içte ise siyasi birlik ortamında gelişebilir. Kürdistan'da bu tür koşullar yüzyıllardır oluşmadığı gibi, günümüzde oluşması da ancak zaferle sonuçlanacak bir ulusal kurtuluş mücadelesiyle mümkündür.

Kısaca uluslararası, yeri, tarihi ve siyasi kapsamı çizilen, bugün daha çok yabancı kapitalizmin yönlendirdiği Kürdistan'ın ekonomik yapısı, şu özellikleri göstermektedir:

a) Gelişen kapitalizm şartlarında ortaya çıkan artık-ürünün en büyük bölümünü Türk burjuvazisi gasp etmektedir. Çok az özel girişimcilik de olmakla beraber, Türk egemen sınıflarının çıkarlarını bütünleştiren devlet işletmeciliği, Kürdistan'ın en zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına yönelerek, tam bir talan ekonomisi örgütlemiştir. Hepsisi de devletin tekelinde olan bu işletmeler, başta petrol olmak üzere, akarsular, toprak, madencilik, hayvan ürünleri, çimento sanayii ve ticari alanda kurulmuşlardır. TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı), TMO (Toprak Mahsulleri Ofisi), TEK (Türkiye Elektrik Kurumu), TKİ (Türkiye Kömür İşletmeleri), Türkiye Çimento Sanayii Anonim Şirketi, Etibank, Sümerbank, Çukobirlik, TEKEL, bankalar, devlet üretme çiftlikleri, et kombinaları vb. tamamen Türk devletinin mülkiyetinde olan ve Kürdistan ekonomisini yönlendiren, ülke halkına en ufak bir pay bırakmayan sömürgeci devlet işletme ve kurumlarıdır. Bu işletmelerde uluslararası tekellerin

payı bulunmakla birlikte, Kürt unsurlarının en ufak bir payı yoktur. Ülke kaynakları tümüyle alınıp götürülürken, yerli unsurlara bir komisyonculuk payı bile bırakılmamaktadır. Kürdistan'ın yüzyıllardan beri ve özellikle günümüzde yoksullaşmasının ve gelişmemesinin nedeni, özünde bu talan ekonomisine dayanır. Ülke halkına özgürce geliştirebileceği en ufak bir ekonomik faaliyet alanı bırakmayan bu talan düzeni, üretim güçlerinin gelişemeyişinin, işsizliğin, sefaletin, yozluğun, ulusal inkarlılığın ve her türlü gericiliğin temelini oluşturur.

Başka sömürge ülkede pek görülmeyen, Türk burjuvazisinin devlet eliyle kurduğu bu talan ekonomisinin işlemesi için, Kürdistan'da kara, hava ve demiryolu şebekesinin geliştirilmesine çalışılmaktadır. Kürdistan bir ekonomik bütün olarak değerlendirilip, buna göre bir yol şebekesi geliştirileceğine, tamamen Türkiye'ye bağımlılığı artırıcı, ülke kaynaklarına ulaşmayı hedefleyen, köydeki artık-ürünü, ucuz işgücünü ve geniş pazar olanaklarını dışarıya açmayı amaçlayan, askeri, siyasi ve ekonomik yayılmanın bir bütün olarak düşünüldüğü bir yol şebekesi politikası geliştirilmektedir. Bu yollar, bir organizmadaki kılcal damarlar gibi, ülkenin tüm hayat kaynaklarını, kanını, emeğini, beynini Türkiye'ye taşımaya hizmet eden kanallardır. Kürdistan, bu yollar vasıtasıyla il il, ilçe ilçe, köy köy Türkiye'ye bağlanarak, bir ille başka bir il arasında, giderek bölgeler ve tüm ülke düzeyinde bir pazar birliği etrafında örgütlenmesi olanaksız hale getirilmiş olacaktır. Zaten, soygun ekonomisi temelinde Kürdistan'da bir pazar birliğinin oluşması beklenemez. Yollar politikası sömürge ekonomisinin bu yapısından kaynaklandığı gibi, yollar da böyle bir ekonomik yapıyı pekiştirir.

b) Kürdistan'da Türk maliyesi hâkimdir. Türk para sistemi, bankacılık faaliyetleri, vergi düzeni, tamamen sömürgeci burjuvazinin elinde olup, bir de bu yollarla Kürdistan'dan artı-değer transfer edilmektedir.

c) Kürdistan'da dış ticaretin tamamı ve iç ticaretin de büyük bir kısmı sömürgeci Türk burjuvazisinin elindedir. İthalat ve ihracatı kendi tekelinde bulunduran Türk burjuvazisi, Kürdistan'ın dışarıya mal alışverişini kendi kontrolü altında tutup büyük vurgunlar vurmaktadır. İç ticarete de sömürgeci burjuvazinin payı büyüktür. Et, süt, tütün, pamuk, üzüm, fıstık gibi tarım ve hayvan ürünlerinin ticaretini, birer ticari devlet tekelleri olan ve içinde sadece Türk burjuvazisinin payı bulunan TMO, Çukobirlik, Fiskobirlik, Et ve Balık Kurumu, TEKEL, süt ve yağ fabrikaları gibi kurumları ellerinde bulundurmaktadır. Kürdistan'da güçlü bir ticaret burjuvazisinin oluşmaması da bu nedenledir. Eğer ticaret önemli oranda Kürdistanlıların elinde olsaydı, ülkenin gelişmesi çok daha hızlı olurdu.

d) Türk burjuvazisinin ulaşamadığı alanlarda komprador ve ticaret kapitalizmi, sınırlı da olsa Kürt unsurların elinde gelişmektedir. Coğrafik, ekonomik, siyasi ve kültürel nedenlerle Türk burjuvazisinin ulaşamadığı, devletin de ele geçirmekte kendisi için yarar görmediği bu alanlarda gelişen kapitalizmin komprador yanı ağır basmaktadır. Milli ticaret kapitalizmi, nakliyatçılık, inşaatçılık, iç ticaret gibi alanlarda, daha gelişmeye fırsat bulamadan, sömürgeci ve komprador kapitalizmin menegenesi altında ezilmektedir. Kürt komprador kapitalizmi, Türk kapitalizmine bağlı olup, ancak Türk kapitalizmi ile bütünleşebildiği oranda uluslararası kapitalizme ulaşabilmektedir. Dışardan mal alışverişini kendi ihtiyaçlarına göre düzenleyen Türk kapitalizmi, yine kendi ihtiyaçlarına göre Kürdistan'da bir aracı halkanın oluşmasına izin vermektedir. Kürt kompradorları, Türk komprador ve işbirlikçi burjuvazisine bağlı olup, ikinci elden bir kompradorluk rolü oynamaktadırlar.

e) Tarımda feodal sömürüyle kapitalist sömürü iç içe bulunup, daha çok aynı unsurlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Feodal sömürünün tarımda kapitalist sömürü yanında cılız kalması, feodal toprak ağalarını tarımda kapitalizmi geliştirmeye

ye zorlamaktadır. Ama, tarımsal girdi ve çıktılarını Türk burjuvazisince kontrol edilmesi, bu süreci yavaşlatmaktadır. Feodal toprak ağasının kapitalist toprak ağasına dönüşmesi biçiminde gelişen tarım kapitalizminde milli öğeler de ortaya çıkabilmektedir. Çeşitli tarihi ve siyasi nedenlere bağlı olarak, Türk hakim sınıflarının mülkiyetlerine pek az geçirebildikleri geniş Kürdistan toprakları üzerinde, daha çok Kürt toprak ağalarının mülkiyeti hakimdir. Gerek büyük mülkiyetli toprakların parçalanması, gerek küçük mülkiyetli toprakların birleştirilmesi biçiminde gelişen orta büyüklükteki topraklar, bugün kapitalizme en çok açılan alanlar olup, milli kapitalizme en yakın kesimi oluşturmaktadırlar. Türk kapitalizminin egemenliği ve onunla işbirliği altında Kürt feodal toprak ağalarının kapitalistleşmesi biçiminde çözülen feodal ekonomi, henüz tamamen tasfiye olmaktan uzaktır. Sömürgeci-feodal egemenlik altında feodal toplumun değişmesi, ancak yarı yarıya gerçekleşebilir. Siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda feodalizmin tam tasfiyesi devrimle mümkündür.

g) Sömürgeci komprador kapitalizmin doğal sonucu olarak, topraktan kopan iş gücü Kürdistan'da yoğunlaşma alanı bulamamakta, işsizlik biçiminde atıl kalmaktadır. Eğer olanaklar belirirse Türk kapitalizminin ve emperyalizmin hizmetinde çalışmak üzere yoğun ve yapısal bir göçle Türkiye'ye ve Avrupa'ya akmakta, oralarda en zor, en tortu hizmetlerde düşük ücretle çalıştırılmaktadır. Kürdistan'ın en büyük zenginlik kaynağı olan insan emeğinin bu durumu, Kürdistan'daki yoksulluğun ve bireyin gelişemeyişinin temel nedenidir. Sömürgeci komprador kapitalizm, iş olanakları yaratmayıp iş gücünü zorunlu olarak göçe tabi tutmakta, en zararlı sonuçlarından birisini de iş gücü alanında göstermektedir.

h) Kendi hakim ulus pazarına bağlı olarak geliştirdiği Kürdistan pazarı üzerinde tam bir denetim kuran Türk kapitalizmi, Kürdistan'da sermaye birikimini olanaksız kılmaktadır. Bir

yandan devlet tekellerinin gaspettiği, diğer yandan kendi denetimi altında tuttuğu komprador ve toprak kapitalistlerinin elindeki değerleri sürekli olarak Türkiye'ye aktarmakta ve orada sermayeye dönüştürerek yatırma sevketmektedir. Kürdistan'da büyük oranda yatırım yapabilen ve yapan güç devlettir. Devletin de yaptığı, kendi kendine yeterli ve ülke kaynaklarını ülkede sarfeden sağlıklı bir yatırım değil, tersine ülke kaynaklarını olduğu gibi talan eden yatırımlardır. Özel teşebbüsçülük, ortalama kâr oranının daha yüksek olduğu ve Türk ulusunun yoğun yaşadığı alanlarda yatırım yönelmektedir. Kürdistan'da özel ellerde biriken değer, inşaatçılık dışında, daha çok Türkiye'yi tercih etmektedir. Ortalama kâr oranının en yüksek olduğu alanlar, kapitalizmin "kâbesi" gibidir. Her sermayedar oraya koşmaktadır.

Türk burjuvazisinin sınai, mali ve ticari alanda kurduğu kesin denetim ve üstünlük, Kürdistan'da ortaya çıkan hammadde, iş gücü ve artı-değerin ülkede kalması olanağını ortadan kaldırmakta, hammaddenin de, iş gücünün de, artı-değerin de daha çok Türkiye'de ve kendi elinde yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Kürdistan'ın tüm sorunlarının temelinde bu gerçek yatar.

B Sosyal yapı

Ekonomik alanda sömürgeciliğin gelişmesi, Kürdistan'ın ulusal ve sınıfsal yapısında büyük değişikliklere yol açmaktadır.

Feodal ağa ve aşiret reisleriyle onların serfleri durumundaki köylülerin, kapalı feodal toplum koşullarında oluşturdukları sosyal yapı bugün parçalanmış bulunmaktadır. Bir yandan topraktan atılan köylüler, feodal ve aşiret bağlarından sıyrılıp proleterleşirken; diğer yandan feodal ağa ve aşiret reisleri, toprak kapitalisti ve komprador burjuva durumuna gelmektedir. Sömürgeci devlet işletmeleri, geniş bürokrat kadroları bir araya toplarken; azınlık milliyetler, ekonominin önemli noktalarında

ayrıcalıklı mevkilere getirilmektedir. Asimilasyon amacı ile kurulan eğitim kurumlarında, büyük oranda bir öğrenci gençlik kitlesi birikmiştir. Bunların en başarılı olanları devlet aygıtında kullanılmaktadır. Yabancı kapitalizmin feodal toplum yapısında yol açtığı değişiklikler sonucunda oluşan bu yeni sosyal yapı, özelliklerine göre şu kesimlere ayrılmaktadır:

*Sömürgeci Türk burjuvazisinin
Kürdistan'daki maketi*

Diğer sömürgelerde pek rastlanmayan böyle bir tabakanın ortaya çıkışı, Kürdistan'ın farklı amaçlarla ve farklı tarzda sömürgeleşmesinden ileri gelmektedir. Türk burjuvazisi, Kürdistan'ı salt bir sömürge alanı değil, aynı zamanda ulusal yayılma alanı olarak da gördüğü için, yerli bir sınıf gibi hareket etmekte ve kendi karikatürünü Kürdistan'da oluşturmaya çalışmaktadır. Özellikle Kürdistan'ın Türkiye ile sınır kentlerinde hakim tabakayı bunlar meydana getirir. Daha Osmanlılar döneminde Kürdistan'a yerleşen Türk beylerinden, Cumhuriyet döneminde Türkleşen azınlık milliyetlerden, sömürgeci yönetimin ileri gelenlerinden, Türk olmayı sınıf çıkarlarına daha uygun bulan Türkleşmiş ulusal hain Kürtlerden oluşan bu tabaka, Türk burjuvazisinin Kürdistan'daki en önemli sosyal dayanağıdır.

Sinai ve ticari alanda üstünlüğü bulunan, devlet kapitalizmiyle iç içe hareket eden bu tabaka, metropoldeki Türk burjuvazisinin ajanı durumundadır. Türk sömürgeciliğinin meşrulaştırılmasında ve Kürdistan gerçeğinin inkâr ettirilmesinde başrolü oynamaktadır. Sanki Kürdistan'da değil Türkiye'de yaşıyor gibi hareket etmektedir. Ancak Kürdistan gerçeğini yok etmekle ebediyen kendine hayat hakkı bulabileceğini bilen bu tabaka, şoven, sosyal-şoven ve faşist Türk milliyetçisi akımları da beslemektedir. Kürdistan kurtuluş hareketi bu tabakayı tamamen ortadan kaldıracaktır.

Feodal-komprador sınıfı

Türk kapitalizmi ile sıkı ilişkiler içinde aşiretçi-feodal toplum yapısının üstten ve gerici tarzda çözülmesiyle ortaya çıkan bu kesim, feodal sömürüyü de şahıslarında temsil eden kapitalist toprak ağalarıyla, büyük müteahhitlerden ve acentacılardan oluşmaktadır. Eskiden feodal toprak ağası iken burjuvalaşan bu kesim, Türk sömürgeciliğinin sadık bir müttefiğidir. Ortaçağ'dan beri üstlendiği uşaklık rolünü, Türkiye Cumhuriyeti döneminde daha da pekiştiren, elde ettiği artık-değeri günü gününe Türkiye'ye aktaran, ülkenin bağımsızlığı, sanayileşmesi gibi herhangi bir meselesi bulunmayan, Türkiye'ye kaçmak için yerini çoktan yapmış olan bu sınıfın Kürdistan'da yeri yoktur. Sömürgeci burjuva partilerinde örgütlenmiş olup, gelişmelerini, sorunlarını, kurtuluşlarını Türk burjuvazisinden ayrı görmemektedirler. Sömürgeci devleti, kendi sınıf çıkarlarının savunucusu olarak görmekte ve ona karşı en ufak bir siyasal talepte bulunmamaktadırlar. Bazen hain yüzlerini maskeleyerek için, milliyetçi görünmeye çalışmaktadırlar. Halbuki, Türk sömürgeciliği ile hiçbir ciddi çıkar çelişkileri yoktur. Ancak Türk milliyetçiliğine uşaklık edebilecek olan bu kesim, Kürdistan kurtuluş hareketinin hedefleri arasındadır.

Kent küçük-burjuvazisi

Sömürgeciliğin ekonomik alanda gelişmesinden sonra, suni bir kentleşme hareketi görüldü. Sanayileşme temelinde ortaya çıkmayan ve daha çok suni bir şekilde nüfusun yoğunlaşmasından oluşan kentlerde, terzi, berber, küçük bakkaliye sahibi, ufak araba taşımacılığı, doktor, avukat, küçük memur kategorilerinden oluşan bir kent küçük-burjuva tabakası gelişmektedir.

Sömürgeci ve feodal komprador düzenden, bu tabaka da büyük zarar görmektedir. Çıkarları düzenle çelişir; ama her zaman işlerini kaybedecekleri korkusuyla düzene karşı uysal görünmeye çalışırlar. Adına siyaset yapacakları bir milli kapita-

list gelişme olmadığı için ve önemli bir kesiminin katılacağı proletarya öncülüğünde güçlü bir bağımsızlık hareketi olmadığından, zorunlu olarak sömürgeci düzenin liberalleştirilmesine ve kendi sınıf çıkarlarının biraz daha geliştirilmesine hizmet eden sosyal pasifizmi mücadele metodu olarak benimseyen reformist görüşlerin maddi temelini oluştururlar.

Bağımsızlık ve demokrasi gibi soylu davaları, “zamanı gelmemiştir” diye bıyık altından gülerek alaya alan, kendilerini en akıllı siyasetçiler sanan bu tabakanın üst kesimi, sık sık maddi ilişkilerle bağlı buldukları sömürgeci ve feodal-komprador düzenin meşrulaştırılmasına çalışır. Özellikle baskı dönemlerinde, bu kesim, düzenin tam bir uşağı olur.

Bununla birlikte, bu tabaka içinden, hem sayı hem nitelik olarak güçlü bir yurtsever kesim çıkabilir. Eğer kendilerine ikna edici yöntemlerle yaklaşırsa, bu kesimi reformizmin etkisinden kurtarmak ve ulusal kurtuluş mücadelesinin güçlerine katmak mümkündür.

Köylülük

Kürdistan nüfusunun belkemiğini oluşturan, tarih boyunca en büyük baskılara maruz kalan köylülük, Kürt ulusunun da temelidir. Kürtlükle köylülüğü ayırdetmek mümkün değildir. Günümüze kadar kentin daha çok ulusal inkârcı bir eğilim içinde bulunması, Kürt gerçeğinin köylülükle sınırlı kalmasına yol açmıştır. Köylülük, homojen olmaktan uzaktır. Toprakta kapitalizmin gelişmesi, köylülüğü de farklılaştırmakta; eski küçük toprak ağalarının çoğu zengin köylülüğe dönüşürken, bir kısmı da yoksullaşmakta ve orta köylülüğe dönüşmektedir. Zengin köylüler, genellikle kente yerleşip, bir kahya vasıtasıyla eski serflerini, yarı-serf, yarı-proleter olarak yine kendine bağlamakta ve sömürmektedir. Orta köylü bizzat toprağının başında bulunup, daha çok emeğiyle geçinmeye çalışmaktadır. Ücretli işçi-yi seyrek olarak kullanmaktadır.

Köylülüğün en büyük kesimini yoksul köylülük oluşturmaktadır. Yeterli üretim araçlarına sahip olmayan, kentte iş bulma olanakları da çok kıt olan yoksul köylülük, tam bir işsizlik ve sefalet içindedir. Sömürgeci ve feodal-komprador düzenden en büyük zararı bu kesim görmektedir.

Sömürgeci ve feodal baskı altında ülkede üretim güçlerinin gelişmemesi, etkisini en çok köylülük üzerinde göstermektedir. Ortaçağ karanlığı içinde bulunan köylülüğün orta ve yoksul kesimi, tarım girdilerinden yararlanamamakta, elde ettikleri ürünleri devlete ve kompradorlara ucuza kaptırmaktadırlar. Sömürgeci ve feodal baskı altında ülkede üretim güçlerinin gelişmemesi, köylülüğün de gelişmemesine yol açmaktadır. Ülkenin bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi, aynı zamanda köylülüğün de kurtuluşunu sağlayacağı için, orta ve yoksul köylülük ulusal kurtuluş mücadelesinin temel güçlerindedir.

Bağımsız bir ideolojik-örgütsel yapı kurma gücü olmayan köylülük, ancak proletaryanın ideolojik-örgütsel önderliği altında bir araya gelebilir. Çeşitli burjuva ve küçük-burjuva reformist akımlarının etkilemek istediği köylülük, içinde bulunduğu konum gereği reformizm ile uyuşmaz. Bugünkü şartlarda çeşitli aşiretçi-feodal ilişkiler sonucu feodal-kompradorlar vasıtasıyla sömürgeci burjuva partileri arasında gücü bölünen köylülüğün, proletaryanın önderliği altında ulusal kurtuluş mücadelesinde biraraya getirilmesi, proleter devrimcilerin en önemli görevleri arasındadır.

Proletarya

Kürdistan'da, Türk kapitalizminin gelişmesine paralel olarak bir Kürt proletaryası da gelişmeye başladı. Kürt proletaryası, Kürt burjuvazisi ile bir çelişki içinde doğmadı. Daha çok Kürdistan'daki Türk devlet işletmelerinde doğdu. Kürt kapitalizmi şartlarında değil, sömürgeci Türk devlet kapitalizmi şartlarında ortaya çıktı. Bu nedenle, Kürt proletaryası, Kürt burjuvaların-

dan hem erken doğdu, hem de sayı ve nitelik olarak ondan daha güçlüdür.

Türkiye kapitalizmine bağlı olarak Kürdistan'da tarımda kapitalistleşmenin başlaması, proleterleşmeyi daha da hızlandırdı. Makinanın tarıma girmesi, büyük ölçüde iş gücünün özgürleşmesine yol açtı. Özgürleşen iş gücünün çok küçük bir kısmını kullanabilen devlet işletmeleri, geri kalan özgür iş gücünü çalıştıramamaktadır. Sanayi alanında bir Kürt kapitalizminin mümkün olmayışı, büyük bir işsizler ordusu doğurmaktadır.

Sömürgeci ve feodal-komprador düzenin doğal bir sonucu olarak, Kürdistan'daki özgür iş gücü, yabancı kapitalizm metropollerini için ucuz bir iş gücü deposu hizmeti görmektedir. Sayıları milyonlara varan emekçiler, elverişli mevsimlerde Türkiye'ye gitmekte, orada kapitalizmin en tortu hizmetlerinde, düşük ücretlerle çalıştırılmaktadırlar. Türk kapitalizminin bir ayağı Kürdistan'ın yeraltı ve yerüstü kaynakları üzerinde yükselirken, diğer ayağı Kürdistan emeği üzerinde yükselmektedir.

Eğitilmemeleri, elverişsiz sağlık koşulları, konut sorunlarının hiç halledilmeyişi gibi çeşitli sorunları bulunan Kürdistan emekçileri, köyden de tam olarak kopmamaktadırlar. Şehirde sürekli bir iş bulunmayınca, çoğunlukla köye dönmekten başka çareleri yoktur. İşsizlik, büyük bir lümpen kesimin doğmasına yol açmakta, bu da, her türlü yozluğun, ahlâksızlığın kaynağı olmaktadır. Kırıp dökmeye yatkın olan bu insanlar eğitilip yönlendirilebilirse devrim saflarında savaşabilecekleri gibi, çok ucuza satın alınarak karşı-devrimin malzemesi haline de getirilebilirler. Nitekim bugün gerici, sosyal-şoven ve özellikle faşist akımlar tarafından önemli oranda kullanılmaktadırlar.

Emperyalizme bağımlı Türk sömürgeciliğinden ve onunla işbirliği halinde bulunan feodal-komprador düzenden en büyük zararı Kürdistan proletaryası görmektedir. Adeta bir göçmen hayatına alıştınları, yarını için en ufak bir sosyal güvencesi

bulunmayan proletarya, bağımsız ve demokratik bir Kürdistan için mücadelede en çok çıkarı bulunan sınıftır. Ülkenin siyasi bağımsızlığı temelinde üretim güçlerinin geliştirilmesi ve kamulaştırılması, bütün Kürdistan emekçileri için tek kurtuluş yoludur. Sürekli göçe hazırlanmak, işgücünü en uzak diyarlarda, en zor şartlarda ve en düşük ücretle satmak, ülkeyi yabancı kapitalizmin ve uşağı feodal-kompradorların insafına terketmek, kurtuluş yolu olmadığı gibi, çağdaş insanlık için en büyük suçtur.

Kürdistan proletaryası, içinde bulunduğu bütün elverişsiz koşullara rağmen, Kürdistan toplumunun en devrimci sınıfıdır. Ona bu özelliğini veren, herhangi bir mülkiyet endişesinin olmayışı, aşiretçi-feodal ilişkilerden kurtulmuş olması, sürekli yükselen bir sınıf olması ve ülkenin bağımsız ve demokratik olmasından en büyük çıkarı bulunmasıdır.

Subjektif planda proletarya, kendisi için bir sınıf, yani bilinçli ve örgütlü bir sınıf haline gelememiştir. Köylülüğün içinde bulunduğu koşullara benzer bir şekilde, kalıntı halindeki aşiretçi-feodal ilişkilerle feodal-komprador sınıfa bağlanmakta, onlar vasıtasıyla da çeşitli sömürgeci partiler arasında bölünmektedir.

Bugünkü aşamada, teorik, ideolojik, ekonomik ve politik mücadele temelinde gelişen proletarya hareketi, bilimsel sosyalizmi çarpıtarak revizyonizmi kendilerine bayrak yapan, özünde hâkim ulus ve ezilen ulus milliyetçiliğini temsil eden sosyalşoven, reformist ve uzlaşıcı akımları tecrit etmeden, güçlü bir parti haline gelemeyiz. Proletaryanın ideolojik-politik önderliği olmadan da, işçi-köylü temel ittifakı gerçekleşemez. Proleter devrimciler için bugün en acil görev, sömürgeciliğe ve feodal komprador düzene karşı aktif mücadele içinde, asgari örgütlenmeyi azami örgütlenmeye dönüştürmek için teorik, ideolojik, ekonomik, politik ve eylemsel çalışmaları bir bütün olarak kavramak ve buna göre bir mücadele yürütmektir.

Aydınlar ve gençlik

Günümüz Kürdistan'ında giderek etkinlik kazanan modern bir tabaka da aydınlar ve gençliktir. Son yıllarda hızla gelişen Türk egemenliğinin amaçları doğrultusunda eğitime çalışılan bu tabakanın ulusal ve sınıfsal bağları, kararsız ve iyice oturmamış bir yapı görünümündedir. Türk burjuvazisi bunları, kendi ulusal bütünlüğü içinde eritmek ve sınıf çıkarları doğrultusunda kullanmak için, yoğun bir asimilasyondan geçirmektedir. Türk ulusunun damgasını taşıyan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal kurumlarda çalışmak, Türk dili ve kültürünün özümsemesini gerektirdiğinden, böyle bir yapıyı kişiliklerinde somutlaştıramayanlar, ekonomik ve sosyal alanda başarılı olamamaktadırlar. Türk burjuvazisinin bu politikasının kurbanı olan bir yığın okumuş genç ve aydın Kürt, çağdaşlaşmayı Türkleşmekten ayrı görememekte, böylece kendi ulusal kişiliklerini kazanamadıklarından, hakim ulusa uşak olmaktan kurtulamamaktadırlar. İki ulus arasında tampon durumunda bulunan bu aydınlar ve gençliğin sınıfsal bağları da karmaşık bir yapıdadır. Genelde Türk hakim sınıflarıyla sıkı ilişkiler içinde bulunan ve onlardan ancak uşaklık sıfatlarıyla ayırt edilen Kürt hakim sınıflarının yapısı, onlardan kaynaklanan gençlik ve aydın kesim üzerine de yansımaktadır. Hangi ulusa ait olduğunu göremeyenler, hangi ulusun hakim sınıfından olduğunu da kararlaştıramazlar. Aydın ve gençlik içinde uşaklığın en çok geliştiği kesim bunlardır.

Orta ve yoksul sınıflardan gelen gençlik ve aydın kesimi, durumunu biraz daha objektif olarak görebilmektedir. Ülke ve halk üzerindeki sömürgeci ve feodal komprador egemenliğin, kendi gelişmesi önünde de en büyük engel olduğunu bilmektedir. Hakim ulus içinde "kurtuluş" yolunun giderek daraldığını, ülkesine ve halkına dönüş yapma zamanının gelip geçtiğini gö-

rüp, buna göre davranışlarını değiştirmektedir. Bu davranış değişikliği, bu kesimde yurtseverliği geliştirmektedir.

Tarihin her döneminde, halklara ve sınıflara bilinç dışardan götürülür. Üretimden kopuk bir "azınlık", teori oluşturup, dışardan bunu halka ve sınıfa maletmekle uğraşır. İster ilerici, ister gerici sınıflar için olsun, bu gerçeklik her sınıf için geçerlidir. Bilinçli ve örgütlü bir "azınlık" oluşturamayan halklar veya sınıflar, ekonomik ve politik amaçlarını geliştiremezler. Yüzyıllarca tam bir toplumsal durgunluk içinde bulunan sömürge halklarının, bilinçli ve örgütlü "azınlık" oluşmadan, emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı mücadeleleri gelişip başarıya ulaşamaz. Sömürge halklar için, bilinçli ve örgütlü bir "azınlık"ın önderliğinde yurtsever gençlik ve aydın hareketi geliştirilmeden, ulusal bağımsızlık hareketi de gelişemez.

Yabancı egemenlik altında sürekli ayakta tutulan aşiretçi feodal toplum yapısı nedeniyle, bilinçli bir yurtsever aydın-gençlik hareketinden yoksun bulunmak, bağımsızlık için yapılan direnme hareketlerimizin büyük bir eksikliğidir. Ancak son yıllarda toplumsal yapımızda modern bir aydın-gençlik kesiminin şekillenmesi bu eksikliği gidermiş; sömürgeciliğe karşı mücadelenin özellikle başlangıç aşamasında belirleyici bir rol oynaması gereken bilinçli "azınlık" faaliyeti ve bu "azınlık"ın önderliğinde yurtsever aydın-gençlik hareketi başlatılmıştır. Bunda, çağını çoktan kapamış bulunan burjuva milliyetçiliği yerine bilimsel sosyalizm öğretisinin aydın-gençlik kesiminde büyük ilgi ve taraftar bulması, ülkenin bağımsızlığa ve demokrasiye kavuşmasının ancak bilimsel sosyalizmin rehberliği altında mümkün olacağı kesin inancı rol oynamıştır.

Ülkemiz somutunda daha başlangıç safhasında olan yurtsever aydın gençlik hareketinin, önünde katetmesi gereken çok mesafe vardır. Yurtsever aydın-gençlik hareketi, gençlik saflarında hala yaygın olan şoven, sosyal-şoven, reformist, nemelazımcı, ulusal inkarcı görüş ve tavırları tasfiye ederek kendi dev-

rimci örgütünü geliştirip güçlendirmeden Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesinin kadro yetersizliğini gideremez. Yurtsever aydın-gençlik hareketi, ulusal kurtuluş mücadelesi içindeki büyük önemini daha uzun bir süre koruyacaktır.

Eğitim ve kültürel yapı

Kürdistan'da hakim olan eğitim ve kültür, Türk ulusunun çıkarlarına hizmet eden sömürgeci eğitim ve kültürdür. Kürdistan ulusal gerçeğini yok etmeyi amaçlayan, bireyi emeğine, halkına ve ülkesine karşı yabancılaştıran, şoven Türk milliyetçiliği temelinde geliştirilen sömürgeci Türk eğitim ve kültür politikası, Kürdistan'da geniş mali, kadro ve kurumsal olanaklara sahip olup, düşünen kesim üzerinde hemen hemen hâkimiyet kurmuştur. Bu politika, özünde sosyal, ekonomik ve siyasal sömürgeciliği, beyin ve davranış alanında tamamlamaya, yani beynsel sömürgecilikle tamamlamaya dayanır. Birçok ülkede bir avuç aydın tarafından başlatılan ulusal kurtuluş mücadelesinin, bizde yüzbinlerle ifade edilebilen sözde bir aydın kesimine rağmen başlatılamamasının sebeplerinden birisi de, bizdeki beynsel sömürgeciliğidir.

Objektif planda ekonomik, sosyal ve siyasal alanda geliştirilen sömürgecilik, subjektif planda ülkenin düşünen beyinlerine meşru ve kabul edilebilir bir düzen biçiminde yansıtılabilirse, böyle bir sömürgeciliği dünyada hiçbir güç yıkmaz. İşte, Kürdistan'da, Türk eğitim ve kültür politikasının peşinde koştuğu gerçek budur.

Kürt kültürü, çeşitli halk kültürlerinin birikimi üzerinde ve uzun bir tarihi süreç içinde güçlü bir şekilde oluşmasına rağmen, siyasal, ekonomik ve kurumsal bir desteğe dayanmadığından, adeta sarp dağlarda susuz, sert rüzgarlar ve kavurucu sıcaklar altında tomurcukları gelişemediğinden bodurlaşan ve çiçeklenemeyen bir bitki gibi, gelişmeden kaldı. Her alanda olduğu gibi, kültürel alanda da Türkler, Kürt kültürünü bir

hammadde gibi kullandılar. Bağımsız gelişmesine olanak verilmeyen Kürt kültürünün zengin hammaddesine de dayanan Türk uluslaşması, bu alanda Kürtlere çok şey borçludur. Buna karşılık, siyasal ve ekonomik alanda güçten iyice düşürülmele-
rinin bir sonucu olarak kültür alanında da Kürtler üzerinde hâkimiyetlerini kolayca kuran Türkler, siyasal, ekonomik ve ideolojik bağımsızlık nedir bilmeyen, emeğine, ulusuna, giderek insanlığa yabancılaşmış, hayvanlaşmanın eşliğinde bir Kürt tipi oluşturup, kendi eserleri olan bu tipi “vahşi Kürt” diye damgalayıp, ortalığa attılar. Tarihte zengin bir insanlık kültürü ortamında, doğa ve işgalciler karşısında amansız bir savaşım içinde oluşan gerçek Kürt insanı, aslında bu kadar düşürülmemeliydi.

Bu süreci biraz daha somutlaştıralım.

Kürt insanına, Kemalizmin “Misak-ı Milli” sınırları dahilinde “tek ulus, tek dil” ülküsünü gerçekleştirmek amacıyla, ilkokuldan itibaren Türk tarihi, dili, edebiyatı, sanatı özümsettirilmeye çalışılır. Başka sömürgelerde, örneğin zengin uluslar olan İngiliz ve Fransız sömürgelerinde bile görülmeyen, ama Kürdistan’da bol ve çeşitli olan “eğitim kurumları”, diğer bir deyişle “kişiliksizleştirme kurumları”, bu amaçla açılmışlardır. Eğer bu amaçla çelişirse, bu okullar bir günde kapatılır. Bunun da gösterdiği gibi amaç, ülke halkını eğitmek ve uygarlaştırmak değil, Türkleştirmek ve uşaklaştırmaktır.

Türk diliyle yapılan bu eğitim ve kültür sömürgeciliği, Kürt dili ve kültürü üzerinde amansız bir baskı kurmuştur. Kürtçe ile okumayazma, Kürt tarihini, edebiyatını, sanatını araştırma ve yayma, tamamen yasaktır. Binlerce yıllık halk tarihimizin birikimi olan ve dünya halklarının bile takdirini toplayan zengin müzik ve folklor kaynaklarımıza sahip çıkılırken, Kürtçe ile en ufak bir müzik yayınında bulunma olanağı yoktur. Tüm dillerle müzik yayını yapılır, ama 15 milyon insanın kendi dili ile kendi sanatını işlemesine izin verilmez. Bu gerçekler bize, kültür sö-

mürgeciliğinin, düşünüldüğünden daha derin olduğunu gösterir.

Kültür sömürgeciliğine karşı mücadele, bizi yanlış sonuçlara götürmemelidir. Ulusal kurtuluş olmadan dil ve kültürün kurulabileceğini, bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti egemenliği altında Kürtçe eğitimi savunan anlayışlar reformist ve gericidir. Ancak Türk sömürgeciliğinin özelliklerini anlayamayan hayalperestler bu tür planlar peşinde koşabilirler. Gerçekte, Kürt dilinin düzen içinde geliştirilmesi ve okuryazar dili haline getirilmesi için bir ilkokul kurma olanağı bile yoktur. Ama buna rağmen, Kürtçeyi öğrenme ve okuryazar dili haline getirme mücadelesi, bireysel planda bile olsa verilmeli, özellikle köylüye Kürtçe hitap edilmelidir. Yanlış olan, Kürtçeyi öğrenme ve okuryazar dili haline getirme değil, "bu düzen altında Kürtçe eğitim" gibi teslimiyetçi ve reformist görüşlerdir. Bunun yanında, Türkçe, sömürgecilerin dilidir diye hor görülmemeli; dünya halklarının kültür birikimini halkımıza taşırmada bir araç olarak kullanılmalıdır. Kürtçe ile sınırlı olan düşünme olanakları, şimdilik Türkçe ile giderilmelidir. Ulusal bağımsızlığımız gerçekleştiğinde, işte o zaman Kürtçe, mali, kurumsal ve kadrosal imkânlarla kavuşarak hızla gelişecek, temel iletişim ve kültür birikimi aracı olacak ve dünya dilleri arasında layık olduğu yeri alacaktır. Bugün bağımsız olan birçok eski sömürge, hâlâ sömürgecilerin dilini kullanmakta ve kendi ulusal dillerini yeni yeni geliştirmektedirler.

Sömürgeci eğitim ve kültür politikasına karşı mücadelede bugün kavranılması gereken esas halka, ulusal inkârcı düşüncüyü yıkmak; sömürgeciliği meşru ve katlanılabilir bir rejim olarak göstermek ve bazı reformlarla düzeltmek isteyen reformist küçük burjuva milliyetçiliğini teşhir ve tecrit etmek; feodallerin ve aşiret reislerinin ihanet dolu tarihleri yerine halkımızın direnme tarihini araştırmak, öğrenmek ve yaymak; sömürgeci burjuvazinin yoz yaşamı geliştiren sinema, spor ve televizyon

kanalıyla yaydığı kültüre karşılık dünya halklarının ve halkımızın ilerici kültürüne sahip çıkmak olmalıdır.

D Ulusal yapı

Gelişen Türk sömürgeciliği altında, uluslaşmadan ziyade, ulusal yok olma süreci hakimdir. Türk burjuvazisi, Kürdistan'daki ulusal ögeler üzerinde tam bir tahrip işlevi sürdürmekte, yerine kendi ulusal ögelerini hakim kılmaya çalışmaktadır.

Feodal dönemde kendi ulusal ögelerini birçok komşu halktan daha fazla geliştiren Kürt halkı, bu ögeleri güçlü bir ulusal şekillenmeye dönüştüremeden, kapitalist sömürgeciliğin etkisi altında ulusal yok olma sürecine girdi. Burjuvazinin serbest rekabet döneminde kendi pazarına hâkim olmak için verdiği ulusal savaşım, birçok ülkede burjuva ulusların ortaya çıkmasına yol açarken; emperyalizm aşamasında, birçok sömürge ülke burjuvazisinin gittikçe işbirlikçi ve ulusal hain bir nitelik kazanmasından sonra, sömürge ülkelerin ulusal kurtuluş mücadelesinin başına geçen proletaryanın zaferiyle kurulan proleter veya demokratik uluslar ortaya çıktı. Hâlâ sömürge egemenliği altında olan halklarda ise, ulusal faktörler sürekli tahrip olmakta, ulusal kişilik yok olmakta, yerine hakim ulusla bütünleşme gelişmektedir.

Genelde kapitalizmin uluslaştırıcı etkisinden bahsedilir. Doğrudur. Ama şu da doğrudur ki, kapitalizmin egemenliği altında birçok halk ya yok oldu ya da ulusal kişiliğini yitirerek hâkim ulus içinde eridi. Çoğu da, uluslaşmak için, kapitalist emperyalizme karşı amansız bir savaşım vermekten başka çare görmedi. Aztekler, İnkalar gibi tüm Kızılderili halklarla, Anadolu Ermenileri vb. gibi halklar, katliamlarla yok edildiler. Filistin, Bask, İrlanda, Eritre, Kürdistan vb. gibi halklar da, hakim ulus içinde eritilerek yok edilmek istenmektedir. Vietnam, Çin, Mozambik, Kore, Gine, Angola vb. gibi uluslar da, kapitalist emperyalizme karşı savaşım içinde oluşmuşlardır.

Kapitalist sömürgeciliğin gelişmesiyle uluslaşmak için objektif şartların ortaya çıkması, “kapitalizm uluslaştırıyor” diye yorumlanamaz. Yolların açılması, pazarın gelişmesi, modern sınıfların doğması objektif olgulardır. Bu temelde, uluslaşma da gelişebilir, ulusal yok olma da. Ülkenin yurtsever güçleri, bu objektif temeller üzerinde geliştirecekleri ulusal kurtuluş mücadelesi süreci içinde, toprağı, dili, kültürü, ekonomiyi kurtararak yeni bir ulus yaratabilecekleri, yani uluslaşmayı sağlayabilecekleri gibi; sömürgeci güçler de, halkın dilini, kültürünü yok edip, topraklarını kendi ulusal yayılma alanı haline getirip, ekonomik kaynaklarını kurutarak, o halkın ulus olmasını önleyebilirler. Bu, bir güç ve örgütlenme meselesidir. Durgun, kendiliğinden, mücadelesiz uluslaşacağı söyleyenler, sömürgeciliğin uşaklarıdır. Hiçbir sömürge halk, mücadelesiz, durduğu yerde uluslaşmamıştır. Uluslaşmayı, başlangıçta feodalizme karşı savaşan ilerici burjuvazi sağlarken; günümüzde, emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı savaşan proletarya önderliğinde işçi-köylü ittifakı sağlamaktadır. Emperyalizme karşı burjuva ve küçük-burjuva önderliğinde verilen ulusal kurtuluş hareketleri ise, ulusu kurtarmak veya ulusal gelişmeyi hızlandırmak yerine, emperyalizme yeni şartlarda köleliği getirmiştir.

Bu genel belirlemeler ışığında, Kürdistan’da, kapitalist sömürgecilik altında gelişen Kürt uluslaşması değil, Türk uluslaşmasıdır. Kürdistan pazarını eline geçiren, topraklarını en ufak parçalarına kadar askeri işgal altına alan, Kürt dili ve kültürü üzerinde amansız bir baskı kuran Türk burjuvazisi, sömürgeci ekonomisinin gelişmesiyle birlikte Kürdistan’da, diliyle, kültürüyle, sosyal yapısıyla Türk ulusunu geliştirmektedir. Zaten Kemalizmin en önemli ilkesi, “Misak-ı Milli” sınırları içinde bir Türk ulusu yaratmaktır. İşte Kürdistan’da bugün işleyen, bu ilkedir.

Kürt uluslaşması ise, ancak zıt bir süreçle gelişebilir. Bu da, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve askeri alanlarda Türk sö-

mürgeciliğiyle dişe diş bir mücadele vermekten geçer. Uşaklığı meslek seçenler, “kapitalizm uluslaştırıyor, dolayısıyla ilerici-dir”, “kapitalizmin getirdiği traktör, karasabana göre ilerici-dir” deyip, sosyalist geçinirler. Bunlar, değil sosyalist olmak, olsa olsa, kitlelerin acı, gözyaşı, kan akıtarak oluşturdukları bir yaşamı göremeyen, kapitalist sömürgecilik geliştikçe ağızları sulanan, Türk sömürgecilerinin çanak yalayıcıları olabilirler.

Kürdistan’da, ulusal öğelerin gelişmesini önleyen dış güç, sömürgecilik; iç güç de, sömürgecilikle işbirliği halinde ve ancak onun gücüyle ayakta duran aşiretçi-feodal yapıdır. İç dinamiklerle bağımsız bir siyasi gelişme göstermesi engellenen, işgal nedeniyle kendi bağımsız siyasi rejimlerini kuramayan toplumlarda, aşiretçi-feodal gelenekler bilinçli olarak yaşatılır. Ulusal bilincin ve halk arasındaki birliğin gelişmesi önünde sürekli bir engel teşkil eden bu feodal parçalanmışlık, ailecilik, kabilecilik ve aşiretçilik bilincini aşırı geliştirerek, adeta atomlarına kadar parçalanmış bir cisim gibi, toplumun dağılmasına yol açar. Kabile ve aşiret dayanışması, daha ileri bir sosyal gelişme önünde engel olduğu gibi, uluslaşma önünde de bir engeldir. Sosyal ve ulusal mücadele geliştikçe, toplumda aşırıya kaçan ailecilik, kabilecilik ve aşiretçilik bilinci, yerini toplumsal ve ulusal bilince bırakır.

Ortaçağ’dan kalan ve sömürgecilik altında ömrü zoraki olarak uzatılan bir kurum da, dincilik ve mezhepçiliktir. Ortaçağ’da Arap egemenliği altında gelişen, milli bilinç yerine ümmet bilincini aşıl原因an Müslümanlık dini, bölündüğü mezhepler aracılığıyla, Kürt halkını derinden parçalamıştır. Osmanlı Türk egemenliği altında da İranlılara karşı siyasi istismar konusu haline getirilen mezhepçilik, günümüze kadar halkımızı bölme ve birbirine karşı kullanma işlevini sürdürmüştür. Halkımızı çağdaş düşüncelere karşı kapalı tutan, sömürgeci ve feodal-komprador düzeni savunmaya hizmet eden, Ortaçağ kalıntısı din ve dine dayanan mezhepçilik, ulusal kurtuluş mücadelesi

önünde bir engeldir. Bu konuda, mücadele verirken yanlışlık yapmamak gerekir. Dine karşı mücadele vermek ayrı şeydir; dine küfür etmek, dine bağlı olduğu için halka kızmak ayrı şeylerdir. Birincisi ne kadar doğruysa, ikincisi de o kadar yanlıştır.

Kürdistan toplumu içinde irdelenmesi gereken başka bir olgu da, çeşitli azınlıkların durumudur. Tarihte çeşitli işgal, istila ve sömürgerilik dönemlerinde, yönetim, ticaret ve yayılma amacıyla yerleştirilen Arap ve Türk nüfusun yanı sıra, eskiden beri bu topraklar üzerinde yaşayarak günümüze kadar varlıklarını sürdüren Süryani vb. nüfusun, çeşitli merkezlerde yoğunlaşarak oluşturdukları azınlıklar vardır. Güçlü bir Kürt uluslaşmasının oluşamaması yüzünden varlıklarını günümüze kadar sürdüren bu azınlıkların, bir kesimi burjuvalaşarak sömürgeci Türk burjuvazisine ajanlık yaparken, diğer bir kesimi de yoksullaşarak sömürgeci ve feodal komprador düzenin baskısı altında Kürt halkı ile birlikte ezilmektedir. Kürdistan devrimi, azınlıklar üzerindeki baskı ve sömürüyü ortadan kaldıracak, özgür gelişmelerine ortam hazırlayacaktır.

Kapitalist sömürgecilik altında ulusal inkârcılığa ve ulusal yok oluşa karşı koymanın tek yolu, ulusal kurtuluş mücadelesinin geliştirilmesidir. Ortaçağ kalıntılarıyla, bu kalıntıları ayakta tutan her türlü sömürgeciliği ortadan kaldırmadan, ulusal gelişme sağlanamaz. Kürdistan'ın ulus ve uluslaşma sorununu "Misak-ı Milli" sınırları içinde ele alan, sömürgeci düzende bazı reformları gerçekleştirmekle sorunun çözüme kavuşacağını savunan, sorunun çözümünün devrimde, ulusal bağımsızlıkta olduğunu göremeyen tüm görüşler, özünde ezen-ezilen ulus milliyetçiliğinden kaynaklanıp, sömürgeciliği meşrulaştırmaya hizmet eder. Ulusal sorun konusundaki bu yanlış görüşler teşhir ve tecrit edilmeden, ulusal kurtuluş mücadelesi gelişip güçlenemez.

E Siyasal yapı

Kürdistan'da, ekonomik, sosyal ve kültürel sömürgeciliğin hem nedeni hem de sonucu olan, güçlü bir Türk siyasal sömürgeciliği kurulmuştur. Diğer alanlardaki sömürgeciliğin gelişmesi gibi, siyasal alandaki sömürgeciliğin gelişmesi de, askeri işgal temelinde olmuştur.

Kürdistan'da Türk hâkimiyeti askeri işgal ile başlamıştır. Üretici bir topluluk olmayan, talan ve ganimetle geçinen Türk Oğuz boyları, daha XI. yüzyılda Kürdistan'a akınlar düzenlemeye başladılar.

Bu dönemde güçlü olan aşiret ve feodal beyleri, bu akınları kesmekte ve kendi yönetimlerini sürdürmekte başarılı oldular. Türk Oğuz boyları ganimet toplamada başarılı olmalarına rağmen, askeri ve siyasi alanda sürekli bir hâkimiyet kuramadılar. Kurulan Türk beylikleri de, Kürdistan toplumsal yapısında eriyip, Türklüklerini kaybettiler.

Başlangıçta bir ittifak anlayışı içinde gelişen Osmanlı Türkleriyle Kürt beyleri arasındaki ilişkiler, giderek Kürt beyleri aleyhine bozulmuş, Osmanlı Türk egemenliğine dönüşmüştür. Osmanlı egemenliği döneminde de Kürt beyleri siyasi güçlerini birden bire kaybetmediler. Uzun bir tarihi süreç içerisinde, merkezleşen Osmanlı otoritesine karşı, iç özerkliklerini korumak için yaptıkları mücadeleleri kaybettikçe, siyasal güçlerini yitirdiler. Buna karşılık, askeri ve siyasi alanda Osmanlı Türk yönetimi gittikçe güçlendi. Askeri ve siyasi egemenlik geliştikçe, ekonomik sömürü de yoğunlaştı. Feodal Kürt beylerinin elindeki artık-değerin bir kesimine el konarak ve halkın geçim araçları vergiye tabi tutturularak, askeri ve siyasal Türk egemenliği doğal bir sonuç olarak ekonomik sömürgecilikle bütünleştirildi.

Cumhuriyet döneminde, Kürt beylerinin elindeki son siyasi güç kalıntıları da, direnmelerin ezilmesiyle yok edildi. 1940'lara doğru Türk ordusunun Kürdistan'ı tamamen işgal etmesiyle,

Kürt hakim sınıflarının elinde herhangi bir siyasi ve askeri güç kalmadı. Kürt hâkim sınıfları adeta iğdiş edildiler. Artık tüm kaderlerini Türk burjuvazisine bağlamak ve Türk devletinin şemsiyesi altında kendi mülklerini halka karşı korumaktan başka sorunları kalmadı. Kürt hakim sınıflarının, günümüzde, halka karşı kullanılmak ve Türk sömürgecilerinin “böl parçala yönet” amaçlarını gerçekleştirmek için eşkıya beslemelerinin dışında herhangi bir askeri ve siyasi güç sahibi olmaları tarihi, uluslararası ve somut koşullar nedeniyle mümkün değildir.

Aşiretçi feodal beylerin siyasi güçten men edilmeleri ve Türk burjuvazinin kucağında burjuvalaşan Kürtlerin de zaten böyle bir gücü elde etmelerinin olanaksızlığı ortaya çıkınca, siyasi alanda Türk yönetimi hakim oldu. Osmanlılar döneminde birkaç eyalette yönetimde bulunan Türkler, tarihi süreç içinde, Kürdistan’ın vilayetlere, kazalara, nahiyelere bölünmesiyle oluşan yöneticiliklerin hepsini ele geçirdiler. Kürdistan’daki devlet kurumları, bugün tamamen Türk burjuvazisinin hâkimiyetindedir. Askeri alanda da böyle olmuştur.

1830’lara kadar, Kürdistan’da, Türk askeri denetimi hâlâ çok zayıftı. Yine bu yıllara kadar Kürtler, Osmanlı sultanlarına askerlik yapmazlardı. Ama, Avrupa karşısında uğranılan sürekli yenilgiler ve Hıristiyan halkların milli kurtuluş hareketlerinin gelişmesi, Osmanlıları, Yeniçeri ordusunun lağvına ve Müslüman halklardan yeni bir ordunun oluşturulmasına zorlayınca, Kürtlerin zorla askere alınması dönemi açıldı. Bu amaçla, 1830’lardan itibaren, Kürdistan üzerine güçlü askeri seferlere girildi. Bu istila hareketleriyle, Kürtler, bir yandan düzenli vergi vermeye zorlanırken, diğer yandan mecburi askerliğe tabi kılınmaya çalışıldı. XIX. yüzyıldaki büyük isyanların en önemli nedenlerinden birisi de, bu zorunlu askerlik ve vergi yükümlülükleridir. İsyancıların ezilmesiyle feodallerin iç özerklikleri önemli oranda ellerinden alınırken, yerine geçen Türk hâkimiyeti de askerlik ve vergi yükümlülüğünü Kürt halkına zorla ka-

bul ettirdi. Feodallerin baskı ve sömürüsüne ek olarak bir de Türk hâkimiyetinin baskı ve sömürüsü altında, Kürt halkı en zor günlerini yaşamaya başladı.

Cumhuriyet döneminde dirençleri tamamen kınlanan Kürtler üzerinde, artık istenilen politika uygulanabilirdi. Bu politikalar-dan birisi de, yirmi yaşını geçen her Kürdün, dönemlere göre, 2-4 yıl arası zorunlu askerlik hizmetidir. Kürtler, Türk ordusuna, sadece köleler gibi en zor görevleri yerine getirmek için er olabili-rler. Komuta kademelerinde, hain ve ajan Kürtlerden başka tek Kürt yoktur. Türk burjuvazisinin, ordu üzerinde mutlak deneti-mi vardır. Orduya alınan Kürt köylüleri, doğduklarına bin pişman ettirilerek ve iyi bir "vatan dersi" aldıktan sonra mem-letlerine geri gönderilirler. Askerden adeta robotlaşmış olarak geri dönen Kürt köylüleri, yaşadıkları sürece "askerlik anılarını" anlatarak, çevrelerine Türk şovenizminin zehirlerini saçarlar. Kürtlerin bu şekilde boyun eğdirilip sömürgeci ordunun önemli bir askeri gücünü oluşturarak adeta kendi kendilerine ihanet et-tirilmeleri, Türk sömürgeciliğinin en kaba ve canice yöntemle-rinden birisidir. Bir bakıma, Türk sömürgeciliği adına "Kürdis-tan, Kürdistanlılar tarafından işgal edildi." Ancak, bu işin arka-sında, Türk sömürgeciliğinin kaba, vahşi ve ince yöntemlerini görmemek, suçu sadece Kürtlere yüklemek, olsa olsa bir hain uşak olmakla mümkündür. Bugün Kürdistan'da herkesin davul zurna ile askere gitmesi, oğlunun cenazesini zılgıtlı uğurlayan bir ananın durumunun komedi dram tarzında bir tekrardır.

Kısaca, tarihte böyle oluşan askeri ve siyasi alandaki Türk egemenliği, günümüzde güçlü bir ekonomik, sosyal ve kültürel temele kavuşarak, tam bir siyasal sömürgecilik biçimine dö-nüşmüştür. Tarihte güçlü temellere dayanılarak kurulan, bugün esas olarak ekonomik sömürgecilik biçimindeki amacına ulaşan bu siyasal sömürgecilik, bir yandan kendini maskeleyerek, di-ğer yandan uluslararası koşullarla Kürdistan'daki somut koşul-

lan hesaba katarak, dünyada eşine az rastlanır biçimde icra olunmaktadır.

Tarihi, somut koşulları bilmeyenler veya sınıf çıkarları gereği bilmemezlikten gelenler, parlamentosuyla, siyasal partileriyle, sağ ve "sol"u ile icra edilen böyle bir yönetimi, siyasal sömürgecilik değil, dörtbaşı mamur bir "burjuva demokrasisi" olarak görmeye ve göstermeye çalışırlar. Birçok sosyal şoven görüş de, fili kılıyla tarif etmek gibi, "genel valisi yok", "parlamentoya, orduya Kürtler de giriyor", "Türkiye'nin kendisi sömürgeci, sömürgeci değil, sömürgeci değil", "sömürgeciliği ancak ABD ve Rusya yapar, Türkiye'nin böyle bir şeye gücü yetmez" deyip, gerçeği saptırmayı, doğası gereği meslek edinmiştir.

Halbuki Kürdistan'da Türk sömürgeciliği; tarihi, askeri, siyasi, kültürel, sosyal, ekonomik ve uluslararası nedenlerle o kadar güçlüdür ki parlamentosuyla, siyasal partileriyle, sağıyla ve soluyla icra edilmeyi, bu gücünün doğal bir gereği sayar. Kaldı ki, ABD yokken de, Kürdistan, Türklerin hâkimiyetindeydi. Eyalet valileriyle, genel müfettişleriyle, siyasi, hukuki tüm yetkilerle donanmış askeri komutanlıklarıyla Kürdistan'ın yönetildiği dönemler de çok olmuştur. Güçlü emperyalist devletlerin olduğu dönemlerde, bazen bu devletlere karşı, bazen bu devletlerle işbirliği halinde Türkler, yine Kürdistan'ın hakimi olmuşlardır. Bu kadar açık gerçekleri göremeyen beyinler, ancak Kemalizmin en küçük hücrelerine kadar sızdığı kafalarda olabilir. Gerçekleri bu kafalara göstermek için, Kemalist zehiri bu kafalardan akıtmak, zehirin akıtılmadığı kafaları ise parçalamak gerekir.

Bir daha askeri işgal meselesine dönmekte yarar vardır. Askeri güce sahip olanlar, bu güçleri oranında, ekonomiye, sosyal ve siyasal yapıya da hakim olurlar. Bu gerçek, Marksizmin alfabesidir. Askeri ve siyasal güçle ekonomik güç arasında ilişki direkt ve kesindir. Yine, Kürdistan'daki ordunun Türk ordusu olmadığını söyleyenler çıkacaktır. Bunlara şu kadarnı söyleye-

lim ki, bu ordunun, bugün Ortadoğu'da emperyalizmin çıkarlarını savunduğu doğrudur. Yine bu ordunun, Türk burjuvazisinin özgül çıkarlarını Kürdistan'da, Kıbrıs'ta, Anadolu'da savunduğu da gerçektir. Emperyalizmin Türkiye'de denetiminin zayıf olduğu 1925-1940 yılları arasında Türk ordusu Kürdistan'ı barbarca işgal ettiği gibi, yarı "emperyalizmin denetiminden çiksa" bile, belki de daha çok "solcu" geçinen Kemalistler elinde bu ordu, yine Kürdistan'da kalacaktır ve mazisine yaraşır bir tarzda katliamlarına devam edecektir.

Kısaca şunu söylemek istiyoruz:

Askeri alanda Kürdistan'da çok güçlü olan Türk burjuvazisi, ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda olduğu gibi, siyasal alanda da sömürgeciliği rahat geliştirebilmektedir. Kapitalist sistemde, herkes gücü oranında söz sahibidir. Türk burjuvazisinin gücü de, Kürdistan'ı sömürgeleştirmeye yetmektedir. Bugün Kıbrıs'ın yarısını işgal edebilmesi de, bu güçte olduğunun kanıtıdır.

Türk siyasal sömürgeciliğinin, Kürdistan'da, icra tarzı olarak parlamentoyu ve siyasal partileri kullanması, onun liberalliğinden değil, Kürt feodal kompradorlarını ekonomik, sosyal ve kültürel alanda olduğu gibi, siyasal alanda da sıkı denetim altında tutmasındandır. Feodal kompradorlar aracılığıyla seçimlerde parti kavgaları görünümü altında aşiretçiliği ve kabileciliği körükleyip halkı birbirine kırdırtmak, orta büyüklükteki toprak sahiplerini büyük toprak sahipleriyle kompradorların bas-kısı altında tutmak, dünyada eşine ender rastlanan sömürgeci yönetimini "demokrasi" maskesi altında saklamak, Türk siyasal sömürgeciliğinin yöntemleridir. Eğer bir ülkede siyasal sömürgecilik, parlamento ve hakim ulus partileriyle icra ediliyor gibi görünüyorsa, bu demektir ki, bu ülkede sömürgeci yönetim en rahat dönemini yaşamaktadır. İngiliz, Fransız sömürgelerinde de böyle olmuştur. Paris, Londra parlamentolarında, sömürgelerden gelen sarı, siyah, beyaz uşaklar, siyaset icra ettiklerini sanırlarken, bu sömürgelerin çoğu bağımsızlığa kavuşmuştu.

Ama, ulusal bağımsızlık mücadelesi geliştikçe, bu "demokrasi" oyunları yerini, yavaş yavaş generallerin sert çizmelerine, işken celere, hapishaneye, bombardımanlara bırakır. Zaten sömürge yönetiminin en rahat olduğu dönemlerde bile, bu "demokrasi" cilası biraz kazınırsa, altında kan, işkence, cinayet ve acılardan örülü askeri ve sivil despotizm sınırdır.

Bütün bu söylenenler, Kürdistan için yüz kat daha doğrudur. Bu gerçeklere rağmen, halkımızı birbirine kırdıran, feodal-komprador baskısını sürekli artıran, eli kanlı despotizmini "demokrasi" diye yutturmak isteyen Türk burjuvazisinin siyasal sömürgeciliği altında ve içinde, parlamentoya ister "partili", ister "partisiz", ister "milli" adaylar yollamak için yapılan mücadeleye "demokratik mücadele" diyebilenler ve de kendilerini "demokrat", "yurtsever" hatta "sosyalist" diye tanıtanlar, bu kutsal sıfatlara layık olmak bir yana, tekrar söylüyoruz, olsa olsa Türk sömürgeciliğinin çanak yalayıcıları olabilirler. Siyasal sömürgeciliğe karşı yönelmedikçe ve sömürgeciliğin her biçimini yok etmeyi amaçlamadıkça, Kürdistan'da ister demek ister parti düzeyinde olsun, ister gizli ister açık yapılsın, bu tip mücadelelerin hiçbirisi demokratik değildir. Bir halkı yok etme temelinde gelişen bir yönetimin çarkları arasında, meslek örgütlerinde bile olsa, demokratik mücadele mümkün değildir. Tabii, feodal kompradorların en irilerinin TBMM'ye gitmelerine demokrasi demiyorsak; yine tabii, eğer mayasında burjuva demokrasinin zerresini taşımayan Türkiye Cumhuriyeti'ne demokratik demiyorsak; bu böyledir.

Kürdistan Devrimcileri için demokrasi mücadelesi, ulusal bağımsızlık temelinde, feodal komprador kesimin halk üzerindeki baskısına karşı verilir. Yurtseverlik bayrağı altında toplananlar, demokratik güçlerden sayılır. Bu güçler arasında da demokratik kurallar uygulanır. Bu bayrak dışında başka bayrak altında toplananlar için, eğer aldanmamışlarsa, yaşama hakkı bile yoktur.

Kısaca, Kürdistan'daki yönetim, en gaddar ve en ince yöntemlerin birlikte uygulandığı TC'nin sömürge yönetimidir. Bu yönetim, feodal komprador kesimin ileri gelenlerini uşaklaştıkları ölçüde himayesine alırken, halk üzerinde amansız bir baskı uygulamaktadır. Kırdanda jandarma örgütü vasıtasıyla köylüleri sürekli baskı ve denetim altında tutarken; idari amir (kaymakam, vali), askeri ileri gelen ve emniyet komiserinden oluşan üçlüsüyle kentleri yönetmekte ve kırdanda beraber baskı altında tutmaktadır. Sömürge yönetiminin bu açık yanlarına karşılık, MİT, bir yandan ileri gelen tüm sömürge yöneticilerini gizliden örgütlerken, diğer yandan ülkede uşaklaşan sosyal yapıdan büyük bir kesimi de, halkı birbirine kırdandırmak ve ulusal kurtuluş mücadelesini önlemek amacıyla gizliden örgütlemektedir. Bütün bu gizli ve açık sömürge yönetiminin temelinde askeri işgal vardır. Jandarma, polis, sivil sömürge yöneticileri, burjuva partileri ve TBMM, Kürdistan'da bu işgal temeli üzerinde yükselir. Gerçek budur. Bu gerçeği değiştirmeye ne sosyal şovenlerin, ne de her türden burjuva ve küçük burjuva reformistlerin gücü yeter. Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesi, siyasi alandaki sömürgeciliği gizleyen ve meşrulaştıran her türlü sosyal-şoven, burjuva ve küçük burjuva reformist görüşleri yerle bir ederek yükselecektir.

KÜRDİSTAN DEVRİMİ

Kürdistan Devriminin Dayandığı Tarihi Miras

Bugün Kürdistan devriminin önünde iki türlü tarihi miras vardır. Birincisi, tarihte zengin bir insanlık kültürü ortamında, yabancı egemenliğine, hâkim sınıflara ve doğaya karşı amansız bir savaş içinde oluşmuş, "Kürt yiğitliği mertliği" biçiminde somutlaşan Kürt halkının direnme tarihi; ikincisi, halka baskı, yabancı

egemenliğine uşaklık temelinde oluşan ve bugün karşımızda döneklık, korkaklık, kaypaklık, milli ihanet, tüm insani ve yurt-sever değerlerinden soyutlanmış, fosilleşmiş bir insan artığı gibi somutlaşan hakim sınıfların tarihi.

Biz, bu iki tarihi mirası birbirinden kesinlikle ayırt ederiz. Halk tarihine ne kadar sahip çıkar ve devrimci mücadelemizin kökü haline getirirsek, hâkim sınıfların tarihini de bu tarihten o kadar ayırt eder ve lanetleriz.

Bağımsızlıkla sonuçlanmamış bile olsa, halkların direnmeleri görkemliliğinden hiçbir şey kaybetmez. Eğer bugün insanlık, sosyalizm altında sınıfsız topluma doğru yürüyorsa, bunda, tarihte adına bile rastlanmayan ve büyük kahramanlıklarla dolu olan sayısız halk direnmelerinin payı büyüktür.

Kürt halkı da, diğer halklar gibi, az diremedi. Sınıflı toplum tarihi boyunca, pek az halkın uğradığı istila, işgal ve soykırım hareketlerine karşı büyük direnmeler gösterdi. Yurt olarak yüksek dağlık alanları tutmaları bile, bu gerçeğin ispatı için yeterli bir örnektir. Aşiretlerini ve dağlarını koruyarak uygarlıktan olma pahasına daha düne kadar yabancı egemenlere karşı bağımsızlıklarını korudular.

Siyasi ve sosyal yönden gelişmeleri önünde bir engel haline bile gelmiş olsa, aileye bağlılık ve onun namusu uğruna ölümü hiçe sayması, bu geleneksel direnme ve bağımsız yaşama duygusunun çarpıklaşmış bir biçimidir. Sanki emeğine, yurduna, insanlığına yabancılaştırmanın öcünü alıyormuş gibi, gerici bir tarzda aileye sahip çıkarak bağımsızlığını korumak ister. Bu, aynı zamanda Kürt insanının dramıdır. Eğer Kürt insanı, bu çarpıklaşmış bağımsızlık duygusunu emeğine, yurduna ve insanlığa yeniden bağlarsa, kazanamayacağı bir davası yoktur.

[...]

Kürdistan Devriminin Objektif ve Subjektif Şartları

Emperyalist dönemde sömürge bir ülkede devrimin objektif şartlarının olgunlaşması veya gelişmesi demek, o ülkenin emperyalist zincirin bir halkası haline gelmesi; bu halkada kapitalist gelişmenin, başta proletarya olmak üzere, modern sınıf ve tabakaların ortaya çıkmasına yol açması demektir.

Emperyalizmin dünya çapında bir sistem haline gelmesiyle, genellikle bütün ülkelerde devrimin objektif şartları oluşmuş sayılır. İstisna olarak, gelişmiş kapitalist ekonomiler tarafından sömürgeleştirilmeyen bazı klasik sömürgeler, kapitalist ekonominin gelişmemiş olması nedeniyle, devrimin objektif şartları açısından gelişmiş sayılamazlar. Örneğin, gelişmiş kapitalist ekonomileriyle İngiliz ve Fransızlar, sömürgelerinde kapitalist gelişmeyi erkenden sağlayıp, bu ülkelerde devrimin objektif şartlarının gelişmesine yol açarken; geri ve emperyalizme bağımlı bir ekonomisi olan Portekiz, Türkiye gibi ülkeler, sömürgelerinde erkenden bir kapitalist gelişmeye yol açamadıklarından, bu ülkelerde devrimin objektif şartlarının gelişmesini engellemişlerdir. Ancak emperyalizmle yeni sömürgeci ilişkilere girdikten sonra, sömürgelerdeki kapitalist gelişmeyi hızlandırarak, devrimin objektif şartlarının gelişmesine yol açmışlardır.

Kürdistan'da devrimin objektif şartlarının gelişmesi uzun süre engellenmiştir. Osmanlı egemenliği döneminde, feodal toplum yapısının, aşın baskı ve sömürü ile birlikte Avrupa kapitalizminin etkilerine karşı kapalı tutulması ve cumhuriyet döneminde de, özellikle 1940'ların sonlarına kadar, askeri işgal, katliam ve "yasak bölge" uygulamaları ile Kürdistan toplumu adeta dünyadan izole edilmiş ve 1950'lere kadar kapitalizmin etkilerine karşı büyük ölçüde kapalı tutulmuştur. Ancak bu tarihten itibaren, ilgili bölümlerde uzun uzun anlatıldığı gibi, başta emperyalizmin yeni-sömürgeciliğe yönelmesi ve yeni sö-

mürge şartlarında Türkiye kapitalizminin hızlanarak gelişmesi, bu gelişmeden pay almak isteyen Kürt feodal toprak ağalarının kapitalist toprak ağaları ve kompradorlar haline dönüşmeye başlamasıyla, Kürdistan'da sömürgeci kapitalizmin gelişmesi hızlanmıştır. Günümüzde Kürdistan'da gelişen kapitalist sömürgecilik, yüzyıllarca kapalı tutulan ve dışarıya açılması engellenen aşiretçi feodal toplum yapısını parçalayarak ve tam anlamıyla soyguna dayanan bir sömürge ekonomisi örgütleyerek, devrimin objektif şartlarının gelişmesini hızlandırmıştır.

Askeri işgal rejimi altında tutulan sömürgelerde, eğer ekonomik sömürgecilik de geliştirilmişse, devrimin objektif şartları var demektir. (...) Sömürgelerde legal çalışma ve örgütlenme olanağı olmadığından, devrimcilerin, kendilerini korumak, halkı örgütlemek ve sömürgeci kurumları işlemez hale getirmek için, ideolojik, politik ve askeri mücadele biçimlerini iç içe kullanmaları zorunludur. (...)

Devrimin subjektif şartları, devrimde çıkan sınıf ve tabakaların bilinçlilik ve örgütlülük durumunu ifade eder. Ülkenin somut şartların tahlilinden çıkan devrim teorisi, bu teoriden kaynaklanan ve devrimin özelliklerini, hedeflerini, görevlerini, temel güçlerini, ulusal ve uluslararası ittifaklarını kısa ve öz ilkelere halinde açıklayan program, bu teori ve programa dayanan ve salt sosyalistlerin örgütlenmesini ifade eden asgari örgütlenme düzeyi, subjektif şartların oluşmaya başladığını gösterir. Subjektif şartların oluşmasıyla birlikte, sömürge devrimlerinin gelişmesinin yolu sıcak savaştan geçer. Sömürgelerde asgari örgütlenme düzeyinde olan bir örgüt, sıcak savaşı geliştirmeye cesaret edemezse, ya dağılır ya da bir "entelektüel gevezelik kulübü" haline gelir.

[...]

Kürt aydınlarının, düşünce bağımlılığı ve kısırlığı nedeniyle, ülkelerinin tarihi ve somut şartlarının tahlili konusunda gösterdikleri yeteneksizlik, günümüzde henüz yeni aşılmaktadır.

Şimdiye kadar devrim teorisi ve programı etrafında gelişmeyen yayın hareketi, legalizmin doğal sonucu olarak ülke gerçeklerini olduğu gibi yansıtamamış; bu nedenle, gençlik ve aydınların çeşitli sosyal-şoven ve reformist küçük burjuva akımlarının etrafında odaklaşmasına ve aydın gençlik hareketinin devrimci yurtsever bir tarzda gelişmemesine yol açmıştır. [...]

Kürdistan Devriminin Özellikleri, Hedefleri ve Görevleri

Bir devrimin özelliğinden çıkarılması gereken anlam, o devrimin hangi tarihi kapsam içinde oluştuğunu ve hangi temel meseleleri çözeceğini belirlemektir.

Kürdistan Devrimi, ulusal baskının hiç çözümlenmediği, tam tersine sürekli geliştiği, bu baskılar yüzünden Ortaçağ karanlıklarının varlığını güçlü bir şekilde duyurduğu bir ülkenin devrimidir. Kürdistan Devriminin bu özelliği, uzun bir tarihi süreç içinde oluşmuştur. Tarihte sürekli gelişip güçlenen ve günümüzde kapitalist Türk sömürgeciliği biçiminde somutlaşan milli baskı, Kürdistan Devriminin ilk aşamasının milli yönde gelişeceğini ortaya çıkarır. Milli baskı çözümlenmeden, ülkenin hiçbir sorunu çözümlenemez. Ülkedeki baş çelişki milli nitelikte olup, diğer tüm çelişkilerin çözümlenmesi, bu çelişkinin çözümlenmesine bağlıdır. Ülkedeki üretim güçlerinin gelişmemesinden, milli tarih, dil ve kültürün açılıp serpilmemesinden, Ortaçağ karanlıklarının hüküm sürmesinden bu çelişki sorumludur. Milli çelişkiyi baş çelişki olarak koymayan Kürdistan'a ilişkin tüm görüşler, sömürgeciliğe ve gericiğe hizmet eder.

Milli çelişkiye bağlı olarak ve onunla birlikte çözümlenecek bir çelişki de, halkla feodal-kompradorlar arasındaki çelişkidir. Kürdistan Devriminin diğer bir özelliği de budur. Bu çelişki, sömürgecilik ve milli çelişki atlanarak çözümlenemeyeceği gibi,

sömürgeciliğe karşı mücadele gelişmeden de çözümlenemez. Bu çelişkinin çözümü, devrimin demokratik yanını vurgular.

Kürdistan'ın tarihi somut koşulları nedeniyle milli ve feodal baskılar o kadar iç içe geçmiştir ki, bunları birbirinden ayırmak ve aralarına mesafe koymak mümkün değildir. Feodal-kompradorların büyük bir kısmı ajanlaşmış olup, sömürgecilerin en azgın temsilcilerinden herhangi bir farkları kalmamıştır. Bu nedenle, Kürdistan Devriminin milli ve demokratik yanları arasında mesafe koymak, milli ve demokratik yanların çözümünü farklı dönemlere ayırmak yanlıştır. Ulusal ve sınıfsal baskının iç içe geçmesi, devrimi de, ulusal ve sınıfsal baskılara karşı mücadeleyi bir bütün olarak görmeye sevkeder. Özellikle ajanlaşmış yapılara karşı mücadele, en acil ve en başta yapılması gereken görev olup, Kürdistan Devriminin tipik bir özelliğidir. Bu özellikleriyle Kürdistan Devrimi, bir Milli Demokratik Devrim'dir.

Burjuvazinin feodalizme karşı ilerici bir sınıf olduğu dönemde, bu tip devrimlere, burjuva demokratik devrimi denirdi. Ekim Devrimi'nden sonra, burjuva demokratik devrimleri çağı kapanıp proletarya devrimleri çağının açılmasıyla birlikte, proletarya devrimlerine bağlı olarak gelişen burjuva demokratik devrimlere, yeni türden burjuva demokratik devrimleri, "yeni demokratik devrimler" veya kısaca "milli demokratik devrim" denmeye başlandı. Milli demokratik devrimden sonra, kesintisiz olarak sosyalist devrime geçilir. Ama, uzun vadeli bir mücadeleyle milli demokratik devrimi gerçekleştirmeden sosyalist devrime yönelinemez.

Kürdistan Devrimi, en ön planda Türk sömürgeciliğini hedef alır. (...) Bu sömürgeciliğe, dışta emperyalistler, içte de feodal-kompradorlar destek vermektedir. Birbirlerine çok sıkı ekonomik bağlarla bağlı olan bu üç güç, Kürdistan Devriminin hedeflerini teşkil ederler. Başta Türk sömürgeciliği olmak üzere, onunla birlikte iç ve dış destekçilerine karşı gelişmeyen bir hareket, Kürdistan'da devrimcilik sıfatı taşıyamaz. Kürdistan üye-

rinde klasik sömürgecilik biçiminde somutlaşan Türk hâkimiyetini, emperyalizmin veya içte feodalizmin şu veya bu özelliğine dayanarak göz ardı ettirmek isteyen her anlayış gericedir ve Türk sömürgeciliğini gizlemeye hizmet eder. Emperyalizme ve feodalizme karşı mücadelenin tek doğru yolu, ikisinden de güç alan ve ikisinin de çıkarlarını kendisinde birleştiren Türk sömürgeciliğine karşı mücadeleden geçer.

Kürdistan Devriminin özelliklerinden ve hedeflerinden kaynaklanan Kürdistan Devriminin görevleri, Bağımsız ve Demokratik bir Kürdistan yaratmayı öngörür.

Bağımsız bir Kürdistan yaratmak, Kürdistan'ın yeraltı ve yerüstü kaynakları, emeği, tarımı, ticareti, mali ve sınai alanı üzerindeki ekonomik sömürgeciliği, dil, tarih, kültür, sosyal ve siyasal alanda gelişmeyi önleyen kültürel ve siyasal sömürgeciliği ve askeri işgali ortadan kaldırmakla mümkündür. Bu alanlardaki sömürgecilik tasfiye edildikten sonra, Kürdistan'ın siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda bağımsız bir gelişme yoluna girmesi mümkündür.

Demokratik bir Kürdistan yaratmak ise, Kürdistan'ın toplumsal yapısı üzerindeki ağır feodal-komprador baskıların ortadan kalkmasına bağlıdır. Feodal-komprador sınıf tarafından uygulanan baskı ve sömürünün ortadan kalkması, kadınların, köylülerin, azınlıkların, tüm toplumsal yapının özgürleşmesini sağlar.

Birbirine bağlı olan bu iki alandaki baskı ve sömürüye karşı görevlerimizi yerine getirmek, ancak bilimsel sosyalizmin rehberliğinde bir politik örgüt, bu politik örgütün önderliğinde bir ulusal kurtuluş cephesi ve bu cepheye bağlı savaştan güçlü bir halk ordusunun örgütlenmesiyle mümkündür. Parti, cephe ve ordu örgütlenmelerinin içerik kazanması ve gelişmesi için de, işçilerin, köylülerin, esnafın, gençliğin ve kadınların kitlevi örgütlerinin yaratılması gerekir.

Bütün bu görevlerin gerçekleşmesi temelinde ve demokratik merkezîyetçilik genel ilkesi altında, siyasi alanda demokratik halk cumhuriyeti biçiminde somutlaşan halk demokrasisi, ekonomik alanda, merkezi ve emredici bir devlet planlama teşkilatının önderliğinde devletçilik, kooperatifçilik ve özel mülkiyete yer veren, ağır sanayi başta olmak üzere tarım, sanayi, ticaret ve mali alanda bağımsız ve topyekûn kalkınmaya dayanan bir ekonomik düzenin gerçekleşmesini olanaklı kılar. Siyasi ve ekonomik alandaki bağımsızlaşma ve gelişmeye, dil, sosyal, kültürel ve eğitsel alandaki bağımsızlaşma ve gelişim eşlik eder. Ulusal dilin, tarihin, sanatın araştırılıp kurumlaştırılması, tüm ülke halkının biçimde ulusal, özde demokratik olan bir kültürle beslenmesi, herkesin içinde bulunduğu koşullara göre mesleki, teknik ve bilimsel bir eğitime tabi tutulması, ancak ekonomik ve siyasi alanda bağımsız olmakla mümkündür.

Kürdistan Devriminin Yöntemi ve Taktiği

Tarihte zor, her zaman için iki rol oynamıştır. Birincisi, üretim güçlerinin gelişmesi önünde engel teşkil eden gerici üretim ilişkilerini ve halklar üzerindeki yabancı egemenliği parçalamaya yönelik devrimci zor; ikincisi, üretim güçlerinin gelişmesini köstekleyen gerici üretim ilişkilerini egemen kılan ve halklar üzerinde gasp ve talan rejimini kurmayı amaçlayan gerici zor.

Yöneldiği alanlar bakımından da zor ikiye ayrılır: Birincisi, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi çözmek için kullanılan iç zor; diğeri ise, aşiretler, halklar ve uluslar üzerine yönelik dış zor. İç zor, eğer üretim güçlerinin gelişmesi önünde bir engel haline gelmiş üretim ilişkilerini ortadan kaldırmaya yönelikse, devrimci veya ilerici bir rol oynar. Yok eğer, üretim güçlerinin gelişmesi önünde bir engel haline gelmiş üretim ilişkilerini sürdürmeye yönelikse, karşıdevrimci ve gerici bir rol oynar. Sömürücü sınıflar elindeki dış zor ise, nadir olarak ilerici

rol oynayıp, genellikle gericedir. Toplum biçimlerinin dönüştüğü dönemlerde, devrim dalgası doğduğu ülkeden taşarsa çoğunlukla ilerici bir rol oynar. Ama böyle olmayıp, aşiretler, halklar, uluslar üzerinde baskı ve sömürü kurmayı amaçlarsa, böylesi dış zorlar gericedirler. Oysa halkların, aşiretlerin, ulusların yabancı baskı ve sömürüden kurtulmak için kullandıkları zor her zaman devrimci ve ilericidir. Gerici dış zor, üzerinde uygulandığı halkı ya yok eder, ya başkalaşıma uğratar, ya da kendisi bu halk önünde yenilir. Yenilirken de, ya bu halk tarafından tamamen dışarıya püskürtülür, ya bu halk içinde eriyerek başkalaşıma uğrar, ya da tamamen bu halk tarafından yok edilir.

Bir ülkede gerici zor ne kadar yoğun ve örgütlüyse, devrimci zor da o kadar yoğun ve örgütlü olmak zorundadır. Tarihteki tüm zor örgütlenmeleri, ancak başka zor örgütlenmelerinin gücüyle yıkılmıştır.

Kürdistan, tarih boyunca üzerinde sürekli gerici dış zorun uygulandığı bir ülkedir. Kürdistan'a yönelen zor, daima talancı ve tahripkâr bir rol oynamıştır. Sınıflı toplum tarihi boyunca Kürdistan'a hâkim olan zor, hemen hemen daima yabancı karakterlidir ve yoğun bir şekilde örgütlüdür. Zorun bu karakteri, toplumsal üretim güçlerinin gelişmemesinin ve Kürdistan'ın yoksulluğunun temel nedenidir. Bugün de Kürdistan'daki zor, yabancı ve gerici bir karakterde olup, derinliğine ve genişliğine yoğun bir şekilde örgütlenmiştir.

[...]

Mademki dış zor bu kadar yoğun bir şekilde örgütlenmiş ve halkımız üzerinde her gün, her saat, her dakika etkisini duyurmaktadır, o halde halkımızın çıkarına olan devrimci zor da, karşı-devrimci zoru her gün, her saat, her dakika, her saniye dövmelidir. Karşı-devrimin emrindeki tahripkâr, talancı ve haksız zora karşılık, halkımızın emrinde yeni bir toplum yaratıcı, haklı ve devrimci zoru yaratalım! Yeni bir dünyaya ulaşmanın başka

tür bir yolunu bilim henüz keşfetmemiştir. Ama revizyonistler ve reformistler hariç! Onlar, yeni bir yol, “baş içinde toplumsal ilerleme” ve burjuvazinin gerici zoruyla anlaşılan yeni bir dünya yaratabileceklerini iddia etmektedirler. İddia edebilirler; ancak onların yaratacakları dünya, burjuvazinin çoktan miyadını dolduran yoz dünyasıdır. [...]

Kürdistan Devriminin uygulayacağı zor, karşı-devrimci zorun niteliğine bağlıdır. Karşı-devrimci zorun niteliklerini, nasıl uygulandığını, kimi aracı kıldığını, ilk etapta kimi hedef aldığını tespit etmeden, ona karşı çıkaracağımız devrimci zorun niteliklerini, araçlarını, başlangıç hedeflerini doğru tespit edemeyiz. Ama, tüm sömürge halklarının kurtuluş mücadelesinin öğrettiği genel bir kural vardır, o da şudur: Bir halk, nüfusunun azlığına veya çokluğuna bakmadan, eğer savaşacaksa, uzun süreli bir halk savaşına hazırlanmalıdır. Bu savaş, çeşitli evrelerden geçerek o halkı kurtuluşa götürecektir. Bu kural, bizim için de doğrudur. Kürdistan halkı eğer savaşmaya cesaret etmişse, mutlaka uzun süreli ve çeşitli evrelerden geçecek olan bir halk savaşına hazırlanmalıdır.

[...]

Kürdistan Devriminin Temel Gücü ve İttifakları

Bir devrimci hareket, eğer temel gücünü ve müttefiklerini doğru tespit edememişse, o hareketin başarıya ulaşma olanağı yoktur. Kürdistan tarihi, devrimin temel güçlerinin doğru değerlendirilmemesi ve müttefiklerinin doğru tespit edilememesi yüzünden halkımıza pahalıya mâl olan yenilgilerle doludur.

[...]

Kürdistan’ın somut koşullarının sıkı bir irdelenmesi, devrimin temel güçlerini ve birincil müttefiklerini ortaya çıkarmaktır. Feodal komprador kesimin Türk sömürgeciliğinin gelişim

sürecinde ajanlaşmış bir yapı içine girmesi, milli kapitalizmin gelişme olanağını bulamaması, dolayısıyla bir milli burjuva sınıfının ortaya çıkmaması, kent küçük burjuvazisinin de Türk sömürgeciliğine ve feodal-komprador kesime maddi bağlarla bağlı olması, temel güç olarak işçi-köylü ittifakını bırakmaktadır. Kürdistan Devrimi için, işçi-köylü ittifakı, temel önemde bir ittifak olup, milli demokratik devrimin başarıya gitmesinin vazgeçilmez koşuludur. Temel gücü tespit etmek önemlidir; ama yetmez. Devrimin temel gücünün diğer müttefiklerini de doğru tespit etmek gerekir. (...)

Kürdistan Devriminin birincil ittifakları iki halkadan oluşur. Gençlik-aydın tabaka, birinci halkayı oluşturup, özellikle devrimin başlangıç aşamasında büyük rol oynayarak, devrimin gelişip başarıya ulaşmasında önemli ve güvenilir bir müttefiktir. Kent küçük burjuvazisi ve diğer milli güçler ikinci halkayı oluşturup, özellikle devrimin geliştiği dönemlerde mücadeleye katılırlar.

Kürdistan Devriminin ikincil ittifakları üç halkadan oluşur. Birinci halka Kürdistan'ın diğer parçalarındaki yurtsever hareketlerle ittifakı, ikinci halka Kürdistan'ı sömürgeleştiren ülkelere devrimci hareketleriyle ittifakı, üçüncü halka sosyalist ülkeler, ulusal kurtuluş hareketleri, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıfı hareketi ve tüm ilerici insanlıkla kurulacak ittifakları içerir. [...]

Kürdistan Kurtuluş Hareketi, içinde bulunduğu ittifak yapısına bağlı olarak, halk safları arasındaki suni çelişkileri, zora başvurulmadan ve ikna yöntemiyle çözmekten yanadır. Bu noktada, halkla, halkın mücadelesini bölüp parçalamaya hizmet eden ve özünde sömürgeciliğin ve feodal-komprador sınıfın uşaklığını yapan hâkim ulustan sosyal-şoven akımlarla ezilen ulustan burjuva ve küçük burjuva reformist ve teslimiyetçi akımları birbirinden ayırt etmek gerekir.

Kürdistan Kurtuluş Hareketi, Kürdistan'ın diğer parçalarındaki devrim meselesini, esas olarak o parçada yaşayan halkın meselesi olarak görür. Bununla birlikte Kürdistan halkının ve ülkesinin bir bütün olduğunu, Kürt halkının iradesine aykırı olarak, emperyalist-sömürgeci güçlerce zorla parçalanan birliklerinin, her parçadaki halkın iradesine uygun olarak devrimci yöntemlerle yeniden kurulacağını bir ilke olarak kabul eder. Uzun bir mücadele sonunda gerçekleşeceğine inandığımız bu ilke, somutta ifadesini *Bağımsız, Birleşik ve Demokratik Kürdistan* sloganında bulur.

Kürdistan Kurtuluş Hareketi, Kürdistan'ın her parçasını sömürgeleştiren ülke halkı ve devrimci güçleriyle ilişkide bulunmayı, ittifak politikasının doğal bir gereği sayar. Bu konudaki temel ilke, ülkelerin bağımsızlık ve halkların özgürlük haklarına, örgütsel alan da dahil olmak üzere, saygılı ve dostça davranmaktır. Esas olarak ülke halkının meselesi olan ve o halkın tarihi somut şartlarından kaynaklanan devrim meselesine dışardan müdahale etmemek, yani "devrim ihracında" bulunmamak, örgütsel birliğini parçalamamak, sosyal-şoven tezlerle hâkim ulus burjuvazisinin uşaklığına oynamamak koşuluyla, dostça ve karşılıklı aktif yardım temelinde komşu halklar ve bu halkların devrimci güçleriyle halledilemeyecek bir mesele yoktur. Temel konularda anlayış birliği, çok güçlü dayanışma birliklerinin ortaya çıkmasına yol açar. Kürdistan'ın her parçasını sömürgeci devlet sınırları içinde bırakmayı ister devrim öncesi, ister devrim sonrası için olsun ilkede kabul eden her görüş, devrimci ittifakların kurulması önünde bir engeldir. Ne tür bir birlik oluşturacağı, Kürdistan halkının kendi meselesidir. Bu ilkeyi hiçbir "devrimci reçete" ile değiştirmek mümkün değildir. Kürdistan Devrimcileri için bu ilkenin biricik anlamı, ülkelerinin bağımsız ve halklarının özgür olması temelinde ve her alanda eşit, işlerine karışmama ve karşılıklı aktif yardım ilkelerinden kaynaklanan her düzeydeki ilişkidir. Bizce, proleter enternas-

yonalizminin doğru ve biricik yorumu da böyle davranmayı emreder.

Bu konuda, gerek ezen ulus “devrimcilerinden” gerekse onlarla farklı nüanslardan ama aynı telden çalan ezilen ulus “devrimcilerinden” gelen, ulusal mesele konusundaki “bölgesel özerklik”, “federal birlik”, “dil ve kültür özerkliği” biçimindeki çözüm yolları gericedir ve günümüzde ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının biricik doğru yorum tarzı olan “bağımsız devlet” tezine aykırıdır. Bağımsız devlet, günün şartlarında tek doğru, doğru olduğu için de devrimci bir tez olup, diğer tezler ve çözüm yolları devlet sınırlarına dokunmadığı için reformist, reformist olduğu için de gerici tezlerdir.

Siyasi, ekonomik ve diğer alanlarda bağımsız bir ülke yaratmayı amaçlayan Kürdistan Kurtuluş Hareketi, başta komşu halklar olmak üzere, bölge ve dünya halklarıyla ilişkilerinde, dünya proletarya devriminin çıkarlarını esas olarak alır. Bu çıkarlar neyi gerektiriyorsa o doğrultuda bir davranış içine girer.

Kürdistan Kurtuluş Hareketi, içinde bulunduğu doğal ittifak yapısının bir gereği olarak, sosyalist ülkeler, emperyalizme karşı mücadele içinde olan devlet, hükümet, kurtuluş hareketleri ve emperyalist ülkelerdeki işçi sınıfı hareketleriyle, en geniş ilişkiler kurmaktan yanadır. Bu konuda Kürdistan Kurtuluş Hareketinin gözettiği temel ilke, dünya halklarının emperyalizme karşı yürüttüğü bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadeleleri olmadan ve bu mücadelelerin desteği sağlanmadan başanya ulaşamayacağıdır.

Sosyalist ülkeleri “emperyalist” ve “faşist” ilan etmek, Kürdistan Kurtuluş Hareketine yapılabilecek en büyük kötülüklerden birisidir. Sovyetler Birliği ve Çin dahil olmak üzere bütün sosyalist ülkelerle, proleter enternasyonalizminin ilkelerine göre ilişkiler geliştirmeyi devrimci bir görev biliriz. Dünya Komünist Hareketi içindeki bölünme ve çatışmaları, sosyalist ülkelerin varlığı meselesinden ayrı tutmak gerekir. Modern ve süper re-

vizyonist akımlara karşı olmak, sosyalist ülkelere karşı olmak anlamına gelmez. Sosyalist ülkeler hakkında uluorta ve yersiz konuşmamak, ölçülü, yerinde ve seviyeli tavır almak gerekir. Böyle bir tavır, revizyonizme karşı mücadelemizi engellemez; tersine daha anlamlı ve sonuç alıcı, doğru bir mücadele anlayışına götürür.

Emperyalizme karşı mücadele içinde olan ulusal kurtuluş ve işçi sınıfı hareketleri, doğal müttefiklerimizdir. Onların tüm mücadele deneyimlerinden yararlanmaya ve bu hareketlerle çeşitli düzeylerde en yoğun ilişkileri geliştirmeye çalışmalıyız. Özellikle, ülkemizin haklı olan, ama henüz dünya halklarına tanıtılmamış bulunan ulusal haklarının ve bu haklar için geliştirilen mücadelenin propagandasını yapmada, ulusal kurtuluş ve işçi sınıfı hareketleri en güçlü desteklerdir. Propagandada bu destek sağlanırsa, dünya halklarının yardımını sağlamada büyük kolaylık elde edilmiş olur.

Bugün Kürdistan Kurtuluş Hareketinin teorisi, programı ve örgütüyle güçlü bir sesi olmadığı için, Kürdistan halkına yardıma hazır olan bir yığın güçle bağ kurulamamaktadır. Kürdistan'ın haklı davasını istismar eden ve kendi aşiretçi-feodal çıkarları için emperyalistlere satan gerici örgütler, dünya halklarının mücadelemiz hakkındaki olumlu görüşlerinde kuşkular yaratmış, bu da halkımızın önemli oranda tecrit olmasına yol açmıştır.

[...]

Kürdistan Devriminin Ortadoğu ve Dünya Devrimi İçindeki Yeri

Kürdistan Devriminin Ortadoğu ve dünya devrimi içindeki yeri ve önemi, Kürdistan ve Ortadoğu'nun emperyalist sistem içindeki yeri ve önemine sıkı sıkıya bağlıdır. Ortadoğu'nun siyasi

haritası, emperyalizm, sömürgecilik ve feodalizmin çıkarları doğrultusunda oluşturulup, halkların ulusal kurtuluş, demok-rasi ve birlik taleplerine ters düşmektedir.

[...]

Eğer Ortadoğu'da siyonizm, Kemalizm, monarşizm ve ko-kuşmuş mezhepçilik olmazsa emperyalizm zor tutunur. Em-peryalizm gücünü yarı yarıya, halklar arasında milli baskılara, işgallere, katliamlara ve suni çelişkilere yol açan bu ideolojik ve politik yapılardan almaktadır. Ortadoğu'da emperyalizme karşı mücadelenin ağır ve sancılı gelişmesinin başlıca nedeni de, em-peryalizmin "truva atı" rolünü oynayan bu gerici, şovenist, il-hakçı ve sömürgeci olan ideolojik politik yapılardır. Emperya-lizm, Ortadoğu'da bu yapılarla ilmeğini dokur ve halkların boynuna geçirir.

Kürdistan Devriminin Ortadoğu'daki rolü ve önemi, Orta-doğu'nun bu karmaşık ve gerici yapısı içinde Kürdistan'ın kilit bir mevkide yer almış olmasından ileri gelir. Kürdistan adeta Ortadoğu'nun "Gordion"udur. "Gordion"daki düğüm çözülür-se gerisi kolay gelir. Kürdistan, dört parçaya bölündüğü, her parçada milli baskının en yoğun bir şekilde uygulandığı ve feo-dalizmin zorla yaşatılmaya çalışıldığı bir ülke olması nedeniyle, Ortadoğu'daki gericiliğin en önemli bir kaynağı durumundadır. Özellikle komşu halkların devrim mücadelesinin kolay geliş-meyişinin bir nedeni de Kürdistan'daki bu yapıdır. Bu yapı devrimle değiştirilmeye çalışılırsa, komşu halkların mücadelele-rinin ileri boyutlara fırlayacağı açıktır. Gericilik kaynağı kuru-tulmazsa, bu kaynaktan beslenen komşu yörelerin gericileşmesi kaçınılmazdır.

[...]

Kaynak Kürdistan'ın bağımlılığıdır. Okun hedefi buraya yöneltilmedikçe, Ortadoğu'da, en azından Kürdistan'a komşu ülkelerde, proletarya önderliğinde halk kurtuluş hareketlerinin geliştirilmesi zordur. Nitekim zor olmaktadır da. Ortadoğu'nun ve onun bir parçası olarak Kürdistan'ın birbirlerine bağlı bu stratejik konumları, Kürdistan Devriminin dünya devrimi içindeki yeri ve önemini anlamamıza olanak vermektedir.

Biz, Kürdistan Devriminin Ortadoğu'daki yeri ve önemini, Vietnam Devrimi'nin Çin Hindisi'ndeki yeri ve önemine benzetebiliriz. Nasıl ki, Vietnam Devrimi, proletarya önderliğinde Hindisi'ni devrimlerinin anahtar rolünü oynamışsa, Kürdistan Devrimi de farklı zaman ve mekân koşulları içinde proletarya önderliğindeki Ortadoğu halk devrimlerinin anahtar rolünü oynayacaktır. Yine nasıl ki Vietnam Devrimi, emperyalizmin Hindisi'nden atılmasında ve emperyalizmin dünya çapında geriletilmesinde büyük ve tarihi önemde bir rol oynamışsa, Kürdistan Devrimi de emperyalizmin Ortadoğu'dan atılmasında başrolü oynayacak ve dünya çapında geriletilmesinde de büyük ve tarihi bir rol oynayacaktır.

Kürdistan Devriminin dünya devrimindeki yeri ve önemi, birinci olarak, modern revizyonist akımların Dünya Komünist Hareketini büyük bir oranda zedelediği ve birliğini parçaladığı bir ortamın ürünü olarak ortaya çıkmasında; ikinci olarak da, sosyalizm güçleriyle emperyalizm güçlerinin büyük bir mücadele içinde olduğu ve bu mücadeleyi kendi lehlerine çevirmek için yoğun bir hazırlık içine girdiği Ortadoğu gibi bir bölgenin kilit noktasında yer almasındadır.

Bugün Dünya Komünist Hareketi büyük ölçüde zedelenmiş ve birliği parçalanmıştır. Marksizm-Leninizmin devlet, devrim, proletarya diktatörlüğü, barış içinde bir arada yaşama, kapitalist olmayan yoldan geçiş, savaş, emperyalizm tahlili gibi en önemli konulardaki temel tezlerine, bir yandan "toplumsal ilerleme"ci teoriler, diğer yandan bu teorilere zıt bir yönde geliştirmiş gi-

bi görünen, özünde onunla aynı kapıda birleşen “iki süper devlet” ve “üç dünya” teorileri tarafından bir savaş başlatılmıştır ve büyük bir hızla bu savaş sürdürülmeye çalışılmaktadır. Görünüşte, bu teoriler ve bu teorilere dayanan akımlar birbirleriyle savaşıyorlarmış gibi gözükürler. Özünde ise, her iki taraf da Marksizm-Leninizmle savaştaktadır. Birbirleriyle on beş yıldan beri savaşmalarına rağmen, dünya halklarının kurtuluşunda bu iki revizyonist akıma dayanan örgüt ve hareketlerden herhangi biri en ufak başarılı bir örnek verememiştir. Yaptıkları, halkların devrimci birikimlerini birbirlerine karşı kullanarak çarçur etmektir.

Henüz çok genç olan Kürdistan Proleter Devrimci Hareketi, bu durumdan büyük zarar görmüştür. Ama buna rağmen, her iki revizyonist akıma karşı yürüttüğü mücadeleyi, sömürgecilığe karşı sıcak bir savaşım içinde doğacak olan güçlü ve çelikleşmiş bir proletarya örgütü biçiminde somutlaştırırsa, bundan dünya proletaryası ve halkları büyük bir yarar göreceklerdir.

[...]

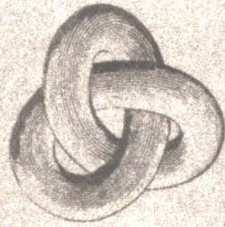
Her türlü burjuva ve küçük burjuva milliyetçiliğinin ipliğinin çoktan pazara çıktığı, ufak bir kemik karşılığında kendilerini satmaya çoktan hazırlandıkları bir ülkede, bir yandan revizyonizme, diğer yandan revizyonizmin ikiz kardeşi ve onunla aynı maskeyi takınan burjuva ve küçük burjuva milliyetçiliğine karşı proletarya bayrağını yükseltmek, Kürdistan proleter devrimcilerinin kutsal görevidir. (...)

Kürdistan Devriminin ikinci önemli rolü bu noktada kendini göstermektedir. Ortadoğu’da güçlendirilmek istenen emperyalist zincirin en zayıf halkasını Kürdistan oluşturmaktadır. Bu halkada devrimci mücadeleyi yoğunlaştırmak, halkarun kopmasına yol açacaktır. Bunu takiben Ortadoğu halklarının devrimci mücadeleleri gelişerek zafere gidecektir. Ortadoğu’dan da

kovulmuş bir emperyalist sistemin, son birkaç darbeye tarihe gömülmesi zamanı herhalde çok daha kısalmış olacaktır.

Bu iki nokta, yani bir yandan modern revizyonist akımlara karşı mücadele içinde ve ülkenin bağımsızlık savaşında muzaffer olmuş bir proletarya hareketi, diğer yandan emperyalizmin nihai çöküşe gitmesinde sistemi en zayıf halkasından parçalamış bir ulusal kurtuluş hareketi, Kürdistan Devriminin dünya çapındaki önemini ve katkısını vurgular.

Bütün bu anlatılanların sonucu olarak, bize göre proletarya enternasyonalizmi, tek tek ülkelerdeki “milli” ve sosyal kurtuluş mücadelesiyle çelişmez. Tam tersine, ancak ülkelerin somut koşullarına uyarak ete kemiğe bürünebilir. Çünkü, proleter enternasyonalizminin bir tek doğru yorum tarzı vardır. O da, kişinin kendi ülkesinde devrim için mücadele etmesi ve bir tek o doğru devrimci çizgiyi tüm dünyada maddi ve manevi olarak desteklemesidir.

Ismail Besikci
**DEVLETLERARASI
SÖMÜRGE
KÜRDİSTAN**

DEVLETLERARASI SÖMÜRGE KÜRDİSTAN*

İsmail Beşikçi

Giriş

1971’de Doğu’da kitlesel tutuklamalar ve yargılamalar yapıldı. Devrimci Doğu Kültür Ocakları ve Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi geniş kitleleri temsil eden en önemli örgütlerdi. Sıkıyönetim Tutukevinde Kürt toplumunun çeşitli kesimlerinden gelen pek çok insan vardı. Öğrenciler, köylüler, küçük esnaf, işçiler, serbest meslek sahipleri, küçük memurlar, toprak sahibi ağalar, şeyhler, aşiret reisleri... Diyarbakır ve Siirt İlleri Sıkıyönetim Komutanlığı’nda görevli askeri savcılar Kürtler ve Kürtçe hakkında resmi ideoloji tarafından formüle edilmiş, bilinen basmakalıp iddiaları ısrarla ileri sürüyorlardı. Kürtçe konuşan ve tek kelime Türkçe bilmeyen kişilerin bile Türk olduğunu söylüyorlardı. Savcılarla veya mahkemeye sanıklar arasında bir tercüman olmasına rağmen Kürtçe diye bir dilin olmadığı, bu isimle bilinen dilin Türkçenin bir şivesi olduğu iddia ediliyordu. Profesörler, üniversiteler, savcılar tarafından ifade edilen bu görüşleri coşkuyla savunuyorlardı. “Bilimsel düşünce budur, en

* İsmail Beşikçi, *Devletlerarası Sömürge Kürdistan*, Alan Yayınları, 1990.

son bilimsel incelemeler bu olguları ortaya koymuştur,” diyorlardı. Bu iddialarla fiili durum arasındaki uzlaşmaz çelişkiler 1971 Doğu Duruşmaları'nun en temel boyutlarından biriydi. İşte bu bakımlardan, 1971 Doğu Duruşmaları, Kürtlerin tarihinde çok önemli bir dönemin açılmasına neden olmuştur. Duruşmalar sürecinde Kürt insanı, kendi kimliği üzerinde, Kürt halkı, Kürt toplumu, Kürt tarihi, Kürt dili, Kürt kültürü, Kürt edebiyatı, Kürdistan gibi kategoriler üzerinde düşünmeye başlamıştır. Anlama, kavrama ve anlatma süreci, gözaltı-mahkeme-cezaevi yaşantısından sonra da luzla ve yoğunlaşarak devam etmiştir.

1970'li yılların ortalarında, bu süreç en önemli ürünlerinden birini vermiştir. Kürtlerin, Kürdistan ve Kürt halkıyla ilgili olarak sömürge tezini geliştirmeleri bu süreçle ilgilidir. “Kürdistan bir sömürge dir”, “Kürtler sömürge bir ulustur” biçiminde ifade edilen tezler, 1974-1975 yıllarından itibaren hemen hemen bütün Kürt örgütleri ve Türk kökenli bazı örgütler tarafından benimsenmeye başlanmıştır. Bütün Kürt örgütleri ve Türk kökenli bazı örgütler bu tezlerin geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu düşünceler, Kürt toplumunun çok geniş kesimlerinde, özellikle genç kesimlerde yankı bulmuş, Kürt kimliği bilinçli ve kararlı bir şekilde savunulmaya başlanmıştır.

1980'li yıllarda, Kürt toplumu hakkındaki bilgilenmenin çok daha derinlikli ve yaygın bir şekilde geliştiği bilinmektedir. Bu süreç Kürtlerin *düşünce yapılarını* tavır ve davranışlarını da etkilemektedir, örneğin 1971 duruşmalarında Kürtler mahkemelerde Kürtçe'nin Türkçe'den ayrı bir dil olduğunu anlatmaya çalışıyorlardı. 1980'li yıllardaysa doğrudan doğruya Kürtçe konuşuyorlar, bu tavır ve davranışlarını mahkemelerde kararlı ve ısrarlı bir şekilde sürdürüyorlar.

[...]

19. Yüzyılda Sömürgelerin Kuruluğu

Sömürgecilik tarihi sömürgeleri iki ana grupta incelemektedir. Tam sömürgeler, yarı-sömürgeler. Tam sömürgeler henüz devlet kurma aşamasına gelmemiş toplumlardır. Yayılma sürecine giren ve emperyalist nitelik kazanan kapitalist bir devlet, nüfuzu altına aldığı geleneksel bir toplumun ekonomisini kendi ekonomisine bağıyor, bağımlı kılıyordu. Sömürüyü siyasal bakımdan kolaylaştırabilmek için de sömürgeleştirdiği ülke topraklarında siyasal bir örgüt kuruyordu. Bu örgüt kuşkusuz, tam anlamıyla, emperyalist devletin yani sömürgeci devletin ürünüydü. Siyasal, idari, askeri, kültürel ve ekonomik bakımdan onun denetimi altındaydı. Bu örgüt kanalıyla sömürgeye, sömürgeci devletin organları taşınıyordu. Bu organların başında Genel Vali, Komiser, Naip, Askeri Vali gibi adlarla adlandırılan yöneticiler bulunuyordu. Fakat bu örgüt, egemenliğini, sınırları önceden belirlenmiş bir ülkede gerçekleştiriyordu. Bu bakımdan bu örgütü "sömürge devlet" kavramıyla ifade etmek mümkündür.

[...]

Yarı-sömürgeler ise aslında, bir devlete sahip olan toplumlardı. Bu devletler geleneksel toplum düzeni üzerine kurulmuşlardı ve çok uzun tarihsel geçmişleri vardı. Çin, İran, Osmanlı İmparatorluğu yarı-sömürge durumundaydılar. 19. yüzyılda, emperyalist devletlerin artan nüfuz ve baskıları karşısında, bu tür ülkeler de yönetim kadrolarını eğitmek; ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve askeri kurumlarını yeniden düzenlemek gereksinimi duyuyorlardı.

Kürdistan'ın ve Kürt Ulusunun Siyasal Statüsü: Sömürge Bile Olmayan Bir Ülke, Sömürge Bile Olamayan Bir Ulus; Kimliksiz Bir Ülke, Kimliksiz Bir Ulus

Kürdistan'ın durumu tam sömürge ve yarı-sömürge statülerinden hiçbirine uymamaktadır. Kürdistan sömürge bile değildir. Kürt halkı sömürge bile olamamıştır; Kürdistan'ın ve Kürt ulusunun siyasal statüsü sömürgeci devletten bile çok aşağıda durmaktadır. Kürdistan'ın hiçbir siyasal statüsü, siyasal kişiliği yoktur. Kürtler, köleleştirilmek, kişiliksizleştirilmek, adıyla sanıyla, dilyle kültürüyle tarihten ve yeryüzünden silinmek istenen bir halktır. Amaç Kürt kimliğini tamamen yok etmektir. Kürt halkı, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden beri emperyalist güçlerin ve Ortadoğu'daki işbirlikçilerinin kendilerine dayattığı bu statüyü, daha doğrusu statüsüzlüğü kabul etmemekte, özgürlüğü için silahlı mücadele de dahil her yolu denemekte, yürütmektedir.

Burada "emperyalist güçler ve işbirlikçileri" ifadeleri üzerinde durmak gerekir. Kürdistan'ı ve Kürt halkını yok ederek yönetme konusunda emperyalist devletlerle işbirliği yapan devletler aynı zamanda işgalcidirler. (...) Türkiye, Irak, İran, Suriye gibi devletlerin işbirlikçiliği aynı zamanda işgalcilik olarak belirlenmektedir. Bu devletler Kürdistan'ı işgal ve ilhak etmişlerdir.

Sömürgeleştirilmiş bölgelerin hammadde deposu olarak kullanılması, petrol, bakır, kömür, fosfat gibi doğal zenginliklerinin, toprak, orman ve su kaynaklarının sömürülmesi, mamul maddeler için pazar olarak kullanılması, kuşkusuz Kürdistan için de söz konusudur. Fakat Kürdistan'da klasik sömürgelerde hiç görülmeyen unsurlar da vardır ve bunlar çok belirleyici bir rol oynamaktadır. Kürdistan'ı sömürgeci devletten bile aşağı statüde tutan, klasik sömürgelerde görülmeyen fakat Kürdistan'da görülen bu özelliklerdir. Yukarıda belirtildi, tekrar vurgulanmasında yarar var. Örneğin İngiltere-Uganda ilişkilerine bakalım.

Uganda isminde bir ülke var. Sömürge bir devlet. Bu ülkenin sınırları belli. Orada yaşayan bir halk var. Bu halk İngiliz değil. Uganda İngiltere sayılmıyor. Halkı İngilizleştirmek için çaba gösterilmiyor. Bunları İngilizler de biliyor, yerliler de. 1960'lı yılların sonunda Uganda anayasal görüşmeler sonunda bağımsızlığını kazandığı zaman mevcut sınırları değişmemiştir. Uganda bağımsızlığını o sınırlarıyla almıştır. İngiltere'nin Hindistan, Yeni Zelanda, Kenya, Somali, Bostvana gibi ülkelerle ilişkileri hep böyledir. Fransa'nın Tunus, Cezayir, Fas ile ilişkilerinde de bu ana boyutu görmek mümkündür. Fas, Cezayir, Tunus adında sömürge devletler var. Oralarda yaşayan halklar Fransız değil. Bu halkları Fransızlaştırmak için de çaba harcanmıyor. Bunları Fransızlar da biliyor, yerliler de. Portekiz'in Angola, Mozambik, Gine Bissau ile ilişkilerinde de durum böyle.

Kürdistan'da ise durum hiç böyle değil. Kürtler hiçbir yerde Kürt sayılmıyorlar.

Türkiye'de Türk, İran'da Fars, Irak'ta Arap, Suriye'de yine Arap sayılıyorlar. Doğal olarak ikinci sınıf "Türk", ikinci sınıf "Arap", ikinci sınıf "Fars". Dolayısıyla yoğun bir Türkleştirme, Araplaştırma, Farslaştırma politikası izleniyor. Kürt ve Kürdistan kişiliği ısrarla inkâr ediliyor. İran ve Irak'ta silahlı mücadeleler yoluyla elde edilmiş kazanımları değerlendirmek ayrı bir konu.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra, Irak, Suriye, Ürdün, Filistin; Lübnan gibi sömürge (manda) devletler kurulmuştur. Fakat bir Kürdistan devleti kurulmamıştır. Örneğin İngiltere'nin sömürgesi Kürdistan, sömürge bir Kürdistan kurulmamıştır. Kürt ulusu Kürt ve Kürdistan adları dillerden ve tarihlerden silinmek üzere bölünmüş, parçalanmış ve paylaşılmıştır. Her bir parçası da İngiltere'ye bağlı Irak, Fransa'ya bağlı Suriye gibi manda (sömürge) devletlerin ve Türkiye'nin egemenliğine terk edilmiştir. Doğu Kürdistan ise, 17. yüzyılın ortalarından itibaren İran'ın

egemenliği alımdaydı. Bu dayatmalara karşı Kürtlerin özgürlük ve bağımsızlık mücadeleleri, ulusal hakları için yaptıkları mücadeleler de kanla boğulmuştur. Örneğin Güney Kürdistan'da Şeyh Mahmut Berzenci ve daha sonra Molla Mustafa Barzani; Doğu Kürdistan'da Simko ve Kadı Muhammed tarafından yürütülen mücadeleler; Kuzey Kürdistan'da Koçgiri'de yürütülen mücadeleler; Şeyh Said, İhsan Nuri, Seyid Rıza önderliğinde yürütülen mücadeleler... hep kanla boğulmuştur. Emperyalist İngiltere ve Ortadoğu'daki yerli işbirlikçilerinin ortak düşünceleriyle ve ortak harekâtlarıyla. Bu bakımdan Kürdistan'ın sınırları açık seçik belli değildir. Kürdistan'ı ortak sömürge olarak kullanan devletler iç ve dış sürgünlerle, katliamlarla, soykırımlarla, Balkan göçmenleri ve Afganistan mültecileri politikalarıyla, Türkleştirme, Araplaştırma ve Farslaştırma çabalarıyla nüfus yapısını değiştirerek, doğal sınırlarda önemli değişiklikler yapmışlardır. Kürtleri sürgüne gönderme ve yerlerine, Türk, Arap ve Fars nüfus yerleştirmeye çalışmak, Kürdistan'da en verimli topraklarda Devlet Üretme Çiftlikleri ve askeri garnizonlar kurmak, Kürdistan'ı ortak sömürge olarak kullanan devletlerin ısrarla ve bilinçle uygulamaya koydukları ve uyguladıkları politikalarıdır.

Kürdistan'ın küçük bir kesiminin de Sovyetler Birliği'nde, bugünkü Ermenistan'ın sınırları içinde olduğunu unutmamak gerekir. Sürgün politikaları orada da uygulanmıştır. Kürtler, 1944 yılında, yığınlar halinde Orta Asya'ya sürgüne gönderilmişlerdir.

Böl-Yönet Politikasının Sömürgecilere Sağladığı Kolaylıklar

[...]

Kürdistan üzerinde, 1915-1925 yılları arasında emperyalist bir mücadele vardı. Kürdistan üzerinde hak iddia edenler, Kürdistan'dan çıkan olanlar, daha büyük pay koparabilmek için birbirleriyle yoğun ve açık bir mücadeleye, çatışmaya gitmişlerdi. Bu dönemi karakterize eden temel boyut çatışmadır, silahlı mücadeledir. Fakat taraflar bu dönemin sonunda Kürdistan üzerindeki hak iddialarında ve çıkarlarında uzlaşma yolunu seçtiler. Bu da Kürdistan'ın bölünmesini ve paylaşılmasını getirdi. Bundan sonraki döneme karakterini yeren temel boyut ise, işbirliğidir. Kürdistan'ı bölen, parçalayan ve paylaşan güçler, bu çıkarları sürdürmenin yolunu işbirliğini güçlendirmek olduğunu bilmektedirler.

İsrail'in Filistinliler için uyguladığı, politikayla, İran, Irak, Türkiye, Suriye gibi devletlerin Kürtlere karşı uyguladığı politikanın karşılaştırılması önemli ipuçları vermektedir. Örneğin, 1988 yılı başından itibaren Filistinliler ve İsrail güvenlik güçleri arasındaki mücadeleler, gerek Türk basını, gerek TRT tarafından bütün ayrıntılarıyla verilmektedir. Basında fotoğraflar, TV de görüntüler olayları uzun uzun yansıtmaktadır. İsrail'in Filistin politikasını kınayan gösteriler düzenlenmekte, mitingler, açık oturumlar, paneller yapılmaktadır. Günlük basında ve TRT'de bunlar da yer almaktadır. Sol siyasal akımlar ve sağ siyasal akımlar bu gösterilerde ve mitinglerde coşkuyla yer almaktadır. Bunlar elbette yerine getirilmesi gereken görevlerdir. Günlük basın ve TV'lerin bu konuya duyarlı olması yine çok normal bir davranıştır. Sorun bu değildir. Sorun yine aynı tarihlerde, Ortadoğu'nun başka bir yerinde cereyan eden olaylara bakıştan kaynaklanmaktadır.

1988 yılı Mart ayı ortalarında, Güney Kürdistan'da Halepçe kenti, İran yönetimiyle ortak hareket eden Kürt peşmergelerin eline geçmiştir. Sömürgeci Irak yönetimi, kenti terk etmek zorunda kalmıştır. Fakat geri çekilirken kente kimyasal silahlarla saldırmıştır. Ajansların verdiği habere göre 5 bin Kürt insanı kimyasal silahların kullanılması sonucu yaşamlarını kaybetmiştir. 10 bin kişinin üzerinde yaralı vardır. Kürt kaynakları bu sayıların aslında çok daha büyük olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu kuşkusuz büyük bir soykırımdır. Bu soykırımda çocuklar, kadınlar, yaşlılar kitleler halinde yaşamlarını yitirmişlerdir. Bu vahşet karşısında, Türk Hükümeti'nin, Türk siyasi partilerinin, Türk üniversitesinin, yazarların, günlük Türk basınının, TRT'nin sergilediği tavır, üzerinde dikkatle durulması gereken bir tavidir. Filistin-İsrail mücadelesinde bir Filistinlinin ölümünü yoğun bir biçimde protesto eden, kamuoyuna duyuran bu kurumlar, Güney Kürdistan'da, Halepçe'de 5 binden fazla Kürt insanının katledilmesine, 10 binden fazla insanın yaralanmasına neden olan soykırım karşısında sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Olayı görmezden duymazdan gelmişlerdir. Sorunun odak noktası budur.

Kimyasal silahları ABD Vietnam'da kullanamamıştır. Sovyetler Birliği Afganistan'da Mücahitlere karşı böyle bir silahı kullanmamıştır. İsrail bu tür silahları Filistinlilere karşı kullanamaz. İsrail Filistinlilere ve Filistin Kurtuluş Örgütü'ne, ne kadar öfkeli ve hınçlı olursa olsun, bu silahları kullanamaz. Kafasından böyle silahları kullanmak gerektiğini geçirse bile fiili olarak kullanamaz. Gayet açık. İslâm ülkelerinin tepkilerinden, Arap ülkelerinin tepkilerinden, komşu ülkelerin, uluslararası kamuoyunun tepkilerinden çekindiği için bu tür silahları kullanma cesaretine sahip olamaz. Her şeyden daha önemlisi kendi kamuoyundan çekindiği için kimyasal silahları kullanamaz. Zira İsrail'in demokratik bir toplum olduğunu da unutmamak gerekir. Fakat Saddam Hüseyin bu silahları gayet rahat ve kolay

bir şekilde kullanabilmektedir. Çünkü Kürtlere karşı bu silahları kullandığı zaman bile komşu devletler tarafından, Arap devletleri tarafından, Türkiye tarafından, İslâm ülkeleri tarafından eleştirilmeyeceğini bilmektedir. Uluslararası demokratik kamuoyunun tepkilerine de kulağını tıkayabilmektedir. Öyleyse Saddam Hüseyin'in Güney Kürdistan'da böylesine büyük cinayetler işleyebilmesinin, soykırım uygulayabilmesinin ana nedeni bu tepkisizliği hesaplamış olmasındadır. Bu kuşkusuz, böl-yönet politikasının sağladığı bir kolaylıktır. Nitekim, İran-İrak savaşı sırasında, kimyasal silahlar, her iki ülke tarafından da sadece Kürtlere karşı kullanılmaktadır. Ulusal kurtuluş mücadelesi yürüten Kürtlere karşı.

Sömürgeci ve faşist Irak yönetiminin Güney Kürdistan'da, Halepçe'de kimyasal silahlar kullanması 17 Mart 1988 tarihine rastlamaktadır. İslâm Konferansı zirvesinin Kuveyt'te toplanması ise 20 Mart 1988. İslâm Konferansı Zirvesi, Afganistan sorunundan Filistin sorununa, İran-İrak savaşından Bulgaristan'daki Türk toplumu olma özellikleri baskı altında tutulan Türkler sorununa kadar her şeyi ince ince tartışmış, kararlar almıştır. Fakat Kürtlere karşı soykırım uygulaması gündeme gelmemiştir, bu soykırım konuşulmamıştır. Afganistan'daki varlığından dolayı Sovyetler Birliği kınanıyor, Filistinlilere uyguladığı terör politikasından dolayı İsrail kınanıyor. Bulgaristan'daki Türklerin isimlerini değiştirdiğinden ve onları Bulgarlaştırmaya çalıştığından dolayı Bulgaristan kınanıyor. Fakat 5 binin üzerinde çocuk, kadın, yaşlı Kürt insanını bir çırpıda soykırıma uğratan, on binlercesini ağır yaralayan Saddam Hüseyin rejimini kınamak, soykırım eylemini konuşmak kimsenin aklına gelmiyor. İşte Saddam Hüseyin yönetiminin soykırım uygulayabilecek rahatlığı kendisinde bulmasının temel nedeni budur. Bu eyleminden dolayı uluslararası İslâm kurumlarında, Arap kurumlarında eleştirilmeyecektir, bunun hesabı kendisinden sorulmayacaktır. Sorun uluslararası kurumlara gerektiği gibi

yansıyamayacaktır. Bu tür kurumlarda Kürtlerin temsil edilmesine ise, zaten canla başla karşı çıkmaktadır. Bunlar, böl-yönet politikasının ve uygulamalarının sömürgecilere sağladığı kolaylıklardır. "Kürdistan'ın ortak sömürge olarak kullanılması", "Kürdistan'ın devletlerarası sömürge olarak değerlendirilmesi" kavramlarından bu ilişkileri anlamak gerekiyor.

19. yüzyılın sonlarında Afrika'nın İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Portekiz, İspanya, Almanya gibi emperyalist Avrupa devletleri arasında paylaşılmasıyla, Kürdistan'ın 20. yüzyılın ilk çeyreğinde İngiltere, Fransa gibi emperyalist güçlerin, Kemalistlerin ve İran'ın işbirliğiyle bölünmesi, parçalanması ve paylaşılması arasında çok büyük farklar vardır. Bugün Afrika'da 50'ye yakın bağımsız devlet vardır. Ve bu devletler, 1885'te yukarıda belirtilen emperyalist güçlerce çizilen sınırlarla bağımsız olmuşlardır. Kürt ulusu ise, Ortadoğu'da 30 milyona yaklaşan nüfusa sahip olduğu halde, bu nüfusa yaraşır bir siyasal statüye sahip değildir. Silahlı mücadelelerle kimliğini korumaya ve kendisine dayatılan, emperyalist sömürgeci ve ırkçı çözümleri hükümsüz bırakmaya çalışmaktadır.

[...]

Ortak Sömürge Kürdistan

Ortadoğu'da Filistin'in konumuyla Kürdistan'ın konumu arasında çok derin farklar vardır. Kürtlerin etrafı hep düşman güçlerle çevrilidir. Kürtler, adeta, bir cehennem içinde varlıklarını korumaya ve sürdürmeye çalışmaktadırlar. Filistin'in çevresindeyse hep dost güçler veya dost olduğu söylenebilecek güçler vardır. Filistin'in tek düşmanı vardır: İsrail. İsrail'e de sadece Filistinliler değil, 22 tane Arap ülkesi, 42 tane Müslüman ülkesi de düşmandır veya en azından dost değildir. Bölme, parçalama ve paylaşma Kürtlerin düşmanlarını artırmış, onları dostsuz bırakmıştır. Son yıllarda Kürtlerin dostlarının da belirdiğini ve

bunların sayılarının gittikçe arttığını da görüyoruz. Fakat bunlar Kürdistan'dan çok uzak coğrafyalardır.

[...]

Öte yandan bölünmenin ve paylaşılmanın etkileri uluslararası politikalarda da kendini açık bir şekilde göstermektedir. Çünkü; Filistin sorunu bir Arap sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan Arap devletleri ile iyi ilişkiler kurmak ve geliştirmek isteyen devletler Filistinlileri, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü yoğun bir şekilde desteklemek durumundadırlar. Bu zorunluluğu hissetmektedirler. Fakat Kürt sorunu ise anti-Arap bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır; işte bu yüzden, devletler Araplarla iyi ilişkiler kurmak ve geliştirmek istedikleri zaman Kürtlere karşı Arapları, dolayısıyla Irak'ı veya Suriye'yi desteklemek, Arap politikalarının yanında yer almak gerektiğini düşünmektedirler. Kürtlerin ulusal kurtuluş mücadelelerini, varlık mücadelelerini görmezden, duymazdan gelmektedirler. Zira Arap ülkeleri petrol bakımından zengin olan ülkelerdir. Araplarla ticareti geliştirmek, bu ülkelere yapılan ihracatı artırmak, bu ülkelerde ihaleler kazanmak, yatırımlar yapmak, bu ülkelere sermaye göndermek çok önemli bir ekonomik ve politik bir faaliyet olarak ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki Kürtlerin mücadelesi sadece, anti-Arap bir mücadele olarak belirmemektedir. Bu aynı zamanda, anti-Türk, anti-Fars bir mücadele olarak gelişmektedir. Bu bakımdan Türkiye'yle ve İran'la yalan ilişkiler kurmak ve geliştirmek isteyen devletler Kürtlerin haklı mücadelelerini görmezden, duymazdan gelmektedirler. Türklerin ve Farsların ırkçı ve sömürgeci politikalarının yanında yer almaktadırlar. Zira ticari ilişkilerin geliştirilmesi, insan hakları gibi, ulusların eşitliği gibi bazı çağdaş ve evrensel değerleri çok geri planlara atabilmektedir. Türkiye, İran, Irak, Suriye gibi devletler de ticari potansiyellerini, yatırım potansiyellerini, ülkede açtıkları çeşitli

ihalelerini, etkili bir şantaj olarak ustalıkla kullanmanın yolunu ve yordamını bilmektedirler. (...)

Bütün bunlardan dolayı, Filistinliler uluslararası politikalar da, uluslararası kurumlarda yoğun ve sıcak bir biçimde desteklendikleri halde, Kürtler en az Filistinliler kadar haklı olan mücadelelerinde hep desteksiz bırakılmaktadırlar. (...)

Sovyetler Birliği gibi, Amerika Birleşik Devletleri gibi devletler, Avrupa Topluluğu gibi örgütler de politikalarını daha çok böyle bir çerçeveye içinde oluşturmaya çalışmaktadırlar. Kürtlere karşı 100 milyonluk Arap nüfusun ekonomik ve sınai potansiyellerini hesaplamaktadırlar. Kürtlere karşı İran'ı ve Türkiye'yi yine aynı biçimde değerlendirmektedirler. Sosyalist ve komünist devletlerin politikaları da aşağı yukarı yine bu çerçeveye içinde oluşmaktadır. Soruna Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı gibi sosyalizmin temel prensipleri açısından bakılması son derece yanıltıcı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Fiili durumlara bakıldığında sosyalist ve komünist devletlerin politikalarıyla kapitalist devletlerin politikaları arasında önemli farkların olmadığı bilinmelidir. Hatta görmezden gelme, duymazdan gelme rolünde birinci gruptakilerin çok daha başarılı olduğu bilinmektedir; örneğin, Güney Kürdistan'da Kürtlere karşı kimyasal silahlar kullanılmasına Amerika Birleşik Devletleri'nden çeşitli Avrupa devletlerinden, dünyadaki başka devletlerden, cılız da olsa Irak'ı kınama tavırları gösterildiği halde, başta Sovyetler Birliği olmak üzere Doğu Bloku ülkelerinden en ufak bir protesto tavrı yükselmemiştir. Bir de Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından böyle bir protesto ve kınama tavrı ifade edilmemiştir. Bu da hüznün verici bir davranıştır. (...)

Bütün bunlar Kürdistan'ın bölünmesinin ve paylaşılmasının ortaya çıkardığı nesnel durumlardır. Böl-yönet politikası bu politikayı uygulayanlara büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Kürdistan'ın ortak sömürge olarak kullanılması ilgili devletlerin işbirliğini güçlendirmektedir.

Kürt Sorunu Azınlık Sorunu Değildir

Burada, Kürtlerin bir azınlık olmadıklarını da vurgulamak gerekir. Kürtler Kürdistan'da kendi yurtlarında, kendi ülkelerinde yaşamaktadırlar. Bölgenin yerli halkı olup buraya, başka bir yerden gelmemişlerdir; örneğin, Türklerin Anadolu'ya gelmeleri 11. yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır. Kürtler ise, Araplar ve Farslar gibi Ortadoğu'nun yerli halklarındandır. Yalnız, Kürtler, emperyalist ve sömürgeci politikalarla bölünmüş, parçalanmış ve paylaşılmıştır. Bu bölünme ve paylaşılma elbette, ilgili devletlerin sınırları içinde Kürt nüfusunun sayısını az göstermektedir. Kaldı ki 15-20 milyonluk azınlık olmaz. Azınlık daha farklı bir kavramdır.

Son zamanlarda Bülent Ecevit gibi ırkçı ve sömürgeci bazı Türk siyaset adamları Kürtlerin azınlık olmadıklarını, Türkler gibi, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran bir çoğunluk olduklarını da söylemektedir. Bunun için Kürtler; dil, kültür hakları, ulusal haklar ve demokratik haklar ileri sürmemelidirler. Bu tür hakları isterlerse, savunurlarsa ayrıcalık istemiş olurlar; bölücülük yapmış olurlar. Çünkü Kürtler de Türkler gibi Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran bir halktır. Öte yandan, Bülent Ecevit'e göre, Türk, bir etnik grubun adı değildir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Misak-ı Milli sınırları içinde kalan Türklerin, Kürtlerin, Çerkezlerin, Arapların vs. oluşturduğu bir karışımın ve kaynaşmanın ortaya çıkardığı yeni bir ulusun adıdır.

Bu kandırmacayı da şiddetle reddetmek gerekiyor. Çünkü, azınlığın haklarına bile, örneğin; Ermenilerin, Rumların, Yahudilerin haklarına bile sahip olmayan bir çoğunluk nerede görülmüştür? Türkiye, Kürtlerin ulusal ve demokratik haklarını tanımamak için, "Kürt diye bir millet yoktur, herkes Türktür" diye inkâr yoluna sapmaktadır. Yani Kürtlerin varlığını inkâr ederek, onları Türk kabul ederek, olmayan bir halk için, olmayan bir millet için haklar istenemeyeceğini ifade etmeye çalış-

maktadır. Bülent Ecevit gibi bazı ırkçı ve sömürgeci Türk siyaset adamları ve Türk aydınları ise, “Kürtler zaten çoğunluktur” diyerek ulusal ve demokratik hakları yok sayma çizgisini izlemektedirler. Bunlar resmi ideolojinin aralarında çok küçük değişiklik olan iki ifade biçimidir. Ve bu düşünceler, ancak, Türkesi, Türkesi göre ve Türk usulü bir demokrasi anlayışının bir ürünü olabilir. İrkçı ve sömürgeci bir zihniyetin üreteceği demokrasi de ancak bu kadar olabilir. Fakat bu tür kişiler, Bulgaristan’da herhangi bir gazetecinin, oradaki Türk azınlığı ile ilgili olarak, “Bulgarca öğrenmemişlerse, bunun suçlusu Türkler değil, Bulgarca öğretmeyen devlettir...” biçimindeki açıklamalarına şiddetle tepki gösteriyorlar. Türkçe konuşmanın ve Türkçe öğrenmenin temel bir hak olduğunu belirtiyorlar. İrkçılık kısaca budur. Kendi ulusu için istediği hakları; örneğin dil, kültür haklarını, başka bir halk için, başka bir ulus için layık görmemek. Bu ırkçı ve sömürgeci zihniyet insanları ve kurumları çifte standartlı düşünmeye ve davranmaya zorlamaktadır.

Bülent Ecevit gibi Türk siyaset adamları ve aydınları, Batılı devletleri, Batı kamuoyunu, Bulgaristan Türklerine yapılan baskı ve zulmü yeterince protesto etmemelerinden dolayı çifte standartlı olmakla suçlanmaktadır. Bu kişiler bu tür suçlamalar yaparlarken bile kendi çifte standartlarını gizleyememektedirler. Zira Türkiye’de Kürtlere yapılan baskı ve zulüm, Bulgaristan’da Türklerle yapılan baskı ve zulümden kat kat ağırdır. Türk siyaset adamları ve Türk aydınları kendi devletlerinin Kürtlere karşı uyguladığı baskı ve zulmü eleştirmedikleri, bu ırkçı ve sömürgeci uygulamalara karşı çıkmadıkları, bunlarla mücadele etmedikleri, baskı ve zulüm politikalarını benimsedikleri sürece, yani çifte standartlı kaldıkları sürece, Bulgaristan Türkleri hakkındaki istemleri de Batı’da ciddiye alınmayacaktır. Zira Batı son yıllarda, Kürt sorununu daha yakından kavramaya başlamıştır. Batı’nın demokratik kurumlarının ve demokratik kamu-

oyunun Kürt sorununa ilgisi günden güne artmaktadır ve ilgi yoğunlaşarak sürmektedir.

Kürt sorunu azınlık sorunu değildir. Azınlık haklarıyla ilgili bir sorun değildir. Kürt sorununun temelinde, Kürt ulusunun ve Kürdistan'ın, emperyalist güçlerce ve Ortadoğu'daki işbirlikçilerince bölünüp parçalanması, paylaşılması ve Kürt ulusunun bağımsız devlet kurma hakkının gasp edilmesi yatar.

Bu konuyla ilgili olarak, son zamanlarda vurgulanan bir kavrama da dikkat çekmek gerekir. Erdal İnönü gibi, Coşkun Kırca gibi, Kürdistan'da uygulanan Türk sömürgeciliğinin ve ırkçılığının has isimleri "pan-Kürdizm" diye bir kavramdan söz etmeye başladılar. Erdal İnönü, Kürt sorununu programlarına almayacaklarını, alırlarsa bölücülük, ayrımcılık yapmış olacaklarını söylüyor. Kürdistan'ın İngiliz ve Fransız emperyalizmiyle işbirliği yapılarak bölünmesi, parçalanması ve paylaşılması karşısında en ufak bir eleştiri getirmeyen ırkçı ve sömürgeci Türk siyaset adamları ve yazarları, Kürtlerin derlenmelerini ve toparlanmalarını, birbirlerinden haberdar olmaya başlamalarını "pan-Kürdizm" diye suçlamaları çok ibret verici bir davranıştır. Banların Kürtlere önerdikleri statü köleliktir. Bu bakımdan, 14-15 Ekim 1989 günleri Paris'te toplanan "Kürtler: İnsan Hakları ve Kültürel Kimlik" konulu toplantıya katıldıkları için Kürt kökenli yedi milletvekilini partiden ihraç etmişlerdir. Daha önce de Türkiye AT Karma Parlamento Komisyonu'nda Kürtlerle ilgili bir konuşma yapmasından dolayı Kürt kökenli bir milletvekili daha ihraç edilmişti. Türk ırkçılığının ve sömürgeciliğinin has partisi CHP'nin bir uzantısı olan SHP'nin bu tavırları hiç sürpriz değildir. Zira bu parti politikalarını halk yığınlarının arzularına ve isteklerine göre değil, resmi ideolojiye göre, "hassas çevreler"e göre oluşturmaktadır. "7 değil, 57 milletvekili de partiden ayrılrsa, oralardan hiç milletvekili gelmese de bunların partiden ihraç edilmeleri gerekir. Bu ulusal bir sorundur" sözü bunu anlatmaktadır.

Fakat, bu ırkçı ve sömürgeci politikanın uygulanmasında Kürtlerin kullanılması, Kürtlerin de(!) buna pek teşne olmaları insanlık adına utanç verici bir davranıştır. Yüz kızartıcı bir davranıştır. 1989 yılı Aralık ayı başlarında, Brüksel’de toplanan Batı Avrupa Birliği Parlamenterler Meclisi toplantılarına gözlemci olarak katılan SHP’li üyelerin gösterdiği tavır bunun çarpıcı bir örneğidir. Batı Avrupa Birliği Parlamenterler Meclisi, “Kürtler yaşadıkları ülkelerde idari ve kültürel özerkliğe sahip olmalıdırlar” biçiminde bir karar almıştır. SHP’li üyeler bu karara karşı çıkmışlar ve bu kararı bozmaya çalışmışlardır. “Biz Türkiye’de çok rahatız, özerklik falan istemiyoruz” demişlerdir. Biz özerk olmak istemiyoruz, biz köle kalmak istiyoruz diye yırtınan bu SHP’lilere Batı Avrupalı parlamenterler küçümseyerek bakmışlardır. Bu Kürtlere(!) insan hakları, demokrasi ve özgürlük dersleri de vermeyi ihmal etmemişlerdir. (*Cumhuriyet*, 6 Aralık 1989) SHP’nin bu tür toplantılara Kürt kökenli(!) milletvekillerini göndermesi, elbette, bilinçli, hesaplı bir politikadır. Türk ırkçılığının ve sömürgeciliğinin çirkin bir görünümüdür. Kürtler özerk olmalıdır diyeni, bu tür konuşmalar yapılan toplantılara katılanları partiden ihraç ediyor, “özerklik falan istemiyoruz, köle kalmak istiyoruz” diyebilecek olanları da Kürt sorununun konuşulduğu benzer toplantılara gönderiyor. Hatta hükümet, bu görevi sosyal demokrat(!) olduklarından, sadece SHP’lilerin üstlenmesini istiyor.

Burada, kısaca, ırkçılık üzerinde durmakta yarar vardır. Irkçılığı, her zaman, bir zamanlar ABD’de olduğu gibi, veya Güney Afrika’da olduğu gibi yerleşme mahallerini ayırmak, okulları ayırmak, kahvehaneleri ayırmak, plajları ayırmak vs. olarak anlamamak gerekir. Türk usulü ırkçılık da böyle oluyor. Devlet terörü kullanarak Kürt kültürünü yok etmek ve Kürtlere Türk dilini ve Türk kültürünü dayatmak. Kürt dilinin ve Kürt ulusunun varlığını inkâr etmek, herkesi Türk saymak. Bu tür ırkçılığın dünyada bir eşi daha yoktur. Bu nitelikleriyle, örneğin, Gü-

ney Afrika'da uygulanan ırkçı politikadan çok daha yıkıcı, parçalayıcı ve geridir. Kürdistan'da uygulanan Türk sömürgeciliğinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Klasik Sömürgelerin Tasfiyesi ve Kürdistan

Klasik sömürgelerde Kürdistan arasında çok önemli bir fark daha vardır. Birinci Dünya Savaşı sonunda Milletler Cemiyeti çerçevesinde sömürgeler kurulurken, daha doğrusu sömürgelerin yeni statüleri belirlenirken, bunun sonsuza dek sürecek bir çözüm olduğu düşünülmemiştir. Emperyalist ve sömürgeci devlet, sömürgecinin ekonomik siyasal ve idari yapısını güçlendirdikten sonra, oradan ayrılacak, oraya bağımsızlık verecektir. Bu süreç içinde halkı "medenileştirme" görevini de yerine getirmiş, yerli halkı medenileştirmiş olacaktır; örneğin, Afrika'da silahlı mücadeleler sonucunda bağımsızlık kazanmış ülke sayısı azdır. Afrika'daki bağımsızlıklar daha çok, anayasal görüşmeler sonucunda kazanılmıştır. Kürt ulusuna dayatılan çözüm ise, değişmesi hiç istenmeyen bir çözümdür. Kurtuluşunun sonsuza kadar, kişiliksiz, köle, bölünmüş, parçalanmış, paylaşılmış, birbirlerinden tecrit edilmiş kalması istenmektedir. Bu bakımdan, Kürdistan'ın siyasal statüsü sömürgelerden bile daha aşağıdadır. Kürdistan sömürge bile değildir. Kürt kişiliği ve Kürdistan kişiliği yoktur.

Klasik sömürgelerin oluşturulmasına neden olan olaylar elbette, Kürdistan için de söz konusudur. Kürt sorununu, Kürdistan sorununu belirleyen bunlar değildir. Kürdistan'ın klasik sömürgelerde görülenlerden çok daha ağır sorunlarla karşı karşıya bırakılmış olmasıdır. 19. yüzyıla bakalım. Sömürgeciliğin başlamasına neden olanı olayların başlıcaları şunlardır: Bir kere endüstrileşen ülkeler hammadde gereksinimi duyuyorlar. Petrol, demir, krom, kauçuk vs. gibi hammaddeler ise ancak Orta-doğu, Uzakdoğu, Orta ve Güney Amerika, Afrika gibi kıtalarda

bulunuyor. Bunlar ister istemez o kıtalara, o bölgelere olan ilgiyi arttırıyor. Avrupa'nın endüstrileşmiş ülkelerinde üretilen mallar için yeni pazar alanları da gerekiyordu. Hammadde deposu olan bu ülkeler, yeni pazar alanları olarak da düşünülüyor.

Endüstrileşmiş ülkeler arasında bu bölgelere ulaşma konusunda önemli bir rekabet başlıyor. Bu devletler "o bölgeyi ben almazsam, başkaları alacak" anlayışı içine giriyor. Bu bakımdan mümkün olduğu kadar erken davranıp, bölgeyi kendi ekonomisine bağlamanın yollarını arıyor. Teknisyenlerini, idarecilerini, tüccarlarını, eğitimcilerini, din adamlarını, güvenlik görevlilerini vs. oraya göndermeye başlıyor. Burada, sömürgeciliği doğuran önemli bir neden daha ortaya çıkıyor, insanların yerlilere, yamyamlara, Kızılderililere karşı koruma önemli bir gerekçe olarak ortaya çıkıyor. Bu da güvenlik güçlerinin oradaki sayısının artmasına neden oluyor.

Bütün bunların ötesinde herhangi bir bölgenin sömürgeleştirilmesinde veya o bölgenin emperyalizmin etkisi altına alınmasında bazı stratejik nedenler de rol oynuyor; örneğin, 1960'lı yıllarda ABD'nin Vietnam ile ilişkilerini bu ilişkiler çerçevesinde değerlendirmek daha yerinde bir harekettir. Burada, doğal kaynakları sömürmek, bölgeyi pazar olarak değerlendirmek temel amaç değildir. Temel amaç stratejiktir. Vietnam'ı denetim altında tutan bir güç, tüm Uzakdoğu'yu denetleme olanağına sahip olmaktadır. Vietnam'ı denetleme gücünde meydana gelen bir kayıp ise tüm Uzakdoğu'daki etkinliğinin azalmasına neden olacaktır. Bu ABD dış politikasında "Domino Teorisi" olarak adlandırılıyor. Güneydoğu Asya ülkelerinden herhangi birinde meydana gelen bir devrimci hareket sonunda, ülke, devrimcilerin, komünistlerin eline geçerse, öteki ülkelerdeki yönetimler de, zaman içinde, sırayla, devrimcilerin eline geçer. ABD dış politikası Güneydoğu Asya'da tümüyle geriler.

Bu özellikleri Kürdistan'ın sömürgeleştirilmesi sürecinde de izlemek mümkündür. Kürdistan'ın petrol kaynakları, su kay-

nakları, bakır, demir, fosfat, kömür kaynakları ve öteki doğal zenginlikleri, “ben ele geçirmesem başkaları ele geçirecek” anlayışı, oradaki “soyumu koruyorum” düşüncesi sömürgeleştirme olayında çok önemli hareket noktalarıdır. Fakat bugün Kürt sorununu belirleyen, bu özellikler değildir. Sorunu belirleyen Kürdistan’ın bölünmesi, parçalanması ve paylaşılmasıdır. Yani sömürgeleştirmenin ve sömürge politikalarının çeşitli devletler tarafından ortaklaşa uygulanmasıdır. Ve bu süreçten stratejik bir çıkar umulmasıdır.

Sömürgeciliğin bir devlet yerine birkaç devlet tarafından uygulanmasını bir nicelik sorunu olarak değerlendirmemek gerekir. Sömürgeciliğin birkaç devlet tarafından, Kürdistan’da olduğu gibi dört devlet tarafından ortaklaşa uygulanması, sömürge-sömürgeci ilişkilerinin niteliğini, içeriğini de değiştirmektedir. Bunu “sömürge bile olmayan bir ülke”, “sömürge bile olmayan bir ulus” kavramlarıyla ifade etmeye çalışıyoruz.

“Balkanlaştırma” politikası ile Kürdistan’ın bölünmesi, parçalanması ve paylaşılması olayını da birbirlerine karıştırmamak gerekiyor. “Balkanlaştırma” da bir çeşit böl-yönet politikasıdır. Burada birbirine düşman halklar yaratılarak, bu halkların yaşadığı bölge siyasal bakımdan istikrarsız bir hale getirilir. Bu halklar aynı bölgede birbirleriyle yan yana veya iç içe yaşayan halklardır. Bu halklar arasında çelişkiler yaratılır ve bu çelişkilerin derinleştirilmesi sağlanır. Halklar birbirlerine düşman edilir. Bu aslında emperyalist devletlerin böylece üzerindeki çıkar çalışmalarının bir göstergesidir. Halbuki, Kürdistan’ın bölünmesi, parçalanması ve paylaşılmasında tam zıt bir sürecin yaşandığını görüyoruz. Kürdistanı ortak sömürge olarak kullanan devletler, bu çıkarlarını sürdürebilmek için birbirleriyle işbirliği yapmak zorundadırlar. Fakat Kürt ulusal güçleriyle bu sömürgeci devletlerarasında bir çelişki oluştuğu zaman istikrarsızlık başka bir yönden yine oluşmaktadır. Bu sömürgecilerin düşüncelerine ve eylemlerine rağmen oluşan bir istikrarsızlıktır.

Kürdistan Üzerinde Emperyalist Bölüşüm Mücadelesi 1915-1925

Böl-yönet politikası elbette emperyalizmin politikasıdır. Fakat, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bölünen Kürdistan'dır, parçalanmış ve paylaşılan Kürt ulusudur. 1923 Lozan Antlaşması'nın en önemli yönlerinden biri Kürt ulusu ve Kürdistan üzerinde yürütülmüş bir emperyalist bölüşüm antlaşması olmasıdır. Bu bakımdan Lozan Antlaşması Kürtler ve Türkler açısından son derece farklı şeyler ifade eder. Lozan Antlaşması Türkler için bağımsız bir devletin kurulmasıdır. Bağımsız Türk Devleti'nin uluslararası bir antlaşmayla garanti altına alınmasıdır. Kürtler için ise esarettir; köleleşmenin, sömürgeleşmenin kurumlaşmasıdır. Kürdistan'da devletlerarası sömürge sisteminin kurulmasıdır. Tarihe her zaman sınıf mücadelesi açısından bakmak, etnik grupların istek ve iradelerini gözden uzak tutmak, olayları her zaman çözümleyici olamıyor. Tarihe etnik gruplar açısından, onların istek ve iradeleri açısından da bakmak gerekir. Örneğin Türk-Yunan Savaşı'na Yunanlılarla Türklerin bakış açıları çok farklıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu Araplarla Türkler çok farklı anlatmaktadırlar. Ermeni sorunu konusunda Ermenilerle Türklerin görüşlerinin çok farklı olduğu bilinmektedir. Bunun gibi Osmanlı tarihine, Bulgar ve Romen tarihçileriyle Türk tarihçileri çok farklı yorumlar getirmektedirler. İran-İrak Savaşı'nda, İranlıların ve Arapların getirdiği yorumların çok farklı olduğu yine yakından bilinmektedir; öyleyse Kürtler kendi tarihlerini bizzat kendileri araştırmak, incelemek durumundadırlar. Türk üniversitesinin, Türk basınının, Türk eğitim kurumlarının, Türk aydınlarının ürettiği bilgiyle Kürt tarihi yazılamaz. Türk üniversitesi, Türk yazarları ancak, sömürgeciliği sürdürme ve haklı gösterme doğrultusunda bilgi üretebilirler; örneğin Kürtlerin Türklüğü hep bu kategoriler tarafından anlatılmıştır.

Olaylara etnik gruplar açısından bakmanın çok önemli olduğunu bir kere daha belirtelim. Dikkat edilirse, zaten herkes böyle yapıyor. Örneğin olaylara sınıf açısından baktığıru vurgulayan Türk Marksistleri “Türk Marksistleri” olarak bakıyorlar. Olaylara sınıf açısından bakmak, Kürt kimliğiyle bakmak konusunun ihmal edilmesini getirmemelidir.

[...]

1920’li yıllarda, Türk-Yunan ve Türk-Ermeni savaşları sırasında, Kemalistlerin İngilizlerle mücadeleleri, aslında, Kürdistan’dan daha fazla pay kapma mücadelesidir. Emperyalist ve sömürgeci bir mücadeledir. Kemalistlerin İngilizlere karşı sürdürdüğü bu mücadelenin anti-emperyalist hiçbir özü yoktur.

Bir ulus için böl-yönet politikasına hedef olmaktan daha ağır ne olabilir? Belki çok şiddetle bir deprem olur, ulusa bağlı 20 milyon kişi veya 30 milyon kişi ölümlerle karşı karşıya gelebilir. Dışarıdan gelen fizik baskıların ağırlığı karşısında halk tamamen yok olabilir. 16. yüzyılın başlarında Orta ve Güney Amerika’da, 18. ve 19. yüzyıllarda Kuzey Amerika’da yaşandığı gibi. Ateşli silahlarla gelen İspanyol ve Portekiz sömürgecileri ve öteki Avrupalılar, Kızılderili Aztek, İnka ve Maya medeniyetlerini ve kültürlerini yok etmişlerdir, halkları yok etmişlerdir. Bunlar kuşkusuz, o halkların tarihinde yaşanan çok ağır felaketlerdir. Fakat böl-yönet politikasının hedefi olmak, en az bunlar kadar ağır sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Kürdistan tarihinde çok önemli dönüm noktaları vardır; örneğin Guti-Asur, Med-Pers ilişkilerinin, Urartuların bu ilişkilerdeki konumlarının incelenmesi önemlidir. MÖ 3100 yıllarından itibaren Gutiler hakkında bilgi vardır. Ve Gutiler Mezapotamya’nın yerli halklarından biridir.

Asurluların Kürt ülkesini ele geçirmesi, bir tablette yazıldığı gibi, o günün adıyla, “Ağrı Dağı’ndan Harran’a kadar tüm Guti

ülkesinin kana boyanması" önemli bir olaydır. MÖ 600 yıllarında ise Medler Asur egemenliğine son vermiştir.

7. yüzyıl Kürtlerin tarihinde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bu, Kürtlerin Müslümanlaşmaları sürecidir. Bilindiği gibi Kürtler İslâm ordularıyla, İslâm Halifesi Hz. Ömer zamanında, 640 yıllarında karşılaşmışlardır. Bu karşılaşmanın kanlı geçtiği de bilinmektedir. O halde şu konular elbette araştırılacaktır. 7. yüzyıla kadar Kürtler, hangi toplumsal ve siyasal düzen içinde yaşıyorlardı? Ekonomik düzenleri neydi? Ne ekip ne biçiyorlardı? Nasıl ekip nasıl biçiyorlardı? Ne gibi üretim araçları ve üretim teknikleri kullanıyorlardı? Müslüman olmalarından önce dinsel yaşantıları neydi? Müslüman olmalarından önce Kürtlerin ne gibi toplumsal ve siyasal kurumları vardı? Müslümanlık bu kurumları nasıl değiştirdi? Bunlar Kürdistan tarihinde incelenmesi gereken çok önemli, konulardandır.

11. Yüzyıl Kürtlerin tarihinde yine çok önemli olan bir dönüm noktasıdır. Çünkü Kürtler, 11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Orta Asya'dan gelen Oğuz Türkleriyle karşılaşmışlardır. Bu karşılaşmanın nasıl olduğu ve sonuçlarının araştırılması önemlidir. Oğuzlarla karşılaşınca kadar Kürtlerin ekonomik ve toplumsal düzenleri neydi? O zamana kadar Kürtlerin ne tür toplumsal ve politik kuramları vardı? Dinsel yaşantıları nasıldı? Türklerle karşılaşma süreci bunları nasıl değiştirdi? vs.

13. ve 14. yüzyıllar Kürtlerin tarihinde yine önemli dönüm noktalarıdır. Kürtler bu sefer Moğollarla ve Timur'un akınlarıyla karşılaşmışlardır. Bu karşılaşmaların ve sonuçlarının Kürtler ve Kürdistan üzerinde yaptığı etkilerin araştırılması şüphesiz çok önemli olmaktadır. 16. yüzyılın ilk çeyreğinde cereyan eden olaylar Kürtler için yine önemlidir. Bu, Kürdistan'ın önemli bir bölümünün Osmanlı İmparatorluğu'na katıldığı dönemdir. 1514'te İran İmparatorluğu ve Osmanlı imparatorluğu arasında Çaldıran'da yapılan savaş sonunda Kürtlerin önemli bir bölü-

mü, İdris-i Bitlisi'nin düşünce ve eylemi sonunda Yavuz-Sultan Selim'in, yani Osmanlı Padişahının egemenliğini tanımıştır.

17. yüzyıl Kürtlerin tarihinde yine önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü 17. yüzyılın ortalarında Kürdistan, Osmanlı İmparatorluğu ve İran arasında ikiye bölünmüştür. Ondan sonra da bölünme ve parçalanma süreci derinleşerek, ufulanarak sürüp gitmiştir. Bu bölünmenin nedenleri nelerdir? Bölünmeyi ve bölmeyi düşünenler kimlerdir? Bölünme ve paylaşılma nasıl gerçekleştirilmiştir? Bölünme, parçalanma ve paylaşılma, Osmanlı ve İran politikalarının üretilmesinde ne gibi kolaylıklar sağlamıştır? Kürtlerin içinde bulunduğu zaaf nedir? Düşmanlar, Kürtlerin hangi zaaflarından yararlanarak onlara böl-yönet politikası uyguluyorlar? vs.

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Kürdistan'ın İran İmparatorluğu içinde kalan kesiminin ikiye ayrıldığını görüyoruz. İran ve Rus Çarlığı arasında, yapılan savaşlar sonunda, Kürdistan'ın Kuzeybatı taraflarında önemli bir toprak parçasının Rus İmparatorluğu'na katıldığını görüyoruz. Bütün 19. yüzyıl boyunca, Osmanlı Devleti'yle Kürtler arasında da mücadeleler vardır. Bu bakımdan bu yüzyılda gerçekleşen olaylar da Kürt tarihi açısından önemli olaylardır.

Ana hatlarıyla kısaca belirtilen bu dönemler de çok önemli olmasına rağmen, bugünü belirleyen esas olaylar Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde meydana gelen olaylardır. Bugün bir Kürt sorunu varsa, veya Kürt sorunu günümüze kadar gelmişse, bunu belirleyen esas olaylar 1915-1925 yılları arasında cereyan etmiştir. Bu Kürdistan üzerinde emperyalist bölüşüm mücadelesinin yapıldığı ve bu bölüşümün gerçekleştirilmiş olduğu bir dönemdir. Bu sırada, Kürtlerin bağımsız bir devlete sahip olup olmadıkları önemli değildir. Yani, "o dönemde bağımsız bir Kürt Devleti zaten yoktu" veya "Kürtler hiçbir zaman bağımsız bir devlete sahip olamadılar" anlayışı hiçbir şey ifade etmez. Düşünelim ki, 1885 de Afrika, Avrupalı emperya-

listler tarafından bölüşüldü ve sömürgecilik daha da kurumlaştırıldı. Fakat bu süreç, Afrika'da bağımsız devletlerin varlığına son verilerek gerçekleştirilmedi. Sömürgecilik, Afrika'da henüz devlet aşamasına ulaşmamış toplumlar, geleneksel toplumlar üzerinde yürütüldü. Sınırlar adeta cetvelle çizildi. Afrika metre metre bölüşüldü.

O halde şu soruların sorulması ve cevaplarının aranması çok önemli görevler olarak ortaya çıkmaktadır. Kürtlerin 20. yüzyılın ilk çeyreğinde böylesine ağır bir emperyalist bölüşüm politikasının hedefi olmasının nedeni nedir? Bu politikayı kimler, hangi devletler düşünmüşlerdir? Bu politika nasıl uygulanmıştır? Kürdistan üzerinde böl-yönet politikasının uygulanması hangi devletlerin çıkarlarının üretilmesine hizmet etmiştir? Neden Irak sömürgesi, Ürdün sömürgesi, Suriye sömürgesi vs. gibi bir Kürdistan sömürgesi kurulmamış da Kürdistan yeni kurulan sömürge devletler (Irak, Suriye) ve eski devletler (Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olarak Türkiye ve İran) arasında paylaşılmıştır? Kürtler ne tür bir zaaf içindedirler ki, böl-yönet politikasının hedefi olmuşlardır?

Aslında, Arapların da aynı politikayla fakat başka bir biçimde parçalandığını yukarıda belirtmiştik. Kürtlerin farklı bir parçalanmaya ve paylaşılmaya uğramalarının temel nedenleri, "zaafın ötesinde", o günkü toplumsal yapının, iç ve dış güçlerin dengesiyle ilintilidir. Arapların da bölündüğünü, fakat, ayrı ayrı devletler ve manda (sömürge) devletler oluşturduğunu unutmamak gerekir.

20. yüzyılın ilk çeyreğine bakalım. Osmanlı İmparatorluğu dağılmak üzere, İmparatorluk içindeki halklar kendi kaderlerini tayin sürecine girmişler: Araplar, Arnavutlar, Bulgarlar, Ermeniler, Kürtler vs. İngiliz ve Fransız emperyalizminin bölgede önemli çıkarları var. Almanlar ve İtalyanlar da yeni çıkarlar peşinde. Çarlık Rusyası'nın çıkar çatışmaları içindeki etkinliği büyüktür. 1917 Bolşevik Devrimi ile dünya altüst oluyor. İşte Kür-

distan sorunu Ortadoğu ve dünya dengesi içinde ele alınmalıdır. Dağılma sürecine giren Osmanlı Devleti, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Bulgarlar, Araplar, İngiliz Emperyalizmi, Fransız Emperyalizmi, Alman Emperyalizmi, Çarlık Rusyası, Bolşevik Devrimi, İttihat ve Terakki, Enver Paşa, Mustafa Kemal, Kuva-i Milliye, Hilafet vs... Bütün bu kategoriler ve bunların birbirleriyle ilişkileri çerçevesinde Kürt sorunu nerede durmaktadır? Bu ilişkilerin mümkün olduğu kadar etraflı bir biçimde ve zengin olgularla açıklanması gerekir. Burada, sadece, Kuva-i Milliye'nin İngilizlerle ve Fransızlarla veya Bolşeviklerle ilişkilerinin açıklanması yetmez. Aynı zamanda, aynı dönemde, Bolşeviklerin İngiltere'yle ilişkilerinin ve bu ilişkilerin sonuçlarının açıklanması da gerekir.

Türkiye de resmi beyanlarda, basında, yazarlar arasında, siyasal parti çalışmalarında, Kürt sözcüğü kullanılmaz. Daha çok "bölücüler" sözcüğü kullanılır. Bu tavır ve davranış, aslında, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, Kürdistan üzerinde ve Kürt ulusu üzerinde uygulanmış "böl-yönet ve yok et" politikasını gizleme, bu politikanın ve sonuçlarının halkın bilincine çarpmasını önleme çabası olarak değerlendirilebilir. Bölünen, Kürdistan'dır. Parçalanan ve paylaşılan Kürt ulusudur. Ve bölücüler, İngiliz emperyalizmi, Fransız emperyalizmi, Kemalistler ve İran Şahı'dır. İngiliz ve Fransız emperyalizmiyle yoğun işbirliği ve güç birliği içinde bulunan Araplardır. 19. yüzyılın ilk yarısında, Çarlık Rusyası ile İran arasında yapılan savaşlarda, Doğu Kürdistan'ın kuzey taraflarının da Çarlık Rusyası'nın egemenliğine geçtiğini yukarıda belirtmiştik.

[...]

Kürdistan'ın neden bölündüğü ve paylaşıldığı, Kürdistan üzerinde neden emperyalist bölüşüm politikası uygulandığı, bu uygulamaların ne gibi sonuçlar ortaya çıkardığı, incelenmesi,

irdelenmesi gereken çok önemli tarihsel bir olaydır. Bu konu elbette, geniş bir olgusal zenginlik içinde, detaylı bir şekilde, enine boyuna incelenmelidir. Fakat, bu çalışmanın amacı bu değil. Amacın, sorunun bazı yönlerine dikkat çekmek ve sorular sormak olduğunu incelemenin Giriş bölümünde de açıklamıştım.

Kürt Sorununun Odak Noktası: Kürdistan'ın Bölünmesi, Parçalanması ve Paylaşılması, Kürt Ulusuna Böl-Yönet ve Yok Et Politikasının Uygulanması

[...]

Mustafa Kemal 1930'lu yıllarda, Türk Tarih Kurumu üyelerine yaptığı bir konuşmada, Balkan uluslarının Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürüttüğü ulusal kurtuluş mücadeleleri hakkındaki düşüncelerini açıklıyor. "Biz Balkanları neden kaybettik?" diye soruyor. Cevabını kendisi veriyor: Balkan halklarının Slav araştırma kurumları kurduğunu, dilleri, edebiyatları, tarihleri ve kültürleri konusunda geniş araştırmalar yaptıklarını vurguluyor. Bu araştırmaların ve bu araştırmalar etrafında yapılan tartışmaların, o halkları ulusal bilince ulaştırdığını ve sonuç olarak Osmanlı Devleti'ne başkaldırdıklarını belirtiyor. (Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Turhan Kitabevi, Ankara 1984, s. 149)

Mustafa Kemal'in dil, kültür, milli şuur, milli tarih... gibi düşünceleri üzerinde dikkatle durulmalıdır. Yukarıda kısaca belirtilen düşünceler üzerinde de. Yukarıdaki düşüncelerden iki önemli sonuç çıkarılabilir. Birincisi boyunduruk altında yaşamak istemeyenlerin, özgür, onurlu, herkesle eşit bir şekilde yaşamak isteyenlerin yapacaklarıyla ilgilidir. Bu halklar kendi tarihlerine, dillerine, kültürlerine, edebiyatlarına, sanatlarına sahip çıkmalıdır. Mustafa Kemal Cumhuriyetin kurulmasından

sonra Türk ulusu için böyle bir süreci başlatmıştır. Yeni Türk alfabesi yapılmış, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi araştırma kurumları kurulmuştur. Üniversitelerde Türk dilini, Türk tarihini, Türk edebiyatını, Türk kültürünü, Türk sanatını araştıran, inceleyen bölümler, enstitüler faaliyete geçmiştir. Eğitim ve kültür politikalarıyla genç kuşaklar bu yönde yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu konulardaki incelemelerin ve araştırmaların geliştirilmesi için yurt dışına, devletin çeşitli olanakları kullanılarak, öğrenci gönderilmiştir. Türk basınına, kamu yönetimine bu doğrultuda çalışmaları için direktifler verilmiştir.

Fakat bu konuşmadan veya benzer konuşmalardan ikinci bir sonuç daha çıkarmak mümkündür. O da şudur: Eğer herhangi bir ulusu boyunduruk altında tutmak istiyorsan, o halkı köleleştirmek ve kişiliksiz bırakmak istiyorsan, eğer herhangi bir bölgede sömürgeciliğin sürüp gitmesini istiyorsan, bu senin temel bir politikan ise, o zaman o ulusu alfabetik bırakacaksın. O halkın veya ulusun dilini ve kültürünü yaşamasını yasaklayacaksın. O dilin ve o kültürün gelişmesini engellemek için her türlü önlemi alacaksın. Kısaca, o halkın ulusal bilince ulaşmasına engel olacaksın. Çünkü ulusal bilince ulaştığı zaman, kendi tarihini, kendi hayatını yaşamak istemekte, sana başkaldırmaktadır. Çünkü, dili yasaklanan ve bu yasaklamanın bilincine varmayan bir halk, sindirilmiş, duyarsız hale getirilmiş, köleleştirilmiş bir halktır. Böyle bir halkın yaşadığı bir ülkede her türlü ekonomik ve politik sömürüyü sürdürmek mümkündür.

Dil ile ilgili yasaklamanın ruhsal boyutlarına daha yakından baktığımız zaman şunları ifade edebiliriz. Dili yasaklanan bir insanın dili koparılmış demektir. Bu yasaklama süreci insanların bedensel bütünlükleri yanında toplumsal ve ruhsal bütünlüklerini de parçalar. Sağlıksız, hasta, dengesiz, kendine güvenemeyen, kendini küçümseyen, devlet yöneticilerini olağanüstü derecede büyüten insanlar ortaya çıkar. Bu insanların oluşturduğu toplum sağlıksız, hasta bir toplumdur. Böyle bir toplumu

yönetmek son derece kolaydır. Emirlerle, dayakla, sopayla, tehditle, bu topluma her şey yaptırılabilir, toplum her yöne kolayca kanalize edilebilir. Bu toplumun sağlığına kavuşmasının tek yolu, yasaklamaların bilincine varması ve kendi kimliğini sorgulamaya başlamasıdır. Sömürge düzenini sarsan en büyük etken bu sorgulamanın gelişerek sürmesidir.

[...]

Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin prensibinin Ortadoğu'yu coşturduğu bir dönemde Kürdistan, emperyalist bir bölüşüme tabi tutulmuştur. Çeşitli devletler tarafından uygulanan ortak politikalarla Kürt ulusu boyunduruk altına alınmıştır. Fakat bu durumların Bolşevikler tarafından kavranılmaması, kavranıldıysa duruma müdahale edilmemiş olması, Bolşevizmin en önemli zaaflarından biri olsa gerektir. Bu teoriyle, yani Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin konusunda yazılanlarla, reel sosyalizm uygulamalarının birbirlerine ne kadar zıt yönde durduklarını da göstermektedir. Fakat, teoriye çok zıt yönde gelişen reel sosyalizm uygulamalarına, "işte sosyalizm budur, sosyalizm böyle olur" denmesi, resmi Sovyet ideolojisinin bunu herkese ve her kuruma kabul ettirmeye çalışması dünya Sosyalist sisteminin tıkanmasına ve sosyalizme duyulan güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Halbuki, teoriyle fiili durum arasında, neden bu kadar büyük bir zıtlık oluştuğunun, bu zıtlığın nasıl giderilebileceğinin olgulara dayanarak olarak açıklanması, uygulamanın eleştirisinin yapılması gerekirdi.

İşte bu bakımlardan, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk-Yunan ve Türk-Ermeni savaşları sürecinde, Kürt-İngiliz ve Kürt-Türk mücadelelerinin gelişmesi sırasında sadece Kemalistlerle İngilizlerin veya Kemalistlerle Bolşeviklerin ilişkilerinin araştırılması, irdelenmesi yetmez. Aynı zamanda, Bolşeviklerin

İngiltere'yle veya Fransa'yla ilişkilerinin gelişim çizgisinin incelenmesi de gerekir.

Devletlerarası Sömürge: Kürdistan

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Ortadoğu tarihinin ve dünya tarihinin en trajik olgularından biri, Kürdistan'da uygulanmaya başlanan devletlerarası sömürge sistemidir. Bu tam anlamıyla bir trajedidir. Çünkü trajedi, kendisine dayatılan kadere tazı olmayan, o kaderle savaşılmaya kalkışan insanların yaşadığı çaresizlikten doğar. Kürtler 20. yüzyılın ilk çeyreğinden beri, dünyanın en güçlü emperyalist devletleri ve onların bölgedeki yerli işbirlikçileri tarafından dayatılan bu kadere bozmak için yoğun bir ölüm-kalım mücadelesine girişmişlerdir.

Kimyasal ve biyolojik silahlara karşı sürdürülen ısrarlı ve kararlı mücadeleyi, ancak, "trajedi" sözcüğüyle ifade edebiliriz. Böylesine ısrarlı ve kararlı bir mücadele çareyi elbette bulacaktır.

Burada, herhangi bir ülkenin sömürgeleştirilmesi nedenleri arasına çok önemli bir boyutun daha girdiğini görüyoruz. Bu da stratejik nedenlerdir. Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması ve paylaşılması sürecinin yukarıda belirtilen dört devleti emperyalizmin çıkarlarına bağlayacağı açıktır. Çünkü, Kürtlerin özgürlükleri ve bağımsızlıkları için mücadele edecekleri; yerini, zamanı ve fırsatını yakaladıklarında başkaldıracakları açık bir gerçektir. Zira hiçbir ulus köleliğe ve yok olmaya razı olamaz. İşte bu başkaldırının bastırılması için yerel hükümetler hep emperyalizmden medet umacaklar, onun yardımını isteyeceklerdir. Bu ise onları çok sıkı bağlarla emperyalizme bağlayacak, emperyalizmin etki alanı içine sokacaktır. Gerçekten 20. yüzyılın ilk çeyreğinden beri, Güney Kürdistan'daki ve Doğu Kürdistan'daki bütün Kürt başkaldırıları hep İngiltere'nin desteğiyle bastırılmıştır. Şeyh Said Kürt isyanında Kürtlere İngilizlerin

yardım ettiği büyük bir aldatmacadır. Zira o yıllarda İngilizler Kürtlere karşı Güney Kürdistan'da kanlı bir savaş yürütüyorlardı. Ayrıca Ankara'dan Diyarbakır'a Türk Ordusu, demiryolları aracılığıyla Suriye üzerinden taşınmıştır. Suriye'nin o zaman bir Fransız sömürgesi olduğunu unutmamak gerekir. Fransa, Türk Ordusu'nun geçişine izin vermeseydi, başkaldırının yönü değişebilirdi. En azından böyle bir olasılıktan söz edilebilir.

Öte yandan, gerek emperyalist güçlerin kendi aralarındaki mücadeleleri, gerek bu güçlerle Ortadoğu'daki yerli işbirlikçilerinin arasındaki mücadelenin büyük bir kısmı Kürdistan üzerinde yürütülmüştür. Mücadeleler, Kürdistan'dan daha çok pay almayı amaçlamaktadır. Kürdistan'da devletlerarası sömürge sisteminin kurulması ise çatışmayı önce uzlaşmaya, sonra işbirliğine dönüştürmüştür. Ve bu işbirliği devletlerarası sömürge sistemini kurumlaştırmıştır.

Kemalizmin Sloganları

Kemalistler, Kürdistan'ın bölünüp parçalanmasında ve paylaşılmasında emperyalistlerle çok yoğun bir işbirliği yaptıkları halde; "emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı ilk ulusal kurtuluş savaşını biz yaptık. Doğu'nun ezilen, sömürge halklarına önder olduk. Onlara ulusal kurtuluş ilhamını verdik..." demeyi de ihmal etmezler. Kürtler konusunun hatırlanmasını ise hiç istemezler. Bu konuda tartışmadan bilinçli bir şekilde kaçarlar. Sizi, polise, savcıyla baş başa bırakırlar. Ama, "emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı ilk ulusal kurtuluş savaşını biz verdik" nakaratını da sürdürürler. Sizi polise ihbar ederek, cezaevine tıklamanızı sağlayarak sesinizi kesmeye gayret ederler. Tek taraflı olarak, devamlı kendileri konuşurlar. Basında, TV'de, radyoda, eğitim kurumlarında, kışlada, camide... her yerde. Örneğin Mustafa Kemal tarafından 1920'li yıllarda yazılanlar ve söyle-

nenlerle fiili durum arasındaki bu derin çelişkinin incelenmesi, elbette, ibret verici sonuçlar ortaya koyar.

Kemalistlerin Kürtlere karşı uyguladıkları ırkçı ve sömürgeci politikayı gizlemek için kullandıkları başka bir yol da Kürtleri ırkçılık yapmakla suçlamaktır. Kürtçenin ve Kürt kültürünün yasaklanması, her türlü yol kullanılarak Kürtlere Türkçenin ve Türk kültürünün dayatılması, yoğun bir asimilasyon sürecinin izlenmesi, Kürtçe insan ve köy isimlerinin değiştirilmesi, Türkçeleştirilmesi, Kürtçe konuşana para cezası verilmesi, Kürtçeye ve Kürt kültürüne ait hiçbir iz bırakılmaması... Kemalistlere göre bunlar devrimci ve demokratik yöntemlerdir. Ama bir Kürdün gasp edilmiş ulusal haklarını talep etmesi, bunun için örgütlenmesi ırkçı, şoven bir davranıştır; öte yandan, yukarıda sayılan fiilleri Bulgaristan Türkleri yapıyorlarsa onlar, ırkçılığa, sömürgeciliğe, faşizme, insanlık dışı uygulamalara başkaldıran ilerici insanlar olarak değerlendirilir.

[...]

İnsan Hakları ve Kürtler

Türkiye’de Kürtler, kamu özgürlüklerinden ve eşitlik ilkesinden, ancak, ulusal benliklerini, yani özbenliklerini, kişiliklerini reddettikleri sürece yararlanabilirler. Kürtlerin demokrasinin temel ilkesi olan eşitlik ilkesinden, insan haklarından ve kamu özgürlüklerinden, ekonomik ve sosyal haklardan yararlanabilmesi kendi özbenliklerini, yani Kürt benliklerini inkâr koşuluna bağlanmıştır.

[...]

“Eşitlik” İlkesini Yorumlamada Çifte Standart

Eşitlik ilkesinden, insan haklarından ve kamu özgürlüklerinden, ekonomik ve toplumsal haklardan yararlanmanın özbenliğin inkâr edilmesi koşuluna bağlanması ırkçı bir davranıştır. Çağdışı bir davranıştır. Soykırımdır. Böyle bir dayatma Kürdistan’a sömürgeci bile düşük bir statü vermektedir. Böyle bir politika, insan haklarını korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan uluslararası yasalara, hukuk ve adalet anlayışına, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannameğine, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne, Helsinki Nihai Senedi’ne yüzde yüz aykırıdır. Bu ifadeler asimilasyoncu politikanın ve soykırımın boyutlarıyla ilgili olarak Türk yöneticilerinin, Türk basınının, Türk üniversitesinin değerlendirmesi olarak da kabul edilebilir. Çünkü Türk devlet ve siyaset adamları, Türk basını, Türk üniversitesi, Bulgaristan’ın ülkesindeki Türk azınlığın, Türk toplumu olmaktan doğan haklarının çiğnemesini bu tür kavramlarla açıklamaktadır. Asimilasyon ve soykırım sürecini benzer kavramları kullanarak protesto etmektedir. Türk yöneticileri, Türk basını, Türk üniversitesi vs. gerek Türkiye’de gerek uluslararası forumlarda, Bulgaristan yöneticilerini bu kavramlarla suçlamaktadırlar.

Burada çifte standartlı bir düşünce ve uygulama söz konusudur. Bulgaristan’da uygulanan asimilasyoncu ve soykırımcı politikadan şikayet etmek fakat aynı politikanın çok daha ağırını, daha sistematik ve daha donatımlı olanını kendi ülkesinde, uzun yıllardan beri Kürtlere karşı uygulamak... Bulgaristan’da Türklere karşı uygulanan asimilasyoncu politikaya karşı olmak, Türk Devleti’nin ve hükümetlerinin Kürtlere karşı uyguladığı benzer politikaları ve devlet terörünü onaylamak, alkışlamak...

“Türkiye’de herkes eşittir, dil, ırk, farkı gözetilmeden herkeşe eşit muamele yapılmaktadır” ifadeleri gerek devlet ve siyaset

adamları tarafından, gerek üniversite, basın, yazarlar tarafından aynen tekrar edilmektedir. Fakat bu ifadelerle ilgili değerlendirmeler de çifte standartlıdır. "Türkiye'de herkes din bakımından eşittir, fark gözetilmez" sözü şöyle değerlendirilmektedir. Türkiye'de Müslümanlar ibadetlerinde nasıl özgürseler Hristiyanlar da öyle özgürdür. Rumların, Ermenilerin Kiliseleri, Yahudilerin Sinagogları vardır. Herkes ibadetinde serbesttir. Görüldüğü gibi, din bakımından fark gözetmemek anlayışı, önce birbirlerinden farklı olan dinleri saymakta, sonra da bu dinler arasındaki eşitliği vurgulamaktadır. "Türkiye'de herkes eşittir. Dil ve ırk bakımından fark gözetilmez" sözü ise böyle değerlendirilmemektedir. "Türkiye'de herkes Türktür, bütün Türkler eşittir. Dil bakımından hiçbir fark gösterilemez" denilmektedir. Burada diller konusundaki farklılık, çeşitlilik sayılmamakta, herkesin Türk olduğu ve bütün Türklerin eşit olduğu vurgulanmaktadır. Bu da eşitliğin ancak, Türkleşme koşuluna bağlı olduğu anlamına gelmektedir. Halbuki, "dil bakımından herkes eşittir, Türkçenin sahip olduğu haklara Kürtçe de sahiptir" denilmelidir. Eşitlik ancak böyle sağlanabilir.

"Kendini Türk kabul eden herkes Türktür" denilmektedir. İlk bakışta bu sözün bir hoşgörüyü içerdiği sanılabilir. Kendini Türk kabul etmeyenlere, örneğin Kürdüm diyenlere hoşgörü gösterildiği düşünülebilir. Bu kuşkusuz yanlış bir kanaattir. Böyle bir hoşgörü yoktur. Çünkü Türk resmi ideolojisine göre Türk olmak mecburidir. Kürt olmak yasaktır. Sadece Diyarbakır Askeri Cezaevinde, 1981-1984 yılları arasında "Türküm, mutluyum" demedikleri, Kürt kimliklerini korumakta azimli oldukları için 40'ın üzerinde Kürt devrimcisi işkenceyle öldürülmüştür. Bu devrimciler kamuoyuna belirli bir mesajı ulaştırmamaları ancak yaşamlarıyla ödemişlerdir. Veya bu kişiler, devlet terörüne karşı protestolarını ancak yaşamlarına son vermek suretiyle ifade etmişlerdir. Bu sayının aslında 40'ın çok üzerinde olduğu da bilinmektedir.

Birlik - Beraberlik Sloganı

Türkiye’de en çok kullanılan sloganlardan biri de birlik-beraberlik kavramları etrafında üretilmektedir. Devlet, hükümet ve parti yöneticileri, “Türk-Kürt kardeşir, ayrılmaz bir bütündür. Et-tırnak nasıl bir bütünsel birbirlerinden ayrılmaz bir bütünsel, Türk-Kürt de öyledir. Bin yıldır bu topraklarda beraber yaşıyoruz. Aynı dini paylaşıyoruz, din kardeşleriyiz. Müslümanız. Bizde aynı gayrim yok, ülkeyi birlikte yönetiyoruz” diyorlar. Bu sözleri, kuşkusuz, devlet resmen söylemiyor. Devlet bunları, özellikle yerel politikaçılara, basın mensuplarına vs. söyletiyor. CHP-SHP geleneğinden ayrı olarak hemen hemen her politik yapı, MHP dahil, Türk-Kürt kardeşliğinden söz ediyor. O zaman sormak gerekir. Bu bölünmez bütün, 1920’li yıllarda nasıl parçalanmıştır? 17. yüzyılda nasıl bölünmüş ve paylaşılmıştır? Bugün neden İran’ın bir Kürdistan’ı var? Irak Kürdistan’a nasıl sahip olmuştur. Türkiye’nin neden bir Kürdistan’ı var? Suriye Kürdistan’ı ne demektir? Kürdistan’ın bölünüp parçalanmasında ve paylaşılmasında, Kürt ulusuna böl-yönet politikası uygulanmasında, Kemalistler neden İngiliz ve Fransız emperyalizmi ile işbirliği yapmışlardır? Bu konular üzerinde düşündüğümüz zaman bu sloganların yaşanan gerçekleri ifade etmediğini görüyoruz. Öyleyse bu slogan sadece, Kürt ulusuna karşı sürdürülen tahakkümü, baskıyı, zulmü, şiddeti ve devlet terörünü gizlemeyi amaçlar.

“Tasada, kederde, sevinçte, kıvançta beraberiz, ortağız” diyor. “Kıbrıs’ta Rumlara karşı birlikte savaştık, bu konuda hiçbir ayrı-gayrı yapmadık” diyor. Yaşanan olgularsa bu sloganları da çürütüyor. Güney Kürdistan’da, Halepçe’de, 1988 yılı Mart ayı ortalarında meydana gelen olayları hatırlayalım. Beş binin üzerinde Kürt insanı, çocuk, kadın, yaşlı, sömürgeci ve ırkçı Irak yönetimi tarafından kimyasal silahlarla katledilmişti, soykırma uğratılmıştı. Bu olaya karşı Türk devlet ve hükümeti,

met yetkililerinden herhangi bir tepki geldi mi? Kürtlere karşı bu cinayetin işlendiği sırada Türk Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Kuveyt’de İslâm Konferansı Zirvesi’ne katılıyordu. Zirvede, Kürtlere karşı girişilen bu katliamı dile getirdi mi? Tasada, kederde ortak olmak böyle mi olur? Bilakis, Türk Başbakanı Turgut Özal, olaydan iki hafta kadar sonra, Nisan ayı başlarında Bağdat’ı ziyaret etti. Adeta, Irak sömürgecilerini kutlar gibiydi. Hâlbuki, Türk devlet ve hükümet yöneticilerinin örneğin Filistin halkının acılarını nasıl dile getirdiklerini yakından biliyoruz. Türkiye, Filistin halkının acılarına, kederlerine gösterdiği ilginin binde birini bile Güney Kürdistan’daki Kürtlere karşı göstermiyor. Bilakis zaman zaman gerçekleştirdiği hava akınlarıyla, Kürtlerin başarılarını hükümsüz kılmaya çalışıyor. Bunun dışında artık, Kıbrıs’taki Türk halkının sorunlarına, Bulgaristan’daki, Batı Trakya’daki Türklerin sorunlarına gösterilen ilgi Kürtler için gösterilen ilgiyle hiç karşılaştırılmaz. Türkiye, Afganistan’daki Türkleri getirip Kürdistan’ın en verimli topraklarına yerleştirmeye çalışırken, Kürtleri bölgeden sürgün etmenin yollarını aramaktadır. Bütün bunlara rağmen, yine de “tasada, kederde, sevinçte, kıvançta ortağa.” denmektedir: Bu sloganın ne kadar boş ve içeriksiz olduğu, ne kadar aldatıcı olduğu açık bir şekilde ortada durmaktadır. Güney Kürdistan’da, Kürtlerin Irak sömürgecilerine karşı kazandıkları herhangi bir başarı, Kuzey Kürdistan’da halk tarafından büyük sevinçlerle, coşkularla karşılanmaktadır. Hâlbuki, aynı başarılar, Türk devlet ve hükümet yöneticilerini endişelere garketmektedir. Ve Güney Kürdistan’da Kürtlerin başarılarını devamlı kılmamak, başarıya engel olmanın ortamını hazırlamak için de, “eşkiya kovalıyorum” bahanesiyle bölgeye, yani Güney Kürdistan’a sık sık hava akınları düzenlemektedir. Irak sömürge yönetimiyle çok yoğun ve sıkı bir işbirliği yaparak Kürtlerin başarılarını engellemeye çalışmaktadır.

Günlük basının, siyasal partilerin, sendikaların, üniversitele-
rin, yazarların, vs. tavır da aşağı yukarı böyledir. Onların tavrı-
ları da, kabaca, bu çerçeve içinde ele alınabilir, örneğin, Halep-
çe'deki soykırım konusunda, üniversitelerden, siyasal partiler-
den, basından, yazarlardan, hiçbir tepki gelmemiştir. Halbuki,
aynı kurumların, örneğin, Bulgaristan'daki Türkler konusunda
nasıl coşkulu olduklarını yakından biliyoruz. Bütün bunlar, "ta-
sada, kederde, sevinçte, kıvançta ortağız" sloganının ne kadar
yanıltıcı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. "Kıbns'da Rum-
lara karşı beraberce savaştık, ayran gaynım yapmadık" sloganı
bir riyakârlığın ifadesinden başka bir şey değildir. Bu, kendi ırk-
çı ve sömürgeci emelleri doğrultusunda Kürtlerin savaşa sü-
rülmesidir. Çünkü Kürtlerin Rumlarla alıp veremeyeceği hiçbir
şey yoktur. Kürtlerle Rumlar arasında hiçbir itilaf yoktur. Kür-
distan'ı işgal edenler Rumlar değil ki. Kürdistan'ı Rumlar sö-
mürgeleştirmediler ki. Bu bakımdan, Rumlara karşı birlikte sa-
vaştık, diye övünmeler, ancak ırkçılığın ve sömürgeciliğin baş-
ka bir göstergesi olabilir. Kürdistan'ın bölünmesinde, parça-
lanmasında ve paylaşılmasında İngiliz emperyalizmiyle işbirliği
yapanlar Rumlar olsa, Kürtlerin Rumlarla savaşmasının bir an-
lamı olabilir. Böyle olmadığı ise açıktır. Bu konuda önemli olan
şudur: örneğin siz de Türkler olarak, Güney Kürdistan'da, Kürt-
lerle beraber, Irak sömürgecilerine karşı savaşabiliyor musu-
nuz? Bunun böyle olmadığını, bilakis Irak'la işbirliği yapıp
Kürtlere karşı savaştığınızı da biliyoruz; öyleyse, "tasada, ke-
derde, sevinçte, kıvançta ortak olmak" sloganı bir avutmadan,
göz boyamadan, ikiyüzlü, riyakar politikayı gizleme çabasından
başka bir şey değildir.

Bulgaristan tarafından zorunlu pasaport ile sınır dışı edilen
Türklerin Türkiye'de nasıl karşılandıkları bilinen bir olay.
"Soydaşlarımız", "130 soydaşımız daha geldi", "soydaşlarımıza
bağrımız açık", "soydaşlarımızın sayısı otuz beş bini aştı". Sıcak
ve içten karşılama ilgi... Güney Kürdistan'dan, Saddam yöne-

timinin kimyasal ve biyolojik silahlarından kaçmak zorunda olan Kürtlerin Hakkari'ye nasıl girebildikleri ise hiçbir zaman unutulamaz. Uzun süre sınır kapalı tutulmuş, can havliyle sınırı geçenler de Irak yönetimine teslim edilmişlerdi. Teslim edilenler hemen orada kurşuna dizilmişti. Daha sonra da, "Kuzey Irak'tan gelenler bütçeye büyük bir yük getirdi". "Irak'tan gelenler de dert olmaya başladı". "Peşmergeler dert açıyor". "Peşmergeler en kısa zamanda gönderilsinler". Bu gibi sözler, Türk basınından hiç eksik olmadı. Bu yakınmalar, Kürtlerin gelişle hemen başladı. Kürtler, çoluk-çocuk, kadın-erkek, genç-ihthiyar, dikenli teller içine kapatıldı. Temel ihtiyaçlarının karşılanmaması için çok önemli gayret sarfedildi. Başkalarının Kürtlere ilgi göstermeleri, yardım etmeye çalışmaları yasaklandı. Güney Kürdistanlılar esir muamelesi, mahkum muamelesi gördü. Kampların girişinde karakollar kuruldu. Dikenli tellerle alınan önlemler gittikçe arttırıldı.

[...]

Objektif bakımdan Kürt, yani Kürt ana babadan doğmuş, subjektif bakımdan ise Türk, yani Kürtlüğünü, özbenliğini inkâr eden kişiler vardır. Bunlar, Örneğin, Bulgaristan'da bir Türkün burnu kanasa Avrupa Konseyi'ne karar tasarıları sunarlar. Avrupa Parlamentosu'nu harekete geçirmeye çalışırlar. Batı Trakya Türkleri, Kıbrıs Türkleri, Kerkük Türkleri gibi konular bunlarda coşku yaratır. Fakat bu tür kişiler, örneğin Diyarbakır zindanlarında 40'ın üzerinde Kürt gencinin "Türküm, mutluyum" demedikleri için işkenceyle öldürülmelerine sessiz kalırlar. Böyle bir olayı, görmezden, duymazdan gelirler. Hatırlattığınız zaman da "o bizim işimiz değil" derler. (...)

Sömürgecilerin benzeri insanlardan yararlanması doğaldır. Fakat devrimci ve demokrat kişilerin, aydınların, bu tür olayları deşifre etmemeleri, bu tür insanların zaaflarından yararlanma-

lan büyük bir ayıptır. “İşte falanca da Kürt olduğu halde, bir hak ileri sürmüyor, etnik kimliğini vurgulamıyor. Türklerin haklarını Türklerden daha iyi savunuyor” demeleri büyük bir cirkinliktir, utançtır. Aynı şeyleri Filistinliler için, örneğin İsrail’in devlet politikasını savunan Filistinliler için, FKÖ davasını savunan Filistinliler için söyleyebiliyorlar mı? Aynı şeyleri, Bulgarlaşan, Bulgar hükümeti ve devletinin amaçlarıyla bütünleşen, Batı Trakya’da Yunanlaşan Türkler için söyleyebiliyorlar mı?

[...]

“Kürt Aydınları”nda Kürt Kimliği Sorunu

Bu noktada “Kürt aydınları” için de birkaç sözün söylenmesi gerekiyor. Türk yazarları, gerek Türkiye’de, gerek uluslararası forumlarda, “Türk yazarı” olduğunu vurgular. Türklüğüyle övünç duyduğunu ifade eder. Yazarların sınıflanmasında hep bu kategori içinde yer alır. Fakat Kürt yazarları için aynı şeyleri söyleyebilir miyiz? Arkadaşın “Türk yazarı” olduğunu vurgulaması, Türklüğüyle övünç duyduğunu belirtmesi yanında Kürt olanlar neden kimliklerini vurgulayamıyorlar? Gazeteciler, şarkıcılar, tiyatro ve sinema oyuncularını vs. gibi meslek grupları da söz konusu olduğunda bu durum böyle değil mi? Bu süreçte de bir hüznün yok mu?

Birleşmiş Milletler ve Kürtler

Kürt Sorunu gibi sorunlar Birleşmiş Milletler’in önünde duran en önemli sorunlardır. Birleşmiş Milletler, İkinci Dünya Savaşı sonunda, sömürgeciliğin tasfiyesinde önemli bir rol oynadı. İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Portekiz, İspanya gibi emperyalist ve sömürgeci güçlere karşı sömürgelerin yarında yer aldı. Fakat Kürt Sorunu; Kürdistan’ın bölünmüş, parçalanmış ve

paylaşmış yapısından dolayı, Milletler Cemiyeti'nin de, Birleşmiş Milletler'in de gündemine gelmedi, gelememi. Kürdistan'ı bölüp parçalayan ve paylaşan güçler, yani, İngiliz emperyalizmi (daha sonra Irak), Fransız emperyalizmi (daha sonra Suriye), Türkiye ve İran, ortak çabalar harcayarak, sorunun Milletler Cemiyeti'ne ve Birleşmiş Milletler'e getirilmesine sürekli, kararlı ve ısrarlı bir biçimde engel olmuşlardır. İngiltere'den bağımsızlığını aldıktan sonra Irak, Fransa'dan bağımsızlığını aldıktan sonra Suriye, yine aynı ortak çaba içinde olmuşlardır. 1960'lı yıllarda Irak'ın Sovyetler Birliği'yle kurup geliştirmeye çatıştığı ilişkiler Güney Kürdistan'ın kaderinde hiçbir değişiklik yapmamıştır.

[...]

Kürdistan Artık Eski Kürdistan Değildir

Günümüzde artık çok şey değişmektedir. Kürdistan hızlı bir değişim içindedir. Kürdistan'ın her tarafında yoğun bir siyasallaşma yaşanmaktadır; özellikle 1980'li yıllardan sonra Kürtler, kendi kimliklerini, tarihsel geçmişlerini sorgulamaya başlamışlardır. Neden Türkiye'nin bir Kürdistan'ı var? Neden İran'ın bir Kürdistan'ı var? Neden Irak'ın bir Kürdistan'ı var? Neden Suriye'nin bir Kürdistan'ı var? Kürdistan ne zaman bölünmüş, parçalanmış ve paylaşmış? Böl-yönet politikası nasıl uygulanmış? Kürtlerin hangi zaafı böyle bir politikanın uygulanmasına elverişli bir zemin hazırlamış? Böl-yönet politikasının uygulanması ne gibi sonuçlar doğurmuş? Böl-yönet ve yok et dayatmasına karşı Kürtler ne gibi mücadeleler geliştirmişler? Bu mücadeleler neden istenen başarıya ulaşamamış? Böylesine hızla değişen, bugününü ve geçmişini sorgulayan bir toplumu, hiçbir zaman değişmeyen, kaskatı, devlet teröründen başka hiçbir politikası olmayan, bir resmi ideolojiyle yönetmek mümkün değildir. Kısaca şunu söyleyebiliriz: Kürdistan artık, eski Kürdis-

tan değildir. Kürt ulusu artık, Türklerin ne kadar büyük olduğu, bir tekinin bile dünyaya bedel olduğu efsaneleriyle, ya da ordu, polis ve jandarma marifetiyle sürekli olarak köle düzeyinde tutulacak kör bir güç değildir. Günümüz, Kürt halk yığınlarının anlatılması güç yoksulluğu yanında, zekâsının uyanışına ve ulusal bilincinin yükselişine de tanıklık ediyor.

Ulusal bilinç, beraberinde siyasal ve toplumsal bilinci, ekonomik bilinci de getiriyor. Halkın bilinci, artık, ilkellikten, kabalıktan ve bulanıklıktan kurtuluyor.

Kürdistan'daki bu değişimler, Türk solunu ve Türk aydınlarını da etkiliyor. Onların, Kürt sorununa ilişkin görüşlerini değiştiriyor. Resmi ideolojinin çeşitli kişiler ve kurumlar üzerindeki etkinliği yavaş yavaş kırılıyor. Bu değişme kuşkusuz birdenbire olmadı, kısa zamanda gerçekleşmedi. Geçmiş yıllardan günümüze gelen birikimleri hiç unutmamak gerekir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde cereyan eden olaylar, Kürdistan'ın bölünmesi, parçalanması ve paylaşılması, her parçada cereyan eden sayısız başkaldırı hareketleri, geçmişe ilişkin çok önemli olaylardır. Güney Kürdistan'da Şeyh Mahmud Berzenci ve daha sonraları Molla Mustafa Barzani önderliğinde yürütülen ulusal kurtuluş mücadelesi. Doğu Kürdistan'da Simko önderliğinde gerçekleştirilen başkaldırı, Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve yıkılışı. Kuzey Kürdistan'da Koçgiri, Şeyh Said, Ağrı, Dersim ayaklanmaları vs. hep önemli birikimlerdir. Kuzey Kürdistan'da son 30 yıllık döneme baktığımız zaman yine önemli olaylarla karşılaşırız. 1959'da meydana gelen 49'lar olayı, 1963'te meydana gelen 23'ler olayı bunlar arasındadır. 1943 yılında cereyan eden ve 33 kişinin kurşuna dizilmesiyle ilgili olan ve "Orgeneral Mustafa Muğlalı Olayı" olarak bilinen olguyu da unutmamak gerekir.

1965 yılında Kürdistan Demokrat Partisi'nin kurulması çok önemli bir aşamadır. 1968 yılında Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın kurulması çok önemli bir olaydır. Devrimci Doğu Kül-

tür Ocakları'nın kurulması, Kuzey Kürdistan'ın tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır.

1958 yılında Diyarbakır'da yayımlanan *İleri Yurt*, 1962'de Silvan'da yayımlanan *Silvan'ın Sesi*, 1962'de İstanbul'da yayımlanan *Dicle-Fırat*, 1963'te İstanbul'da yayımlanan *Deng*, *Roja Newe*, 1966'da Ankara'da yayımlanan *Yeni Akış* gibi dergiler, bu dergilerin etrafında geliştirilen soruşturmalar, tutuklamalar, davalar Kürtlerin ulusal bilincinin gelişmesinde önemli roller oynamışlardır. Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın bültenleri ulusal bilincin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

Bu arada, 1970 yılında, Doğu Beyazıt'da yayımlanan *Şeressiyar* isimli bir gazeteden de söz etmek gerekir. Gazetenin ismi Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun protestosuna neden olmuştur. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Şeressiyar*'ı çıkaranları ihbar için *Cumhuriyet* gazetesinde bir dizi yazı yayımlamıştır. Gazetenin adıyla "bölücülük" yapıyordu. Türkçeden başka bir isim kullanmak vatana ihanetti. ("Türkiye Halkları", "Yakın Tarihimizden İhanetler", *Cumhuriyet*, 3-5 Şubat 1970)

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu devrimci ve demokrat insanların ağalığa karşı mücadelelerini, demokrasi ve sosyalizm mücadelelerini ihanetle suçluyordu. Bunun için gazetenin isminin Kürtçe olması yetiyordu. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu gibi devrimci ve demokrat bilinen bir insanın, Kürt devrimcilerini ve demokratlarını ihbar etmesi anlaşılır şey değildi! Aslında Kürtlerin bilincinin bu yayın organlarında yayımlanan yazıların içeriklerinden çok yayın organları ve yazarlar için açılan davalar, yayın organlarını ve yazarları ihbar eden yazılar daha çok geliştiriyordu. Kürt Sorunu, Türk demokrasisinin sınırlarını, Türk aydınlarının demokratlıklarının nereye kadar olduğunu da gösteriyordu. Bütün bu çelişkiler Kürtlerin görüş ve düşünce ufuklarını açan olgular ve süreçler oluyordu.

Bu noktada, sorunlara sadece sınıf açısından bakmanın yeterli olmadığını, etnik gruplar açısından bakmanın da gerektiğini bir kere daha belirtelim. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Kürt ulusunun varlığını inkâr ettiği için, ulusal sorunu kabul etmediği için, demokrasi mücadelesi yaparken bile ihbarcı bir çizgiye düşüyor. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu Türkler için kuşkusuz önemli bir kişidir, yurtsever, demokrat bir kişidir. Ama Kürtler için bir ihbarcıdan başka bir şey değildir. Kürt düşmanıdır. Türk ırkçısıdır. Kürtlerin ulusal ve demokratik haklarına düşmandır. Yalana dayalı Türk resmi ideolojisinin en iyi savunucularındandır.

Türkiye’de sorunlara etnik gruplar açısından bakmak, kişilerin değerlerini, özlerini, daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Etnik sorun adeta bir turnusol kağıdı görevi yapmaktadır. Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu gibi kişiler Kürtlerin de yurtsever olabileceklerini ve kendi yurtlarını sevebileceklerini düşünmek durumundadırlar.

Son dönemlerde Kuzey Kürdistan’da Kürt ulusal bilincini geliştiren en önemli olaylardan biri, kuşkusuz 12 Mart 1971 rejimiyle başlatılan Doğu Duruşmaları’dır. Kürtler Doğu Duruşmaları sırasında ilk kez, sistemli, kararlı, bilinçli bir şekilde, Türk Devleti karşısında, kendi Kürt kimliklerini savunmuşlardır. Bu tutum ve davranışın Kürt toplumu üzerindeki etkileri pek büyüktür. 1970’li yılların ortalarından itibaren, çeşitli yayın organları etrafında Devrimci Doğu Kültür Ocakları kökenli örgütler ortaya çıkmıştır. Rızgarî, Özgürlük Yolu (Devrimci Halk Kültür Demegi), Devrimci Demokrat (Devrimci Demokratik Kültür Derneği) vs. Tekoşin, Kawa gibi örgütler, bu örgütlerin çevresinde oluşturulan dergiler de vardır. *Roja Welat*, *Roja Nû* yine önemli dergilerdir. Komal, Özgürlük Yolu, Koral, Yöntem gibi yayınevleri Kürtlerin tarihi, dili, edebiyatı ve toplum yapılan hakkında önemli incelemeler yayınlamışlardır.

Kürdistan Demokrat Partisi'ni, Kürdistan Ulusal Kurtuluşçularını da unutmamak gerekir. Bu örgütler ve bunların yayın organları Kürdistan'ın yeniden yorumlanmasında, Kürt tarihinin yeniden yazılmasında önemli roller oynamışlardır. 1970'li yılların ortalarından itibaren sömürge tezi geliştirilmiş ve bu tez bütün Kürt örgütleri tarafından, aynı kavramlarla, aynı terminoloji içinde savunulmuştur. Türk sol örgütleriye *Kurtuluş* gibi birkaç tanesi hariç, bu teze bir blok halinde karşı çıkmışlardır. Birbirlerine çok zıt duran siyasal akımlar bile bu konuda, aynı terminolojiyi, aynı kavramları kullanarak, bu tezi çürütmeye çalışmışlardır. Bütün bunlar Kürtlerin ulusal bilincinin gelişmesinde çok önemli roller oynamışlardır.

1970'li yılların sonlarına doğru Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK [Partiya Karkeren Kurdistan]) kuruluşu, 12 Eylül 1980 rejimiyle başlayan ikinci Doğu Duruşmaları, Diyarbakır zindanlarında yaşanan süreç, ulusal bilincin uyanışında önemli etkiler yaratmıştır. 15 Ağustos 1984'te Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla başlayan silahlı mücadeleler ulusal bilincin uyanışında ve sömürgeciliğin kavranışında çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. Frantz Fanon'un deyimiyle bu "ilk kurşun" olarak değerlendirilebilir.

Bu arada, 1970 yılı başlarında, Türkiye İşçi Partisi'nin Kürtlerle ilgili kararı üzerinde de durmak gerekir. Türkiye İşçi Partisi, İkinci Olağanüstü Kongresi'nde "Türkiye'nin Doğu'sunda Kürtler yaşar" biçiminde bir karar almıştır. Bu yüzden Anayasa Mahkemesi'nde açılan dava sonunda kapatılmıştır. Fakat Türkiye İşçi Partisi yöneticileri, Anayasa Mahkemesi'nde olağanüstü Kongre'de aldıkları kararları yürekli bir şekilde savunamamışlardır. Resmi ideolojiye büyük tavizler vermişlerdir. Bu da ayrı örgütlenmenin gereğini ortaya çıkarmıştır.

1967 yılında Doğu'nun çeşitli kentlerinde yapılan Doğu Mitingleri'nin düzenlenmesinde Türkiye İşçi Partisi'nin rolünün yine unutulmaması gerekir.

12 Eylül'le birlikte pek çok Kürt aydını, devrimci ve demokrat kişi, büyük kitleler halinde Avrupa'ya çıkmışlardır. Bunlar Kürt sorununun Avrupa'nın ve dünyanın demokratik kurumlarına anlatılmasında çok önemli roller oynamışlardır. Bu kitle hem nicelik olarak hem de nitelik olarak iyidir. Türk Ordusu'nun 25 Mayıs 1983 tarihinden itibaren Güney Kürdistan'a yaptığı müdahaleler ise sorunun uluslararası boyutlarını gösteren çok önemli olgular olmuştur.

1925-1938 yılları arasında, Türkiye'nin Kuzey Kürdistan'da gerçekleştirdiği operasyonlar, soykırımlar, sürgünler, kısaca sömürgeci uygulamalar Batı kamuoyu tarafından hiç izlenmezdi. Operasyonlar kimseye duyurulmadan, hiç kimsenin tepkisini çekmeden rahatça yürütülürdü. Batı kamuoyundan çekinilmezdi. 25 Mayıs 1983'te ilk defa, Güney Kürdistan'a Türk Ordusu tarafından yapılan müdahale göstermiştir ki, artık durum 1925-1938 yılları arasında olduğu gibi değildir. Kürdistan değişmektedir. Buna bağlı olarak dünyanın demokratik kamuoyunun Kürdistan'a karşı gösterdiği ilgi de yoğunlaşarak artmaktadır. Bu ilgi kuşkusuz, Filistin sorununa karşı gösterilen ilgiden küçüktür. Ermeni sorununa karşı gösterilen ilgiyle kıyaslandığında bu ilgi yine çok küçük kalmaktadır. Fakat bu çok küçük ilgi bile, Türkiye'nin Kürdistan'daki sömürgeci uygulamalarını deşifre etmek bakımından çok önemli bir rol oynamaktadır.

[...]

Kürdistan'da kapitalizmin gelişmesi, aşiret yapılarının parçalanması, şeyhlik kurumunun giderek etkisizleşmesi, geleneksel toplum ilişkilerini çözüyor. Halkın ulusal ve demokratik istemleri ön plana çıkıyor. Halk kendi kimliği konusunda düşünmeye ve onu sorgulamaya başlıyor. Nüfusun ve üretimin artması, köylerin okullaşması, yol şebekelerinin ve haberleşme

sistemlerinin gelişmesi ulusal ve demokratik istemleri daha da kabartıyor. Kitle haberleşme araçlarının yaygınlaşması bu istemleri daha da yoğunlaştırıyor. Dünyanın neresinde olursa olsun özgürlük için, demokrasi için yapılan mücadeleler Kürt insanını da yakından ilgilendiriyor. Genç kuşaklar hızlı bir biçimde ulusal kimlikleri konusunda ailelerini, yakınlarını vs. sorgulamaya başlıyorlar.

Bu hızlı değişimi önlemek, frenlemek, hiç olmazsa geciktirmek için, devlet geleneksel güçlerle yoğun bir ittifak içine girmiştir. Aşiret reisliği, şeyhlik, büyük toprak sahipliği gibi kurumların ayakta kalması için çaba sarfetmektedirler. Zaten Cumhuriyet'in kuruluşundan beri bu böyledir. Fakat günümüzde, devlet bunun bilincine daha fazla varmıştır. Bugün bu gerici kurumlar hâlâ varlıklarını sürdürüyorlarsa, Kemalistler bunu böyle istediği içindir. Çünkü bu geleneksel kurumlar, ulusal uyanma karşısında frenleyici bir tavır geliştirmektedir, devlet yanlısı bir davranış ortaya koymaktadır. Devletin gizli güçleri, herhangi bir şeyhi veya aşiret reisini kendi adamı yaptığı zaman artık binlerce, on binlerce insanla uğraşması gerekli olmamaktadır. Bu insanlar aracılığıyla geniş yığınlar üzerinde egemenlik kurabilmektedir.

Devlet bölgede Kürt olmayan bazı unsurların özellikle Arap kökenlilerin hizmetlerini de sağlayarak Kürt hareketini denetim altında tutmaya çalışmaktadır.

1937-1938 yıllarındaki Dersim direnişinden sonra, yani Kürdistan'daki bütün başkaldırı odaklarının ortadan kaldırılmasından sonra, devlet "Kürt egemen sınıflar"na iki şık göstermiştir: Ya devletin yanında yer alacaksınız, ya da Şeyh Said gibi, Seyid Rıza gibi idam sehplarına gönderileceksiniz. Bu dayatmalar karşısında şeyhler, büyük toprak sahipleri, aşiret reisleri gibi "Kürt egemen sınıflar", devletin yanında yer almışlar, alanlaşmışlardır. Bugün bu tür kişilerin çok büyük bir kısmı devletin gizli güçleriyle işbirliği halindedir.

[...]

Türk-İslâm Sentezi anlayışını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Kısaca şöyle söylenebilir: Kürt ulusal hareketinin İslâm enternasyonalizmi içinde eritmek. Şeyhler, müridlerine şöyle diyorlar: “Önemli olan İslâm olmaktır, insan olmaktır, kardeş olmaktır. Kavmiyet gütmek İslâma aykındır”. Bu, resmi ideolojinin şeyhler aracılığıyla seslendirilmesidir. Kürt ulusal uyanışının engellenmesi için din kurumu kullanılmaktadır. Yani ulusallığı frenleyebilmek için anti-laik davranışlar bile teşvik edilmektedir. Bunların yanında güvenlik güçlerinin miktarı ve çeşidi günden güne artmaktadır. Yeni yeni hapishaneler yapılmaktadır. Karakollar nicelik ve nitelik bakımından gelişmektedir, artmaktadır. Devletin gizli güçleri yoğun ve yaygın bir örgütlenme içindedir.

Bütün bunlara rağmen, yukarıda kısaca ve kabaca belirtilen iç dinamikler sonucu, Kürdistan hızla değişmektedir. Kürdistan eski Kürdistan değildir.

Kürt Sorunu ve GAP

Devlet, Güneydoğu Anadolu Projesi’ni (GAP) asimilasyonu gerçekleştirecek bir yatırım olarak değerlendirmektedir. Batılı sanayicilere teşvik tedbirleri, vergi indirimleri, fon indirimleri, vs. uygulayarak, makine ve teçhizat ithalatına kolaylıklar sağlayarak yatırımların Doğu’ya yönlendirilmesini amaçlamaktadır. Bölgenin ekonomik bakımdan kalkınmasıyla asimilasyonun sağlanacağı umulmaktadır. (...) Zira bölge halkı, Batı’yla ekonomik bir ticari ilişkiler kurmaya ve geliştirmeye başladığı zaman egemen dil olan Türkçeyi kullanacaktır. Türkçeyi kullanmak zorunda kalacaktır. (...)

Devletin ve hükümetin bu umudu kuşkusuz gerçekleşmeyecektir. Ekonomik gelişme demokratikleşmeyi, ulusal hareketi daha da hızlandıracaktır. Zira ekonomik gelişme geleneksel ku-

rumları hızla çözecektir. Geleneksel kurumların çözülüşü özgür insanın, özgürlüğü için mücadele eden insanın ortaya çıkışı demektir. 1960'lı yıllarda kapitalizmin gelişmesiyle ulusal hareketin yoğunlaşması ve yaygınlaşması arasında bu bakımdan önemli bir bağ vardır. Kürtçenin ilkel bir dil olduğu, gelişen ve yaygınlaşan ekonomik ve ticari ilişkileri karşılama yetersiz kalacağı düşüncesi büyük bir yanıltır. Bu aynı zamanda ırkçı bir görüştür. Arapça, Farsça, Türkçe gibi Şark dilleri üzerinde, bu arada Kürtçe üzerinde de çalışan uzmanlar Kürtçenin çok zengin bir dil olduğunu örneklerle göstermektedirler. Hem bir dilin konuşulmasını, yazılmasını yasaklamak, hem de "ilkel bir dildir, hangi edebi eserleri ortaya çıkarmıştır" demek, ikiyüzlü, riyakâr, ırkçı bir görüştür.

Öte yandan asimilasyon da, 1960'lı yılların sonlarında Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın kurulmasıyla durdurulmuştur. Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür: Baskı ve zulüm altındaki insanlar yaşantılarının belirli bir aşamasında, kendi öz benliklerinin, kimliklerinin farkına varıyorlar. Anadillerini neden bilmediklerini, devletin ve hükümetin bu konudaki gayretlerini sorguluyorlar. Kürtçe yazmanın ve konuşmanın neden baskı altında tutulduğunu, bunların neden suç sayıldığını araştırıyorlar. Böyle bir bilince ulaşan ve böyle bir süreci yaşayan kişinin asimile olduğu söylenemez.

[...]

"İlk Kurşun" Teorisi

Frantz Fanon, Cezayir Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde yer almış bir kişidir. Zencidir. Bir Fransız sömürgesi olan Martinik'te doğmuş ve büyümüştür. Paris'te Tıp tahsil etmiştir. 1950'li yılların başlarında doktordur. Yine bu yıllarda Cezayir Ulusal Kurtuluş Hareketine ilgi duyar. 1950'li yılların ortalarında hükümet

doktoru olarak Cezayir'e gider. Orada Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'yle gizli ilişkiler kurar ve bu ilişkilerini geliştirir.

Frantz Fanon'un sömürge ülkelerle ilgili dikkate değer bir tezi var. Bu tezi kısaca şöyle ifade etmek mümkündür; Frantz Fanon şöyle diyor: Sömürge ülkelerde halkı örgütlendirmek, silahlı mücadele düzeyine getirmek son derece zor bir olaydır. Çünkü bu ülkelerde halk sindirilmiştir. Halk korku ve yılgınlık içindedir. Sömürgeci güç halktan, kendisinden korkmasını, kendi emirlerinin dışında hareket etmemesini istemektedir. Baskı, zor, zulüm, hakaret, horlama insanlarda ve yığınlarda derin bir ruhsal çöküntü yaratmıştır. Halk kendine güvenemez. Ailesine, aşiretine, köyüne, akrabasına güvenemez. Yarınına güvenemez. Halk, kendini, ailesini, akrabalarını, ulusunu olağanüstü derecede küçük görür. Sömürgeci güçleri ise olağanüstü derecede büyük görür. Onlarla hiçbir zaman mücadele edilemeyeceğini düşünür. İnsanlar kendilerine çizilen ve dayatılan kadere razı olmuşlardır. Tevekkül içindedirler, yani işlerini Tanrı'ya bırakmışlardır.

Sömürge ülkelerde sömürgeci devlet, halktan iki şey istemektedir. Sizi biz yönetiyoruz, bunu bilin. Biz olmasak, sizi biz yönetmesek haliniz haraptır. Çünkü siz beceriksiz, yoksul, hak-hukuk bilmez, yönetimden, iktisattan anlamaz, teknoloji nedir bilmez, cahil bir halksınız. İkincisi ise, bizden korkun ve emirlerimize itaat edin... Böyle bir toplumsal ve ruhsal ortamda da sömürge insanı kendini psikolojik bakımdan tatmin etmek, ezilmişliğine tepki göstermek ister. İşte bunun için sömürge insanı kendini her zaman sömürgecinin yerine koyar. Sömürgeci güçlerden gelen en ağır hakaretler, horlamalar, aşağılamalar karşısında sus pus olan, baş eğen sömürge insanı, kendi yakınlarından, akrabalarından, hemşerilerinden gelen en küçük bir eleştiriyi, tehdidi namus meselesi yapar. Ve onlara saldırır. Zira böyle bir toplumsal ve ruhsal ortam pırsık ve saldırgan çocuklar üretir. Sömürgecilerden gelen her türlü baskı ve zulme bo-

yun eğdiği için bu saldırganlıklar daha çok kendi ailesine, akrabasına, hemşerisine kanalize olur.

Sömürgeci güçler bu ruhsal yapıdan azami derecede yararlanırlar. Toplum içindeki geleneksel ihtilafları derinleştirirler. Sömürge ülkede uyguladıkları böl-yönet politikasını derinleştirerek sürdürürler. Kan davası adı altında yeni yeni ihtilaflar, çelişkiler yaratırlar. Geleneksel kurumların yaşamlarını sürdürmelerini teşvik ederler. Kırsal bölgelerde güvenlik güçleri erkeklerin gözü önünde kadınlara tecavüz ederler, tecavüze yeltenirler... Kimsenin ses çıkarmamasını isterler. Fakat, halkın, köyündeki, aşiretindeki, en küçük ihtilafları büyüterek kan davası yapmasını, öç duygusunu geliştirmesini "namusunu koruyor" diye teşvik ederler.

Sömürgeci devlet, polis merkezlerinde, karakollarda, işkenceci elemanlar olarak daha çok bu ruhsal yapı içindeki insanları istihdam eder. Cezaevlerinde de öyle.

Bütün bunlar sömürge toplumlarının yaralı toplumlar olduğunu ortaya koyar. Baskıya ve zulme başkaldırmayan, ona boyun eğen toplumlar ve insanlar yürekten yaralıdırlar.

Frantz Fanon böyle bir ortamda, halkı örgütlendirmenin, sömürgecilerle savaş düzeyine getirmenin son derece güç olduğunu belirtiyor. Bu güçlüğün üstesinden gelmenin gerekliliği üzerinde duruyor. Bunun için, yoğun, ısrarlı ve kararlı bir çalışmanın gerektiğini de belirtiyor. Ve şöyle devam ediyor: Bütün bu olumsuz koşulların üstesinden gelinip herhangi bir kişi örgüte kazandırılabilir. Bu militan sömürgeci veya emperyalist devlete karşı ilk kurşunu sıktığı zaman, aslında, kendisini öldürür. Frantz Fanon'a göre ilk kurşun kişinin, köle, sınımış, sindirilmiş, devamlı korkuyu yaşayan ezik kişiliğini öldürüyor. İlk kurşunla birlikte kişi yepyeni bir insan olarak yeniden doğuyor. Bu, kendine ve ailesine, hemşerilerine ve ulusuna güvenen bir kişidir. Artık, kendini ve ulusunu olağanüstü derecede küçük görmez. Sömürgeci güçleri olağanüstü derecede büyük görmez.

Her şeyi yerli yerine koyar. Kendi gücünü ve düşmanının gücünü hesaplar, ona göre tavır ve davranış geliştirir.

Aslında "ilk kurşun"u bir silah olarak yorumlamamak, sürece daha geniş bir açıdan bakmak gerekir; "ilk kurşun"un içeriği yerine ve zamanına göre değişebilir. Anti-sömürgeci bir yayın organı da yerine ve zamanına göre bu işlevi görmüş olabilir.

Kürdistan'da Devlet Terörü

Bugün Kürdistan'da yeni bir nesil yetişiyor. Bu nesil, dedelerinin ve babalarının ordu, polis ve jandarma güçleri tarafından iteklendiğini, dövüldüğünü, horlandığını, hakarete uğratıldığını gördü. Bu nesil amcalarının, ağabeylerinin, dayılarının işkencelerle öldürüldüğünü gördü, yaşadı. Bu nesil ağabeylerinin, abalarının zindanlara tıkıldığını, işkencelerle öldürüldüklerini gördü. Büyük anaların, anaların, bacılarının, teyzelerinin, halalarının, yengelerinin saçlarından sürüklenerek götürüldüğünü, itilip kakıldıklarını, horlandıklarını, ırzlarına geçildiğini gördü, yaşadı. (...) Bunları her gün gördü, her gün duydu, her gün yaşadı. Bu neslin, bu çocukların gelecekte, kısa bir zaman sonra bütün bunları sorgulamaması mümkün değildir. Olup bitenlerin unutulmasının, unutturulmasının hiçbir olanağı yoktur. Bunun ise, tek bir anlamı vardır. Kölelik zincirlerinin kınılması, özgürlükler için, insanca yaşamak için dövüşülmesi. Kimlik için dövüşülmesi.

Sömürge toplumları yaralı toplumlardır, ve sömürgecilik döneminde bu yara, günden güne, yıldan yıla artarak, derinleşerek, ağırlaşarak sürüp gitmektedir. Sonunda vücudu felç durumuna getirmektedir. Bu yarayı iyileştirecek en önemli tedavi, en önemli ilaç özgürlükler için, insanca yaşamak için, herkesle eşit bir şekilde yaşamak için yapılan kavgadır. Bu kavga kısa zamanda istenen başarıya ulaşmasa bile, kölelik zincirlerinin

kırılmasında, insanların yepyeni bir kişilik olarak yeniden doğmasında büyük bir aşama olduğu kuşkusuzdur.

1968 yılında, Devrimci Doğu Kültür Ocaklarını kuranlar, 1971 yılında Doğu Duruşmaları'nın sanığı ve mahkumu olanlar, 1950'li yılların karnı şiş, başı kabak, ayağı çıplak, gözü çapaklı, burnu sümüklü çocukları değil miydi? Bugün Kürdistan dağlarında döne döne savaştan gerillalar, 1960'lı yıllarda, okullarda, "Büyük Türk" efsaneleriyle yetiştirilmiş, karnı şiş, başı kabak, gözü çapaklı çocukları değil mi? Bugün dağlarda, köylerde, şehirlerde büyük bir kararlılıkla vuruştan Kürt gerillalar, 1960'lı yılların sonlarında, Kürdistan'da uygulanan komando zulmünü gören, bu zulmü yaşayan çocuklar değil mi? Bu gerillalar, çocukluk dönemlerinde, analarının, bacılarının, teyzelerinin... saçlarından sürüklenip götürüldüklerini görmedi mi? Dedelerinin, babalarının, erkeklik organlarına ip bağlanıp, karılarının kızlarının önünde, bütün köyün önünde dolaştırıldıklarını görmedi mi?

Türk basını, Türk aydınları, karnı şiş, başı kabak, gözü çapak, ayağı çıplak, burnu sümüklü... bu çocukların sergilediği sefaletle pek hayrandır. Onların resimlerini çeke çeke bitiremezler. Gazeteler, gazeteciler Kürdistan'daki bu sefaleti sergilemek için yarışa girerler. Bu sefaleti ve yoksulluğu çeşitli yerlerde, çeşitli zamanlarda pazarlarlar, ödülleri kazanırlar. Fakat aynı çocukların, 10-15 sene sonra, "biz kimiz?", "neden özgür değiliz?", "neden köleyiz?"... diye sormalarını, kendilerini, ailelerini, sorulamaya başlamalarını, özgürlükler için ve insanca yaşamak için mücadeleye girişmelerini, "eşkıyalar azdı", "haydutlar işi azıtıyor", "hainlerin gizli planları", "hainlerin, kansızların ardındaki düşman güçleri açıklıyoruz"... diye hezeyanla karşılıyorlar. Onları devletin emniyet güçlerine, gizli güçlerine ihbar ediyorlar... Halbuki bu gerillalar, 10-15 sene önce, sefaletlerini, yoksulluklarını sergiledikleri, resimlerini çeke çeke bitiremedikleri çocuklardır.

Türk basını, Türk aydınları, bu çocukların sefaletlerine ve yoksulluklarına pek hayran, özgürlük isteklerine, özgürlük kavgalarına pek düşmandır, ihbarcıdır.

1971 Doğu Duruşmalarında ne söyleniyordu? “Bugün bizleri duruşma salonlarınıza bile sığdıramıyorsunuz. Gelecekte, öyle kalabalık olacağız ki, spor salonlarına, spor sahalarına bile sığdıramayacaksınız.” Salonlar, cezaevleri yine dolu. Tıklım tıklım dolu. Fakat mücadele, artık kırlara taşmış, dağlarda, ovalarda yankılanıyor.

Kürtler eskiden, öldürüldükleri, horlandıkları halde; kendilerini öldürenleri bilmemeye, görmezden gelmeye özen gösterirlerdi. Şimdi olanı biteni sorguluyorlar. Ölmemenin, yaşamının mücadelesini veriyorlar. Kürdistan artık, eski Kürdistan değildir. Değişmeyen resmi ideolojilerle böylesine hızla değişen bir toplumu yönetmek olası değildir.

Gerilla Şiddetinin Maddi ve Ruhsal Temelleri

Yukarıda, yeni yetişen Kürt nesillerinden, bunların düşüncelerinden söz ettik. Bu sözlerden gerilla hareketlerinin bir tepki olarak, bir intikam için oluştuğunu düşünmemek gerekir. Gerilla hareketlerini, sömürgeciliği yok etmenin bir yolu olarak değerlendirmenin daha doğru olacağı kanısındayım. Böyle aşağılamalara ve hakaretlere uğramanın nedeninin sömürgecilik olduğu, bundan kurtulmak gerektiği, bunun için gerilla faaliyetine başlandığı biçiminde anlamak gerekir. Sömürgecilik ve sömürge uygulamaları, konusunda siyasal bilincin yükselişi gerilla mücadelesini kendiliğinden ortaya çıkarıyor. Yaşanan zulümler de, elbette, böyle bir örgütlenmenin maddi ve manevi temellerini oluşturuyor. Fakat, amaç, sadece tepki göstermek değildir. Amaç, sömürgeci zulmünü tamamen yıkmak, ortadan kaldırmaktır. Kaldı ki Kürdistan’ın sömürge bir ülke bile olma-

dığını, Kürt ulusunun sömürge bir ulus bile olmadığını bu incelemenin başlarında ifade etmeye çalışmıştı.

Mao, halk yığınları tarafından benimsenmiş, yığınlarla organik bağlar kurmuş bir düşüncenin çok büyük bir güç olduğunu söylüyordu. En büyük maddi güç, bir düşüncenin halk yığınları tarafından benimsenmesidir. Bu gücü, topla, tüfekte ortadan kaldırmak mümkün değildir, diyordu. Bir ulusun, bugününü ve dününü sorgulaması bu bakımdan önemlidir. Bu sorgulama ulusal bilincin, siyasal ve toplumsal bilincin yükselişini de getirir. Tarih bilinci ve toplum bilinci, ancak, "biz kimiz?" sorusunu soran bir toplumda gelişebilir. Geçmişte yaşanan zulümler, baskılar, horlamalar, aşağılamalar toplumsal ve siyasal gelişmenin belli bir aşamasında "biz kimiz?" sorusunu sordurur. Bu soruyu soran, kimliğini sorgulayan halk, ulusal kurtuluş yolunda epeyce mesafe almış demektir.

[...]

Resmi İdeolojinin İflası

Türkiye'nin Kürdistan'da uyguladığı en geçerli politika devlet terörüdür. Türkiye'nin Kürt sorunu karşısındaki tek politikası budur. Türkiye'nin Kürt sorunu'na karşı devlet terörü uygulamaktan başka bir politikası yoktur. Yani, "öyle bir baskı uygulayayım ki, hiç kimse Kürt sözünü ağzına alamaz, Kürt ulusal ve demokratik haklarından söz edemesin. Öyle bir cezalandırma ve yıldırma sistemi uygulayayım ki, Kürt Sorunu'ndan söz edenler, bu cezanın, sadece kendileriyle bitmeyeceğini, ailelerini, köylerini, aşiretlerini de kapsamı içine alacağını bilsinler, korksunlar, bu işlerden uzak dursunlar..." anlayışıyla hareket edilmektedir. Fakat bütün bu işkencelere, katliamlara, sürgünlere rağmen; mahkûmiyetlere, yoksulluklara rağmen; Kürdistan hakkındaki incelemeler, araştırmalar günden güne artmaktadır. Kürt dili ve Kürt kültürü üzerindeki incelemeler günden güne

çoğalmaktadır. Kürt ulusal ve demokratik hakları konusundaki istemler çoğalmaktadır, yoğunlaşmaktadır. Ve bu istekler çeşitli biçimlerde ifade edilmektedir. Asimilasyon ise, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın kuruluşuyla durdurulmuştur. Kapitalistleşme ve demokratikleşme Kürt ulusal gelişmesini daha da yoğunlaştıracaktır, hızlandıracaktır, yaygınlaştıracaktır. Yoğun ve kapsamlı devlet terörüne rağmen, Kürtler ulusal ve demokratik hakları konusunda ısrarlıdırlar. Devlet terörünü göğüsleyip, her türlü riski göze alıp ulusal ve demokratik haklarını kazanmanın mücadelesini sürdürmektedirler. Buysa devlet terörünün, yani terör politikasının iflası demektir. Çünkü devletin terörü artık işlevsiz kalmaktadır. Türkiye'de devletin bundan başka da bir politikası yoktur.

[...]

Gerilla Şiddetinin İzlenebilir Sonuçları

Kuzey Kürdistan'da, PKK tarafından 14-15 Ağustos 1984'te, Eruh-Şemdinli'de başlatılan gerilla eylemleri iki şeyi köklü bir şekilde değiştirdi. Birinci olarak gerilla kendi kendini değiştirdi. Korkuyu, paniği, yılgınlığı atıp, mücadelede kararlı, ısrarlı ve bilinçli bir unsur, militan haline geldi. Kararlı, ısrarlı ve bilinçli tutumu onu, mücadelede önemli bir taraf haline getirdi. Bu hem gerillayı hem de mücadeleyi kurumlaştırdı. Bugün mücadelede gerilla hareketi önemli bir taraftır. Kürt halk yığınları, Türk güvenlik güçleri karşısında, ordu ve jandarma karşısında, PKK'yı bir taraf olarak değerlendiriyor.

Gerillaların korkuyu, paniği, yılgınlığı nasıl kırdığını, bunun günlük hayata nasıl yansıdığını şu örneklerle göstermek mümkündür. Radyoda, TV'de sık sık duyduğumuz ve izlediğimiz haberler var: "... güvenlik güçleri falan yerde, bir grup teröristle karşılaştı. Etraflarının sarıldığını bildirdi, teslim ol çağrısı yaptı. Teröristler buna ateşle karşılık verdi, çatışma çıktı." Kanımca,

korkunun, paniğin, yığınlığın kırılmasının, mücadeledeki kararlılığın vurgulanmasının, gerillaların önemli bir taraf olarak ortaya çıkmasının en önemli göstergesi budur.

[...]

Teslim ol, çağrısına karşı ateşle karşılık vermek, çatışmaya girmek, bu çatışmayı günlerce, haftalarca büyük bir kararlılıkla sürdürmek, gerillaların kendilerini değiştirdiklerinin en önemli göstergesi olsa gerektir.

Gerilla eylemleri, ikinci olarak çevredeki halkı değiştirdi. Halkın ruhsal yapısını değiştirdi. Korku içindeki, panik içindeki, yığınlık içindeki halk, sinmiş, sindirilmiş halk, kendine güvenemeyen halk dirilmeye, ayağa kalkmaya başladı, hakkını arar oldu. Gerilla eylemleri, kısa zamanda istenen somut başarılarla ulaşmayabilir. Fakat halkın bu ruhsal yapısının değişmesi, bu yapıyı değiştirmesi son derece önemli bir gelişmedir. Küçümsemeyecek bir gelişmedir. Artık halk kendine verilenle yetinmeyecektir. Daha çok şey isteyecektir. Halk artık, Kürdistan'ın bazı yörelerinde eşitlik istemeye, demokrasi istemeye başlamıştır, "önce demokrasi" demeye başlamıştır. Kürt halkı kendi durumunu Türkiye'deki, dünyadaki, Ortadoğu'daki öteki halklarla karşılaştırmaya başlamıştır. Kürtler kendi durumlarını, Türklerle, Araplarla, Acemlerle karşılaştırmaktadırlar. Bu karşılaştırma, siyasal, ekonomik, kültürel, askeri, toplumsal, her alanda yapılmaktadır. Kürtler, bu karşılaştırmalar sonunda, ne kadar olumsuz ve perişan koşullar içinde olduklarını fark etmişlerdir. Bütün bu dönüşümler, büyük bir ısrarla, kararlılıkla ve bilinçli bir şekilde sürdürülen gerilla faaliyetlerinin sonucu olmuştur. Bu arada, gerilla eylemleriyle birlikte sürdürülen politik ve ideolojik çalışmaları da küçümsemek gerekir. Gerek Türkiye dışında, gerek Türkiye'de, Kürt Sorunu etrafında sür-

dürülen çalışmaların bu dönüşümlerin meydana gelmesindeki katkısı çok büyüktür.

Bundan 20-30 yıl kadar önce, Bitlis’de, Diyarbakır’da veya benzer yörelerde, herhangi bir Kürt köylüsüne, Kürt ulusal haklarından söz edildiği zaman şöyle derdi: “Beyim, hep Müslümanız, din kardeşiyiz. Kürtçe konuşmak da önemli değildir. Devlet Kürtlere bu haklarını vermek istemiyor. Vermez de. Çünkü Kürtler, zayıftır, devlet çok güçlüdür. Bunun için uğraşmak bizleri yıpratır, yok eder. Devlet yolumuzu, okulumuzu yapsın, suyumuzu getirsin yeter.” “Mademki, devlet Kürtlerin haklarını barış içinde vermiyor, o zaman mücadele etmek gerekir. Çünkü insanın anadiliyle konuşma ve yazma hakla onun en temel haklarından biri olsa gerektir. Ve bunlar elde edilmesi için mücadele etmeye değer alan haklardır” denildiği zaman, köylülerin reaksiyonu daha güçlü olurdu. “Beyim, devlet ile mücadeleye devlet gerekir. Biz yoksul, cahil bir halkız. Türk devletiyse büyüktür, güçlüdür. Büyük bir ordusu vardır. Uçakları, tankları, topları, tüfekleri vardır. Polisi var, hapishanesi var, karakolu var, mektebi var, gazetesi var, radyosu var, her şeyi var. Bizim neyiz var? Hiçbir şeyimiz yok. Böyle bir mücadele yürümez. En iyisi oturun oturduğunuz yerde...” denirdi. “Kürtlerin ulusal ve demokratik hakları” konusunda ısrar edildiği zaman da, “Biz haklıyız, çok haklıyız ama, gücümüz yok, sahibimiz yok, dostumuz yok” derlerdi. İşte gerilla eylemlerinin yıktığı, yıkma sürecine soktuğu, bu ezik ruhsal ve zihinsel yapıdır.

Güvenlik güçlerinin “teslim olun” çağrılarına karşı, teslim olmayan, vurularak ölen, öldüren gerillalar, halkın kendine, ulusuna ve köyüne, akrabalarına güvenmesinde, güvenir hale gelmesinde çok önemli bir rol oynamışlardır. Halk gerillaların, çok büyük bir fedakârlık ve özveri içinde dövüştüklerini düşünmektedir. Gerillaların güvenlik güçlerine karşı önemli bir taraf olduğunu görmektedir. “Talebeler”e, “çocuklar”a duyulan

güven günden güne artarak, yoğunlaşarak, yaygınlaşarak sürüp gitmektedir.

Halkın ordu tarafından ve öteki güvenlik güçleri tarafından öldürülen gerillaların cesetlerine sahip çıkması, bu gerillalar için cenaze törenleri düzenlemesi, komşuların, akrabaların, öldürülen gerillanın ailesine taziyeye, başsağlığı dileğini iletmeye gelmeleri ve bu ziyaretlerin bazen haftalarca sürmesi, ruhsal yapının değişiminin başka bir göstergesidir.

Gerilla eylemlerinden önce ve gerilla eylemlerinin başladığı ilk yıllarda, halk öldürülen çocuklarını ordudan, güvenlik güçlerinden soramazdı, korkardı. Yılığında. Baskıdan, işkenceden çekinirdi. "Madem sen o hainin, o anarşistin babasısın, sen de suçlusun" denmesinden, işkence görme olasılığından, aklına hayaline gelmeyen daha başka kötülüklerle karşı karşıya kalacağından çekinirdi. Bunun için, aileler, çocuklarını, yatanlarını soramazlardı. Cesetler dağlarda, derelerde kalırdı... Güvenlik güçleri onları toplar, çukurlara doldururdu.

Aslında ordu ve güvenlik güçleri de, ailelerin cesetlere sahip çıkmalarını hiç istemezdi. Bu sayede "üç-beş çapulcu"nun halkla hiçbir bağı olmadığı, ailelerin bile onları reddettiği imajını yaratmaya çalışırdı. "Eşkiyalara hiçbir halk desteği yok. Halk devletin yanında. Çapulcuların cesetlerine bile kimse sahip çıkmıyor" propagandası yapılırdı.

Son yıllarda bu durum değişti. Artık, halk, güvenlik güçlerine, orduya başvurup cesetleri istiyor. "Eşkîya", "hain" suçluları karşısında oğlunun veya yakınlarının yurtsever olduğunu söylüyor. Cesedi alabilirse alıp köyüne getiriyor. Tören yapıp gömüyor.

Kürdistan'da artık şu tür olaylara sık sık rastlanıyor; örneğin bir korucu öldürüldüğü zaman, köyde onun cenazesini taşıyacak birkaç kişi bile bulunamıyor. Hiç kimse onun evine taziyeye, başsağlığı dileği iletmeye gitmiyor. Fakat bir gerillanın topağa verilmesi büyük kalabalıklar arasında cereyan ediyor. Ta-

ziyeye gelenlerin ardi arkasi kesilmiyor. Çatışmalarda öldürülenlerden şehit diye söz ediliyor.

[...]

Kürt halkının, Kürt gerillalarının cesetlerine sahip çıkması, onlara şehit demesi, kasabalarda, köylerde şehitlikler kurulması, son yılların en önemli toplumsal ve siyasal gelişmelerinden biridir.

Gerillalara sağlanan bu desteğin devleti çok rahatsız ettiği açıktır. Bunun için devlet bugün önemli bir taktik değişikliği içindedir. Devlet bugün PKK'lılardan çok, onlara destek veren, onları barındıran, yediren içiren kitleleri yakalamaya çalışmaktadır. Gerillaları kitlelerden tecrit etmeye gayret etmektedir. Gerillaların arasına kışkırtıcı ajanlar koymaya çatışarak, itirafçılar yaratarak, bunları konuşturarak, yüzlerce, bazen binlerce insanın gözaltına alınmasını veya tutuklanmasını sağlamaktadır. Böylece köylü ve esnaf yığınları arasında gerillaların itibarını düşürmeye çaba göstermektedir. Bunun ötesinde köylülere çok yoğun işkenceler yaparak onların gözünü korkutmaya çalışmaktadır. Kitle halinde gözaltına almalar, tutuklamalar yapmaktadır. Bok yedirme gibi insanlık haysiyetini rencide edici işkencelere başvurmaktadır. Bu işkencelerin amacı, insanların ruhsal ve zihinsel yapılarını parçalamak, onları panik içine sokmak, direnme güçlerini yok etmektir.

[...]

Belene dizisinde subaylar, gizli servis görevlileri, sık sık "birlik, birlik, birlik" diye bağırılmaktadırlar. "Birlik ve beraberlik" sloganının 12 Eylül'ün en önemli sloganlarından olduğu bilinmektedir. Sadece 12 Eylül'ün değil, Cumhuriyet kurulduğundan beri devletin ve hükümetlerin seslendirdiği en önemli slogandır. *Belene* dizisi Türklerin sünnet törenini gizli gizli yaptıklarını anlatmaktadır. 12 Eylül'den sonra Özel Tıp Cezaevle-

rinde, Ermeni yurttaşlarımızı sünnet etmek için pek çok çaba harcanmıştır.

Belene dizisi Bulgar askerlerinin ve köy polislerinin Türk köylerine sık sık baskınlar düzenlediklerini göstermektedir. Köy baskınları, köy kuşatmaları, toplu köy aramaları Kürdistan'da her gün rastlanan, yaşanan bir olaydır... Bu baskınlarda ve kuşatmalarda Kürtlere insan boku bile yedirilmektedir. *Belene* dizisi Türklerin mallarına, servetlerine Bulgarlar tarafından el konulduğunu vurgulamaktadır. Askerler, özel timler, korucular Kürt köylerinin mallarını her zaman gasp etmektedirler. *Belene* dizisinde Türklerin adlarının değiştirildiği, Türklere Bulgar ismi verildiği sık sık ifade edilmektedir. Kürt çocuklarına Kürtçe isimler koymayı yasaklamak, Kürt köy isimlerini Türkleştirmek, Türk devlet politikasının en önemli boyutlarından biridir. *Belene'* de, Türklerin ibadetlerini gizli yaptıkları, gizli yapabildikleri ifade edilmektedir. 12 Eylül rejimi Alevi yurttaşlarımızı camilere göndermek için az mı baskı ve zulüm yapmıştır?

Belene' de şunlar da vurgulanmaktadır: Bulgar isimlerini kabul edenlere her türlü olanak sağlanmaktadır. Demek ki Türklerin Bulgarlarla eşit muamele görmeleri, Türk kimliklerini inkâr etmelerine, Bulgarlaşmaları koşuluna bağlanmıştır. Hâlbuki bu, Türke has demokrasinin, Türke has eşitlik anlayışının odak noktasıdır, en temel noktasıdır. Kürt insanı artık, şunun da bilincine varıyor. Türk devlet ve hükümet adamları, Türk basını, Türk siyasal partileri, Türk-İş gibi işçi teşekkülleri, Barolar Birliği gibi hukuk kurumları vs. Bulgaristan'daki Türkler söz konusu olduğunda soruna yoğun bir biçimde sahip çıkıyorlar. Kürtler söz konusu olduğunda görmezden, duymazdan geliyorlar.

İşte, gerilla eylemleri, halk yığınlarının ruhsal yapılarını olduğu gibi, zihinsel yapılarını da değiştirmiş, çeşitli mekânlarda ve çeşitli zamanlarda cereyan eden olgusal süreçleri karşılaştırma yeteneği gelişmeye başlamıştır. (...)

Sömürgeci Uygulamalar ve Türk Aydınları

Burada, kısaca, aydınların tavır ve davranışlarından da söz etmek gerekir. Cezayir Ulusal Kurtuluş Savaşı, dünyadaki en kanlı ulusal kurtuluş mücadelelerinden biridir. Bir milyonun üzerinde ölü vardır. Fakat bu savaşta, Fransız aydınının düşüncesi, tavır ve davranışı insanlık için büyük bir onurdur.

Cezayir Ulusal Kurtuluş Savaşı, 1954-1960 yılları arasında cereyan etmiştir. Bu savaşta Fransız aydınlarının önemli bir kısmı, Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin yanında yer almıştır. Fransız aydınları kendi hükümetlerinin Cezayir'de uyguladığı sömürge politikalarının, bu konudaki düşünceleri ve eylemleri yoğun bir biçimde eleştirmişlerdir. Frantz Fanon'un düşüncelerinin ve eylemlerinin Fransızlar tarafından bilinmesinden sonra, bu eleştiriler daha da artmıştır. Frantz Fanon'un *Dünyanın Lanetlileri** kitabına, Jean Paul Sartre tarafından yazılan önsöz Fransızların düşüncelerini allak bullak etmiştir.

Bu sözleri bütün Fransızların düşünceleri ve tavırları olarak değerlendirmemek gerekir. Fakat güçlü bir akım olduğu da kuşkusuzdur. Nicelik bakımından çok geniş ve yaygın değilse bile etkili, ses veren, ses getiren bir muhalefet odağıdır; örneğin Fransız üniversitelerinde Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne yardım demekleri kurulabilmiştir. Bu demekleri kuranlar, bu demeklerde çalışanlar çok büyük baskılarla karşı karşıya kalsalar da, üniversiteden atılsalar da bu demekler kurulmuştur. Ve bu demeklerde çalışan pek çok öğretim üyesi vardır. "Cezayir'de sömürgecilik yapan/Cezayir'de köpek gibi insan öldüren bir ülkenin üniversitesinde rektörlük yapmaktan utanç duyuyorum! Bu olayları protesto etmek için profesörlük küppemi çıkarıp atıyorum ve rektörlükten istifa ediyorum" diyen profesörler görülmüştür. Fransız basını sık sık Cezayir Ulusal Kurtuluş

* Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, Versus Kitap, İstanbul, 2007.

Cephesi lehine yazılar yayımlamıştır. Kendi devletini ve hükümetini eleştirmiştir. Fransa'nın Cezayir'de bulunuşunun haksızlığını vurgulamıştır. Siyasal partiler arasında yine aynı süreci izleyenler vardır.

Sık sık yapılan gösterilerde, mitinglerle, konferanslarla, panellerle, açikoturumlarla, Fransız hükümetinin Cezayir'de uyguladığı emperyalist ve sömürgeci politika ve uygulamalar dile getirilmiştir. Doktor olarak, mühendis olarak, öğretmen olarak, teknisyen olarak. Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne katılan Fransızlar vardır, pek çok...

Cezayir Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecinde Fransız Kiliselerinin tutumu yine onur vericidir. Ulusal kurtuluşçulara açıktan ve gizliden yardım eden pek çok Kilise ve Kilise mensubu vardır.

Ulusal kurtuluşçulara karşı sürdürülen olumlu yaklaşım, sadece Fransızlara has değildir. 1960'lı yıllarda cereyan eden Vietnam Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda, kendi devletinin ve hükümetinin Vietnam politikasını eleştiren, Vietkong'un haklılığını vurgulayan Amerikan aydınları da vardır.

İsrail halkı bu konuda başka bir örnektir. 1982 yaz aylarında, İsrail'in Lübnan'a ve FKÖ'ye saldırısı, bir kısım Yahudi tarafından büyük tepkilerle karşılanmıştır. İsrail'in bu işgalci politikası aleyhinde, Tel-Aviv, Kudüs gibi şehirlerde büyük gösteriler yapılmıştır. Kendi devletinin ve hükümetinin işgalci politikasını eleştiren, eleştirebilen, FKÖ'nün düşünce ve eylemlerini savunabilen, haklı bulabilen Yahudilerin de var olması insanlık için büyük bir onurdur.

Bu tür Yahudilerin vatan haini olarak değerlendirilmemesi, işkence görmemeleri, hapse konulmamaları ise, İsrail adına kaydedilmesi gereken bir puandır.

Günümüzde, işgal altındaki Arap topraklarında, yani Batı Şeria ve Gazze'de, Filistinliler ve İsrail güvenlik güçleri arasında yine önemli mücadeleler vardır. Bazı Yahudiler, yine kendi dev-

letlerinin ve hükümetlerinin Filistin politikasını eleştirmekte, Filistinlilerden yana tavırlar ve davranışlar koymaktadır. Bunun için gösteriler yapılmakta, mitingler düzenlenmektedir.

Bu tutum ve davranışların örneğin, Türk üniversitelerinden ne kadar uzak olduğu açık bir gerçektir. Tür üniversitesi, yalana dayalı Türk resmi ideolojisini üreten ve yaygınlaştıran kurumların başında gelir. Türk üniversitesi Kürdistan sorunu karşısında bir bilim kurumu gibi çalışmaz. Milli İstihbarat Teşkilatı'nın bir şubesi gibi çalışır. Kürdistan sorunu konusunda incelemeler yapmak kuşkusuz Türk üniversitesinin işi, görevi değildir. Böyle bir incelemeye girişen kişinin üniversitesiyle ilişkisi kesilir, Türk üniversitesi hep, Kürtlerin aslının Türk olduğu, Kürtçe diye bilinen bir dilin mevcut olmadığı konusunda incelemeler, propagandalar yapar.

Türk basını için, Türk siyasal partileri için de aynı şey söylenebilir. (...)

Türkiye'de resmi kurumlarda oluşturulmuş insan hakları dernekleri vardır. Örneğin, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Derneği, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi İnsan Hakları Derneği gibi. Bu dernekler de Kürtlerin insan hakları konusunda Türk üniversitelerinden, Türk siyasal partilerinden, Türk basınından farklı bir davranış içinde değildirler. Resmi kurumların dışında aydınlar tarafından oluşturulmuş insan hakları derneği de henüz bu konuda bir açıklama yapmamıştır. Bu konuyu görmezden, duymazdan gelmektedir. Türk aydınları ulusal kurtuluşçu Kürtlerin yanında olmak şöyle dursun, hükümetin ve devletin ırkçı ve sömürgeci politikalarını şiddetle alkışlamaktadır.

[...]

Fransız aydınları bir sömürgelerinin olduğunu biliyorlardı. Ve bu olguya karşı devletlerini ve hükümetlerini eleştiriyorlar-

dı. Sömürgecinin kurtuluşundan yana tavır koyuyorlardı. Zira bu Fransa'nın da kurtuluşu demekti.

İnsancıl, özgürlük düşkünü ve kültür aşığı "Türk aydınları" da artık, bir sömürgelerinin, hatta sömürge statüsünden bile çok daha aşağılarda duran bir egemenlik alanlarının olduğunu herhalde bilmek durumundadırlar. Ve o sömürgeci, Türk aydınları, Türk halkı, Türk ulusu daha özgür olsun diye, Türk dili ve Türk kültürü daha gelişsin diye, her gün cinayetler işlenmektedir, Kürtler öldürülmektedir.

dm

DEMOKRATİK
MODERNİTE

EVRENSELİN ANA DAMARI
ORTADOĞU

Abdullah Öcalan

1948 yılında Şanlıurfa'nın Halfeti ilçesi Amara (Ömerli) köyünde doğdu. İlkokulu Amara'da, ortaokulu Nizip'te bitirdikten sonra 1966'da Ankara Tapu Kadastro Meslek Lisesi'nde yatılı okudu. 1969 yılında mezun olan Öcalan 1971 yılına kadar Diyarbakır'da tapu memurluğu yaptı. 1971 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kaydını yaptırdı. İstanbul'da hukuk okumaya devam ederken tekrar üniversite sınavlarına girdi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünü kazandı.

Ancak Ankara'daki eğitimini yarıda bıraktı. Üniversite yıllarında Mahir Çayan ve arkadaşlarının öldürülmeleri üzerine düzenlenen protesto eylemine katılmak, Şafak Dergisi'ni dağıtmak suçlamasıyla Nisan 1972'de tutuklandı. Mamak Cezaevi'ndeki bu tutukluluk 7 ay kadar sürdü. Öcalan, cezaevinin kendi üzerindeki etkisini, "cezaevi benim için siyasi mücadeleye atılmada bir okul oldu" diye anlatır. Davası sürerken tahliye oldu. Çıktığında Haki Karer ve Kemal Pir'le aynı evde kalmaya başladı. 1973'te Çubuk Barajı'ndaki toplantıda grup olarak ortaya çıkma karar alınmasında Öcalan'ın rolünün belirleyici olduğu belirtilir. Öcalan, 1975 yılında ilk kez silahlı mücadelenin gerekliliğinden söz etti.

Ulusal Kurtuluş Ordusu (UKO) adıyla ortaya çıkan yeni oluşum, Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Fis köyünde, 1978'de yapılan bir toplantının sonucuydu. Abdullah Öcalan'ın 1977 sonlarında yazdığı "Kürdistan Devriminin Yolu" başlıklı yazı parti programı olarak kabul edildi. Marksist-Leninist temellere dayalı bir Kürdistan devletini silahlı mücadele yoluyla kurmayı hedefleyen örgüte Partiyeye Karkeren Kürdistan (Kürdistan İşçi Partisi) "PKK" adı verildi ve genel sekreterlik görevine Abdullah Öcalan getirildi.

Öcalan, 1979 yılında, güvenliğinin sağlanabilmesi ve örgütsel çalışmaları daha rahat yürütebilmesi gerekmesiyle yurt dışına çıktı. O günden sonra genellikle Lübnan'da ve Suriye'de yaşadı. Türkiye'nin baskıları sonucu Suriye, Öcalan'ı 1999'da topraklarından çıkarmak zorunda kaldı.

Türkiye'de, İmralı'da kurulan mahkemede yargılandı ve idam cezasına çarptırıldı. Abdullah Öcalan'ın idam cezası Yargıtay tarafından da onandı. Fakat daha sonra çıkarılan bir yasa ile idam cezası kaldırıldı. Hâlen İmralı Cezaevi'ndedir. PKK'nın kurucusu ve lideridir.

Eserleri

Seçme Yazılar, Cilt I, II Melsa Yayınları, İstanbul, Ekim 1992.

Kürt Sorununda Demokratik Çözüm Bildirgesi, Mem Yayınları, İstanbul, Haziran 1999.

Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa (AİHM Savunmaları) I. II Cilt, Mezopotamya Yayınları, Mart 2002.

Bir Halkı Savunmak, Wêşanen Serxwebûn 135, Haziran 2004. Çetin Yayınları, İstanbul.

Demokratik Toplum Manifestosu, Mezopotamya Yayınevi, Haziran 2009.

Barış Umudu, Çetin Basın Yayın, 2005, İstanbul.

Sosyalizmde İsrar İnsan Olmakta İsrardır, Aram Yayınları, 1999, İstanbul.

Gerçeğin Dili ve Eylemi, Aram Yayınları, İstanbul.

Tarih Günümüzde Gizli ve Biz Tarihin Başlangıcında Gizliyiz, Aram Yayınları, 2000.

Nasıl Yaşamalı Cilt I-II, Mem Yayınları, 2001, İstanbul.

Barışa Doğru, Aram Yayınları, 2000, İstanbul.

Sosyal Devrim ve Yeni Yaşam, Çetin Basın Yayın, 2005, İstanbul.

ORTADOĞU'DA YENİ SİSTEM İNŞASI OLARAK DEMOKRATİK MODERNİTE*

Abdullah Öcalan

Ortadoğu zihniyet dünyasında moderniteye ilişkin yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Teknik ve bilimsel temeli benimseyip diğer unsurları dışarıda bırakmak ve tamamen benimsemek türündeki bu tartışmalar neyle karşı karşıya olduklarını bilimsel olarak kavramaktan uzaktırlar. Kaldı ki, tercih onlara bağlı değildir. Hegemonya kendilerini sardıkça onunla uzlaşmaktan başka çare bulamazlar. Sağ-sol görüş ayrını yapılmaksızın, halen oryantalizmi aşan bir görüş, bir zihniyet dünyasına erişilmiş değildir. Kapitalist modernitenin içinde eritilmeyen, uzlaştırılmayan görüş çok azdır. Görüşte başanlamayan elbette yaşamda da başarılamaz.

Demokratik modernite paradigmasıyla yapısal krizi ve çalışmalarını çözümlenmek ve olası çözüm olasılıklarını sunmak mümkündür. Tarihsel bütünlük ve ulus-devlet çıkmazının derinleşmesi bu yönlü olasılıkların gerçekleşme şansını gittikçe daha çok arttırmaktadır.

* *Demokratik Modernite*, Sayı 3, Kasım-Aralık 2012. Makale, "Ali Fırat" mahlasıyla yayımlanmıştır.

1 Ortadoğu jeokültürünün ulus-devlet parçalayıcılığıyla derinliğine çelişki içinde olması bütünlük, entegrasyon eğilimlerine güç vermektedir. Bölge, kendi tarihinin hiçbir döneminde ulus-devletler dönemindeki kadar bir parçalanmışlığı yaşamamıştır. Yaşanan parçalanmışlıklar dahi iktidar boyutlarında kalmış, kültürel yaşamı fazla etkilememiştir. Etnik ve dinsel farklılıkların binlerce yıl iç içe yaşayabilmeleri jeokültürün bütünselliğiyle ilgilidir, hatta iktidarla ilgili hegemonik yükselişler bile hep bölge çapında gelişmiştir. Tarihin kaydettiği ilk hegemon olan Akad Kralı Sargon'dan en son Osmanlı hegemonyacılığına kadar iktidar olarak da bütünlük ağır basan yön olmuştur. Her yükselen yeni güç hızla bölgesel olmuştur. İster sınıf ve devlet temelli uygarlıklar, ister etnisite, din ve mezhep boyutunu aşamamış demokratik uygarlıklar olsun, hepsi bölgesel kültür olarak yaşamış ve iz bırakmışlardır. Bir Japonya, Çin, Hint, hatta Britanya gibi ucu kapalı bir uygar kimlik Ortadoğu jeokültüründe yaşanmamıştır. Şüphesiz benzer jeokültürler Afrika ve Latin Amerika için de söz konusu olmakla birlikte, Ortadoğu'daki kadar gelişmiş merkezî uygarlık düzeyinde değildir. Kapitalist modernite unsurları bölgenin tarihsel olan her iki jeokültür eğilimiyle çelişki ve çatışma yaşamaktadır. Ortadoğu ve sorunlarının çok tartışılıp da bir türlü çözümlenememesi bu derin çelişkilerle bağlantılıdır.

Demokratik modernitenin temel unsurları olan ekonomik, ekolojik, ahlâkî ve politik toplum bölge jeokültürünü esas almaktadır. Herhangi bir parçalayıcı unsur dayatmamaktadır. Tersine varolan parçalayıcı unsurların alternatiflerini oluşturmaktadır.

Demokratik modernite ulus anlayışında esnektir. Dil, etnisite, din ve devlet esaslı olmayan ulusal inşa perspektifi bünyesinde çok dilli, etnisiteli, dinli, mezhepli ve siyasî oluşumlu unsurları bütünleştirerek muazzam çözümlenememesi bu derin çelişkilerle bağlantılıdır. Devlet, dil, din, mezhep, etnisite temelli ulus anlayışlarına karşı

demokratik modernitenin bu çok unsurlu bütünsel ulus anlayışı Ortadoğu jeokültüründe ihtiyaç duyulan barış ve kardeşliğe gerekli olan temeli güçlü bir biçimde sağlamaktadır. Denilebilir ki, üç büyük tek tanrılı dinden her tür farklı dil, etnisite ve siyasal oluşumlardan müteşekkil bir büyük bölge milleti, yani Ortadoğu ulusu bile oluşturulabilir. Nasıl bir Amerika (ABD) ulusu, Avrupa ulusu (AB) varsa, Ortadoğu ulusu da var kılınabilir. Bunun kültürel temeli her iki bloktan daha elverişli ve güçlüdür. Azınlık-çoğunluk, büyük uluslardaki (Arap, Türk, Kürt, Fars) parçalanmışlık, küçük sayılı uluslardaki tecritlik (Ermeni, Yahudi, Süryanî, Kafkaslar) sorunları böylesi büyük ve açık uçlu, esnek ulus anlayışı içinde ideale yakın çözümlere kavuşturulabilir.

Demokratik ulus paradigmasının ulus-devletteki homojenleştirici, çatışmalı, milliyetçi, cinsiyetçi, dinci ve pozitivist zihniyetlerle birlikte iktidara ve sömürücü tekellerin yol açtığı derin çıkmaz ve çatışmaları ortadan kaldıracabilecek nitelikte ve kapasitede olduğu gayet açıktır.

Demokratik modernitenin ekonomik ve ekolojik unsuru, kapitalizmin ve endüstriyalizmin dayattığı ekonomiyi ve çevreyi sadece krizlere uğratmakla kalmayan, ulus-devlet temelinde parçalayan ve böylece muazzam verim düşüklüğünde önemli bir etken olan olumsuzluklarını gidermekle kalmaz, aynı zamanda ekonomik ve ekolojik toplumun ihtiyaç duyduğu bütünselliği sağlayarak azamî verimliliğe imkân tanıyan ve çevreye en az zarar veren çerçeveyi de sunar. Tarım, su, enerji kömünleri etrafında geliştirilecek her tür ekonomik ve ekolojik komünal birlikler, ekonomik ve ekolojik toplumun ihtiyaç duyduğu ve tarihsel kültürün dayattığı dayanışmaya imkân veren, işsizliği önleyen, çalışmayı özgürleşme sayan ve verimliliğe yol açan düzeni mümkün kılar.

Demokratik modernitenin ahlâkî ve politik toplum unsurları, hukuk ve iktidar fetişizmi yaratan ulus-devletçi hegemonya-

yı aşarak demokratik toplumun gelişimine yol açar. Bölgenin jeopolitikasını parçalayan, kısırlaştıran, ucu kapalı ve kati kimlikli iktidar tekelciliği yerine, bölge ve hatta dünya çapında ucu açık, esnek ve demokratik siyaset anlayışıyla şiddetle ihtiyaç duyulan olanca farklılığı içindeki bütünselliği ve kardeşliği mümkün kılar. Tarihsel-toplumsal kültürün bütünlüğü üzerinde demokratik toplumu gerçekleştirir.

2 Bu ana çözümler temelinde demokratik ulusların bütünlüğüne ilişkin somut öneriler sunulabilir:

Kapitalist modernitenin yol açtığı sorunlara çözüm için yakın geçmişte geliştirilen Bağdat Paketi, CENTO, RCD türü ulus-devlet birliklerinin, bünyesel nedenleri dolayısıyla çözümleyici ve uzun ömürlü olmadıkları bilinmektedir. Halen yaşatılmak istenen Arap Birliği, İKÖ (İslâm Konferansı Örgütü) gibi örgütlerin bölgenin hiçbir önemli sorununa çözüm getiremedikleri ve etkisiz kaldıkları, yine ulus-devlet niteliklerinden ötürü anlaşılır bir husustur. Kaldı ki, bölgenin her ulus-devleti kendine özgü bir kapitalist hegemonik merkeze bağlıdır. Bağlı oldukları merkezin denetimi dışına çıkacak kapasiteden yoksundur. Toplantı üstüne toplantı, zirve üstüne zirve yapmalarına rağmen, çözümsüz ve etkisiz olmaktan kurtulamamaları bu gerçeklikle bağlantılıdır.

Demokratik modernitenin bölgenin politik bütünlüğüne ilişkin çözüm gücü, temel aldığı unsurların çözümleyici kapasiteleriyle bağlantılıdır. Politik bütünlüğün önüne dikilebilecek bir iç engelleyici unsur yoktur. Tersine, tüm ekonomik, ekolojik, ahlâkî ve politik unsurlar politik bütünlük çerçevesinde en arzuladıkları demokratik toplumu inşa edebilirler. Kapitalist modernitenin dıştan kaynaklı hegemonik müdahalelerine karşılık, politik bütünlük içindeki tüm bölge toplumsal güçleri rahatlıkla ve başarıyla karşılık verip sorunlarını çözümleyebilir.

Dolayısıyla Ortadoğu Demokratik Komünü, her alandaki komünler, komünü siyasî oluşum olarak önerebilir. Ulus-dev-

letçi zihniyetin kıskacındaki Irak, İsrail, Filistin, Afganistan sorunları elbette sorunun bizzat kaynağı olan bir zihniyetle çözümlenemez. Bölgenin tümünde yaşanan siyasal-toplumsal sorunlara sorun kaynaklı zihniyetler ve yaklaşımlarının son iki yüz yıllık tahribatları ve kaybettirdikleri yeterince ders vericidir. Hem laikinin hem de dincisinin çözüm geliştirmek şurada kalsın, çözümsüzlüğü derinleştirmekten öteye rol oynamadıkları yeterince açığa çıkmıştır.

Ortadoğu jeokültürü, jeopolitikasına yansıtılmak durumundadır. Bunun için en uygun çerçevenin, demokratik komünal ve konfederatif (devlet- konfederalizminden ve federasyonundan bahsetmiyorum) olacağı açıktır, çünkü ne kadar farklı birlik veya komün varsa, hepsine ana komün veya konfederasyon çerçevesinde yer vardır. Ulus-devletin bu yaklaşım çerçevesinde ne kadar kusurlu ve dışlayıcı olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Lafta çok "bağımsızlıkçı" geçinen, özde ise kapitalist hegemonik merkezlere bin bir bağla bağlı olan ulus-devletçi engellere takılmadan yürümeyi bilmek önem taşır. Bölgenin her alanında geliştirilecek siyasî oluşumlara, ekolojik ve ekonomik komünlerle, demokratik sivil topluluklara ucu kapalı ve katı kimlik sıfatını asla takmadan, bağımsızlık taslamadan, evrensel-tikel ana felsefi ilkeyi esas alarak, basitten karmaşığa doğru çok geniş ağlara ve yapılanmalara gitmek son derece mümkün ve gereklidir.

Olası politik bütünlük merkezlerinden birisi, Dicle-Fırat Tarım Su Enerji Komünüyle bağlantılı olarak, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'ni, Suriye Arap Cumhuriyeti'ni (Büyük Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin, İsrail dâhil) ve Irak Federal Cumhuriyeti'ni süreç içinde yıkma temelinde değil, reformlarla dönüştürerek inşa edilebilir. Mevcut cumhuriyetler ulus-devlet niteliğini başlangıçta korusalar da, süreç içinde esnek, ucu açık ulus-devlet kimliklerine dönüşerek demokratik birliğe doğru adım atabilirler. Ortaya çıkacak siyasî oluşum ABD ve AB'den de daha ileri bir demokrasiye açık olmak durumundadır. Komünal

demokratik unsurların ağır basacak olmasından ötürü böyle olacaktır. İçerisinde bölgenin mozaîği durumunda olan bütün kimlikler yer alabilir. Öncelikle bu kimlikler demokratik ulus birimleri olarak inşa edilebilir. Böylesi inşa ulus-devletin içerdiği ucu kapalı, katı, tek dilli, tek etnisiteli milliyetçiliğinden kaynaklı çatışma riskini asgariye indirebilecektir. Tarihte de binlerce yıl sürüp gelen iç içe yaşam gerçekliğini yenileyebilecektir.

Bölgenin kadim kültürlü halkları olan Arap, Kürt, Ermeni, Yahudi, Asurî (Süryanî, Keldanî), Türk, Türkmen, Kafkas kökenliler, Fars bazı etnisiteler (aşiret ve kabileler) demokratik ulus kimlikli olarak inşa edildiklerinde hem tarihsel kültür benzerliğine uygun karşılık vermiş, hem de kapitalist modernitenin ulus-devlet aracılığıyla körüklediği böl-yönet çıkmazından, çatışma ve savaşlarından kurtulmuş olacaklar. Açık uçlu ve esnek kimlikli olmaya özen gösterdiklerinden, aralarında çok zengin ve verimli bütünlükler, dolayısıyla kardeşlikler geliştirebilecekler. Tarihte örneklerine çokça rastlandığı gibi, dinsel kimlikler için de aynı yaklaşım geçerlidir. Ezici çoğunluğu ortak bir teolojik inanca dayalı olduğu için, bütünlük daha da kolay gelişebilir. İbrahimî dinler olarak Musevîlik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık tüm mezhep ve tarikatlarıyla tarihte çokça yaşandığı gibi aynı ucu açık, esnek dinsel kimlik anlayışıyla birbirlerine yaklaşım verimli sentezlere yol açabilecekler. Oluşturulacak siyasal bütünlük içinde çok dillilik ve kimlik armaları, ortak vatan ve ortak ulus bağlamında sorun teşkil etmez. Kendilik, yerellik, bölgesellik tarihsel kültürel özelliklerine uygun kimlik olarak demokratik birim niteliğinde inşa edileceğinden, var olan farklılıklar için ideal sinerji mekânları olarak anlam kazanacaktır. Tüm bu kimliklerin ahlâkî ve politik niteliği esas olacaktır. Hukuk, ahlâk ve politikanın hizmetinde olacaktır; ahlâk ve politikanın yerini tutmayacaktır.

Bölgenin çekim merkezi olarak geliştirilecek Demokratik Konfederalizm (federasyon, demokratik birlik, vb. unvanlar da

mümkündür) ekolojik ve ekonomik komünleri esas alacağından (çünkü toprak-su-enerji başka türlü verimli kılınmaz), kapitalist modernitenin üç mahşeri atlısı olan kapitalist kârcılığın, endüstriciliğin ve ulus-devletçiliğinin yol açığı yapısal kriz, kaotik durum, çatışma ve savaş ortamlarına karşı en ideal ve tarihsel yanıt niteliğinde olacaktır.

Kürdistan'ın jeokültürü ve jeopolitikası (Arap, Türk ve Farsların ortasında yer alması, tüm kültürlerin kesişme noktası olması) bu tür bir siyasal bütünlüğü adeta zorunlu kılmaktadır. Kapitalist modernite döneminde Britanya'nın Hindistan ve Ortadoğu üzerinde yürüttüğü hegemonik politikaları açısından Kürdistan sürekli çözümsüz bir ülke konumunda tutularak bölgesel denetim aracı kılınmak istenmiştir. Böylelikle Arap, Türk ve Fars iktidar otoritelerinin denetim altına alınmasında çok elverişli bir kontrol aracına indirgenmiştir. Günümüzde ABD ile birlikte Kuzey Irak denilen Güney Kürdistan'ın küçük bir parçası üzerinde gecikmiş bir ulus-devletçik inşa edilerek (Ermenistan, Yunanistan gibi) aynı rol sürdürülmek istenmektedir.

Tarih, Kürdistan ve Kürt sorununu adeta ikinci bir Yahudi sorununa dönüştürmüştür. En azından böylesi bir süreci yaşamaktadır. Şüphesiz bunda bölgedeki kapitalist modernitenin eşitsiz ulus-devlet yaratma politikası belirleyici rol oynamaktadır. Arap, Türk ve Fars ulus-devletçiliği Kürdistan'ın silinmesini ve Kürtlerin kurban edilmesini dayatmaktadır. Böylesi üçlü bir imha kıskacına minimal bir Kürt ulus-devletçiliğiyle karşılık verilemez. Verilse bile sonucu halen yoğunca yaşandığı gibi hep katliam ve soykırımlarla sonuçlanır. Bu tarihsel paradokstan çıkarılması gereken tarihsel ders, ulus-devlet olmayan demokratik siyasî oluşumlarla, ekolojik ve ekonomik komünlerle başta komşu ulusları olmak üzere tüm bölge halklarını demokratik modernite çözümüne ortak etmektir.

Tarihe kulak kabartıldığında Dicle-Fırat vadilerinde, Verimli Hilâl'de on beş bin yıllık neolitik çağın, beş bin yıllık merkezî uygarlığın, son iki yüz yıllık modernite kültürünün çağnıştırdığı hep bütünlüklü siyasal oluşumlardır. Sümer, Akad, Babil, Guti, Asur, Hurri, Mitanni, Urartu, Hitit, Med, Pers, Helen, Sasani, Bizans, Emevi, Abbasî, Selçuklu, Moğol, Osmanlı adlarındaki merkezî siyasî otoritelerle karşıtları olarak her zaman varolan, aynı veya farklı adlarla oluşan demokratik otoriteler hep bütünlüklü siyasî oluşumlardır. Zaten neolitik çağın anaerkil otoritesi aynılık bilmez, kölelik tanımaz, eşit, doğal, ahlâkî ve politik oluşumların hasıydı. Son iki yüz yılın Avrupa merkezli parçalı ve çatışmalı ulus-devlet provokasyonları bu uzun tarihsel süreç içinde küçük bir ayrıntıdır. Tarihin tekrar ana mecrasında jeo-kültür ve jeopolitik gerçeğine göre akması, demokratik uygarlık mirası üzerinde geliştirilecek demokratik moderniteyle mümkündür.

Zengin tarihsel mirasın yığdığı sorunlarla güncel kriz, çatışma, katliam ve soykırımlara karşı somutlaştırılması gereken çözümün ilk ortaklaşa adımı, Dicle-Fırat Demokratik Konfederasyonu düşüncesi veya projesi olabilir. Böylesi bir düşünce Arap, Türk, Kürt ve Fars çoğul uluslarıyla azınlık ulus ve kültürleri arasındaki çatışmalı, asimilasyonist süreci tersine çevirip dayanışmacı, komünal demokratik siyasî oluşumlarla barışa, ulus-devlet ötesi ortaklıklara yol açabilir. Dicle-Fırat Demokratik Konfederasyonu projesi bu tarihin mecrası doğrultusunda atılacak en anlamlı ilk adım olacaktır. Hiç kuşku duymuyorum ki, bu proje üzerinde adım adım ve çok yönlü yükseltilecek ekolojik, ekonomik ve demokratik toplum komünleri tarihine ve kültürüne yaraşır Demokratik Ortadoğu Çağının altın değerinde başlangıcını oluşturacaklardır. Demokratik Ortadoğu Çağı hem eski tarihin uyanışı, hem de yeni tarihin özgür yaşamının haykırışı ve sevinci olacaktır.

Ortadoğu gerçekliğine bu ana proje kapsamında bakıldığında, ikinci dereceden bazı projelerden bahsetmek mümkün olacaktır. Tıpkı neolitik ve uygarlık çağında hep olageldiği gibi, Verimli Hilâl'in Mısır ve Kuzey Afrika'ya uzanan batı ucunda, Mısır veya Libya merkezli (Nil Vadi merkezli) Kuzey Afrika Demokratik Konfederasyonu projesi geliştirilebilir. Verimli Hilâl'in doğu ucunda Pencab merkezli Doğu İran, Afganistan, Pakistan (bu ulus-devlet adları tarihi jeokültür ve jeopolitiğe uygun değildir) Demokratik Konfederasyonu projesi daha da aciliyet kazanmaktadır. Ortadoğu Demokratik Modernitesinde düşünülmesi gereken ikinci bir doğu uçtaki proje, bugünkü Özbekistan merkezli Seyhun ve Ceyhun Vadilerinde geliştirilecek Orta Asya Demokratik Konfederasyonu anlamlı olacaktır. Güney Arabistan'da halen çok güçlü ve canlı yaşanan kabile ve mezhep cemaatleri nedeniyle geliştirilmesi gereken Güney Arabistan Demokratik Konfederasyonu diğer anlamlı bir proje olarak düşünülebilir.

Tüm bu projelerden çıkarılacak büyük bir Ortadoğu Demokratik Modernite Projesi bir ütopya olarak düşünülebilir. Şüphesiz ABD hegemonyasının çizdiği BOP'tan (Büyük Ortadoğu Projesi) daha gerçekçidir. Bir projenin gerçekliğini belirleyen, tarihsel arka plânı ve kültürel temelidir. Neolitik ve uygarlık çağının ana akış istikametine bakıldığında, böylesi bir tarih ve ortak kültürel temelin oluştuğu teslim edilecektir. Ortadoğu kültüründe AB türünde birlikler bir ütopya, proje olmanın berisinde, kriz ve çatışmaların, parçalanmışlıkların ve yabancılaşmanın arayışa zorladığı her alanda adım adım inşa edilmesi gereken evrensel-tikel yaşam gerçekleridir.

Şüphesiz bu projeler şimdilik birer ütopyadır, ama tarihsel ve toplumsal temeli güçlü olan ütopyalardır. Unutmamak gerekir ki, büyük ütopyalar olmadan büyük yaşam pratikleri gerçekleştirilemez. Ortadoğu kültürü insanlığa cennet ve cehennem ütopyasını armağan etmiş, ilk yazılı destan olan Gılgames

Destanı'yla binlerce yıl öncesinden beri ölümsüzlük otunu hep aramış bir kültürdür. Anlıyorum ki, özgür kadınla gerçekleşebilecek yaşamı iktidar hastalığıyla kaybetmiş Gılgamesh nesli, hep peşinde olduğu bu yaşamı sadece ölümsüzlük biçiminde değil, gerçek yaşam süreci içinde de bulamayacaktır. Bir şey ancak kaybedildiği yerde bulunabilir. İnsan türünde büyük yaşam volkanı Toros-Zagros eteklerinde, Dicle-Fırat Vadilerinde patladı. Büyüleyici yaşam burada doğdu; Kürdistan'da Jin û Jiyan (kadın ve yaşam) olarak gerçekleşti. Bin yıllar içinde yaşam bu sefer hiyerarşi ve devlet iktidarlarında Jin û Jiyan somutunda aynı mekânlarda kaybedildi. Bütün destanların Gılgamesh Destanı'nın kopyaları oldukları kanıtlanmıştır. Cennet ve cehennemler hep bu yaşanmış ve kaybedilmiş yaşamlarla ilgilidir. İktidar hastalığı gerçekten yaşamı öldürür. Bunu çok iyi bilerek, Demokratik Ortadoğu Çağının projesi, aynı zamanda yaşamın iktidar hastalığıyla kaybedildiği yerde, iktidar olmayan özgür kadın yaşamının ekolojik ve ekonomik toplumlu olarak keşfedildiği, bulunduğu gerçekliğin projesidir. Her proje aynı zamanda gelecek ütopyasıdır. Demokratik Toplum ve Demokratik Modernite geleceğin gerçekleşmiş farklılıklar içinde eşitlik ve özgürlük ütopyasıdır.

Büyük özgür yaşam ütopyası olanlar için, arandığında bölgede örneği çok olan bir yaşam tarzı şartı vardır. O da şudur: Toplumsallığın mümkün kıldığı hakikat için yaşayacaksın. Hakikati buldukça yaşayacaksın. Yayıdıkça ahlâkî ve politik toplumu kuracaksın. Bunun için karşına çıkan iç ve dış engellerle doğru mücadele edeceksin. Ortadoğu'da Bilgelik Akademisi hep böyle söyler. Bu söylemle özgürleşen yaşam iradesi hep böyle yapar!

a) Kapitalizme Karşı Demokratik Modernite Çözümünde Ekonomik Toplum

Genelde (evrensel) olduğu gibi kendi özgünlüğü (tikelliği) içinde kapitalizmin Ortadoğu toplumunda tahripkârlığı çok daha ileri uçlarda seyreder. Haçlılar döneminden beri temel toplum ihtiyaçlarına değil, kârî azamîleştiren kaynaklara, usul ve yöntemlere yönelir. Şüphesiz kapitalizmin millisi ve gayri millisinden değil, milliyetçiliğinden bahsetmek daha öğreticidir... Milli kapitalizm denen olgunun özde en yoğunlaşmış kolektif yabancılaşma olduğunu derinliğine kavramak gerekir. Kapitalizmin kendisi doku olarak yabancılaşmadır. Milliyetçilik ideolojisiyle kendini ulusal, milli toplum olarak yansıtmak ister. Ulusalçılık, milliyetçilik kavramları genelde tekelciliği, özelde ise kapitalist tekelci maskemeler ve hegemonikleştirmek için icat edilmiş ideolojik araçlardır.

Avrupa kapitalizmini Ortadoğu için bir yenilik olarak düşünmek pek anlamlı değildir. Yeni olan başat fetihçi bir sistem olarak giriş yapmasıdır. Yaklaşık iki yüz yıldır süren bu girişin ilk yüz elli yılı ticaret ve malî kapitalizm temelinde olurken, son döneminde sanayicilik hız kazanmıştır. Batı toplumlarına göre daha yüzeysel bir hâkimiyeti vardır. Geleneksel güç ve sömürü tekelcileriyle ittifak içinde hegemonyasını sürdürmektedir. Ortadoğu da egemen olan Avrupa-ABD merkezli kapitalist hegemonik sistemdir. Ortadoğu'nun uzun uygarlık tarihi, eski toplumun (kabile, aşiret, mezhep toplulukları) güçlü varlığı, Batı merkezli hegemonyacılığın zayıf bir temele dayanmasına yol açmaktadır. Zayıf halka olması bu gerçeklikten ötürüdür.

Kapitalizm karşıtlığını ekonomik toplum olarak belirlememizin önemli sonuçları vardır.

Çelişki kapitalizm-sosyalizm arası olarak değil, ekonomik toplum kapitalizm temelli olarak kavranmak durumundadır. Ekonomik toplum tekelci ittifaktan olumsuz etkilenen tüm top-

lumsal ekonomik güçleri temel alır. Sosyalist ekonomi modern koşulların ekonomi güçlerini esas alırken, ekonomi toplumu geleneksel ekonomik güçleri de kapsar. Daha da önemlisi, piyasalaşmamış ve doğal, metalaşmamış, geniş kullanım değerli ekonomi de bu kapsam içindedir. Özellikle kadın ve çocuk emeği çok yaygın olup çoğunlukla kullanım değeri üretir....

Toplumsal varlıklar olarak burjuvazi-proletarya çelişkisinin de temel değil, tali bir çelişki olduğunu belirlemiştik. Sosyal çelişki tekelcilerle onların dışındaki tüm toplum arasındadır. Toplumsal eşitlik, özgürlük ve demokratik mücadelenin doğasını kavramak açısından bu ayrım önemlidir. Burjuvazi-proletarya mücadelesinin yapaylığı reel sosyalizmin yüz elli yıllık deneyimiyle açıkça ortaya çıkmıştır. Hizmetçiler (köleleştirilmiş sınıflar) hiçbir zaman efendilerini aşacak ideolojik pratik güç kazanamazlar. Varlık olarak bu yetenekleri yoktur. Ancak hizmetçiliği reddettikleri zaman yetenek sahibi olabilirler ki, o zaman da hizmetçi sayılamazlar. Modernite döneminde sosyal mücadeleleri doğru kavramak için tekelist dokularla onların dışındakiler ayrımını doğru yapmak, bu temelde mevzilenme, direnme ve toplumsal inşalara girişmek hayati önem taşır.

3 Yukarıdaki iki ayrımın temelinde kapitalist topluma karşı inşa edilecek yeni topluma çeşitli adlar vermek mümkündür. Burada önemli olan ad değil, içeriktir. Bu yeni topluma demokratik sosyalist toplum denilebileceği gibi demokratik toplum da iyi bir ad olabilir, hatta anti-kapitalizm anlamında ekonomik toplum da denilebilir. Önemli olan tekelciliğin egemenliğinde olmayan bir ekonomi ve toplumsal inşadır. Ekonomik faaliyeti pazara bağlı olarak gelişen bir meta ekonomisi olarak tanımlamak kısmen doğru olabilir. Meta kategorisine girmeyen muazzam büyüklükte bir kullanım değerleri ekonomisi vardır. İnsan türü yüz binlerce yıl sadece kullanım değeri etrafında bir ekonomi tanımıştır. Asıl toplumsal ekonomiden anlaşılması gereken de bu bölümdür... Pazar ve kullanım değeri olarak ekonomi

gerçekçi bir tanıma çok daha yakındır. Tarih öncesi kullanım değeri için ekonomi geçerli tek ölçü iken, pazarda değişim için ekonomi daha çok tarihsel dönemde yaygınlık kazanır. Kapitalist modernitenin toplumsal değerlerin ezici bir çoğunluğunu metalaştırması istismar ve kâr amaçlı olup yeni ama kanserli bir olgudur. Toplumun dağıtılması, sürekli kaotik ve krizli bir hâl alması bu gerçeklikten kaynaklanır... Sadece petrol, gaz, su, otomobil benzeri çevreyi yıkan, toplumu savaşa boğan kâr amaçlı alanlarda yürüttüğü faaliyetleri çözümlendiğinde bu gerçeklik daha iyi anlaşılır. Yine toplumun yarısından fazlasını işsiz, mesleksiz, göçer, ailesiz yığınlara dönüştürmesi felâketin büyüklüğünü daha anlaşılır kılar.

O halde anti-kapitalist olmak öncelikle anti-tekelci olmayı gerektirir. Beraberinde demokratik, sosyalist (bu terimi toplulukçuluk olarak anlamak daha doğrudur) ve eşit-özgür toplumsallığı getirir... Topluluklar olarak (aile, kabile, mezhep, aşiret, ulus) toplumlar binlerce yıldan beri mevcutturlar. Gerekli olan kapitalist modernite koşullarında bu toplulukların savunmasını demokratik modernite koşullarına uyarlamak, gerektiğinde yeniden inşa etmektir. Demokratik modernite alternatifi kapsamına anti-tekelci, anti-kapitalist demokratik topluluklar toplumu, ekonomik toplumu, demokratik sosyalist toplumu almaktır. Tekrar belirtelim: Önemli olan isim çokluğu değil, özsel varlığıdır. Kendini bilim aynasında ve özgür yaşam iradesinde seyretmesi ve yürütmesidir.

Kabile, aşiret topluluklarını hiç küçümsememek gerekir. Toplumlar yaşadıkça böylesi formlar hep var olacaklardır. Günümüzde bile sivil toplum örgütlerini modern aşiret ve kabileler olarak değerlendirmek mümkündür. Geleneksel mezhepleri güncel olarak bilimsel akademi ve enstitüler olarak görmek mümkün ve anlamlıdır. Ulusları sadece ulus-devlet olarak değil, çok dilli, etnisiteli, dinli, vatanlı demokratik toplumlar olarak da inşa etmek ve görmek mümkündür. Ortadoğu'nun bağ-

rında bu geleneksel topluluk biçimlerini kanlı bir kavgaya, çözümsüzlüğe iten genelde tekelcilik, özelde kapitalist tekelciliktir, kapitalist modernitedir. Demokratik modernite kendi kapsamına bu toplulukları geri, yok edilmesi gereken eski formlar olarak değil, tersine demokratikleştirilerek varlıklarından yararlanılması gereken temel toplumsal değerler olarak alır.

Ortadoğu toplumlarında aşiret bünyesinin giderek daralmasından ötürü oluşan ve aşiret, kabile niteliği giderek silinen Arap kavmiyetinden Bedevi halk, Türk kavmiyetinden Türkmen halk, Kürt kavmiyetinden Kurmanc halk demokratikleşmenin ve demokratik toplumun temel harcı durumundadır. Demokratik ideoloji ve politik hareket öncelikle bu kesimleri örgütlemek durumundadır. Demokratik modernitenin temel güçlerindedir. Yine tek tanrılı dinlerin ana mekânı olarak tüm mezhepleri, özellikle azınlık bırakılmış Süryanîleri, Ermenileri, Êzidileri, Alevileri, Helenleri, Yahudileri bölgenin kültür hazineleri olarak değerlendirip birer enstitü, akademi olarak inşa etmek ve mensuplarına her koşul altında eşit, özgür ve demokratik yaşam koşulları tanıyarak demokratik modernite kapsamında değerlendirmek vazgeçilmez tarihsel toplumsal bir görevdir.

Bölgenin büyük Arap, Türk, Kürt ve Fars ulusal toplumunu milliyetçilik ve ulusalcılık hastalığından uzak tutarak, ulus-devlet kapanından kurtarmaya çalışarak demokratik modernitenin kapsamı dâhilinde özgünlükleri kadar evrensellikleri olan büyük bir uluslar ulusu (ümmetin modern demokratik yenilenmesi) olarak inşa etmek temel (ulus-devlet ötesi) tarihsel toplumsal bir görevdir. İslâmı ve ümmetini demokratik modernitenin kapsamında gerçek bir reformdan geçirerek, kanlı, fetihçi ve iktidarcı (saltanat İslâmı) istismarından kurtararak ulus-devlet ötesi demokratik, eşit ve özgür bir ümmet olarak yenilemek en kutsal tarihsel toplumsal görevlerdendir.

O halde anti-kapitalist modernite ve dayanağı olan geleneksel uygarlıkcılığa karşı demokratik, özgür ve eşitlikçi değerleri esas alan demokratik modernite ve tarihsel dayanağı olan demokratik uygarlık yaklaşımı, paradigması sadece mümkün değil, toplumsal varlığının özgürlüğünün yaşamsal hakikatidir. Hakikat toplumsal varlığın özgürleşmesinin ifadesi demektir.

Somutlaşması için gerekli olan, sosyal bilimin hakikatinde (doğru ifadesinde) bilimsel inşaya yöneliştir. Hiçbir hareket, ideoloji tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de kendi hakikatinde örgütlenip özgür yaşamın vazgeçilmezliğinde yürümedikçe başarılı olamaz...

b) Endüstriyalizme Karşı Ekolojik Ekonomik Toplum

Endüstriyalizmi dar anlamda teknolojik mantık olarak çözümlemekle yetinmek, kapitalizmi ekonomiye indirgemek gibi temel yanlışlıklara yol açar. Kapitalizmin endüstriyalizme yüklediği işlev genelde ekonomik toplumu, özelde tarım-köy toplumunu çökertmektedir. Ekonomik toplum çözüldükçe, kapitalizmin azamî kâr kanunu işlemeye başlar. Bu ise ulus-devlet tekelciliğiyle iç içe gelişir.

İnsan toplumunun ve ekonomisinin azamî kâr kanununa göre endüstriyalizmin hegemonyasına girmesinin getirdiği çözümlüş ve yıkılışın sonuçları son iki yüz yıllık uygulamalarıyla yeterince açığa çıkmış bulunmaktadır. Sadece küresel ısınmanın yol açtığı yıkımın kendi başına her geçen yıl mahşeri yakınlaştırdığı bilimce de tespit edilebilen bir sonuçtur... Azamî kâr kanununun sürekliliğini sağlamak hesabına endüstriyalizmi tüm toplumsal dokulara (toplumsal alanlar, kurumlar da denilebilir) ve ekonomik yaşama uygulamak iktidar şiddetinden daha tehlikelidir.

Endüstriyalizm özünde fizik, kimya ve biyolojinin teorik-pratik ilke ve kurallarını topluma ve özellikle ekonomik yapısına uygulamak anlamını taşır. Bu ise çok farklı olan toplumsal doğanın yadsınmasını beraberinde getirir... Toplumsal doğanın işleyiş kuralları kendine özgüdür. Ahlâkî ve politik olarak işler. Endüstriyalist yaklaşım er geç ahlâkî ve politik işleyişi tasfiye etmek durumundadır. Nasıl ki demokratik anayasalar Leviathan'ı (ulus-devlet canavarı) sınırlamak amaçlı iseler, endüstriyalizm canavarını da sınırlayacak olan ekolojidir. Çok iyi bilmek gerekir ki, endüstriyel çağ öncesi, insan türü de dâhil, bütün canlıların yaşamı (içgüdüsel bilinçle yani en keskin duygusal zekâ) ekolojiktir. Ekolojik olmayan canlı tasfiye olmaktan kurtulamaz. Şüphesiz her canlının kendine özgü bir ekolojik zekâsı vardır. Endüstriciliği ekolojik yaşama başkaldırı olarak da değerlendirmek mümkündür. Ekolojiye baş kaldırmak ise kıyamete gidiştir. Dinlerin çok öncesinden haber verdikleri mahşer, özünde toplumların ekolojik olmaktan çıkmasıyla ilgilidir.

Ortadoğu toplumu kendini ekolojik yaşama uyarlamada öncülük rolüne sahiptir. Âdem-Havva, Nuh öyküleri ekolojik felâketi haber vermektedir. Peygamber kültüründe ekolojik yaşam başat rol oynar. Ekolojik olmaktan çıkmış bir yaşamı Mahşer, Firavun, Nemrut ve lânetlilik sıfatlarıyla değerlendirmeleri halen geçerli olması gereken temel bir toplumsal kuraldır. Bu kurallar olmadan toplumların sürdürülebilirlikleri tehlikeye girer. Ortadoğu ekonomik toplumunda sınaî teknolojinin binlerce yıldan beri kullanılmasına rağmen endüstriyalizme vardırılmaması bölgenin manevî kültürü ve ahlâkî yapısıyla bağlantılıdır. Doğaya baş kaldırmak Tanrıya baş kaldırmakla özdeş sayılmıştır. Batı kültüründe doğaya başkaldırmak, ona hükmetmek felsefelerinin (Descartes felsefesi) çıkış ilkesidir. Doğu toplumunda ise uyum temel ilkedir. Doğaya karşı çıkış, hükmetmekten vazgeçmeyişi kapitalist modernitenin yükselişinin özü-

dür. Gelinen aşama daha şimdiden toplumsal yaşamın her alanda sürdürülemezlik sınırlarına dayanmasıdır...

Emperyalizmin, kapitalist modernite hegemonyacılığının Ortadoğu savaşlarında endüstriyalizm başat rol oynar. Su ve petrol savaşları tipiktir. Su savaşları ilerde yoğunlaştırılacaktır... Köylünün topraktan koparılışını bir savaş olarak anlamak gerekir. Kapitalist modernitenin son iki yüz yıllık fethinin amacı, on beş bin yıldır insanlık ana nehrinin asıl bölümünü oluşturan tarım toplumunun yaşam kültürünü sonlandırmaktır. Kültürel soykırımcılığı bu gerçeklikte aramak gerekir... Uygarlık tarihi tekellilik savaşları olarak yorumlandığında, kabile ve dinsel cemaatlerin varlığını korumalarının demokratik uygarlığın temel güç formları olarak önemi daha iyi anlaşılacaktır... Aşiret, mezhep savaşları denilen şeylerin toplumun çarpıtılmış da olsa kendi varlığını, kimliğini savunması anlamına geldiği görülecektir...

Ortadoğu toplumları ve uygarlıkları denince akla gelen iki temel ekolojik öge, Toros-Zagros dağ silsilesi ile Nil-Fırat, Dicle-Pencab nehir sistemleridir. Bu iki sistemin beslediği toplum şimdi de yaşamlarının en trajik bir döneminden geçmektedir. Milliyetçilik, dincilik, reel-komünizm kendilerini hep kurtarıcı olarak sundular. Ortaya çıkan sonuç, şimdinin geçmişi katbekat arattığıdır. Çözümleme yanlış olunca, sonucun böyle çıkması kaçınılmazdır. Kapitalist moderniteyi ne bütün olarak, ne de yapısal süre olarak kavramanın kenarından bile geçmeyen bu tekellci ideolojiler, sıra endüstriyalizme gelince ortak tanrıların da buluşmuş gibi ona secdeye kapılmaktadır. Cennetin kapısını onun (seküler Tanrının ulus-devletten sonra ikinci büyük sıfatı endüstriyalizmdir) açacağından emin olarak tapınmaktadırlar. Yanlış kurgulanmış hayatın doğru yaşanamayacağını da en çok bu yeni seküler tanrı ümmetinin kaotik durumundan çıkarsayabiliriz.

AB (Avrupa Birliği), 1648'de korkunç mezhep savaşlarından sonra ortaya çıkan kaotik duruma çare olarak düzenlenen Westphalia sisteminin (ulus-devlet dengesinin ilk nüvesi) tam üç yüz yıllık katlaşması sürecinde, tüm insanlık tarihinden daha çok savaşlar ve yıkımlar bilançosundan çıkardığı derslerin sonucu olarak inşa edilmeye girişilmiştir. Westphalia sistemi nasıl ki mezhepler savaşının antitezi olarak geliştirse, AB sistemi de Westphalia ulus-devlet sistemindeki katılığını devrimle değil, reformla değiştirmenin antitezi olarak geliştirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nda doruğa çıkan ve soykırımla sonuçlanan ulus-devlet faşizminden reformcu çıkışla kurtulma, insan hakları hukuku ve demokratik ulus-devletler topluluğu olarak kendini yeniden inşa etmenin adıdır. Fakat çıkışını yanlış bir temelden başlattığı için amacında derinleşme sağlayamamakta, çok gevşek bir konfederasyonu bile oluşturamamaktadır. Bunun nedeni Çelik ve Kömür Birliği gibi tamamen endüstriyalist bir zihniyetten yola çıkmış olmasıdır. Böylesi bir birlik etrafında insan hakları ve demokratik ulus-devlet kapsamında özgür ve eşit toplum inşa edilemez. Önemli olan, kapitalist modernitenin kendi anavatanında kendini reformdan geçirme ihtiyacını duymasıdır... AB dışında hiçbir modernite gücünün kendini reformdan geçirme ihtiyacını ve yeteneğini özsel olarak gösterememesi hegemonyanın katı biçimlenişinden kaynaklanmaktadır. AB'yi izlemekten başka çareleri (sistemin temel sacayaklarına bağlı kaldıkça) yok gibidir.

Dolayısıyla Ortadoğu'da kendini iki yüz yıldır inşa etmeye çalışan kapitalist modernitenin kendisinden bir reformist dönüşüm beklemek gerçekçi gözükmemektedir. Ancak AB ile işbirliği içinde reform olanağı yaşayabilirler. Bu durumda ise bölgenin krizli ve kaotik durumu sürekli derinleşir. Güncel gerçeklik bu yargıyı doğrulamaktadır. Reform için AB sistemini aşmak bu nedenle şarttır. AB türü reformlar için Ortadoğu'nun ne tarihsel akışı ne de güncel toplumsal koşulları elvermektedir. Yeni yol-

lar aranması bu gerçeklikten kaynaklanmaktadır. Defalarca vurguladık: Radikal İslâm, İslâmî Cumhuriyet, cemaat arayışları ne teorik ne de pratik olarak kapitalist moderniteyi aşmak derdinde değildir. Azamî programları İslâmî cilâlî bir kapitalist modernitedir. Yani İslâm'ın ya yeni selefleri ya da Protestanları Kalvinist olmak, devleti ve toplumu bu temelde ele geçirmek derdindedirler. Laiklerin seküler dini olan milliyetçilikle yapmak isteyip de tam başaramadıklarını İslâmî maskeyle tamamlamak istemektedirler. Özleri aynıdır ve kapitalist modernitedir.

Lâikliğin sol kolu olarak reel sosyalizmin zaten modernite karşıtlığı diye bir sorunu yoktur. Tüm başarmak istediği liberal kapitalizm yerine devlet kapitalizmini geçirmektir. Sonuç liberal kapitalizmden daha acımasız, yıkıcı bir modernite inşası oldu.

O halde Ortadoğu'da demokratik modernite antitezini kapitalist moderniteye karşı geliştirmek, her geçen gün derinleşen kriz ve kaotik durumu aşmak için gerekli olasılıkların başında gelmektedir. Yaşanan somut koşullara ilişkin belirlenebilecek temel slogan "ya sürekli kriz ve kaos, ya demokratik modernite"dir. AB deneyiminden alınacak önemli bir ders, ekonomik toplum kökenli bir reformcu çıkış halkası yakalamaktır. Buradan alınacak mesafeye diğer toplumsal ve siyasal inşalar mümkündür. Çelik ve kömürün endüstriyalizmin temel malzemesi olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, ekolojik toplumla çelişkisini daha iyi anlayabiliriz. AB'nin ekolojik topluma erişimini engelleyen yapısal nedeni de budur. Çelik ve kömür üzerine inşa edilen topluluklar anti-ekolojiktir. Demek ki sistemde reform kendi basma yeterli değildir. Eğer amaç ekolojik toplumsa tabii!

Ortadoğu'da demokratik modernitenin güncel, somut bir adımı tarihsel ve toplumsal koşullarına dayalı olarak atıldığında gelişme şansı olabilecektir. Dışarıdan kopyalama elbette tutunamaz. Son iki yüz yılın modernite kopyalamalarının tutun-

makta zorlanması bu yargıyı doğrulamaktadır. Neolitik toplumun ve antitezi uygarlığın boy verdiği ekolojik ortam demokratik uygarlığın ve modernitesinin de alanı konumundadır. Nil, Dicle, Fırat ve Pencab nehir vadilerinde gelişen beş bin yıllık merkezî uygarlık alanları günümüzde bölgesel kriz merkezleridir. Son iki yüz yılda kapitalist modernitenin en tutucu ayakları olarak inşa ettirilen ulus-devletler bu krizin temel etkenidir. AB izinde reformlara yetenekleri olmadığından, şiddetli kısımlarla kriz ve kaotik aralık büyümektedir. ABD-AB sistemin ittifak halindeki hegemonyası olarak yüklenmelerine rağmen çıkış bulmakta zorlanmakta, ulus-devletin yeniden inşası gerçekleşmemektedir. Bu durum hem küresel krizi derinleştirmekte ve sürekli kılmakta, hem de tersinden etkilenip kaotik karmaşayı çoğaltmaktadır. Dolayısıyla sistemin yapısal krizi en çok merkezî uygarlığın anavatanında kabalaşmaktadır. Âdeta intikamını almaktadır.

Kendine özgü bir Üçüncü Dünya Savaşının yaşandığı inkâr edilemez. Kapsam ve süre olarak ilk ikisinden daha derin ve uzundur. Bölgede sistemin kendini yenileme potansiyeli ne bulunmakta ne de oluşmaktadır. Gelişen, çürüme ve dağılmadır. Bu koşullar altında Sümer uygarlığının neolitik çağın antitezi olarak gelişmesinden günümüzün kapitalist modernitesine kadar geçen sürenin bastırılan tüm kültürel birikimlerini temel alan demokratik modernitenin kendini öncelikle tezleştirip sonra antitez olarak sisteme yüklenmesi en güçlü çıkış olasılığını teşkil etmektedir.

Tarihin merkezî akışında tez-antitez-sentez döngüsü bir kez daha harekete geçmek durumundadır. Somutlaştırsak, öncelikle Dicle-Fırat vadilerini paylaşan ve tarihte hep bütünlük halinde yaşamış kültür üzerinde yeniden bütünlüklü bir çıkışa şiddetle ihtiyaç bulunmaktadır. Bugün adına Suriye, Irak ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları denilen yapay çizimlerin Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri olan İngiliz ve Fransız hegemonya-

sından miras kaldığı, tarihsel toplumsal kültürün bu temelde parçalanmasının jeostratejik böl-yönet politikasının gereği olduğu tartışma götürmez. Bu sınırların yapaylığını derinliğine ve bütün sonuçlarıyla kavramadan, tarihin Verimli Hilâl'inde anlamlı kültürel birlikler inşa edilemez. En büyük ahmaklık bu sınırların kutsallığına (en kutsal olmayan, yabancı hegemonyanın en uğursuz çizimleri) inanıp bütünlüklü bir kültürel çıkışa niyet ve akıl edememektir. Kültürel bütünlükten kasıt eşitlik, özgürlük ve demokratik değerler etrafında örülen maddî ve manevî kültürdür. Böylesi bir kültür, milliyetçi olmayan bir ulusallık, dinci olmayan bir dinsellik, cinsiyetçi olmayan bir toplumsallık ve pozitivist olmayan bir bilimsellik zihniyetiyle yorumlanmak ve inşa edilmek durumundadır.

İlk adım olarak Dicle-Fırat Tarım Su Enerji Komününe gitmek hem tarihselliğin, hem toplumsallığın bütünsel gelişimine uygun bir yanıt olabilir. Bu birlik sağlandığında tarihsel toplumun mucizeler yarattığını ve tüm kutsallıkların beşikliğini yaptığını bilmekteyiz. Bu komünün ekolojik ekonomik toplumun gelişiminde yeterli bir temel sağlayacağı ve güçlü bir potansiyel oluşturacağı açıktır. Bu ekonomik komünal modelle birlikte toplumun her alanında benzer komünler geliştirmek mümkündür. İsrail'de uygulanan Kibbutz modeli de gücünü bu komün özelliğinden almaktadır. Tarih boyunca ekonomik yaşam, ağırlıklı olarak komün tarzındadır. Kapitalist liberalizm her ne kadar özel girişimcilik adı altında bireycilik damgasını vursa da, üretim yine ağırlıklı olarak başta fabrikalar olmak üzere komünal birimler temelinde gerçekleştirilir. Fark bireyci kârcı sistemdedir. Karalık aşıldığında veya asgarî düzeye indirildiğinde geriye komünal düzen kalır. Komünal sistem sadece ekonomik alanda değil, tüm toplumsal alanlarda da geçerliliği olan evrensel yapısal özellikler taşır. Komünlerin temel sorunu ahlâkî ve politik olabilmektir. Uygarlık ve kapitalist modernitenin dayattığı bu değerlerden dışlanmayı demokratik moderniteyle aşabilmektir.

Dicle-Fırat havzaları temel ihtiyaçlar olan tarımsal ürünler için gerekli su, enerji ve toprağı fazlasıyla sunmaktadır. Ortadoğı'nun ekolojik ve ekonomik toplumsallığı bu materyaller yeterince sağlanmadan gelişemez. Fakat bu yapısal materyaller yeterli bir zihinsel anlam birikimi oluşmadan yapısal toplumu tek başına oluşturamazlar. Aksi halde reel-sosyalist toplumlar gibi kapitalist moderniteye hizmet etmekten ve onun içinde erimekten kurtulamazlar. Zihinsel anlam birikimi için hem tarih, hem de modernitenin demokratik kefesinde oluşmuş birikimin akademik örgütlenmesi sağlam bir başlangıç olabilir. Unutmamak gerekir ki, tarihin ilk akademileri olarak Sümer Zigguratları, Nippur, Babil, Nusaybin, Urfa, Bağdat Bilge Evleri uygarlıkların onlarsız edemeyeceğı gerçeğinin de ifadesidirler. Demokratik modernite akademiyasız gelişemez. Kapitalist modernitenin kriz içindeki akademik dünyasına alternatif olarak örgütlenmek durumunda olan yeni bilimsel ve anlamsal dünya, ekolojik ve ekonomik toplumun vazgeçilmezidir. Bilimin ideolojik tekel olmaktan ve iktidar aracı olarak kullanılmaktan kurtulması ancak eşit (farkındalıkla birlikte), özgür ve demokratik toplum inşasıyla, bunların iç içe yaşanmasıyla mümkündür. Her ekotopluluk ancak kapitalist moderniteyi aşmış bir bilinç ve örgütlülük olarak inşa edildiğinde anlamlı olabilir. Kapitalizmi, endüstriyalizmi ve ulus-devletçiliğı aşan bilinç, örgüt ve eylemsel irade oluşmadan, eko-topluluklar ve ekonomik toplum oluşmaz. Bilim, bilinç ayrı, toplum ayrı anlayışları uygarlık çarpıtmasıdır. Toplumun köleleştirilmesiyle bağlantılıdır.

Özgür ve demokratik toplum ancak kendisi için gerekli anlam bilinciyle yaşanabilir. Her ekonomik birim ekolojik bilinciyle yaşanabilir. Ekolojik bilince dayanmayan ekonomik birimler, yaşamlar kapitalist modernite içinde erimekten ve yaşamaktan kurtulamazlar. Ekolojik ekonomik birimleri basit, teknolojiden yoksun birimler olarak düşünmemek gerekir. Gerektiğinde en karmaşık ve gelişkin teknolojiler de ekolojik ekonomik birim ve

birliklerde kullanılabilir, hatta ekolojik ekonomik birimler ideal teknoloji birimleridir. Teknolojinin en yararlı toplumsal kullanım alanlarıdır. Ortadoğu toplumunda teknolojik devrim en çok ekolojik ekonomik toplum için gereklidir. Bu anlamda teknolojik devrim anti-endüstriyalisttir. Endüstriyalizmin hizmetindeki teknoloji köleliğe ve yıkıma götürürken, ekonomik ve ekolojik toplumun hizmetindeki teknoloji daha fazla özgür ve demokratik yaşama götürür. Özcesi, teknolojiyle ekoloji arasındaki en anlamlı dengeyi demokratik modernite koşulları sağlar. Bunun için ideolojik savaşım moderniteler arası savaşımın vazgeçilmezidir. Bu mücadeleyi başarıyla vermeden, kapitalist modernite karşısında demokratik modernitenin yaşam şansı ve kalıcılığı hep zayıf bir olasılık, umut ve ütopya olarak kalır.

Ortadoğu coğrafyasında neolitik çağdan başlayarak tüm uygarlık çağları boyunca toplumu, maddî ve manevî kültürü besleyen, ekolojik ve ekonomik toplum yaşamıdır. Kapitalist modernite mahşerin üç atlısı olarak sermayeciliğiyle, endüstriciliğiyle ve ulus-devletçiliğiyle bu toplumsal kültürü çığnemiş, hançerlemiş ve parçalamıştır. Buna karşılık yerine getirilmesi gereken temel görev, demokratik modernitenin demokratik-sosyalist, ekolojik-ekonomik ve ahlâkî-politik üçlü sacayağı üzerinde inşa mücadelesidir.

c) Ulus Devletçiliğe Karşı Ahlâkî-Politik Toplum

Kapitalist modernite Ortadoğu toplumlarını ulus-devletle sadece güçlü bir kazığa bağlamadı; etkisi Hiroşima'ya atılan atom bombasından onlarca kat daha fazla olan ulus-devletçiklerle bombaladı. Denilebilir ki, binlerce yıldan beri oluşan ortak kültürel değerler son iki yüz yılın ulus-devlet bombardımanı ile paramparça edildi. Hiçbir fizikî silâhın gösteremeyeceği etkinlikte bir dağılıma ve parçalanmaya yol açıldı. Ne devletli uygar-

lık sistemleri olarak, ne karşıtlarınca yaşanan komünal sistemler olarak Ortadoğu toplumları, tarihlerinin hiçbir döneminde kapitalist modernitenin hegemonyası altındaki kadar kimliklerinden ve bütünselliklerinden soyundurulmadılar, parçalanıp birbirlerine ve varoluşlarına karşı yabancılaştırılmadılar. Britanya İmparatorluğu bu en etkili sistemi (gerçek atom bombası) sadece Ortadoğu'da değil, dünyanın her tarafında uygulayarak hegemonyasını sürekli kılabilirdi...

Ortadoğu kültüründe ulus-devletçiliğin tarihsel-toplumsal rolünü derinliğine çözümleyip kavramadan hiçbir toplumsal soruna çözüm bulabilmek mümkün değildir. Son iki yüz yıllık ulus-devletçi uygulamaları sadece kapitalist modernitenin hegemonik gücü Britanya İmparatorluğu'nun böl-yönet kompoları olarak değerlendirmek olayları ve olguları aşırı basitleştirmek olur. Bu yanlışlığa düşmemeye özen göstermek gerekir. Şüphesiz ulus-devlet komploya çok uygun bir devlet biçimidir... İçeriği tüm pozitivist propagandaya rağmen en sırlı ve metafizik unsurlarla doludur... Toplum üzerindeki etkisi daha da karanlıktır. Tüm anti-teolojik idealarna rağmen, en çok teokratik özellikleri taşıyan devlettir.

Ortadoğu'daki görünümünü çeşitli yönlerden aydınlatmak büyük önem taşır. Aydınlatıldıkça ahlâkî ve politik görevler daha iyi belirlenir.

Ulus-devlet tüm bilimsellik iddialarına rağmen toplumsal hakikat olarak en zayıf ve olumsuz bir antitedir (varoluşsallık). Esas rolü toplumsal doğanın çok zengin olan zihniyet kodlarını homojenleştirme adı altında tekleştirmedir. Tek dil, tek tarih, tek bayrak, tek millet, tek tip siyaset, tek tip yaşam, tek tip ideoloji, toplumsal doğanın homojenleştirilmesiyle iç içe yürür. Karmaşık ve farklı toplumsal yapılar basitleştirilip tek tipleştirilince, hakikat yerini değeri zayıflatılmış ve olumsuzlaştırılmış siyah-beyaz türünden bir ikileme bırakır. En tutucu, şoven, softaca, faşist görüş denilen dünya bakış açısı bu basit ikilemli yapı

üzerinden gelişir. Ulus-devletçi iktidarın bu tektipleştirici uygulamaları kapitalizmin azamî kâr eğilimi nedeniyledir. Toplumun çok farklı yaşam grupları özgürlüklerini ve onurlarını korudukça azamî kâr eğilimi sürdürülemez. Ancak farklı çıkarlara dayalı tüm yaşam alanları tek tip ulusal hâkimiyet altında eritildikçe, toplumda iki sınıflı bir kutuplaşmaya (burjuva-proleter) doğru gidilir. Kapitalist kâr süreci bu tip sınıflaştırma ile genelleşir ve gelişir. Tarih boyunca birikmiş maddî ve manevî kültür birikimleri iki sınıflı homojenleştirmeye kurban edilir. Bu gerçek bir kurbanlaştırmadır. Ne kadar farklı dil, düşünce, inanç, ahlâkî ve politik zihniyet ve yapı varsa, hepsi bu kurbanlaştırma kapsamındadır. İki yöntem uygulanır: Fizikî ve kültürel soykırım ile asimilasyon. Asimilasyon istenilen sonucu sağlamazsa, fiziksel ve kültürel soykırımlar devreye girer. Yöntemler genellikle iç içe uygulanır...

Ulus-devletin teokratik ve teolojik unsurları, üzerinde daha büyük bir önemle durmak gerekir. Hegel, ulus-devleti yeryüzüne inmiş Tanrı olarak tanımlarken, salt simgesel bir değerlendirmeye yapmış olmuyor. Ulus-devleti tüm çağlar boyunca Tanrı adına biriktirilmiş fikirlerin bir gerçekleşmesi olarak yorumluyor. Bunu anlamak için sadece Fransız Devrimi'ne yol açan fikirler toplamını incelemek yeterlidir. Pozitivistler ulus-devletle egemenliğin Tanrıdan alınıp ulusa devredildiğini söylerken ne denli Tanrıçılık yaptıklarının farkında değildiler, çünkü egemenliğin kendisinin ne olduğundan habersizler veya doğru açıklanmasını yapmak çıkarlarına uygun düşmüyor. Egemenliğin kendisi tarih boyunca hiyerarşik ve devlet iktidarlarının toplamı olarak Tanrı (efendi) adına toplum üzerinde yürütülen tekelci tahakküm ve bu temelde sağlanan artık-ürün ve değerler sömürsüdür. Tanrısal kaynaklı egemenliğin kendilerini efendi (Rab demektir) kılmış insan kaynaklı olduğu çözümlenmeyi gerektirmeyecek kadar açıktır. Kalkıp da Fransız Devrimi ile birlikte "egemenlik Tanrı kaynaklı olmaktan çıkıp ulus

kaynaklı oldu" demek, sosyal bilim adına en büyük sahtekârlıktır. Pozitivizm bu sahtekârlığın mucididir...

Ulus ve ulusçuluk teolojisinde önemle göz önünde bulundurulması gereken husus, pozitivist bilimsellik maskesini takıp sanki din ve metafizik değillermiş gibi kendilerini yansıtmalarıdır, hatta din ve metafizik karşıtı olmayı temel kural olarak bellemekle "bilimcilik" adına dinsel bir soyutlamaya girişmekten çekinmezler. Ulus-devlet hakikatçiliğiyle dinciliği birbirleriyle sıkıca bağlantılıdır. Ortak amaç toplumsal gerçekliğin farklı, çeşitli yaşam biçimlerini eritmek, tasfiye etmek, karartmak ve tarihsizleştirmektir. Zengin hakikat ifadelerini bu temelde zayıflayıp kendi hegemonik sistemini tek meşru hakikat gibi sunmaktadır.

3. (...) Ortadoğu'nun en eski toplumsal gerçeklerinden olan Arap kabile ve dinsel düzenlerine dayatılan yirmiye aşkın ulus-devletçik sadece ortak kültürel yaşamı bölmekle kalmıyorlar, varlıksal özlerine görülmemiş boyutlarda bir yabancılaşmayı aşıyorlar... Ulus-devlet temelinde bölünen Arap, en zayıf, çarpıtılmış ve tarihsel-toplumsal hakikatlerden koparılmış Araptır. Ne kadar keskin ulus-devletçilik yaparlarsa yapsınlar, sandıkları gibi güçlenmeyip daha da zayıflarlar...

Hiçbir milliyetçilik hakikatle beslenmediğinden güçlenmenin etkeni değildir. Bu en çarpıcı biçimde Hitler pratiğinde yaşanmıştır. Ulus-devlet bakış açısından kutsallık atfedilen sınırlar tamamen uydurma ve küresel hegemonyanın çıkarlarıncı belirlenmiştir... Son iki yüz yıldır inşa edilmeye çalışılan bölgedeki bütün sınırlar, vatanlar, milletler, orta sınıf ve bürokrasiler ulus-devlet Tanrısalılığıyla körelmiş durumdalar... Hâlbuki zihni biraz hakikate açık bir kişi tüm bu gerçeklerin son iki yüz yılın hegemonik çıkarlarını meşrulaştırmaya yönelik fantastik icatlar olduğunu bilir. Türki ve İrani ulus-devlet inşaları aynı hegemonik çıkarların ürünüdür. Kapitalist modernitenin fetih damgasını taşıdıkları halde, meşruiyet krizlerini aşırı dinci ve milli-

yetçi ideolojilerle aşmak isterler. Hepsinde laik ve dini milliyetçilik iç içe geçirilerek ulus-devlet sağlam bir ideolojik zırhla kaplanmaya çalışılır. Azınlık durumunda bırakılan tarihsel kültürler, etnisiteler, din ve mezhepler ulus-devlete karşı varlık-yokluk sorunuyla karşı karşıyalar.

Ortadoğu kültürünün bütünselliği kapitalist modernitenin ulus-devlet parçalayıcılığıyla köklü bir çelişki içindedir. Modernite ortak yaşam gerçekliklerine dayatılan demirden kafes rolünü oynamaktadır. Şiddetin sürekli gündemde olması bu gerçeği doğrulamaktadır.

Demokratik modernitenin çözümleme ve çözme gücü ulus-devlet karşısında çok daha nettir... Toplumsal gerçeklikler hiçbir dönem tarihsiz olmadıkları gibi hakikatsiz de değildir. Ortadoğu'nun tarihsel bütünlük taşıyan toplumsal kültürüne dayatılan ulus-devlet hegemonyacılığın(ın) antitezi ahlâkî ve politik toplumdur.

a) Ulus-devlet ahlâkî ve politik toplumun inkân olarak gerçekleşir. Ahlâk yerine ulusal hukuk denilen güç kurallarını ikame eder. Hukuk biçimindeki güç düzenlemeleri azamî gelişmesini ulus-devlet çerçevesinde yaşar. Politik toplum yerine ise katı bürokratik idareyi hâkim kılar. Politik toplumun inkân somut olarak demokratik sistemin işlemeşiğinde kendini gösterir. Her ne kadar parlamento ve seçimler söz konusu edilse de, geçerli olan bürokratik oligarşinin idarî yapılanmasının yazılı olmayan anayasasıdır. Toplumun kılcal damarlarına kadar yayılan ulus-devlet iktidarı kendini hukukî kılıf altında kamu idaresi olarak sunar. Seçim ve parlamento bu idarenin meşruiyet cilâsı rolü oynamaktan öteye pek anlam ifade etmez. Toplum, halk ve ulus ulus-devletle özdeş kılınır. Kapitalist modernitenin evrensel kıldığı bu hegemonik gerçekliği karşısında ahlâkî ve politik toplumu savunmaktan başka çözüm yolu yoktur.

Toplumsal doğalar öz olarak ahlâkî ve politiktir. Ahlâksız ve politikasız toplum ve birey düşünülemez. Toplum ahlâksız ve

politikasız kılınmaya zorlanabilir. Ahlâkî ve politik yetenek kötürümleştirilip rolünü oynayamayacak denli zayıf kılınabilir, ama asla yok edilemezler, yok edilmeleri ancak toplum olmaksızın çıkmalarıyla mümkündür. Ahlâk ve politika toplumsal hakikatin güçlü araçlarıdır. Ahlâk ve politikadan yoksunluk hakikatsizliğe yol açtığı gibi, güçlü ahlâkî ve politik eylemin olduğu alanlarda hakikatin kendini ifade tarzları da güçlü, şeffaf olur. Ahlâkı ve politikayı üstyapı olarak sunmak, Marksistlerin önemli yanlışlarından biridir. Ahlâkî ve politik olmayan hiçbir toplum birimi ve bireyi yoktur. Her toplum birimi ve bireyi hem ahlâkî hem politiktir. Demokrasi ahlâkî ve politik toplumla orantılıdır. Demokrasi ahlâkî ve politik toplumun işleyen halidir. Toplumsal hakikatler kendini azamî olarak demokratik toplum halinde açığa vurur. Hakikatlerin bilim, felsefe ve sanat halinde ifadeleri demokratik toplumla en iyi hallerine kavuşur. Bu belirlemeler ahlâkî ve politik toplumda neden hakikatin azamî ifadelerine kavuştuklarını açıklamaktadır.

Ortadoğu toplumunda hâlâ güçlü olan direniş unsurları ahlâkî ve politik unsurun sanıldığı kadar zayıf olmadığını kanıtlamaktadır. Ahlâksız ve politikasız birim ve bireyler direnemez. Sadece boyun eğmeye alıştırmışlardır. Aile, kabile, aşiret, mezhep ve ulus boyutlarındaki direniş, göçerlik, varoşçuluk ulus-devletin reddi olduğu kadar demokratik topluma çağrıdır. Ortadoğu kültüründe bu boyutlardaki gelişmeler oryantalizmin kabul ettirmeye çalıştığı gibi gerilik, Ortaçağcılık, anarşi olmayıp demokratik modernitenin potansiyel zenginliğini teşkil etmektedir. Toplumsal olguların zenginliğini kırmak, anlam ve hakikat gücünü azaltmak sonucunu doğurur. Kültürel zenginlik ne denli homojenleştirilirse, o denli anlamından ve hakikat olarak ifade edilmesinden yoksunluk yaşanır. Ulus-devletin tek tip vatandaş üretme idareciliği anlam bakımından potansiyelini yitirmiş, ezberlenmiş birkaç dogmadan öteye zihni çalışmayan,

resmi törenleri yeni ibadet biçimi olarak algılayan, hakikat açısından içi boşaltılmış bireyciliktir.

Demokratik toplumla işleyişine kavuşan ahlâkî ve politik değerler, tersine olarak anlam zenginliği olan bir potansiyelden hakikat üretir. Sürekli hakikatle beslenen bir toplum ise ideal birey-topluluk dengesinde yaşar.

b) Ulus-devletin pozitivist teolojisine karşılık ahlâkî ve politik toplum bilim-bilgelik anlamında felsefeyi esas alır. Lâiklik ve sekülerlik ilke olarak dinsel dogmalardan pek farklı değildir. Ulus-devlet kılığına girmekle dincilikten kurtulmuş olunmuyor; sadece biçim değiştirilmiş olunuyor. Pozitivist bilimciliğin hızla ürettiği ulus-devlet dogmaları Ortaçağ'ın dinî dogmalarından daha katıdır. Yol açtığı savaş ve sömürü gerçeği bu hususu açıkça kanıtlar. Çok iyi bilmek gerekir ki, teoloji, kapitalist modernite de dâhil, esas olarak sınıflı-devletli uygarlığın ideolojik meşruiyet aracı olarak inşa edilmiştir. Ahlâkî ve politik toplumdaki bilim bilgelik unsurlarına karşıt (antitez) olarak gelişir. Ahlâkî ve politik değerler bilim ve bilgelige yol açarken, bilim ve bilgelik de ahlâkî ve politik toplumu sürekli besler. *Theo* (Tanrı) ve *logik* (akıl) olarak kendini dıştan dayatan toplumsal ifade ise Tanrı-kral devletidir. Bunu netçe ifade edememek Batı sosyolojisinin ayrı sınıfsal-devletsel özden beslenmesiyle bağlantılıdır. Pozitivist adımıyla teolojiiyi en tehlikeli aşamaya taşır. Tanrının dünyevîleşmesinin gökselliğinden bin kat daha fazla sömürü, gözyaşı ve kan ürettiğini kim inkâr edebilir! Özellikle ulus-devlet Tanrısının son muhteşem iki yüz yıllık deneyimi gözler önündeyken. Neydi bu tanrının sıfatları? Sınırlar, milletler, bayraklar, marşlar, orta sınıf ve bürokrasiler ve monolitik yurttaşlar. Bu sıfatlar altında ulus-devlet Tanrısı ne yaptı? Tarihte eşi görülmemiş savaşlar ve sömürüler gerçekleştirdi. Demürg (Mimar Tanrı) olarak dünyada ulus-devlet düzenini kurdu. Böylelikle putçu özellikleri en gelişkin Tanrı olduğunu kanıtladı.

Ahlâkî ve politik toplum yaşamak için bu tür Tanrısalılıklara ihtiyaç duymaz. Bilgeliği teolojiden daha değerli sayar. Hikmet, bilgelik teolojiden değil, bilimsellikten kaynaklanır. Bir nevi sosyolojidir. Ortadoğu toplumunda bütün teolojik dayatmalara rağmen, bilgelik damarları hep var olagelmıştır. Bilgeliği felsefe ve sosyolojinin bütünselliği ve yaşamla iç içe hali olarak değerlendirmek gerekir. Sokrates'e kadar bilgelik temel form iken, daha sonraları geliştirilen ekoller bu geleneği yozlaştırdı. Öğreti ve yaşam kopukluğu oluştu. Bu ise, ahlâkî ve politik toplum için darbe oldu. Bilgelik felsefe olarak devletin hizmetine koştu. Peygamber geleneğinde egemen yan hep bilgelik olmakla birlikte, teolojiye de gittikçe açılım göstermeleri yozlaşmayı beraberinde getirdi. Elçiler, vaizler ve rahipler ne kadar teolojiye saparlarsa, o denli bilgelikten kopar ve ahlâkî-politik toplumdan uzaklaşırlar. Ortadoğu kültüründe bu ikilem arasında yoğun bir mücadele vardır. Bu mücadele özünde devletçi uygarlıkla demokratik uygarlık dünyası arasındaki gerilimi yansıtır.

Tanrı kavramına içerilmiş kral ve despot dayatmalarına karşı tasavvufla daha belirginleşen toplumsal kimliğin sunumu bilgeliğin asıl işidir. Böylelikle ahlâkî ve politik toplumun savunulması yapılmaktadır. Keramet, hikmet toplumda aranmaktadır. Ortadoğu tarihinin bu tarz yorumu önemlidir. Güncellenmesi demokratik moderniteyi daha anlaşılır kılacaktır.

c) Ahlâkî ve politik toplum, ulusal toplumu inkâr etmiyor. Toplumların sürekli biçim değiştirmeleri doğaları gereğidir. Form çeşitliliği, yaşamın zenginliğidir. Karşı çıkılan, toplumsal formların kapalılığı ve katılığıdır. Tutuculuk esas olarak form kapalılığı ve katılığındaki ısrardır. Özgürlük formların ucu açıklığı ve esnekliğiyle bağlantılıdır. Toplumsal kimlikler ne kadar ucu açık ve esnekse, o denli farklılaşır ve dolayısıyla özgür yaşarlar. Ulus-devletin kimlik arlayışı tekli, ucu kapalı ve katidir. Faşizm bu kimlik anlayışından kaynaklanır. Toplumsal kimliklerin böyle algılanışı, ulusal toplumun içinde ve dışında sürekli

savaş hali olarak yaşanır. Toplumsal kimliklerin ucu açık ve esnek doğası yapay, kapalı ve katı kimlik dayatmalarıyla karşılaştıkça bu tür savaşlar kaçınılmazdır. İster dinsel, ister ulusal (her ikisinde de ucu kapalı ve katılık, kimliklerin temel özelliğidir) savaşlar olsun, bu kimlik çatışmasını ifade ederler. Ortadoğu'nun son iki yüz yılında dinsel ve ulusal kimlikli savaşların yoğun yaşanması kapitalist modernitenin dayatmak istediği kimlik anlayışıyla bağlantılıdır. Kendi hegemonik süzgecinden geçirdiği ulus-devlet kimlikleri özünde merkezî kimliğin uzantıları, ajanları konumundadır. Merkezî kimlik hep ana karargâh gibi çalışır. Kendi sömürge, bağımlı acenteleriyle yakından ilgilendir. Gerektiğinde yeniden düzenler.

Günümüz Ortadoğu'sunda dünya genelinde de olduğu gibi son iki yüz yıllık ulus-devlet kimlikleri yıpranmış ve küreselleşmeyi yoğunlaştırmak isteyen kapitalizmin önünde bir engel konumuna gelmiş bulunmaktadır. Yapısal krizin temelinde ulus-devletin tutucu direnci yatmaktadır. Sistemin kendi içinde yaşadığı baş çelişki budur. Fakat çözüm bulamamaktadır. Afganistan'dan Fas'a, Kafkasya'dan Hint Okyanusu'na kadar ulus-devletçilik ile küresel kapitalizm arasında çelişkiler bir yandan artarken, diğer yandan sıkça yaşanan savaşlara yol açmaktadır. Kapitalizm, yayılmasını önemli oranda borçlu olduğu ulus-devleti tam tasfiye edemeyeceğini gayet iyi bilmektedir. Reformdan geçirmek istediklerinde ise sürekli direnişle karşılaşmaktadır. Ulus-devletle çok aşırı palazlanmış kesimler daha rasyonel bir kapitalizme direnmektedirler. Sonuç kriz ve savaşlar olmaktadır. ABD'nin son Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) bu gerçekten kaynaklandığı gibi, neden yürütülemediğini de yine bu gerçeklikten anlayabiliriz. Bölgedeki tıkanma sistemin Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarındaki bunalımından daha derindir. Öyle olduğu içindir ki, bir türlü çözümlenemiyor. Yapısal kriz kavramı da anlamını gerçeğin bu niteliğinden almaktadır.

O halde Ortadoğu, gerek tarihsel-toplumsal kültürün bütünlüksel gelişiminden, gerekse kapitalist modernitenin iç çelişkilerinden yansısın, kapalı ve katı ulus-devlet kimliği aşılmadan hiçbir soruna anlamlı bir çözüm bulma olasılığına sahip değildir. Irak'ta ve Afganistanda ulus-devletin yeniden inşası için gösterilen tüm çabalar boşa gitmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yıkılmış Avrupa için ABD tarafından verilmiş sınırlı bir yardım (Marshall Yardımı) yeniden inşaları için yeterli olduğu halde, Irak çapında küçük bir mekân için katbekat daha fazla destek sunulmasına rağmen yeniden inşa gerçekleşmiyor. Irak'ta olup bitenler aslında tüm bölge gerçeklerini yansıtmaktadır. O da kapitalist modernitenin her üç sacayağı üzerinde de iflâsını ve krizini haber vermektedir. Sonuç olarak Ortadoğu, sahip olduğu onca ulus-devleti, endüstriyalizmi ve kapitalizmiyle ancak kriz ve savaş üretir.

Fakat tekrar belirtmeli ki, yaşanan kriz ve savaşlar sadece iki yüz yıllık kapitalist modernitenin değil, aynı zamanda beş bin yıllık sınıflı-devletli uygarlığın da yapısal krizi ve savaşlarıdır. Olası çözümler bu gerçekliği esas almak durumundadır.

SONSÖZ: KÜRT HAREKETİNİN ÖRGÜTLENME SÜRECİ OLARAK 1970'LER*

Ahmet Hamdi Akkaya

Giriş

Yakın tarihin Türkiye siyaseti ve siyasal-sosyal hareketleri tartışmasında, ardı ardına gelen üç on yılın (60'lar, 70'ler ve 80'ler) en önemli ortak noktası olarak her birinin bir askerî darbeyle (27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980) başlaması öne çıkarırken, her üç on yıla da atfedilen anlamlar oldukça farklı. 1960'lar, Türkiye'de sosyal ve siyasal hareketlenmenin canlandığı, ilk kez "ideolojik" siyasetin kamusal alana radikalleşerek damgasını vurduğu (Landau, 1974) dönem olarak resmedilirken, 70'ler bu hareketlenmenin kutuplaşma ile birlikte çatışmaya dönüştüğü oranda bir kaos dönemi (Gunter, 1989; Sayarı, 2010), 80'ler ise cuntanın baskısı altında bu hareketlerin bastınlıp sönmesi ile anılır oldu.

* Bu makale *Toplum ve Bilim* dergisinde (Sayı: 127, 2014: 88-120) yayımlanmıştır. Makaleyi kullanmamıza izin veren Ahmet Hamdi Akkaya'ya teşekkür ederiz (y.n.).

Kürt meselesi ve/veya hareketleri açısından ise bu dönemlerin anlamı, söz konusu hususları yansıtmının ötesinde ciddi farklılıklar içermektedir. En temel farklılık da Kürt hareketinin 80'lerden itibaren sönümlenme yerine, yeni bir rotaya girerek yükselişe geçmesi ve bunu 90'lar ve 2000'lerde de kimi kırılmalara rağmen sürdürmesidir. Türk solu ile Kürt (sol) hareketinin¹ 1960'ların sonundan itibaren yollar ayrışmaya başlasa da; zaman zaman iç içe, zaman zaman paralel gelişen çizgileri, 1980'lerden sonra birinin sönümlenip diğerinin yükselmesinin ötesinde başka bir açıdan da farklılaşmaya uğradı. Türk sol/sosyalist hareketinde 70'lerden itibaren iyice belirginleşen çok parçalı yapı, sonraki süreçte —özellikle 80'lerin ikinci yansından itibaren— yürütülen birleşmeye yönelik birçok girişime rağmen sürdü. Benzer şekilde 1970'lerde çok parçalı bir yapıya sahip olan Kürt hareketi ise² 1980'lerden sonra, çok daha net olarak da 90'lar

¹ Bozarslan'ın bu kitabın önsözünde 1960'tan sonrası için dile getirdiği "Kürt hareketi ile Kürt solunun hemen hemen tümüyle eşanlamlı terimler olarak ortaya çıkması" saptaması, 1970'ler için çok daha kuvvetle geçerlidir. O nedenle bu makalede Kürt hareketi ve Kürt solu terimlerini birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanıyorum. Bu makalede sol terimi ise, gerek Türk gerekse de Kürt hareketi açısından olsun, sosyalist solu ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu arada Türkiye'de son yıllarda sol/sosyalizmin önüne Türk veya Kürt sıfatının konmasına karşı tepkiden yola çıkarak kimlik politikalarına daha çok da "sol"dan eleştiri içeren yoğun güncel tartışmalar yürütülüyor. Bu konuda "kimlik siyasetlerine karşı çıkan milliyetçilik ve sınıfsalcılık gibi modernist akımların da aslında birer kimlik siyaseti örneği" olduklarını savunan Gülalp'e (2009) ve daha genel olarak kimlik politikalarının devrimci politikanın parçası olabileceğine dair de Hardt ve Negri'ye (2009: 325-340) bakılabilir.

² 1970'lerin ikinci yansından itibaren siyaset sahnesine çıkan Kürt örgütleri en kaba gruplama ile bir düzineye yakındır. Gündoğan en az 10 tane diyerek şu örgütleri sıralamaktadır (2002: 3): 1- TKDP (Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi) 2- Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK) 3- PSK (Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi) 4- DDKD (Devrimci Demokratik Kültür Derneği)/KİP (Kürdistan İşçi Partisi) 5- PKK (Kürdistan İşçi Partisi) "Apocular" 6- Rızgarî (Kurtuluş) 7- Ala Rızgarî (Kurtuluş Bayrağı) 8- Kawa 9- Denge Kawa (Kawa'nın Sesi) 10- Tekoşîn (Mücadele). Birkaç daha küçük örgüt de eklendiğinde sayılan rahatlıkla bir düzineyi geçen bu

itibariyle, kendi içinde tek bir aktörün (PKK) hegemonikleştiği, dar örgütsel çerçevenin ötesine geçerek toplumsal ve siyasal yaşama damgasını vurduğu bir gelişim çizgisi gösterdi.

Bu iki farklı gelişim çizgisi, sadece güncel siyasal süreçler açısından değil, geçmişe yönelik değerlendirme biçimlerini etkilemesi itibari ile de önem kazandı. En genel ifadelendirme ile 1970'lerdeki Türk sol/sosyalist hareketi üzerine tartışma asıl olarak geçmişe ait olurken, Kürt hareketine yönelik böyle bir tartışma çok daha kolay ve doğrudan bugüne ait referansa dönüşebiliyor. Bu da genelde tartışmanın, Kürt hareketinde bugün hâkim olan hegemonik yapının geçmişte izini sürmek şeklinde yürütülmesine yol açıyor. Öte yandan Kürt hareketini sadece Türk solunun izdüşümü olarak tartışan yaklaşımlar da (Yıldız, 2009: 545-558) esas olarak tek yanlı kalarak "bağımsız" Kürt siyasal varlığının doğmasının altındaki en temel gerilim noktasını göz ardı ediyorlar.

Bu makalede, çok parçalı olan 1970'lerdeki Kürt hareketinin siyasal haritasını ortaya koyarken, tek aktörün hegemonyasının gerçekleştiği daha sonraki süreci kavramamıza yardımcı olacak bazı hususları da vurgulamaya çalışacağım. Bu bağlamda 1990'ların ortasına kadarki sürecin ön aşaması veya hazırlık devresi sayılabilecek olan 1970'ler Kürt (sol) hareketi için ne anlam ifade etmektedir? Kürt ulusal kurtuluş söyleminin oluşum süreci mi? (Gunes, 2012) 1984 ve sonrası gerilla savaşı ile devam eden Kürt hareketinde radikalleşmenin asıl gerçekleştiği dönem mi? (Ercan, 2010). Yoksa bir fragmantasyon ve şiddete kayış dönemi mi? (Bozarslan, 2008). Eğer böyle ise bu fragmantasyon ne anlamla gelmektedir? 1961-75 arasında oluşan Kürt solunun güçten düşmesi³ veya kriz dönemi mi? Ya da 1970'ler "gerçek" anlamda

örgütler, iç ayrışmalar göz ardı edildiğinde 7 ana yapıdan (TKDP, PSK, DDKD-KİP, PKK, Rızgarî, Kawa ve Tekoşîn) oluşmaktadır.

³ "12 Mart sonrasında başlayan ve hızla derinleşen bir fragmantasyon sürecinde, eskiden 'çatı örgüt' olarak faaliyet gösteren ve bir parti disiplini ve programına

Kürt siyasal hareketinin ortaya çıktığı dönem olarak mı resmedilmeli? Yarı "bölgesel geri kalmışlık ve feodalite meselesi olarak Kürt sorunu" tartışmasının yerini alan "milli mesele olarak Kürt sorunu ve sömürge olarak Kürdistan" tezleri temelinde örgütsel yapıya kavuşma, belli bir siyasal-sosyal pratik (seçimlere katılım ve sınırlı sayı ve süre için de olsa yerel yönetimlerde iktidar olma dâhil bir dizi politik etkinlik) geliştirme ve bunlara paralel bir kitlesel mobilizasyon yaşanması süreci mi?

Bu sorulara cevap aradığım bu makalede, öncelikli olarak Kürt hareketinin örgütlenme süreci olarak ele aldığım 1970'lerdeki genel siyasal haritasını çıkarmaya çalışacağım. Bunu yaparken değişik örgütlerin oluşmasını bir tür patoloji değil de, hem Türkiye'de hem de dünyanın birçok farklı ülkesinde sol siyaset alanında o dönem yaşanan gelişmelere uygun bir durum olarak ele alacağım. Makale beş temel bölümden oluşmaktadır: 1970'lerin arka planı olarak 1960'lardaki gelişmelere değindiğim birinci bölümden sonra, on yılın başlangıcı sayılan 12 Mart darbesi öncesi ve sonrası Kürt hareketinin durumu ikinci bölümde tartışılacak. 1974'e kadarki süreci kapsayacak bu bölümden sonra, 1975 yılından itibaren oluşan/ortaya çıkan genel Kürt siyasal örgütlenmesinin bir tür soyağacının tartışılacağı üçüncü bölüm yer alıyor. Dönemin ideolojik-siyasal atmosferini yansıtacak Kürt ve Türk örgütlerinin birbirleri ile ve kendi içlerinde yürüttükleri çeşitli tartışmaların aktarıldığı dördüncü bölümü takip eden sonuç bölümünde ise, 1970'ler Kürt hareketinin genel özellikleri vurgu-

sahip olmayan, daha çok bir fikir, sosyalizasyon ve mücadele kulübü olarak çalışan DDKO'lann yerine yeni oluşumların ortaya çıkmasını görmekteyiz" (Bozarlan, 2014 [bu kitabın önsözü]). Türk sol hareketinde 1971 öncesi TİP hegemonyasından sosyalist hareket ile FKF/Dev-Genç hegemonyasındaki gençlik hareketi sürecine neredeyse bir "altın çağ" metaforu çerçevesinde gıpta ile bakma yaklaşımının, Kürt hareketi açısından da zaman zaman tüm yaşamı bir buçuk yıl olan DDKO eksenli olarak geliştirildiğini not etmek gerekmektedir.

lanarak daha sonraki sürecin anlaşılmasına yardımcı olacak temel hususlar ortaya konuluyor.

Arka Plan Olarak 1960'lar

Türkiye'deki Kürt hareketinin 1960'lardan itibaren, biri TİP ve FKF/Dev-Genç'te somutlanan Türkiye solu, diğeri ise Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüşü ve cumhuriyetin kuruluş sürecinden itibaren ortaya çıkan geleneksel Kürt hareketlerinden başlayarak o dönem Güney Kürdistan'daki Barzani hareketinde ifadesini bulan Kürt milliyetçiliği olmak üzere iki kaynaktan beslendiği görüşü genel kabul görmektedir. (Bozarıslan, 2014 [bu kitabın önsözü]; Gündoğın, 2002 ve 2012). 1970'lerdeki Kürt hareketinin ortaya çıkmasında belirleyici olan bu iki kaynağın gelişimi açısından ise bir önceki on yıla bakmak gerekmektedir.

Bu bağlamda 60'lar, öncelikle yoğun politik tartışmalar ve bunlarla iç içe gelişen kitlesel mobilizasyon dönemi olması ve ikincil olarak da ilk kez kamusal alanda varlığını ortaya koyabilen bir Kürt hareketinin oluşum süreci olması itibarıyla özel bir önem taşımaktadır. Bu süreç ise 27 Mayıs 1960'ta gerçekleştirilen cumhuriyet tarihinin ilk askerî darbesi ile başladı. 10 yıldır iktidarda olan Demokrat Parti'yi deviren darbenin, sonraki iki on yılı da belirleyecek en büyük mirası, 1961'te yürürlüğe giren yeni anayasa oldu. Basın ve sendikalaşma alanı başta olmak üzere politik özgürlükler ve hakları genişlettiği için, akademisyenler tarafından Türkiye'nin sahip olduğu en "liberal" anayasa olarak nitelendirilen (Ahmad, 1977: 186; Karpat, 2004: 20; Zürcher, 2005: 5) bu anayasa kaçınılmaz bir ikilemi de içinde taşıyordu. Askerî darbeye dayanarak "liberal" reformlar geliştirme şeklinde ortaya çıkan bu ikilem, aslında anayasanın kendisinde de ilk kez Milli Güvenlik Kurulu gibi bir organa anayasal rol verilmesi ile içkinde (Zürcher, 2005: 245). Yine de anayasa ile tanımlanan özgürlükler, özellikle de politik sahnede radikal değişimlere yol açtı ki, bun-

lardan en önemlilerinden biri yasal sosyalist partinin, Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) kurulması idi. 1961 yılında 15 sendika başkanı tarafından kurulan parti, başlangıçta hâkim olan "uvriyerist" yaklaşım nedeniyle ciddi bir etki yaratmasa da, genel başkanlığına Mehmet Ali Aybar'ın gelmesi ve aydınların katılımı ile önemli bir çekim merkezine dönüştü. Öyle ki; "TİP, Türk solu için çok önemli – aslında belirleyici – bir rol oynamaya başladı ve TİP'in iç mücadeleleri sonucunda modern solun büyük kısmını oluşturan değişik akımlar ortaya çıktı" (Samim, 1981: 67). Tabii bu süreçte politik yaşamda ortaya çıkan değişimler sadece sosyalist bir partinin kurulması ile sınırlı değildi.

Özellikle üniversitelerden başlamak üzere ülkede genel bir sol kanat varlığı hissedilmeye başlandı. Öğrenciler bir kısmı TİP ile ilişkili olmak üzere örgütlenmelere gittiler. Sol literatürün önemli metinleri çevrilip basılmaya başlandı. Bir anlamda Türkiye'nin izolasyonu sona ererken, ülke de etrafındaki dünyanın daha fazla farkına varmaya başladı (Ahmad, 1993: 139).

Ancak Kürtler açısından 1960'lar – özellikle de başlangıç dönemi itibari ile – baskı altındaki konumlarında ciddi bir değişiklik anlamına gelmedi. Hatta tersine, darbeyi gerçekleştiren cuntaya yönetimi en başından Kürtlere karşı sert tavır içine girdi.

Cuntanın ilk uygulamalarından biri, 485 Kürt ileri gelenini Sivas'ta bir kampta enterne etmek, ardından da bunların 55'ini Batı illerine sürmek oldu. Darbeden hemen sonra ilan edilen genel af, DP iktidarının son döneminde tutuklanan ve "49'lar"⁴ diye anılan Kürt aydın-

⁴ 1959 Nisanı'nda Kerkük'te yaşanan olayları gerekçe gösteren Niğde milletvekili Asım Eren, Meclis'te yaptığı bir konuşmada misilleme çağrısında bulunur. Eren'in "Kürtler Irak'ta soydaşlarımız Türkmenleri öldürüyor, Türkiye Kürtlerine mukabele-i bilmissil yapılması" tarzındaki önergesi Kürt üniversite öğrencileri tarafından tepkiyle karşılanır. 77 Kürt öğrenci telgraflar çekerek protesto ederler (*Milliyet*, 12 Nisan 1959: 2). Darbeden altı ay önce, Aralık 1959'da, aralarında üniversite öğrencilerinin de bulunduğu 50 Kürt aydını tutuklanır. Tutuklu öğrencilerden birinin yaşamını yitirmesi üzerine "49'lar" diye adlandırılan bu olay daha sonraki yıllarda Kürt hareketinin doğuşu açısından kritik noktalardan biri olarak nitelendirilecektir (STMA [*Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*], 1988: 2110-

larını kapsamadı. Ayrıca darbeyi gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi'nin ilk kararlarından biri de yerleşim merkezlerinin Kürtçe isimlerini Türkçeleştirmek oldu (Kendal, 1993: 65).

Öte yandan cuntanın lideri ve sonraki cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, darbeden birkaç ay sonra Kürt illerine yaptığı gezilerdeki konuşmalarda anti-Kürt söylemlerde bulundu: "Bu memlekette ve bütün Şark'ta Kürt diye bir millet yoktur... Fısıltı ile bizi yoldan ayartanların yüzüne tükürün. Hayır deyin, bu memleketin aslı Türk'tür" (*Milliyet*, 25 Ekim 1960: 5).

Sonuçta, bir yandan askerî darbenin ürünü olan "liberal" bir anayasanın özgürlükler alanını genişletmesi, öte yandan da Kürtlere, özellikle de entelektüellerine yönelik, darbe ile devrilen hükümet döneminde uygulanmaya başlanan baskının artarak sürdüğü bir süreçte (60'ların ilk yarısında) yeni bir Kürt aktörü/öznesi ortaya çıkmaya başladı. Watts'ın "Kürt karşı-eliti" olarak adlandırdığı ve esas olarak aydın gruplaşması biçiminde ortaya çıkan bu özne, 1950'lerden itibaren yaşanan demografik değişimler ile Kürt gençlerinin bir kısmı için üniversitede eğitim olanaklarının artmasının bir sonucu idi (2007: 58). Ancak vurgulamak gerekir ki; başlangıçta ne sürekli ve tutarlı bir yapıya, ne de güçlü bir kitle desteğine sahipti.

Bu süreçte ortaya çıkan Kürt aktörünün/öznesinin gelişim çizgisini incelediğimizde iki temel aktivite alanı göze çarpmaktadır: Birincisi, esas olarak "aydın gruplaşması/öbekleşmesi" çerçevesinde kamusal alanda Kürtlük eksenli bir entelektüel çevre veya etki sahası oluşturmak. Çoğunlukla ömürleri kısa sürse de bu süreçte yayınlanan çeşitli dergilerle⁵ başlatılan bu çabalar giderek

2112). 49'lar'a ilişkin daha fazla bilgi için, bkz. Kutlay, 1994 [ayrıca bkz. bu kitapta "49'lar Olayı" başlıklı bölüm]; Çamlıbel, 2007; Yılmaz, 2008.

⁵ "Bu dergilerin ilki 1958 yılında yayımlanmaya başlayan *İleri Yurt* idi. Daha sonra *Dicle-Fırat* (1962), *Dicle Kaynağı* (1962), *Deng* (1963), *Roja Newê* (1963), *Dengê Taze* (1966), *Yeni Akış* (1966) gibi dergiler yayımlandı" (Bruinessen, 2000: 228). Bu dergiler ve yürüttükleri tartışmalar için, STMA, 1988: 2110-2127.

dönemin etkili yayın organlarına da taşındı. Tartışmaların eksenini "Doğu'nun sosyal, ekonomik ve kültürel sorunları" oluşturuyordu. Bu süreçte "Kürt Sorunu"nun "Doğu Meselesi" olarak tartışılması, "Doğu'da ekonomik değişim ve ilerlemeyi desteklemek" anlamında Doğuculuk denen bir akıma yol açarken (Kendal, 1993: 64), ortaya çıkan bu yeni Kürt (karşı) eliti de "Doğucular" diye adlandırıldı.⁶ Bu tartışmalar sadece Kürt dergileri ile sınırlı kalmadı, dönemin etkili dergisi *Yön*'ün yanı sıra sol çevrelerin yayın organları ile —en azından tartışmanın başlangıcında— liberal aylık dergi *Barış Dünyası* bu konuya epey ağırlık verdiler. *Yön* dergisindeki tartışmalar Doğu'nun az gelişmişliği ve feodalizmin süren hâkimiyetine odaklanarak bölgesel gelişme çerçevesinde sınırlı kaldı. Sorunun "etno-kültürel karakter içerdiği ancak utangaçça itiraf edildi, bunun ötesine geçen çok az metne yer verildi" (Yeğen, 2006:161).⁷

İkinci temel aktivite odağı ise doğrudan politik alanın kendisiydi. 1946'da çok partili sisteme geçilmesinden itibaren, köylülüğün ezici nüfus çoğunluğu büyük bir politik anlam da kazanmaya başlamıştı; Keyder'in ifadesiyle "Türkiye politikasında ilk kez köylülük kazanılması gereken aktif bir güç haline geldi" (1979: 18). Bu da yönetici iktidar bloku içinde olduğu kadar ekonomiden devlet-din ilişkilerine kadar bir dizi alandaki politikalarda kapsamlı değişimlere yol açtı. Kürt aşiret ve dinî liderleri gibi dışlanmış eski sınıflar "blok halinde kırsal oy getirecekleri" için sahneye geri döndüler (Watts, 2010: 29).⁸ Ancak 1930'lardan 1960'lara kadar olan ve "Sessizlik" ya da "Yılgınlık Yılları" olarak

⁶ Genel olarak "Kürdistan" ve "Kürt" yerine "Doğu" ve "Doğucular" terimlerinin kullanılmasının yasal sınırlamalardan kaynaklandığı belirtilmektedir (Gunes, 2012; Bruinessen, 2000: 228).

⁷ *Yön*'ün Kürt meselesini nasıl tartıştığına ilişkin bkz. Yeğen, 2006: 160-163.

⁸ Demokrat Parti-Kürtler arasında ilişki için bkz. McDowall, 1997: 397-401 ve yasal Kürt politikası için Watts, 2010.

adlandırılan bu dönemde özerk bir Kürt aktörü/öznesinden sözetmek mümkün değildir (Bozarslan, 2003: 31; 2008: 850).

Kürt politikası ile veya daha doğru bir deyim ile "Kürtlük" eksenli politika ile özdeşleştirilen ilk yasal parti, 1961'de çoğunlukla eski DP üyeleri tarafından kurulan Yeni Türkiye Partisi (YTP) oldu.⁹ Hatta Aktürk'e göre, "YTP... 1990'larda Kürt milliyetçi partileri çıkana kadar Türkiye tarihinde Kürt seçmenlerle özdeşleştirilen tek parti" olmuştur (2012). Ancak Aktürk ve konu üzerine yazan diğer akademisyenler de "YTP'nin Kürt milliyetçi partisi olmadığı", "Kürtlerin etnik temsili iddiasının bulunmadığı" veya "Kürtlerin taleplerini politik programına eklemlemediği" hususlarını vurgulamaktan geri durmadılar.¹⁰ (Aktürk, 2012: 145; Watts, 2010: 38; Gunes, 2012: 53). Önemli bazı Kürt politikacılarının üye ve yönetici olarak içinde yer aldığı YTP, 1961 seçimlerinde özellikle Kürt illerinde başarılı oldu.¹¹ Esas olarak partinin "Kürt görünümü" başta Sağlık Bakanı Dr. Yusuf Azizoğlu olmak üzere bazı önemli Kürt üyelerinden ve onların Kürt nüfusu ağırlıklı bölgeye yönelik politikalarından kaynaklanmaktadır. Watts'ın ifadesiyle, "Azizoğlu'nun kişisel tarihi ve onun ülkenin doğu illerine altyapı ve kalkındırma hizmetleri götürmeye yönelik kararlı çabalarından dolayı, parti Doğuculukla özdeşleştirdi" (2010: 37). Aktürk de YTP'nin bu yatırım politikasını, Kürt taraf-

⁹ Kurucuları arasında Ekrem Alican (Başkan), Prof. Cahit Talas, Prof. Aydın Yalçın, Hikmet Belbez, İrfan Aksu, Raif Aybar, Hasan Kangal, Sırn Öktem, Dr. Esat Eğilmez, Yüksel Menderes, Dr. Yusuf Azizoğlu, Ali İhsan Çelikkın, Emil Galip Sandalca, İhsan Hamit Tigrel, Rıfat Özten, Cemal Tarlan, Recai İskenderoğlu, Fahreddin Kerim Gökay, Sadık Perinçek, Hayri Mumcuoğlu bulunmaktadır (http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html).

¹⁰ Bir doktora tezi dışında YTP üzerine özel bir akademik çalışma yoktur (Çolak, 1997). Fakat bazı çalışmalarda YTP üzerine tartışmalar bulmak mümkündür, bunların en genişini Aktürk'ün çalışmasındadır (2012: 140-150).

¹¹ Ülke genelinde %13,7 oy alan, 67 ilin 16'sında birinci parti olan YTP'nin bu başarıyı gösterdiği iller arasında ağırlıklı Kürt nüfusa sahip olan Diyarbakır, Van, Muş, Siirt, Bingöl, Bitlis, Tunceli ve Adıyaman bulunmaktadır.

tan bir politik yönelim olarak değil, sosyo-ekonomik modernleşme paradigması çerçevesinde yorumlar. "Tam tersine", der Aktürk, "YTP Kürtlerin Türk toplumuna entegrasyonu ve gönüllü derinleşen asimilasyonunun taraftarıdır" (Aktürk, 2012: 146) ve Aktürk'ün görüşüne göre, bu politika Azizoğlu'nun temsil ettiği "geleneksel, feodal Kürt eliti açısından çok tipiktir" (148).

İlk özgün Kürt milliyetçi partisi veya McDowall'ın sözleri ile "ilk özel olarak Kürtçü parti" (1997: 408), 1965 yılında kurulan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) oldu.¹² Irak Kürdistan Demokrat Partisi'nin (IKDP) bir kolu olan parti, IKDP'nin Irak'ta öngördüğüne benzer bir özerklik programını savundu. 1970'lerin başlangıcına kadar tek Kürt partisi olarak etkin olan parti, bir dizi ciddi engelle de karşılaştı. İlk ciddi tehdit, parti lideri avukat Faik Bucak'ın 1966'da (devletin arkasında olduğu düşünülen) bir silahlı saldırı sonucunda öldürülmesi oldu. Daha sonra parti lideri olan Said Elçi ve diğer kurucular (biri hariç) 1968 yılında tutuklanarak yargıldılar. Esas olarak kırsal alanda ve medrese kökenli geleneksel aydınlar ve "esnaf, eşraf" gibi kesimler arasında çalışan partinin temel gündemi Irak'taki KDP'ye destek sağlamaktı.¹³

1960'ların Kürt öznesinin doğuşu açısından önem taşıyan diğer bir yönü ise sosyalizmin hegemon söylem olarak Türk ve Kürt gençleri arasında gelişmesine paralel olarak ortaya çıkan kitle hareketleri olmuştur. Bu kitle hareketliliği Kürt siyasetini sadece entelektüeller veya "eşrafın" hakimiyetindeki bir aktivite olmaktan veya sadece seçim politikasının parçası olmaktan çıkarmıştır. Bozarslan'ın "Kürt milliyetçiliğinden sosyal muhalefet

¹² TKDP'nin kuruluş dönemi ve 1968'deki yargılanma süreci için bkz. Epözdemir, 2005 ve Gündoğan, 2002.

¹³ Ancak ileriki bölümde vurgulayacağımız gibi, bu en geleneksel parti de sol dalganın etkisinden kurtulamayacaktır. Güney Kürdistan'daki (Irak) Barzani hareketinin yenilgisinin ardından 70'lerin ikinci yansında içinden çıkan sosyalist eğilim (KUK) karşısında kısmen etkisizleşecektir.

olarak Kürt hareketine geçiş" (2008: 852) olarak adlandırdığı bu süreç, Kürt kitlelerinin politikada aktif bir güç olmaya yönelimi anlamına da gelmektedir. Bu geçiş sürecinin belirleyici momentisi ise Doğu Mitingleri olmuştur.¹⁴ 1967 ile 1969 arasında gerçekleştirilen bu mitingler¹⁵ kültürel baskı ve ekonomik geriliğe karşı kitlesel protestolara dönüştü. Kürt aktivizmi açısından önemli bir dönüm noktası oluşturan mitingler, aynı zamanda aydınların dile getirdiği "bölgesel eşitsizlik, Doğu'nun ihmali, kültürel ve politik baskı" gibi taleplerin sıradan insanlar arasında ne kadar güçlü karşılık bulduğunu da ortaya koydu.

Gündoğan'ın tezinde belirttiği gibi, "Doğu Mitingleri ayrıca Türk solu ile o zamana kadar bu solun içinde yer alan Kürtlerin yıllar süren ortaklığının bir ürünü olarak da önemlidir" (2005: 146). Kürtler Türkiye'de gelişen sol hareketin aktif parçası olmuşlardı. 1960'ların sonuna kadarki dönemin en önemli sosyalist örgütü TİP içerisinde "Doğulular" diye adlandırılan etkili bir Kürt grubu vardı.¹⁶ Bu grubun genel olarak Türk solu ve özel olarak TİP içerisinde, Kürt sorununa yönelik ilginin doğmasına yol açtığı belirtilebilir. Ancak not etmek gerek ki, özerk Kürt örgütlenmesi, TİP'in içindeki bu kanat üzerinden değil de, yükselen gençlik hareketinin açtığı alandan doğacaktır. Bu açıdan Kürt hareketinin, Bozarslan'ın işaret ettiği gibi, hem Türk solundan hem de Irak'taki Kürt hareketinden gerçek özerkleşme momentisi, bir kitle örgütü olan Doğu Devrimci Kültür Ocakları'nın (DDKO) kurulması ile gerçekleşti. Bu Ocaklar toplu halde kapatılmayı engelle-

¹⁴ Doğu Mitingleri'nin kapsamlı analizi için bkz. Beşikçi, 1992 ve Gündoğan, 2005.

¹⁵ Mitinglerin yer ve tarihleri: 13 Ağustos 1967 Silvan, 3 Eylül 1967 Diyarbakır, 24 Eylül 1967 Siverek, 8 Ekim 1967 Batman, 15 Ekim 1967 Tunceli, 22 Ekim 1967 Ağn, 18 Kasım 1967 Ankara, 13 Nisan 1969 Diyarbakır, 17 Temmuz 1969 Suruç, 27 Temmuz 1969 Hilvan, 2 Ağustos 1969 Varto, 2 Ağustos 1969 Siverek, 24 Ağustos 1969 Lice, 3 Eylül 1969 Diyarbakır.

¹⁶ Bu grup ve genel olarak TİP içindeki konumlarına ilişkin bkz. Alış, 2009.

mek için farklı illerde ayrı ayrı demekler olarak kurulsada, hem program açısından hem de birbirleri ile bağlantıları itibarı ile bir ağ oluşturuyorlardı.¹⁷

Tüm faaliyetleri Kürt halkının, dili, tarihi ve kültürü temelinde ayrı bir ulus olarak varlığının savunulması ve devletin Kürtlere karşı uyguladığı şiddet ve baskıya dikkat çekmeye yönelik olan DDKO deneyimi, yeni oluşan Kürt öznesi açısından önemli bir değişim anlamına gelmiştir. Birincisi Kürt gençlerinin ve toplumun çeşitli kesimlerinin kitle örgütü olarak daha önceki aydınlar topluluğu/kümeleşmesinin ötesine geçmiştir. İkincisi dönemin tek Kürt partisi olan TKDP'den ideolojik tercihleri itibarı ile ayrılmıştır. Bu ikincisinin açık muhafazakâr ideolojik hattının tersine, DDKO sosyalist eğilim içindeydi. Tabii ki bir yasal kitle örgütü olarak Ocaklar'ın sosyalist eğilimi bir partininkinden daha farklı idi. Nitekim kendisi de DDKO üyesi ve sanığı (daha sonra da 1970'lerin ikinci yarısından itibaren Komal Yayınevi'nin sahibi) olan Recep Maraşlı, devrimci üniversite gençliğinin ağır bastığı üyelerin üç kategoride gruplanabileceğini belirtir:

Irak Kürdistanı'ndaki Barzani hareketine sempati duyan geleneksel Kürt aydınları, TİP'i destekleyen veya bağımsız liberaller olarak tavır alan modern Kürt aydını ve sonuncu olarak da Marksizm ve Ulusal Kurtuluş Hareketleri'nden etkilenen radikal üniversite gençliği (Maraşlı, 2010).

Üçüncüsü, DDKO kurucu kadroları ile dönemin Türk sosyalistlerinin çoğu benzer ideolojik yönelime sahip olsalar da, DDKO Türk sosyalistlerinden de ayrılarak özerk (ve 70'lerden itibaren de "bağımsız") bir Kürt sosyalist çizgisi oluşumunda temel kaynaklardan biri olmuştur. Bu kopuşun önemli nedenlerinden biri

¹⁷ Mayıs 1969'da ilk olarak Ankara ve ardından da İstanbul'da kurulan DDKO, sırasıyla Kasım 1969'da Ergani'de, Aralık 1969'da Silvan ve Kozluk'ta, Ocak 1971'de Diyarbakır ve Batman'da açıldı. Tüm demekler 1971 yılında kapatıldı. DDKO'ya ilişkin daha kapsamlı bir çalışma için bkz. Yeleser, 2011. Ayrıca *BİR* dergisinin iki özel sayısı (2007a ve 2007b).

Türk sosyalistlerinin genel olarak Kürt meselesi karşısındaki “sosyalizm/devrim ile halledilir” şeklinde özetlenebilecek yaklaşımları idi.¹⁸

Sonuçta Kürt hareketinin özerkleşmesi ve Kürt aktivistler üzerinde sosyalist ideolojinin hâkimiyeti baş başa gelişen süreçler olmuştur. Bozarslan'ın ifadesiyle,

klasik milliyetçi temaları terketmese de, Türkiye'deki Kürt hareketi *de facto* olarak milliyetçilik ötesi bir nitelik kazanmakta, kendisini işçi-köylü hareketinin ve emperyalizme karşı savaşılan halkların bir parçası olarak algılamaktaydı (2008: 855).

Ancak Türk solu da Kürt meselesine ilişkin tartışmalardan tamamen uzak durmadı. 1960'lardan itibaren ideolojik ve politik olarak gelişmeye başlayan ve uzun bir süre de Kürt aktivistleri için çıkış yolu rolü oynayan Türkiye sosyalist hareketi, bu dönem Kürt meselesini esas olarak azgelişmişlik paradigması içinde tartıştı. Örneğin TİP programında Kürt meselesi bir Doğu sorunu olarak “Doğu'nun kalkınması” başlığı altında ele alındı. Bu konudaki en radikal karar, ki daha sonra Anayasa Mahkemesi tarafından partinin kapatılmasına gerekçe yapılacaktır, TİP'in 1970 yılındaki 4. Genel Kurulu'nda alındı. Kongre'de kabul edilen bir karar ile “Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda Kürt halkının varlığı” kabul edildi. Kürt meselesi sadece azgelişmişlik sorunu değil, aynı zamanda etnik ve ulusal bir sorun olarak tanımlandı. Ayrıca parti olarak Kürtlerin demokratik taleplerinin ve anayasal haklarının kabul edilmesi için mücadelelerini destekledikleri duyuruldu. Ancak aynı süreçte gelişen özerk Kürt siyaseti, yani

¹⁸ Türk solunda iki ismin, Hikmet Kıvılcımlı ve İbrahim Kaypakkaya'nın Kürt sorunu konusunda genel akımın çok dışında bir tutum aldıklarını not düşmek gerekmektedir. Kıvılcımlı, 1930'larda kaleme aldığı ancak 80'lerde görüşüne çıkan *Yol* serisinde “Doğu meselesini” bir milliyetler meselesi olarak ele alıp “Kürdistan'ın aynı bir pazar oluşturduğunu” belirtirken; Kaypakkaya da ezilen bir millet meselesi olarak tartıştığı Kürt meselesinde kendi kaderini tayin hakkını koşulsuz savunmuştur (Bozarslan, 2007b: 520-22).

DDKO, bu kararın formülasyonu ve kabul edilmesinin kendi çabaları ile gerçekleştiğini daha sonra açıklayacaktır (*Rızgarî, 1978: 18*). TİP içinde yer alan “Doğulular” grubunun kimi üyeleri de (*Burkay, 2001: 279-281; Ekinci, 2012: 791-794*) bunu doğrularak diğer Kürt yapılarının (DDKO ve T-KDP) TİP’i zora sokma girişimi olarak değerlendirip eleştirmektedir. Sonuçta kimin inisiyatifini ile alınmış olursa olsun, Güneş’in de belirttiği gibi, bu karar “ilk kez bir yasal partinin açıkça Türkiye’de Kürt halkının varlığını kabul etmesi ve ulusal baskıya dikkat çekmesi açısından önemliydi” (*2012: 60*).

Bu süreçte Türk solunun yürüttüğü ve Kürt aktivizmi üzerinde etkisi olan başka tartışmalar da vardı. En önemlisi de sosyalist hareketin Sosyalist Devrim (SD) ile Milli Demokratik Devrim (MDD) tezleri temelinde iki ana grup olarak ayrışmasına yol açan tartışma idi. “Bu iki ana akımın her biri daha sonra kendi içinde bölünmeler yaşadı; dolayısıyla aslında bölünme bu iki ana akımın çok daha ötesinde boyutlar kazandı” (*Jongerden ve Akkaya, 2013: 42*). MDD’yi savunan grup içinden doğan ve 70’lerden günümüze Türkiye’de radikal sol çizginin genel çerçevesini belirleyen temel örgütler (THKO, THKP-C, TKP/ML) de bu dönemde kuruldu. Küba’dan Vietnam’a, Laos’tan Angola’ya, Mozambik’e, Gine’ye, Cezayir ve Filistin’e dünyanın başka bölgelerinde yürütülen silahlı mücadeleden de esinlenen Türkiye solunun bu radikal kesimi, kısa sürede giriştiği şiddet eylemleri ile politika alanını etkiledi. Bu grupların içinde bireysel olarak çok sayıda Kürt öğrenci-genç yer alırken, Kürt aydınları, TİP içindeki “Doğulular” grubu ve DDKO, MDD tezlerini savunan bu gruplara fazla yakınlık duymadı (*Maraşlı, 2010*). O dönem DDKO’larda temsili bulan özerk Kürt siyaseti açısından temel sorun Kemalizme yaklaşımdı (*Rızgarî, 1978: 21*) ve bu açıdan da özellikle MDD’yi savunan grupların değişik derecelerde Kemalizme tarihî veya

güncel olarak olumlu rol atfetmeleri temel bir ayrılık noktası oldu.¹⁹

Öte yandan gerek dayandığı lider figürü gerekse 1970'lerin Kürt siyasal hareketini etkilemesi açısından önem taşıyan bir başka oluşum olan T-KDP (Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi veya Şıvancılar) de aynı dönemde ortaya çıktı.²⁰ T-KDP, genellikle TKDP ile birlikte ve çoğunlukla da onun sol kanadı olarak değerlendirilen bir örgüt olagelmıştır (STMA, 1988: 2320). Ancak konuya ilişkin, özellikle de son yıllarda yayımlanan araştırma ve anı kitaplarındaki bilgiler temelinde T-KDP'yi, esas olarak kurucusu Dr. Sait Kırmızıtoprak'ın (Dr. Şıvan) kişisel girişimleri ile temellenen ve TKDP ile hem yakın ilişkide hem de rekabet içinde olan ayrı bir örgüt olarak tanımlamak çok daha doğru olacaktır. TKDP'nin geleneksel, muhafazakâr çizgisine karşı, Dr. Şıvan hareketi (T-KDP) dönemin radikal sol hareketlerinden çok daha fazla etkilenen bir temelde ortaya çıkmıştır. Öte yandan Kürt hareketinin beslendiği iki temel kaynaktan biri olan Güney Kürdistan'daki Barzani hareketi ile de sonu oldukça trajik biten yakın bir ilişki içinde oldu.²¹ Daha sonraki Kürt örgütlerinden çok daha önce sorunu "dahili milli iç çelişki" diyerek siyasal te-

¹⁹ MDD tezlerini esas almalarına rağmen bu radikal örgütler, bu tezin bazı temel yönlerini (orduyu esas alma, sosyalizmin bir darbeye gerçekleştirebileceğine olan inanç gibi) reddederek başlıca destekleyici gücü köylüler oluşturmak üzere proleterya öncülüğünde devrim anlayışını vurguladılar (Çayan, 2008; THKO, 1972). THKO ve THKP-C Kemalist hareketin 1919-24 dönemini ilerici saymakla birlikte milliyetçiliği reddetti. Buna karşın TKP-ML, başından itibaren Kemalizm karşısında son derece eleştirel bir durum sergileyerek bunun "komprador burjuvazi ile feodal toprak ağalığını temsil eden bir faşizm" olduğu görüşünü savundu (STMA, 1988: 2194).

²⁰ T-KDP lideri Dr. Sait Kırmızıtoprak (Dr. Şıvan) 49'lar olayında yer alan, daha sonra da dönemin *Yön, Dicle-Fırat* gibi önemli sol ve Kürt dergilerindeki çeşitli yazılan ile tarunan önemli bir Kürt aktivisti idi (Ank, 2011; Miroğlu, 2009).

²¹ Dr. Şıvan ve iki arkadaşının, TKDP lideri Sait Elçi ve iki arkadaşını öldürdüğü gerekçesi ile Barzani liderliğindeki I-KDP tarafından öldürülmesi hâlâ yoğun tartışılann konusudur (Ank, 2011: 465-505; Aydoğmuş, 2005: Büyükkaya, 2008).

melde tanımlaması, parti örgütlülüğünü esas alıp silahlı mücadeleyi öngören bir anlayış içinde olması itibari ile bu hareket, dönemi açısından oldukça radikal olarak nitelenebilir. Bütün bu özelliklerinin yanı sıra Kürt hareketinin beslendiği iki temel kaynakla da —sol düşünce ve Güney Kürdistan’daki milliyetçi hareket— belli bir rezonans içinde olma ve güçlü bir lider figürü etrafında ortaya çıkması, Dr. Şivan hareketinin 1968-1971 arasında oldukça kısa süren hayatına rağmen 70’lerde de Kürt hareketinin aktığı kanallardan biri olmasına yol açmıştır.

1971 Darbesi ve Sonrası: Hazırlık Süreci

Sonuçta, Kürt hareketi de, Türkiye sosyalist hareketi de, tüm sol ve Kürt örgütler ile yayınları yasaklayan, kadrolarını tutuklayıp devrimci hareketin liderlerini öldüren 12 Mart 1971 darbesinin şiddetinden kaçamadı. Ancak bu darbe ve arkasından gelen devlet şiddeti, bu hareketler açısından bir son anlamına gelmekten çok yeni bir sürecin başlangıcı olarak görülebilir. Bunda temel etkenlerden biri, 12 Mart darbesinin niteliği idi. Samim’in ifadesi ile “1971 darbesinin amacı sınırlı idi. Mevcut kapitalist sistemin yerini almak veya kendi diktatörlüğünü yerleştirmekten çok, ordu, acımasızca etkili bir kontra-gerilla kampanyasını yürütmekle yetindi” (1981: 72).

Devlet şiddeti ilk özerk Kürt örgütlenmesine zaten darbeden önce yönelmişti. Ankara ve İstanbul DDKO merkezleri Ekim 1970’de polis tarafından basıldı ve bazı üyeler tutuklandı. Darbeden sonra da DDKO’nun tüm çalışmaları durduruldu ve sıkıyönetim mahkemesinde dava açıldı. Aynı şekilde TKDP için de dava açılırken, DDKO davasında yapılan savunmalar hem o dönem itibari ile hem de 1970’lerde gelişecek Kürt hareketi açısından önemli bir dönemeci oluşturdu.²² Toplu savunmaların ağırlıklı

²² Türkiye’de mahkemelerde Kürt hareketinin siyasi savunma yapma geleneği açısından bkz. Gündoğan, 2007. Özel olarak DDKO savunmaları için bkz. *Devrimci*

kısmı askerî savcılığın “Kürtçe bir dil değildir, Türkçe’den ve başka dillerden toplanmış kelimeler yığınıdır” tarzındaki iddialarına karşı Kürt halkının dili ve kültürü ile aynı bir halk olarak varlığını savunmaya adanmıştı. Hem savunmaların genel konumu hem de duruşmalarda alınan tavır (toplu savunma yapmak, askerî mahkemenin zorladığı bazı uygulamalara karşı direnmek vs.) DDKO’nun Kürt hareketinin daha sonraki süreçlerindeki esin kaynaklarından biri olma iddiasına güç kattı.²³ Daha da önemlisi Kürt hareketinin özerkleşme momenti olarak oluşması, aktiviteleri ve savunma metni ile DDKO, Kürt sorununun “bölgesel az gelişmişlik” değil de, “ulusal sorun” olarak tanımlanmasına geçişte önemli bir konum kazanmış oldu.²⁴

Genel olarak 1971-74 süreci, T-KDP’nin Güney Kürdistan’da üslenerek oluşum süreci yaşaması (her ne kadar akamete uğrasa da), Diyarbakır’daki DDKO yargılaması ve savunmalar ile 12 Mart darbesi ardından tutuklamalardan kurtulanların Ortadoğu ve Avrupa’ya çıkışları temelinde daha sonraki yıllarda ortaya çıkacak Kürt hareketinin gelişim hatlarını belirledi.²⁵ Nitekim Kürt hareketi açısından bu süreçte netleşen bazı temel hususlar daha sonraki gelişmelerin de zemini oldu. Bunlar, “Kürdistan sömür-

Doğu Kültür Ocakları Dava Dosyası 1, 1975 (aynca bkz. bu kitapta “Kürt Halkı Var mıdır Yok mudur?” başlıklı bölüm) ve Gündoğan, 2007: 181-207. DDKO davasında mahkemenin çeşitli aşamalarında birden çok toplu savunma farklı tutuklu gruplar tarafından yapıldı. Daha sonraki (1970’ler) politik gruplaşmalar açısından da önemli olan bu farklı savunmaların en çok öne çıkarı daha sonra Rızgarî grubunu oluşturacak “Ocak Komünü” ile Özgürlük Yolu (PSK) ve Kawa gibi değişik hareketler içinde yer alacak grubun yaptıkları savunmalardı.

²³ “...[DDKO] daha sonra Rızgarî, Özgürlük Yolu, Kawa gibi birçok Kürt hareketine kadro sağlamıştır” (Gündoğan, 2012: 117-8).

²⁴ Bu arada TİP yetkililerinin özellikle de 4. Kongre’de Kürt sorununa ilişkin aldığı karara yönelik Anayasa Mahkemesi’nde yaptığı savunma Kürt çevrelerinde ciddi bir hayal kırıklığına yol açacaktı (Rızgarî, 1976: 21).

²⁵ Gündoğan, bunu 1974’ten sonra Kürt hareketi açısından belirleyici olacak radikal diskurun Güney Kürdistan, Avrupa ve Diyarbakır olmak üzere üç alanda üretilmesi süreci olarak ifade ediyor (2007: 197).

ge" tezi ve buna dayalı Ulusal Kurtuluş Mücadelesi yürütülmesi gerektiği perspektifi ile ayrı (bağımsız) ve esas olarak da illegal örgütlenme anlayışı idi. PSK, DDKO kökenli örgütler ve PKK gibi Kürt hareketinin daha sonra ana omurgası olarak nitelenebilecek hareketlerin hepsinin de bu süreçte bu iki temel konuda netleştikleri söylenebilir. Örneğin PSK lideri Kemal Burkay anularında, ilk kez ayrı ve illegal bir örgüt kurma fikrini TİP içindeyken bir grup arkadaşı ile 12 Mart öncesi tartıştıklarını (2001: 284), daha sonra aynı tartışmayı darbe ardından tutuklu olduğu Diyarbakır cezaevinde de yinelediklerini (329) ve son olarak 1973 yılında Avrupa'da iken bu görüşlerinin netleştiğini (385) belirtmektedir. Benzer şekilde PKK lideri Öcalan da, 1972-73 döneminde cezaevinde iken örgütlenme konusunda netleştiğini "1973 baharı ile birlikte Kürdistan temeline dayalı bir gruplaşmanın oldukça rol oynayacağını kestirdim" diyerek ifade etmektedir (Sayın, 1997: 73).

Düşünce ve söylemde netleşmelerden öte kamusal alanda görülebilir etkili politik örgütlenmeler ve aktiviteler açısından ise bu süreç sessiz bir hazırlık dönemi olarak değerlendirilebilir: 1974 Temmuz ayındaki genel af ve sonrasına kadar, DDKO davasından yargılananlar cezaevinde; Güney Kürdistan'da Dr. Şivan hareketine katılanlar dağılmış, bir kısmı Türkiye'ye dönerken aralarında daha sonra Kürt hareketinde önemli konumlar işgal edecek olan Necmettin Büyükkaya gibi kimi isimler ile TİP içinden Kemal Burkay, önce Suriye-Lübnan ardından da Avrupa'ya çıkmışlardır; bu isimlere göre daha yeni kuşaktan gelen Öcalan ise kısa süreli cezaevi süreci ardından Ankara'da üniversite gençliği içinde gruplaşma çalışmaları yürütmektedir. Kürt politikacıların Güney Kürdistan ve Suriye-Lübnan'a çıkışları aynı zamanda kendilerinden önceki kuşaklardan burada kalan Kürt politikacıları (Cigerxwin, Ekrem Cemilpaşa, Hesên Hişyar vb.) ile tanışma, Avrupa'ya çıkışları ise henüz çok cılız da olsa Kürt diasporası ile buluşma anlamına gelecektir. Bu alanlar Türkiye'deki Kürt

hareketi açısından 1970'lerin sonu ve 1980'ler itibari ile çok daha önemli roller oynayacaktır.

Türk solunun da bir bütün olarak kamusal alanın dışında ağırlıklı olarak küçük çevreler ve yerel bağlar içinde kendini koruma çalıştığı bu 12 Mart darbesi sonrası dönemden çıkış, 1973 Ekim ayında yapılan genel seçimlerde politik tablonun değişmesi ve ardından 1974 yazında tüm siyasal tutukluların serbest bıraktığı genel af ilanı ile başladı. Serbest kalan Kürt ve Türk sosyalistleri özellikle gençlik arasında canlı bir kitlesel zemin buldular (Samim, 1981: 73). Böylece 1975 yılından itibaren birbirinden örgütsel olarak bağımsız gelişen Kürt ve Türk sol hareketleri dönemi başlamış oldu.

1975 Sonrası Kürt Hareketinin Sahneye Çıkışı

Kürt hareketi 1975 yılından itibaren çok parçalı bir yapı olarak sahneye çıktı. Bu sahneye çıkış, 1971-74 sürecinde ortaya çıkan iki temel eksenle ("Kürdistan sömürgeci" tezi ile "Türk solundan ayrı örgütlenilmesi" kararı) gerçekleşti. Bu konudaki saptamalar 1975 yılından itibaren yayına başlayan çeşitli dergilerde yazılar ve Türk solu ile yapılan tartışmalarla derinleştirildi. Özellikle "Kürdistan sömürgeci" tezine Türk solunun hemen hemen tümü²⁶ "sömürgecilik, emperyalizmin belirli bir tarihsel aşamasında ortaya çıkan bir olgudur ve Türkiye'nin kendisi (yarı/yeni) sömürge durumunda olduğundan aynı zamanda emperyalist bir ülke olamaz" argümanı ile karşı çıktı (Jongerden ve Akkaya, 2013: 50). Türk solunun birbirinden farklı çevreleri tarafından

²⁶ Bu açıdan istisnai durum THKP-C kökenli hareketlerden Kurtuluş idi. Kürdistan'ın sömürge olduğu saptamasını yapan aynı adlı derginin Temmuz 1976 tarihli ikinci sayısından son sayısına (Aralık 1979, 35. Sayı) kadar birçok sayısında ulusal soruna ilişkin yazılara yer verildi. Sömürge tezini savunmasına karşılık birlikte örgütlenmeyi öngören Kurtuluş, daha sonra Türkiye ve Kuzey-Kürdistan Kurtuluş Örgütü (TKKKÖ) adını aldı.

paylaşılan bu görüşler daha da ileri götürülerek “sömürgecilik tezi, ayrılıkçı burjuvazinin pazara egemen olma tezidir” (*Ürün Sosyalist Dergi*, “Ulusal Baskı ve Ayrıcalık”, Sayı 36, 1977, akt. STMA: 2308) noktasına vardı. Bu tartışmaların mantıki sonucu da ayrı örgütlenmenin olamayacağı idi.

Öte yandan Kürt örgütleri açısından, “Kürdistan sömürgeci” tezinin patent sahipliği konusunda 1970’lerden itibaren süren, zaman zaman bugüne de yansıyan, bir tartışma vardır. Bu tezin Kürtler arasında ilk kez hangi tarihte ileri sürüldüğünü tespit edemediğini belirten Bozarıslan, Zinar Silopi’nin (K. Cemil Paşa) 1969’da yayımlanan anularında bu kavramı kullandığını kaydetmektedir (2014 [bu kitabın önsözüne bakınız]). TKDP kurucularından Şakir Epözdemir de, 1969 yılındaki savunmasında “Kürdistan, 46 yıldır Türkiye’nin sömürgeci” demiştir (2005: 39). Fakat sömürgeciliğin her iki kaynakta da bahsedildiği biçimi ile 1970’lerde geliştirilen teorik veya ideolojik nitelikte tez olmaktan çok bir isimlendirme olduğu kaydedilmelidir. Temel bir ideolojik tez ve bu temelde örgütlenme, mücadele çerçevesi olarak “Kürdistan sömürgeci” saptamasına, esas olarak Dr. Şivan’ın 1969-71 arası yazılarında rastlamaktayız. Daha sistematik olarak ve Marksist literatür temelinde “Kürdistan sömürgeci” tezinin gelişim çizgisini ise Kemal Burkey’in Avrupa’da sürgünde iken 1973 yılında Hıdır Murat takma adı ile yazdığı *Türkiye Şartlarında Kürt Halkı’nın Kurtuluş Mücadelesi* adlı kitaptan başlayarak, 1975 yılından itibaren *Özgürlük Yolu*, *Rızgarî* ve *Kawa* gibi legal dergilerdeki yazılar ile PKK’nin 1977 yılından sonra illegal yayımladığı broşür ve kitapçıklarda bulmak mümkündür. Bu noktada, akademik alanda çalışmalarını ile İsmail Beşikçi’nin de bu tezin oluşumunda katkıları göz ardı edilemez:

... Beşikçi’nin Kemalizmi hedef alan *Bilim Yöntemi* dizisinin [Komal Yayınevi tarafından 1976-78 arasında yayımlanan –b.n.] ilk üç kitabı Kürt hareketinin yeni bir tarih yazımına sahip olmasını sağlamış, bu tarih yazımı ise Kemalizmin ötesinde Türkiye’nin meşruiyetinin

sorgulanmasını beraberinde getirmişti (Bozarslan, 2014 [bu kitabın önsözü]).

Maraşlı da, 1975 yılından itibaren, Komal Yayınevi ve *Rızgarî* dergisi yayınlarında savunulan “Türkiye’nin sömürgeci bir devlet ve Kürdistan’ın da ayrı bir tarihsel, sosyolojik bütünlük taşıyan sömürge bir ülke olduğu tezinin kurulmasında... önceleri *Rızgarî* yazı kolektifinde yer alıp daha sonra düşünsel üretimini bu çerçevede ama bağımsız olarak yürüt(en)” Beşikçi’nin önemli katkıları olduğunu belirtmiştir (2010).

Sonuçta bütün Kürt örgütleri, bu çerçevede 1970’lerin ortalarından itibaren, Kürt hareketinin kurucu tezi olarak ortaya çıkan sömürge tezi temelinde, bir yandan Türk solu ile tartışmalar yürütürken, diğer yandan da başka ülkelerden örnekler bularak kendi tezlerinin doğruluğunu savunmaya çalıştılar. Bu çerçevede örneğin bir başka yanı (veya yeni) sömürge ülke durumundaki Etiyopya’nın sömürgesi olarak Eritre veya Portekiz ile Angola arasındaki ilişkiler en çok verilen örnekler oluyordu (Jongerden ve Akkaya, 2013: 51). Bütün bu tartışmalar sonucu kendi tezlerini güçlendiren Kürt örgütlerinin (ilk başlarda TKDP hariç) büyük çoğunluğu, hedeflerini Ulusal Demokratik Devrim Mücadelesi verip bunu daha sonra sosyalist devrimle tamamlamak olarak tanımladılar. Bu ortak paydanın yanı sıra Kürt hareketinin hem oluşum sürecini etkileyen hem de kendi içinde farklılaşmasına zemin olan iki husus daha vardır.

Birincisi Güney Kürdistan’da 1961 yılından itibaren Kürtlerle merkezî Irak hükümeti arasında —ateşkes ve görüşmeler şeklinde kesintilerle de olsa— süregiden mücadele. Daha önce belirttiğimiz gibi Güney Kürdistan’daki bu gelişmeler 1960’lardan itibaren Kürt hareketinin sosyalizmin yanı sıra ikinci kaynağı olagelmıştır. TKDP’nin oluşumu, T-KDP’nin ortaya çıkışı ve her iki hareketin liderlerinin ölümü ile akamete uğramaları da buradaki gelişmelerle yakından bağlantılıdır. 1975 yılında Barzani hareketinin trajik yenilgisinin, Kürt hareketinin önemli bir kısmı üze-

rindeki etkisi ise daha sarsıcı olmuştur. Kürt hareketini etkileyen bir diğer husus da dünya sosyalizm hareketinde yaşanan Moskova-Pekin merkezli ayrışmanın yansıması olmuştur. Türk soluna etkisi kadar büyük olmasa da, bu ayrışma Kürt hareketinin kendi içindeki farklılaşmasının önemli zeminlerinden biri olmuştur.

Sonuçta iki ortaklaşılan, iki de ayrışma zemini sayılabilecek husus temelinde 1975 yılından itibaren en az 7 ana yapıdan (TKDP-KUK, DDKD-KİP, Rızgañ, PSK, PKK, Kawa, Tekoşin) oluşan bir Kürt hareketinin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu örgütleri değişik kriterlere göre farklı farklı sınıflayabiliriz.²⁷

Kökenleri itibari ile bu hareketler üç ana grupta toplanabilir. Geleneksel Kürt milliyetçiliğinin temsilcisi olan TKDP kökenli TKDP-KUK; Kürt hareketinin özerkleşmesinin temsilcisi DDKO kökenli Rızgañ, Kawa ve kısmen DDKD-KİP²⁸ ve Türk sosyalist hareketinden kaynaklı olarak PSK, PKK ve Tekoşin. Dönemin Türk sol hareketinin sınıflamasında kullanılan “Sovyetik, Maoist ve bağımsız” (Samim, 1981) kriterleri açısından bakılırsa da, Sovyetik çizgide olan PSK ve DDKD-KİP ile Maoist kanatta yer alan Kawa kutuplaşması arasına diğer hareketleri yerleştirebiliriz.

Yine dönem açısından önemli bir tartışma olan silahlı mücadele konusunda ise öncelikle vurgulanması gereken husus, Kürt örgütlerinin hiçbirinin teorik olarak silahlı mücadeleye kategorik bir karşıtlık göstermediğidir.²⁹ Örneğin bu konuda silahlı müca-

²⁷ 1970’lerdeki Kürt hareketinin genel analizi için bkz. Ercan, 2010. Ercan, yüksek lisans tezinde çatışmalı politikalar (*contentious politics*) literatürü çerçevesinde Kürt hareketinin 1970’ler sürecindeki siyasi-toplumsal dönüşümlerini incelerken, C. Gündoğan da makalesinde aynı dönemin Kürt hareketini geleneksel-modern karşıtlığı temelinde tartışıyor (2012).

²⁸ Bu hareket bir yandan Dr. Şivan’ın T-KDP’sinin, öte yandan da DDKO’nun mirasına dayanmaktadır.

²⁹ Silahlı mücadeleye yönelik kategorik bir reddin olmayışı, bunu sadece yoksul gençlik dayatması olarak ve bu temelde de bazı örgütlerle sınırlı gören yaklaşımın (Bozarlan, 2007) yeterli açıklayıcı olmadığını gösteriyor. Dönemin genel

deleye en uzak olarak sunulan ve esas olarak politik mücadeleyi temel aldığını belirten PSK'nin lideri Kemal Burkay, yaklaşımlarını şöyle özetlemektedir:

PSKT silahlı mücadelenin ancak yığınsal eylemin belli bir aşamasında ve onun bir parçası olarak gündeme geleceği görüşündedir. Bu aynı zamanda bir dizi iç ve dış koşulun uygun düşmesine bağlıdır. Koşulların ne olup olmadığına bakmaksızın, her durum ve şartta silahlı mücadele öneren ve bunu temel alan görüşler yanlıştır (STMA, 1988: 2319).

PKK dışındaki örgütlerin büyük kısmının silahlı mücadeleye yönelik tavrı, "önce ideolojik-siyasi bilinçlenme ve örgütlenme" şeklinde özetlenebilir.³⁰ PKK ise şiddete ilişkin yaklaşımını 1978'de yazılan Kuruluş Bildirisi'nde şu temelde belirler:

PKK, Kürdistan halkı için siyasal, kültürel, sosyal alanda gelişmenin ancak savaş içinde mümkün olacağına inanır... barışçıl bir ortam içinde her gün ulus olarak eriyip yok olmaktansa, savaşla ve savaş içinde dirilmeyi bir ilke olarak kabul eder. PKK halkımız için öngördüğü düzenin, ancak hayatın her alanında uzun vadeli, basit biçimlerden karmaşık biçimlere doğru verilecek bir savaştan sonra kurulabileceğine inanır. Ama bu, devrim süreci içinde mücadelenin yan ürünleri olarak ortaya çıkan reformlardan yararlanmamayı ve toptan reddetmeyi gerektirmez (PKK, 1984: 58).

Bu temelde, her zaman esinlendiğini vurguladığı Türk solunun radikal kanadının silahlı mücadeleye yüklediği anlama — özellikle de Mahir Çayan'ın Politikleşmiş Askeri Savaş Stratejisi'ne— benzer şekilde, bilinçlenme ve örgütlenmenin ancak silahlı mücadele aracılığıyla mümkün olacağı görüşünü savunan

sosyalizm ve özellikle de Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri'nden beslenen yaklaşımı bu açıdan önemli oranda belirleyici olmuştur. Ayrıca cumhuriyetin ilk 15 yılında yaşanan isyan deneyimleri ile Güney Kürdistan'da 1961'dan itibaren süren mücadelenin etkileri de göz önüne alınmalıdır.

³⁰ O dönem PSK dışındaki Kürt örgütlerinin büyük çoğunluğunun 'silahlı mücadelenin zamanı henüz gelmedi' şeklinde özetlenebilecek tavrılan, uzun yıllar süren silah mücadele sonucunda PKK'nin tek hegemonik aktör olduğu dönemde de devam etmiştir (Ballı, 1991).

PKK, 1977'den sonra yer yer silahlı mücadeleyi örgütlemeye girişecekti.

Bu genel çerçevede, Kürt örgütlerinin 1971-74 arası düşünsel hazırlık sürecinin ardından 1975 yılından itibaren sahneye çıktığını belirtebiliriz. Teorik çerçevesini Lenin ve daha ağırlıklı olarak da Stalin'in "ulusal sorun"a ilişkin görüşlerini esas alan "Kürdistan sömürgeci" tezi oluşturan, pratik yönelimini belirlemede ise Güney Kürdistan'daki Barzani hareketinin 1975 yenilgisinden ders çıkarma kadar Vietnam'dan Angola, Mozambik, Cezayir ve Filistin'e kadar dünyanın başka bölgelerindeki ulusal kurtuluş mücadelelerinden esinlenen bu yeni dalganın temel bileşenlerinin ana faaliyet alanlarını şöyle sıralayabiliriz: illegal örgüt yapısı oluşturma, yasal yayın ve kitle örgütleri faaliyeti, kitlesel mobilizasyon ve Türkiye'de yükselişe geçen aşırı sağ/faşist hareketle ile yer yer silahlı çatışmaya da varan mücadeleye girişme.

Kürt Örgütlerinin Soyağacı

Kendisini esas olarak "Kürt ulusal demokratik hareketi için ideolojik-siyasal zemin oluşturma" iddiası ile tanımlayan (Maraşlı, 2010) ve 12 Eylül sürecindeki mahkemelerde de "bir örgüt değil, dergi çevresiyiz" şeklinde savunma geliştiren Rızgarî hariç, diğer Kürt örgütlerinin hepsi 1975 yılından başlayarak illegal örgüt formunda komiteler, merkez organlar ve kongreler temelinde oluşmuş ve/veya faaliyet göstermiştir.³¹ Bu açıdan ilk olarak TİP içindeki Doğulular grubunun önde gelen isimlerinden Kemal Burkay liderliğindeki PSKT (Partiya Sosyalista Kürdistan a Türkiye -Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi³²) 1974 yılının son gü-

³¹ Gündoğan, Rızgarî'nin de şeklen diğer örgütler gibi olmasa bile gerçek yaşamda benzer organ, mekanizma vb. yoluyla faaliyet yürüttüğünü belirtmektedir (2007: 220).

³² 1992 yılındaki 3. Kongre'de aldığı bir kararla ismindeki Türkiye sözcüğünü çıkardı.

nünde kurulmuştur (PSK, 2004: 11). İlegal olarak kurulan parti 1. Kongresi'ni 1980 yılında yaparken, faaliyetlerini ağırlıklı olarak aylık *Özgürlük Yolu* ve 15 günlük *Roja Welat* adlı yasal yayın organları ve çeşitli demokratik kitle örgütleri üzerinden yürütmüş, Devrimci Halk Kültür Derneği (DHKD) adıyla yasal gençlik derneği kurmuştur. İlegal olması, kuruluşunu ve adını da kamuoyuna uzun süre duyurmamasından dolayı genelde çıkardığı derginin adı ile kısaca ÖY olarak tanınmıştır (Burkay, 1988: 2318). Bağımsız adaylar yoluyla, 1977 yerel seçimlerinde Diyarbakır'da Mehdi Zana ve daha sonra da Ağrı'da Urfan Alpaslan ile belediye başkanlıklarını kazanan PSK —diğer örgütlerin çoğu gibi—, 1978 yılından itibaren iki grubun ayrılması ile bölünme yaşasa da, bunlar etkisiz kalmıştır. Dünya sosyalist hareketindeki ayrışmada Sovyet yanlısı tutum alan parti, silahlı mücadeleye ise zamansız olduğu gerekçesi ile karşı çıkmıştır.

İlk sayısı Haziran 1975'te yayınlanan *Özgürlük Yolu*, 1970'lerde en istikrarlı yayımlanan Kürt dergisi idi. Ocak 1979'a kadar 44 sayı yayımlanabilen derginin 10 bin tiraja sahip olduğu belirtiliyor (aktaran Burkay, Ballı, 1991: 382). Dergide yayımlanan ve bir kısmı da daha sonra kitap olarak derlenen teorik yazılar (Aladağ, 1976; Burkay, 1978),³³ temeli Kemal Burkay'ın Avrupa'da sürgünde iken Hıdır Murat takma adı ile yazdığı *Türkiye Şartlarında Kürt Halkı'nın Kurtuluş Mücadelesi* adlı kitapta konulan çizgiyi geliştirmiştir (Murat, 1973). Bunların yanı sıra Maoculuğun eleştirisi ile çeşitli Türk ve Kürt gruplarla (Devrimci Yol, Ürün ve Rızgarî) girilen polemikler dikkat çeken konular olmaktadır. ÖY dergisi Güney Kürdistan'da Barzani hareketinin 1975'teki yenilgisi sonrası KDP'ye yönelik oldukça eleştirel tutum olarak "burjuva, feodal-aşiretçi yapıyı" eleştirmiştir. Esas olarak kendi kitle örgütünün (DHKD) yanı sıra TÖB-DER gibi meslek kuruluşları ile çeşit-

³³ Bu iki kitap Kemal Burkay'ın 1975-77 yılları arasında *Özgürlük Yolu* dergisinde farklı sayıların C.Aladağ ismi ile yazdığı yazıların derlemesidir.

li sendikalarda aktif olan PSK'nin politik faaliyetleri için en genelde verili koşullarda silahlı mücadeleye başlama ânının gelmediği belirlenmesinden hareketle... ideolojisinin propagandasını yapmayla sınırladı" (STMA, 2315) saptaması yapılabilir.

Sovyetik çizgide yer alan bir diğer örgüt ise esas olarak 1974 yılında bir kitle örgütü olarak kurulan Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri (DDKD) adı ile tanınan DDKD/KİP olmuştur. 12 Mart'ta kapatılan DDKO'nun devamı niteliğindeki DDKD kısa süreli yaşamına rağmen, aralarında KİP'in (Kürdistan İşçi Partisi) de bulunduğu bir dizi illegal Kürt oluşumuna kaynaklık etmiştir. Dr. Şivan'ın T-KDP'sinden bazı kadrolar ile DDKD'de yer alan aktivistler tarafından 20-25 Nisan 1975'te Van'da gerçekleştirilen bir kongre ile kurulan örgüt, önce Şivancılar/DDKD diye anılmış, daha sonra da 1977 yılında Kürdistan İşçi Partisi (KİP) adını almıştır (Ballı, 1991; Gündoğan, 2007). Ağırlıklı olarak "kasaba esnafı, zanaatkârlar, öğrenciler ve geleneksel yurtsever taban üzerinde" (Maraşlı, 2010) etkili olan bu örgüt, *Devrimci Demokratik Gençlik*, *Jina Nû* ve *Tirej* gibi yasal dergiler yayımlanmış, DDKAD adı ile kadın derneği kurmuştur. Çeşitli demokratik kitle örgütleri ile sendikalarda etkili olan DDKD/KİP, 1977 yerel seçimlerinde Diyarbakır'da PSKT'nin adayının karşısına kendi desteklediği bağımsız adayla çıkıp ciddi oy almasına rağmen kazanamadı. İç bölünmelerden kurtulamayan bu örgüt, Güney Kürdistan'da 1975'ten sonra Barzaniler öncülüğündeki KDP ile Celal Talabani liderliğindeki YNK arasındaki çatışmada ikinciden yana tutum almış, özellikle 1978'de Hakkâri bölgesinde yaşanan silahlı çatışmada³⁴ YNK'den yana —en azından kimi önemli yönetici ve kad-

³⁴ 1978 yılı Mayıs ayından itibaren yüzlerce YNK savaşçısından oluşan üç büyük grup, Hakkâri kırsal alanından Türkiye sınırına girerek Hakkâri-Şımak arasındaki bölgede üslenen KDP'lilerle çatıştı. Bölgedeki kimi aşiretlerin desteğini alan KDP'liler tuzağa düşürdüğü bu gruplardaki savaşçı kadroların yüzlercesini öldürdü ve kalanları da esir aldı (Jongerden ve Akkaya, 2013: 73).

roları aracılığıyla— aktif rol oynamıştır. Bu olay ve sonrası örgüt içi ayrışma ve kopuşları daha da derinleştirmiştir.

DDKO (ve daha sonra DDKD) kökenli bir diğer örgüt/çevre de Rızgarî'dir. DDKO'nun (ve DDKD) Ankara merkezli yönetici ve kadroları tarafından çıkarılan *Rızgarî* (Kurtuluş) dergisi ile anılan bu çevre, faaliyetlerine 1974 sonunda kurulan Komal Yayınevi ile başlamıştır. Kürt tarihinin yanı sıra “Kürdistan sömürge” tezine ilişkin bir dizi önemli kitap yayımlayan Komal yayınevinin yanı sıra, 1976 yılında yayınına başlayan *Rızgarî* dergisi de, diğer Kürt yayınları gibi bir dizi engelleme ile boğuşarak düzensiz de olsa 1979 yılına kadar 9 sayı çıkabildi. Yayın faaliyetinin yanı sıra Rızgarî çevresi, Anti-Sömürgeci Demokratik Kültür Dernekleri (ASDKD) ile faaliyette bulundu. 1978 yılında Hakkâri olayına yönelik tutum farklılaşmasının da tetiklediği, örgütlenme ve mücadele biçimleri konusundaki ayrılıklar, Ala Rızgarî (Kurtuluş Bayrağı) adı altında ciddi bir kopuşa yol açtı. Sonuçta Rızgarî, Kürt hareketi içinde, “teorik ve ideolojik mücadeledeki radikalizme rağmen bunu siyasal bir güç ve örgütsel formlara dönüştüremeyişi” ile bilinen bir yapı olarak kaldı (Maraşlı, 2010).

Kürt hareketlerinin en gelenekseli ve sol dışında şekilleneni olan TKDP ise lideri Said Elçi'nin öldürülmesinin ardından 12 Mart sonrası ciddi bir liderlik krizi ile tekrar sahneye çıktı. 1973 ve 75'te iki kongre yapan, üst üste genel sekreter değiştiren TKDP, bir parçası olarak hareket ettiği IKDP'nin bu dönem yaşadığı gelişmelerin de yoğun etkisi ile diğer Kürt hareketleri ile benzer bir hatta buluşmasına yol açan bir sol/sosyalist çizgiye kayma süreci geçirdi. 1977'den itibaren Kürdistan Ulusal Kurtuluşçular (KUK) adıyla hareket edip örgüt yönetimini ele geçiren sol kanat kendisini TKDP/KUK olarak adlandırırken, geleneksel kanat eski ad TKDP ile faaliyetlerini sürdürünce fiilen ikiye bölünmüş bir yapı ortaya çıktı (Gündoğan, 2007: 33). 1979 yılından itibaren PKK ile yaşadıkları çatışmalarda karşılıklı kayıplar veren TKDP/KUK, diğer yandan pratikte sonuçsuz kalsa da, PSKT ve

DDKD/KİP ile –Türkiye’deki Sovyetik partilerin kurduğu Ulusal Demokratik Cephe’ye benzer biçimde– Kürdistan’da UDG (Ulusal Demokratik Güç Birliği) oluşturdu. TKDP/KUK’un tarihsel bağlantılarından da kaynaklı olarak özellikle Irak Kürdistanı ile sınır olan Mardin, Şırnak gibi bölgelerde köylülük içinde belli bir tabanı vardı.

Kürt hareketi içinde Maocu tek örgüt olan Kawa da, DDKD’nin Ankara ve İstanbul şubelerinde yer alan ve uluslararası sosyalist hareketteki bölünmede Çin ve Arnavutluk’un tezlerini sahiplenen kadrolar tarafından 1976 sonbaharında kuruldu (Gündoğan, 2007: 20-21). Kawa adlı bir yayınevi kuran ve aynı adla yasal dergi çıkaran örgüt, dönemin Kürt hareketleri içinde en yoğun bölünme yaşayan yapı idi. Kuruluşundan 1 yıl sonra, 1977 sonbaharında, Maocu Üç Dünya Teorisine ilişkin tartışmalar temelinde ikiye bölünen Kawa, daha sonraki 2 yıl içinde her iki kanadın da kendi içinde tekrar bölünmelerine tanık oldu.³⁵ Bütün bu bölünmelerde Kawa’nın çıkış zemini olan Maoculuk eksenli tartışmalar (önce Sovyetler-Çin, ardından da Çin ve Arnavutluk arasındaki ayrışma) önemli oranda belirleyici olmuştur. Kawa’ya ilişkin yapılan kimi saptamalar, aralarındaki ideolojik farklılığa rağmen PKK ile bazı benzer özelliklere sahip bir hareket olduğu yorumunu mümkün kılmaktadır. Örneğin kendisi de Kawa’nın yöneticilerinden olan C. Gündoğan, “PKK’nin daha radikal ve kararlı biçimde olmak üzere” her iki örgütün de “kurulu düzenle olan köprülerini atmada en ileri noktaya varan profesyonel kadrolar örgütü” olduğunu vurgulamaktadır (2007: 25).

Dönemin Kürt hareketleri arasında hem o dönem, hem de daha sonraki sürece yansımaları itibari ile etkisi en sınırlı olanı, Türk solundan örgütsel olarak organik anlamda kopuşa dayanarak kurulan Tekoşîn (Mücadele) örgütüdür. Türk solu içinde sö-

³⁵ Başta Kawacılar olmak üzere dönemin Kürt örgütlerinin doğuşu ve bölünme sürecine ilişkin bkz. Gündoğan, 2007: 19-45.

mürgecilik tezini benimseyen tek temel örgüt olan Kurtuluş'tan kopan Tekoşin, aynı adla 4 sayı yayımlanan bir dergi çıkardı. Ağırlıklı olarak Dersim ve Antep yöresinde faaliyet yürüten bu örgütün, diğer örgütlere göre geç sayılabilecek bir dönemde (1978 ortalarında) ortaya çıkması etkinliğinin sınırlı kalmasının nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Tekoşin'nin tersine, PKK³⁶ ise hem 1970'lerde diğer Kürt örgütlerinden ciddi farklılıkları ile birlikte belirli bir etkinliği olan, hem de 1980'lerden itibaren Kürt hareketi içinde hegemonik güç haline gelen bir örgüttür. Tekoşin ve PSK gibi Türk solu kökenli olan PKK'nin bir diğer özelliği ise başından beri lider eksenli örgüt olmasıdır:

Siyaset sahnesine ilkin UKO (Ulusal Kurtuluş Ordusu) ve "Apocular" olarak giren bu grubun en önemli özelliği, kendi dışındaki örgütlenmelerden farklı olarak lideri Abdullah Öcalan'ın (Apo) karizmatik kişiliği çevresinde yoğunlaşarak gelişmesiydi (Maraşlı, 2010).

Diğer Kürt örgütleri ile aynı dönemde (1971-74) fikri temelleri Öcalan tarafından atılan PKK, bu süreci farklı olarak Türk sol hareketinin değişik kesimleri ile birlikte 12 Mart sonrası kurulan ilk öğrenci kuruluşlarından olan Ankara Demokratik Yüksek Öğretim Derneği (ADYÖD) çevresinde yaşamıştır. Bu temelde 1974 sonuna kadar Türk sol hareketi ile fiziki bir ortaklık içinde olan PKK, ayrıca düşünsel olarak özellikle THKP-C'nin devrimci mücadelenin ancak siyasal bir partinin yol göstericiliğinde yürütülen silahlı mücadeleyle sağlanabileceği düşüncesinden etkilenmiştir. Bu temelde ağırlıklı olarak Ankara'da gerçekleştirilen grup oluşumundan sonra, 1975 yılından itibaren adım adım Kürdistan'a taşınan hareket 1977 sonbaharına kadar bire bir ilişkiler temelinde örgütlenme ağını genişletmiştir. 1977 sonbaharından itibaren

³⁶ PKK'nin 1972'den 1980'e kadarki oluşum ve gelişim sürecinin farklı boyutları için bkz. Jongerden ve Akkaya, 2013: 9-81.

bir program taslağı çerçevesinde hareket eden grup, 26-27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır'ın Lice ilçesi Fis köyünde 22 delegenin katılımı ile yapılan kongrede partileşme kararı almıştır.

1978 yılından sonra PKK parti inşası ve silahlı mücadelenin geliştirilmesine odaklanan bir döneme girdi. Parti inşası ile silahlı mücadele PKK'nin tarihinde iç içe geçmiştir. Kurucularından Haki Karer'in öldürüldüğü 1977 yılına kadar PKK silahlı mücadeleyi ideolojik anlamda savunmuş, ancak silahlı mücadelenin örgütlenmesinde ciddi bir girişimde bulunmamıştı. 1977'den sonra silahlı mücadelenin örgütlenmesi öz savunma ve ayrıca "engellerin" aşılması bakımından önem kazandı. "Engeller" arasında, halk ve bölge üzerinde egemen yerel feodal aşiretler de bulunuyordu. Urfa ilinde 1978 yılında Hilvan'da, 1979 yılında da Siverek'te verilen mücadeleler bu bağlamda önemlidir. Özellikle Siverek'te Bucak aşiretine karşı verilen mücadele bir yandan PKK'nin kuruluşunun ilanı anlamını taşıırken, diğer yandan da gerilla savaşına hazırlık dönemi olarak değerlendiriliyordu. Ancak gerilla savaşının örgütlenmesine yönelik asıl ciddi hazırlıklar Türkiye'deki askerî darbeden yaklaşık bir yıl önce, 1979'un sonlarından itibaren bir grup militanın (40-50 kişi) Lübnan'daki Filistin kamplarında eğitim görmesi ile başladı. Bu eğitilmiş militanların Kürdistan bölgesinde silahlı mücadeleyi geliştirmek üzere Türkiye'ye gönderilmesi amacı — kısmi denemelere rağmen — 12 Eylül darbesi nedeni ile o dönemde gerçekleştirilemedi.

PKK'nin o dönem itibarı ile genel olarak dört noktada diğer Kürt parti ve gruplardan ayrıştığını belirtebiliriz. Birincisi, tarihsel kökeni TKDP veya DDKO gibi diğer Kürt örgütlerine dayanmamaktadır. Bu nedenle de örneğin TKDP/KUK, DDKD/KİP ve Rızgân gibi Güney Kürdistan'daki olumsuz gelişmelerden etkilenmemiştir. İkincisi, Sovyet-Çin ayrışmasının dışında kalarak kendi ideolojik söylemini geliştirmeyi esas almış, enerjisini esas olarak örgütlenme ve pratik mücadeleye sevk etmiştir. Dolayısıyla 1970'lerde solcu partilerde bunca bölünmeye ve parçalanmaya

yol açan, gerçek sosyalizmi kimin temsil ettiğine (Sovyetler Birliği, Çin, Arnavutluk, Küba vb.) ilişkin tartışmalardan uzak durabilmiştir. Üçüncüsü, diğer Kürt örgütlerinden farklı yaklaşımı ile silahlı mücadeleye çok daha erkenden hazırlık yapmış ve daha önemlisi de bunun örgütlenmesi ve pratiğine girişebilmiştir. Diğer Kürt örgütlerinin bir kısmının en erken 1979'dan, ağırlıklı olarak da 12 Eylül darbesinden sonra silahlı mücadele hazırlıklarına giriştiği göz önüne alınırsa, PKK'nin avantajlı konumu daha net anlaşılabilir. Dördüncüsü, PKK "profesyonel, kendini davaya adanmış militan kadrolara" dayanan illegal bir örgüt yapısı kurmayı başarabilmiş, 1980'lere kadar ciddi bir bölünme yaşamadan, hatta ciddi oranda yönetici kadrosunu koruyabilen bir çizgi tutturabilmiştir. Bu temelde 12 Eylül öncesi ve sonrası devletin saldırılarından önemli oranda zarar görmesine rağmen, elinde 1980 sonrası silahlı mücadele atılımı yapmaya uygun, denenmiş bir kadro yapısı tutabilmiştir.

Sonuç itibarıyla, ikinci yarısından başlamak üzere 1970'lerin değişik aktörlerin kendini örgütlediği çoklu bir yapı temelinde ayrı bir Kürt politik alanının ortaya çıktığı dönem olduğunu belirtebiliriz. Yukarıda özetlemeye çalışılan örgütlerin ideolojik ve politik mücadeleleri esasında, bu alanın temelini veya Ercan'ın daha doğru ifadelendirmesiyle mobilizasyon ve kolektif eylem çerçevesini (*master frame*) sömürgecilik tezi oluşturuyordu (2013). Ayrıca bu tez, 1960'ların sonunda başlayan Türk solundan özerkleşme sürecinin de ayrı/bağımsız örgütsel yapıya kavuşma anlamında tamamlayıcısı oldu. Türk solunun ise bu süreçte, neredeyse bir bütün olarak Kürt sorununu ulusal sorun olarak tanımladığını ve Leninist Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı (UKKTH) ilkesini —en azından teoride— kabul ettiğini vurgulamak gerekiyor (Yeğen, 2006: 174). Ancak bu, Türk solu ile tartışma hatta yer yer çatışmayı da kapsayan ideolojik-politik mücadelenin sona ermesi anlamına gelmedi. Hatta Kürt/Kürdistan sorununun o döneme kadar olmadığı yoğunlukta tartışma konu-

su olduğu söylenebilir. Şimdi bu çerçevede, 1970'ler boyunca, başta Türk ve Kürt solu arasında olmak üzere yasal yayın organları aracılığıyla bu temelde yürütülen tartışmalara bakalım.

Ayrı Örgütlenme ve Bitmeyen Tartışmalar

Bu dönemki Kürt/Kürdistan meselesi eksenli tartışmalar, birincisi ve en temeli Kürt ve Türk sol örgütleri arasında, ikinci ve üçüncüsü Kürt ve Türk örgütlerinin kendi içlerinde yürüttükleri olmak üzere üç düzlemde ele alınabilir. Yapılan bütün tartışmaları bir makale kapsamında ele almak mümkün olmadığından, gerek konular ve gerekse katılımcılar açısından dönemin siyasal atmosferini yansıtabilecek şekilde özetlemek gerekmektedir. Temel tartışma hususları Kürdistan'ın statüsü, buna bağlı olarak örgütlenme ve ittifaklar sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Örnekleri özellikle *Özgürlük Yolu* dergisi sayılarında bolca bulunabilecek dönemin Maoçuluk gibi temel ideolojik sorunlarına veya seçimler, sendikal ve demokratik kitle mücadelesine ilişkin tartışmalar da dikkati çekmektedir. Türk ve Kürt örgütleri arasında yürütülen tartışmaları *Özgürlük Yolu* ve *Rızgarî* ile *Ürün* ve *Devrimci Yol* dergileri arasındaki tartışmalarda; Kürt örgütlerinin birbirleri ile tartışmalarını *Özgürlük Yolu* ve *Rızgarî* üzerinden, Türk solunun tartışmalarını ise *Kurtuluş Sosyalist Dergi* (KSD) ekseninde ele alacağım. Ayrıca o dönem kendisi yasal yayın çıkarmamış olan PKK'ye ilişkin olarak Kürt ve Türk sol örgütlerinin tartışması da *Jina Nû* ve KSD üzerinden aktarılacak. Hem söz konusu tartışmaların niteliği, hem de yürüten güçlerin temsiliyet kabiliyeti, o dönemin genel Türk ve Kürt sol siyasal atmosferini yeterli düzeyde yansıtmaktadır.

1975 yılından itibaren gerek yasal yayın, gerekse illegal örgütsel yapılar üzerinden politik alana çıkan Kürt örgütleri ile Türk solu arasındaki tartışmalar 1977 yılı ortalarında dönemin yasal dergilerine yansiyarak kamusal nitelik kazandı. Özellikle Kürt

hareketi açısından, bu sürecin, “Kürdistan sömürgeci” ve “ayn örgütlenme” tezlerine dayanan temel ideolojik ve örgütsel formasyonun ortaya çıkıp politik etkinlik aşamasına geçişe denk düştüğü açıktır. Tartışmaları tetikleyen ise TKP'nin yasal yayını niteliğinde olan *Ürün* dergisinin 36. sayısında (Haziran 1977) yer alan bir yazı oldu. Bu yazıya karşı önce *Özgürlük Yolu'nun* 26. sayısı (1977a Temmuz), daha sonra da *Rızgarî'nin* bu yazıya ayrılan özel eki (Ağustos 1977) ve KSD'nin 17. sayısında (Ekim 1977) cevaplar verildi. *Ürün'*de çıkan “Ulusal Baskı ve Ayrıcalık” başlıklı yazıya yönelik *Özgürlük Yolu* ve *Rızgarî'nin* eleştirilerinde oldukça fazla ortak husus göze çarpmaktadır. Her iki dergide de, *Ürün'*ün ancak 36 sayı sonra ulusal sorunu hatırladığı ve Leninizmin emperyalizm ve sömürgeciliğe ilişkin tespitlerini “kavramadığı” ya da “çarpıttığı” ileri sürülmektedir, *Ürün'*ün Kürdistan'ın sömürge olmadığına dair şu tespiti tartışmaların eksenini oluşturmuştur:

Ayrılkçı burjuvazi, kitleleri çevresinde toplamak, değişik ulustan proleterlerin birliğini bozmak için sömürge tezini bir silah olarak kullanmaktadır.... Sömürgecilik tezi burjuvazinin pazara egemen olma tezidir... Sömürge denince akla en başta ayn bir ekonomik birim gelir. Bu her şeyden önce bir iç pazar gerektirir. Bugün böyle bir durum var mıdır? Eğer Bask ülkesi, Alsas-Loren sömürge ise bu tez de doğrudur! (...) İleri sürülen tezlerde hep Angola, Cezayir vb. örnekler yer almaktadır. Angola ile Portekiz arasında dünya kadar mesafe var. Cezayir ile Fransa ilişkisi de buna benzer (akt. *Özgürlük Yolu*, s. 26-30).

Bu alıntı üzerine *Özgürlük Yolu* ve *Rızgarî*, *Ürün'*ün emperyalizm çağında, özellikle de Ekim Devrimi sonrasında, ulusal sorunun aldığı niteliği kavramadığına, sadece emperyalizm öncesi burjuvazinin önderliğinde yürütülen mücadeleye saplanıp kaldığına vurgu yapıyorlar. “Günümüzde ulusal hareket burjuvazinin tekelinde değildir” diyen *Özgürlük Yolu*, şöyle devam etmektedir:

İşçi sınıfı ve diğer emekçi halk kesimleri de kendi çıkarları açısından ulusal soruna sahip çıkmakta, onu yönlendirmektedirler. Ekim Dev-

rimi'nden bu yana ulusal kurtuluş hareketleri emperyalizme ve sömürgecilğe karşı verdikleri mücadele ile onu gerileterek uluslararası düzeyde işçi sınıfı hareketinin güçlü bir müttefiki olmuşlardır (*Özgürlük Yolu*, s. 26: 18).

"Aynı ekonomik birim oluşturma", "iç pazar" hususlarında ise her iki dergi, emperyalist dönemde hiçbir ülkenin pazarının diğerlerinden soyutlanmış veya bağımsız olamayacağını vurgulayarak "hiçbir kapitalist ülke, sömürge ya da bağımlı olsun, bağımsız bir ekonomiye sahip değildir" (*Rızgarî*, 1977, özel sayı 2: 26) diye cevap vermekteler. *Ürün*'ü klasik ve emperyalist sömürgecilik arasındaki farkı bilmemekle eleştiren *Rızgarî*, "Günümüzde ulusal sorun sadece ulusal baskıdan kurtulma sorunu değildir. Aynı zamanda sömürgeler sorunu olarak, emperyalizmden, sömürgecilikten ve sömürüden kurtulma eylemidir" (1977, 11) tespitiyle genel çerçevedeki farklılıklarını vurgulamaktadır.

Özgürlük Yolu ve *Rızgarî* açısından, *Ürün*'ün Kürdistan'ın sömürge statüsünü kabul etmemesi esas olarak UKKTH ve örgütlenme konularındaki yaklaşımı ile daha vahim bir hal almaktadır. "UKKTH, ayrılma, bağımsız devlet kurma hakkı ve siyasal bağımsızlığa kavuşma demektir" diyen *Rızgarî* (14), "Ayrılma hakkının mutlak, ayrılmanın ise mutlak olmadığını, siyasal bağımsızlığın sadece bağımsız bir devletten geçmediğini" vurgulamaktadır (15). "Demokratik ve sosyalist federatif bir devlette de bu hak gerçekleştirilir" diyen *Rızgarî*, *Ürün*'ü ise dayatmacı bir yaklaşımla Kürt halkının elinden bu hakkı almak istemekle suçlamaktadır. *Ürün*'ün "örgütsel birlik" düşüncesi ise her iki Kürt örgüt tarafından şiddetle reddedilmektedir. *Rızgarî*, bu reddini "Kürdistan'ın aynı bir ülke ve uluslararası sömürge olması" hususlarına dayandırırken, *Özgürlük Yolu* aynı örgütlenme hakkına vurgu yaparak bunun ortak mücadeleyi engellemeyeceğine dikkat çekmektedir.

Her iki derginin *Ürün*'e eleştirilerinde dikkat çeken bir diğer husus ise, *Rızgarî*'nin eleştirilerini sosyal-şovenizm başlığı altında

toplaması, *Özgürlük Yolu*'nun ise böyle bir adlandırmaya gitmemesidir. Bunun da en temel nedeni olarak *Özgürlük Yolu* ve *Ürün*'ün sosyalist solun genel bölünmesinde aynı gruba (Sovyetik) dâhil olması ileri sürülebilir. Daha sonraki sayılarında *Özgürlük Yolu*, *Ürün*'ün bu eleştirilere verdiği cevap üzerine tekrar bu konuyu ele aldı. "Ulusal Sorun ve TKP" başlıklı iki yazıda (29 ve 30. sayılar) esas olarak TKP'nin cumhuriyet tarihi boyunca Kürt sorunu karşısında aldığı tavırlar eleştirildi. *Rızgarî* ise, Haziran 1978'de yayımlanan "Kürt Halkının Anti-Sömürgeci Mücadelesine Sosyal-Şoven Taarruz Hareketi" başlıklı 6. sayısını Türk solunun diğer örgütlerinin eleştirisine ayırdı.

Yarı-sömürgenin Sömürgesi

Bu açıdan öne çıkan bir diğer tartışma, Türk solunun o dönem en kitlesel örgütü olan Devrimci Yol (Dev-Yol) ile yürütüldü. İlk kez Mayıs 1977'de yayımlanan derginin adıyla anılan Devrimci Yol, Kürt sorununa ilişkin kayda değer dört makale yayımladı (Jongerden ve Akkaya, 2013: 49-50). Bunlar *Türkiye'de Kürt Meselesi ve Devrimci Hareketin Görevleri I ve II* (*Devrimci Yol*, 1977a ve *Devrimci Yol*, 1977b) ve "*Sömürgecilik*" *Tartışmaları Üzerine I ve II* (*Devrimci Yol*, 1978a ve 1978b) olmak üzere iki çift metinden oluşmaktaydı. Dev-Yol bu metinlerde, Türk ve Kürt ulusları arasındaki ilişkiyi ezen ve ezilen terimleriyle tanımlamaktadır. Sömürgecilik tartışması ise temelde Kürdistan'ın bağımlı bir ülke olma statusünden hareketle geliştirilmişti. Ancak, sömürge olma durumu, bağımlı olma durumundan hareketle ileri sürülemezdi; bunun için ezen ülkenin durumunun analiz edilmesi gerekiyordu. Sömürgecilik, emperyalizmin belirli bir tarihsel aşamasında ortaya çıkan bir olguydu ve Türkiye'nin kendisi (yan) sömürge durumunda olduğundan aynı zamanda emperyalist bir ülke olamazdı:

Marksist sömürgecilik teorisi, tarihsel olarak, iç dinamikleriyle gelişmiş bir kapitalizme sahip olmayan, emperyalizme bağımlı ve çar-

pık kapitalizme sahip olan bir ülkenin (örneğin Türkiye'nin!) "emperyalist dönemde sömürgeci ilişkiler kurmasının" mümkün olmadığını öğretir. Günümüzde sömürgecilik tartışması ancak emperyalizm tartışması çerçevesinde anlam taşır (*Devrimci Yol*, 1978a).

Dev-Yol'a göre sömürgecilik iki ülke arasındaki ilişkilerin özel bir biçimiydi ve Türkiye ile Kürdistan arasındaki ilişkiler buna uymuyordu. Kürdistan'ın sömürge olduğu görüşü Marksist kuram ile çelişiyordu. Ayrıca asıl siyasal mücadele kapitalizme ve emperyalizme karşı verileceğinden, Kürtlerin mücadelesi de kapitalizme karşı ortak (Türk-Kürt) mücadele bağlamına yerleşmeliydi:

Objektif olarak, iç savaş koşullarını yaşayan Türkiye'de, ayırım ulus esasına göre değil sınıf esasına göredir: bir yanda oligarşi ve öte yanda geniş emekçi yığınları (*Devrimci Yol*, 1977b).

Türk proletaryasının karşısında yer alan bir Türk burjuvazisi ve Kürt proletaryasının karşısında yer alan ayrı bir Kürt burjuvazisi şeklinde bir ayırım saçmadır. Türkiye proletaryasının karşısında bir Türkiye burjuvazisi vardır. Bu devlet sınırları içinde bütün ezilen sınıflar ulus ayırımı gözetmeksizin bu devletin sahibi olan egemen sınıflara karşı mücadele vermek durumundadır (*Devrimci Yol*, 1977a).

Dev-Yol'un bu görüşlerini eleştiren *Özgürlük Yolu* (s. 39-40, Ağustos-Eylül 1978; s. 42, Kasım 1978) ve *Rızgarî* (s. 6, Haziran 1978) tartışmalarını "yarı (yeni) sömürgeci sömürgeci olur" noktasında yürüttüler. Portekiz-Angola, Etopya-Eritre gibi benzer örneklerden yola çıkarak argümanlarını geliştiren *Özgürlük Yolu* ve *Rızgarî*, *Devrimci Yol* dergisinde dile getirilen "sömürgeciliğin ezen ülkenin durumu analiz edilmeden yapıyor" eleştirisine karşı da Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısının tartışılmasına geniş yer ayırıyorlar. Kürt dergileri, Türkiye'nin "sömürge ve bağımlı ülkelerden farklı orta derecede gelişmiş bir kapitalist ülke" olduğunu belirtiyorlar. Bu açıdan da karşı karşıya olunan sürecin *Devrimci Yol*'un öne sürdüğü gibi emperyalizme karşı mücadeleyi temel alan sömürgeci devrim olmadığı görüşünü dile getiriyorlar:

Orta derecede gelişmiş bir kapitalist ülke olan Türkiye'de devrim sorunu, sömürge ülkelerden çok, ileri kapitalist ülkelere yaklaşıyor... Kürt halkı açısından devrim, tarihsel olarak ulusal demokratik bir devrimdir: bir yanıyla emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı, ulusal boyunduruğu kırmak için; diğer yanıyla feodal yapıyı kırmak için. İttifaklar farklıdır (*Özgürlük Yolu*, 1978b: 44 ve 49).

Devrimci Yol'un "Türkiye'ye özgü milli demokratik devrim ideolojisinden kaynaklanan Marksizm dışı bir ideolojik yaklaşım" sahip olduğu görüşünde olan *Rızgarî* de (1978: 20-24), bütün bu tartışmaların sonunda örgütlenme konusunda kilitlendiğini vurguluyor:

DY (Devrimci Yol) Bildirge'de ortak örgütlenmeyi de, ayrı örgütlenmeyi de mutlaklaştırmaya karşıyız diyordu. Vardığı noktada ortak örgütlenmeyi mutlaklaştırmış, bunun gerekçesi olarak da ayrı örgütlenmenin a- Bundçuluk, Frakicilik olduğunu ve b- sömürge teorisinin ayrı örgütlenmenin kılıfı olduğunu belirtmiştir (*Rızgarî*, 1978: 22).

Hâlbuki *Rızgarî* (ve diğer Kürt örgütleri açısından) durum nettir, çünkü "aynı örgütlenme maddi bir olgudur" (23) ve bu eleştirilerin yer aldığı 6. sayının başlığı da Kürt hareketi açısından durumun nasıl kavranıldığının açık örneğidir: "Kürt Halkının Anti-Sömürgeci Mücadelesine Sosyal Şoven Taarruz Harekatı". Zaten bu sayıda *Devrimci Yol* dışında, *Aydınlık*, *Emeğin Birliği*, *Partinin Yolu* gibi değişik örgüt yayınlarında yer alan ulusal soruna ilişkin yazılar da eleştiri konusu yapılmıştır. Bütün bu yazıları "sosyal-şovenizmin göstergeleri" olarak niteleyen *Rızgarî*, yaşanan çatışmanın teorik değil ideolojik olduğu ve kökeninde de sömürge Kürdistan tespiti etrafında yaşanan gelişmeler olduğu görüşündedir:

Kürdistan'da devrimciler, "Kürdistan sömürge midir, değil midir?" tartışmasını yapmıyorlar... Devrimciler Kürdistan'da proletaryanın evrensel mücadelesinin bir parçası olan ulusal kurtuluş savaşlarının perspektifi içinde, Marksizmin genel ilkeleri ve temel teorik muhte-

vası çerçevesinde, Kürdistan'da siyasal, ideolojik, örgütsel mücade-
lenin harcını karmaktadırlar (1978: 7).

Bunun karşısında "eleştiriciler" adını verdiği Türk solunun bu örgütlerinin konumu ise *Rızgarî* açısından nettir: "Somut olarak bu saldırı bir noktada düğümlenmektedir:

"eleştiriciler", Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını, bu ulu-
sun elinden alarak, hareketimiz dedikleri, ve nerede ayrıldıkları pek
belli olmayan ve fakat gene de ayrı olan kendi tekkelerinin emrine
sunmak! (14).

Ulusal soruna ilişkin Türk solu ile "taarruz ve savunma" nite-
liği kazanan tartışmalar, Kürt örgütleri arasında da ayrı bir düz-
lemde sürdü. Bunlardan en dikkat çeken, *Özgürlük Yolu* ile *Rız-
garî* arasında, 1977 seçimlerinde izlenmesi gereken politika üzeri-
ne başlayan tartışma oldu. *Özgürlük Yolu*'nun 26. sayısında ya-
yınlanan "Seçimler Üzerine" başlıklı yazıda seçimlere yönelik
tavrının eleştirilmesi üzerine, *Rızgarî* hemen aynı ay içinde "*Öz-
gürlük Yolu* Oportünizmine İstedığı Bir Cevap" başlığı ile özel ek
yayınlayarak cevap verdi. Ağırlıklı olarak eleştiri yöntemi üze-
rinde durulan bu sayıda *Rızgarî*, *Özgürlük Yolu*'nu "Türkiye'de
icazetli solun kokuşmuş oportünizmini Kürdistan'a taşıma göre-
vini gönüllü olarak üstlenen 'doğulu sosyalistler' ekolü" olarak
tanımladı.

Bu özel sayıya karşı *Özgürlük Yolu* da iki sayıda "*Rızgarî* Der-
gisi'nin 'Siyaseti' Üzerine I-II" (Ağustos ve Eylül 1977) başlıklı
yazılar yayımladı. *Özgürlük Yolu*'nun 1977 genel seçimlerinde
CHP'nin desteklenmesi yönündeki görüşü ve buna karşı *Rız-
garî*'nin eleştirileri, esas olarak yayıncılık alanında en dikkati çe-
ken iki Kürt örgütünün kimliklerine yönelik tartışmaya dönüştü.
Rızgarî'yi "temel toplumsal sınıf güçlerini göz önüne almama,
kavramama" ile suçlayan *Özgürlük Yolu*, bunun temelini ise "ik-
tidarın — ve elbette devletin— sahibini asker-sivil zümre olarak
gören MDD tezini savunma" olarak açıkladı. *Özgürlük Yolu*, eleş-
tirilerini *Rızgarî*'nin "hem sömürgeciliğe hem de feodal yapıya

karşı olması gereken ulusal demokratik devrimin yalnızca birinci yönünü gördüğü, anti-feodal mücadelenin sözünü bile etmediği" noktasında derinleştirdi (1977c: 11). Buna bağlı olarak *Rızgarî*'nin Kürt hâkim sınıflarına karşı açık tavır almadığını belirten *Özgürlük Yolu*, bu tutumun Irak'taki Kürt ulusal hareketine yaklaşımda da tekrarlandığını vurguladı.

Rızgarî ise Kasım 1978'de "Sağ Oportünizm ve Özgürlük Yolu'nun Eleştirisi" başlığıyla yayımlanan 7. sayısının tamamını bu eleştirileri cevaplamaya ayırdı. *Özgürlük Yolu*'nun anlayışını "ekâbir sosyalizm" olarak niteleyen dergi, eleştirilerini 1960'larda gelişen "Doğulu Sosyalistler Ekolü"ne kadar götürdü. Bu ekolün sağ oportünizmi temsil ettiğini belirten *Rızgarî*, *Özgürlük Yolu*'nu ise "metropol solunun temsilcisi" olarak eleştirmeye devam etti. *Rızgarî* ile *Özgürlük Yolu* arasındaki tartışmanın en dikkat çekici yönlerinden biri de, iki yayının Kür-distan'daki hâkim üretim biçimi konusundaki görüşlerinin farklılığıdır. *Özgürlük Yolu* "feodal üretim biçimi hâkimdir" derken; *Rızgarî* "feodalite, üstyapı kurumlarında etkinliğini sürdürmektedir ama kapitalistleşmenin hızla geliştiğini" belirtmektedir. *Rızgarî* "faşizmle mücadele, CHP'ye yaklaşım" gibi konular üzerinde de *Özgürlük Yolu*'nu eleştirmiştir. Önceleri Kürt feodal sınıflarını devrim önünde "hedef değil engel" olarak tanımlayan *Rızgarî*, bunun —*Özgürlük Yolu*'nun eleştirilerinde olduğu gibi— anti-feodal ilkeden sapma olduğu eleştirileri üzerine özel bir sayı ile özeleştiri verip "feodal sınıf ve tabakaların hedef olduğu" tespitini yapmıştır (Maraşlı, 2010).

Ulusal sorun ve Kürt hareketi eksenli tartışmaların üçüncü düzlemi ise Türk sol örgütlerinin kendi aralarında yürüttükleri tartışmalardır.³⁷ Bu konuyu ise, Türk solunda "Kürdistan sömürgeci" tezini savunan tek grup olan *Kurtuluş Sosyalist Dergi* ekşeninde tartışacağız. Temmuz 1976 tarihli 2. sayısından başarak

³⁷ Türk solunun Kürt sorununa yaklaşımı için bkz. Yeğen, 2006: 145-196.

Aralık 1979 tarihli 35. sayısına kadar *Kurtuluş* (2, 3, 6, 14, 17, 23, 24, 31 ve 35. sayılar), ulusal sorun ve Kürt hareketine ilişkin çeşitli yazılara yer verdi. 2. sayıdaki “Türkiye’de Ulusal Sorun” başlıklı yazıdan başlayarak teorik düzeyde ulusal soruna ve bu çerçevede Kürdistan’ın sömürge durumuna değinen *Kurtuluş*, daha sonraki sayılarında bir yandan bu teorik çabalarını “Türkiye yarı-sömürge bir ülkedir, Kürdistan da onun sömürgesi. Ve yarı-sömürge bir ülkenin sömürgesi olamaz diye bir zorunluluk da yoktur” (1976, 6:103) görüşü çerçevesinde netleştirirken, diğer yandan da çeşitli Türk sol örgütleri (1977, s. 17 ve 1978, s. 23 ve s. 24) ve Kürt örgütleri ile de tartışmasını sürdürdü (1979, s. 31 ve s. 35). Kürdistan’ın uluslararası sömürge olduğunu da vurgulayan ancak ortak örgütlenmeyi öngören dergi, bu statüden hareketle ayrı örgütlenmeyi savunmayı yanlış politika olarak nitelendirmektedir (1977, 14: 22). Birlikte örgütlenmeye elverişli temel oluşturan faktörler olarak, “coğrafi koşulların kopuk olmaması, iç sömürge³⁸ koşullarının yaşanması, tarihi beraberlik ve Türkiye ve Kürdistan’daki kurtuluş hareketlerinin ulaştığı düzey, kitleler arasındaki etkinlikleri, taşıdığı potansiyelleri” (1979a, s. 31: 90-98) sıralayan *Kurtuluş*’un, ayrı örgütlenmeye de kapılan tamamen kapatmaması dikkat çekiyor.

Bugün objektif ve sübjektif birçok faktör, bizi birlikte örgütlenmeye zorluyorsa da, faktörlerin bir kısmı da bizleri bu sorunda ortaya çıkabilecek muhtemel gelişmelere karşı uyarmaktadır. *Kurtuluş*’un bu sorunda birlikte örgütlenmeyi mutlaklaştırmaması ve ayrı örgütlenme üzerinde durmasının nedeni de, işte bu faktörlerdir (1979a, s. 31: 98).

³⁸ Dönemin Kürt ve Türk örgütlerinin ulusal sorun tartışmasının genel teorik çerçevesi Lenin ve Stalin’in çalışmaları ile sınırlıdır. Bu açıdan, *Kurtuluş*’un, 1970’lerin ortasında Harold Wolpe ve Michael Hechter tarafından geliştirilmeye başlanan “iç sömürgecilik” kavramını, her ne kadar derinliğine olmasa da, kullanması ilginç. Daha önce Sait Kırmızıtoprak’ın çalışmalarında geçen “dahili milli çelişki” ise iç sömürgecilik literatüründen çok Türk solunun emperyalizm ile olan çelişkiyi baş çelişki görmesine yönelik eleştiriye ifade eden bir kullanımı haiz.

Kurtuluş bu faktörleri, “Kürdistan’ın dört parçaya bölünmüş olması ve bunlardan birbirlerini etkilemesi; Kürtlerin ulusal özelliklerinin, tarihinin –örneğin geçmiş Kürt direnişleri gibi– getirdiği ayrı örgütlenme geleneği, birlikte örgütlenme aynı zamanda bir güven sorunu olduğundan, sömürgeci ülkelerdeki devrimci hareketlerin, bu konuda güven vermesi gereği” olarak sıralamaktadır (98-100).

Üç temel düzeyde ele aldığımız ulusal sorun ve Kürt hareketi eksenli dönemin tartışmalarına bir ek olarak, daha sonraki sürecin hegemon aktörü olacak PKK’ye yönelik az sayıdaki eleştiri yazısına da kısaca değinmekte fayda var. O dönem hiç yasal yayın çıkarmamış olan PKK’nin ilk illegal nitelikli broşürü ise 1978 tarihini taşıyor.³⁹ Yasal yayınlarının olmamasının yanı sıra kimi eleştirilerden anlaşıldığı kadarı ile diğer Kürt örgütleri tarafından belli bir küçümseme ile yaklaşılmasının, (örgüt bildirimleri dışında) sınırlı sayıda yazıya konu edilmesi ile ilgisi olabilir. Bunlardan en kapsamlısı DDKD/KİP’in yayın organı niteliğindeki *Jina Nû* dergisinin 1979 Aralık tarihli 2., 1980 Ocak-Şubat tarihli 3-4 ve Nisan 1980 tarihli 5. sayısında yayımlanan “Sol Maceracılık Yenilgiye Götürür” başlıklı üç yazıda yer aldı. “Apoculuğun metropollerde Kürt gençlerinin örgütlendikleri ilk DDKD’lere bir tepki olarak geliştiğini” ileri süren *Jina Nû* (1979: 59), bir tür Ludizm (makine kinciliği, bn.) olarak tarif etmektedir:

Apoculara göre günümüzde Kürdistan’da yaşanan süreç Kürt halkının yok oluş sürecidir. Onlara göre bu sürece müdahale etmek ve

³⁹ PKK’nin ulaşılabilen en eski yazılı metinleri 1978 tarihini taşıyor. O dönem bilinen adı ile ‘Kürdistan Devrimcileri’ imzasını taşıyan Mayıs 1978 tarihli *Proleter ve Enternasyonalist Devrimci Haki Karer Anısına* başlıklı broşür ile yine aynı yıl çıkarılan *Doğru Yolu Kavrayalım ve Urfa Yöresinde Devrimci Mücadele Yükseliyor* başlıklı iki broşürün en eski yazılı metinler olduğu tahmin ediliyor. Ardından 1978 yılındaki Kuruluş Kongresi’nde kabul edilen ve ancak 1979 yılında dağıtılan *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)* ile yayın organı *Serxwebûn*’ın 1. Özel sayısı olarak çıkarılan *Haki Karer ve Halil Çavgun’un Anısı Ölümsüzdür* başlıklı bir broşür ile Maraş Katliamı’na ilişkin bir broşür yayımlanmıştır.

kapitalizmin Kürdistan'da gelişmesinin önüne geçebilmek için üretici güçleri tahrip etmek gerekir. Yani tanımda makineleşmeyi, traktörleşmeyi önlemek, fabrikaları, her türlü üretim araçlarının Kürdistan'a girişini engellemek, var olanları tahrip etmek, petrol kuyularını, rafinerileri havaya uçurmak gerekir (60).

"Apocuların sınıf temelinin küçük burjuva olduğu, silahlı mücadele ve şiddeti mutlaklaştırdıklarını" vurgulayan *Jina Nû*, sonuç olarak hareketi "karşı-devrimci" olarak nitelemektedir: "O herhangi bir ajan provokatör örgütten çok daha farklıdır. Sol gösterip sağ vuran bir pozisyondadır... Günümüzde Apoculuğa karşı mücadele, sömürgecilğe karşı mücadeleyle sıkı sıkıya bağlıdır" (1980, s. 5: 164).

Yayımlanan son sayısında (1979b Aralık, S. 35) "KD ve Kürdistan Devrimcileri" başlıklı bir yazı ile PKK'yi değerlendiren *Kurtuluş* ise, *Jina Nû*'nun tersine, bu grubu Apocular olarak değil, bildirilerinde kullandıkları imza ile Kürdistan Devrimcileri (KD) olarak tanımlamanın doğru olacağını belirtmektedir. "Sömürgecilerin Apoculuğu büyük tehlike olarak sunmasının Kürt ulusal hareketini hedef alma" olduğunu kaydeden dergi, PKK'nin Kuruluş Bildirisi üzerinden görüşlerini eleştirmiştir. En temel eleştirileri, "Kürdistan'da köylülüğün rolünü azımsayarak aydın gençliğe büyük rol biçme, örgütlenme konusunun genel düzeyde ele alınması, kendi dışındaki tüm gruplara karşı çatışmacı yaklaşımı ve şiddet uygulaması" gibi hususlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

Sonuç olarak ancak sınırlı bir kısmını yansıtılabildiğimiz bu tartışmalardan da anlaşılacağı üzere, 1970'lerin özellikle ikinci yarısından itibaren, Türk ve Kürt sol örgütleri arasında ulusal sorun ve Kürt hareketi eksenli yoğun bir tartışma-mücadele yaşanmıştır. "Kürdistan sömürge" tezi, "ayrı örgütlenme" ve bunlara bağlı olarak "ittifaklar sorunu" temelinde gelişen bu tartışmada, ayrıca Türkiye ve Kürdistan tarihine ilişkin ayrı okumalar da öne çıkmıştır. Tartışmaların zamanı ve genel niteliği göz önüne alınınca, iki rakip gücün (Türk ve Kürt solu) birbirlerine karşı ideolojik-

politik mücadele yürüttükleri çok açıktır. Mesele Kürt sorunu konusunda doğru bakış açısına sahip olma, Kürdistan gerçekliğinin kabulü vs. hususları çoktan aşır örgütler arası mücadele-ye dönüşmüştür. Örneğin Kaypakkaya'nın takipçisi gruplarla yürütülen tartışmalarda bu husus net olarak görülmektedir. Kaypakkaya'nın Kürt sorununa yaklaşımının Türk solundaki istisnai konumunun farkında olan Kürt solu, takipçisi grupları ise Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkını elinden alarak dar örgütsel yapılarına hapsediği eleştirisini Kaypakkaya'nın görüşleri üzerinden yapmaktadır (*Rızgarî*, 1978: 34-35). Ayrıca Kürt dergilerinin, yürütülen tartışmaları, Kürdistan'da ayrı örgütlenme ve mücadelenin yükselmesi karşısında Türk solunun sosyal-şovenizmle saldırıya geçmesi olarak yorumlaması da (*Rızgarî*, 1978: 47) karşı karşıya gelmenin kapsamı hakkında bilgi verebilir.

Tartışma sadece Kürt ve Türk örgütlerinin birbirlerine karşı cepheden tartışması şeklinde değil, daha karmaşık bir matrikste gelişmiştir. Örneğin *Devrimci Yol*, ulusal soruna ilişkin görüşlerini *Özgürlük Yolu*'nun yanı sıra *Kurtuluş*'un bu konudaki tezlerini eleştirerek yaparken; *Rızgarî*, *Devrimci Yol*'un bu yazılarının eleştirisine "Niye Özgürlük Yolu hedef tahtası seçildi" konusu üzerinden kendisi ile *Özgürlük Yolu* arasındaki tartışmaya atıfla girişmiştir. Tartışmaların hepsinde ortak olan husus ise, dönemin sosyalizm jargonunun belirlediği oldukça polemikçi bir dil ile yürütülmesidir. Yine bu jargona uygun şekilde, aşağı yukarı her tartışmada, en doğru (devrimci, proleter, bilimsel vs.) görüşün kendilerine ait olduğu, muarızlarının ise Marksizm-Leninizm'in esasını kavramadığı, dogmatik yaklaşımla alıntılar üzerinden görüş geliştirdiği ileri sürülmüştür.

Sonuç

Kürt meselesi, 1984'ten beri süren silahlı mücadele-çatışma sürecinin belirleyiciliği ile adım adım Türkiye gündeminin temel be-

lirleyeni olurken, Kürt hareketinin tarihi de daha çok bu süreçle, özellikle de Diyarbakır cezaevindeki uygulamaları örneğinde somutlaştırılan 1980 darbesinin baskıcı-inkârcı politikaları ve buna karşı direniş ile başlatılır oldu. Bu yaklaşım, genel olarak Kürt hareketinin, özel olarak da Kürt hareketinde 80'lerden itibaren tek hegemonik güç olan PKK'nin geçmişi açısından ciddi bir yanlışlığa işaret etmektedir. 1970'lerin başında "Kürdistan sömürgeci" tezi ve bu temelde örgütlenme-mücadele etme ile başlayan süreç esas itibari ile 80'ler boyunca aynı çizgide devam etmiştir. Kürt hareketinin tarihinde programatik açıdan bir dönüm noktası saptamak gerekirse bu ne 1980 askerî darbesi ne de 1984'te başlayan silahlı mücadele sürecidir. Bu yazının konusu olmamakla birlikte, böylesi bir dönüm noktası olarak ancak SSCB'nin çöküşü ardından 90'ların başı belirtilebilir. 1970'ler ve 80'ler Kürt hareketinin programatik yaklaşımı ve bu temeldeki mücadelesi açısından birbirinin devamı olan süreçler olarak anlaşılmalıdır.

Bu çerçevede Kürt hareketi açısından 1970'leri üç ana dönem olarak ele alabiliriz. 1971-74 süreci, düşünsel hazırlık dönemi; 1975-77 sahneye çıkış ve 1978-80 radikalleşme dönemi. 12 Mart darbesi ve ardından (1971-74) Kürt hareketinin aktörleri iki temel hususta; ("Kürdistan sömürgeci" tezi ve buna dayanarak Türk solundan ayrı/bağımsız olarak örgütlenme gereği) netleşmişlerdir. Bütün Kürt örgütleri tarafından paylaşılan bu iki husus Türk sol hareketi ile temel ayrılık eksenini oluştururken, Kürt hareketini dönemin Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri retoriği ve pratiği ile de aynı hat üzerinde yakınlaştırdı. Bu düşünsel hazırlığa dayanarak 1975 yılı başından itibaren çoklu yapıya sahip bir Kürt hareketi ortaya çıktı. Kürt örgütleri bu dönemde esas olarak örgütlenme ve yayın faaliyeti üzerinde yoğunlaşırken; politik etkinlikleri arasında da köylere komando baskınları, sınır ticareti yapan köylülerin öldürülmesi gibi devlet baskılarına yönelik protesto ile Lice depremi nedeniyle yardım kampanyaları düzenleme vb. kitlesel kampan-

yalar ve Türkiye'de yükselen aşın sağ ile yer yer silahlı çatışmaya dönüşen mücadele öne çıktı.⁴⁰ 1977 yılının sonlarına gelindiğinde ise çeşitli dergi ve kitaplar aracılığıyla düşüncelerinin propagandasını yapan, Kürdistan'ın önemli il ve ilçelerinde belli bir kitle desteğine sahip bir Kürt örgütler yelpazesi vardı. Kamusal alanda bu mobilizasyonun en önemli göstergelerinden biri, Aralık 1977 yerel seçimlerini Diyarbakır merkezinde ve ilçesi Lice'de bağımsız Kürt adayların kazanması oldu.

1978 yılından 12 Eylül darbesine kadarki süreçte ise bir yandan Kürt örgütlerinin mücadele biçimlerinin daha radikalleşmesine, diğer yandan ise darbenin ayak sesleri olarak yorumlanabilecek artan devlet baskısına paralel örgütsel krize girilmesine tanık olundu. Bu açıdan PKK'nin "devletin işbirlikçisi" olarak tanımladığı bazı aşiret ve feodal çevrelerle ve daha sonra da bazı Kürt örgütleri ile silahlı mücadeleye girişmesi, 1978 Aralık ayında gerçekleşen Maraş katliamı ardından çoğunluğu Kürt nüfusun yoğunlukta olduğu 18 ilde sıkıyönetim ilan edilmesi, radikalleşmenin temel çerçevesini oluşturdu. İran'da yaşanan İslâm devrimi ve Güney Kürdistan'da 1975'te yenilgiye uğrayan silahlı mücadelenin tekrar başlaması da Türkiye'deki Kürt örgütleri açısından yeni imkânlar ortaya çıkardı. Bu dönem Kürt hareketinin Suriye-Lübnan üzeri Filistin hareketi ile ilişkilenmesi de giderek bölge çapında hareket imkânı anlamına geliyordu. Ancak bu kanalların çok daha etkin bir şekilde devreye girmesi asıl olarak 12 Eylül darbesi sonrası olacaktır. Kürt hareketi bu süreçte de kitle sel gücünü gösterme çabalarını Ağrı ve Batman'da belediye başkanlıklarını bağımsız adaylarla kazanarak sürdürdü. Özellikle 1979'da Batman Belediye Başkanlığını PKK'nin desteklediği bağımsız aday Edip Solmaz'ın kazanması, yasal alana ilişkin çalış-

⁴⁰ MHP'nin öncülüğündeki aşın sağ ile mücadelenin sembolik olarak en önemli örneklerinden biri, Haziran 1975'te Alparslan Türkeş'in Diyarbakır'da yapacağı mitingin kitle sel olarak engellenmesi idi. İki kişinin öldüğü bu olaya ilişkin bkz. *Özgürlük Yolu*, s. 3, Ağustos 1975: 83-86 ve Zana, 1991: 176-183.

malara (yasal dergi çıkarmak veya yasal dernek kurmak gibi) o zamana kadar en uzak duran Kürt örgütünün bile silahlı mücadele ile kitlesel mobilizasyonu beraber yürütme çabası açısından dikkat çekicidir.

Ancak 1979 yılının ortalarından itibaren sıkıyönetim uygulamasının da verdiği imkânlarla devletin Kürt örgütleri üzerindeki baskılarının her zamankinden daha fazla yoğun olduğu, örgütlerin de mücadelelerinde sıçrama yapma yerine giderek tıkanma ile karşılaştıkları açıktır. Sonuçta 1978 yılından itibaren aşağı yukarı tüm örgütlerin bölünme yaşaması bunun en açık göstergesidir (Gündoğan, 2007: 33-36). Bu noktada tüm örgütler arasında, sadece PKK'nin —bir kısım Antep merkezli kadrosunun yeni kurulan Tekoşîn hareketine geçmesi dışında— örgütlü bir bölünme yaşamaması, silahlı mücadeleye çok daha yoğun ve erken girişi, 1979 ortalarından itibaren bazı yöneticilerinin de aralarında bulunduğu kadro ve taraftarlarının tutuklanmasına rağmen başta lideri olmak üzere yönetim ve kadro yapısının bir kısmını Suriye ve Lübnan'a çıkarması, daha sonra darbe ile çok daha sertleşen koşullarda ayakta kalmasına imkân sağladı. PKK, bu şekilde 1980'lerde, ideolojik ve programatik temelleri 70'lerde atılan çerçevede, örgütlü silahlı mücadele geliştirebilen ve giderek de temel güç haline gelen tek Kürt örgütü olabildi.

Sonuçta, 1970'ler Kürt hareketi açısından, bir yandan daha sonraki on yıllardaki tek örgüt hegemonyasındaki monolitik yapının tersine çok parçalılığa tekabül etmektedir, öte yandan da ideolojik ve programatik açıdan 1990'ların başına kadarki süreci belirleyen çizginin oluşum dönemidir. Bu açıdan bir bütün olarak 1970'ler "gerçek" anlamda Kürt siyasal hareketinin ortaya çıktığı dönem olarak anlaşılmalıdır. Özellikle 1978'e kadarki çok parçalı yapı da bu bağlamda bir anomali veya fragmentasyon olarak nitelendirilmekten öte, "sosyalizm ve ulusal kurtuluş mücadeleleri" olarak adlandırılan dönemin genel ideolojik çizgisi ve politik kültürü ile açıklanabilir. 1978 sonrası bölünmeler ise bu fragman-

tasyon tanımına daha uygun düşmektedir. Ancak 20. yüzyılın başından bugüne kadar Kürt meselesinin ulaştığı mevcut durum da göz önüne alınırsa, 1970'lerin "gerçek" anlamda Kürt siyasal hareketinin ortaya çıktığı dönem olarak adlandırılması abartı sayılmaz.

KAYNAKÇA

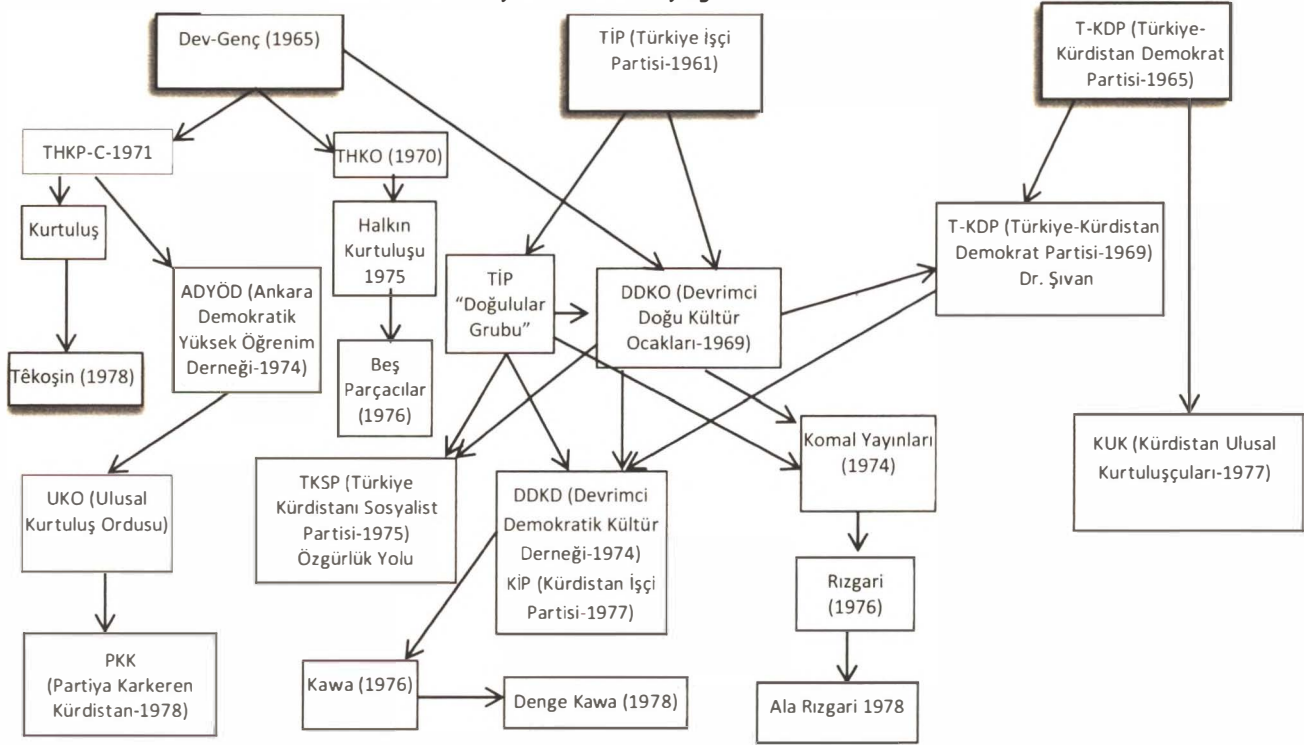
- Ahmad, F. (1977) *Turkish Experiment in Democracy:1950-1975*, Londra: C. Hurst and Co. (Publishers) Lmted.
- Ahmad, F. (1993) *The Making of Modern Turkey*, Londra & New York: Routledge.
- Aktürk, Ş. (2012) *Regimes of Ethnicity and Nationhood in Germany, Russia, and Turkey*, New York: Cambridge University Press.
- Aladağ, C. (1981) *Milli Mesele ve Kürdistan'da Feodalite-Aşiret*, Frankfurt: Komkar, 2. baskı (1. Baskı 1976).
- Alış, A. (2009) *The Process of The Politicization of the Kurdish Identity in Turkey: The Kurds and the Turkish Labor Party (1961-1971)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Arik, S.A. (2011) *Dr. Şıvan, Sait Elçi-Süleyman Muini ve Kürt Trajedisi (1960-75)*, İstanbul: Peri.
- Aydoğmuş, 5. (2005) *Yakın Tarihimizde 'İki Sait Olayı'*, http://www.Rızgarı.com/ebook/s_aydogmus_Saitler_olayi.pdf (Erişim: 11 Nisan 2013).
- Ballı, R. (1991) *Kürt Dosyası* (2. baskı), İstanbul: Cem Yayınları.
- Beşikçi, I. (1992) *Doğu Mitinglerinin Analizi (1967)*, Ankara: Yurt.
- BİR (2007a) *BİR: Kovara Lâgerin û Lekolîn*, 5.
- BİR (2007b) *BİR: Kovara Legerin û Lekolîn*, 6.
- Bozarlan H. (2003) "Some Remarks on Kurdish Histographical Discourse in Turkey (1919-1980)". Vali, A. (der.). *Essays on the Origins of Kurdish Nationalism* içinde, s. 14-39, Costa Mesa: Mazda Publishers Inc.
- Bozarlan, H. (2014) "Türkiye'de Kürt Sol Hareketi", Emir Ali Türkmen ve Abdurrahim Özmen (der.), *Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı: 60'lardan 2000'lere Seçme Metinler*, Ankara: Dipnot Yay. (elinizdeki kitabın önsözü).
- Bozarlan, H. (2007b) "İbrahim Kaypakkaya", Gültekinçil, M. (der.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol* (Cilt 8, s. 517-523), İstanbul: İletişim Yay.
- Bozarlan, H. (2008) "Kürd Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi (1898-2000)", Bora, T. (der.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* (Cilt4, 3. baskı, s. 841-870), İstanbul: İletişim.

- Bruinessen, M.V. (2002) *Kurdish Ethno-Nationalism versus Nation-building States*, İstanbul: The Isis Press.
- Burkay, K. (1986) *Kürdistan'ın Sömürgeleştirilmesi ve Kürt Ulusal Hareketleri, Özgürlük Yolu* Yayınları, 2. baskı (1. baskı 1978).
- Burkay, K. (1988) "Kürt Solu ve Ulusal Hareketi içinde PSKT (Özgürlük Yolu)", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, c.7, 2318-2319.
- Burkay, K. (2001) *Anılar, Belgeler*, c.1, Stokholm: Roja Nü.
- Büyükkaya, N. (2008) *Kalemimden Sayfalar*, İstanbul: Vate.
- Çamlıbel, Y. (2007) *49'lar Davası: Bir Ülkenin İdamlık Kürtleri*, Ankara: Algi Yay.
- Çayan, M. (2008) *Toplu Yazılar*, İstanbul: Su Yay.
- Çolak, M. (1997) *Yeni Türkiye Partisi 1961-1973, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.*
- Devrimci Yol* (1977a) Türkiye'de Kürt meselesi ve devrimci hareketin görevleri I. [Http://www.devrim-ci-yol.org/devrimci%20yol/kitaplar/kitap2_a9.htm](http://www.devrim-ci-yol.org/devrimci%20yol/kitaplar/kitap2_a9.htm) (Erişim: 25 Nisan 2013)
- Devrimci Yol* (1977b) Türkiye'de Kürt meselesi ve devrimci hareketin görevleri II. [Http://www.dev-rimciyol.org/devrimci%20yol/kitaplar/kitap2_a10.htm](http://www.dev-rimciyol.org/devrimci%20yol/kitaplar/kitap2_a10.htm) (Erişim: 25 Nisan 2013)
- Devrimci Yol* (1978a) Sömürgecilik tartışmaları üzerine I. [Http://www.dev-rimciyol.org/devrimci%20yol/kitaplar/kitap2_a19.htm](http://www.dev-rimciyol.org/devrimci%20yol/kitaplar/kitap2_a19.htm) (Erişim: 25 Nisan 2013)
- Devrimci Yol* (1978b) Sömürgecilik tartışmaları üzerine II. [Http://www.dev-rimciyol.org/devrimci%20yol/kitaplar/kitap2_a20.htm](http://www.dev-rimciyol.org/devrimci%20yol/kitaplar/kitap2_a20.htm) (Erişim: 25 Nisan 2013)
- Devrimci Doğu Kültür Ocakları Davası dosyası 1* (1975) Ankara: Komal.
- Ekinci, T.Z. (2012) *Lice'den Paris'e Anılarım*, İstanbul: İletişim.
- Epözdemir, Ş. (2005) *Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi: 1968/235 Antalya Davası Savunması*, İstanbul: Peri Yay.
- Ercan, H. (2010) *Dynamics of Mobilization and Radicalization of the Kurdish Movement in the 1970s in Turkey*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi: İstanbul.
- Ercan, H. (2013) "Sömürgecilik Tezi'nden Sömürgecilik Söylemine: Türkiye'de Kürt Hareketi ve Kolektif Eylem Çerçevesinin Dönüşümü", *Dipnot*, s. 10.
- Gunter, M. (1989) "Political Instability in Turkey: During the 1970s", *Conflict Quarterly*, 9(1): 63-77.
- Gülalp, H. (2009) "Kimlikler, Toplum ve İktidar", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (40):133-143.
- Gündoğan, A. Z. (2005) *The Kurdish Political Mobilization in the 1960s: The Case of the "Eastern Meetings"*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara: Türkiye.
- Gündoğan, C. (2002) *From Traditionalism to Modernism: The Transformation of the Kurdish Nationalist Movement in Turkey, In the Case of Democratic Party of Tur-*

- kish Kurdistan, Yayınlanmamış Lisans Tezi. Stockholm: Stockholm Üniversitesi, Sosyal Antropoloji Bölümü.
- Gündoğan, C. (2007) *Kawa Davası Savunması ve Kürtlerde Siyasi Savunma Geleneği*. İstanbul: Vate Yay.
- Gündoğan, C. (2012) "Geleneğin Değersizleşmesi: Kürt Hareketinin 1970'lerde Gelenekselle İlişkisi Üzerine", Ersanlı, B., Özdoğan, G.G. ve Uçarlar, N. (der.), *Türkiye Siyasetinde Kürtler: Direniş, Hak Arayışı, Katılım* içinde, s. 93-150, İstanbul: İletişim Yay.
- Güneş, C. (2012) *The Kurdish National Movement in Turkey: from Protest to Resistance*. Londra: Routledge. (*Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi: Direnişin Söylemi*, çev. Eflâ Banş Yıldırım, Dipnot Yayınları, Ankara, 2013.)
- Hardt, M. ve Negri, A. (2009) *Commonwealth*, Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Jina Nû* (1979 Aralık) 'Sol Maceracılık Yenilgiye Götürür', 2: 55-75.
- Jina Nû* (1980 Ocak-Şubat) 'Sol Maceracılık Yenilgiye Götürür-2', 3-4: 32-62.
- Jina Nû* (1980 Nisan) 'Apoculuk Gerçek Hedefi Karartır', 5: 154-164.
- Jongerden, J. ve Akkaya, A.H. (2013) *PKK Üzerine Yazılar*, İstanbul: Vate.
- Karpat, K. H. (2004) *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays*, Leiden-Boston: Brill.
- Kendal (1993) "Kurdistan in Turkey", Chaliand, G. (der.), *A People Without a Country* içinde, s. 38-94, Londra: Zed Books Ltd.
- Keyder, Ç. (1979) "The Political Economy of Turkish Democracy", *New Left Review*, 115: 3-44.
- Kurtuluş Sosyalist Dergi* (1976) "Türkiye'de Ulusal Sorun", 2: 24-62.
- Kurtuluş Sosyalist Dergi* (1979a Temmuz) "Enternasyonalizm ve örgütlenme açısından Kürdistan'daki mücadelenin bazı sorunları üzerine", 31: 85-107.
- Kurtuluş Sosyalist Dergi* (1979b Aralık) "KD ve Kürdistan Devrimcileri", 35: 128-151.
- Kutlay, N. (1994) *49'lar Dosyası*, İstanbul: Fırat.
- Landau, J. M. (1974) *Radical Politics in Turkey*, Leiden: Brill.
- Maraşlı, R. (2010) "Rızgar'ın Sosyalist Hareket ve Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesindeki Yeri Üzerine Bir Deneme - 1", *Mesafe*, 68-93. <http://gelawej.net/pdf/Rizgarinin-Sosyalist-Hareket-ve-Kurdistan-Ulusal-Demokratik-Mucadelesindeki-Yeri-1-Recep-Marasli.pdf> (Erişim: 14 Mart 2013)
- McDowall, D. (1997) *A Modern History of the Kurds*, Londra: I.B. Tauris. Milliyet, 12 Nisan 1959, s. 2. Milliyet, 25 Ekim 1960, s. 5.
- Miroğlu, O. (2009) "Sait Kırmızıtoprak", Laçiner, Ö. (der.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler* (Cilt 9, s. 585-605), İstanbul: İletişim.
- Murat, H. (1977) *Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş Mücadelesi*, Zürih: Ronahi Yayınları, 2. Baskı (1. baskı 1973).
- Özgürlük Yolu (1977a Temmuz) "Ürün'ün bir yazısı üzerine", C.Aladağ, 26: 11-34.

- Özgürlük Yolu (1977b Ağustos) "Rızgarî Dergisinin 'siyaset'i üzerine", 27: 6-29.
- Özgürlük Yolu (1977c Eylül) "Rızgarî Dergisinin 'siyaset'i üzerine-2", 28: 10-38.
- Özgürlük Yolu (1978a, Ağustos-Eylül) "Devrimci Yol Dergisine Cevap/1", 39-40: 29.
- Özgürlük Yolu (1978b, Kasım) "Devrimci Yol Dergisine Cevap / 2", 42: 21-57.
- PKK (1984) *Partiya Karkerên Kurdistan (PKK) Kuruluş Bildirisi* (3 b.), Köln: Serxwebun.
- PSK (2004) *İlkeli, Kararlı, Direngen ve Onurlu Bir Mücadele: PSK 30 Yaşında*, Köln: PSK Yayınları.
- Rızgarî (1976) "Rızgarî neden toplatıldı: Ezen Ulus Milliyetçiliğinin Irkçı Şoven Gerici Karakteri Üzerine - II", 2: 2-32.
- Rızgarî (1977) "Ürün'ün Sosyal-Şoven milliyetçi ideolojisinin teşhiri üzerine". Özel Sayı 2. Rızgarî (1977, Ocak) "Demokratik Kitle Örgütleri Siyaseti", 3: 3-84.
- Rızgarî (1978, Haziran) "Kürt halkının anti-sömürgeci mücadelesine sosyal-şoven taarruz hareketi", 6: 3-70.
- Samim, A. (1981) "The Tragedy of Turkish Left", *New Left Review*, 126: 60-85.
- Sayan, S. (2010) "Political Violence and Terrorism in Turkey, 1976-80: A Retrospective Analysis", *Terrorism and Political Violence*, 22 (2): 198-215.
- Sayın, M. (1997) *Erkeği Öldürmek: Abdullah Öcalan Ne Diyor?*, Basel: Toprak Yay.
- STMA (1988) *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Ertuğrul Kürkçü (ed.), c. 7, İstanbul: İletişim Yayınları.
- THKO (1972) *Türkiye Devriminin Yolu* (kitapçak, yayın yeri belirtilmemiş).
- Watts, N. F. (2007) "Silence and Voice: Turkish Policies and Kurdish Resistance in the Mid-20th Century", Ahmed, M.M. ve Gunter, M. (der.), *The Evolution of Kurdish Nationalism* içinde, s. 52-77, Costa Mesa, California: Mazda Publishers.
- Watts, N. (2010) *Activists in Office: Kurdish Politics and Protest in Turkey*, Seattle: University of Washington Press.
- Yeğen, M. (2006) *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa: Cumhuriyet ve Kürtler*, İstanbul: İletişim Yay.
- Yeleser, S. (2011) *A Turning Point in the Formation of the Kurdish Left in Turkey: The Revolutionary Cultural Eastern Hearths (1969-1971)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi: İstanbul.
- Yıldız, K. (2009) "Kürt Ulusal Hareketinin Üç Tarz-ı Siyaseti: Kemalizm, İslamcılık ve Sol", Laçiner, Ö. (der.) *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler* (Cilt 9, s. 545-558). İstanbul: İletişim.
- Yılmaz, N. (2008) *Yakın Tarihin Tanıyım*, Veng Yayınları. Zana, M. (1991) *Bekle Diyarbakır*, İstanbul: Doz Yay.
- Zürcher, E. J. (2005) *Turkey: A Modern History* (5 b.), Londra-New York: I.B.Tauris.

Kürdistan Sosyalist Solu Soyağacı 1960-1980*

* Kaynak: Rafet Ballı, *Kürt Dosyası*, Cem Yayınevi, İstanbul,1993. Tablo bu kitap için 1980'den önce kurulan örgütleri içerecek biçimde uyarlanmıştır.

Türkiye Kürt sosyalist sol hareketi tarihine damgasını vurmuş siyasi figürler ile örgütlerin yaklaşık yarım asırlık bir süreye yayılan düşünce üretiminin bir envanteri olan bu kitap, bu özelliğiyle, günümüzde Kürt hareketine önderlik eden geleneğin gelişim çizgisini sergilemekle kalmamakta, aynı zamanda bazıları unutulmuş diğer aktör ve hareketleri tanıma ve anlama fırsatı da sunmaktadır. Kürdistan coğrafyasında sosyalist sol akımların varoluş nedenine dayanaklık yapan temel tezlerle argümanları özellikle yeni kuşak okurlarla tanıştırmak, onlara Kürt hareketinin tarihsel profilini mümkün olduğunca geniş bir yelpazeden yola çıkarak aktarmak kitabın başlıca amaçları arasındadır.

DDKO'dan PKK'ye, Dr. Şivan'dan Abdullah Öcalan'a, "sömürge" tezi ve "birlik" meselesinden örgütlenme ve strateji anlayışlarına uzanan düşünsel serüvende önemli roller oynamış devrimci şahsiyetler ile çevrelerin bıraktığı teorik mirası aktaran bu metinler, yakıcılığını hep korumuş ve son dönemde yeni boyutlar kazanmış olan Kürt ulusal sorununa Kürdistan sosyalistlerinin perspektifinden bakmamızı sağlamanın yanı sıra sorunun çözümünde sosyalist teorinin içerdiği olanakların tartışılmasına da kapı aralamaktadır. Kendi tarihsel kökenlerinden yeşeren Kürt hareketinin özerkleşme süreçleri açısından girdiği yeni yönelimlerin, ortak sembollerin ve ulus tahayyülünün anlaşılması açısından da bu teorik terekenin eleştirel bir gözle değerlendirilmesi gerekmektedir.

***dipnot**
yayınları

Selânik Caddesi 82/24 Kızılay - Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32 • Faks: (0 312) 419 25 32
dipnotkitabevi@yahoo.com • www.dipnotkitap.com

ISBN: 978-605-4878-12-3

9 786054 878123